

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

~~III 0-1543-1~~

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

01617120

421.
D. 22.

LESSEN
OVER DE
REDEKUNST

EN
FRAAIJE LETTEREN,
OF VOORSCHRIFTEN OVER
TAAL, STIJL, WELSPREKENDHEID
EN DICHTKUNST;

NAAR HET ENGELSCHE VAN

HUGO BLAIR,
in leven Hoogleeraar te Edinburg enz.

IN DRIE DEELEN VERTAALD DOOR WIJLEN DEN HOOGLEERAAR

MR. HERMAN BOSSCHA,
EN THANS OP NIEUWS UITGEGEVEN

DOOR

MR. B. H. LULOFS,
Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid
te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch
Instituut enz. enz.

(die bij dezen derden druk een groot aantal van eigene aantee-
ningen gevoegd heeft).

EERSTE DEEL.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS,
AKADEMIEDRUKKER.

1832.

AAN MIJNE,

*GEDURENDE VERSCHIEDEN JAREN HOOGST GETROUWE
VOORMALIGE LEERLINGEN, GEACHTE
VRIENDEN EN NEVEN*

PETRUS HOFSTEDÉ DE GROOT,

*thans Doctor en Hoogleeraar in de Faculteit der Godgeleerd-
heid enz. aan de Hoogeschool te Groningen,*

EN

CLAUDIUS HENRICUS VAN HERWERDEN, C. HZ.

*thans Doctor in de Godgeleerdheid en Predikant
te dier zelfder Stede.*

Lofvaarde Twee, die gouden vrucht moogt plukken
Van vlijt, besteed in PALLAS' heil'ge koren,
En menig krans reeds op het hoofd mogt drukken;

Die menig woord hier tot uwe eer kunt hooren,
En, 't zij Ge in school of tempel leeren moogt,
Staág leert en spreekt voor gretig luist'rende ooren!

Lofwaardig Paar, waar GRUNO's vest op boogt!
Met blijdschap zal ik steeds den tijd herdenken,
Toen Gij Geleerdheids voedster-speen hier zoogt.

Wie toch ook mij een gunstig oor wou schenken,
Wie, ook bij mij, een greintje heeft vergaard,
Wie voordeel trok ook van mijn zwakke wenken,

Wie zedigheid met kunde hield gepaard,
Geen, méér dan Gij, mogt op dit alles roemen;
Des, wakk're Twee, blijft Gij mij dier en waard!

'k Zal fier U steeds mijn kweekelingen noemen. —

Ontvaugt daarvan dit openlijk bewijs!

En, is 't ook slechts een hand vol schrale bloemen,

Denkt: Vriendschap geeft aan 't kleinste tuitje prijs;
Denkt: NOG TOT DANK VOOR TROUW IN VROEGER DAGEN,
WORDT U DIT BOEK DES BRITS, IN KENNIS GELIJS,
DOOR UWEN OUDEN MEESTER OPGEDRAGEN.

Groningen, 1832.

B. H. LULOFS.

VOORWOORD.

De Heer Boekhandelaar J. OOMKENS wilde gaarne een' nieuwen druk geven van het reeds voorlang op onzen bodem overgeplante, veel getrokken werk des Britschen Hoogleeraars, Dr. HUGO BLAIR, Lectures on Rhetoric and belles Lettres getiteld, en verzocht mij daarover het opzigt te hebben, de Nederlandsche spelling zoo wat op de tegenwoordige leest te schoeijen, en er zoodanige aantekeningen bij te voegen, als ik nuttig en noodig mogt oordeelen. Niet geheel ongaarne voldeed ik aan dit zijn verlangen, daar ik het gemelde werk, hoezeer eenigzins verouderd, en voor veel uitbreiding vatbaar, toch nog altijd, om het gezond verstand en den gekuischten smaak, die in hetzelfde heerschen, als hoogst bruikbaar, en, vooral voor jonge lieden, bijzonder leerzaam beschouwde, terwijl mij daarenboven dacht, dat het min volledige, of hier en daar laakbare en min juiste van hetzelfde door aantekeningen eenigermate zdu kunnen aangevuld en verholpen worden. Intusschen zijn deze mijne bijgevoegde aanmerkingen meer uitgedijd, dan ik verwacht had; gelijk dit ten minste met dit eerste deel het geval is geweest, hetwelk, zoo als men ziet, een' vrij zwaren staart van noten na zich sleept. Zoo met dat al die staart bij den nog altijd helderen glans van het ligchaam des werks-zelf maar, niet even dof en nevelachtig afsteke, als de roede eener komeet bij de lichtende kern van zulk eene star; met andere, wat minder hoogdravende en gezochte woorden: zoo de inhoud dier aantekeningen niet geheel ongepast worde ge-

oordeeld, zal derzelve uitbreidheid, vertrouw ik; aan de waarde van het oorspronkelijk geschrift juist geen afbreuk doen; terwijl ik daarenboven bij de uitgaaf der twee volgende deelen (waarmede, als vroeger, het werk voltooid zal kunnen zijn) of mijne zucht tot commentariëren welligt minder aangeprikkeld, of mij-zelfen beter in staat zal vinden den zwelgragen stroom binnen wat enger kil en oevers te houden. — De weinige noten, door den eersten Vertaler, wijlen den beroemden Hoogleeraar BOSSCHA, achter zijne overzetting gevoegd, heb ik, zoo als van zelve spreekt, nagenoeg allen weêr overgenomen, en ook in 's mans vertaling-zelve bijna geene veranderingen gemaakt; deels, namelijk, uit achting voor de nagedachtenis van dien hoogst verdienstelijken Geleerde, deels (wat reeds alleen als reden voldoende is) omdat die veranderingen, op kleinigheden na, zoo goed als onnoodig waren. — Ingeslovene drukfeilen gelieve men welwillend te verschoonen, * en de verkeerde plaatsing van vele accenten enz. in deze en gene aanhalingen uit Grieksche schrijvers over het hoofd te zien! Zetters zijn in dat stuk onhandelbaar, weshalve ik dan ook maar in het laatst van dit deel het Grieksch (als meer geschiedt) zonder die teekenen, met uitzondering slechts van dat der aspiratie, heb laten drukken. Verdere zonden zal ik niet opbiechten, voor alle heimelijke en openbare misslagen den deskundigen en bescheiden lezer om eene vriendelijke absolutie verzoekende, die hij, gedachtig aan het errare humanum, mij, hoop ik, niet ongeneigd zal zijn goedgunstig te geven.

Groningen, 1832.

B. H. LULOFs.

* Zoo staat b. v. bl. 59 in het Engelsch of, lees oft, — Bl. 65 prostate, lees prostrate. — Bl. 82 in het Latijn nomina, lees numina. — Bl. 86 medio, lees media. — Bl. 55 der aant. disiecta, lees disiecti.

EERSTE LES.

INLEIDING.

Een der uitmuntendste voorregten, waarmede de menschen van de Voorzienigheid begiftigd zijn, is het vermogen, om elkander hunne gedachten mede te deelen. Zonder dit vermogen zoude het verstand weinig meer zijn dan eene alleen staande, en in sommige opzigten tot niets batende bekwaamheid. De Spraak is het grootte werktuig, waardoor de mensch zijne natuurgenoeten aan zich verbindt; en het is alleen de onderlinge verstandhouding, de omloop onzer gedachten door middel der Spraak, waaraan wij de ontwikkeling van ons denkvermogen hoofdzakelijk te danken hebben. De eenzame, aan zich-zelf overgelaten mensch zal in de beschaving zijner vermogens niet dan weinig beduidende vorderingen maken. Wat wij het menschenlijke verstand noemen, is niet zoo zeer de vlugt des geestes, of de bekwaamheid van een enkel, als veelmeer het vereenigde werk van vele denkende wezens, wier opmerking door onderlinge mededeeling, in Spraak of Schrift, gaande gemaakt en beschaafd is geworden.

Als zoodanig beschouwd, moeten Spraak en Schrift zich aan ons vertoonen als voorwerpen, welke onze hoogste opmerkzaamheid verdienen. Hetzij het toch bijzonder te doen zij, om den invloed des sprekers te

bevorderen, hetzij om de hoorders te onderhouden, hetzij nut, hetzij vermaak bijzonder bedoeld worde, steeds worden wij op het sterkst gedrongen, om te leeren, hoe wij elkanderen onze gedachten op het geschiktst kunnen mededeelen. Men vindt ook deswege bijna geen volk, zoodra zich deszelfs taal boven die eerste bekrompene mededeeling van gedachten, welke ter voldoening van de menschelijke behoeften vereischt wordt, slechts een weinig begint te verheffen, of het geeft blijken van op sieraad in zijne manier van voorstellen bedacht te zijn. Zelfs in de spraak van ruwe en onbeschaafde volkeren ontdekt men duidelijk een' toeleg op bevalligheid en kracht, in de keuze der uitdrukkingen, waarvan zij zich bedienen, zoodra hun oogmerk is anderen te roeren, of te overtuigen. Het gevoel voor de schoonheden van den stijl ontwikkelt zich al zeer vroeg, en leert de menschen welras gebruik maken van zekere sieraden, voor welke zij de spraak vatbaar hebben gevonden; lang te voren, eer de kennis dezer sieraden tot eene regelmatige wetenschap gebragt wordt.

Onder beschaafde natiën is geene kunst van oudsher zorgvuldiger beoefend, dan die, welke mondelijke en schriftelijke voorstellingen tot onderwerpen heeft. Men kan inderdaad de zorg, welke aan deze soort van kundigheden besteed wordt, voor een kenmerk houden, waaruit de vorderingen der maatschappij op den weg der beschaafdheid zijn af te nemen. Want naarmate de maatschappij beschaafd en uitgebreid wordt, neemt ook de invloed toe, welchen enkele leden door overreding op anderen verkrijgen, en het is natuurlijk, dat, hoe meer de menschen dien invloed zien aangroeijen, zij ook des te zorgvuldiger op middelen bedacht worden, om hunne denkbeelden met nadruk en vuur voor te dragen. Ook vinden wij uit dien hoofde, dat deze wetenschap, bij alle beschaafde natiën van Europa, als eene der gewigtigste is behandeld geworden, en in

het plan van elke beschaafde opvoeding eene voorname plaats genomen heeft.

Ik weet wel, men vindt hier en daar lieden, die over alles, wat tot de kunst van spreken en schrijven behoort, juist geene zeer voordeelige gedachten voeden. Dezen, zoodra zij maar den naam van Redekunst hooren noemen, denken terstond aan eene praalzieke en bedriegelijke kunst; aan een onvoegzaam en nietsbeduidend tijdverdrijf met bloote woorden; aan een' stijven opschik der uitdrukkingen; aan een gezocht Rhetorisch goochelspel; aan eene verstooting van het nuttige, door het indringen van beuzelachtige sieraden, en wat dies meer zij. Behoeft men zich wel te verwonderen, dat, met deze en soortgelijke onderstellingen, de beoefening der Redekunst in 't gemeen door lieden van verstand niet zeer is aangeprezen? Ik wil ook niet loochenen, dat de Redekunst en Oordeelkunde vaak op eene wijze zijn behandeld, die, over het geheel genomen, der bevordering van een' goeden smaak en van ware wel-sprekendheid meer hinder dan voordeel moest schijnen toe te brengen. Maar tevens houde ik het niet minder voor zeker, dat verstandige en duidelijke grondregels zoo wel op de Redekunst, als op eenig ander gedeelte van menschelijke wetenschap, toepasselijk zijn, en zoo de volgende lessen eenige verdienste mogten hebben, zal dezelve voornamelijk gelegen zijn in de poging, om zoodanige grondregels te stellen in de plaats van eene kunstige en schoolsche *Rhetorica*; den smaak in valsche schoonheden tegen te werken; de aandacht meer op het wezen, dan op den schijn, te vestigen; met één woord, te toonen, dat gezonde oordeelkunde de bron is van alle wel opgestelde werken, en eenvoudigheid het wezenlijk vereischte van elke ware schoonheid.

Men vergunne mij, eer ik verder ga, bij deze gelegenheid nog eenige weinige aanmerkingen te laten voor-

afgaan, welke het gewigt en de voordeelen van deze soort van oefeningen, en hare betrekking tot de overige onderwerpen eener geleerde opvoeding nader zullen bepalen. Wel verre van dit gewigt, ten nadeele van eenigen anderen tak der wetenschappen, te vergrooten, wil ik veeleer zeer gaarne toestaan, dat de beoefening der Redekunst en der zoogenaamde fraaije letteren vooraf eene genoegzame kundigheid in de overige deelen der vrije kunsten vordert en onderstelt. Zij bevat deze laatsten in haren geheelen omvang, en beveelt ze aan onze gevoeligste hoogachting.

De eerste zorg van een' ieder, die eenmaal als schrijver of redenaar in 't openbaar denkt te verschijnen, moet zonder twijfel daarheen gerigt zijn, om zijne kennis uit te breiden, en zich een' ruimen voorraad van denkbeelden, betrekkelijk tot al zulke onderwerpen, te verzamelen, waarover hij bij voorkomende gelegenheden zal moeten spreken of schrijven. Het werd daarom reeds van de Ouden voor eene grondwet gehouden, en bij elke gelegenheid ingescherpt, „dat een „redenaar een volkomen geleerde moest zijn, wien „geene soort van wetenschappen vreemd ware.” * Het is inderdaad niet mogelijk, — en zoo het al mogelijk ware, moest het voor hoogst verderflijk worden gehouden — eene kunst uit te denken, in staat om op werken, wien het, bij eene schitterende en innemende voordragt, aan inwendige deugdzaamheid en waarheid der gedachten mangelde, het zegel van verdienste te drukken. Het zijn de armzalige proeven van zulke handleidingen, die de Redekunst zoo dikwijls verachtelijk gemaakt, en beneden hare wezenlijke waar-

---

* *Omnibus disciplinis et artibus debet esse instructus orator*, vindt men op meer dan eene plaats bij CICERO en QUINCTILIANUS.

de verlaagd hebben. Men bediende zich van eene bevallige voordragt, om het armoedige der gedachten te bemantelen en te vergoeden; en men bevljigtigde zich meer, om de kortstondige toejuicing van eene domme menigte, dan de bestendige goedkeuring van verstandige regters weg te dragen. Maar dergelijke bedriege-rijen kunnen zich niet lang staande houden. Verstand en wetenschap moeten de stof opleveren, die, om zoo te spreken, het ligchaam en het wezen van alle achtenswaardige voortbrengsels van den geest uitmaakt. De Redekunst dient alleen, om door polijsten aan het geheel een' zekeren glans te geven; en wie weet niet, dat alleen duurzame en vaste ligchamen voor eene schoone polijsting vatbaar zijn?

Van de lezers, welke de tegenwoordige lessen in handen zullen nemen, kan een gedeelte het oogmerk hebben, eenmaal in het openbaar als redenaars of schrijvers te voorschijn te treden; anderen, welke dit oogmerk niet hebben, kan het blootelijk daarom te doen zijn, om hunnen smaak, met betrekking tot redevoeringen of geschrevene werken, te verbeteren, en kennis te krijgen aan de noodige grondregels, opdat zij ten aanzien der zoogenaamde schoone letterkunde hun eigen oordeel zouden kunnen volgen.

Wat de eerstgenoemden betreft, die namelijk, welke of uit hoofde van hun beroep, of uit verkiezing, voornemens zijn hunne gedachten openlijk aan anderen mede te deelen, is het klaarblijkelijk, dat dezulken eene zekere voorbereiding noodig hebben, om zich voor dat oogmerk bekwaam te maken. De kunst van zich duidelijk, bevallig, zuiver, edel en sterk uit te drukken, is voor elk, die als spreker of schrijver in het openbaar wil verschijnen, eene zaak van het uiterste gewigt. Zonder zich deze bekwaamheid te hebben eigen gemaakt, is niemand in staat, om zijne gedachten in het vereischte licht te plaatsen; en

al bezat iemand ook nog zoo veel kennis en schrandtheid, hij zou, zonder dit, altijd veel minder gebruik van dien schat kunnen maken, dan een ander, die, met eene veel kleinere mate van dezelve, de gave had, om dat gene, 't welk hij wist, op de geschiktste wijze voor te dragen. Ook moet men niet denken, dat die bekwaamheden, waarop het hier aankomt, van dien aard zijn, dat de natuur alleen ons dezelve kan geven. Wel is waar, dat de natuur somtijds enkele menschen in dit opzigt ongeemeen boven anderen heeft bevoordeeld; doch tevens laat zij ook hier, gelijk bij hare meeste overige giften, aan elks eigen vlijt steeds nog zeer veel over.

De ondervinding, dat een aanhoudende en wel bestuurde ijver het in ieder gedeelte der welsprekendheid zeer ver kan brengen, en de merkwaardige voorbeelden van menschen, die door onafgebrokene oefening, zelfs met zeer bekrompene natuurlijke vermogens, elke zwaarigheid hebben overwonnen; zijn oorzaak geweest, dat de geleerden van oudsher, en nog tot op den huidigen dag, het niet eens hebben kunnen worden over de vraag, of de natuur, dan wel de kunst het meeste tot volkomenheid van mondelijke en schriftelijke voordragten moet toebrengen. Ook is men over de wijze, waarop de kunst tot bereiking van dit oogmerk meest bevorderlijk kan zijn, niet overeengekomen. Wat mij betreft, ik ben ver af van te willen beweren, dat bloote Redekundige regels, al waren zij ook nog zoo naauwkeurig, toereikende zouden zijn, om een' redenaar of schrijver te vormen. Daar, waar natuurlijke begaafdheden voorhanden zijn, zal het veel meer op eigen vlijt en oefening aankomen, dan op eene reeks van voorschriften, die zich openlijk laten mededeelen. Evenwel, schoon regels en onderwijs niet alles, wat vereischt wordt, kunnen afdoen, zijn dezelve daarom niet te min van een we-

zenlijk en uitgestrekt nut. Ik beken het : zij kunnen geene nieuwe talenten inblazen , maar nogtans kunnen zij dienen , om de voorhanden zijnde begaafdheden te besturen en te beschaven. Zij kunnen wel niet het gebrek aan denkbeelden en aan verbeeldingskracht vergoeden , doch zij kunnen het al te weelderige van dezelve besnoeijen. Zij wijzen ons geschikte voorbeelden ter navolging aan ; zij stellen ons voor oogen de wezenlijkste schoonheden en gebreken , welke wij ons eigen te maken , of waarvoor wij ons te wachten hebben , en ze zijn dus onmiddellijk daartoe ingerigt , om onzen smaak te verfijnen , en den geest van onnatuurlijke afwijkingen op den regten weg terug te brengen. Met één woord , wat hier niet in staat is , om van zich - zelve ongemeene schoonheden voort te brengen , dat zelfde kan ten minste dienen , om ons voor aanmerkelijke misstappen te behoeden.

Alles , wat in 't gemeen op de oefening in het wel spreken en welschrijven betrekking heeft , verdient nog bijzonder daarom eene meer dan gewone opmerkzaamheid , omdat het met de beschaving der vermogens van onzen geest ten naauwste verknocht is. Het is toch buiten tegenspraak , dat , terwijl wij ons op eene behoorlijke wijze met de taal en hare voortbrengsels bezig houden , wij tevens ons verstand - zelf oefenen en uitbreiden. Goede Redekunst en gezonde Oordeelkunde zijn zeer naauw aan elkander vermaagschapt. De oefening , om onze gedachten behoorlijk te rangschikken en uit te drukken , leert ons niet minder juist denken , dan wel spreken. Daardoor , dat wij onze denkbeelden door woorden te kennen geven , winnen dezelve in duidelijkheid en naauwkeurigheid. Elk , die maar eenigzins met taal oefeningen bekend is , moet bij ondervinding weten , dat , wanneer hij zich omtrent een of ander onderwerp kwalijk uitdrukt , of wanneer het

zijnen gezegden aan bondigheid en nadruk mangelt, dit gebrek in de uitdrukking zich, zonder uitzondering, van eenige verwarring in de denkbeelden - zelve laat afleiden. Zoo naauw is het verband tusschen de denkbeelden en de woorden, waarmede zij worden bekleed.

Wat wij dusverre van het gewigt der beoefening van den Stijl in 't gemeen gezegd hebben, datzelfde krijgt nog een nieuw gewigt door de denkwijze en den heerschenden geest der eeuw, welke wij beleven. Nimmer heeft men zich sterker bevljigd, om elken tak der wetenschappen tot volmaaktheid te brengen. Ieder talent, elke kunst heeft verwondering en goedkeuring ontmoet; doch geen derzelve zoo algemeen, als het talent van een' schrijver, en de voortreffelijkheid van een' edelen en bevalligen schrijftrant. Het oor van 't algemeen is merkelyk fijner geworden; het wil doorgaans geene dorre en veronachtzaamde voordragt meer dulden. Elk schrijver, wil hij geen gevaar loopen van niet te worden gelezen, moet zich, zoo wel met opzigt tot de uitdrukking, als tot de gedachten, bij uitstek onderscheiden.

Het kan zijn, dat de zucht voor zekere min gewigtige schoonheden en ondergeschikte sieraden van den stijl, in sommige gevallen, tegenwoordig te ver wordt getrokken; en ik geloof wezenlyk, dat wij wat al te zeer naar dien kant overhellen, en, ons om den inhoud en de gedachten min bekreunende, alleen daarop bedacht zijn, om de uitdrukking tot den hoogsten trap van volkomenheid te brengen. Doch juist ditselfde schijnt mij een nieuwe grond voor de noodzakelykheid, om met de vereischten van een' goeden schrijftrant des te meer bekend te worden. Indien het noodig is, zich op schoonheid en sieraad toe te leggen in een' tijd, waarin deze als voordeelen zoo hoog geschat worden, is het nog veel meer noodig

zich de bekwaamheid eigen te maken, om valsche schoonheden van ware te onderscheiden, op dat men geen gevaar loope, om door den stroom van een' bedorven en gebrekkigen smaak weggesleept te worden; iets waartegen het min beschaafde gedeelte der lezers het minst in staat is zich te verzetten. Die genen, welke met de grondregels der welsprekendheid onbekend zijn gebleven, en niet door onderwijs op de echte en mannelijke schoonheden van een' goeden stijl opmerkzaam zijn gemaakt, moeten altijd in de eerste plaats bloot staan voor het gevaar, om zich door den glans - alleen der uitdrukking te laten verblinden, en zij zullen bij het bearbeiten van eigene stukken, geen ander rigtsnoer weten te volgen, dan de mode van den tijd, waarin zij schrijven, hoe verkeerd en valsch ook deze in elk ander opzigt zijn moge.

Wijl er intusschen ook lezers kunnen zijn, die geen voornemen hebben, om zelve redenaars of schrijvers te worden, zoo laat ons verder zien, welke voordeelen ook deze van eene nadere kennis dier onderwerpen, waarover onze lessen handelen, te wachten hebben. Voor dezulken is de Redekunst niet zoo zeer eene beoefenende, als wel eene bespiegelende wetenschap; en die zelfde onderrigtingen, welke anderen bij het opstellen van eigen werk dienstig moeten zijn, zullen aan dezen tot de juiste beoordeeling, en het genot der schoonheden in de werken van anderen, de behulpzame hand kunnen bieden. Hetzelfde, 't welk den geest in staal stelt, om gelukkig te arbeiden, geeft aan den smaak het vermogen, om juist te oordeelen.

Maar ook de naam van Oordeelkunde (*Critica*) boezemt misschien vooroordeelen in, van gelijken aard, als die, waarvan ik hier boven, met opzigt tot de Redekunst in 't gemeen, gesproken heb. Gelijk men de Redekunst menigmaal voor niets anders dan een

schoolsch gebeuzel over woorden, uitdrukkingen en kunstige spraak-figures, heeft aangezien, even zoo heeft men ook gedacht, dat de Oordeelkunde niets anders ware dan de bekwaamheid, om overal fouten te vinden, of eene koude toepassing van zekere kunstwoorden, waardoor men zich bevoegd achtte, om de verdiensten van een' schrijver op eene even zoo willekeurige als geleerde wijze te verkleinen, Doch dit is de Oordeelkunde van verwaande schoolvossen. De ware Oordeelkunde is eene edele en menschlievende kunst; zij is het werk van een gezond oordeel en van een' verfijnden smaak. Hare hoofdbedoeling is te leeren, hoe men de ware verdiensten van een' schrijver op den regten prijs moet stellen. Zij verhoogt ons gevoel voor elke schoonheid, terwijl zij ons terug houdt van die blinde en onberadene bewondering, welke steeds geneigd is, schoonheden en gebreken, in hare partijdige waardering, te vermengen. Met één woord, de Oordeelkunde moet ons leeren, met verstand en uit eigen gevoel te prijzen en te laken, in plaats van ons blindelings door het oordeel der menigte te laten wegslepen.

In een' tijd, waarin werken van vernuft en fraaije letterkunde zoo algemeen de onderwerpen zijn der gesprekken; waarin elk zich tot regter over dezelve opwerpt; en waarin wij bijna in elk goed gezelschap aanleiding en opwekking vinden, om aan dergelijke nasporingen deel te nemen; in zulk een' tijd moet natuurlijker wijze de kennis van soortgelijke zaken reeds daarom bij uitstek gewigtig worden geacht, omdat zij ons in staat stelt, over deze zoo gewone onderwerpen des gespreks mede te spreken, en in zulke gelegenheden eenigzins met luister onze rol te spelen.

Ondertusschen zoude het mij spijten, zoo deze moeite, aan den stijl in mondelijke en schriftelijke voorstellen besteed, hare waarde alleen van gronden,

die van de mode en de uiterlijke vertooning afhangen , moest ontleenen. De oefening van den smaak , onder het bestuur van echte Oordeelkunde , is , mijns bedunkens , eene der nuttigste bezigheden voor de beschaving en uitbreiding van ons verstand. De algemeen erkende grondregels van het ware en welvoegelijke op de werken - zelve , welke men leest of hoort , toe te passen ; te onderzoeken , wat in hen schoon , en waarom het schoon is ; zich te oefenen , om ware schoonheid van schijnschoon ; en natuurlijke bevalligheid van gekunstelde sieraden te leeren onderscheiden , zulk eene oefening kan en moet gewis niet weinig toebrengen , om ons in het gewigtigste deel der wijsbegeerte , ik meen in eene grondige kennis der menschelijke natuur , aanmerkelijke vorderingen te doen maken. Niets toch kan met de kennis van ons - zelve nauwer verbonden zijn , dan juist die zelfde onderzoekingen. Zij leiden ons noodwendig tot een naauwkeurig nadenken over de uitwerksels der verbeeldingskracht en der hartstogten , en maken ons vertrouwelijk bekend met eenige der fijnste aandoeningen , waarvoor het menschelijk hart vatbaar is.

De onderzoekingen der Redeneerkunde (*Logica*) en der Zedekunde (*Ethica*) zweven in een' hooger' kring , en verkeerden omtrent voorwerpen van een' meer ernstigen aard , namelijk de vorderingen des verstands in het nasporen van datgene , 't welk waar , en van de besturing des wils in deszelfs streven naar datgene , 't welk goed is. Het oogmerk van deze beiden is , den mensch de verhevenheid zijner Natuur , als een denkend wezen , en den kring zijner pligten , als een schepsel , dat voor zedelijke verpligting vatbaar is , voor te houden. De Oordeelkunde en Fraaije Letteren daarentegen beschouwen den mensch hoofdzakelijk als een wezen , met vermogens van smaak en verbeeldingskracht begaafd , 't welk bestemd is , om zijnen geest

te versieren, en aan denzelfven een verstandig en tevens nuttig onderhoud te verschaffen. Deze wetenschappen openen dus een geheel eigenaardig veld van onderzoek. Alles wat tot schoonheid, overeenstemming, grootheid en aangenaamheid in verband staat; alles wat het gemoed tot bedaren brengen, de verbeeldingskracht streelen, of het hart roeren kan; behoort tot haar' kring. Zij vertoonen ons de menschelijke natuur van een' kant, zeer verschillende van dien, waarop de overige wetenschappen onze aandacht vestigen. Zij maken ons bekend met veelvuldige drijfvederen der menschelijke daden, die wij zonder hare hulp niet zouden ontdekken, en welke, hoe fijn zij ook uit haar' aard mogen zijn, nogtans op verscheidene omstandigheden des menschelijken levens een' zeer aanmerkelijken invloed uitoefenen.

Een nog meer bijzonder voordeel van het beoefenen dezer onderwerpen bestaat daarin, dat zij ons denkvermogen oefenen, zonder het af te matten. Zij brengen ons tot onderzoekingen, die wel fijn, maar niet vermoeijend, wel diep, maar niet dor en ondoordringelijk zijn. Zij strooijen bloemen op het pad der ernstige wetenschappen, en, terwijl zij den geest bezig houden, en in eene matige werkzaamheid brengen, dienen zij tevens, om denzelfven te verkwikken na de sterke inspanning, welke met het streven naar eigenlijke geleerdheid, of met het nasporen van afgetrokkenene waarheden onafscheidelijk verbonden is.

Verder prijst zich de beschaving van den smaak mede aan door de gelukkige uitwerksels, welke zij, uit haren aard, op het menschelijk leven voortbrengt. De bezigste mensch, hoe ver ook zijn werkkring uitgebreid zij, kan toch niet immer en onafgebroken zijne bezigheden voortzetten. Mannen, wier beroep tot ernsthaftige bespiegelingen aanleiding geeft, kunnen niet altijd hunne gedachten op zulke ernstige onderwerpen geves-

tigd houden. Zelfs de meest schitterende, en in alle opzichten gunstige uiterlijke omstandigheden zijn niet in staat, om elk oogenblik des levens zoodanig met geneugten aan te vullen, dat niet nog menig tijdstip ledig wordt gelaten. Het leven moet den ledigganger zeer dikwijls tot verveling strekken, doch ook dit zal zelfs den werkzamen mensch gebeuren, zoo hij niet, buiten hetgene zijn beroep medebrengt, nog eenige aangename nevenbezigheid kan vinden. Hoe nu deze ledige tijdvakken, deze vrije uren, die toch ieder mensch, de eene meer de andere minder, in zijn leven aantreft, best te besteden? Kan er wel voor soortgelijke oogenblikken een op zich-zelf aangener, en voor de waarde der menschelijke natuur gepaster onderhoud uitgedacht worden, dan dat, hetwelk de beoefening der fraaije letterkunde en het lezen van werken van smaak aanbrengt? Hij, die zoo gelukkig is, in uitspanningen van dien aard genoeg te vinden, heeft ten allen tijde voor zijne vrije uren een zoo wel onschuldig als toereikend vermaak bij de hand, hetwelk hem tevens voor menige schadelijke drift kan behoeven. Hij behoeft niet te vreezen, dat hij zich-zelfen tot last zal worden; hij is niet genoodzaakt tot slecht gezelschap of onedele vermaken zijne toevlugt te nemen, om de lastige tijdsverveling te ontgaan.

Zigtbaar schijnt de Voorzienigheid de genoegens van den smaak tot dit weldadige oogmerk bestemd te hebben, en ons daarheen te wijzen, dewijl zij dezelve in het midden tusschen de zinnelijke en geestelijke genoegens geplaatst heeft. De mensch is niet gemaakt, om altijd zich in den kring van zulke lage voorwerpen, als de eerstgemelden zijn, te bewegen, maar even weinig is hij ook geschikt, om zich bestendig in eene zoo hooge vlugt te houden, als tot de laatsten vereischt wordt. De genoegens van den smaak verschaffen den geest, die door inspanning des verstands,

en door zich met afgetrokkene onderwerpen bezig te houden vermoeid is, eene gewenschte verkwikking; even als zij denzelfen allengs boven enkel zinnelijke vermaken verheffen, en tot het genot van hooger en edeler vermaken der deugd voorbereiden.

De ondervinding stemt hiermede zoo zeer overeen, dat door alle eeuwen heen wijze mannen het voor een van de gewigtigste stukken der opvoeding gehouden hebben, aan de jeugd vroegtijdig smaak voor soortgelijke oefeningen te geven. De overgang van die oefeningen tot de betrachtting der hooger en gewigtiger pligten des levens is gemakkelijk en natuurlijk. Men heeft reden, om van een hart, hetwelk vroegtijdig met zulke edele en schoone voorwerpen ingenomen is, het beste te hopen; het kan niet missen, of verscheidene deugden moeten in hetzelfde des te weliger tieren. Integendeel is van een' jongeling, die in welsprekendheid, dichtkunst, of andere schoone kunsten in 't gemeen geen' smaak vindt, niet veel goeds te wachten, maar veel eer te duchten, dat hij of eene bijzondere geneigdheid heeft tot lage vermaken, of bloot bestemd is, om zijn aanwezen onder de gemeene en onedele bezigheden van een bekrompen leven voort te slepen.

Men vindt inderdaad zelden eenigen goeden aanleg, waar op de beschaving van den smaak niet eene verdere of nadere betrekking heeft. Een geoefende smaak maakt ons gevoeliger voor alle fijne en menschelijke gewaarwordingen, wier ontwikkeling hij door herhaalde oefening bevordert, terwijl hij van den anderen kant is ingerigt, om onstuimige en hevige driften te doen bedaren. De verhevene gevoelens, en de groote voorbeelden, welke de dichtkunst, welsprekendheid en geschiedenis ons bij alle gelegenheden voor oogen stellen, kunnen niet missen aan jeugdige zielen vaderlandsliefde, zucht naar roem, verachting van uitwen-

dige voordeelen, en hoogachting voor alles, wat waarlijk groot en edel is, in te boezemen.

Ik wil niet onbepaald beweren, dat de verfijning van den smaak hetzelfde is met de verbetering van ons zedelijk gevoel, of dat beiden steeds in gelijke mate te zamen worden gevonden; veeleer geve ik toe, dat, om zekere ingewortelde of diep liggende verkeerde neigingen der menschen uit te roeijen, sterker drijfverren en middelen vereischt worden, dan de smaak kan aanbieden. Maar al te dikwijls zweven, zoo ik mij dus mag uitdrukken, beelden van het Schoone op de oppervlakte van den geest, terwijl vuile begeerten de binnenruimte des harten vervullen. Doch het blijft daarom niet minder waar, dat de beschaving van den smaak, volgens hare natuur, geschikt is, om ons zedelijk gevoel op te scherpen en te veredelen. Het lezen van wel opgestelde, en in eene zekere mate voortreffelijke werken van vernuft, laat ongetwijfeld, zonder uitzondering, in gevoelige zielen eenige voordeelige indrukken achter; en al is het ook, dat deze indrukken niet van een' bestendigen duur zijn, zoo behooren zij ten minste onder de middelen, om het hart tot de deugd geneigd te maken, en tevens hetzelfde daartoe voor te bereiden. Even zeker is het, en ik zal vervolgens gelegenheid hebben, om dit uitvoeriger te bewijzen, dat niemand het in de hoogere deelen der welsprekendheid tot eenige aanmerkelijke volmaaktheid kan brengen, zonder in een' hoogen trap edele gevoelens te bezitten. Hij, die de menschen wil roeren en deelneming aan hen inboezemen, moet zoo denken en gevoelen, als de regtschapene man denkt en gevoelt. Alleen een levendig gevoel voor eer, deugd, grootmoedigheid en het algemeene welzijn, kan het vuur van den geest ontsteken, en die verhevene gedachten doen ontstaan, welke de bewondering aller eeuwen tot zich trekken. Daar

dus zoodanig eene denkwijze vereischt wordt, om de schoonste werken der welsprekendheid voort te brengen, zoo moet zij even zoo onontbeerlijk zijn, om de schoonheden derzelve te doen gevoelen en beoordeelen.

Ik zal mij niet langer bij deze algemeene aanmerkingen ophouden, maar overgaan ter behandeling der onderwerpen, welke den inhoud der volgende lessen zullen uitmaken. Dezelve, dunkt mij, laten zich eigenaardig in de volgende vijf stukken verdeelen. Het eerste bevat, bij wijze van inleiding, eenige ophelderingen over de natuur van den Smaak, en de bronnen van het genoeg, 't welk ons werken van Smaak in het algemeen verschaffen. Het tweede bevat eene beschouwing van de Spraak op zich-zelve. Het derde behelst grondregels van den Schrijfstijl. Het vierde handelt over de meer eigenlijk zoo genaamde Welsprekendheid, of de verscheidene soorten van openbare Redevoeringen. Het laatste besluit met eene oordeelkundige beschouwing der voornaamste soorten van lettervoortbrengselen, zoo wel in gebonden' als ongebonden' stijl.

TWEEDE LES.

OVER DEN SMAAK.

Het oogmerk van deze lessen vordert, mijns bedunkens, dat ik eenige gedachten over den Smaak late voorafgaan; dewijl deze het vermogen is, waarop men zich in zaken, welke tot de beoordeeling van mondelijke en schriftelijke voorstellen behooren, als op den hoogsten regter, gewoon is te beroepen.

Men vindt weinige onderwerpen, waaromtrent men zich twijfelachtiger en onbepaalder pleegt uit te drukken, dan omtrent den Smaak; weinige, wier juiste bepaling moeilijker is; en, naar alle waarschijnlijkheid, in de reeks dezer lessen niet één, welks behandeling drooger en afgetrokkener zal schijnen, dan juist dit zelfde. Hetgene ik hierover te zeggen heb, zal zich, dunkt mij, het gevoegelijkst in de volgende orde laten voordragen.

In de eerste plaats, zal ik de natuur van den Smaak, in zoo ver dezelve een eigen vermogen of werking van 's menschen geest is, trachten te verklaren. Vervolgens zal ik onderzoeken, in hoe ver dit vermogen voor beschaving of verbetering vatbaar zij; ik zal de bronnen van deszelfs verbetering nasporen, en de kenmerken van den Smaak in zijne hoogste volkomenheid opgeven. Ten laatste zal ik de menigvuldige ver-

anderingen, waarvoor dezelve vatbaar is, aantoonen, en trachten te bepalen, of er een algemeene regel zij vast te stellen, waaraan men de verschillende oordeelen over zaken, welke tot den Smaak behooren, zoo kan toetsen, dat men daardoor in staat gesteld wordt, om met zekerheid den echten en den valschen Smaak van elkander te onderscheiden.

Men kan den Smaak verklaren, als het vermogen, om van de schoonheden der Natuur en der Kunst op eene aangename wijze geroerd te worden. De eerste vraag, welke zich hier opdoet, is, of men den Smaak in dit opzigt als een' bijzonderen inwendigen zin, dan bloot als eene werking van het verstand hebbe aan te merken. Het woord Verstand is eene vrij algemeene uitdrukking. Indien wij, in het tegenwoordige geval, daardoor verstaan dat vermogen van den geest, hetwelk in onderwerpen van bespiegeling waarheid naspooft, en in stukken van beoefening over de gepastheid der middelen ter bereiking van een zeker oogmerk oordeel velt, laat zich, mijns bedunkens, deze vraag zeer gemakkelijk beantwoorden. Niets toch is duidelijker te bemerken, dan dat de Smaak zich door zoodanig eene werking des verstands volstrekt niet laat verklaren. Het is geenszins blootelijk de uitwerking van eene waarneming des verstands, of van een rede-neerkundig betoog, wanneer wij in een fraai gezigt, of schoon dichtstuk vermaak vinden. Soortgelijke voorwerpen roeren ons onmiddellijk, en maken dikwijls den sterksten indruk op ons, voordat wij nog in staat zijn, om de gronden van ons welgevallen duidelijk op te geven; zij treffen vaak op gelijke wijze den wijsgeer en den landman, het kind en den grijsaard. Het vermogen derhalve, waardoor wij zulke schoonheden genieten, schijnt meer met een zinnelijk gevoel, dan met eene werking des verstands overeen te komen; en daarom heeft hetzelfde ook werkelijk zijn naam van een'

uitwendigen zin gekregen; daar die zin, waardoor wij de smakelijkheid van lichamenlijk voedsel onderscheiden en genieten, in vele talen aan het woord Smaak die figuurlijke beteekenis heeft gegeven, waarin wij hetzelfde hier beschouwen. Daar men intusschen in het onderzoek van zaken, welke de werkingen van onze geestvermogens betreffen, niet zorgvuldig genoeg kan zijn, om het gebruik der woorden met de hoogstmogelijke naauwkeurigheid te bepalen, zoo moet ik ook hier ter plaatse vooraf aanmerken, dat men ten onrecht uit het zoo even gezegde het besluit zoude afleiden, alsof bij de werkingen van den Smaak het Verstand geheel ware buitengesloten. Neen, ofschoon de Smaak buiten kijf op een zeker natuurlijk, en als het ware ingeschapen gevoel voor schoonheid gegrond zij, biedt nogtans het Verstand denzelfden in vele gevallen de behulpzame hand, en brengt niet weinig toe, om deszelfs kring te vergrooten. *

Smaak, in den tot hiertoe verklaarden zin, is een vermogen, hetwelk eenigermate alle menschen gemeen hebben. Geen aanleg, geen trek der menschelijke natuur is, dunkt mij, algemeener, dan een zeker gevoel voor schoonheid, orde, evenredigheid, overeenstemming; voor alles, wat groot, nieuw, voortreffelijk is. Reeds bij kinderen openbaren zich al zeer vroeg die eerste werkingen van den Smaak in ontelbare gevallen; bij voorbeeld, in hun behagen aan regelmatige lichamen, hunne verwondering over teekeningen, beelden en allerlei soort van nabootsing; gelijk mede in hunne sterke vooringenomenheid met alles, wat nieuw

---

* Omstandiger hebben hierover gehandeld GERARD, D'ALEMBERT, DU BOS, HOME, HUME, BURKE, en bijzonder SULZER in de nieuwste uitgave zijner *Theorie der schönen Künste. Art. Geschmack.*

en wonderbaar is. De onkundigste boer vindt een zeker vermaak in liederen en vertellingen, gelijk hij tevens van de schoonheden der natuur, in hare onderscheidene verschijnsels aan den hemel en op de aarde, op eene aangename wijs geroerd wordt. Zelfs in de woestijnen van Amerika, waar de menschelijke Natuur zich in haar' ruwsten staat vertoont, hebben de Wilden hunne bijzondere sieraden van opschik, hunne krijgsliederen en lijkzangen, hunne redevoeringen en redenaars. Hieruit kunnen wij dus veilig besluiten, dat de oorspronkelijke aanleg van den Smaak diep in de menschelijke natuur gegrond is. Het is niet minder eene wezenlijke eigenschap van den mensch, een zeker gevoel voor schoonheid, dan de vermogens van Verstand en Spraak te bezitten. *

Schoon intusschen niemand geheelenal zonder dit vermogen geboren wordt, ontdekt zich nochtans met betrekking tot de mate, waarin hetzelfde dezen of genen is te beurt gevallen, een zeer duidelijk onderscheid. Men vindt menschen, bij welke zich slechts eene flauwe kitteling van Smaak opdoet; de schoonheden, welke hun behagen, zijn van de gemeenste soort; en ook

---

* Men vindt over den Smaak, beschouwd als een natuurlijk vermogen van de Ziel, veel minder bij de oude, dan bij de nieuwe schrijvers over de Redekunst en oordeelkunde. Intusschen schijnt uit de volgende merkwaardige plaats van CICERO te blijken, dat zijne gevoelens over dit onderwerp nauwkeurig met het bovengestelde overeenkomen. Over de schoonheden van den stijl en de welluidendheid sprekende, zegt hij: *Illud autem ne quis miretur, quonam modo haec vulgus imperitorum, in audiendo, notet; cum in omni genere, tum in hoc ipso, magna quaedam est vis incredibilisque naturae. Omnes enim, tacito quodam sensu, sine ulla arte aut ratione, quae sint in artibus et rationibus recta et prava, diiudicant: idque cum faciunt in picturis, et in signis, et in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura*

deze maken op hen niet dan een' kortstondigen en zwakken indruk. Bij anderen daarentegen verheft zich de Smaak tot een' zeer hoogen trap van fijnheid en tot het levendigste genot der uitgezochteste schoonheden. In 't algemeen kan men aanmerken, dat met opzigt tot de krachten en geneugten van den Smaak een veel grooter onderscheid onder de menschen plaats vindt, dan met opzigt tot het verstand, de rede en het vermogen van oordeelen. De inrigting onzer Natuur vertoont ook hier, gelijk overal, de verwonderenswaardigste wijsheid. De Natuur heeft, zoo het schijnt, in de uitdeeling van die vermogens, welke tot 's menschen onderhoud het minst ontbeerd kunnen worden, tusschen hare kinderen geen groot onderscheid gemaakt; maar in de uitdeeling van die, welke voornamelijk tot sieraad des levens behooren, is zij met hare gunsten veel spaarzamer geweest; zij heeft niet alleen de zaden van deze laatsten min rijkelijk gestrooid, maar ook eene grootere mate van arbeid tot aankweeking van dezelve noodzakelijk gemaakt.

Deze ongelijkheid van den Smaak onder de menschen is, buiten twijfel, gedeeltelijk gegrond op de

---

minus habent instrumenti, tum multo ostendunt magis in verborum, numerorum vocumque iudicio; quod ea sunt in communibus infixæ sensibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit esse expertem. Cic. de Orat. Lib. III. cap. 50. QUINCTILIANUS schijnt den Smaak onder datgene, 't welk hij *iudicium* noemt, mede te begrijpen, dewijl de Ouden voor den Smaak, in dien zin, waarin dezelve hier wordt genomen, geen bijzonder woord hadden. *Locus de iudicio, mea quidem opinione, adeo partibus huius operis omnibus connexus ac mixtus est, ut nec a sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari, nec magis arte traditur quam gustus aut odor. — Ut contraria vitemus et communia, ne quid in eloquendo corruptum obscurumque sit, referatur oportet ad sensus, qui non docentur. Institut. Orat. Lib. VI. cap. 3.*

verscheidenheid van hunnen oorspronkelijken aanleg; op fijnere werktuigen der zinnen, en fijnere vermogens des geestes, waardoor sommige menschen zich van anderen onderscheiden. Dan, schoon dus de Natuur aan die ongelijkheid eenig deel heeft, hangt dit verschil nogtans veel meer af van opvoeding en oefening. De verklaring hiervan leidt mij tot mijne volgende aanmerking: dat namelijk het vermogen van den Smaak, zoo er anders zulk een aanleg in de menschelijke natuur gevonden wordt, voor aanmerkelijke beschaving en verbetering vatbaar is; eene omstandigheid, welke terstond het belang van zulke beschouwingen, als die wij nu gaan beginnen, in een gunstig licht moet doen voorkomen. En dat dit werkelijk het geval is, daarvan kan men zich gemakkelijk overtuigen, wanneer men denkt, hoe zeer beschaafde natien, met betrekking tot den Smaak, door opvoeding en oefening den voorrang boven wilde volkeren verdienen. En dit wordt nader bevestigd door het zichtbare onderscheid, hetwelk in eene en dezelfde natie, door dezelfde omstandigheid, ontstaat tusschen dezulken, die zich op de beoefening der kunsten toeleggen, en tusschen het onbeschaafde gedeelte des volks. Dit onderscheid is zoo groot, dat er misschien geene andere betrekking is, waarin deze twee soorten van menschen meer van elkander verschillen, dan in betrekking tot de maat en gesteldheid van hunnen wederzijdschen smaak. Maar hiervan is zeer zeker geene andere algemeene oorzaak te vinden, dan opvoeding en oefening. Zonder mij bij eene zoo duidelijke waarheid langer op te houden, zal ik nu verder gaan, en de middelen trachten aan de hand te geven, waardoor de Smaak voor eene zoo aanmerkelijke beschaving en uitbreiding vatbaar wordt.

Men denke in de eerste plaats aan de hoofdinrigting onzer natuur, dat oefening het voornaamste middel is, om elk onzer vermogens volkomener te maken.

Dit geldt zoo wel met betrekking tot den geest, als tot het ligchaam. Ja, dit zelfde heeft eenigermate zelfs in de uiterlijke zintuigen plaats, schoon deze minder voor verbetering vatbaar zijn, dan onze overige vermogens. Wij zien, hoe scherp de zintuigen worden bij menschen, wier beroep een naauwkeurig gebruik derzelve vereischt. Dus wordt, bij voorbeeld, het gevoel bij hen, wier werk medebrengt de gladheid op de oppervlakte der lichamen te onderzoeken, veel scherper dan bij ons overige menschen. Lieden, die zich met mikroskopische proeven bezig houden, of die de beeldhouw- of graveerkunst oefenen, verkrijgen daardoor eene ongemeene fijnheid van gezigt, en weten het kleinste verschil met een opslag van het oog te ontdekken. Dit zelfde vindt plaats in ontelbare andere gevallen. Beschouwt men dus onzen geestelijken Smaak als eene soort van inwendigen zin, zoo lijdt het geen twijfel, of gestadige oefening en zorgvuldige oplettendheid op de voorwerpen, tot deszelfs kring behoorende, moeten denzelven aanmerkelijk volkomener maken. Hiervan hebben wij een duidelijk bewijs in die eigenschap van den Smaak, welke men een muzikaal gehoor pleegt te noemen. De dagelijksche ondervinding leert ons, hoe zeer dit gehoor door bekwame oefening beschaafd en verfijnd kan worden. In den beginne vindt men blootelijk smaak in de gemeenste en eenvoudigste stukken, maar oefening en meerdere bekwaamheid verheffen ons vermaak, leeren ons smaak vinden aan fijnere melodijën, en stellen ons allengs in staat, om de meest zamengestelde en kunstigste harmonij met genoegen te volgen. Op gelijke wijze verkrijgt niemand op eenmaal een juist oog voor de schoonheden der Schilderkunst, maar men moet hetzelfde vooraf door de gedurige beschouwing van de beste stukken, en door gemeenzame kennis met de werken der beste meesters beschaven.

Volkomen op dezelfde manier wordt de fijnheid van Smaak voor schoonheden in mondelijke en schriftelijke voorstellen verkregen, door de beste voorbeelden met opmerkzaamheid te beschouwen, de beste schrijvers vlijtig te lezen, en de verschillende trappen van gelijksoortige fraaiheden met elkander te vergelijken. Wanneer men eerst met werken van vernuft bekend wordt, is het gevoel, bij het lezen derzelve, vrij zwak en onduidelijk. De aankomeling is doorgaans niet in staat, om de enkele schoonheden, of gebreken van eene gelezene plaats bepaaldelijk aan te wijzen. Hij weet niet, waarop hij zijn oordeel zal gronden. Alles, wat men van hem kan verwachten, is, dat hij ons eenigzins in 't algemeen zal zeggen, of het werk hem gevallen hebbe, dan niet. Maar men late hem voortgaan zich in het lezen van soortgelijke werken te oefenen, en zijn smaak zal trapswijze steeds vaster en duidelijker worden. Nu begint hij vervolgens niet alleen het karakter van het geheel, maar ook de schoonheden en gebreken van enkele deelen op te merken; hij geraakt in staat, om de bijzondere eigenschappen op te geven, welke hem lof of berisping schijnen te verdienen. De nevel, waarmede zijn voorwerp in den beginne voor hem bedekt was, klaart op, en onze jonge kweekeling is nu zoo ver gevorderd, dat hij met zekerheid, en zonder zich lang te bedenken, over de betrekkelijke waardij der stukken weet te oordeelen. Oefening is derhalve een der beste middelen, om den Smaak, in zoo ver dezelve op een onmiddellijk gevoel berust, te beschaven en volkomener te maken.

Maar hoewel de Smaak zich eigenlijk door een onmiddellijk gevoel laat verklaren, behoeft men echter denzelfden niet bloot als een' oorspronkelijken aanleg van de natuur te beschouwen. Rede en gezond verstand hebben, gelijk wij reeds in 't voorgaande te kennen gaven, een' zoo uitgestrekten invloed op alle wer-

kingen van den Smaak, dat deze laatste, in deszelfs volkomenheid, kan worden aangemerkt als eene bekwaamheid, welke uit een natuurlijk gevoel voor het schoone, vereenigd met een geoefend verstand, is zamengesteld. Dit zal men zoo veel te natuurlijker vinden, als men bedenkt, dat het grootste gedeelte van fraaije werken van vernuft niets anders behelst, dan nabootsingen der natuur, afbeeldingen van menschenlijke karakters, bedrijven en zeden. Het genoeg, dat wij bij zulke nabootsingen of afbeeldingen gevoelen, is alleen gegrond op den Smaak; maar het oordeel over de uitvoering-zelve behoort tot het Verstand; hetwelk de nabootsing met het oorspronkelijke vergelijkt.

Wanneer ik, bij voorbeeld, een dichtstuk leze, zoo als de *Aeneis*, dan ontstaat een groot deel van mijn genoeg uit de wijze, waarop de stof, of de geschiedenis, welke ten grondslag is gelegd, uitgewerkt en behandeld is geworden; uit de natuurlijke en gepaste zamenknooping, waarmede alle deelen van het stuk zijn ineengewikkeld; uit de waarheid der naar de natuur afgebeelde karakters, uit de overeenkomst der gencigheden met die karakters, en der uitdrukking met de gedachten. Het genoeg, 't welk een in gemeen opzigten zoo veel mogelijk volkomen gedicht in ons verwekt, wordt door den Smaak, als een inwendigen zin, gevoeld en genoten; doch dat men deze kunstmatige volkomenheid van het gedicht-zelve opmerkt, is klaarblijkelijk aan het Verstand toe te schrijven; en hoe meer ons doorzigt ons in staat stelt, om alle voortreffelijkheden van dien aard te ontdekken, des te grooter zal ons genoeg worden. Het welgevallen op zich-zelf ontstaat uit een natuurlijk gevoel voor schoonheid; doch het verstand toont ons de oorzaken en eigenlijke gronden van dat welgevallen, 't welk wij in enkele gevallen ondervinden. Overal derhalve, waar in werken van Smaak het doel is de natuur te schit-

deren; overal, waar het op eene betrekking der deelen tot het geheel, of der middelen tot een zeker oogmerk aankomt — en dit is genoegzaam in elke soort van schriftelijke en mondelijke voorstellen het geval — daar kan en moet, naast den Smaak, ook Verstand en Oordeel werkzaam zijn.

Hier opent zich dus voor het Verstand een ruim veld om zijne krachten, betrekkelijk voorwerpen van Smaak, te oefenen, en bijzonder het onderzoek der werken van vernuft voor zijne regtbank te trekken. En hieruit ontstaat dus eene tweede, niet minder milde, bron, om onzen Smaak te beschaven, door de grondregels van het gezond verstand op de werken der Letterkunde toe te passen. Valsche schoonheden, gelijk bij voorbeeld onnatuurlijke karakters, overdrevene gevoeligheid, een gedwongen schrijftrant, kunnen in den eersten opslag behagen; doch zij behagen blootelijk, omdat men hare strijdigheid met hetgene natuurlijk en welvoegelijk is nog niet onderzocht of opgemerkt heeft. Laat er iemand komen, die aantoonen, hoe in het voor handen zijnde geval de natuur veel juister had kunnen uitgedrukt worden; hoe de schrijver zijn onderwerp veel gepaster had kunnen behandelen, oogenblikkelijk zal de begoocheling verdwijnen, dadelijk zullen die valsche schoonheden ophouden te behagen.

Vlijtige beoefening derhalve van onze gewaarwordingskracht, en gebruik der rede en van het gezond verstand bij stukken van Smaak, zijn de beide bronnen, waaruit de Smaak, als een natuurlijk vermogen beschouwd, gezuiverd en verbeterd wordt. De Smaak is dus, in zijne grootste volkomenheid, ontegenzeggelijk het vereenigde werk van Natuur en Kunst. Hij veronderstelt, dat ons natuurlijk gevoel voor het schoone door gedurige beschouwing van schoone voorwerpen geoefend, maar tevens ook door de opmerkzaamheid

van een opgeklaard Verstand bestuurd en verhoogd worde.

Men vergunne mij, hierbij nog verder aan te merken, dat een edel hart, zoo wel als een schrandër brein, een wezenlijk vereischte is van een' goeden Smaak. Zedelijke schoonheden zijn niet alleen op zichzelfe boven alle anderen verheven, maar zij hebben ook op verscheidene andere voorwerpen van Smaak, nu eens meer van nabij, dan eens meer van ver, haren invloed. In elk geval, waarin het op menschelijke aandoeningen, karakters en bedrijven aankomt, — en klaarblijkelijk zijn deze de geschiktste onderwerpen van werken van Vernuft — laat zich noch eene ware en treffende schilderij derzelve, noch een levendig gevoel der schoonheden van zulk eene schilderij, zonder eene deugdzame gemoedsgesteldheid, begrijpen. Hij, wiens hart gevoelloos, en voor sijne gewaarwordingen gesloten is; in wien het waarlijk edele en groote geene verwondering, het treffende en teedere geene deelnemende aandoening verwekt, kan bij de hoogste schoonheden der Welsprekendheid en Dichtkunst niet dan een geringe genoegte ondervinden.

De voortreffelijkheden van den Smaak in deszelfs hoogste volkomenheid kunnen ten naaste bij tot de twee volgende gebragt worden: Fijnheid en Juistheid.

De Fijnheid van Smaak heeft hoofdzakelijk hare betrekking op de ontwikkeling en aankweeking der inwendige vatbaarheid voor het Schoone, op welke de Smaak, zoo als wij gezegd hebben, eigenlijk gegrond is. Zij bevat in zich die fijne werktuigen of vermogens, welke ons in staat stellen, om schoonheden te ontdekken, die voor het oog van den gemeenen beschouwer steeds verborgen blijven. Iemand kan gevoel bezitten, zonder daarom met een' fijnen Smaak begaafd te zijn. Hij kan van die schoonheden, welke hij opmerkt, sterk getroffen worden; doch zijne opmer-

king valt op geene andere, dan die vrij gemeen, in 't oog loopende, en, zoo ik mij dus mag uitdrukken, handtastelijk zijn. Alle eenvoudige en zachtere trekken ontglippen doorgaans zijne opmerking. Dit is doorgaans de toestand, waarin zich de Smaak bij ruwe en onbeschaafde natien vertoont. De man van een' fijnen Smaak daarentegen voelt tevens sterk en naauwkeurig, hij ziet verscheidenheid en afwijkingen, waar anderen niets van dien aard bemerken; de verborgenste schoonheid ontgaat hem niet; doch hij ontdekt ook de geringste vlekken. Voor het overige laat zich deze fijnheid van Smaak ten naaste bij naar hetzelfde kenmerk aanduiden, naar 't welk wij de fijnheid van een of ander der uitwendige zinnen beoordeelen. Juist als de fijnheid van tong en gehemelte niet beproefd wordt door dingen, welke een' zeer duidelijk onderscheiden smaak hebben, maar door een mengsel, dat uit verscheidene dingen is zamengesteld, waarvan de enkele deelen in dien toestand bezwaarlijk zijn te onderscheiden, zoo wordt ook de fijnheid van den inwendigen Smaak gekend door een schielijk en levendig gevoel van de fijnste, meest zamengestelde, of meest verborgene voorwerpen.

De Juistheid van den Smaak heeft voornamelijk hare betrekking op de verbetering, welke dit vermogen door deszelfs vereeniging met het Verstand verkrijgt. De man van een' juisten Smaak is diegere, welke zich niet door valsche schoonheden laat beguichelen, maar bij zijne beoordeeling immer het rigtsnoer van het gezond verstand in het oog houdt. Hij weet de betrekkelijke waarde der onderscheidene fraaiheden, welke hij in eenig werk van Vernuft ontdekt, zeer naauwkeurig te bepalen, dezelve te brengen tot de soorten, waartoe zij behooren, en, zoo ver zulks doenlijk is, de bronnen aan te wijzen, waaruit haar vermogen, om ons te behagen, voortvloeit; terwijl hij-

zelf slechts dermate van haar wordt geroerd, als men daarvan behoort geroerd te worden.

Het is waar, deze beide eigenschappen van den Smaak, namelijk Fijnheid en Juistheid, onderstellen wederzijds elkander. De Smaak kan niet in een' hoogen graad fijn zijn, zonder juist te wezen, en zoo ook omgekeerd; maar desniettemin is er in sommige gevallen duidelijk een zeker overwigt van de eene of andere dezer twee eigenschappen te ontdekken. De Fijnheid van den Smaak vertoont zich voornamelijk in de beoordeeling der eigenlijke waarde van een of ander werk van vernuft; de Juistheid in het verwerpen van valsche aanspraken op verdienste. Fijnheid van Smaak gaat meer in gevoel; Juistheid meer in verstand en oordeel over. De eerste is meer eene gave der natuur; de laatste meer het werk van beschaving en kunst. Onder de kunstregters der Ouden muntte LONGINUS meer uit in Fijnheid; ARISTOTELES in Juistheid. Onder de lateren is ADDISON een uitstekend voorbeeld van een' Fijnen Smaak; SWIFT daarentegen, zoo hij over onderwerpen van oordeelkunde geschreven had, zou denkelijk een voorbeeld van Juisten Smaak hebben opgeleverd.

Nadat ik dus den Smaak in zijne grootste beschaving en volmaaktheid beschouwd heb, zal het tijd zijn ook zijne afwijkingen, nevens de menigvuldige dwalingen en veranderingen, waaraan dezelve onderhevig is, kortelijk te melden, en te gelijk te onderzoeken, of er desniettegenstaande zekere kenmerken voorhanden zijn, waaraan men den zuiveren van den bedorven Smaak kan onderscheiden; dit is ongetwijfeld het moeilijkste gedeelte mijner tegenwoordige taak. Het is buiten tegenspraak, dat geen oorspronkelijk vermogen der menschelijke natuur in zijne werkingen ongelijker en eigenzinniger is, dan de Smaak. Deszelfs veranderingen zijn zoo zichtbaar en menigvul-

dig geweest, dat menig een daardoor verleid is, om te gelooven, dat de Smaak volstrekt willekeurig was; dat dezelve op geenen vasten grond rustte; zich door geen' regel liet bepalen, maar enkel en alleen van verbeelding of gewoonte afhing; stellingen, welke, zoo zij gegrond waren, alle bespiegelingen over onderwerpen van Smaak als nietig en vruchteloos moesten doen aanzien. Dus zijn, bij voorbeeld, in de Bouwkunst, de Grieksche voorbeelden langen tijd voor de beste gehouden. Eenige eeuwen later kreeg de Gothische manier de overhand, totdat in volgende tijden de Grieksche Smaak van nieuws herleefde, en de algemeene bewondering verwierf. Wat de Dichtkunst en Welsprekendheid aangaat, is het niet minder bekend, dat de Oosterlingen, en in 't gemeen de bewoners van Azië, van oudsher alleen aan zulke werken Smaak gevonden hebben, welke wij als opgesmukt, en overdadig met sieraden beladen, zouden aanzien. De Grieken integendeel verwierpen die Aziatische pracht, en hun geoefend en verbeterd gevoel kon alleen in gepaste en eenvoudige sieraden smaak vinden. Om tot latere tijden, en tot ons eigen vaderland te komen, hoe vele schriften zijn geheel in vergetelheid en verachting verzonken, die vóór twee- of driehonderd jaren als boven alles schoon geprezen werden? En om geene oude voorbeelden bij te brengen, hoe zeer is onze tegenwoordige Smaak in de Dichtkunst onderscheiden van dien, welke nog ten tijde van KAREL den tweeden in Engeland heerschte; een tijdperk, hetwelk van de toenmaals levende schrijvers, zoo veel den aanwas en bloei der kunsten betrof, met de eeuw van AUGUSTUS werd vergeleken; doch waarin niets, dan de schitterende glans van een valsch vernuft, kon behagen; waarin de verhevene eenvoudigheid van MILTONS werken werd miskend, en het Verloren Paradijs bijna geheel geene opmerking tot zich trok; waarin

COWLEY's onnatuurlijke en spitsvindige invallen, als de hoogste vlugt van het vernuft, bewonderd, WALLERS vuile dartelheid voor de zachte uitdrukking van de gevoeligste liefde gehouden werden, en schrijvers, gelijk SUCHLING en ETHERIDGE, wegens hunne Tooneelstukken beroemd waren!

Nu is de vraag: welke gevolgen hebben wij, met opzigt tot den Smaak, uit deze en soortgelijke voorbeelden af te leiden? Is er, bij zulk eene in 't oog loopende verscheidenheid, evenwel een zekere algemeene regel uit te denken, die ons in het onderscheiden van echte en valsche schoonheden kan te stade komen? of heeft eigenlijk zoodanig onderscheid in het geheel niet plaats? is alles, wat behaagt, alleen daarom schoon, omdat het behaagt; en zijn diensvolgens alle redekavelingen over de verscheidenheid van den Smaak volstrekt nutteloos? Dit zijn zeer netelige, en om te beantwoorden voorzeker gansch niet gemakkelijke vragen, bij welker onderzoek wij ons een oogenblik moeten ophouden.

Ik merk vooreerst aan, dat, ingeval er in het geheel geen algemeene regel van den Smaak gevonden wordt, men noodwendig moet toestaan, dat alle soorten van Smaak even goed zijn; eene stelling, die, zoo lang men alleen ziet op de mindere verscheidenheden van Smaak onder de menschen, niet zeer in het oog loopt, doch wier ongerijmdheid niet ontkend kan worden, zoo dra men ze op de uiterste graden van iedere verscheidenheid tracht toe te passen. Wie toch zal in goeden ernst durven beweren, dat de Smaak van een' Hottentot of Laplander even zoo fijn en zuiver is, als die van een' LONGINUS of ADDISON? of dat men, zonder gebrek aan verstand te verraden, een gemeen nieuwspapier in denzelfden rang kan plaatsen met de voortreffelijke geschiedschriften van een' TACITUS? Oordeelvellingen van zoodanigen aard zou-

den voor openbare uitzinnigheid worden gehouden; een duidelijk bewijs, dat er ergens een grond moet voorhanden zijn, waarom wij den Smaak van den een' voortreffelijker achten, dan dien van een' ander; of met andere woorden, dat zich in zaken, die tot den Smaak behooren, even als in alle andere zaken, waarheid en valsheid, volmaaktheid en onvolmaaktheid, laten onderscheiden.

Dan om alle misvatting voor te komen, moet ik vervolgens aanmerken, dat die verscheidenheid van Smaak, welke wij onder de menschen waarnemen, niet in alle gevallen voor een teeken van verdorvenheid moet gehouden worden, of dat wij daarom noodig zouden hebben telkens naar een' regel om te zien, ten einde dadelijk te kunnen bepalen, wie van beide partijen gelijk of ongelijk hebbe. De Smaak van onderscheidene menschen kan, met opzigt tot de onderwerpen, zeer verschillend zijn, zonder dat daarom één van hen regtstreeks behoeft ongelijk te hebben. De eene vindt meer vermaak in de Dichtkunst, terwijl den anderen niets dan de Geschiedenis kan behagen. De eene bepaalt zijne keus tot het Blijspel, een ander tot het Treurspel. Deze bewondert den eenvoudigen en natuurlijken, gene den bloemrijken en opgesmuktsten stijl. Jonge lieden vinden meer behagen in schriften van een' lustigen en vrolijken aard; lieden van jaren daarentegen in werken van een' ernstigen inhoud. Sommige volken beminnen eene stoupe schilderij van zeden, en eene sterke uitdrukking der hartstogten, anderen zijn meer gezet op nauwkeurigheid en regelmatigheid, zoo wel met betrekking tot de gedachten, als tot derzelve bekleedsel. Alle dezen wijken, wel is waar, in het Smaak-oordeel merkelijk van elkander af, maar de reden hiervan is klaarblijkelijk geene andere, dan dat elk hunner aan de eene of andere enkele schoonheid, welke met zijne denkwijze meest

overeenstemt, een overwigt van voortreffelijkheid toekent; en dus heeft geen van allen regt, om de overigen te veroordeelen. Met zaken van Smaak is het anders gelegen, dan met vraagstukken van het Verstand, waarin slechts ééne stelling waar kan zijn, en alle de overige noodwendig valsch zijn moeten. De waarheid, welke door het Verstand beschouwd wordt, is slechts één; schoonheid daarentegen, die het onderwerp van den Smaak is, bevat in zich verscheidenheid. En dus kan, behoudens de goedheid en juistheid van den Smaak, met betrekking tot deszelfs onderwerpen, zeer wel eene verschillende keuze plaats hebben.

Voor het overige laat zich van zelve deze aanmerking maken, dat elke bestaanbare verscheidenheid van Smaak alleenlijk dan kan plaats vinden, wanneer van onderscheidene onderwerpen gesproken wordt. Integendeel, zoo dra de oordeelvellingen der menschen over hetzelfde onderwerp verschillen, zoo dat de eene voor slecht houdt, hetgene de andere als ten hoogste schoon bewondert, dan is het niet meer verscheidenheid, maar openbare tegenstrijdigheid van Smaak, en de eene moet derhalve gelijk, en de andere ongelijk hebben; ten ware men zijne toevlucht wilde nemen tot de ongerijmde stelling, dat elk Smaak-oordeel even goed en regt zij. Stellen wij het geval, dat iemand VIRGILIUS meer bewonderde dan HOMERUS, en dat ik integendeel den laatstgenoemden dichter de voorkeur gave, 'zoo geeft dit nog geen' genoegzamen grond, om te stellen, dat onze wederzijdsche Smaak zich tegenspreekt. De eene van ons wordt bij uitstek geroerd door het fijne en trandere, dat aan VIRGILIUS zoo eigen is; de andere door de eenvoudigheid en het vuur, welke het karakter van HOMERUS uitmaken. Zoo lang geen van ons beiden ontkent, dat zoo wel HOMERUS als VIRGILIUS groote schoonheden

bezitten, is dit verschil in onze gevoelens bloot eene uitwerking van die verscheidenheid van Smaak, welke wij zoo even getoond hebben niet min natuurlijk dan bestaanbaar te zijn. Maar indien de ander wilde beweren, dat HOMERUS in 't geheel geene schoonheden had; indien hij hem hield voor een' langdradig schrijver, een' dichter zonder geest, en zeide, dat deze of gene, uit oude legenden zamengelapte roman van een' dolend ridder hem even veel vermaak aanbragt, als het lezen der Ilias, dan zoude ik regtuit zeggen, dat het mijner partij geheel aan Szaak ontbrak, of dat ten minste zijn Smaak in een' hoogen trap bedorven moest zijn; en ik zou mij dan beroepen op datgene, 't welk ik voor den algemeenen regel van den Smaak houde, om het valsche van zijne stelling te bewijzen.

Maar wat is nu dan eigenlijk die algemeene regel van den Smaak, waarop men zich in dergelijke strijdige gevallen pleegt te beroepen? Dit is de zaak, die ons thans staat te onderzoeken.

Gewoonlijk zegt men, de natuur is de eenige grondregel van den Smaak; en ik wil niet ontkennen, dat deze regel in alle zoodanige gevallen, waarin zijne toepassing plaats vindt, even zoo toereikend als waar is. Overal, waar het op de afbeelding van een werkelijk voorhanden voorwerp aankomt, gelijk bij voorbeeld in het afbeelden van menschelijke karakters en bedrijven, geeft ongetwijfeld de overeenstemming met de natuur een bevattelijk en voldoende middel aan de hand, om te oordeelen, wat waarlijk schoon zij. Het Verstand heeft in gevallen van dien aard een onwedersprekelijk regt, om van zijn gezag gebruik te maken, en, na gemaakte vergelijking der navolging met het oorspronkelijke, over de waarde of onwaarde van het stuk te oordeelen. Echter zijn er ontelbare gevallen, waarin men van dezen regel geen gebruik

kan maken, en navolging der natuur is maar al te dikwijls eene onduidelijke en onbepaalde uitdrukking. Willen wij derhalve een' algemeenen regel vaststellen, zoo moeten wij naar iets omzien, dat minder onzeker en dubbelzinnig is.

De Smaak, gelijk wij boven hebben aangetoond, is oorspronkelijk gegrond op een inwendig gevoel voor schoonheid, hetwelk den mensch natuurlijk, en; in deszelfs toepassing op bijzondere voorwerpen, onder besturing van 't verstand, voor verfijning en verhooging vatbaar is. Was er nu iemand te vinden, die alle vermogens der menschelijke natuur in de hoogste volmaaktheid bezat, wiens inwendige zin in alle gevallen even fijn en juist gevoelde, en wiens verstand volstrekt onfeilbaar was, dan zou buiten twijfel de uitspraak van een zoodanig regter over schoonheid voor alle overige menschen den volmaaktsten regel van den Smaak opleveren; men zou de gevallen, waarin het oordeel en gevoel der overigen van het zijne verschilden, als gevolgen eener onvolmaaktheid hunner natuur moeten houden. Maar wijl er geen zoodanig levend voorbeeld, wijl er geen enkel mensch te vinden is, wien alle de overigen dat voorrecht zouden kunnen toekennen, moeten wij elders een bevoegd regter in zaken van Smaak opzoeken; en deze kan geen ander zijn, dan de Smaak der menschelijke natuur-zelve, voor zoo ver wij in staat zijn dezen te erkennen en uit te vinden. Datgene, wat de menschen meest eenstemmig bewonderen, moet ongetwijfeld voor schoon worden gehouden. De Smaak van dengenen, die met het algemeene gevoel der menschen overeenstemt, moet als juist en waar gelden. Dit is derhalve de regel, waaraan wij ons te houden hebben. Het algemeene gevoel der menschen kan enkel en alleen als de hoogste beslissing in zaken van Smaak worden aangemerkt. Zoo eens iemand den inval

kreeg , om te beweren , dat suiker bitter , en tabak zoet ware , zouden alle zijne redekavelingen , waardoor hij ons dit wilde bewijzen , vruchteloos zijn ; niemand zoude er zich over bedenken , om den Smaak van zoodanig mensch niet voor onnatuurlijk en bedorven te houden ; en zulks uit geene andere oorzaak , dan omdat dezelfde van den Smaak van het overige gedeelte zijner natuurgenooten zoo geheel verschillende werd bevonden . Juist zoo moeten wij dus ook in zaken , welke het gevoel en den inwendigen Smaak betreffen , aan het algemeene gevoel der menschen hetzelfde regt toekennen , om over den Smaak van enkelen te beslissen .

Maar , zal men zeggen , is er dan geen ander kenmerk van het schoone , dan de goedkeurig der menigte ? moeten wij eerst de goedkeuring van anderen opnemen , eer wij voor ons-zelfen kunnen bepalen , wat in werken van dichtkunst en welsprekendheid goedkeuring verdiene ? Geenszins ! er zijn grondregels van verstand en gezond oordeel , welke even zoo wel op onderwerpen van Smaak , als op stukken van wetenschap en wijsbegeerte , kunnen worden toegepast . Iemand , die een werk van vernuft bewondert of gispt , zal , indien zijn Smaak maar eenigzins is opgeklaard , zeer zeker altijd in staat zijn , om vaste gronden voor zijn oordeel op te geven ; hij zal zich op algemeen erkende grondregels beroepen , en de redenen , welke zijn oordeel in het voorhanden zijnde geval bepalen , nader weten te ontwikkelen . De Smaak is derhalve eene soort van zamengesteld vermogen , waarin het klare oordeel des verstands met de donkere voorstellingen van het gevoel altijd meer of min is vereenigd .

Doch , ofschoon het Verstand ons in het beoordeelen van werken van Smaak de behulpzame hand kan bieden , moet men echter niet vergeten , dat gevoel en onmiddellbare waarneming de eigenlijke gronden zijn ,

waarop deze besluiten ten laatste nederkomen. De gepastheid of ongepastheid, waarmede het bedrijf in een treurspel of heldendicht wordt voortgebracht, is gewis aan zekere regelen der beoordeeling onderworpen. Wel ingerigte regels van dien aard kunnen dienen, om de eigenzinnigheid van een' onbeschaafden Smaak te regt te brengen, en vaste gronden, om wel te oordeelen, wat goedkeuring verdiene, aan de hand te geven; doch deze zelfde regels moeten eindelijk toch altijd op het gevoel te huis komen. De grond, waarop zij rusten, is de kennis of onderzinding van 't gene den menschen algemeen behaagt. Om deze reden geven wij aan een' eenvoudigen en natuurlijken schrijfrant de voorkeuze boven een' kunstigen en gedwongen stijl; aan eene regelmatige en wel aaneengeschakelde geschiedenis die boven losse en niet samenhangende verhalen; aan eene treffende en hartstogtelijke uitkomst die boven eene zoodanige, welke ons koel en onverschillig laat. Met één woord: al die grondregels, waarop wij ons in stukken van Smaak beroepen, zijn alleen daaruit geboren, dat men den indruk, welken eene zekere wijze van voorstellen op onze verbeelding of op ons hart pleegt te maken, waargenomen en met het gevoel van anderen vergeleken heeft.

Voor het overige is de stelling dergenen, welke den Smaak op het algemeene gevoel der menschelijke natuur gronden, in zoo ver namelijk dit uit onbetwistbare ondervinding is bekend geworden, van het gevoelen der zulken, die denzelven tot vaste en bewijsbare grondstellingen brengen, meer in schijn, dan is het wezen der zake onderscheiden. Dit verschil namelijk, gelijk zoo vele andere geschillen, is grootendeels in de manier van uitdrukken gelegen. Zij, welke gewaarwording en gevoel voor den hoofdregel van den Smaak houden, zullen geene de minste

zwarigheid maken, om redekavelingen en verstandige besluiten bij onderzoekingen van dezen aard toe te laten. Zij-zelve beroepen zich, gelijk andere schrijvers, op algemeen aangenomene stelregels, zoodra het op de beoordeeling van de schoonheden der dichtkunst en wel-sprekendheid aankomt, en geven daardoor duidelijk te kennen, dat het algemeene welgevallen, 't welk zij gewoon zijn voor den eersten grond van alle oordeel-vellingen over den Smaak te houden, een welgevallen is, zoo wel uit oordeel als uit gevoel geboren wordende. Van den anderen kant, diegenen, welke, om den Smaak tegen de verdenking van willekeurige uitspraken te beschermen, beweren, dat dezelve zich uit verstandige grondbeginsels laat bewijzen, stemmen desniettemin toe, dat hetgeen algemeen gevalt juist daarom voor waarlijk schoon moet gehouden worden, en dat geene voorschriften of stellingen omtrent voorwerpen van Smaak moeten gelden, indien zij met het algemeene gevoel der menschen strijden. Deze beide stelsels derhalve, van nabij beschouwd, verschillen veel minder van elkander, dan zij bij den eersten opslag schenen. Gevoel en Verstand vinden plaats in beiden, en elk hunner wordt volkomener, naarmate het aan ieder dier vermogens zijne regte plaats laat toekomen. En dit is het oogpunt, waaruit ik mij voorgesteld heb mijn onderwerp in de volgende lessen te beschouwen.

Wanneer ik stel, dat het algemeene gevoel der menschen de eigenlijke toetsteen is voor datgene, hetwelk men in de kunsten voor schoon heeft te houden, heb ik toch niet noodig te zeggen, dat hier alleen gesproken wordt van zulke menschen, welke zich in eene gunstige gesteldheid ter ontwikkeling van den Smaak bevinden. De duistere en onzekere begrippen, welke over onderwerpen van dezen aard bij onbeschaafde volken, en in eeuwen van onkunde en don-

kerheid, gewoonlijk plaats hebben, kunnen natuurlijker wijze hier niet in aanmerking komen. In een' zoodanigen toestand der maatschappij ontbreekt het den Smaak nog aan eigenlijke voorwerpen, waarop dezelve zich kan oefenen, en hij is dus of ten eenen male onderdrukt, of hij vertoont zich ten minste slechts in zijn' laagsten en onvolmaaktsten staat. Dus kan bij onderzoekingen van dezen aard alleen het gevoel van zulke menschen gelden, welke zich in eene beschaafde en bloeiende maatschappij bevinden, en leven in een' tijd, waarin verfijnde zeden heerschen, en de kunsten in achting zijn; waarin de voortbrengsels van den geest vrijelijk onderzocht, en de Smaak door wetenschap en wijsbegeerte uitgebreid en verhoogd wordt.

Doch zelfs onder zulke volken, en onder eene zoo ingerigte maatschappij, kunnen toevallige omstandigheden somtijds de eigenaardige werkingen van den Smaak verhinderen. De gesteldheid van den godsdienst, of ook de vastgestelde vorm van bestuur, kunnen den Smaak, voor een' langen of korten tijd, eene verkeerde rigting geven; de invloed van een ongebonden hof kan eene zekere liefhebberij voor valsch vernuft, voor dartele en al te vrije schilderingen invoeren; de bewondering van een' geliefkoosd schrijver kan zelfs de gebreken van dezen doen goedkeuren, en ze tot schoonheden van de mode verheffen. Omgekeerd kunnen ook somtijds nijd en wangunst werken van ontwijfelbare verdienste onderdrukken, terwijl de grilligheid van 't gemeen, of de geest van partijschap voortbrengsels van veel minder waarde met eene luidruchtige, doch ligt veranderlijke, toejuiching ontvangt. Maar schoon dergelijke toevallige omstandigheden aan de oordeelvelingen over den Smaak somwijlen den schijn van willekeurigheid geven, wordt echter deze schijn zeer ras weder weggenomen. De echte Smaak der menschelijke natuur laat niet na, vroeg of laat, wederom in

zijn eigendommelijk regt te treden, en verdrijft dan die verkeerde en grillige oordeelvellingen, welke alleen aan het geval en bijzondere omstandigheden haar bestaan te danken hadden. Een valsche Smaak kan wel voor een' tijd de overhand krijgen, en bekrompene verstanden misleiden, doch dezelve moet langzamerhand, wanneer hij op de proef wordt gesteld, weder verdwijnen, terwijl datgene alleen stand houdt, hetwelk op gezond verstand en het natuurlijke gevoel der menschen gegrond is.

Ik bewere ondertusschen hiermede niet, dat er ergens een onfeilbare regel van den Smaak te vinden zij, waarvan wij ons in elk strijdig geval eene zekere en onmiddellijke beslissing kunnen beloven. Maar wordt er ook wel een zoodanige regel gevonden ter beslissing van die gewigtige geschillen uit het rijk der Rede en Wijsbegeerte, waarover de menschen sedert lang zoo oneinig zijn gewcest? Ook is er, naar het mij dunkt, in het tegenwoordige geval geen genoegzame grond voorhanden, om zulk eene inrigting onzer natuur voor onontbeerlijk te houden. Om te beoordeelen, wat zedelijk goed of kwaad zij, wat de mensch te doen of te laten hebbe, was het noodig, dat de natuur ons duidelijke en vaste onderrigtingen mededeelde; maar het was voor 's menschen geluk niet volstrekt noodzakelijk, dat hij in elk geval met de hoogste naauwkeurigheid kon bepalen, wat schoon of bevallig zij. En dus kon er zeer wel eene zekere verscheidenheid van gevoel in dingen van dezen aard plaats hebben, en gelegenheid worden gelaten, om over de betrekkelijke waarde der voortbrengselen van den geest onderling te redetwisten.

Het besluit, hetwelk uit dit alles valt op te maken, en voor ons tegenwoordig oogmerk volkomen voldoende moet schijnen, is, dat wij den Smaak geenszins voor een' willekeurig regter hebben te houden,

wiens oordeel bloot van de grilligheid van ieder enkel mensch afhangt, en die, uit zijn' aard, geene kenmerken overlaten zoude, naar welke men de waarheid of valscheid zijner uitspraken zoude kunnen bepalen. De Smaak berust volstrekt op regelmatige gronden; en deze gronden zijn gevoel en gewaarwording, welke met onze natuur overeenkomen, en, over het geheel beschouwd, naar even zulke evenredige wetten te werk gaan, als de overige vermogens van onzen geest. Dit gevoel kan wel door onkunde en vooroordeelen misleid worden, maar daarentegen staat het ook weder in de magt van ons verstand, om hetzelfde te regt te brengen. Het laatste middel, om de gezonde en natuurlijke gesteldheid van onze gewaarwording-zelve te bepalen; is, ze met de gesteldheid der algemeene gewaarwording van het menschedom te vergelijken. Men prate over de willekeurigheid en onzekerheid van den Smaak zoo veel men wil, het blijft niettemin eene onbetwistbare ondervinding, dat er schoonheden zijn, welke in het regte licht geplaatst, niet missen kunnen eene algemeene en bestendige verwondering op te wekken. Van welken aard ook eenig voortbrengsel van den geest zij, steeds zal datgene, hetwelk de verbeeldingskracht bezig houdt, en het hart op eene sterke en aangename wijze roert, in alle tijden en bij alle volken behagen. Er is eene zekere snaar, waarop het menschelijke hart, volgens zijne natuur, antwoordt, zoodra zij maar op de regte wijze getokkeld wordt.

Hierin is de oorzaak gelegen van de algemeene toejuicing, waardoor de verlichtste natiën, gedurende eene reeks van vele eeuwen, eenige weinige werken van vernuft, zoo als de *Ilias* van HOMERUS, en de *Aenci's* van VIRGILIUS, van alle anderen hebben onderscheiden. Van hier dat gezag, hetwelk die werken hebben verkregen, en derzelve voorregt, om als de

volmaaktste voorbeelden ter dichterlijke navolging in 't gemeen te worden aangezien; in zoo ver zij ons namelijk in staat stellen, om van hen het algemeene gevoel der menschen over die schoonheden te leeren, welke ons het meeste genoeg verschaffen, en die dus verdienen de voornaamste onderwerpen der dichtkunst uit te maken. Gezag of vooroordeel kunnen in alle tijden, en in alle landen een' slecht dichter of een' kunstenaar zonder verdienste, voor een' korten tijd, beroemd maken, doch zoodra buitenlanders of de nakomelingschap derzelve werken toetsen, worden de gebreken daarin bekend, en de echte Smaak der menschelijke natuur komt weder te voorschijn. „Begripen en gevoelens worden door den Tijd vernietigd, „maar op de uitspraken der Natuur zet hij zijn zegel.” *

---

* *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* CICERO.

DERDE LES.

OVER OORDEELKUNDE (*CRITICA*), VERNUFT (*GENIE*), EN GENEUGTEN DER VERBEELDING.

Smaak, Oordeelkunde en Vernuft zijn woorden, die men zeer dikwijls gebruikt, zonder altijd juist bepaalde denkbeelden daaraan te hechten. Hoe meermaalen zij hier moeten voorkomen, des te noodzakelijker is het, den zin derzelve vooraf behoorlijk te bepalen. Daar ik mij in de voorgaande les met de beschouwing van den Smaak heb bezig gehouden, zal ik nu verder gaan, en trachten de natuur en gesteldheid der Oordeelkunde te verklaren. Echte Oordeelkunde is niets anders, dan de toepassing van den Smaak en de grondregelen van het gezonde Verstand op de schoone kunsten. Haar werk is, het schoone van het gebrekige in werken van vernuft te onderscheiden, van enkele gevallen tot algemeene grondregels op te klimmen, en daaruit aanmerkingen of voorschriften voor de verschillende soorten van schoonheid in de werken der schrijvers in 't algemeen af te leiden.

De voorschriften der Oordeelkunde worden niet uit zoogenaamde gevolgtrekkingen *a priori* opgemaakt; of, met andere woorden, ze zijn geenszins de vrucht

van besluiten in het afgetrokken gemaakt, en onafhankelijk van voorhanden zijnde daadzaken en opmerkingen. De Oordeelkunde als kunstbeoordeeling, is volstrekt gegrond op de ondervinding; op de opmerking van zoodanige schoonheden, welke met den voorheen vastgestelden grondregel meest overeenkomen, of, hetgene het zelfde is, die van oudsher aan het grootste deel der menschen behaagd hebben. Dus waren, bij voorbeeld, de voorschriften van ARISTOTELES over de éénheid van bedrijf in tooneelstukken en heldendichten geene voorschriften, welke hij zoo maar door bloote redekaveling uitgevonden, en vervolgens getracht had op de dichtkunst toe te passen, maar zij waren uit de beschouwing van HOMERUS en SOPHOCLES getrokken; zij waren gegrond op de ondervinding van het grooter genoegen, 't welk ons de vertooning van een enkel bedrijf verschaft, in vergelijking van dat, hetwelk ons de vertelling van gevallen, die onderling geen verband hebben, veroorzaakt. Soortgelijke opmerkingen, welke oorspronkelijk uit gewaarwording en onmiddellijke ondervinding ontsproten, werden, bij nader onderzoek, bevonden met de grondregels van het verstand, en met de inrigting der menschelijke natuur zoo wel overeen te komen, dat men geene zwaarigheid maakte, om dezelve voor algemeene regels aan te nemen, en zich van haar als een rigtsnoer, bij het beoordeelen der schoonheden in dichterlijke werken, te bedienen. Dit, en niets anders, is de eigenlijke oorsprong der *Kritiek* of Oordeelkunde.

Gewisselijk zal een uitmuntend verstand reeds van zelve, en zonder een dergelijk onderrigt, aan zijne werken die gedaante geven, welke met de wezenlijkste regelen der Oordeelkunde overeenkomt. Immers, daar deze voorschriften op de natuur gegrond zijn, zal reeds de natuur-zelve den schrijver, die hare ingevingen volgt, in de meeste gevallen daarheen wijzen.

HOMERUS kende, naar alle waarschijnlijkheid, geen leerstelsel der dichtkunst; zonder eenige andere leiding dan zijn vernuft, heeft hij een regelmatig gedicht ontworpen, hetwelk de nakomelingschap, door alle tijden heen, heeft doen verwonderd staan. Dit geval is nogtans geen bewijs tegen de nuttigheid der Oordeelkunde, als Kunst beschouwd. Gelijk geen menschelijke geest in den hoogsten trap volmaakt is, is er ook geen schrijver, die niet uit oordeelkundige aanmerkingen over de schoonheden en gebreken zijner voorgangeren eenig nut kan trekken. Wel is waar, geenerhande aanmerkingen of voorschriften vergoeden het gebrek aan eigen geestvermogens, of kunnen den dichter dat vuur mededeelen, 't welk hem de natuur heeft geweigerd; doch zij kunnen echter vaak het vernuft den weg aanwijzen, welken het te betreden heeft, en het voor afdwalingen behoeden; met één woord, zij kunnen het vernuft de beste en meestgepaste navolging der natuur aanwijzen. Het voornamelijk oogmerk van de regelen der Oordeelkunde bepaalt zich daartoe, ons op de gebreken, welke wij te mijden hebben, opmerkzaam te maken; het voortbrengen van uitmuntende schoonheden daarentegen is en blijft het werk der Natuur.

Hetgene wij dusverre hebben gezegd leert ons, wat wij te denken hebben van die klagten, welke zekere soort van schrijvers sedert eenigen tijd goedgevonden heeft tegen de kunstregters en de Oordeelkunde in te brengen. Men heeft de kunstregters aangezien voor eigendunkelijke wetgevers, welken het te doen is, om de aangeborene vrijheid van het vernuft te beperken, en de schrijvers aan lastige en onnatuurlijke banden te leggen; kortom, als dwingelanden, tegen wier onwettige vervolging men genoodzaakt is bescherming te zoeken, en zich in de armen van het algemeen te werpen. Mijns oordeels geven dergelijke

voorredenen, die vrij wel naar smeekschriften gelijken, juist niet het gunstigste denkbeeld van de bekwaamheden des schrijvers. Een goed schrijver toch moet met genoegen zien, dat zijn werk aan de grondregels van gezond verstand en echten smaak getoetst worde. In 't gemeen zijn de spotternijen tegen het kunstoordeel gegrond op de onderstelling, dat kunstregters menschen zijn, welke blootelijk volgens regels, en niet naar eigen gevoel oordeelen. Maar het is er zoo verre af, dat dit het geval zou wezen, dat veeleer dezulken, welke op zoodanige wijze oordeelen, schoolvossen, en niet kunstregters verdienen genoemd te worden. Alle regels der echte Oordeelkunde berusten, gelijk voorheen reeds is aangetoond, eigenlijk op gevoel; en alleen Smaak en Gevoel kunnen ons, in de toepassing van die regels op voorkomende enkele gevallen, veilig geleiden. Dewijl er ondertuschen geen ding is, waarover zich een ieder met meer vrijpostigheid tot regter opwerpt, dan over werken van vernuft, valt het gemakkelijk te begrijpen, dat men van oudsher een groot aantal onbevoegde kunstregters heeft gevonden, en in het vervolg ook nog zal vinden. Maar dit kan even weinig eene algemeene verachting der Oordeelkunde wettigen, als de gemeene hoop van wijsgeeren en ongerijmde denkers iets tegen de waardigheid des verstands en der wijsbegeerte-zelve kan bewijzen.

Meer schijn heeft de tegenwerping tegen de Oordeelkunde, welke genomen wordt uit de goedkeuring, waarmede het algemeen sommige werken heeft ontvangen, die, bij nader onderzoek, bevonden zijn met de vastgestelde regels der Oordeelkunde te strijden. Nu is, ingevolge de stellingen, welke wij in onze vorige afdeeling ontwikkeld hebben, het algemeen de opperste regter, door wiens uitspraak de verdienste van elk werk van vernuft beslist wordt, dewijl de

oordeelvellingen over den Smaak zich gronden op gewaarwordingen, welke aan alle menschen natuurlijk en gemeen zijn. Doch men dient hierbij in 't oog te houden, dat men dikwijls al te onbedacht over de beslissing des algemeens oordeelt. De luidruchtige toejuching, met welke somtijds dit of dat werk, bij deszelfs eerste verschijning, ontvangen wordt, is niet altijd de stem van het eigenlijke algemeen. Men vindt zoo wel een' grooten, als een' kleinen hoop, die zich maar al te ligt door een' valschen glans van schoonheid, welke zeer schielijk ophoudt verwondering te wekken, laat verblinden en wegslepen. Ook kan een schrijver zich somtijds voor eene korte wijl beroemd maken, ofschoon zijne werken geene andere verdienste hebben, dan dat zij overeenkomen met de driften en vooroordeelen, den geest van partijschap, of de bijgeloovige begrippen, welke niet zelden eene geheele natie in een zeker tijdsbestek beheerschen. In zoodanige gevallen kan echte Oordeelkunde met regt veroordeelen, hetgene door het algemeen wordt geprezen, en zelfs niet zonder hoop, dat zij haar oordeel eenmaal zal zien billijken. De uitspraak toch der ware Oordeelkunde, en de stem van het algemeen, te weten, wanneer hetzelve van zijne vooroordeelen tot onpartijdigheid is teruggekeerd, kunnen niet missen van ten laatste altijd overeen te komen.

Voor het overige wil ik hiermede niet ontkennen, dat er eenige zeldzame voorbeelden van werken gevonden worden, welke, met onbetwistbare misslagen tegen de regels der Oordeelkunde, desniettemin eene algemeene en duurzame bewondering verworven hebben. Tot deze soort behooren de tooneelspelen van SHAKESPEAR, welke, als dramatische gedichten beschouwd, in hoogen trap onregelmatig zijn. Doch hierbij moet men bedenken, dat deze stukken niet daarom behagen, omdat zij onregelmatig zijn, of omdat zij sommige

regels der kunst overtreden, maar alleen omdat zij, onaan gezien deze overtredingen, de algemeene verwondering hebben behouden. Zij bezitten namelijk andere schoonheden, welke met goede grondregels volkomen overeenstemmen; en alleen het vermogen van deze laatsten is sterk genoeg geweest, om die gebreken op te wegen, en aan het algemeen een zoo levendig genoegen te verschaffen, dat deszelfs misnoegen over die gebreken daardoor geheel werd weggenomen. SHAKESPEAR bevalt, niet omdat hij gebeurtenissen van verscheidene jaren in één stuk zamenbrengt; niet door zijne kluchtige vermenging van het tragische met het komische in één en hetzelfde stuk; niet door spitsvondigheden en gedwongene woordspelingen, welke hij zich somtijds heeft veroorloofd; deze dingen worden van ons veeleer als gebreken beschouwd, welke wij toegeven aan de onbeschaafdheid der eeuw, waarin de dichter leefde; maar hij bevalt door zijne meesterachtig getroffene afbeeldingen der karakters, door de levendigheid zijner schilderijen, door de sterkte zijner gedachten, en door zijn ongemeen talent, om de natuurlijke taal der hartstogten te treffen; schoonheden, welke de ware Oordeelkunde ons even zoo leert hoogachten, als de natuur ons den indruk daarvan laat voelen. — Dit zij genoeg van den oorsprong, het werk en het gewigt der Oordeelkunde.

• Ik ga nu over ter verklaring van eene andere uitdrukking, waarvan wij ons in deze lessen dikwijls zullen moeten bedienen; ik meene het woord Vernuft (*Genie*).

Smaak en Vernuft zijn twee woorden, welke zeer dikwijls zamengevoegd, en daardoor niet zelden van onoplettende lezers verwisseld worden; daar nogtans dezelve twee geheel verschillende zaken beteekenen. Het onderscheid tusschen beiden kan duidelijk worden opgegeven; en het is van belang dit onderscheid niet onopgemerkt te laten. De Smaak bestaat in het ver-

mogen van oordeelen; het Vernuft in het vermogen van voortbrengen. Iemand kan veel Smaak hebben in de dichtkunst, welsprekendheid, of in eenige andere der schoone kunsten, en nogtans weinig of bijna geheel geen Vernuft bezitten, om zelf werken van dien aard voort te brengen. Vernuft, integendeel, is, zonder eene zekere daarmede verbonden mate van Smaak, niet te begrijpen. Vernuft moet bij gevolg als een hooger vermogen van den geest worden aangemerkt, dan Smaak. Het eerstgenoemde bevat altijd eene zekere kracht van uitvinden en voortbrengen, latende hetzelfde het daarbij niet berusten, om schoonheid, waar zich die vertoont, waar te nemen, maar tevens in staat zijnde, nieuwe schoonheden te scheppen, en op die wijze voor te stellen, dat zij den sterksten indruk op de gemoederen moeten maken. Een fijne en juist onderscheidende Smaak maakt een' goed kunstregter, maar om den naam van een' dichter of redenaar te verdienen, moet het Vernuft daarbij komen.

Vernuft (*Genie*), in het algemeen, is eene uitstekende geschiktheid tot de beoefening eener kunst of wetenschap, eene geschiktheid, die wij van de natuur hebben ontvangen. Kunst en oefening kunnen hetzelfde buiten twijfel merkelyk verbeteren, maar deze alleen kunnen het niet geven. Daar verder het Vernuft een hooger vermogen is, dan de Smaak, is ook het eerste, ingevolge de gewone spaarzaamheid der natuur, steeds ongelijk meer dan de laatste, binnen zijn eigen kring van werken bepaald. Het is niet ongewoon menschen aan te treffen, wier fijne Smaak meerdere schoone kunsten, als, bij voorbeeld, de toonkunst, dichtkunst, welsprekendheid, schilderkunst, te gelijk bevat; maar iemand, die het in de oefening van al deze gemelde kunsten tot eene zekere hoogte van volkomenheid gebragt heeft, is een zeldzaam, zoo niet een tot nog toe geheel onbekend ver-

schijnsel. Die soort van algemeen Vernuft, of die menschen, die tot verscheidene oefeningen en kunsten even veel aanleg schijnen te hebben, zullen het gemeenlijk in geene derzelve zeer ver brengen. Er kunnen enkele uitzonderingen gevonden worden, maar doorgaans blijft het waar, dat uitstekende vorderingen in elke soort van oefeningen alleen dáár te wachten zijn, waar de kracht der ziel geheel, en bijna met uitsluiting van alle andere krachten, op een zeker enkel voorwerp is gerigt. De lichtstralen moeten in één punt zamen komen, zoo zij in een' hoogen graad zullen branden. Deze aanmerking verdient, in meer dan één opzigt, van jonge lieden overwogen te worden. Zij is een wenk voor hen, om de rigting van die vermogens, welke de natuur hun verleend heeft, zorgvuldig na te sporen, en den weg, waarop die uitloopen, met standvastigheid en ijver te vervolgen.

Vernuft, met betrekking tot deze of gene schoone kunst, ondersteelt dus altijd — gelijk ik voorheen reeds heb aangemerkt — tevens een' zekeren trap van Smaak; en het is klaar, dat de beschaving van den laatstgenoemden niet weinig moet toebrengen, om de werkingen van het Vernuft te ondersteunen en te besturen. Hoe meer de Smaak van een' redenaar of dichter, ten aanzien van de schoonheden der voorstelling, verfijnd is, des te meer zal dezelve zijnen bezitter behulpzaam zijn, om zijne werken tot den vereischten trap van schoonheid te brengen. Dit belet echter niet, dat somtijds bij een' redenaar of dichter eene grootere mate van Vernuft dan van Smaak wordt gevonden; of met andere woorden, dat iemand een stout en sterk Vernuft kan hebben, zonder dat zijn Smaak zeer fijn of juist is. Zulks is zeer dikwijls het geval in de kindschheid der kunsten; een tijdstip, waarin vaak het Vernuft in volle kracht werkzaam is, terwijl de Smaak, die ondervinding noodig heeft, en niet dan bij

trappen vordert, nog ver af is van zijne eigenlijke volmaaktheid. HOMERUS en SHAKESPEAR bevestigen deze stelling. In beider werken, hoezeer zij ook in andere opzigten bewonderenswaardig zijn, doen zich voorbeelden op van onbeschaafdheid en gebrek aan fijn gevoel, welke een betere Smaak van latere schrijvers, zelfs van zulken, die in Vernuft ver beneden hen zijn, hun zou geleerd hebben te vermijden. Daar de menschelijke volmaaktheid in 't gemeen beperkt is, schijnt het ook vrij duidelijk tot het bestek onzer natuur te behooren, dat niet één en dezelfde geest ongemeen veel vuur zoude bezitten in het voortbrengen van zijne denkbeelden, en tevens zich om alle die kleinere en fijnere schoonheden bekommeren, welke tot de volmaaktheid van zijn werk vereischt worden; gelijk aan den anderen kant een keuriger Smaak voor mindere schoonheden doorgaans ook van minder verhevenheid en kracht vergezeld gaat.

Nadat ik tot dus ver de natuur van den Smaak, de eigenschappen en het gewigt der Oordeelkunde, en het onderscheid tusschen Smaak en Vernuft verklaard heb, zal ik nu nog eenige aanmerkingen over de oorzaken van het Vermaak, dat ons de Smaak verschaft, laten volgen. Hier opent zich voor den beoefenaar een veld van groote uitgestrektheid. Het bevat al die zoogenaamde geneugten der Verbeelding, welke ons het gezigt niet alleen van wezenlijke voorwerpen, maar ook de nabootsing derzelve door de kunsten oplevert. Het bestek der tegenwoordige lessen brengt echter niet mede, dat wij alle soorten der hiertoe behoorende gewaarwordingen afzonderlijk en omstandig behandelen, wijl alleen dat genoeg, 't welk wij uit mondelijke en schriftelijke voorstellen genieten, het eigenlijke onderwerp derzelve kan zijn. Ik zal mij dus bepalen, om over de Genoegelijkheden van den Smaak in 't gemeen alleenlijk eenige ophelderingen vooraf te geven,

zullende ik mij wat langer ophouden bij de beschouwing van datgene, hetwelk ik tot Verhevenheid en Schoonheid denk te brengen.

Eene soort van vast stelsel over dit onderwerp op te maken, is eene zaak, waaraan men tot nog toe niet behoeft te denken. ADDISON was de eerste, welke, in zijne proeven over de Vermaken der Verbeelding *, ondernam eenige hiertoe betrekkelijke vragen nader en eenigzins uitvoerig op te lossen. Hij brengt deze vermaken tot de volgende drie hoofdsorten: Schoonheid, Grootheid en Nieuwheid. Zijne aanmerkingen hierover, schoon niet ongemeen diep, zijn toch altijd fraai en onderhoudend; en hij heeft althans de verdienste, een' weg gebaad te hebben, die vóór hem door niemand betreden was. De vorderingen, welke men sedert in deze soort van wijsgeerige Oordeelkunde gemaakt heeft, zijn juist niet zeer aanmerkelijk, schoon ook de behandeling daarvan door eenige scherpzinnige schrijvers ondernomen is. De oorzaak hiervan ligt zonder twijfel in de ongemeene fijnheid, welke aan de gewaarwordingen van den Smaak in 't algemeen eigen is. Het zijn zeker aanlokkende onderwerpen; maar wanneer wij het ondernemen ze vast te houden, en aan een regelmatig onderzoek te onderwerpen, dan ontsnappen zij zeer ligt uit onze handen. Het is bezwaarlijk, al die menigvuldige voorwerpen, waaruit de Smaak genoeg en scheidt, volledig op te tellen. Het is nog moeilijker die, welke men ontdekt heeft, met wijsgeerige naauwkeurigheid te bepalen, en tot hunne eigene soorten te brengen; en wagen wij het nog verder te gaan, om de gronden van het genoeg, dat ons die voorwerpen verschaffen, na te sporen, dan vinden wij ons door onoverwinnelijke zwarigheden be-

---

* In het zesde deel van den *Spectator*.

lemmerd. Bij voorbeeld: wij weten allen door onderzinking, dat sommige gedaanten der lichamen ons schooner toeschijnen dan andere. Bij nader onderzoek vinden wij, dat nu eens de regelmatigheid van sommige gedaanten, dan eens de bevallige verscheidenheid van andere, den grond schijnen uit te maken van die schoonheden, welke wij aan zekere lichamen waarnemen. Maar wanneer wij, in deze ontdekking niet berustende, verder gaan, en trachten de oorzaak uit te vinden, waarom toch regelmatigheid en verscheidenheid zoodanig een gevoel van schoonheid in onze ziel verwekken, dan is alles, wat wij in dit opzigt weten te zeggen, zeer weinig geschikt, om de nieuwsgierigheid te voldoen. Het schijnt, dat de natuur-zelve deze eerste gronden van onze inwendige gewaarwordingen voor onze nasporing heeft willen verbergen.

Hetgene ons hierbij eenigermate kan troosten is, dat, hoewel de eigenlijke gesteldheid dier gewaarwording voor ons verborgen blijft, echter haar oogmerk in de meeste gevallen vrij duidelijk kan worden waargenomen. Inderdaad laat zich hier gereedelijk bemerken, dat de gesteldheid dier vermogens van den Smaak en van de Verbeelding een zichtbaar bewijs voor de goedheid van den Schepper onzer natuur oplevert. Wij zien duidelijk in dien aanleg den kring van vermaken voor het menschelijke leven aanmerkelijk vergroot; en, hetgeen niet verzwegen moest worden, juist deze vermaken zijn van den zuiversten en onschuldigsten aard. De noodwendigste oogmerken des levens hadden genoegzaam bereikt kunnen worden, wanneer slechts ons gezigt en gehoor de geschiktheid hadden, om de uitwendige voorwerpen te onderscheiden, zonder dat ons eene dier fijne en teedere gewaarwordingen voor het Schoone en Verhevene waren toegevoegd, welke ons in zoo hoogen trap verrukken. Deze gedachte, die van ADDISON oorspronkelijk is, is door ARENSIDE

in zijn gedicht over de Vermaken der Verbeelding, op eene zeer gelukkige wijze voorgesteld, daar hij, van de Godheid sprekende, zegt:

„Het was u niet genoeg den mensch al de noodige levensmiddelen te verschaffen; door de aangename betoovering der zinnen maakt gij de gansche natuur Schoonheid voor zijn oog, Muzijk voor zijn oor.” *

---

* — — — *not content*

*With every food of life to nourish man,
By kind illusions of the wond'ring sense
Thou mak'st all nature, Beauty to his eye,
Or Music to his ear —*

*AKENSIDE on the Pleasures
of the Imagin.*

VIERDE LES.

OVER HET VERHEVENE IN DE VOORWERPEN.

Onder de vermaken der Verbeelding is er geen, hetwelk, indien ik mij dus mag uitdrukken, een meer bepaald en onderscheiden karakter heeft, dan het gevoel van het Grootte en Verhevene. Ik maak daarom met de beschouwing hiervan een begin, en zal daaromtrent des te breedvoeriger moeten zijn, hoe nauwer de opheldering hiervan met het algemeene onderwerp dezer lessen verknocht is. Om nauwkeuriger hierin te werk te gaan, zal ik in deze afdeeling over het Grootte en Verhevene op zich-zelve handelen, en in de volgende overgaan, om beschrijvingen van zoodanige voorwerpen in schriften te beschouwen. Ik onderscheid, naar mij dunkt met regt, tusschen de Grootheid der voorwerpen, wanneer die zich werkelijk aan onze zinnen vertoonen, en de beschrijving van die Grootheid in schriften; hoewel deze beiden gewoonlijk door de kunstregters met elkander verwisseld worden. Ook neem ik Grootheid en Verhevenheid voor uitdrukkingen van dezelfde, of ten minste genoegzaam dezelfde beteekenis. Zoo er al tusschen deze beiden eenig onderscheid plaats heeft, volgt daaruit niets anders, dan dat Verhevenheid den hoogsten trap van Grootheid aanduidt.

Het is niet gemakkelijk den eigenlijken indruk, welken het gezigt van Groote en Verhevene voorwerpen op ons maakt, met woorden te beschrijven; doch ieder heeft daarvan eenig denkbeeld door eigene ondervinding. Het bestaat in eene levendige verwondering, in eene zekere verwijding der ziele, die zich boven haren gewonen toestand verheft, en zich van eene verbazing voelt bevangen, welke zij met geene woorden kan uitdrukken. De aandoening, welke het gemoed in die oogenblikken ondervindt, behoort zekerlijk tot de aangename; echter is zij van een' ernstigen aard; zij wordt gemeenlijk, wanneer zij ten hoogsten trap is gestegen, van eene zekere eerbiedvolle en heilige rilling gevolgd, en onderscheidt zich daardoor ook zeer sterk van die luchtige en vrolijke gewaarwordingen, welke door Schoone voorwerpen in ons worden verwekt.

De eenvoudigste gedaante, waaronder uitwendige Grootheid zich vertoont, is een ver en onmetelijk uitzigt in de natuur; bij voorbeeld, wijduitgestrekte velden, welke het oog niet kan overzien, het gewelf des hemels, en de onbegrensde vlakke van den oceaen. Elke soort van wijduitgestrekte ruimte brengt den indruk van het Verhevene voort; nogtans zal men bevinden, dat uitbreiding in lengte en breedte geen' zoo sterken indruk maakt, als uitgestrektheid in hoogte of diepte. Ofschoon eene grenzenlooze vlakke een Groot voorwerp is, zal echter een hooge berg, waartegen wij opzien, of een diepe afgrond, of een steile toren, vanwaar wij op de beneden liggende voorwerpen nederzien, ons nog veel grooter toeschijnen. De ongemeene Grootheid van het uitspansel ontstaat uit deszelfs hoogte, vereenigd met deszelfs onmetelijke uitgestrektheid; even als de Grootheid des oecaans niet alleen in zijn' wijden omtrek is gelegen, maar tevens in zijne onophoudelijke beweging en in de on-

weérstaanbare kracht van zijn element. Voor het overige is het duidelijk, dat groote omtrek en wijde uitgebreidheid in de eene of andere rigting een noodwendig vereischte is van elke soort van Grootheid, welke tot ruimte behoort. Men verwijdere van eenig voorwerp datgene, hetwelk hetzelfde bepaalt, oogenblikkelijk zal het Verheven worden. Dit is de reden, waarom oneindige ruimte, eeuwige during, eene eindelooze reeks van getallen, en andere soortgelijke voorwerpen de ziel met Groote denkbeelden vervullen.

Sommigen hebben daarom gemeend, dat wijde omtrek en ruimte de grond ware van al het Verhevene. Doch met dit gevoelen kan ik mij niet vereenigen, dewijl men duidelijk vele Verhevene voorwerpen ziet, welke met de ruimte volstrekt geene betrekking hebben. Dit is, bij voorbeeld, het geval bij een zwaar geluid; en echter is het rollen van den donder, het geknal van het kanon, het gebulder van den wind, het handgeklap eener vergaderde menigte, het bruisen van een' sterken waterval; al deze dingen, zeg ik, zijn ongetwijfeld Groote voorwerpen. In het algemeen kan men opmerken, dat elke werking van meer dan gemeene kracht en sterkte Verhevene denkbeelden verwekt; misschien is dit de voornaamste bron van het Verhevene. Van hier het Groote in het gezigt van eene aardbeving, van eenen vuurbrakenden berg, van eenen zwaren brand, van een onweder, van een' orkaan; met één woord, van elke ongemeen heftige uitwerking der elementen. Niets is Verhevener, dan uitstekend hooge magt en groote sterkte. Eene rivier, die vreedzaam in hare bedding voortglijdt; is een Schoon voorwerp; maar wanneer zij met de woede van een' opgezwollen stroom over hare oevers loopt, dan eerst zal men aan haar Verhevenheid toeschrijven. Leeuwen en andere dieren van ongemeene sterkte hebben den

dichteren tot menige Verhevene gelijkenis aanleiding gegeven. Men beschouwt een gewoon paard met genoegen, maar het is het oorlogspaar, „welks hals „met donder is bekleed,” dat het denkbeeld van Grootheid in ons verwekt. De strijd van twee magtige legers, als het grootste vertoon van menschelijke sterkte, bevat de rijkste stof van het Verhevene, en is daarom ten allen tijde voor een der luisterrijkste schouwtooneelen gehouden, welke aan het oog der verbeelding kunnen worden voorgehouden.

Alles, wat uit zijnen aard aan het statige, ontzagwekkende, ja zelfs aan het schrikkelijke grenst, gelijk, bij voorbeeld, duisternis, eenzaamheid, stilte, brengt niet weinig toe, om den indruk van het Verhevene te bevorderen. Welke zijn toch de tooneelen in de natuur, die onzen geest ten hoogsten trap verheffen, en het gevoel van het Verhevene in ons verwekken? Niet het bevallige landschap, de bloemrijke beemd, noch het gezigt van eene volkrijke stad; maar de met mos begroeide rots, de eenzame zee, het donkere eikenbosch, en de vloed, die over diepe afgronden henen bruist. Uit diezelfde oorzaak zijn de tooneelen van den nacht doorgaans de Verhevenste. De hemel, met tallooze sterren bezaaid, vervult onze verbeelding met een veel dieper gevoel van eerbiedige verbazing, dan wanneer wij dienzelfden hemel door den heldersten zonneglans zien verlicht. Het eentoonig en aanhoudend gebrom eener zware klok verwekt ten allen tijde ontzag; maar dubbeld sterk, wanneer het in de diepste stilte van den nacht wordt gehoord. De duisternis wordt daarom meermalen van de dichters gebruikt, als een trek, om aan de beschrijvingen der Godheid meer Verhevenheid bij te zetten.

„De HEER maakt de duisternis tot zijn verblijf, „Hij woont in dikke wolken,” is eene schilderij,

waarvan zich de Psalmisten zeer dikwijls bedienen. Zoo ook MILTON, wanneer hij een' der afgevallene engelen dus sprekende invoert :

„Hoe vaak verkiest de Opperheer des hemels zijne
„onbenevelde glorie achter dikke wolken en zwarte
„duisternis te verbergen, en met de majesteit van den
„nacht zijnen troon te bedekken.” *

Let eens, hoe kunstig VIRGILIUS van alle voorge-
melde omstandigheden, te weten stilte, ijdele ruimte,
duisternis enz. gebruik weet te maken, wanneer hij
zijn' held naar de benedenwereld laat afdalen, en ons
de gesteldheid van dit verborgen rijk tracht te be-
schrijven :

*Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte silentia late:
Sit mihi fas audita loqui; sit numine vestro
Pandere res alta terra et caligine mersas!
Ibant obscuro, sola sub nocte, per umbram,
Perque domos Ditis vacuas et inania regna.
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in sylvis —*

Aeneid. VI. v. 264.

Ik breng deze plaatsen niet zoo zeer bij als voor-
beelden van een' Verheven stijl, schoon zij zulks ook
in een' hoogen trap zijn, als om uit derzelve wer-
king te laten afnemen, dat de voorwerpen, welke in
haar geschilderd worden, tot de klasse van het Verhe-
vene behooren.

---

* — — How of, amidst
*Thick clouds and dark doth Heav'ns all ruling Sire
Chose to reside his glory unobscur'd,
And with the majesty of darkness round
Covers his throne —*

Par. lost. Book II. v. 263.

Ook is de duisternis eene omstandigheid, die zich met het Verhevene zeer wel laat overeenbrengen. Ofschoon zij het voorwerp niet duidelijk laat onderscheiden, doet zulks nogtans aan de sterkte van den indruk geen' hinder; want het is, volgens de aanmerking van een' schrander kunstregter, geheel iets anders eene zaak duidelijk te vertoonen, dan zoo, als zij den sterksten indruk op de verbeelding maakt. Deze laatste kan, en moet vaak, door voorwerpen geroerd worden, waarvan wij geen duidelijk denkbeeld hebben. Dus weten wij bij ondervinding, dat bijna alle schilderijen, welke ons de dichters van de verschijning van bovennatuurlijke wezens geven, iets Verhevens in zich hebben, ofschoon de trekken, die den grond van soortgelijke tafereelen uitmaken, vrij onduidelijk en verward zijn. De Verhevenheid van dergelijke verschijningen ontstaat namelijk uit de daarmede gepaard gaande denkbeelden van magt en sterkte, verbonden met eene zekere schrikbarende duisternis. De volgende schoone plaats uit JOB kan hiervan tot een bewijs strekken.

- „ Daar is een fluisterend woord stil tot mij gekomen ;
- „ Mijn oor vernam het ; het was een zacht geluid.
- „ In de schrikuren der nachtgezigten ;
- „ In een' tijd, als een diepe slaap op de menschen valt ;
- „ Toen greep mij vrees en siddering aan ;
- „ Door al mijn gebeente ging eene huivering ;
- „ Een geest trok voor mij voorbij ;
- „ Alle mijne haren rezen te berge ;
- „ Hij stond, ik kende hem niet ;
- „ Een schaduwbeeld was voor mijne oogen ;
- „ Toen luisterde hij mij zachtjes in :
- „ Hoe kan een mensch enz.” *

---

* JOB Kap. IV. (Volgens de overzetting van HERDER in zijn' *Geest der Hebreeuwsc'he Poëzij*, in het Nederduitsch vertaald door C VAN ENGELEN.)

De beschrijving, welke LUCRETIVS ons geeft van het bijgeloof, wanneer hij het afschildert als een afschuwelijk spooksel, dat zijn hoofd uit de wolken steekt, en door zijn gezigt het gansche menschdom met schrik vervult, tot dat eindelijk EPICURUS waagt hetzelfde te bestrijden; deze afbeelding, zeg ik, heeft alle trekken van een Verheven, duister en schrikwekkend beeld;

*Humana ante oculos foede cum vita iaceret
In terris, oppressa gravi sub religione,
Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super adspectu mortalibus instans;
Primum Graius homo mortales tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra.
Quem nec fama deum, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit coelum, sed eo magis acrem
Virtutem irritat animi, confringere ut arcta
Naturae primus portarum claustra cupiret.*

LUCRET. L. I. v. 63 et seqq.

Voor het overige zal het toch niet noodig zijn aan te merken, dat geene voorstellingen Verhevener zijn, dan die, welke tot het Opperwezen behooren, als zijnde dit het onbekendste, maar tevens het grootste voorwerp, hetwelk de mensch zich kan verbeelden. Want ofschoon de oneindigheid van Gods natuur, en de eeuwigheid van zijn bestaan, vereenigd met het onbepaalde zijner magt, al onze begrippen verre overtreffen, worden deze laatsten desniettemin door zulke voorstellingen op de meest mogelijke wijze verhoogd. In het gemeen moeten alle zoodanige voorwerpen ons groot toeschijnen, en een' diepen indruk op onze ziel maken, welke uit hoofde van afstand of tijd ver boven ons verheven, of ver van ons verwijderd zijn. Deze omstandigheid-zelve, dat wij die voorwerpen door den nevel des afstands of der oudheid beschouwen, is

geschikt, om in de meeste gevallen den indruk van het Verhevene merkelyk te begunstigen.

Even als de donkerheid, is ook eene zekere soort van verwarring en wanorde met den indruk van Grootheid niet slechts bestaanbaar, maar dient zelfs dikwijls om dezen indruk niet weinig te versterken. Slechts weinige voorwerpen, welke volkomen regelmatig en afgestapt zijn, zullen ons Verheven toeschijnen; overal zien wij hunne grenzen; wij voelen in een' zekeren zin ons-zelve mede binnen die grenzen besloten; en dus mist de ziel terstond de noodige ruimte, om eene buitengewone vlugt te nemen. Eene naauwkeurige overeenkomst der deelen is zeer dikwijls een noodwendig vereischte van Schoonheid; maar bij datgene, hetwelk Verheven moet zijn, is zij zelden noodzakelyk. Een groote hoop rotsen, welke door de hand der natuur in het wild rondom verstrooid liggen, verwekt in de ziel een veel sterker denkbeeld van Grootheid, dan wanneer zij naar de schoonste regelmaat in orde geplaatst waren.

In de zwakke proeven der menschelyke kunst — zwak te weten in vergelyking met de krachten der natuur — om voorwerpen van dien aard te weeg te brengen, is ten allen tijde de Grootheid van den lichamelijken omtrek een volstrekt vereischte. Geen werk der bouwkunst kan het denkbeeld van Verheven verwekken, zoo het niet een' vrij grooten omtrek of eene aanmerkelyke hoogte bezit. Men heeft ook in de bouwkunst een' zoogenaamden Grooten Stijl; en het karakter van dezen stijl schijnt hoofdzakelyk daarin te bestaan, dat dezelve ons het voorwerp in zoodanig een gezigtpunt stelle, dat het op eens zijn' indruk onverdeeld en in zijne volle kracht op de ziel kan maken. Eene Gothische hoofdkerk verwekt in ons het denkbeeld van Grootheid door hare omtrek, hare hoogte, hare eerwaardige donker-

heid, hare sterkte, hare duurzaamheid, en haren grijzen ouderdom.

Er is nog overig, eene andere klasse van Verhevene voorwerpen te beschouwen, welke men het Zedelijk Verhevene kan noemen; voor zoo ver het namelijk uit zekere gemoedsgesteldheid of bedrijven van onze medemenschen ontstaat. Hiertoe behooren voornamelijk al die daden en gezindheden, welke wij gewoon zijn onder den naam van grootmoedigheid of heldenmoed te bevatten. De uitwerking, welke deze deugden op ons hebben, is volkomen gelijk aan die, welke wij bij het zien van groote voorwerpen in de natuur ondervinden. Het gemoed wordt met verwondering vervuld, en verheft zich als het ware boven zich-zelf. Het beroemde *qu'il mourut* van CORNELLE is, bijzonder bij de Fransche kunstregters, een uitstekend voorbeeld van dezen aard. De oude HORATIUS verneemt, dat in het gevecht tusschen de HORATIUSSEN en CURIATIUSSEN twee zijner zonen gesneuveld zijn, en dat de derde de vlugt heeft genomen. In het eerst slaat hij aan deze tijding geen geloof, maar als hij aan de zekerheid van haar niet meer kan twijfelen, wordt zijne geheele ziel door een brandend gevoel van eer, en door het hevigste misnoegen over het onwaardige gedrag van zijn' zoon, ontstoken. Men tracht hem te beduiden, dat die zoon-alleen tegen drie te kampen had, en vraagt, wat dezelve in zulk een geval had moeten doen? „Sterven,” antwoordt de edelmoedige grijsaard. Een ander voorbeeld van dien aard van het Verhevene ontmoeten wij in PORUS, toen hij, na dapperen tegenweer door ALEXANDER gevangen genomen zijnde, op de vraag, hoe hij wilde, dat men hem behandelen zoude? ten antwoord gaf: „als een' Koning;” gelijk mede in CAESAR, toen hij den stuurman, die bij een' opgekomen storm zwarigheid maakte hem naar Italië over te brengen,

toerlep: „vrees niet, gij voert CAESAR.” In het gemeen, wanneer wij iemand in hagchelijke omstandigheden eene ongewone grootheid van moed en zelfvertrouwen zien betoonen; wanneer hij boven vrees en menschelijke aandoening verheven schijnt; wanneer de eene of andere groote en edele bedoeling hem boven vooroordeel, boven eigenbelang, boven gevaar en dood verheft, in al zoodanige gevallen wordt onze ziel van een Verheven gevoel geroerd. De volgende schoone plaats, uit AKENSIDE's gedicht over de Vermaken der Verbeelding, heeft het Verhevene van zedelijke en natuurlijke voorwerpen in ééne schilderij te zamen vereenigd, en laat ons beiden op eene aangename wijze met elkander vergelijken.

„Laat, zegt hij, uwe oogen rondgaan door het
 „heelal; zie die reeks van dwaalsterren, zonnen en
 „diamanten bollen zich ongestoord door het onmete-
 „lijke ruim voortwentelen; en zeg dan, ô mensch! of
 „dit weidsche tooneel met half zulk een diep gevoel van
 „majesteit uwe levendige verbeelding treft, als wanneer
 „BRUTUS na den slag, die CAESAR deed vallen, zich
 „blinkende in den kring der Patriotten verheft, en
 „zijn' arm omhoog heffende, even als de almagtige
 „JUPITER, wanneer zijn donder den schuldigen ver-
 „plet, met luider stemme den naam van TULLIUS uit-
 „roept, en, zwaaijende met het bloedig staal, den
 „vader des vaderlands dus begroet: zie daar den dwin-
 „geland in 't stof geveld, en Rome weder vrij!” *

---

* *Look then abroad through nature; to the range
 Of planets, suns, and adamantine spheres,
 Wheeling, unshaken, through the void immense;
 And speak, o man! does this capacious scene
 With half that kindling majesty dilate
 Thy strong conception, as when Brutus rose*

Werkingen van eene meer dan gemeene deugd zijn de gewoonlijkste en vruchtbaarste bronnen van het Zedelijk-Verhevene. Doch dit belet niet, dat wij ook somtijds in gevallen, waarin de deugd, of in 't geheel geen deel heeft, of waarin zij zich ten minste slechts zeer onvolmaakt vertoont, aan het karakter een' merkeliijken trap van grootheid toekennen, zoo dra in de gezindheden of daden eene buitengewone maat van kracht of sterkte van geest doorstraalt. Een bewijs hiervan is de verwondering, waarin ons de roemruchtige veroveraar of de stoute zamenzweerder brengt, hoe ver wij ook immer er van vervreemd zijn, om hun gedrag, op zich-zelf beschouwd, goed te keuren. SILIUS ITALICUS geeft ons eene zeer Verhevene schildering van HANNIBAL, wanneer hij hem, in plaats van met eene lijfwacht, met zijne overwinningen omringd, aan ons voorstelt. Hij spreekt dengenen, die zwanger gaat van de onderneming, om dezen krijgsman onder de vrolijkheid van een gastmaal om te brengen, dus aan:

*Fallit te, mensas inter quod credis inermem.
Tot bellis quaesita viro, tot caedibus, armat
Maiestas aeterna ducem. Si admoveris ora,
Cannas et Trebiam ante oculos, Trasymenaque busta,
Et Paulli stare ingentem miraberis umbram.*

---

*Refulgent, from the stroke of Caesar's fate,
Amids the crowd of patriots; and his arm
Aloft extending, like eternal Jove,
When guilt brings down the thunder, call'd aloud
On Tully's name, and shook his crimson steel,
And bade the father of his country hail!
For lo! the tyrant prostrate on the dust;
And Rome again is free —*

AKENSIDE *Pleasures of the Imag.*
B. I.

Eene soortgelijke gedachte vinden wij bij FLECHIER in zijne lijkrede op TURENNE: „*Il se cache, mais sa reputation le decouvre. Il marche sans equipage, mais chacun dans l'esprit le met sur un char de triomphe. On compte, en le voyant, les ennemis qu'il a vaincus, non pas les serviteurs qui le suivent. Tout seul qu'il est, on se figure autour de lui ses vertus et ses victoires qui l'accompagnent. Moins il est superbe, plus il devient vénérable.*”

Beide deze plaatsen zijn echter, naar mijn gevoel, meer in schijn, dan inderdaad, Verheven. Het mangelt der eerste aan juistheid van gedachten, en der laatste aan eenvoudigheid van uitdrukking.

Tot dus ver heb ik verscheidene voorbeelden, zoo wel van levenlooze voorwerpen, als van menschelijke werkingen, waarin het Verhevene plaats heeft, bijgebracht. Het gevoel, hetwelk in ons verwekt wordt, is in alle deze gevallen hetzelfde, ofschoon de voorwerpen, waardoor dit gevoel ontstaat, van een' geheel verschillenden aard zijn. Nu is derhalve de vraag, of er niet voor al deze verschillende voorwerpen eene algemeene hoofdeigenschap te vinden zij, welke oorzaak is, dat zij een zoo gelijksoortig gevoel in onze ziel doet ontstaan. Menigerlei verklaringen zijn hierover uitgedacht; doch, zoo als het mij toeschijnt, kan geene van haar als volkomen voldoende worden aangemerkt. Sommigen hebben beweerd, dat omtrek en groote uitgebreidheid, vereenigd met eenvoudigheid, den grond van het Verhevene middellijk of onmiddellijk uitmaken. Maar wij hebben in het voorgaande reeds gezien, dat omtrek en uitgestrektheid alleen aan ééne soort van Verhevene voorwerpen eigen is; zoodat dit gevoelen niet zonder zichtbaren dwang op alle overige soorten kan worden toegepast. De schrijver van het wijsgeerig onderzoek over den oorsprong onzer denkbeelden van het

Verhevene en Schoone, * aan wien wij zoo menige schrandere en oorspronkelijke aanmerking over dit onderwerp te danken hebben, geeft ons eene uitvoerige theorie van het Verhevene, welke gegrond is op de onderstelling, dat schrik de oorsprong is van het Verhevene, en dat dit gevoel alleen in ons verwekt wordt door zulke voorwerpen, die gewaarwordingen van smart en gevaar in onze ziel doen ontstaan. Inderdaad, men kan niet ontkennen, dat vele schrikwekkende voorwerpen in een' hoogen trap Verheven zijn, en dat Grootheid zich niet zelden, gepaard met het denkbeeld van gevaar, vertoont. Doch hoewel de schrijver over deze beide omstandigheden verscheidene zeer gelukkige verklaringen voortbrengt, waarvan ik zelf in het voorgaande nu en dan gebruik heb gemaakt, schijnt hij nogtans te ver te gaan, wanneer hij het Verhevene in 't gemeen alleenlijk als een zeker mengsel van smart en gevaar wil beschouwd hebben. Het eigenlijke gevoel van het Verhevene is, mijns oordeels, van dit tweederlei gevoel merkelyk onderscheiden, en heeft in vele gevallen daarmede geen het minste verband. Men vindt vele Groote voorwerpen, waarbij zich geene de minste blijken van schrik vertoonen; gelijk bij voorbeeld, het prachtige gezicht eener onoverzienbare vlakke, of dat van den met sterren bezaaiden hemel; als mede zekere zedelijke gemoedsgesteldheden, welke wij met ongemeene verwondering beschouwen. En zoo vindt men ook aan den anderen kant eene menigte smartelijke en schrikkelijke voorwerpen, waaraan niemand Grootheid of Verhevenheid zal toeschrijven. De afzetting van een onzer ledematen, of de steek van eene slang is ten hoogste schrikkelijck, maar heeft daarom een van beiden wel de minste

---

* BURCKE.

aanspraak op Verhevenheid? Ik ben derhalve meer geneigd, om te denken, dat buitengewone magt of sterkte — zij mag van schrik vergezeld gaan of niet, zij mag tot ons voordeel of nadeel werken — met meer regt dan eenige andere der tot hier toe opgegevene eigenschappen, voor den waren grond van het Verhevene kan genomen worden. Ten minste bij herhaalde overweging der voorheen verklaarde voorbeelden vind ik niet één voorbeeld van het Verhevene, waarin magt, sterkte, kracht, niet of eene wezenlijke eigenschap uitmaken, of ten minste in onze denkbeelden daarmede verbonden zijn; in zoo ver zij ons namelijk naar eenige buitengewone magt heenwijzen, waaraan wij het voortbrengen van dat voorwerp in onze gedachten toeschrijven. Echter wil ik deze aanmerking daarom nog niet voor genoegzaam aangezien hebben, om daarop eene algemeene theorie van het Verhevene te bouwen. Mijn oogmerk kon hier alleen zijn, eenige algemeene bespiegelingen over den aard en de verschillende soorten van Verhevene voorwerpen te maken, en daardoor mij en mijne lezers in staat te stellen, om het Verhevene in spraak en schrift naauwkeuriger te kunnen beoordeelen.

VIJFDE LES.

OVER HET VERHEVENE IN DE WERKEN VAN REDENAARS EN DICHTERS.

Ik heb getracht mij, door de beschouwing van hetgene men in de uitwendige voorwerpen Groot en Verheven noemt, den weg te banen, om in de tegenwoordige afdeeling met des te meer vrucht over het beschrijven van dergelijke voorwerpen, of over het zoo-genaamde Verhevene in schriften, te kunnen handelen. Mogelijk zal iemand de behandeling van dit stuk hier ontijdig oordeelen; dan daar het Verhevene in den Stijl juist datgene is, hetwelk het minst van allen van kunstige sieraden der Redekunst afhangt, zoo kan, dunkt mij, de beschouwing daarvan even gevoelig hier, als in eenig volgend gedeelte dezer lessen, plaats vinden.

Het is maar al te dikwijls het lot van kritische uitdrukkingen, dat zij in een' onbepaalden zin worden gebruikt, maar in geene schijnt dit meer plaats te hebben, dan in het woord *Verheven*. Iedereen kent den inhoud en toon der gedenkschriften van CAESAR, alsmede den stijl, waarin die zijn geschreven; een' stijl, welke uitmunt door zuiverheid, eenvoudigheid en bevalligheid, maar tevens minder, dan die van eenig'

ander' klassisch schrijver, de eigenschap heeft van Verheven te zijn. En echter heeft een Hoogduitsch kunstregter, die omtrent het jaar 1720 geschreven heeft, * dezen schrijver als het volmaaktste voorbeeld van het Verhevene aangehaald, en een geheel kwartijn vol geschreven, om te bewijzen, dat CAESARS gedenkschriften de volledigste toepassing van al de regels van LONGINUS over het Verhevene in schriften behelzen. Ik breng dit alleen bij als een duidelijk staal der verwarde denkbeelden, welke men somtijds gewoon is over dit onderwerp te vormen. De naam van Verheven in schriften komt zonder twijfel alleen toe aan zulke beschrijvingen van op zich-zelf Verhevene voorwerpen, welke ons dien indruk in een' hoogen trap doen gevoelen. Doch er is nog eene andere zeer bepaalde, en juist daarom ook zeer ongepaste betekenis, welke men maar al te dikwijls aan dit woord heeft gegeven, wanneer men het gebruikt, om elken merkelijken graad van voortreffelijkheid in de eene of andere plaats, hetzij van proza of van poëzij, aan te duiden; en wel zonder in aanmerking te nemen, of haar inhoud het gevoel van Groot, dan wel van zacht, fijn, of van cenige andere soort van schoonheid, in ons verwekt. In dien zin kan men zeker de gedenkschriften van CAESAR ook wel Verheven noemen, ja, dan zijn er zelfs klinkdichten, herderszangen en minneliederen, welke in hunne soort niet minder Verheven zijn, dan de Ilias van HOMERUS. Doch dit is openlijk misbruik van de woorden maken, en zich-zelfen hinderpalen in den weg stellen, die ons beletten de eigenlijke gesteldheid en de verschillende soorten van de werken der schrijvers te onderscheiden.

---

* JOH. WILH. BERGER in zijn werk: *de naturali pulchritudine orationis.*

Ik kan hier niet onopgemerkt laten, dat zelfs de beroemde Grieksche kunstregter LONGINUS, in zijne verhandeling over dit onderwerp, het woord *Verheven* meer dan te vaak in den laatstgenoemden oneigenlijken zin gebruikt heeft. Hij begint wel zijn werk met de regte en eigenlijke beteekenis van dat woord op te geven, voor zoo ver namelijk daardoor iets verstaan wordt, hetwelk onze ziel dadelijk boven zichzelf verheft, en haar met hooge denkbeelden en eene zekere edele trotschheid vervult; maar weldra begint hij van deze ten grond gelegde bepaling af te wijken, en neemt het woord *Verheven*, in een' ruimen zin, voor alles, wat ons bij het lezen van werken van Vernuft' in een' hoogen graad behaagt. Eene menigte van plaatsen, door hem als voorbeelden van het Verhevene aangehaald, zijn alleen schoon, zonder met datgene, wat eigenlijk Verheven heet, in de geringste betrekking te staan. Tot een voorbeeld hiervan strekke de beroemde ode van SAPPHO, bij wier schoonheden hij zich tamelijk lang ophoudt. Hij geeft daar vijf bronnen aan de hand, waaruit het Verhevene zoude ontspringen. De eerste is stoutheid en grootheid der gedachten; de tweede het hartstogtelijke; de derde, het gepaste gebruik van figuren; de vierde, het gebruik der tropen en andere fraaije uitdrukkingen; de vijfde, de harmonij en regte schikking der woorden; — eene verdeeling, welke zeer goed te pas kan komen voor iemand, die eene verhandeling over de Redekunst-zelve wil schrijven, doch welke geenszins voor het Verhevene in 't bijzonder geschikt is. Immers van de vijf opgegevene hoofdzaken staan slechts de beide eersten, namelijk stoutheid en grootheid der gedachten, en in sommige gevallen het bij uitstek hartstogtelijke, met het Verhevene in een naauw verband; de drie overigen integendeel, namelijk tropen, figuren en kunstige wel-

luidendheid, behooren niet meer tot den Verhevenen, dan tot iedere andere soort van een' goeden schrijftrant; ja zelfs kan men zeggen, dat zij in zekeren zin aan het Verhevene vreemder zijn, dan aan de overige soorten, in zoo verre namelijk het Verhevene de hulp der sieraden het minst van allen noodig heeft. Hieruit ziet men dus, dat wij bij dezen kunstregter te vergeefs naar een duidelijk en bepaald denkbeeld van het eigenlijke onderwerp dezer afdeeling zouden zoeken. Dat men echter mij niet kwalijk begripte en denke, als of ik door deze berisping de waarde van zijn werk in het minste zou willen verkleinen. Ik ken, onder de Ouden zoo wel als onder de lateren, geen' kunstregter, die voor de schoonheden van den stijl een fijner gevoel toont te bezitten, dan LONGINUS; en behalve dit heeft hij nog de verdienste, dat hij-zelf een voortreffelijk, en hier en daar zelfs een Verheven schrijver is. Doch juist daarom, en omdat zijn werk gemeenlijk voor het beste over dit onderwerp wordt gehouden, heb ik gemeend mijn oordeel, over de waarde en het eigenlijk gebruik deszelve, niet te moeten achterhouden. Het werk dient, namelijk, om, mijns bedunkens, niet zoo zeer het Verhevene in den eigenlijken zin daaruit te leeren kennen, als wel om op het Schoone in schriften in het algemeen oplettend te doen worden, waartrent het vele voortreffelijke gedachten bevat.

Thans keer ik terug tot de nadere bepaling van het gewone en natuurlijke begrip, dat wij ons aangaande het Verhevene in schriften te maken hebben. De eigenlijke grond van het Verhevene moet, naar mijn gevoelen, altijd in de natuur van het voorwerp liggen, hetwelk de schrijver schildert. Is dit voorwerp niet zoo gesteld, dat het gezigt daarvan, ingevalle het ons wezenlijk vertoond werd, denkbeelden van een' hoogen, prachtigen en heerlijken aard, welke wij

Verheven noemen, in onze ziel zou verwekken; zoo kan de beschrijving van hetzelfde, hoe schoon en gepast die ook zijn moge, geenszins aanspraak op dezen naam maken. Hierdoor worden dus alle voorwerpen buitengesloten, welke blootelijk schoon, aangenaam of bevallig zijn. Een ander vereischte, hetwelk hierbij komt, is, dat het voorwerp niet alleen op zich-zelf Verheven moet zijn, maar dat het ook aan ons in zoodanig een licht, en op zulk eene wijze moet worden voorgesteld, als meest geschikt is, om ons dien indruk in volle kracht mede te deelen; dat is te zeggen, de beschrijving moet naauwkeurig, nadrukkelijk en kunsteloos zijn. Hierbij nu komt het zeker voornamelijk aan op de levendigheid van eigen gevoel, waarmede de dichter of redenaar het voorwerp bevat, 't welk hij ons tracht te schilderen. Hij-zelf moet van dat verheven denkbeeld, hetwelk hij ons wil mededeelen, sterk geroerd en verhit zijn; want, is zijn eigen gevoel koud en zwak, nimmer zal hij in staat wezen, om in anderen eene hooge mate van deelneming te verwekken. Eenige voorbeelden, welke deze afdeeling over het geheel het minst van allen kan ontberen, zullen het gewigt der opgegevene vereischten duidelijker doen beseffen.

De oude schrijvers zijn, over het algemeen, diegenen, bij welke wij de treffendste voorbeelden van het Verhevene te zoeken hebben. Doorgaans ben ik zeer geneigd te denken, dat de vroegere tijdperken der wereld, en de nog onbeschaafde staat der maatschappij, dat sterk gevoel van het Verhevene bij uitstek begunstigden. Verwondering en verbaasdheid waren toenmaals de heerschende toonen, waarop 's menschen geest gestemd was. Overal ontmoette de mensch voorwerpen, die hem nog nieuw en vreemd waren. Zijne verbeelding was, om zoo te spreken, in een bestendig vuur,

en zijne hartstogten niet zelden op het hoogst gespannen. Van daar die stoutheid, en die vrije, ongedwongene vlugt der gedachten zoo wel, als der uitdrukking. Maar zoo is het niet in den voortgang der maatschappij, bij welker verdere beschaving ziel en zeden eene rigting bekomen, die meer tot duidelijkheid en nauwkeurigheid, dan tot sterkte en Verhevenheid moet leiden.

Onder alle oude of nieuwe werken leveren er geene ons treffelijker voorbeelden op van het Verhevene, dan de gewijde schriften der Joden. De beschrijvingen van de Godheid, welke daarin voorkomen, zijn in den hoogsten trap edel, niet alleen door de Grootheid van het voorwerp, maar ook door de manier van voorstelling. Welk eene reeks van groote en verhevene denkbeelden vinden wij niet, bij voorbeeld, in elke afdeeling van den achttienden Psalm, waarin de verschijning des Almagtigen door de volgende trekken wordt afgebeeld:

In mijn angst sprak ik: ik zal tot den Heer roepen;
Opwaard tot mijnen God wil ik schreijen.
Hij zal mij hooren uit zijnen burg;
Mijn angstgeschrei zal in zijn oor dringen.

Toen verhief zich de aarde, zij sidderde;
De gronden der bergen bewogen zich;
Zij verhief zich, omdat hij toornig was.

Ook ging damp uit zijnen neus op;
Het vuur uit zijnen mond verteerde rondom;
Kolen gloeiden voor hem heen.

Hij neigde den Hemel, en daalde neder,
Donkerheid onder zijne voeten;
Hij zat op den Cherub, en vloog weg,
Hij vloog van daar op de vleugelen des storms.

Hij rolde de donkerheid om zich ;
 Wolkenduisternis op wolkenduisternis bedekte hem ;
 Door den glans , die voor hem was , week de wolk weg ;
 Gloeiende kolen en hagel vielen neder.

In den hemel donderde de Heer ;
 De Magtige liet zijne stemme hooren ;
 Gloeiende kolen en hagel vielen neder.

Hij schoot zijne pijlen uit ,
 Verdubbelde de bliksems , en gaf hun vleugelen ;
 Des waters afgrond werd geopend ;
 De gronden der aarde werden ontdekt
 Voor de scheldende stemme des Heeren ;
 Van den adem des storms , en zijner neuze damp. *

---

* Ik heb mij niet kunnen bedwingen van de opheldering , welke HERDER , wiens vertaling ik weder als te voren gevolgd ben , bij wijze van *paraphrase* aan dit schoone stuk heeft gegeven , hierbij te voegen. „DAVID, zich in doodsgevaar bevindende , roept alleen tot God , en God verhoort zijne bede. Hij redt hem door een onweder — waarschijnlijk in een' veldslag — van den dood en zijne vijanden. Het onweder , misschien van eene aardbeving vergezeld , wordt hier in al zijne verschijnselen geschilderd. De aarde verheft zich ; eerst gaat er damp uit zijn' neus , dat is , volgens vs. 16 , de storm , die het onweder voorafgaat. Nu beginnen de bliksems. De hemel wordt donkerder en lager , hij schijnt tot de aarde neêr te zakken ; nu waait , nu vliegt de storm ; de nacht wordt stikdonker , en de bliksem maakt slechts eene korte tusschenpoozing tusschen de duisternis. Eindelijk begint de zwaarste donder ; de bliksems verdubbelen , en krijgen vleugelen enz. Dit alles is trek voor trek in eene achtervolgende mythologie gekleed. De vertoornde werpt dan eens damp uit zijn' neus , dan weder vuur uit zijn' mond , zoodat de bovenste ijsgewelven tot kolen gloeijen , terwijl het gewelf des hemels - zelven zakt , en als ter aarde schijnt te vallen , en de nacht alles verdonkert , pijlen schiet , bliksems

Men zal bij het lezen van deze plaats, zonder mijne herinnering, bemerken, hoe gelukkig en gepast de dichter hier van de duisternis, en in 't gemeen van schrikwekkende omstandigheden gebruik heeft gemaakt, om de Verhevenheid zijner beschrijving te versterken; en dus is deze plaats een nieuw voorbeeld van hetgene in de voorgaande afdeeling in dit opzigt is aangemerkt.

Het bekende voorbeeld, door LONGINUS uit MOZES aangehaald:

God sprak: daar zij licht!
En daar was licht.

behoort niet onder die aanhalingen van dezen kunstregter, van welke ik te voren gezegd hebbe, dat zij van het eigenlijke onderwerp zijner verhandeling eenigermate vreemd zijn. Die plaats is inderdaad Verheven; en deze Verhevenheid ontstaat uit het hooge denkbeeld, dat zij ons geeft van de magtoefening eens wezens, hetwelk de grootste werkingen met de onbegrijpelijkste vaardigheid en gemakkelijker voortbrengt.* Eene dergelijke gedachte wordt in de volgende plaats nog prachtiger uitgedrukt.

„zwaait, en aan dezelve vleugels geeft. — In dezen rijkdom van denkbeelden staat de gevleugelde Cherub enz. „als tegenover de vleugelen van den storm, gelijk de Parallellismus toont. God zweeft op denzelven weg; gelijk „het dikwijls wordt uitgedrukt, dat hij op de vleugelen „des winds gevoerd wordt. Ook in dezen Psalm is het „hoofdbeeld van den donder, dat hij de stem is van den „scheldenden God; eene uitdrukking, die in een' volgenden „Psalm alleen zevenmaal voorkomt.” (HERDER, *Geest der Hebreeuwsche Poëzij*, bl. 277—78 van de Nederduitsche vertaling.) Vergelijk de aantekeningen Lett. B.

* Zie de Aantekeningen Lett. C.

Zoo spreekt JEHOVA uw verlosser
Uw formeerder van de geboorte af:
Ik JEHOVA brenge alles voort;
Ik -alleen spanne den hemel uit,
En breide de aarde uit door mijne eigene kracht.

Ik gebiede de zee: word droog;
En uwe rivieren doe ik uitdroogen.

Tot Cyrus zegge ik: gij zijt mijn herder (of koning)
En hij zal alles, wat mij behaagt, uitvoeren.
Hij zal zeggen: Jeruzalem, word gebouwd,
Gij tempel word gegrondvest! *

Niet minder Verheven is eene andere plaats, waarin
de Psalmist van God zegt:

Gij stilt het gedruisch der zee,
De woede harer golven,
En het oproer des volks.

De zamenvoeging van twee zoo groote voorwerpen, als het bruisen der wateren, en het oproer des volks — voorwerpen, tusschen welke eene zoo aanmerkelijke gelijkheid plaats heeft, dat de verbeelding ze natuurlijker wijze zamenvoegt — en de voorstelling van dezelve, als zaken, die oogenblikkelijk den wenk der Godheid gehoorzamen, geven inderdaad eene edele en groote beeldtenis.

Geen dichter is, door alle tijden heen, en van alle kunstregters, wegens zijne Verhevenheid meer bewon-

---

* JESAJA XLIV: 24, 27, 28.

(Deze vertaling is genoegzaam geheel gevolgd naar die van den beroemden Engelschen Lord Bisschop LOWT, uit wiens voortreffelijk werk een mijner achtenswaardige vrienden, de nu zalige RUCKERSFELDER, haar, ten mijnen gebruike, wel heeft willen afschrijven. VERT.)

derd, dan HOMERUS. De schoone, ongedwongene eenvoudigheid, welke de manier van dezen dichter zoo bij uitstek onderscheidt, schijnt daaraan niet weinig deel te hebben. Zijne beschrijvingen van gevechten; het vuur, de snelheid, waarmede hij zijne veldslagen schildert, leveren aan de lezers der Ilias eene menigte der Verhevenste plaatsen op. Zijne invoering der Goden brengt ook niet weinig toe, om het plegtige van deze krijgstooneelen in een' hoogen trap te vergrooten. LONGINUS roemt daarom te regt die plaats, in het vijftiende boek van de Ilias, waarin NEPTUNUS wordt geschilderd, zoo als hij voorgenomen heeft aan het gevecht deel te nemen, daar hij met zijn' wagen over den oceaen rijdt, terwijl de bergen op elk' zijner schreden sidderen. MINERVA, die zich wapent ten strijde, (in 't vijfde boek) en APOLLO, die aan de spits van het Trojaansche leger, door den glans van zijn vervaarlijk schild, den Grieken schrik en verbaasdheid aanjaagt, (in 't vijftiende boek) zijn gelijksoortige voorbeelden, hoe HOMERUS de Verhevenheid zijner beschrijvingen van gevechten, door de vermelding der deelneming van de Goden daaraan, wist te vergrooten. In het twintigste boek, waarin al de Goden te zamen, sommige ten voordeele der Grieken, andere tot dat der Trojanen, in persoon aan het gevecht deel nemen, schijnt ook de dichter van zijn' kant al het vuur van zijn vernuft te werk gesteld te hebben, daar zijne beschrijving zich tot den hoogsten trap van het grootsche en schrikkelijke verheft. Hij vertoont ons de natuur in beweging; JUPITER dondert in den hemel; NEPTUNUS splijt door eenen slag van zijn' drietand de aarde; stad, schepen en bergen sidderen; de aarde beeft tot in haar binnenste; PLUTO springt verschrikt op van zijn' troon, uit vrees, dat de geheimen der benedenwereld aan de oogen der stervelingen ontdekt zullen worden. Deze plaats is in

hare soort een zoo volmaakt voorbeeld, dat ik niet kan nalaten ze hier gedeeltelijk te plaatsen :

Αἰτὰρ ἐπεὶ μεθ' ὄμιλον Ὀλύμπιοι ἤλυθον ἀνδρῶν,
 ὦρτο δ' Ἔρις κρατερὴ λαοσσόος ἅε δ' Ἀθήνη, —
 ἅε δ' Ἄρης ἐτέρωθεν, ἐρεμνῆ λαίλαπι ἴσος, —
 ὦς τὸς ἀμφωτέρους μάκαρες θεοὶ ἐτρύνοντες,
 Σύμβalon, ἐν δ' αὐτοῖς ἔριδα ῥήγνυντο βαρεῖαν
 Λεῖνόν δ' ἐβροντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 ὕψοθεν: αὐτὰρ ἐνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
 Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
 Πάντες δ' ἐσσεύοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης,
 Καὶ κορυφαί, Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν.
 Ἔδδείσεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων, Αἰδωνεῖς,
 Δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο, καὶ ἴαχε, μὴ οἱ ὑπερθε
 Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
 Οἰκία δε θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανεῖη
 Σμερδαλέ, εὐρώεντα, τὰ τε συζέουσι θεοὶ περ.
 Τόσσος ἄρα κτύπος ὦρτο θεῶν ἔριδι ζυγιόντων.

De werken van OSSIAN behelzen, gelijk ik elders * heb aangetoond, een' grooten rijkdom van Verhevene plaatsen. Zoo wel de onderwerpen van dezen dichter, als zijne manier van schilderen, zijn voor het Verhevene bij uitstek gunstig. Hij heeft den eenvoudigen, eerwaardigen toon der vroegste tijden; hij verstroot de aandacht niet door overtollige en beuzelachtige sieraden, maar werpt zijne beelden daarheen met dien krachtvollen nadruk, waardoor zij op het gemoed des lezers den diepsten indruk maken. Dichters van een'

---

* Zie des schrijvers oordeelkundige Verhandeling over de gedichten van OSSIAN; te vinden in het Taal- Dicht- en Letterkundig Magazijn. IIde Deel. N. 1 en 3.

meer beschaafden tijd behagen door het fijner beval-
lige van juistheid in uitdrukkingen, van naauwkeurige
overeenkomst der deelen, en door de kunst, waar-
mede het verhaal wordt voortgezet. Ook moet, onder
bekoorlijke schilderijen en bevallige voorwerpen, het
levendige en schoone zich op het voordeeligste ver-
toonen. Maar de ruwere tooneelen der natuur en
maatschappij, gelijk OSSIAN die schildert, de rotsen,
vloeden, stormwinden, veldslagen, deze zijn de ver-
blijfplaatsen van het Verhevene; en dit Verhevene
moet het ernstige en grootsche vernuft, waardoor zich
de zanger van FINGAL onderscheidt, des te natuurlij-
ker vergezellen. Is er wel één dichter, die de ijsse-
lijkheden van eenen veldslag in verhevener beelden en
met sterker trekken geschilderd heeft, dan OSSIAN in
de volgende plaats:

„Gelijk woedende winterstormen van twee weërgal-
mende heuvelen in het dal nederstorten, zoo nader-
den elkander de helden. Gelijk twee toomeloze vloe-
den van hooge rotsen elkander ontmoeten, zich ver-
mengen, en over de velden heen bruisen, zoo ont-
moeteden elkander, beide wild, bruisend en onstuimig
in het gevecht, LOCHLIN en INISFAIL. Veldheer
sloeg tegen veldheer, man tegen man; staal klik-
klakte op staal; helmen werden van een gekloofd;
bloed sprong uit de wonden, en rookte in 't rond.
Gelijk het bruisen van den oceaen, wanneer baar
op baar wordt gestapeld; gelijk de laatste slag van
zwangere donderwolken, zoo klonk het schrikkelijke
geluid van den slag. De kreet der legerbenden
klonk wijd en zijd over de bergen, gelijk een on-
weder bij nacht, wanneer eene wolk breekt tegen
Cona's bergtoppen, en duizend geesten met een ake-
lig gehuil de lucht vervullen.”

Ik heb deze plaatsen bijgebracht, om aan te toonen.
dat eenvoudigheid en korthed wezenlijke eigenschap-

pen zijn van het Verhevene; de eerste in tegenstelling van gezochte en buitensporige sieraden; de andere met betrekking tot overtollige woordverkwisting. De reden, waarom gebreken van dien aard zoo zeer tegen het Verhevene strijden, is, mijns bedunkens, niet moeilijk te ontdekken. De aandoening namelijk, welke een bij uitstek groot en edel voorwerp in de ziel veroorzaakt, verheft haar merkelijk hooger, dan zij gewoonlijk is gestemd. Er ontstaat in ons eene zekere verrukking, die zoo lang zij duurt, ongemeen aangenaam is, doch waaruit de ziel elk oogenblik weër in haren gewonen toestand tracht terug te komen. Wanneer derhalve de dichter, of eenig ander schrijver, welke ons in dien toestand gebragt heeft, of poogt te brengen, hierbij nutteloos woorden verspilt; of wanneer hij een Verheven voorwerp, dat hij ons voorstelt, van rondom met overtollige sieraden behangt, ja zelfs, wanneer hij een of ander voorstel er bijvoegt, hetwelk maar in het geringste zwakker is dan het beeld der hoofdgedachte, zoo verandert hij daardoor oogenblikkelijk den toon onzer ziel, en het gevoel wordt langzamerhand zwakker. Het kan zijn, dat er nog menige schoonheid overblijft, maar het Verhevene gaat weg. Als CAESAR den schipper, die uit vrees voor den storm niet met hem in zee durft steken, toeroept: „wat vreest gij? gij voert CAESAR!” zoo worden wij sterk getroffen door de koelbloedigheid en het zelfvertrouwen van den man, die van zijne zaak en zijn geluk zoo volkomen zeker is. Deze weinige woorden bevatten alles, wat noodig is, om dien indruk in zijne geheele sterkte bij ons voort te brengen. LUCANUS wilde deze gedachte uitbreiden en opschikken; let eens, hoe hij zich bij elken trek zijner schilderij steeds verder van het Verhevene ver-

wijdert, en zich ten laatste geheel in wonderig gebeuzel verliest:

*Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
Trade sinum: Italiam si, coelo auctore, recusas,
Me, pete. Sola tibi causa haec est iusta timoris
Vectorem non nosse tuum, quem nomina nunquam
Destituunt; de quo male tunc Fortuna meretur,
Cum post vota venit. Medias perrumpe procellas,
Tutela secure mea. Coeli iste fretique,
Non puppis nostrae labor est. Hanc Caesare pressam
A fluctu defendet onus; nam proderit undis
Ista ratis. — Quid tanta strage paretur,
Ignoras? quaerit pelagi coelique tumultu,
Quid praestet Fortuna mihi. —*

LUCAN. *Pharsal.* V. 578.

Zijn dus, gelijk ik getoond heb, korthed en eenvoudigheid, met betrekking tot het Verhevene, van zoo veel gewigt, zoo kan men, dunkt mij, met grond vaststellen, dat het rijm der verzen, zoo niet geheel strijdig met hetzelfde, althans in de meeste gevallen aan hetzelfde zeer hinderlijk is. De kunstige sierlijkheid dier verzen, en de voorbedachte schikking der toonen, welke geregeld aan het einde van elk vers herhaald worden, kan zekerlijk met zachte aandoeningen wel bestaan, maar de eigenlijke sterkte van het Verhevene wordt daardoor verzwakt; en dit zelfde geschiedt nog veel meer door de overtollige woorden, welke de dichter somtijds genoodzaakt is in te lasschen, om het rijm uit te maken, of de regels aan te vullen. Het nikken van JUPITER, door HOMERUS geschilderd, hetwelk de kracht had, om den ganschen Olymp te doen daveren, is ten allen tijde, als ten hoogste Verheven, bewonderd. In het oorspronkelijke is het ook zeker zoo, en blijft het ook nog bij de letterlijkste

vertaling, maar hoe veel verliest het van die hoedanigheid, zelfs in de schoonste verzen van een' POPE? *

* *H^ē, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρούσι νεῦσε Κρονίων,
 Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
 Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.*
 II. I. v. 528. —

*He spook: and awful bends his sable brows,
 Shakes his ambrosial curls, and gives the nod,
 The stamp of fate, and sanction of a God.
 High Heaven with trembling the dread signal took,
 And all Olympus to its centre shook.*

(Dus sprak hij: en schrikkelijk zijne zwarte wenkbrauwen bewegende
 Schudt hij zijne ambrozijnen haaren, en geeft den wenk,
 Het zegel des noodlots, en de bekrachtiging Gods.
 De hooge Hemel ontving al bevende het ontzaggelijk teeken,
 En de gansche Olymp sidderde tot in zijn binnenste.)

Deze vijf regels van POPE zouden dienen, om het beeld uitvoeriger te maken, en misschien te verfraaijen, doch, wel beschouwd, heeft de schilderij door die bijgevoegde trekken veeleer aan sterkte verloren. Het 3de vers:

„Het zegel des noodlots, en de bekrachtiging Gods,” is een nuttelooze lap, welke er alleen is aangezet, om de ledige ruimte te vullen, en het rijm te krijgen; want het breekt de beschrijving af, en verzwakt de schilderij. Om dezelfde reden, namelijk alleen ten gevalle van het rijm, moet JUPITER hier eerst zijne haren schudden, voordat hij den ontzaggelijken wenk geeft:

„Hij schudt zijne ambrozijnen haren, en geeft den wenk:” 't welk ongepast is, en volstrekt strijdig met den zin; daar integendeel in het oorspronkelijke het schudden der haren eerst een gevolg is van het wenken, en een' gelukkigen en schilderachtigen trek in de beschrijving uitmaakt.

De stoutheid, vrijheid en verscheidenheid van onze rijmelooze jamben (*blank verse*) is voor ieder soort van verheven dicht veel geschikter, dan het rijm. Het beste bewijs hiervan vinden wij in MILTON, een' dichter, wiens geest bij uitstek voor het Verhevene gestemd was. Het geheele eerste en tweede boek van het Verloren Paradijs kan bijna tot een doorgaand voorbeeld hiervan strekken. Ik zal mij vergenoegen hier slechts eene enkele plaats daaruit aan te halen: namelijk de meesterachtige schilderij van den Satan, zoo als hij aan het hoofd der gevallene Engelen wordt ver- toond :

„Hij, boven al de anderen in gestalte en houding
 „trotschelijk uitstekende, stond daar gelijk een toren.
 „Zijne gedaante had haren oorspronkelijken luister nog
 „niet verloren; nog vertoonde hij niet minder dan
 „den Aartsengel, doch gevallen; en eenen buitenge-
 „wonen glans, maar beneveld. Gelijk de zon bij
 „haar eerst verrijzen door de dampen van den ge-
 „zigteinder schijnt, nog niet met stralen gehuld; of
 „wanneer zij, beschaduwd door de maan, bij eene
 „Eklips, eene kwaadspellende schemering aan de helft
 „van het menschdom vertoont, en monarchen met
 „schrik voor eene omwenteling vervult, zoo verduis-
 „terd blonk de Aartsengel nog boven allen uit.” *

Verscheidene omstandigheden loopen hier te zamen, om deze plaats tot eene der Verhevenste te maken. De hoofdpersonaadje is van eene buitengewone Groot-

---

* — — — He, above the rest;
*In shape and gesture proudly eminent,
 Stood like a tow'r: his form had not yet lost
 All her original brightness; nor appear'd
 Less than Archangel ruin'd, and the excess
 Of glory obscured. As when the sun, new risen*

heid; een wezen van eene Verhevene soort, hetwelk wel gevallen is, doch zich-zelven echter uit eigene kracht boven zijn ongeluk verheft. De Grootheid van dit onderwerp wordt op de gelukkigste wijze vermeerderd door de vergelijking met een zoo schoon beeld, als dat der verduisterde zon; een beeld, hetwelk met de daarbij gevoegde akelige trekken van onrust, duisternis en schrik zoo geschikt is, om het gevoel van het Verhevene te versterken; en dit alles is voorgedragen in een' stijl en verstrant, die gemakkelijk en natuurlijk, en te gelijk deftig en schoon zijn.

Dusver heb ik over de korthed en eenvoudigheid gehandeld, en getracht te bewijzen, dat zij wezenlijke vereischten zijn van het Verhevene. Ik ga over tot een ander' niet min gewigtig vereischte van Verhevene beschrijvingen, hetwelk ik reeds in de algemeene verklaring deszelven heb aangevoerd, namelijk Sterkte. De Sterkte van eene schilderij ontstaat wel gedeeltelijk mede uit die nadrukkelijke korthed, welke ik zoo even heb aangeprezen; doch er wordt tot haar nog iets meer gevorderd; te weten, eene zoodanige keus en verbinding der enkele trekken, als meest geschikt is, om het onderwerp in zijn volst en helderst licht te plaatsen. Elk onderwerp heeft, om zoo te spreken, meer zijden, van welke het ons kan vertoond worden, en die met de bijgevoegde nevenomstandigheden in verband staan. Hoe beter gekozen derhalve

---

*Looks through the horizontal misty air,
Shorn of his beams; or, from behind the moon,
In dim eclipse, disastrous twilight sheds
On half the nations, and with fear of change
Perplexes monarchs. Darken'd so, yet shone
Above them all th' Archangel: —*

Parad, lost. B. I.

v. 589.

en hoe Verhevener van aard deze omstandigheden zijn, hoe Verhevener het onderwerp-zelf zal schijnen. Hier ligt dus de groote kunst van den schrijver, maar ook tevens de grootste moeilijkheid van Verhevene schilderijen. Is de schilderij te algemeen, en van alle bijomstandigheden ontbloot, dan verschijnt het onderwerp in een flauw licht, en maakt op den lezer slechts een' geringen, of liever in 't geheel geen' indruk. Aan den anderen kant is de geringste bijvoeging van eene gemeene of onvoegelijke bijomstandigheid genoegzaam, om de werking van het schoonste geheel te beletten.

Een storm, of een onweder; bij voorbeeld, is een Verheven verschijnsel in de natuur. Om denzelfden nu, in de beschrijving, ook als zoodanig voor te stellen, is het niet genoeg, eenige algemeene uitdrukkingen van zijne hevigheid te bezigen, of zijne gewone uitwerkselen, zoo als het omwerpen van huizen en boomen, te beschrijven; maar het taferel daarvan moet trekken bevatten, welke het gemoed des lezers met groote en schrikwekkende denkbeelden vervullen. VIRGILIUS heeft dit zeer gelukkig in de volgende plaats uitgevoerd:

*Ipse Pater, medio nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra; quo maxima motu
Terra tremis: fugere ferae, et mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor. Ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit —*

Georg. L. I. v. 328.

Elke trek in deze verhevene schilderij is het werk eener verbeelding, die zich geheel van de grootheid des onderwerps vervuld en verrukt gevoelde. Zoo men iets daaruit zou weggelaten wenschen, moest

het dat vers zijn, hetwelk onmiddellijk op de aangehaalde regels volgt:

— *Ingeminant austri et densissimus imber.*

waarin de beschrijving, naar mijn gevoel, wat al te plotselijk van de vorige verhevene beelden tot het melden van een' sterken slagregen en het geblaas van den wind overgaat. Vindt men deze mijne aanmerking niet ongegrond, dan geeft deze, anderszins zoo voortreffelijke, plaats een nieuw bewijs aan de hand, hoe moeilijk het voor den dichter moet zijn, in soortgelijke gevallen, langzamerhand en bij trappen te dalen.

Hetgene ik tot hertoe over de gepaste keus van enkele trekken, met opzigt tot het Verhevene in beschrijvingen, gezegd heb, schijnt mij toe niet altijd met de vereischte zorgvuldigheid in acht genomen. Nogtans zijn de opgegevene regels zoo onmiddellijk in de natuur-zelve gegrond, dat de geringste afwijking van dezelve noodwendig den indruk, welken men wil maken, moet verhinderen. Is het een' schrijver slechts te doen, om door schoonheid te behagen, dan kunnen zijne schilderijen eenige kleine wanstaltigheden hebben, zonder daarom geheel op te houden schoon te zijn. De eene of andere gemeene, en niet juist op de regte plaats gebruikte trek zal ligtelijk van den lezer over het hoofd gezien worden. Ook raakt dit onderscheid alleen het meerdere of mindere; en het levendige of vrolijke gevoel, door het geheel verwekt, zal daarom niettemin voortduren. Maar geheel anders is het gelegen met het Verhevene. Hier is eene enkele niersbeduidende bijomstandigheid, een enkel laag of gemeen denkbeeld genoegzaam, om de geheele verrukking weg te nemen. De grond hiervan ligt in de natuur der aandoening, welke door eene Verhevene beschrijving verwekt moet worden; eene aandoening, die volstrekt niets middelmatigs kan dulden, maar of

in een' hoogen graad verrukken, of anders, zoo dit oogmerk mislukt, ten hoogste mishagen moet. Wij hebben ons er toe gezet, om met den schrijver in de hoogte te stijgen; onze verbeelding vliegt met hem opwaarts; maar nu verwacht zij ook in hare vlugt te zullen worden staande gehouden; en wanneer de schrijver, te midden van die vlugt, haar onverwacht verlaat, valt zij plotselijk, en niet zonder een onaangenaam gevoel, naar beneden. Wanneer MILTON ons het gevecht der engelen schildert, hoe zij bergen opnemen, en elkander daarmede bestormen, voegt hij zijner schilderij, gelijk ADDISON reeds heeft opgemerkt, niet een' enkelen trek toe, welke niet volkomen verheven is. CLAUDIANUS integendeel, in zijn fragment over den strijd der reuzen, heeft dezelfde gedachte: dat namelijk de reuzen met bergen tegen elkander smijten, — een beeld, 't welk op zich-zelf zoo verheven is — op eenmaal belagchelijk gemaakt; en dit enkel daardoor, dat hij een' van zijne reuzen afbeeldt, met den berg Ida op zijne schouderen, terwijl de rivier, welke uit dien berg ontspringt, schuimende langs zijne kaken afstroomt. Ook vindt men bij VIRGILIUS eene schilderij, die, in dat opzigt, mede niet buiten alle berisping kan blijven; ik bedoel de beschrijving van den brandenden Etna:

— — *Horrificis iuxta tonat Aetna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo, et candente favilla;
Attoliturque globos flammaram, et sidera lambit.
Interdum scopulos, avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat —*

Aen. III. 571.

Nadat de dichter in deze plaats verscheiden trotsche beelden heeft voorgesteld, besluit hij met den berg,

door eene persoonsverbeelding, al stenende (*cum gemitu*) zijne ingewanden te laten uitbraken. Deze trek, waardoor de berg bij een' zieken of dronkenen wordt vergeleken, verlaagt duidelijk den luister en de achtbaarheid der schilderij. Men moet dit niet verdedigen met te zeggen, dat de dichter heeft gezinspeeld op de fabel van den reus ENCELADUS, welke, volgens de Mythologie, onder den Etna ligt, zoodat de bewegingen van den reus als de oorzaak van die vurige uitbarstingen beschouwd worden. VIRGILIUS wilde een Verheven voorwerp schilderen, en de natuurlijke denkbeelden, welke een brandende berg in onze verbeelding verwekt, zijn buiten tegenspraak oneindig meer poëtisch, dan al het gesteente en gekrimp zelfs van den grootsten reus. De onaangename uitwerking van dezen trek des dichters zal nog duidelijker worden, als men ziet, hoe dezelve door RICHARD BLACKMORE wordt overgenomen; welke, ten bewijze van zijn' bedorven smaak, juist deze omstandigheid tot den hoofdtrek zijner beschrijving heeft uitgekozen, en (zoo als ARBUTHNOT, in zijne verhandeling over de kunst van dalen, zich zeer eigenaardig uitdrukt) heeft kunnen goedvinden den berg in een' aanval van kolijk voor te stellen. * Voorbeelden van dien aard toonen, hoe zeer het Verhevene van eene gepaste keuze der enkele trekken afhangt, en hoe zorgvuldig elke omstandig-

---

* *Aetna, and all the burning mountains find
Their kindled stores with inbred storms of wind
Blown up to rage, and roaring out complain,
As torn with inward gripes and torturing pain;
Labouring, they cast their dreadful vomit round,
And with their melted bowels spread the ground.*

„De Etna en alle vuurspuwende bergen vinden hunnen
„voorraad van brandstoffen door inwonende stormwinden
„tot woede opgeblazen, en hunne klagten uitbrullende, als

heid dient vermijdd te worden, welke maar eenigzins aan het lage, of zelfs maar aan het vrolijke en schertsende grenst, wijl hierdoor de ziel terstond uit hare Verhevene stemming gebragt wordt.

Vraagt men nu, welke de eigenlijke bronnen zijn van het Verhevene, zoo antwoord ik, dat men dezelve alleen in de natuur moet zoeken. Zijne toevlugt tot tropen en figuren, of in 't gemeen tot eenige soort van zoogenaamde Rhetorische hulpmiddelen te nemen, is de weg niet, om aan Verhevene denkbeelden te geraken. Neen, het ware Verhevene heeft met al die moeilijke pogingen der kunst weinig of niets te doen; het moet zich ongezocht en vrijwillig aanbieden; het moet een natuurlijk voortbrengsel zijn eener sterke verbeelding.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Overal, waar zich een groot en prachtig voorwerp in de natuur opdoet, waar eenig edel en grootmoedig gevoel der menschelijke ziel onze opmerkzaamheid gaande maakt, is vóór dengenen, welke den indruk daarvan diep gevoelt, en met vuur en kracht weet voor te stellen, stof tot grootsche schilderingen te vinden; en deze zijn dus de eenige echte bronnen van het Verhevene. Wij hebben derhalve bij de beoordeeling van elke uitstekende schoonheid in de werken van Vernuft, hetzij dezelve tot deze of eene andere klasse behoore, hoofdzakelijk acht te geven op de aandoening, welke zij verwekt; en allcenlijk dan, wanneer wij bevinden, dat zij van die hooge, prach-

---

„wierden zij door inwendige snijdingen en buikpijn gefolterd, werpen zij al wringende hun vreesselijk braaksel in het rond, en bedekken het land met hunne gesmoltene ingewanden.”

tige en sterktreffende soort is, waardoor zich het gevoel van het Verhevene onderscheidt, mogen wij haar dezen laatstgenoemden naam toevoegen.

Uit deze verklaringen van de natuur des Vehevenen laat zich van zelve begrijpen, dat het eene aandoening is, welke geen' al te langen duur kan dulden. De ziel kan door geene kracht van het vernuft een' langen tijd boven hare gewone stemming worden gehouden, maar keert uit haren aard dadelijk weder in dezelve terug. Even min zijn de vermogens van eenigen menschelijken geest toereikend, om eene onafgebroke reeks van Verhevene gedachten voor te stellen. Alles, wat men kan verwachten, is, dat dit heilige vuur der verbeelding ons nu en dan, gelijk de bliksem des hemels, treffe, doch ook, zoo ras als deze, weder verdwijne. Bij HOMERUS en MILTON berst deze vlam meermalen en sterker uit, dan bij de meeste overige dichters. Ook SHAKESPEAR neemt somtijds eene waarlijk Verhevene vlugt; maar geen schrijver is altijd en overal Verheven. Eenige weinigen vindt men intusschen, welke door de sterkte en het gewigt van hunne gedachten, en door eene voortgaande reeks van Verhevene beelden, die zich het gansche werk door vertoont, den geest der lezers in eene spanning houden, welke vrij na aan het Verhevene verwant is; en uit dien hoofde kan men deze, schoon in een' meer bepaalden zin, den naam van Verhevene schrijvers toestaan. Een DEMOSTHENES en PLATO verdienen in die klasse geplaatst te worden.

Hetgene men gewoonlijk een' Verheven stijl noemt, is in de meeste gevallen een ellendige stijl, die met het ware Verhevene volstrekt geene betrekking heeft. Men vindt lieden, die zich inbeelden, dat, om Verheven te zijn, niets meer vereischt wordt, dan zich van zekere sierlijke spreekmanieren, van eene opeenstapelning van bijvoegelijke woorden, en in 't gemeen van

een' hooggestemden trant van uitdrukking te bedienen, waardoor zich de spraak boven het gewone en in het dagelijksche leven gebruikelijke, verheft. Nogtans is niets ongegronder, dan dit vooroordeel. Alle tot hiertoe aangehaalde voorbeelden van een' Verheven schrijftrant bewijzen juist het tegendeel hiervan. „God „zeide: daar zij licht, en daar was licht!” is eene Groote en Verhevene gedachte; maar men beproeve eens deze gedachte in den gewoonlijk zoogenaamden Verheven stijl voor te dragen; men zegge: „de Op- „perheer der natuur heeft het licht door de vermo- „gende kracht van een enkel woord tot bestaan geroe- „pen,” en men zal, gelijk BOILEAU zeer wel heeft aangemerkt, terstond voelen, dat de gedachte juist zoo veel gedaald is, als de uitdrukking Verheven is geworden. In 't gemeen is het Verhevene bij alle goede schrijvers niet gelegen in de woorden, maar in de gedachten; en deze, wanneer zij waarlijk groot en edel zijn, zullen in de meeste gevallen van zelve eene zekere natuurlijke waardigheid van stijl medebrengen. Het Verhevene verwerpt zekerlijk gemene en lage uitdrukkingen, doch kan ook even weinig een' winderigen stijl dulden. Het eigenlijk geheim, om Verheven te zijn bestaat daarin, dat men groote gedachten met weinige en eenvoudige woorden uitdrukke. Men zal zonder uitzondering bevinden, dat de Verhevenste schrijvers tevens diegenen zijn, welke zich van de eenvoudigste schrijfwijze bedienen, en wanneer men ziet, dat een schrijver overal hoogdravende uitdrukkingen gebruikt, en zijn onderwerp door bijvoegelijke woorden tracht op te sieren, heeft men alle reden, om te vermoeden, dat hij alleen door de uitdrukking datgene wil vergoeden, hetwelk hem aan sterkte van gevoel ontbreekt.

Deze aanmerking betreft mede al die kunstige en gezochte wendingen, waarmede vele dichters hunne in-

leiding maken tot zulke stukken of beschrijvingen, die volgens hun oogmerk Verheven moeten zijn, bij voorbeeld, wanneer zij zich tot de Muze wenden, of den lezer tot eene ingespannen aandacht vermanen, of een' algemeenen, niets beduidenden uitroep doen over het gewigt, de voortreffelijkheid of het schrikkelijke van het onderwerp, hetwelk zij voorhebben te schilderen. ADDISON maakt zich aan dezen misslag schuldig, wanneer hij vóór de beschrijving van den slag van Blenheim zijne Muze vraagt, „vanwaar zij de toonen zal „nemen, om de in slagorde tegen elkander strijdende „legers te bezingen;” en onmiddellijk daarop vervolgt: „ik verbeelde mij reeds het gebrom der trommelen, „het gejuich der overwinnenden, en het gekerm der „stervenden, onderéén vermengd, te hooren.” Zoodanige inleidingen verraden eene gedwongene inspanning van den schrijver, welke zich en zijner lezeren, om zoo te spreken, de sporen geeft, omdat hij merkt, dat het zijner verbeelding aan de noodige drift ontbreekt. Dit is juist het zelfde, als wanneer men het gebrek aan natuurlijke levendigheid door het gebruik van geestrijke dranken zoekt te verhelpen. Voor het overige is het ver van mij, aan het aangehaalde gedicht van den heer ADDISON in 't gemeen alle verdienste te willen ontzeggen; het bevat vele schoone stukken; en bijzonder is de bekende vergelijking van zijnen held met den engel, die in een onweder wordt gevoerd, en den storm geleidt, eene wezenlijk Verhevene schilderij.

Daar zijn bijzonder twee gebreken, welke met het Verhevene strijden: Koelheid en Gezwollenheid. Het eerstgenoemde bestaat daarin, dat men een onderwerp, of een gevoel, hetwelk op zich-zelf verheven is, door een al te bekrompen denkbeeld, of door eene flauwe, gemeene, of wel geheel kinderachtige voorstelling verlaagt; iets, hetwelk of eene volslagene achteeloosheid, of een groot gebrek aan geest te kennen geeft.

Men vindt in SWIFTS verhandeling over de kunst van dalen eene menigte voorbeelden van dien aard, welke grootendeels uit de gedichten van RICHARD BLACKMORE ontleend, en met de gelukkigste luim voorgesteld zijn. Een derzelve, over het uitbarsten van den Etna, is reeds te voren bijgebracht, en het zoude overtollig zijn meer dergelijke hierbij te voegen. Het andere gebrek, Gezwollenheid namelijk of Winderigheid, bestaat daarin, dat men een gemeen onderwerp met geweld als Verheven wil doen voorkomen; of ook, dat men een wezenlijk Verheven onderwerp buiten alle palen der natuur en welvoegelijkheid wil verheffen. Zelfs schrijvers van Vernuft kunnen somtijds in dezen, maar al te gewonen, misslag vervallen, wanneer zij ongelukkig het eigenlijke punt van het Verhevene uit het oog verliezen. SHAKESPEAR, een volgeestig, doch in zijne uitdrukkingen niet altijd zorgvuldig schrijver, heeft zich niet zelden aan dezen misslag schuldig gemaakt, doch de sterkste voorbeelden daarvan hebben DRYDEN en LEE ons in hunne treurspelen opgeleverd.

Voor dat ik deze les besluit, moet ik nog eene aanmerking maken, en mijne lezers verzoeken, haar eens vooral in het oog te houden. Zij betreft de van mij aangehaalde voorbeelden van misslagen, of, zoo men wil, kleine vlekken en onvolmaaktheden in beroemde schrijvers. Wanneer ik bij deze mijne aanhalingen, zoo wel tot dus ver, als in de volgende lessen, voornamelijk op die gezegde beroemde schrijvers ben gevallen, is zulks geenszins geschied met oogmerk, om daardoor de algemeene achting, welke die schrijvers verworven hebben, te na te komen. Ik zal veeleer zelfs geene gelegenheid laten voorbijgaan, om aan hunne verdiensten en schoonheden, op andere plaatsen van dit werk, regt te doen wedervaren. Het strekt ook niet tot nadeel van menschelijke werken, dat de-

zelve niet voor geheel volmaakt erkend worden. Voor het overige zal ik mij met gebrekkige voorbeelden uit slechte schrijvers minder bemoeijen. Voorbeelden uit boeken, welke niemand kent, of in handen neemt, zullen toch veel minder opmerking tot zich trekken. Hier komt nog bij, dat juist deze kritische onderzoekingen, uit haren aard, moeten medewerken, om die schrijvers met des te meer vermaak te doen lezen, wanneer men namelijk hunne schoonheden behoorlijk van hunne gebreken weet te onderscheiden, en daardoor opgeleidt wordt, om alleen datgene na te volgen en te bewonderen, hetwelk wezenlijk navolging en bewondering verdient.

ZESDE LES.

OVER SCHOONHEID EN ANDERE AANGENAME GEWAARWORDINGEN.

Daar het Verhevene een zoo bijzonder karakter van den schrijfstijl uitmaakt, en onder de voortreffelijkheden in werken van welsprekendheid en dichtkunst, in een' zekeren zin, de eerste plaats bekleedt, heb ik geoordeeld bij de beschouwing daarvan mij wat langer te moeten ophouden. Minder noodzakelijk dunkt het mij, over de verdere vermaken, welke de Smaak ons verschaft, met dezelfde breedvoerigheid te handelen; te meer, daar verscheidene derzelve tot het eigenlijke onderwerp dezer lessen geene zoo naauwe betrekking hebben. Alleen over de Schoonheid wil ik hier eenige aanmerkingen maken; wijl de verklaring daarvan niet slechts op zich-zelve belangrijk is, maar ook daartoe strekt, om den smaak te verfijnen, en ons den grond te doen ontdekken, waarom zekere schilderijen en trekken in de welsprekendheid en dichtkunst bij uitstek behagen.

Naast het Verhevene is ongetwijfeld het Schoone datgene, hetwelk aan onze verbeelding het hoogste genoegen verschaft. Het gevoel, dat het in ons verwekt, is van den indruk des Verhevenen onderscheiden. Het is zachter, liefelijker en innemender; het

verheft de ziel wel niet zoo hoog, maar verspreidt daarentegen eene aangename helderheid. Het Verhevene verwekt in ons een gevoel, hetwelk, gelijk ik heb aangetoond, te sterk is, om van langen duur te kunnen zijn; het vermaak daarentegen, door de Schoonheid aangebragt, is uit zijn' aard geschikt, om ons langer bij te blijven; ook strekt hetzelve zich over eene veel grooter verscheidenheid van voorwerpen uit, dan dat van het Verhevene. Deze verscheidenheid is inderdaad zoo groot, dat de aandoeningen, door Schoone voorwerpen in ons verwekt, niet alleen in maat, maar ook in soort, zeer aanmerkelijk van elkander verschillen. Geene uitdrukking heeft daarom ook gemeenlijk eene zoo onbepaalde beduiding, als die van Schoonheid; men gebruikt haar van bijna alle uiterlijke voorwerpen, welke aan het gezigt of gehoor behagen; van menige voortreffelijkheden in den stijl; van zekere goedsgesteldheden; ja zelfs somtijds van onderwerpen, die tot de afgetrokkene wetenschappen behooren. Wij spreken in het gemeene leven van een' schoonen boom, of eene schoone bloem; van een schoon gedicht; van een schoon karakter, en niet zelden van een schoon voorstel in de wiskunde.

Hieruit kan men reeds opmaken, dat het zeer moeilijk, zoo niet volstrekt ondoenlijk is, onder eere zeer groote verscheidenheid van onderwerpen, eere zekere enkele eigenschap uit te vinden, waarin zij alle gezamenlijk overeenkomen, en die de grond is der aangename gewaarwording, welke ieder derzelve in onze ziel doet ontstaan. De voorwerpen, welke wij Schoon noemen, zijn inderdaad zoo verschillende, dat de grond, waardoor, zij ons behagen, naar alle waarschijnlijkheid, niet zoo zeer in eene enkele eigenschap, die zij met elkander gemeen hebben, als veel meer in verscheidene bijzondere aanlagen en betrekkingen der menschelijke natuur moet gezocht worden. De aan-

gename aandoening, welke alle deze voorwerpen in ons verwekken, is in een' zekeren zin van gelijken aard, en heeft daarom den gemeenen naam van Schoonheid bekomen; doch deze indruk ontstaat uit verschillende oorzaken.

Het ontbreekt intusschen niet aan onderstellingen, waardoor scherpzinnige schrijvers getracht hebben de grondeigenschap van het Schoone in de voorwerpen in het algemeen te ontdekken. Bijzonder is eenheid in verscheidenheid steeds datgene geweest, waarin men het wezen der Schoonheid ten duidelijkste heeft gemeend op te merken. De Schoonheid in onderscheidene figuren laat zich zekerlijk ook hierdoor op eene voldoende wijze verklaren: maar men beproeve eens dit als een grondregel op Schoone voorwerpen van een' anderen aard, bij voorbeeld op de Schoonheid van kleuren of beweging toe te passen, en men zal dadelijk ontwaar worden, dat hetzelfde daar geene plaats vindt. Zelfs met betrekking tot de figuren in uiterlijke voorwerpen, gaat het niet door, dat hare Schoonheid met eenheid en verscheidenheid immer in een vast verband staat. Vele voorwerpen schijnen ons ten hoogste Schoon, welke bijna in 't geheel geene verscheidenheid bevatten, terwijl wederom andere ons niet minder Schoon dunken, schoon zij zelfs tot verwarring toe verscheiden zijn. Zonder ons derhalve om een vast stelsel in dezen te bekommeren, zal het voor ons tegenwoordig oogmerk best zijn, het oog te laten gaan over eenige bijzondere klassen van die voorwerpen, waarin Schoonheid ten duidelijkste zichtbaar is, en te beproeven, in hoe ver de bijzondere gronden der Schoonheid in ieder der opgegevene gevallen kunnen worden aangewezen.

Het eenvoudigste voorbeeld van Schoonheid leveren ons, naar mijne gedachten, de kleuren; en daarom willen wij met de beschouwing daarvan beginnen.

Noch verscheidenheid, noch eenheid, noch eenige andere omstandigheid, kunnen als de grond van het Schoone der kleuren worden aangemerkt. Wij kunnen den aangename indruk derzelve uit geene andere oorzaak afleiden, dan uit het oorspronkelijke maaksel van ons oog, hetwelk medebrengt, dat sommige straalbrekingen ons meer genoeg verschaffen, dan andere. Wij vinden daarom ook, dat, even als dit zintuig in onderscheidene personen verschillende is, zoo ook die personen met betrekking tot hetgene zij hunne geliefde kleur noemen, van elkander afwijken. De verknochtheid van denkbeelden heeft waarschijnlijk in sommige gevallen den meesten invloed op het genoeg, hetwelk wij in zekere kleuren vinden. Dus hellen wij, bij voorbeeld, over om de groene kleur voor Schoon te houden, omdat daarmede het denkbeeld van een landgezicht met schoone voorwerpen in onze gedachten verknocht is. Op dezelfde wijze is vermoedelijk met de witte kleur het denkbeeld van onschuld, met de blaauwe de helderheid des hemels, en zoo vervolgens, verbonden. Deze verknochtheid van denkbeelden ter zijde gesteld zijnde, kunnen wij met opzigt tot de kleuren in 't gemeen weinig meer ontdekken, dan dat dezulke, welke voor Schoon worden gehouden, doorgaans meer van een' zachten aard zijn, dan van een' zoodanigen, die een' sterken of levendigen indruk maakt. Van dien aard is het koloriet, hetwelk de natuur op hare werken gelegd heeft, en dat de kunst te vergeefs tracht na te bootsen; zoo als, bij voorbeeld, de pluimaadje van zekere soorten van vogelen, de bladeren der bloemen, en de zacht ineensmeltende kleuren des hemels bij den op- en ondergang der zonne. Deze voorwerpen geven de treffendste voorbeelden van Schoonheid in de kleuren aan de hand, en leveren daarom ook in alle

landen de stof op tot de meest geliefde schilderijen der dichtkunst.

Van de kleuren gaan wij over tot de figuren, welke ons reeds meer zamengestelde en verscheidene gedaanten der Schoonheid voorstellen. Hier ontmoeten wij vooreerst regelmatigheid; en deze kan gewis als eene bron van Schoonheid worden aangemerkt. Door regelmatige figuren verstaat men dezulke, van welke men duidelijk kan zien, dat zij volgens een' bepaalden regel gemaakt zijn, en dat haar zamenstelling niet willekeurig of toevallig is. Dus behagen, om hare regelmatigheid, als Schoone figuren, een rond, een vierhoek, een driehoek, en zoo voorts. Echter willen wij hieruit geenszins besluiten, dat alle figuren steeds alleen uit hoofde van hare regelmatigheid behagen; of dat regelmatigheid den eenigen of voornaamsten grond der Schoonheid in uitwendige gedaanten uitmaakt. Wij zien integendeel, dat zekere bevallige verscheidenheid eene veel rijker bron van Schoonheid oplevert, en dat daarom een kunstenaar in ieder werk, welks hoofdbedoeling is aan het oog te behagen, zich veel meer op deze laatste, dan op regelmatigheid, heeft toe te leggen. Ook ben ik inderdaad niet vreemd van te denken, dat regelmatigheid ons voornamelijk, zoo niet alleen, daarom Schoon toeschijnt, omdat wij gewoon zijn daarmede denkbeelden van gepastheid en bruikbaarheid te verbinden; denkbeelden, welke met regelmatige gedaanten nauwer zijn verknocht, dan met zulke, die naar geen' bepaalden regel schijnen gemaakt te zijn. Het is klaarblijkelijk, dat de natuur, welke zonder twijfel de grootste kunstnares is, in al hare werken op verscheidenheid, zelfs somtijds met schijnbare verwaarloozing der regelmatigheid, is bedacht geweest. Kamers, deuren, vensters, en wat dies meer zij, worden naar eene regelmatige gedaante

in vierkanten en parallellogrammen, met bestendige achtgeving op de naauwkeurigste overeenkomst van derzelve deelen, ingerigt, en behagen in die gedaante aan het oog; buiten twijfel uit geene andere oorzaak, dan omdat zij tot een zeker gebruik dienen, en juist door de gekozene gedaante best met het oogmerk, waartoe zij dienen moeten, overeenkomen. Integendeel planten, bloemen, bladeren zijn op de verscheidenste wijze gevormd. Een kanaal, hetwelk altoos in dezelfde rigting voortloopt, maakt, in vergelijking met de Méandrische bogten van eene rivier, eene jammerlijke figuur. Kegels en piramieden zijn Schoon; doch boomen, in hunne natuurlijke wildheid opgeschoten, zijn oneindig Schooner, dan wanneer zij tot piramieden of kegels opgeschoren waren. De kamers van een huis moeten in haren aanleg regelmatig zijn, omdat zij tot gemak van haren bewoner zijn bestemd; een tuin daarentegen, welke geschikt is, om blootelijk door Schoonheid te behagen, zoude ten hoogste mismaakt wezen, wanneer in zijne deelen dezelfde eenvormigheid en regelmatigheid heerschten, als in de afdeelingen van een woonhuis.

HOGARTH heeft in zijne ontleding der Schoonheden aangemerkt, dat figuren, welke in kromme lijnen besloten zijn, in het gemeen genomen, ons schooner toeschijnen, dan die van rechte lijnen en hoeken zijn ingesloten. Hij geeft bijzonder twee lijnen op, waarvan, volgens zijne onderstelling, de Schoonheid eener figuur voornamelijk zoude afhangen; en hij heeft deze stelling door eene groote menigte van voorbeelden weten op te helderen. De eene is de golvende lijn; zijnde eene kromme lijn, welke voor- en achterwaarts, ten naaste bij op gelijke wijze als de letter S, is ingebogen. HOGARTH noemt deze de Schoonheidslijn, en toont aan, hoe dikwijls zij in schelpen en andere Schoone kunstwerken der na-

tuur wordt gevonden. Ditzelfde heeft ook plaats in de figuren der schilders en beeldhouwers; welke voornamelijk geschikt zijn, om tot sieraad te dienen. De andere lijn, door hem de lijn der Bevalligheid genoemd, is de vorige golvende lijn, die zich om een vast ligchaam slingert, zoo als bij gekronkelde kolommen, gekronkelde hoornen, en andere dergelijke dingen. In alle voorbeelden, door HOGARTH bij die gelegenheid aangehaald, blijkt de verscheidenheid duidelijk een zoo wezenlijk vereischte der Schoonheid te zijn, dat de schrandere schrijver, niet zonder grond, de kunst, om aangename gedaanten te schilderen, verklaart, als de kunst, om wel te verwisselen. Want juist de kromme lijn, waarvan zich de schilders zoo gaarne bedienen, heeft naar zijn oordeel hare uitstekende bevalligheid aan de bestendige buiging en afwijking van de stijve regelmatigheid te danken.

De beweging wijst ons eene andere, en van de voorgaande onderscheidene bron van Schoonheid. Beweging is iets, hetwelk op zich-zelf bevalt; en lichamen, die in beweging zijn, worden daarom in dezelfde omstandigheden denzulken, welke in rust zijn, voorge trokken. Doch het is alleen zachte en gematigde beweging, waaraan wij Schoonheid toeschrijven; want zoo dra zij sneller, of in een' zekeren graad heftig wordt, gelijk, bij voorbeeld, de beweging van een' stroom, dan komt de indruk, welken zij op ons maakt, eenigzins nader aan het Verhevene. De beweging van een' vogel, die door de lucht zweeft, is ten hoogste Schoon; maar de snelheid, waarmede de bliksem door de lucht schiet, is eene prachtige en trotsche vertooning. Men kan hierbij de aanmerking maken, dat het gevoel van het Verhevene en Schoone niet volstrekt van elkander is afgescheiden, maar in vele gevallen zeer nabij elkander kan komen. Dus is, bij voorbeeld, een zacht vlietend water een der Schoonste

voorwerpen in de natuur; maar wanneer hetzelfde langzamerhand tot een' aanmerkelijken stroom aangroeit, verliest zich het Schoone van het gezigt daarvan in het Verhevene. Een jonge boom is een Schön voorwerp; maar een oude, zich wijd en zijd uitbreidende eik is een eerwaardig en groot voorwerp. De stille helderheid van een' lentemorgen is Schön; maar de algemeene stilte van een' helderen avond is in een' hoogen trap Verheven. Doch laat ons tot de Schoonheid der beweging terug keeren. Met opzigt tot deze kan men, dunkt mij, in 't gemeen zeggen, dat beweging in eene regte lijn niet zoo Schön is, als in eene afwisselende, golvende rigting. Op dezelfde wijze is eene ópwaarts gaande beweging doorgaans aangenaamer voor ons oog, dan eene beweging, welke afdaaft naar beneden. Het ligte opstijgen van de vlam en den rook wordt met regt voor een zeer aangenaam gezigt gehouden; en de golvende lijn van HOGARTH komt ons ook hier weder, met betrekking tot de Schoonheid, te stade. Deze zelfde kunstenaar maakt de schrandere aanmerking, dat de meeste en gewoonlijkste bewegingen, welke tot de verrigtingen des levens gevorderd worden, in regte of gelijk voortlopende lijnen worden gemaakt; daar integendeel alle bevallige en tot verfraaijing dienende bewegingen in golvende lijnen geschieden; eene aanmerking, welke de oplettendheid verdient van allen, die zich op eene meer dan gemeene bevalligheid in gebaarden en lichamelijke uitdrukkingen hebben toe te leggen.

Ofschoon kleur, gedaante en beweging bijzondere, en, zoo het schijnt, van elkander onafhankelijke hoofddeelen der Schoonheid zijn, worden zij nogtans in verscheidene Schoone voorwerpen te zamen vereenigd, en deze hare vereeniging kan niet missen de Schoonheid te verhoogen, en tevens uitgebreider te maken. Dus behagen ons somtijds bloemen, boomen, dieren,

ten zelfden tijde door den zachten glans der kleur, door de fraaiheid der gedaante, en niet zelden ook door de beweging, welke wij aan dezelve waarnemen. Hoewel ieder der gemelde hoedanigheden een' bijzonderen aangename indruk maakt, zijn zij nogtans, in een zeker opzigt, van aard zoo gelijk aan elkander, dat zij zeer ligtelijk tot een algemeen gevoel van Schoonheid zamensmelten, welke wij aan het voorwerp in zijn geheel genomen toeschrijven. Wij beschouwen toch altijd de Schoonheid als iets, tot het voorwerp, hetwelk dit gevoel in ons verwekt, behoorende, en mag ik mij dus uitdrukken, als eene soort van glorie, die de dingen omgeeft, en tevens daaraan gehecht is.

De rijkste vereeniging van Schoone voorwerpen vertoont zich buiten twijfel in een natuurlijk landschap, hetwelk de meest mogelijke verscheidenheid van gezigten in zich bevat; groene velden, hier en daar in het wild staande boomen, vlietend water, en weidend vee. Zoo nu bij deze genoemde voorwerpen nog zekere werken der kunst komen, welke bij zulk eene vertooning passen; bij voorbeeld, eene boogswijs gelegde brug over een loopend water, de opklimmende rook uit boerewoningen, welke zich tusschen de boomen verschuilen, en het verschiet van een bevallig gebouw, door den glans der opkomende zon verlicht; dan genieten wij misschien in den hoogsten trap dië vrolijke, levendige en stille aandoening, welke den indruk der Schoonheid vergezelt en kenmerkt. Elk, die dichterlijke schilderijen wil ondernemen, moet oogen en smaak bezitten, om die verscheidene Schoonheden van eene vertooning, als de zoo even gemelde, te gevoelen.

De Schoonheid van het menschelijk aangezicht is nog veel meer zamengesteld, dan van een der tot hiertoe genoemde voorwerpen. Zij bevat te gelijk de Schoonheid der kleur, welke uit de zachte ineensmelting van

rood en wit ontstaat; en de Schoonheid der gedaante, voor zoo ver deze door lijnen, die de verschillende wezenstrekken afbeelden, bepaald wordt. Doch de voornaamste Schoonheid des aangezichts bestaat in die veel beteekenende trekken, welke ons de eigenschappen der ziel schilderen, en vernuft, grootmoedigheid, vrolijkheid, openhartigheid, goedaardigheid, gevoel, en ontelbare andere beminne swaardige eigenschappen op het gelaat doen lezen. Hoe dit toekome, dat eene zekere gesteldheid der wezenstrekken het denkbeeld van zekere zedelijke hoedanigheden verwekt; of het een werk zij van instinkt, dan wel van ondervinding, dat wij aanleiding vinden, om van de gesteldheid der eersten tot het karakter der laatsten te besluiten, is hier de plaats niet te onderzoeken, en ook geene vraag gemakkelijk te beantwoorden. De zaak-zelve is zeker; en geen verstandig mensch zal ontkennen, dat hetgene aan het menschelijk aangezicht de meest onderscheiden Schoonheid bijzet, niets anders is, dan eene zoodanige gesteldheid der wezenstrekken, welke ons het inwendig zedelijk karakter van den mensch afschildert.

Dit brengt ons tot de aanmerking, dat er zekere gesteldheden der ziele zijn, waarvan de afbeelding ten allen tijde in ons een gevoel, gelijk aan dat van Schoonheid, verwekt; hetzij dan dat dezelve zich in de wezenstrekken, of in daden vertoonen. Men vindt tweederlei hoofdsoorten van zedelijke hoedanigheden: de eene bevat die groote en verhevene deugden, welke eene buitengewone betooning van moed en kracht vorderen, en zich voornamelijk in gevaren en in lijden vertoonen, zoo als heldhaftigheid, grootmoedigheid, verachting der vermaken, en verachting des doods. Alle dezen verwekken in den aanschouwer, gelijk reeds in de voorgaande afdeelingen is aangemerkt, een gevoel van het Groote en Verhevenc. Tot de andere soort behooren voornamelijk de gezellige deugden, en in

het gemeen alle diegene, welke van een' meer be-
daarden en zachten aard zijn; zoo als medelijden,
teederhartigheid, vriendschap en edelmoedigheid. De-
ze verwekken in het gemoed van den beschouwer
een gevoel van vergenoegen, zoo naauw verwant aan
dat, hetwelk door uitwendige Schoone voorwerpen in
ons ontstaat, dat, hoewel het op zich-zelf van een'
voortreffelijker aard is, het nogtans niet onvoegelijk
daarmede onder dezelfde soort kan gerekend worden.

De andere soort van Schoonheid, en die van alle
voorheen genoemde onderscheiden is, ontstaat uit het
zien van oogmerk en kunst; of met andere woorden,
van de gepastheid der middelen tot zekere oogmerken,
of de overeenkomst der deelen met de bedoeling van
het geheel. Wanneer wij bij de beschouwing van een'
boom bevinden, dat de wortelen, de stam, de tak-
ken, de bladeren, met één woord, dat alle deelen tot
den wasdom en de voeding van het geheel geschikt
zijn; en nog meer, wanneer wij alle deelen en leden
van een levend dier in aanschouw nemen, of eenig
belangrijk kunstwerk beschouwen, zoo als een uur-
werk, een schip, of eenig ander kunstig werktuig,
zoo is het genoeg, door zoodanige beschouwing in
ons ontstaande, enkel en alleen op het gevoel van
Schoonheid gegrond. En dit gevoel is van den in-
druk, welken de Schoonheid van kleur, van gedaante,
van verscheidenheid, of van eenige andere der gemelde
hoedanigheden in ons verwekt, ten eenenmale onder-
scheiden. Wanneer ik, bij voorbeeld, een uurwerk
zie, waarvan de kas op eene kunstige wijze gewerkt
is, zal het gezigt daarvan mij behagen, mij Schoon
voorkomen; en zulks uit geene andere oorzaak, dan
van wege de fraaije kleuren, den uitstekenden glans en
de weluitgewerkte figuren, welke ik aan dezelve waar-
neem. Maar wanneer ik integendeel de gesteldheid der
springvederen, het kunstige zamenstel der raderen en

slingers onderzoek, en de Schoonheid van het inwendige gestel roem, dan ontstaat mijn genoegen alleen uit het gezigt der verwonderlijke kunst, waardoor zoo vele en verscheidene deelen tot één gemeen oogmerk zijn verbonden.

Dit gevoel van Schoonheid, met opzigt op overeenkomst en oogmerk, heeft een' zeer uitgestrekten invloed op een groot deel onzer denkbeelden. Het is de grond der Schoonheid, welke wij in den aanleg van deuren, vensters, bogen, pilaren, en in 't gemeen in de verschillende werken der bouwkunst waarnemen. De sieraden van een gebouw mogen op zichzelf nog zoo fijn en kunstig zijn uitgewerkt, zij verliezen nochtans hunne Schoonheid, en mishagen ten sterkste aan het oog, zoodra zij met dit gevoel van overeenkomst en oogmerk strijden. Gekronkelde pilaren, bij voorbeeld, zijn ongetwijfeld aangenaam voor het oog; ondertusschen, daar zij den schijn van zwakheid hebben, mishagen zij immer, wanneer men zich van dezelve heeft bediend, om het eene of andere gedeelte van een gebouw te schragen, hetwelk niet zeer ligt is, en dus een' sterkeren steun schijnt te vorderen. Wij kunnen in het gemeen geen werk, van welken aard het ook zijn moge, beschouwen, zonder, door eene natuurlijke verknochtheid van denkbeelden, tevens aan het oogmerk van hetzelfde te denken, en te gelijk de overeenkomst van deszelfs deelen, met betrekking tot dat oogmerk, te onderzoeken. Zoodra wij dergelijke overeenkomst ontdekken, schrijven wij aan het werk eene zekere mate van Schoonheid toe; en omgekeerd schijnt ieder voorwerp aanstootelijk, waaraan deze overeenkomst geheel ontbreekt. Ons gevoel van overeenkomst is derhalve zoo sterk, en heeft op onze overige gewaarwordingen zoo veel invloed, dat onze denkbeelden van Schoonheid daardoor merkelyk bestuurd en bepaald worden; eene aanmerking, welke

men des te meer dient in acht te nemen, dewijl zij voor elken schrijver van het hoogste belang is. De lezer van een fijn gevoel verwacht in een heldendicht, in eene geschiedenis, eene redevoering, of in eenig ander werk van vernuft, even zoo wel als in andere werken, die gepastheid en overeenkomst der middelen met het oogmerk, hetwelk men onderstelt, dat de schrijver zich bij zijn' arbeid heeft voorgesteld. Zijne schilderijen mogen derhalve nog zoo rijk, zijn stijl nog zoo bloemrijk zijn, wanneer zij niet als gepaste deelen tot het geheel behooren, en de hoofdbedoeling des werks bevorderen, gaat al hunne Schoonheid weg, ja van Schoonheden worden zij mismaktheden. Zoo sterk is de invloed van ons gevoel voor gepastheid en overeenkomst op de beoordeeling van datgene, hetwelk wij Schoon noemen.

De verschillende soorten van het Schoone in 't gemeen dus kortelijk hebbende opgenoemd, staat mij nu nog te spreken van Schoonheid, in zoo ver zij aan schriften of redevoeringen wordt toegeschreven. Hoe los en onbepaald deze uitdrukking is, kan men reeds daaruit zien, dat men daardoor doorgaans alles te kennen geeft, wat in zulke werken, hetzij met opzigt op den stijl, of op de gedachten, in 't gemeen behaagt. Een Schoon Gedicht, of eene Schoone redevoering beteekent in de gewone taal niets anders, dan een werk, dat in zijne soort wel is opgesteld. Men ziet, dat, in dien zin gebruikt, dit woord zeer onbepaald is, en geene soort-alleen van Schoonheid aanduidt. Er is echter nog eene, wat meer bepaalde beteekenis, volgens welke het woord Schoonheid, van schriften gebruikt wordende, eene zekere bijzondere gesteldheid derzelve te kennen geeft; namelijk eene zekere bevalligheid in de wending der uitdrukking of der gedachten, waardoor sommige schrijvers zich bij uitstek hebben gekenmerkt. In dien zin beteekent het de manier van een' schrijver, die wel

met geene merkelijke Verhevenheid, of met harts-
togtelijk vuur, of met ongemeen veel geest schrijft,
doch daarentegen in het gemoed des lezers indrukken
van een' zachten en stillen aard voortbrengt, gelijk
aan die, welke wij bij de Schoone voorwerpen in de
natuur ondervinden; van een' schrijver derhalve, die
wel niet de ziel tot eene buitengewone hoogte ver-
heft, of in sterke beweging zet, maar over de gan-
sche verbeeldingskracht des lezers eene aangename en
liefelijke helderheid verspreidt. ADDISON is bijzonder
een der schrijvers van dien stempel, en zijne schriften
zijn het beste en geschiktste voorbeeld van deze soort
van schrijftrant. FENELON, de schrijver van den Te-
lemachus, moet insgelijks tot deze klasse gebragt wor-
den. Ook VIRGILIUS, ofschoon hij bij sommige ge-
legenheden zeer gelukkig tot het Verhevene opklimt,
onderscheidt zich nogtans, over 't geheel genomen,
meer door Schoonheid en Bevalligheid, dan door ei-
genlijke Verhevenheid. Onder de redenaars komt de
stijl van CICERO nader aan het Schoone, dan die van
DEMOSTHENES, wiens vernuft zich altijd meer tot na-
druk en sterkte der voorstelling laat vervoeren.

Dit zij genoeg van Schoonheid in 't gemeen, en van
hare soorten. Ik oordeelde de voornaamste daarvan
kortelijk te moeten aanroeren, daar het Schoone, naast
het Verhevene eene der rijkste bronnen is, waaruit de
smaak zijne geneugten scheidt, en daar de beschouwing
der verschillende gedaanten, onder welke het Schoone
zich aan ons vertoont, in vele opzigten de beschaving
en verfijning van den Smaak kan bevorderen.

Verhevenheid en Schoonheid zijn echter geenszins de
eenigste oorzaken, waardoor onze Verbeelding in zekere
voorwerpen genoeg vindt. Er zijn nog verscheidene
andere hoedanigheden of omstandigheden, waardoor die
voorwerpen onze opmerking tot zich trekken, en wel-
gevallen veroorzaken.

Nieuwheid, bij voorbeeld, is door ADDISON, en al de overige schrijvers, welke na hem over de aangename gewaarwordingen der Verbeeldingskracht geschreven hebben, als eene omstandigheid van dien aard opgegeven. Een voorwerp, hetwelk geene andere verdienste heeft, dan dat het nieuw en ongewoon is, verwekt reeds daardoor in onze ziel eene levendige en aangename beweging. Van daar die sterke drift der nieuwsgierigheid, welke zoo algemeen heerscht bij alle menschen. Voorwerpen en denkbeelden, met welke wij reeds lang bekend zijn geweest, maken een' te zwakken indruk, om onzen geest op eene aangename wijze in beweging te brengen. Nieuwe en zonderlinge voorwerpen wekken de ziel uit haren sluimer, en geven haar een' gevoeligen en aangename stoot. Op deze omstandigheid rust grootendeels het genoegen, waarmede wij verdichte geschiedenissen en romans lezen. De aandoening, welke het Nieuwe in ons verwekt, is van een' levendiger en aangener aard, doch ook veel korter van duur, dan het gevoel der Schoonheid; want indien het voorwerp op zich-zelf geene bevalligheid bezit, om onze opmerkzaamheid te boeijen, zal de bevallige glans, met welchen de Nieuwheid hetzelfde bestraalde, zeer schielijk verdwijnen.

Behalve de Nieuwheid is Navolging eene niet minder aanmerkelijke bron van genoegen voor onze verbeeldingskracht. Op deze zijn gegrond de Vermaken der Verbeelding van de tweede soort, zoo als ADDISON dezelve noemt (*secondary pleasures of imagination*) en deze laatste bevatten ongetwijfeld eene zeer uitgebreide klasse. Alle Navolging toch verschaft ons eenigermate genoegen: en het is niet alleen de Navolging van Schoone of Grootte voorwerpen, welke ons door een natuurlijk verband de Schoonheid en Grootheid, aan het oorspronkelijke eigen, laat gevoelen; maar ook kunnen zulke voorwerpen, die op zich-

zelve noch Schoonheid noch Grootheid bezitten, ja zelfs leelijk of afgrijsselijk zijn, ons in eene wel uitgevoerde Navolging behagen.

De vermaken der Melodij en Harmonij zijn insgelijks onderwerpen van den Smaak. Elke soort van aangename gewaarwording, welke het Schoone of Verhevene in ons verwekt, is geschikt, om door de kracht van muzikale toonen aanmerkelijk verhoogd te worden. Van hier het genoeg in dichterlijke voetmaat, en zelfs in de min merkbare en vrijer Kadans (*Numerus*) van het proza.

Geestigheid, Scherts, en het Lachwekkende, openen mede voor den Smaak, eene rijke bron van vermaken, welke zich van die, waarvan dus verre gesproken is, genoegzaam onderscheiden.

Het is thans niet noodig, dat ik mij in de behandeling van al de verscheidene eigenschappen, waaruit de Smaak vermaken scheidt, verder inlate. Eenige der algemeenste bronnen heb ik aangewezen; het is nu tijd, om dezelve bij ons hoofdonderwerp te pas te brengen.

Vraagt men dan, tot welke klasse der gemelde geneugten van den smaak het vermaak behoort, dat de dichtkunst, welsprekendheid, en in 't gemeen wel opgestelde werken ons verschaffen, zoo antwoord ik, dat hetzelfde niet tot eene of andere van deze klassen in 't bijzonder, maar tot haar allen behoort. Mondelijke en schriftelijke werken bezitten namelijk, met opzigt op hunnen kring, het ongemeene voordeel, dat zij in staat zijn, om niet blootelijk eene enkele soort van voorwerpen in groote volmaaktheid af te beelden, maar dat zij den ganschen omtrek bevatten van alles, wat maar onzen Smaak en onze Verbeelding genoeg kan verschaffen; hetzij dat dit genoeg ontsta uit de onderscheidene soorten van het

Verhevene en Schoone, of uit de ontdekking van Be-doeling en Kunst, of uit Zedelijk Gevoel, of uit Nieuwheid, uit Harmonij, Geestigheid, Scherts, het Lachwekkende, en wat diés meer zij. Een ieder kan derhalve staat maken, op welke van deze soorten zijn smaak ook valle, een' schrijver te zullen vinden, die zijn' geest het gewenschte onderhoud zal verschaffen.

Dit bijzonder voorregt der welsprekendheid en dichtkunst, om den Smaak en der Verbeelding een zoo ruim veld van vermaken te openen, is hoofdzakelijk daarop gegrond, dat zij de bekwaamheid, om voorwerpen na te bootsen en te schilderen, in een' veel hooger trap bezitten, dan eenige andere kunst. Onder alle middelen, welke het menschelijke verstand heeft uitgevonden, om zich de afbeeldsels van wezenlijke voorwerpen wederom te vertegenwoordigen, en, door navolging, indrukken, gelijk aan die van het oorspronkelijke, te verwekken, is er geen zoo voldoende, en 't welk zich zoo ver uitstrekt, als woorden en schrift. De geheele natuurlijke en zedelijke wereld bevat niets, of het kan, door behulp van deze gelukkige uitvinding, met dezelfde sterkte en levendige kleuren, worden afgebeeld en voor den geest gebracht. Uit dien hoofde zijn de kunstregters gewoon de Spraak als de voornaamste van alle kunsten van NABOOTSIING aan te merken; zij vergelijken haar met de schilderkunst en beeldhouwkunst, en geven haar met regt, in meer dan één opzigt, den voorrang boven beide.

De zoo even gemelde wijze van uitdrukken schijnt eerst door ARISTOTELES, in zijne dichtkunst, ingevoerd te zijn, en is naderhand, genoegzaam bij alle latere schrijvers over deze onderwerpen, in gebruik gebleven. Dan daar ik weet, van hoe veel belang het is, bij stukken van oordeelkunde met de hoogstmo-

gelijke naauwkeurigheid omtrent gebruikelijke kunstwoorden te werk te gaan, kan ik niet nalaten aan te merken, dat deze ingevoerde manier van uitdrukken mij niet zeer juist schijnt. Noch de spraak in 't gemeen, noch de dichtkunst in 't bijzonder, kunnen eigenlijk kunsten van nabootsing genoemd worden. Er is onderscheid tusschen nabootsing en beschrijving; en deze denkbeelden moeten geenszins met elkander verwisseld worden. De nabootsing bedient zich van zulke middelen, welke met het nagebootste voorwerp eene natuurlijke gelijkheid hebben, en juist daardoor van elk begrepen worden; zoo als, bij voorbeeld, standbeelden en schilderijen. De beschrijving, integendeel, verwekt in de ziel het denkbeeld van een of ander voorwerp, door middel van zekere willekeurige of ingevoerde teekens, welke alleen van diegenen begrepen worden, welke die teekens onder elkander hebben vastgesteld; zoodanig zijn Woorden en Schrift. Woorden hebben geene natuurlijke gelijkheid met de denkbeelden of voorwerpen; maar een standbeeld of schilderij heeft eene natuurlijke gelijkheid met het oorspronkelijke. En dus zijn Nabootsing en Beschrijving, in haren aard, merkelyk van elkander onderscheiden.

Ik beken: in zoo ver een dichter of geschiedschrijver in zijn werk personen als wezenlyk sprekende invoert, en door woorden, welke hij hun in den mond legt, datgene voorstelt, hetwelk zij inderdaad hadden kunnen zeggen, in zoo ver kan men zijne kunst zeer wel nabootsend noemen; en dit heeft werkelijk plaats in alle tooneelstukken. Maar in werken, die blootelyk verhalen of beschrijven, is deze uitdrukking niet zeer gepast. Wie zoude, bij voorbeeld, de beschrijving, welke VIRGILIUS geeft van den storm, in het eerste boek van de Aeneïs, eene nabootsing van den

storm noemen? Wanneer gesproken wordt van de nabootsing van een' veldslag, denkt men natuurlijker wijze aan een spiegelgevecht, of aan de vertooning van eenen veldslag op het tooneel; maar niemand zal op de gedachte vallen, dat daardoor eene der beschrijvingen van HOMERUS in de Ilias gemeend wordt. Voor 't overige wil ik echter niet ontkennen, dat nabootsing en beschrijving, met opzigt tot hare voornaamste uitwerking, overeenkomen, daar beiden door uiterlijke teekens in ons het denkbeeld verwekken van dingen, die wezenlijk niet tegenwoordig zijn. Dan hoewel zij hierin met elkander overeenkomen, moet men echter wel in het oog houden, dat die uitdrukkingen op zich-zelve niet van ééne beteekenis zijn, maar dat zij verschillende middelen te kennen geven, om hetzelfde oogmerk te bereiken, en dat zij dus een' verschillenden indruk op de ziel moeten maken. *

---

* Hoewel de dichtkunst in de uitvoering van enkele stukken buiten twijfel meer beschrijft, dan nabootst, kan dezelve nogtans in een' zekeren zin, in 't gemeen genomen, eene nabootsende kunst genoemd worden. Het werk des dichters (gelijk Dr. GERARD in het aanhangsel tot zijne proeve over den Smaak heeft aangetoond) moet eene nabootsing zijn, niet van werkelijk voorhanden zijnde zaken, maar van den loop der natuur; dat is, eene verdichte voorstelling van zulke omstandigheden of tooneelen, welke, ofschoon zij nimmer werkelijk bestaan hebben, nogtans hadden kunnen bestaan, en die dus, uit hoofde van deze waarschijnlijkheid, eene gelijkheid hebben met de natuur. En dit was vermoedelijk het denkbeeld van ARISTOTELES, toen hij de dichtkunst eene nabootsende kunst noemde. Hoe verre de nabootsing of beschrijving, waarvan zich de dichtkunst bedient, de nabootsende krachten der schilderkunst en muziek overtreft, heeft de heer HARRIS

Het zij wij voor het overige de dichtkunst in 't bijzonder, en de spraak in 't gemeen als nabootsende of beschrijvende beschouwen, het is duidelijk, dat beide al hare kracht, om de indrukken van wezenlijke voorwerpen van nieuws in ons te doen ontstaan, aan de beteekenis der woorden te danken hebben. Daar dus het voornaamste voorregt

---

in zijne Verhandeling over de muziek, schilderkunst en dichtkunst zeer wel bewezen. Het groote voordeel, hetwelk de dichtkunst of de spraak in 't gemeen onderscheidt, bestaat daarin, dat de dichter of redenaar eene gebeurtenis of omstandigheid in alle hare gevolgen kan ontwikkelen, terwijl de schilder, door de natuur van zijne kunst, tot de vertooning van een eenig oogenblik bepaald is. Dit zelfde oogenblik echter, hetwelk de schilder tot het onderwerp van zijne schildering uitkiest, kan veel voordeeliger door hem, dan door den redenaar of dichter vertoond worden, in zoo verre hij ons met een' opslag van het oog alle die kleine bijkomende omstandigheden, in een enkel oogenblik, zoo laat beschouwen, als zij zich in de natuur vertoonen; daar integendeel de spraak genoodzaakt is, om ze stukswijze, en de eene na de andere, op te tellen, op eene wijze, welke, zoo zij duidelijk zal zijn, zeer ligt langdradig, en zoo zij niet langdradig is, ligtelijk duister kan worden. Doch daarentegen kan ook weder de schilder, welke aan het eens gekozen tijdstip geboeid is, ons de verscheidene gevolgen van hetzelfde bedrijf niet vertoonen, en heeft, behalve dit, het nadeel, dat hij ons de voorwerpen alleenlijk zoo kan schilderen, als zij zich voor het oog opdoen, en dat hij de karakters of de inwendige gesteldheid der ziel, die voortreffelijke stoffen van nabootsing of beschrijving, niet dan zeer onvolmaakt kan afbeelden. Het vermogen, om de laatstgenoemde op de voordeeligste wijze te vertoonen, geeft aan spraak en schrift boven alle andere nabootsende kunsten een' aanmerkelijken voorrang.

der spraak uit deze bron voortvloeit, moeten wij van deze eerste bron beginnen, om ons tot verdere onderzoekingen den weg te banen. Ik zal derhalve in de naastvolgende les tot de beschouwing der Spraak overgaan, en eenigzins omstandig van haar' oorsprong, voortgang en zamenstel handelen.

ZEVENDE LES.

OVER DEN OORSPRONG EN VOORTGANG DER SPRAAK.

Nadat ik eenige aanmerkingen over de Vermaken van den Smaak, welke als eene soort van inleiding tot deze lessen kunnen dienen, heb laten voorafgaan, ga ik nu over ter beschouwing van de Spraak, waarop eigenlijk het geheele vermogen der welsprekendheid gegrond is. Ik zal niet noodig hebben te zeggen, dat zich hier een wijd veld ter behandeling voor ons opent, en dat weinige onderwerpen der zoogenaamde schoone letterkunde met meer regt verdienen breedvoerig behandeld te worden, dan het tegenwoordige. Ik zal in de eerste plaats den Oorsprong en Voortgang der Spraak, van hare vroegste ontwikkeling af, tot op den tijd van hare latere beschaving, in eenige der wezenlijkste deelen, nasporen; waarop ik eene soortgelijke geschiedenis van den Oorsprong en Voortgang van het Schrift zal laten volgen; daarna zal ik het zamenstel der Spraak in 't gemeen, of de grondregelen der algemeene spraakkunst trachten te verklaren; en ein-

delijk de gemaakte aanmerkingen op onze eigene taal nader toepassen. *

Spraak in het gemeen beteekent de uitdrukking onzer denkbeelden door zekere gearticuleerde klanken, waarvan wij ons als teekens dier denkbeelden bedienen. Door gearticuleerde klanken verstaat men die eenvoudige buigingen der stem, of uit de keel voortkomende geluiden, welke door middel van den mond, en deszelfs verschillende werktuigen, de tanden, de tong, de lippen en het gehemelte gevormd worden. Of, en in hoe ver tusschen deze klanken en de denkbeelden, welke zij uitdrukken, eene natuurlijke overeenkomst plaats hebbe, zal blijken uit hetgene naderhand door ons zal worden aangemerkt. Daar intusschen eene zoodanige natuurlijke overeenkomst, wat men ook daaromtrent stelle, altijd slechts een klein gedeelte der Spraak betreft, kan men de betrekking tusschen woorden en denkbeelden, in 't gemeen genomen, als iets willekeurigs beschouwen, en als eene zaak, welke van het onderling goedvinden der menschen afkomstig is. Het sterkste bewijs hiervan is, dat verschillende natiën zich

---

* Zie Dr. ADAM SMITH, *Dissertation on the formation of Language*. — *Treatise of the Origin and Progress of Language in 3 voll.* (door MONBODDO.) — HARRIS, *Hermes, or a Philosophical Enquiry concerning Language and Universal Grammar*. — *Essai sur l'origine des Connaissances Humaines*, par l'Abbé CONDILLAC. — MARSAIS, *Principes de Grammaire. — Grammaire Générale et Raisonnée. — Traité de la Formation Mécanique des Langues*, par le President DES BROSSES. — *Discours sur l'Inégalité parmi les hommes*, par ROUSSEAU. — *Grammaire Générale*, par BEAUZÉE. — *Principes de la Traduction*, par BATTEUX. — WARBURTON *Divine Legation of Moses*, vol. 3. — SANCTI MINERVA, *cum notis PERIZONII*. — *Les vrais Principes de la Langue Française*, par l'Abbé GIRARD.

van verschillende Spraken, of, met andere woorden, van eene verschillende samenstelling van klanken bedienen, om hare denkbeelden mede te deelen.

Dit kunstige middel, om onze gedachten elkander bekend te maken, heeft thans den hoogsten trap van volkomenheid bereikt. De Spraak is het werktuig geworden, waardoor de fijnste en teederste soorten van gevoel uit de eene ziel in de andere worden overgebracht. Niet alleen hebben alle voorwerpen, welke ons omringen, benamingen verkregen, waardoor de menschen zich op de gemakkelijkste en spoedigste wijze verstaanbaar maken, en dus in de menigvuldige behoeften van het leven kunnen voorzien; maar ook weet men alle overeenkomsten en verscheidenheden tusschen die voorwerpen op het naauwkeurigste uit te drukken; de onzichtbaarste inwendige gewaarwordingen te schilderen; de afgetrokkenste begrippen bevattelijk te maken, en alle denkbeelden, welke alleen door opmerkzame beschouwing ontdekt, of door verbeelding voortgebracht kunnen worden, met eigene bewoordingen aan te duiden. Ja, de Spraak is tot die hoogte van beschaving gebracht, dat zij eenigermate een werktuig der verstgevorderde verfijning is geworden. Wij zijn niet meer met bloote duidelijkheid te vrede, maar wij begeeren sierlijkheid; en het is ons niet genoeg de gedachten van anderen te vernemen, maar wij willen nog daarenboven, dat men ons dezelve in eene zoodanige gedaante, en in zulk een' zamenhang voordrage, dat onze verbeelding daardoor een aangenaam onderhoud verkrijge; en de ondervinding leert, dat de voldoening aan deze eischen geenszins onmogelijk is. Zoodanig is de toestand, waarin wij thans de Spraak vinden, en in dezen toestand heeft zij zich reeds vóór eenige eeuwen bij verscheidene andere volkeren bevonden. Deze zaak is voor ons een gewoon voorwerp geworden, en wij beschouwen haar, even als het

prachtige uitspansel en andere groote voorwerpen, aan welker gezigt wij gewoon zijn, zonder ons daarover te verwonderen. Doch men ga eens met zijne gedachten terug tot de eerste proeven der Spraak onder het menschdom; men denke aan de geringe beginsels, waaruit zij is voortgekomen, en aan de menigvuldige en groote hinderpalen, welke den voortgang derzelve bezwaarlijk moesten maken; en men zal reden vinden, om zich over de hoogte, welke zij thans heeft bereikt, ten hoogste te verbazen. Wij verwonderen ons over deze en gene uitvindingen der kunst; wij roemen op verscheidene, in lateren tijd gedane ontdekkingen, waardoor onze kennis uitgebreid, en het leven aangenaamer gemaakt is; wij beschouwen deze dingen als de hoogste vlugt van het menschelijk vernuft; doch waarlijk geene van al die uitvindingen verdient zoo zeer bewonderd te worden, als de uitvinding der Spraak; vooral wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat dezelve, indien zij anders in het geheel als eene menschelijke uitvinding kan beschouwd worden, het werk der eerste en ruwste tijden moet zijn geweest.

Men bedenke voor een oogenblik den staat van het menschdom, toen de Spraken begonnen gevormd te worden. Het bestond uit omzwervende van elkander verstrooide stammen, onder welke nog geene andere, dan de huisselijke maatschappij plaats had; terwijl zelfs deze nog zeer onvolkomen was, door dat het gewone jager- en herderleven de enkele leden van een huisgezin zeer dikwijls van elkander scheidde. Hoe konden in dezen staat, waarin de menschen zoo verdeeld, en de aanleiding tot nadere verbindtenis zoo zeldzaam waren, zekere bepaalde klanken en woorden algemeen, als teekenen, om zekere denkbeelden uit te drukken, worden vastgesteld? Al is het ook, dat men aanneme, dat ecnige weinigen, welke door toeval

of uit nood zich vereenigden, op de eene of andere wijze omtrent sommige teekenen overeenkwamen, zoo blijft nog altijd de vraag, door welk gezag deze teekenen onder andere stammen en huisgezinnen verbreid en aangenomen, en allengs tot eene eigenlijke Spraak gemaakt werden? Men zou denken, dat, bijaldien eene Spraak vastgesteld en verbreid zoude worden, de menschen vooraf in aanmerkelijken getale vereenigd, en de maatschappij reeds tot een' zekeren trap gevorderd moest zijn; en echter schijnt aan den anderen kant de Spraak een volstrekt onontbeerlijk vereischte te zijn, eer dat eenige soort van maatschappij onder de menschen kan stand grijpen. Welke band toch zoude immer een' hoop menschen bijeen houden, of tot bereiking van hun gemeen doel verbinden, zoo lang zij niet door middel der Spraak in staat waren, elkander hunne behoeften en oogmerken mede te deelen? Beide schijnt bijna even moeilijk te begrijpen, *en* namelijk hoe de maatschappij vóór de invoering der Spraak heeft kunnen tot stand gebragt worden; *en* hoe, aan den anderen kant, woorden zich tot eene Spraak hebben kunnen verheffen, voordat de maatschappij-zelve gevestigd was. Letten wij verder op de merkwaardige gelijkvormigheid, welke in het zamenstel van genoegzaam alle bekende Spraken heerscht, en op de diepe en fijne *Logica*; waarop zij gegrond zijn, dan nemen de zwaarigheden van alle kanten zoodanig toe, dat men natuurlijker wijze geneigd wordt, om den eersten oorsprong der Spraak van een Goddelijk onderrigt af te leiden.

Doch zelfs met de onderstelling van een' Goddelijken oorsprong der Spraak kan men niet wel gelooven, dat dezelve terstond op eenmaal in hare geheele volkomenheid aan de menschen is medegedeeld. Het is altoos veel natuurlijker te denken, dat God aan onze eerste ouden eene zoodanige Spraak heeft gegeven,

als zij voor hunne toenmalige behoeften noodig hadden, en dat hij, gelijk in andere gevallen, aan henzelve heeft overgelaten, die Spraak te vermeerderen en aan te kweeken, naar mate hunne behoeften in het vervolg zulks vorderden. Volgens deze onderstelling moeten derhalve de eerste proeven der Spraak zeer bekrompen en gebrekkig zijn geweest, en wij hebben volkomene vrijheid, om te onderzoeken, op welke wijze en door welke stappen de Spraak van tijd tot tijd tot dien trap van beschaafdheid is gekomen, waarop wij haar thans beschouwen. De geschiedenis, welke ik van dezen voortgang nu zal ontwerpen, zal ons verscheidene oplossingen aan de hand geven, die aanmerkenswaardig op zichzelf en tevens voor ons verder onderzoek nuttig zijn.

Stellen wij een tijdperk, waarin nog geene woorden uitgevonden en bekend waren, zoo zullen wij ligtelijk begrijpen, dat in zulk een geval de menschen geen ander middel konden hebben, om elkaâr onderling hunne gevoelens mede te deelen, dan den uitroep van drift, gepaard met zulke bewegingen en gebaren, welke met hunnen inwendigen toestand overeenkwamen. Deze toch zijn de eenige teekens, welke de natuur de menschen leert, en die van allen zonder uitzondering verstaan worden. Wanneer, bij voorbeeld, iemand een' ander zag naderen tot eene plaats, welke hem-zelfen bij eene andere gelegenheid met schrik had vervuld en in gevaar gebragt, en wanneer hij voornemens was zijnen vriend daar tegen te waarschuwen, zoo konde hij dit op geene andere wijze doen, dan door het uiten van zulke klanken, en het maken van zulke gebaren, als vrees te kennen geven. Op dezelfde wijze zouden nog heden ten dage twee menschen zich trachten te doen verstaan, welke te zamen op een onbewoond eiland waren geworpen, en de Spraak van elkander niet verstonden. De uitroepingen derhalve,

welke van de taalkenners Interjectiën, dat is Tusschenwerpsels, worden genaamd, en welke men zich moet verbeelden op de sterkste en hartstogtelijkste wijze voortgebracht te zijn, zijn ongetwijfeld de eerste beginsels en de vroegste uitdrukkingen der Spraak geweest.

Maar toen eene uitgebreider mededeeling noodzakelijk werd, en men reeds begon aan de voorwerpen namen te geven, welken weg hebben de menschen toen ter bereiking van dit oogmerk gevoeligst kunnen inslaan? Zeker geen' anderen, dan dat zij, zoo veel mogelijk, de natuur van het voorwerp, hetwelk benoemd moest worden, door den klank des naams, dien zij aan hetzelfde wilden geven, poogden na te bootsen. Gelijk een schilder, welke het gras wil afbeelden, zich van eene groene verw moet bedienen, even zoo moest, in de tijden der eerste Spraakvorming, diegene, welke een ruw en onstuimig voorwerp wilde benoemen, noodwendig ruwe en onstuimige klanken bezigen. Dit was volstrekt noodzakelijk, indien hij den toehoorder een denkbeeld wilde geven van de zaak, welke hij poogde te benoemen; want te stellen, dat de woorden op eene geheel willekeurige wijze zijn uitgevonden, en dat men zonder grond of aanleiding namen aan de dingen heeft gegeven, is een gewrocht te stellen, zonder oorzaak. Er moest zeker altoos eene beweegreden plaats hebben, welke maakte, dat men eer op dezen, dan op eenigen anderen naam viel; nu is er geene beweegreden uit te denken, welke de menschen bij het maken van hunne eerste proeven der Spraak zoo algemeen kon leiden, als de neiging, om de voorwerpen door woorden meer of min volkomen na te bootsen, naar mate de werktuigen der Spraak geschikt waren, om zoodanige nabootsing voort te brengen.

Kwam het er op aan voorwerpen te benoemen,

welke door klank, geraas of beweging waren uit te drukken, dan was de nabootsing derzelve door woorden van zelve gereed. Niets was natuurlijker, dan den aard van den klank of het geraas, hetwelk dit voorwerp maakte, door den klank der stem na te bootsen, en deze nabootsing bij de benoeming van het voorwerp ten grondslag te leggen. Hier van daan vinden wij in alle talen eene menigte van woorden, welke zichtbaar volgens dezen grondregel zijn gevormd. Men noemt een' zekeren vogel Koekoek, omdat deze naam met den klank zijner stem overeenkomt; en wanneer wij van een zacht windje zeggen, dat het ruischt, of van een' sterken wind, dat hij buldert; wanneer wij van de slang zeggen, dat zij sist, of schuifelt; van de vlieg, dat zij gonst; van een instortend dak, dat het kraakt; van den hagel, dat hij klettert; van eene beek, dat zij vliet; zoo kan in deze en ontelbare andere gevallen de overeenkomst tusschen de benaming en het voorwerp volstrekt niet ontkend worden.

Bij de benaming van voorwerpen, welke blootelijk tot het gezigt behooren, waar noch klank noch beweging plaats heeft, en nog veel meer bij het uitdrukken van zedelijke denkbeelden, schijnt deze overeenkomst in het geheel niet te bestaan. Nogtans zijn vele geleerde taalonderzoekers van gevoelen, dat, ofschoon die overeenkomst in dergelijke gevallen veel minder zichtbaar is, dezelve echter wezenlijk plaats heeft, en dat in de wortelwoorden van alle talen eene zekere gelijkheid van den klank met de zaak is te ontdekken. Betreffende de zedelijke en verstandelijke denkbeelden, merken zij aan, dat derzelve benamingen in elke taal afgeleid zijn van de namen van zinnelijke voorwerpen, waarmede zij eenige betrekking hebben, terwijl die Geleerden, met opzigt tot de zinnelijke voorwerpen, welke bloot tot het gezigt behooren, aanmerken, dat

derzelver treffendste eigenschappen, in de meeste ons bekende talen, hare eigene klanken hebben, waardoor zij worden uitgedrukt. Zij stellen, dat zekere eigenschappen, zoo als bij voorbeeld, vastheid, vloeibaarheid, holligheid, zachtheid, hardheid, en andere dergelijke, worden nagebootst door den klank van zekere letteren of lettergrepen, welke met die onderscheidene eigenschappen van zichtbare voorwerpen eenige overeenkomst hebben, uit hoofde van eene zekere duistere gelijkheid, welke de werktuigen der Spraak met die uitwendige eigenschappen kunnen aannemen. Dit natuurlijk Mechanismus houden zij voor den grond, waarop de Spraak oorspronkelijk is gebouwd, en voor de stof, waaruit de wortelen van hare hoofdwoorden hebben moeten gevormd worden. *

---

* Dit onderwerp is het breedvoerigst behandeld door den President DES BROSSES in zijn *Traité de la Formation Mécanique des Langues*. Onder de wortelklanken, welke volgens zijne stelling in de meeste talen dezelfde hoofddenkbeelden en betrekkingen uitdrukken, rekent hij ST, welke het denkbeeld van staan of vastheid; FL, welke de eigenschap van vloeijen; CL, welke eene zachte neiging; R, welke heftige beweging; C of K, welke holligheid zoude beteekenen enz. Reeds eene eeuw vóór DES BROSSES, heeft WALLIS, in zijne Engelsche spraakkunst, van deze wortelklanken gewag gemaakt, en als een bijzonder voorregt der Engelsche taal aangemerkt, dat zij meer dan eenige andere, de natuur der voorwerpen door gepaste namen uitdrukt, daar zij, naar mate de gesteldheid der voorwerpen zulks vordert, zich van scherper of zachter, zwakker of sterker klanken bedient. Hij brengt eenige voorbeelden daarvan bij. Woorden, zegt hij, van welke ST de grondletters zijn, beteekenen altoos vastheid en sterkte, gelijk in 't Latijn *Sto*, en in 't Engelsch *stand, stay, staff, stamp* enz. (zoo ook in 't Nederduitsch woorden, als *Staan, Stam, Stijf, Sterk, Stok* enz.) Woorden, welke met STR beginnen, beteekenen sterkte en kracht, gelijk het Grieksche *σπουδω*, en in

Indien men moet toestemmen, dat de voorgaande aanmerkingen, in 't hoofzakelijke, niet geheel ongegrond zijn, volgt daaruit, dat men de Spraak in haar oorsprong niet geheel als willekeurig moet beschouwen. Het was reeds onder de oude Stoïsche en Platonische wijsgeeren eene beroemde twistvraag, of de woorden blootelijk willekeurige teekenen waren, van welker oorsprong geene andere reden kon gegeven worden, dan het goeddunken des eersten uitvinders; dan of in hunne benoeming-zelve eene natuurlijke reden

---

't Engelsch *strength, strike, struggle, strip* enz. (zoo ook in 't Nederduisch *streven, strijden, strekken, straf* enz.) THR geeft eene heftige beweging te kennen, zoo als in de woorden *throw; threaten, throb* enz. (in 't Nederduisch TR en DR, gelijk in *treden, trappen, drijven, dringen, drukken*.) WR iets dat krom of verdraaid is, zoo als in de woorden *wrest, wreath, wrangle, wrath, wrack* enz. (in 't Nederduisch b. v. *wringen* enz.) SW, stille beweging, of welke over zijde geschiedt, zoo als in *Sway, swing, swerve, sweep, swim*, (in het Nederduisch hale men aan ZW, als in *zwenken, zwaaijen, zweep, zwerven, zweyen, zwemmen*. SL een' zachten val, of eene niet zeer merkbare beweging; als in *slide, slip, sly, slit, slow, slack, sling*, (in 't Nederd. zijn van dien aard *sluipen, slippen, slijpen, slijten, slepen, sloeren, slap, slingeren*. SP verstrooijing, of verspreiding, gelijk in *spread, sprout, sprinkle, sprit, spil, spring*, (in 't Nederd. zijn in dien trant *spreiden, spruiten, sprengen, splijten of splitsen, spillen, spannen, spinnen*.) Gelijke aanmerkingen maakt de heer WALLIS over zekere uitgangen. Over het geheel brengt hij eene menigte van voorbeelden bij, welke geen' twijfel overlaten, dat zekere overeenkomst van geluid een' merkeliijken invloed op de vorming der woorden gehad heeft. Ondertusschen moet men bij soortgelijke nasporingen, waarbij de verbeelding altijd ten sterkste werkzaam is, wel in het oog houden, dat men niet voorzigtig genoeg kan te werk gaan, wanneer men daarop algemeene Theorien tracht te bouwen.

voorhanden ware, waarom men aan de dingen dezen of genen naam had toegevoegd. Het laatste gevoelen werd van de Platonische school voor 't waarschijnlijkst gehouden. *

Deze grondstelling van een natuurlijk verband tuschen de woorden en de voorwerpen, welke zij uitdrukken, kan echter alleen op de eerste en oorspronkelijke vorming der Spraak worden toegepast. Want hoewel in elke Spraak, gelijk ik te voren heb te kennen gegeven, eenige sporen daarvan kunnen worden aangewezen, zoude het nogtans eene geheel vruchteloze onderneming zijn, dezelve door het geheele zamenstel van wat nieuwere Spraak ook te willen ver-

---

* De vraag-zelve wordt bij de Ouden dus voorgesteld: *Utrum nomina rerum sint natura, an impositione?* $\varphi\rho\upsilon\sigma\epsilon\iota$ η $\theta\epsilon\sigma\epsilon\iota$. Zie PLATO in Cratylus. Bij GELLIUS vindt men insgelijks eene plaats, hiertoe betrekkelijk: *Nomina verbaque non posita fortuito, sed quadam vi et ratione naturae facta esse*, p. NIGIDIUS in *Grammaticis Commentariis docet; rem sane in philosophiae dissertationibus celebrem. In eam rem multa argumenta dicit: cur videri possint verba esse naturalia, magis quam arbitraria; Vos, inquit cum dicimus, motu quodam oris, conveniente cum ipsius verbi demonstratione, utimur, et labias sensim primores emovemus, ac spiritum atque animam porro versum, et ad eos, quibuscum sermocinamur, intendimus. At contra, cum dicimus Nos, neque profuso intentoque flatu vocis, neque proiectis labiis pronunciamus, sed et spiritum et labias quasi intra nosmet ipsos coercemus. Hoc fit idem et in eo quod dicimus TU et EGO, et MIHI et TIBI. Nam sicuti cum adnuimus et abnuimus, motus quidem ille vel capitis, vel oculorum, a natura rei, quam significat, non abhorret, ita in his vocibus quasi gestus quidam oris et spiritus naturalis est. Eadem ratio est in Graecis quoque vocibus, quam esse in nostris animadvertimus.*

AUL. GELLIUS *Noct. Attic. X. 4.*

volgen. Naarmate het getal der uitdrukkingen bij elke natie toeneemt, en het onmetelijke veld der Spraak in zijne gansche uitgestrektheid wordt bearbeid, kan het niet missen, of de woorden, welke nu vervolgens door duizend willekeurige manieren van afleiding en zamenstelling worden gevormd, moeten steeds verder van de oorspronkelijke eigenschap hunner wortelen afwijken en allengs genoegzaam alle gelijkheid of overeenkomst van den klank op het voorwerp, daardoor uitgedrukt, verliezen. Zoodanig is de toestand, waarin wij de Spraak in onze tijden vinden. Wij kunnen derhalve de woorden, volgens hun tegenwoordig gebruik, in 't gemeen genomen, wel als teekens, maar niet als nabootsingen, wel als willekeurige en aangenomene, maar niet als natuurlijke uitdrukkingen onzer gedachten aanmerken. Dit blijft ondertusschen, mijns oordeels, immer vast, dat de Spraak altijd nader aan eene natuurlijke uitdrukking zal komen, hoe hooger wij tot haren oorsprong onder de menschen opklimmen. Daar zij in den aanvang van haar bestaan op niets anders, dan op nabootsing heeft kunnen gegrond zijn, durven wij daaruit besluiten, dat zij oorspronkelijk bij uitstek schilderende moet zijn geweest; wel armer en bepaalder in het getal van uitdrukkingen, dan in de tegenwoordige tijden, maar, zoo verre zij reikte, altijd daarop bedacht, om den aard der zaak door hare klanken na te bootsen. Men zoude derhalve eene zoodanige gesteldheid met regt als een kenmerk van den oorspronkelijken toestand der Spraak bij ruwe volken kunnen beschouwen.

Eene tweede kenmerkende eigenschap der Spraak, in haren vroegsten staat, laat zich afleiden uit de manier, waarop de woorden in het begin door de menschen zijn uitgesproken. Interjectiën, of hârtstogtelijke uitroepen waren, gelijk ik gezegd heb, de eerste grondbeginsels der Spraak. De menschen deden hun

best, om elkander hun gevoel door die veelbeduidende klanken en gebaren mede te deelen, welke de natuur hun geleerd had. Zelfs in latere tijden, toen men begon woorden en benamingen der voorwerpen uit te denken, kon die manier, om door natuurlijke teekens te spreken, niet terstond eensklaps uit het gebruik raken. De Spraak toch moest in hare kindschheid noodwendig zeer arm zijn, en er is zekerlijk bij alle ruwe natiën een tijd geweest, waarin het gesprek slechts uit weinige woorden, maar uit zoo veel te meer uitroepingen en duidelijke gebaren heeft bestaan. De geringe voorraad van woorden, welke de menschen toemaals bezaten, maakte, dat zij die bijkomende hulpmiddelen, ter verklaring van hunne gedachten, niet konden missen; en onbeschaafde menschen, wien zelfs de weinige, hun bekende woorden, niet immer voor den geest kwamen, moesten natuurlijker wijze zich daardoor trachten te doen verstaan, dat zij den toon van hunne stem op verscheidene wijzen veranderden, en datgene, hetwelk zij zeiden, van duidelijke gebaren deden vergezeld gaan. En heeft ditzelfde niet nog heden ten dage plaats, wanneer menschen met elkander spreken in eene taal, welke zij niet dan zeer onvolmaakt verstaan? Reeds moest de oorspronkelijke gang der Spraak, volgens welken zij, gelijk ik heb aangetoond, zich zoo veel, als maar immer mogelijk was, op de gelijkheid en overeenkomst tusschen den klank en het daardoor beteekende voorwerp grondde, reeds dit, zeg ik, moest den menschen natuurlijker wijze aanleiding geven, om hunne woorden met meer kracht en nadruk voort te brengen; zoo lang namelijk als de Spraak eene soort van schildering der dingen was door middel van het geluid. Uit aanmerking van al deze omstandigheden, kunnen wij het voor bewezen houden, dat de uitspraak der woorden oorspronkelijk

met meer gebaren, en sterker en duidelijker buigingen der stem is vergezeld geweest, dan in den tegenwoordigen tijd. De voorstelling geleek naar eene pantomime, en geschiedde op een' meer schreeuwend en zingend toon.

Deze manier van spreken was in den beginne een werk van noodzakelijkheid. Nogtans moeten wij opmerken, dat ook naderhand, toen deze noodzakelijkheid minder plaats had, en de Spraak reeds meer uitgebreidheid en rijkdom had bekomen, verscheidene volken die oude manier van zich uit te drukken nog steeds behielden, terwijl datgene, hetwelk aanvankelijk uit noodzaak was geschied, voortaan als eene soort van sieraad begon gebruikt te worden. Overal, waar zich de geest der natiën door vuur en levendigheid onderscheidde, moest men natuurlijker wijze smaak vinden in eene soort van mondelijken omgang, welke met de verbeeldingskracht zoo wel strookte; want eene vurige verbeeldingskracht is altijd geneigd het gesprek door beduidende gebaren, en verscheidenheid van toonen te verlevendigen. **WARBURTON** verklaart hierdoor de zeer gewone manier, bijzonder van de profeten onder het Joodsche volk, om door zekere verrigtingen te spreken; zoo als, bij voorbeeld, wanneer **JEREMIAS** in 't gezigt van het volk een aarden vat in stukken breekt, een boek in den Eufraat werpt, zich een juk en ketenen oplegt, zijn huisraad vervoert. Alle deze en andere dergelijke uiterlijke bedrijven, meent die geleerde schrijver, dat als veelbeduidende manieren van uitdrukkingen werden aangezien, welke zeer natuurlijk moesten zijn aan een tijdperk, waarin de menschen nog steeds gewoon waren, zich bij elke gelegenheid door gebaren en bedrijven verstaanbaar te maken. Wij weten, dat op gelijke wijze de Noord-Amerikanen bij alle hunne onderhandelingen onder elkander zich van zekere bewegingen en

verrigtingen bedienen, om daardoor hunne meening uit te drukken.

Wat betreft de menigvuldige buigingen der stem, deze zijn zoo natuurlijk, dat het aan sommige natiën gemakkelijker heeft geschenen de verschillende denkbeelden door verscheidenheid van toonen in hetzelfde woord uit te drukken, dan bijzondere woorden voor alle hunne denkbeelden uit te vinden. Dit heeft vooral plaats gehad bij de Chinezen, wier spraak men zegt, dat slechts uit een klein getal van woorden bestaat, doch dat elk dier woorden op vijf onderscheidene wijzen wordt uitgesproken, en op die wijze vijf verschillende dingen beteekent. Dit moet hunne taal merkelijk muzikaal en zingend te maken; want die menigvuldige stembuigingen, welke in de kindschheid der *Spraak* blootelijk een ruw en wanklinkend geschreeuw waren, moeten, wanneer de *Spraak* allengs begint beschaafd te worden, in zachter en welluidender toonen veranderen; en hieruit ontstaat datgene, hetwelk wij vervolgens de *Prozodij* der *Spraak* noemen.

Het verdient onze opmerking, dat, zoo wel bij de *Latijnen* als bij de *Grieken*, deze muzikale en van beweging vergezeldde uitspraak, ook nog in latere tijden, in een' hoogen trap bleef aanhouden. Verscheidene plaatsen in de oude schrijvers, welke tot hunne openbare redevoeringen en tooneelverlustingen behooren, zouden voor ons, zonder op deze omstandigheden te letten, volstrekt onverstaanbaar zijn. Alles leidt ons tot de gedachte, dat de *Prozodij* der *Grieken* en *Romeinen* veel verder gevorderd was, dan de *onze*; en dat deze volkeren zich van veel sterker en nadrukkelijker buigingen der stem bedienden, dan in onze tijden gewoon is. Ook was de langheid en kortheid der lettergrepen veel naauwkeuriger bepaald, dan in eenige der latere spraken, en deed zich in de uitspraak veel sterker door het oor gevoelen. Behalve

de verscheidenheid der lettergrepen, met betrekking tot langheid of kortheid, werd een groot deel derzelve ook nog door den accent, naarmate deze hoog of laag, scherp of zacht was, onderscheiden. Het gebruik van deze accenten is thans geheel verloren; zoo veel weten wij er van, dat zij dienden, om den spreker aan te wijzen, of de stem moest klimmen dan dalen. Onze nieuwere uitspraak zoude den Ouden doodsch en eentoonig hebben toegeschenen. De declamatie hunner redenaars, en de uitspraak der tooneelspelers, kwamen in haren aard zeer nabij aan ons muzikaal recitatief; zij waren zoodanig ingerigt, dat zij op noten gesteld en met muziek-instrumenten konden worden verzeld. En daar dit, gelijk men weet, bij de Romeinen plaats had, kan men zulks met nog veel meer regt bij de Grieken verwachten, welke een fijner muzikaal gevoel hadden, dan de Romeinen, en op den toon en de uitspraak, bij elke soort van openbare plegtigheden, veel opmerkzamer waren. ARISTOTELES beschouwt in zijne dichtkunst de muziek als een der voornaamste en wezenlijkste deelen van het treurspel.

Ditzelfde had mede plaats met opzigt op de Gebaren. Het is eene bekende aanmerking, dat levendige gebaren en aandoenlijke toonen ten allen tijde gewoon zijn gepaard te gaan. Ligchamelijke uitdrukking werd daarom van de leermeesters der welsprekendheid bij de Ouden voor een hoofd-vereischte, bij iedere soort van openbare redevoeringen, gehouden. Deze ligchamelijke uitdrukking was bij de redenaars en tooneelspelers, zoowel te Rome als in Griekenland, van een' veel heftiger aard, dan in onze tijden gebruikelijk is. ROSCIUS zoude op ons tooneel voor een' onzinnigen worden aangezien. De spraak der gebaren was bij de tooneelspelers der Ouden iets zoo wezenlijks, dat wij reden hebben, om te denken, dat het bij sommige gelegenheden niet ongewoon is geweest, Spraak en

Gebaren onder twee verschillende personen verdeeld te zien; eene inrigting, welke, naar onze denkwijze, zeer vreemd moet schijnen. De eene acteur sprak namelijk, of liever declameerde de woorden in de meest gepaste toonen, terwijl de andere de bewegingen of gebaren maakte, welke daarbij behoorden. CICERO verhaalt, dat hij en ROSCIUS eens te zamen gekampt hadden, wie van hen beiden eene zekere gedachte met de meeste verscheidenheid kon uitdrukken; hij door woorden, of ROSCIUS door gebaren. Het kwam zelfs eindelijk te Rome zoo ver, dat de taal der gebaren zich geheel van het tooneel meester maakte. Althans onder de regering van AUGUSTUS en TIBERIUS was de Pantomime, welke alleenlijk door gebaren sprak, de geliefde vertooning der Romeinen. De aanschouwers werden door die soort van voorstellingen even zoo zeer, als door treurspelen, ja niet zelden tot schreijens toe, geroerd; zelfs ging de drift daarvoor zoo ver, dat het noodig werd de raadsheeren door wetten te bedwingen, dat zij zich niet aan het vertoonen van Pantomimen overgaven. Ofschoon nu natuurlijker wijze de declamatie en de sprekende gebaren zich in openbare redevoeringen en op het tooneel veel sterker vertoonden dan in het gemeene leven, moeten echter dergelijke openbare voorstellingen in ieder land met de gewone manier van spreken eenigermate overeenkomen; en ik houde mij verzekerd, dat een volk, welks toonen en gebaren in het dagelijksche leven zoo weinig hartstogtelijk zijn, als de onze, aan verlustigingen, gelijk ik zoo even heb beschreven, geen' smaak zal vinden.

Toen de barbaren uit het noorden het Romeinsche rijk overstroomden, behielden deze koelzinniger natien natuurlijk niet de nadrukvolle accenten, toonen en gebaren, welke de noodzakelijkheid in den beginne

in de Grieksche en Romeinsche spraak had ingevoerd, en gewoonte en smaak ook nog in latere tijden zoo lang in gebruik hadden gehouden. Gelijk de Latijnsche Spraak zich in de tongvallen dier barbaren verloor, zoo begon ook langzamerhand de manier van uitdrukken en de uitspraak door geheel Europa te veranderen. Muzikale welluidendheid der Spraak, het plegtige der declamatie en der ligchamelijke uitdrukking, werden sedert nergens meer zoo geacht. De openbare voorstellen zoowel als de gewone gesprekken, kwamen nader aan die eenvoudige en kunstlooze manier, welke zij nog tegenwoordig hebben, en weken meer en meer af van dien hartstogtelijken toon en die uitdrukking door gebaren, waarin die oude volken zoo zeer uitmunteden. Toen, vele eeuwen naderhand, de wetenschappen als uit een' langdurigen slaap weder begonden te ontwaken, was de geest der Spraak zoo veranderd, en de zeden der volken waren zoo verschillend geworden, dat het inderdaad moeilijk moet schijnen, zich van datgene, wat de Ouden met betrekking tot hunne openbare redevoeringen en tooneelspelen verhalen, eenig regt denkbeeld te maken. De eenvoudige wijze van spreken, welke aan onze noordelijke gewesten eigen is, drukt wel de hartstogten sterk genoeg uit, om menschen te roeren, die geene krachtiger manier van uitdrukking kennen; doch meer verscheidenheid van toonen, en levendiger bewegingen, zijn desniettemin de natuurlijke uitdrukking van een warmer gevoel. Wij vinden daarom ook de uitspraak en toonmaat der onderscheidene nieuwere Spraken meer of minder muzikaal, naarmate die natiën-zelve in hartstogtelijkheid en sterkte van gevoel uitnunten. De Franschman spreekt ongelijk minder eentoonig, en maakt, bij hetgene hij zegt, veel meer beweging met het ligchaam, dan de Engelschman.

De Italiaan doet dit nog veel sterker; zelfs zijn eene muzikale uitspraak en nadrukkelijke gebaren thans nog het onderscheidende karakter van Italië.

Laat ons nu, van hetgene over de Uitspraak gezegd is, tot de beschouwing van de inwendige gesteldheid der Spraak-zelve, in haren vroegsten tijd, overgaan, en trachten de voornaamste vorderingen van hare beschaving in dit opzigt aan te wijzen. Daar, zoo als wij gezien hebben, de manier, waarop de menschen in den beginne hunne woorden voortbragten, en met elkander spraken, zeer levendig en vol uitdrukking was, en men door toonen en gebaren datgene poogde te verhelpen, hetwelk der woordelijke uitdrukking aan duidelijkheid ontbrak, kon het niet missen, of de Spraak, waarvan zij zich bedienden, moest vol zijn van figuren en leenspreuken, welke, schoon niet altijd juist en gepast, echter ten hoogste nadrukkelijk en schilderachtig waren.

Men zoude ligtelijk, bij eene vlugtige beschouwing van dit onderwerp, op de gedachte komen, om al die bijzondere soorten der uitdrukking, welke wij onder den naam van *redekunstige figuren* begrijpen, voor latere verfraaijingen der Spraak te houden, wier gebruik eerst, na den overgang des menschedoms tot den staat der beschaafdheid, ware ingevoerd, en om die figuren dus voor eene uitvinding der redenaars en taalkundigen aan te zien. Juist het tegendeel is ondertuschen waar. Nooit bedienden de menschen zich menigvuldiger van spraakfiguren, dan toen het hun nog geheel aan eigenlijke uitdrukkingen voor hunne gedachten mangelde.

Het was in den aanvang niets dan gebrek aan eigenlijke benamingen voor ieder voorwerp, hetwelk de menschen noodzaakte zich van een' en denzelfden naam voor meer voorwerpen te bedienen, en dus door vergelij-

kingen, metaphoren, allegoriën en al die kunstige manieren van uitdrukkingen te spreken, welke de Spraak beeldrijk en figuurlijk maken. Daar verder de voorwerpen, waarmede zij gewoonlijk te doen hadden, voornamelijk tot de zinnelijke wereld, welke hen omringde, behoorde, zoo moest deze soort van voorwerpen lang te voren reeds benoemd zijn, eer men woorden had uitgevonden, om de eigenschappen der ziel, en in 't gemeen zedelijke en verstandelijke denkbeelden uit te drukken. De vroegere Spraak der menschen, welke dus grootendeels uit benamingen van zinnelijke voorwerpen bestond, moest gevolgelijk in hoogen trap beeldrijk worden. Wilde men de eene of andere begeerte of hartstogt, de eene of andere inwendige gewaarwording, en in 't algemeen eenige werking van den geest aanduiden, dan ontbrak het volstrekt aan eigenlijke uitdrukkingen voor soortgelijke dingen, en men was genoodzaakt de begeerte of drift, welke men gevoelde, door zinspeling op iets zinnelijks, 't welk daarmede de meeste overeenkomst had, en haar dus in een' zekeren zin zichtbaar konde maken, te kennen te geven.

Nogtans was het geene noodzakelijkheid alleen, waardoor deze figuurlijke manier van zich uit te drukken in zwang gebragt werd. Er waren nog verscheidene andere omstandigheden, welke in de tijden der eerste Spraakvorming daartoe medewerkten. Zoo lang de maatschappij zich nog in haren kindschen staat bevindt, staan de menschen voornamelijk onder de heerschappij der verbeelding en der hartstogten; zij leven verstrooid en vervreemd van elkander; met de meest gewone verschijnselen en den loop der dingen zijn zij onbekend; er gaat bijna geen dag voorbij, welke hun geene nieuwe en merkwaardige voorwerpen aanbiedt; vrees en schrik, verwondering en verbaasdheid, zijn

de aandoeningen, waardoor zij bijna onophoudelijk in beweging gebragt worden. Deze gesteldheid van geest zal zich noodwendig ook in hunne Spraak vertoonen. Zij zullen een' bijzonderen trek tot vergrooting en overdrevenheid laten blijken; zij zullen geneigd zijn, om alles met de sterkste kleuren en de vurigste uitdrukkingen af te schilderen; oneindig meer, dan menschen, welke in later en beschaafder tijdperken der maatschappij leven, als bij welke de verbeelding veel flauwer, de driften veel gematigder zijn, en die door eene langdurige ondervinding met de voorwerpen des levens gemeenzamer zijn geworden. Zelfs de wijze van uitspraak, waarvan zich de menschen, gelijk boven gezegd is, in vroeger tijden bedienden, kon niet missen, op den geest van hunne Spraak een' aanmerkelijken invloed te hebben. Overal, waar uitroepingen, toonen en gebaren van meer dan gemeene drift zich in het spreken mengen, wordt ook de verbeelding natuurlijker wijze verhoogd, en de driften sterker in beweging gebragt. De verbeelding dus wakker gehouden, en meer verlevendigd door die manier van uitspreken, werkt natuurlijk tevens op den stijl en spreektrant, en vermeerdert derzelve levendigheid.

Deze onderstellingen worden door ontegenzeggelijke daadzaken bevestigd. De uitdrukking van alle vroegste Spraken bij natiën, welke nog in de eerste en ruwe tijdperken der maatschappij leven, is, gelijk men doorgaans zal vinden, vol figuren en in den hoogsten trap schilderachtig. Een sprekend bewijs hiervan leveren ons de Amerikaansche Spraken op, welke, volgens de zekerste berigten, tot overdaad toe beeldrijk zijn. De Iroquezen en Illinezen gebruiken in hunne verbonden en openbare handelingen de stoutste metaphoren, en eene veel sterker manier van uitdrukking, dan wij Europeanen ons zelfs

in dichtstukken zouden durven veroorloven. * Een ander merkwaardig voorbeeld hiervan is de schrijfrant der overgeblevene Hebreuwsche gedenkstukken, welke in alle zijne uitdrukkingen zich van zinnelijke voorwerpen bedient. Boosheid en schuld worden aangeduid door een bevlekt kleet; Ellendig zijn heet den bitteren kelk drinken; Vruchteloze moeite doen is zich met assche mesten; Een zondig leven leiden, kromme paden inslaan; Van den gelukzaligen wordt gezegd: het licht des Heeren bestraalt zijn hoofd; en zoo in ontelbaar andere gevallen. Van daar de gewoonte, om deze manier van uitdrukken den Oosterschen stijl te noemen, omdat men zich verbeeldde, dat dezelve alleen bij de Oosterlingen werd gevonden; maar het voorbeeld der Amerikanen en van zoo vele andere volken bewijst duidelijk, dat deze wijze van uitdrukking aan geen bijzonder land, of aan geene bijzondere luchtstreek verbonden, maar aan alle natiën, in zekere tijdperken der maatschappij en der Spraak, eigen is.

---

* Zie hier een staal van dien aard. Toen de vijf natiën van Kanada den vrede met de Engelschen wilden sluiten, drukten hunne hoofden zich in dezer voege uit: „Wij „verblijden ons, dat wij de roode, en zoo vaak met het „bloed onzer broederen geverwde bijl onder de aarde be- „graven hebben. Hier in deze vest begraven wij de bijl, „en planten den boom des vredes. Wij planten eenen „boom, wiens kruin tot aan de zon moet reiken, en wiens „wijduitgestrekte takken men wijd en zijd moet aanschou- „wen. Mogt niets zijnen wasdom hinderen en onderdruk- „ken; mogt hij van wederzijde ons land met zijne blade- „ren overschaduwten! Laat ons zijne wortels diep vastma- „ken, en tot aan onze uiterste volkplantingen uitbreiden! „Wanneer zich de Franschen mogten laten welgevallen de- „zen boom te schudden, dan zullen wij dit door de bewe-

Dit kan ons eenige oplossing geven van eene stelling, welke in den eersten opslag vreemd schijnt, dat namelijk de Poëzij ouder is, dan de Proza. Ik zal in het vervolg, wanneer ik van den aard en oorsprong der dichtkunst zal handelen, gelegenheid hebben, om dit stuk breedvoeriger te verklaren. Voor het tegenwoordige vergenoeg ik mij, met de doen opmerken, dat het bijgebrachte ons reeds kan overtuigen, dat de uitdrukking van elke Spraak oorspronkelijk zeer poëtisch moet zijn geweest, voor zoo ver namelijk dezelve van dat warme gevoel ingegeven, en met die beeldrijke en metaphorische wendingen doorvlochten was, waardoor zich de dichtelijke stijl voornamelijk onderscheidt.

Naarmate de Spraak, in haar' voortgang, aan rijkdom won, verloor zij van die beeldrijkeheid, welke haar oorspronkelijk eigen was. Toen de menschen zowel voor zedelijke als voor zinnelijke voorwerpen ei-

---

„ging zijner wortelen bemerken, welke zich tot in onze velden uitstrekken. Mogt de Groote Wereld-geest ons vergunnen, in vrede op onze matten te rusten, en de bijl niet weder op te delven, om den boom des vredes neder te vellen! Dat de grond, waaronder zij begraven ligt, vast getreden worde, en een sterke stroom onder denzelven henen vliete, om het kwaad van voor onze oogen en uit onze gedachten weg te spoelen! — Het vuur, hetwelk zoo lang in Albanië gebrand heeft, is gebluscht. Het bloedige bed is schoon gewasschen, en de tranen zijn uit onze oogen gewischt. Wij vernieuwen thans de verbondsketen der vriendschap; zij blijve zuiver en glinsterend als zilver; geen roest bedekke haar; niemand trekke zijne hand van haar af!” — Deze plaats is woordelijk uit CADWALLADER COLDEN'S Geschiedenis der vijf Indiaansche natiën getrokken, en men kan door de daar aangehaalde stukken overtuigd worden, dat deze manier van uitdrukken onder hen de gewoonlijkste is.

genlijke en bekende uitdrukkingen hadden opgedaan, bevonden zij zich niet meer, gelijk voorheen, in de noodzakelijkheid, om wijdloopige omschrijvingen te gebruiken. De uitdrukking werd bepaalder, en tevens natuurlijker wijze eenvoudiger. Ook nam de heerschappij der verbeelding over de menschen in diezelfde mate af, als de maatschappij zich meer beschaafde. De manier, om door heftige toonen en gebaren te spreken, geraakte nu langzamerhand in onbruik. Het verstand bekwam steeds meer, de verbeelding steeds minder voedsel. Daar de gemeenschap tusschen de menschen uitgebreider en vaster werd, moest duidelijkheid in het mededeelen van hunne denkbeelden het voornaamste voorwerp van hunne opletendheid blijven. Als leeraars des menschedoms vervingen nu de wijsgeeren de plaats der dichters, en zij waren het, welke, in hunne verhandelingen over de verscheidene onderwerpen der nasporing, die meer eenvoudige en kunstlooze manier van uitdrukken, welke wij thans nog proza noemen, invoerden. Onder de Grieken, zegt men, dat PHERECYDES uit Syra, de leermeester van PYTHAGORAS, de eerste geweest is, welke op die wijze in proza geschreven heeft. * Het vorige dichterlijke en beeldrijke kleed der Spraak werd nu in den dagelijkschen omgang der menschen ter zijde gelegd, en alleen voor zulke gelegenheden bewaard, wanneer de Spraak zich opzettelijk in haren besten tooi wilde vertoonen.

Dus heb ik, in een kort begrip, de voornaamste veranderingen opgegeven, welke de Spraak van tijd tot tijd ondergaan heeft. Tot hier toe heb ik haar beschouwd met opzigt tot het oorspronkelijk maaksel der woorden, met opzigt tot de eigenlijke manier,

---

* Zie de Aanteekeningen, Lett. D.

om dezelve voort te brengen en uit te spreken, en met opzigt tot den stijl en het karakter der Spraak. Thans moet ik haar nog van een' anderen kant beschouwen; in betrekking namelijk tot de Schikking en Zamenvoeging der woorden, zoo als die plaats heeft in tijden, wanneer de Spraak reeds op de voorgemelde manier beschaafd is geworden.

ACHTSTE LES

OVER DEN OORSPRONG EN DEN VOORTGANG VAN DE SPRAAK EN HET SCHRIFT.

Wanneer wij letten op de Schikking, waarin de woorden in een' volkomen zin op elkander volgen, vinden wij ook hierin een zeer aanmerkelijk onderscheid tusschen de oude en nieuwe Spraken. Eene nadere beschouwing hiervan zal ons van dienst zijn, om den geest der Spraak in 't algemeen verder te ontwikkelen, en de oorzaken na te sporen van die veranderingen, welke zij met den voortgang der maatschappij ondergaan heeft. Om de natuur van die verandering, waarvan hier gesproken wordt, des te duidelijker te verklaren, willen wij ook in deze, even als in de voorgaande afdeelingen, tot de vroegste tijdperken der Spraak terug gaan. Men verbeelde zich dan een' Wilde, die een zeker voorwerp, bij voorbeeld eene boomvrucht, in het oog krijgt, tot welke zijne begeerte ontstoken wordt, en die zijne makkers wil doen begrijpen, dat zij hem dit voorwerp moeten toereiken. Onze Wilde is, volgens de aangenomene onderstelling, met het gebruik der woorden onbekend; hij zal derhalve in het gestelde geval trachten zich te doen verstaan, door met ernst op het begeerde voorwerp te wijzen, en ten zelfden tijde den een' of

anderen hartstogtelijken toon uit te brengen. Doch stellen wij integendeel, dat hij reeds zich van woorden weet te bedienen, dan zal natuurlijker wijze het eerste woord, 't welk hij in dat geval uitspreekt, de naam zijn van het voorwerp, dat hij begeert. Hij zal niet, volgens onze woordschikking, zeggen: „Geef mij vrucht;” maar veeleer naar de Latijnsche manier, „Vrucht geef mij,” *Fructum da mihi*; en zulks uit die natuurlijke oorzaak, omdat zijne geheele aandacht op de vrucht, als het voorwerp zijner begeerte, gevestigd is. De Vrucht was het, die zijne begeerte ontstak, en hem tot spreken aandreef, en dus zal zij ook juist daarom in de eerste plaats van hem genoemd worden. Eene zoodanige schikking is, wel beschouwd zijnde, niets anders, dan eene woordelijke overzetting der gebaren, waardoor de natuur den Wilde leert spreken, eer hij zich van duidelijke toonen, en daarvan afgeleide benamingen der dingen weet te bedienen; en uit dien grond kan men veilig als eene onderstelling aannemen, dat de Wilde het eerst op eene zoodanige schikking zal vallen.

Wij, die reeds aan eene verschillende woordschikking gewoon zijn, noemen deze schikking eene omzetting, en beschouwen haar als eene gedwongene en onnatuurlijke manier van uitdrukking. Maar hoewel deze woordschikking in een zeker opzigt met de wetten der Logica niet volkomen strookt, is zij desniet-tegenstaande in een ander opzigt de natuurlijkste; in zoo ver zij namelijk van de verbeelding en de begeerte wordt ingegeven, welke ons ten allen tijde aandrijven, om het voorwerp, hetwelk zich aan haar vertoont, in de eerste plaats te noemen. Hieruit kunnen wij dus eenigermate reeds van zelve besluiten, dat de woorden, bij de eerste vorming der Spraak, gemeenlijk op de genoemde wijze geschikt zijn. En hiermede stemt ook werkelijk datgene overeen, 't welk

wij van de woordschikking der meeste Oude Spraken weten, met name van de Grieksche en Latijnsche. Ook zegt men, dat dit zelfde in de Russische, Slavonische, en verscheidene Amerikaansche Spraken plaats heeft.

In de Latijnsche taal is de gewoonlijkste schikking die, waardoor men in elken zin het woord, dat het hoofdonderwerp der rede uitdrukt, met de daarbij behorende nevenomstandigheden, vooraan plaatst, en dan eerst den persoon of de zaak, welke daarop werkt, laat volgen. Dus zegt SALLUSTIUS, daar hij ziel en ligchaam vergelijkt: *Animi imperio, corporis servitio magis utimur*; eene schikking, welke de gedachte veel levendiger en treffender maakt, dan wanneer deze laatste, naar de bij ons gebruikelijke woordschikking, dus ware uitgedrukt: „Wij bedienen ons meest van de heerschappij der ziele, en van de dienstbaarheid des ligchaams.” De Latijnsche schikking komt klaarblijkelijk meer overeen met de levendigheid der verbeelding, welke natuurlijker wijze eerst haar hoofdonderwerp aanvat, en, nadat zij dit eenmaal genoemd heeft, hetzelfde tot het einde der gedachte in het oog houdt. Dit zelfde heeft ook plaats bij de woordschikking in verzen. Wanneer HORATIUS zingt:

*Justum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida —*

zal ieder lezer van smaak dadelijk voelen, dat de woorden in deze plaats veel meer naar de orde, waarin de verbeelding zich het onderwerp voorstelt, geschikt zijn, dan volgens de regels onzer taal geoorloofd is; want volgens deze moesten de woorden: *Justum et tenacem propositi virum*, schoon hierin het hoofdonder-

derwerp van de geheele plaats vervat is, desniettemin tot het einde derzelve verschoven worden.

Wanneer ik zeg, dat in de Grieksche en Latijnsche taal de gewone woordschikking is, datgene voraan te plaatsen, hetwelk op de verbeelding des Sprekers den voornaamsten indruk maakt, wil ik echter daarmede niet beweren, dat dit altoos en zonder uitzondering plaats heeft. De welluidendheid der periode vereischt somwijlen eene andere schikking der woorden; en in talen, welke voor eene zoo uitnemende muzijkale schoonheid vatbaar zijn, en met zoo nadrukkelijke buigingen der stem worden uitgesproken, als de Grieksche en Romeinsche, moest welluidendheid der perioden noodwendig een voorwerp der hoogste opmerkzaamheid uitmaken. Insgelijks kan somtijds het oogmerk, om aan eene gedachte meer duidelijkheid en nadruk te geven, of de aandacht des hoorders tot aan het einde in twijfelachtige verwachting te houden, eene schikking der woorden medebrengen, welke niet ligt tot een' bijzonderen regel kan worden gebragt. Over het geheel genomen, blijft het nogtans eene onderscheidende eigenschap der meeste oude talen, dat zij aan de woordschikking die vrijheid geven, welke den spreker in de meeste gevallen veroorlooft zoodanige orde te kiezen, welke met de gesteldheid zijner verbeelding 't best overeenkomt. De Hebreuwsche taal maakt echter hierin eene uitzondering; deze is wel niet geheel zonder omzettingen, maar zij bedient zich zeldzamer van dezelve, en komt dus nader bij onze woordschikking, dan bij die der Grieken en Romeinen.

Alle onze nieuwere Europeansche Spraken hebben, gelijk bekend is, eene woordschikking aangenomen, geheel van die der Ouden onderscheiden. De proza in dezelve laat eene zeer kleine verscheidenheid der woordschikking toe; deze is in alle gevallen bepaald, en

zoodanig ingerigt, dat zij in zeker opzigt de schikking des verstands kan genaamd worden. Zij verdient, dat over het algemeen in de eerste plaats de persoon of zaak, welke spreekt of handelt, daarna de handeling-zelve, en in de laatste plaats het oogmerk der handeling gemeld worde. De voorstellingen volgen dus elkander niet naar het gewigt of de sterkte, waarmede de verschillende onderwerpen zich aan de verbeelding opdoen, maar veelmeer naar de orde der natuur, en de wet der tijdsopvolging.

Een hedendaagsch schrijver, die een' groot man moest prijzen, zoude zich in dezer voege uitdrukken: „Het is mij volstrekt onmogelijk, met stilzwijgen voorbij te gaan, eene zoo groote zachtmoedigheid, „eene zoo ongewone en ongehoorde goedertierenheid, „zulk eene gematigheid in de uitoefening der hoogste „magt.” Het eerste, 't welk in deze plaats voorkomt, is de persoon, die spreekt: „Het is mij on- „mogelijk.” Daarna vernemen wij, wat de man doen of niet doen wil: „met stilzwijgen voorbij te gaan.” Eindelijk komt de zaak, welke hem bepaalt, om op die wijze te handelen: „de zachtmoedigheid, de goedertierenheid, de gematigdheid van zijn' bescherm- „heer.” CICERO integendeel, uit wiens redevoering deze woorden vertaald zijn, keert de schikking geheel om, en begint met het aanleidende onderwerp, plaatsende datgene vooraan, hetwelk in het gemoed van den spreker het heerschende denkbeeld was, en eindigende met het noemen van den persoon, die spreekt, en de handeling, welke te verrigten stond: *Tantum mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantumque in summa potestate rerum omnium modum, tacitus nullo modo praeterire possum.* *

---

* CICERO, *Orat. pro MARCELLO.*

De Latijnsche manier van voorstellen is levendiger, de andere is duidelijker en naauwkeuriger. De Romeinen lieten gewoonlijk hunne woorden in die orde op elkander volgen, in welke de gedachten in de verbeelding des sprekers opkwamen. Wij plaatsen ze in die orde, in welke het verstand de denkbeelden, die men wil aanduiden, en hunne onderlinge betrekking begeert uitgedrukt te weten. Onze schikking schijnt dus eenigermate het gevolg van eene grootere verfijning in de kunst van spreken te zijn; in zoo ver men namelijk duidelijkheid in 't mededeelen als de hoofdbedoeling der Spraak beschouwt.

In de dichtkunst, waarin de stijl zich boven de dagelijksche uitdrukking moet verheffen, en de taal der verbeelding en der hartstogten moet spreken, is onze woordschikking niet zoo naauw bepaald, maar heeft eenige meerdere vrijheid, om zich van de omzetting te bedienen. Doch zelfs is hier die vrijheid, ten minste in vergelijking met de oude talen, binnen zeer enge grenzen besloten. Ook zijn in dit opzigt de hedendaagsche talen merkelyk van elkander onderscheiden. De Fransche is onder allen die, welker woordschikking het naauwst bepaald is, en die, beide in poëzij en proza, de minste omzettingen toelaat. De Engelsche heeft reeds eenige meerdere vrijheid. De Italiaansche daarentegen heeft, met betrekking tot de omzettingen, geheel en al den geest der Oude talen behouden; doch mijns oordeels, niet zonder nadeel der duidelijkheid; ten minste bij velen van hare schrijvers, welke zich van die vrijheid ten ruimste bedienen.

Eene aanmerking van belang dient hier niet te worden voorbijgegaan; deze namelijk, dat in het zamenstel van alle nieuwe talen een grond te vinden is, welke de vrijheid der woordschikking noodwendig beperkt, en haar tot eene zekere bepaalde en vastgestelde orde terug voert. Deze grond is daarin gelegen,

dat wij geen gebruik maken van die uitgangen en woordbuigingen, welke in de Grieksche en Latijnsche talen de verschillende gesteldheden en betrekkingen der zelfstandige- en werkwoorden aanduiden, en daardoor het onderlinge verband der enkele woorden van een' zin; schoon dezelve van elkander gescheiden, en in verschillende afsnijdingen verdeeld zijn, zonder dubbelzinnigheid te kennen geven. Ik zal in de naastvolgende les gelegenheid hebben, om over deze verandering in het zamenstel der Spraak breedvoeriger te handelen. Een klaarblijkelijk gevolg van deze verandering is, dat ons in de meeste gevallen geen ander middel overig blijft, om de onmiddellijke betrekking der woorden uit te drukken, dan dezelve in de periode digt bij elkander te plaatsen. De Romeinen konden, bij voorbeeld, zonder dubbelzinnigheid in hunne taal zeggen:

*Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnim
Flebant.*

dewijl beide *exstinctum* en *Daphnim* den uitgang van den vierden naamval of accusativus hebben, welke te kennen geeft, dat zij, schoon aan de beide uiterste grenzen van het vers geplaatst, als adjectivum en substantivum bij elkander behooren, en beide van het werkwoord *flebant* geregeerd worden, waarbij *Nymphae* zichtbaar als de nominativus behoort. De verscheidenheid der uitgangen houdt hier alles in orde, en maakt den zamenhang der bijzondere enkele woorden volkomen duidelijk. Maar men beproeve eens deze woorden letterlijk, naar de Latijnsche schikking, in eene of andere der hedendaagsche Spraken te vertalen, en zij zullen volstrekt een raadsel worden, waarvan niemand den zin zal kunnen uitvorschen.

Deze inrigting derhalve, om, door middel van zekere veranderingen in de slotlettergrepen der zelfstandi-

ge naam- en andere soortgelijke woorden, de onderlinge betrekking der denkbeelden uit te drukken — eene inrigting, welke, gelijk gezegd is, bijna in alle oude talen plaats had — was de grond van die groote vrijheid, waarmede de Grieken en Romeinen woorden, spreekwijzen, en enkele deelen hunner stukken immer zoo konden schikken en verzetten, als met de verbeelding meest overeenkwam, of aan het oor het best geviel. Wanneer de Spraak der laatstgenoemden naderhand van de Noordsche volken, welke het Romeinsche rijk vermeesterd hadden, omgegoten werd, liet men die veranderingen aan de uitgangen der naam- en werkwoorden achterwege; en wel des te meer, hoe minder men zich bekreunde om de voorleelen, welke uit zulk eene schikking der Spraak voortsporen. Duidelijkheid en verscheidenheid der uitdrukking waren de eenige dingen, waarop men acht gaf. Of het oor door welluidendheid gestreeld, en de verbeelding door eene gepaste schikking der denkbeelden voldaan werd, daaraan liet men zich weinig of niet gelegen zijn. Men was genoegzaam alleen daarop bedacht, om zich op zulk eene wijze uit te drukken, dat de denkbeelden op het duidelijkt en verstaanbaarst werden medegedeeld. En dit is dus de reden, dat, wanneer onze hedendaagsche Spraken, uit hoofde der meer bepaalde woordschikking, minder schoonheid, kracht en welluidendheid bezitten, dan de Latijnsche en Grieksche, zij ter vergoeding daarvan zich kunnen beroemen, in een' hoogen trap duidelijk en verstaanbaar te zijn.

Deze gemaakte aanmerkingen over den oorsprong, den geest en de vorderingen der Spraak openen voor den nadenkenden Spraakonderzoeker menige nuttige en aangename uitzigten. Uit hetgene in deze en de voorgaande les gezegd is, blijkt, dat de Spraak in haar begin wel arm in woorden, maar schilderachtig en vol uitdrukking door den klank dier woorden is ge-

weest; en dat zij deze uitdrukking door de wijze van uitspreken, door middel van harmonische toonen en gebaren, verhoogde. De schrijftrant was figuurlijk en poëtisch; de woordschikking levendig en vol verbeelding. Het blijkt verder, dat bij al de menigvuldige veranderingen, welke de Spraak door verloop van tijd ondergaan heeft, het verstand steeds meer en meer van het gebied der verbeelding aan zich heeft getrokken. De voortgang der Spraak is in dit opzigt gelijk aan den voortgang van het menschelijk leven. De verbeelding is in de jeugd het werkzaamste en het meest heerschende vermogen; in rijpere jaren daarentegen neemt het vuur der verbeelding af, en het verstand wint meer en meer aan. Juist zoo is ook de Spraak in haren voortgang van gebrek tot overvloed, van levendigheid tot naauwkeurigheid, en van vuur en geestdrift tot koelheid en juistheid overgegaan. Deze eigenschappen der vroegere Spraken, ik meen de nabootsing van het geluid, de heftigheid der toonen en gebaren, het beeldrijke der uitdrukking, en de vrijheid der omzettingen, staan met elkander in een onderling verband, en men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat zij, de eene na de andere, voor willekeurige toonen, eene meer bedaarde uitspraak, een' eenvoudiger schrijftrant en schikking hebben moeten wijken. De Spraak is ontwijfelbaar in latere tijden naauwkeuriger geworden, maar daarvoor heeft zij ook aan kracht en leven in de uitdrukking verloren. Zij was in haar vroegeren staat bij uitstek geschikt voor de dichtkunst en welsprekendheid, daar zij integendeel in deze latere tijden meer het verstand en de wijsbegeerte begunstigt.

Laat ons thans van den Oorsprong der Spraak overgaan tot de beschouwing van het Schrift, hetwelk naast de eerstgemelde buiten twijfel onder de nuttigste uitvindingen van het menschedom moet gerekend worden. Het Schrift is blijkbaar eene uitbreiding der

Spraak, en moet uit dien hoofde later dan deze zijn uitgevonden. Aanvankelijk waren de menschen alleen daarop bedacht, om elkander hunne gedachten mondelijk door gepaste en verstaanbare klanken mede te deelen. In later tijd geraakten zij op dezen nieuwen weg, om ook, afwezig zijnde, door middel van zekere voor het oog afgebeelde teekens en karakters, welke wij Schrijfteekens noemen, met elkander te handelen.

De Schrijfteekens zijn tweesoortig; zij zijn of teekens van zaken, of van woorden. Tot de eerste soort behooren de teekeningen en Hieroglyphen, waarvan zich de Ouden bedienden; van de laatste soort zijn de letters, welke thans overal in Europa in gebruik zijn. Deze beide soorten van Schrift zijn in haren aard wezenlijk van elkander onderscheiden.

Teekeningen waren buiten twijfel de eerste proef, om iets schriftelijk uit te drukken. De nabootsing is den mensch zoo natuurlijk, dat men niet ligt eenig tijdperk of volk zal vinden, waarin of bij hetwelk men zich niet bevljigtde, om zinnelijke voorwerpen op de eene of andere wijze af te beelden. Natuurlijker wijze begon men weldra van deze afbeeldingen gebruik te maken, om eenig narigt, schoon gebrekkig, van gewigtige omstandigheden aan personen, waarvan men verwijderd was, te laten toekomen, of de gedachtenis van merkwaardige gebeurtenissen voor het toekomende te bewaren. Wilde men, bij voorbeeld, te kennen geven, dat een mensch een ander had omgebragt, zoo teekende men het beeld van een' mensch, op de aarde uitgestrekt liggende, met dat van den anderen, daar nevens staande, en houdende een moordgeweer in de hand. Men heeft ook inderdaad gevonden, dat dit de eenige soort van Schrift was, welke men in het koningrijk Mexiko kende, toen Amerika voor 't eerst ontdekt werd. De inwoners van dat land bewaarden het geheugen der gewigtigste voorvallen in hun rijk alleen

door dergelijke historische teekeningen. Het kon niet anders, of soortgelijke jaarboeken moesten zeer onvolkomen zijn, en eene natie, welke geen ander middel heeft ter bewaring van hare geschiedenis dan dit, moet zich nog op een' zeer lagen trap van kennis en beschaving vinden. Teekeningen van dien aard konden verder niets uitdrukken, dan uitwendige zaken; zij konden noch het verband derzelve doen verstaan, noch zoodanige eigenschappen vertoonen, welke voor het oog onzichtbaar zijn, en dus waren menschelijke woorden en denkbeelden geheel buiten haren kring gesloten.

Om dit gebrek eenigzins te verhelpen, vond men in latere tijden de Hiëroglifische karakters uit, welke men als den tweeden trap der Schrijfkunst kan aanmerken. Deze Hiërogliften zijn niets anders, dan zekere teekenen, waardoor men onzichtbare voorwerpen trachtte aan te duiden, met welke deze teekens in een of ander opzigt eenige overeenkomst schenen te hebben. Dus was, bij voorbeeld, een oog het Hiëroglifische beeld van schranderheid; een cirkel, of eene slang het zinnebeeld der eeuwigheid, welke noch begin noch einde heeft. Hiërogliften waren dus in den grond slechts eene soort van meer verfijnde, en, om zoo te spreken, meer afgetrokkene teekening. Teekeningen vertoonen alleen zichtbare voorwerpen; Hiërogliften schilderen onzichtbare voorwerpen, door middel van zekere uit de zinnelijke wereld ontleende overeenkomsten.

Bij de Mexicanen heeft men onder hunne zoogenaamde historische teekeningen ook enige sporen van Hiëroglifische karakters gevonden. Doch het eigenlijke land, waar men zich het meest op die manier van schrijven toeleide, en haar tot eene regelmatige kunst verhief, was Egypte. Al de geroemde wijsheid der Egyptische Priesters werd in Hiërogliften voorgedragen. De eigenschappen, welke zij aan sommige dieren

toekenden, of de bijzonderheden, die zij aan dit of dat natuurlijk voorwerp meenden te bespeuren, maakten den grondslag uit van hunne Hiëroglyphische teekens voor zedelijke voorwerpen. Dus beeldden zij de ondankbaarheid af door eene adder, de onvoorzigtigheid door eene vlieg, de wijsheid door eene mier, de overwinning door een' valk, een gehoorzaam kind door een' coijevear, een' mensch, die van elk gemijd wordt, door een' aal, van welken visch men geloofde, dat hij nooit in gezelschap met anderen gevonden werd. Somtijds voegden zij ook twee of meer Hiëroglyphische figuren te zamen: bij voorbeeld, eene slang met een' valken-kop, als een beeld der Natuur, en der Godheid, welke over dezelve heerscht. Doch, daar verscheidene van die eigenschappen der dingen, waarvan zij zich bij hunne Hiëroglyphen bedienden, blootelijk in hunne verbeelding bestonden, en dus de hiervan ontleende zinspelingen grootendeels gedwongen en dubbelzinnig waren; daar ook de zamenvoeging dier karakters ze nog veel onduidelijker maakte, en de betrekkingen der dingen niet dan zeer onvolkomen aanduidde; kon het niet missen, of deze soort van Schrift moest zeer onzeker en raadselachtig worden, en dus een zeer onvolmaakt middel zijn, om eenigerhande kundigheden mede te deelen of te bewaren.

Sommige geleerden hebben gemeend, dat de Hiëroglyphen door de Egyptische Priesters waren uitgevonden, om hunne wetenschappen voor het overige deel hunner medeburgeren geheim te houden; en dat dit de reden zij geweest, waarom zij de Hiëroglyphen boven het Letterschrift verkozen. Doch dit is eene in 't oog loopende dwaling. Het gebruik der Hiëroglyphen was buiten twijfel in den beginne een stuk van noodzakelijkheid, maar niet van verkiezing of verfijning; en men zoude het niet in de gedachten hebben gekregen zich daarvan te bedienen, ingeval het

letterschrift reeds toen ware bekend geweest. De aard van deze uitvinding bewijst duidelijk, dat zij eene van die eerste en ruwe schrijfsproeven is geweest, welke in de vroegere tijden der wereld werd aangenomen, om daardoor aan de voorheen gewone eenvoudige teekening, of afbeelding van zinnelijke voorwerpen, grootere uitgebreidheid te geven. Ondertusschen kan men niet ontkennen, dat in latere tijden, toen het letterschrift reeds in Egypte was ingevoerd, en de Hiërogliphische voorstelling allengs begon op te houden, de priesters nogtans voortgingen zich van deze te bedienen, dewijl zij haar als een bijzonder Schrift van hen, en als eenigermate heilig aanmerkten, 't welk hun daarenboven nog het voordeel gaf, dat zij hunne kennis en hunnen godsdienst daarachter, als achter een' donkeren sluijer, konden verbergen. Zoodanig was de toestand, waarin de Grieken het Hiërogliphische Schrift vonden, toen zij met Egypte nader bekend werden; en dit gaf aanleiding, dat sommige van hunne schrijvers zich verbeeldden, dat dezelfde omstandigheid, welke de Hiërogliphen toenmaals in gebruik hield, ook de oorzaak van derzelve uitvinding was geweest.

Gelijk het Schrift van teekeningen van zinnelijke voorwerpen tot Hiërogliphen, of zinnebeeldige teekenen van onzichtbare dingen overging, zoo bleef hetzelfde ook hierbij niet stilstaan, maar veranderde bij sommige volken in meer eenvoudige en willekeurige teekenen, welke de voorwerpen uitdrukten, zonder met dezelve eenige gelijkheid of verband te hebben. Van dien aard was de manier van schrijven, welke bij de Peruanen werd gevonden. Dit volk bediende zich van kleine koordjes of linten van verschillende kleuren, en wist door middel van zekere knopen, van onderscheidene grootte en verschillende schikking, zijne gedachten uit te drukken, en zich onderling te doen verstaan.

Van dergelijken aard zijn ook de schrijfteekens, welke thans nog in den wijden omtrek des Chinéschen rijks gebruikt worden. De Chinézen hebben geen alphabet van letters of eenvoudige klanken, waaruit hunne woorden zijn zamengesteld; maar ieder schrijfteeken drukt bij hen een denkbeeld uit, en geeft een of ander bijzonder onderwerp, of eenige bijzondere omstandigheid, te kennen. Het getal dezer schrijfteekenen moest dus bijna oneindig groot zijn; want het moest noodwendig gelijk staan met de geheele menigte van voorwerpen, welke dit volk had uit te drukken, en dus konden zij niet minder in getal wezen, dan er woorden in hunne taal worden gevonden. Ja, zelfs moest het getal dier teekens dat der woorden nog te boven gaan, dewijl een en hetzelfde woord, naarmate het in een' verschillenden toon werd uitgesproken, geheel onderscheidene dingen bij hen beteekent. Men behoeft zich derhalve niet te verwonderen, als men hoort, dat de Chinézen meer dan zeventigduizend bijzondere schrijfteekens hebben. Om deze allen volmaakt te leeren lezen en schrijven, wordt de geheele leeftijd eens menschen vereischt; eene omstandigheid, welke voor de geleerdheid onder dit volk ten hoogste nadeelig moest zijn, en de vordering in elke soort van wetenschappen aanmerkelijk vertragen.

Over den oorsprong van deze Chinésche schrijfteekens zijn velerhande en strijdige gevoelens ontstaan. Volgens de waarschijnlijkste berigten is het Chinésche Schrift, gelijk het Egyptische, van beelden en Hiërogliphische figuren afkomstig. Deze figuren werden bij vervolg van tijd, om des te gemakkelijker te kunnen geschreven worden, verkort, met nieuwe teekens vermeerderd, en verkregen langs dien weg eindelijk de gedaante, in welke zij thans nog gebruikt worden, en zich over verscheidene andere Oostersche volken hebben verspreid. Men weet toch, dat de Japanézen,

Tonquinézen en Coréanen, wier talen zoo wel van elkander, als ook van de Chinésche onderscheiden zijn, zich nogtans van eenerlei schrijfteekens, als dezen, bedienen, en door middel van dezelve zich in geschrift doen verstaan, zonder dat de eene iets van de taal der anderen verstaat; een zeker bewijs, dat de Chinésche schrijfteekens, gelijk de Hiëroglyphen, van de taal-zelve onafhankelijk zijn, en geene woorden, maar voorwerpen en denkbeelden beteekenen.

Wij hebben in Europa mede een voorbeeld van deze soort van Schrift. Onze zoogenaamde cijferletters, welke wij van de Arabieren hebben ontleend, zijn be-
duidende teekens van bijna gelijken aard als de Chinésche karakters. Zij zijn onafhankelijk van de woorden, geven ieder een bijzonder getal te kennen, en worden dus van alle volken, bij welke deze cijfers in gebruik zijn, op dezelfde wijze zonder moeite verstaan, hoe verschillende ook de talen mogen wezen, waarvan zich die volken bedienen.

Tot dus ver heeft zich nog niets aan ons opgedaan, hetwelk met onze letters overeenkomt, of in dien zin, waarin wij het woord gebruiken, Schrift kan genaamd worden. Immers alles, wat wij tot hier toe hebben beschouwd, was onmiddellijke uitdrukking van zaken, zonder op woorden en geluid acht te geven; het waren of afbeeldende teekens, gelijk de teekeningen der Mexicanen, of analogische teekens, zoo als de Egyptische Hiëroglyphen, of willekeurige teekens, gelijk de knopen der Peruanen, de Chinésche karakters, en de Arabische cijferletters.

Schrandere vernuften onder verscheidene volken begrepen eindelijk steeds meer en meer de onvolmaakt-
heid, onduidelijkheid, en den lastigen omslag van elke der tot hier toe gemelde gebruikelijke manieren van schriftelijke mededeeling. Zij begonden te beseffen, dat het gebruik van teekens, welke niet onmiddellijk

de zaak - zelve , maar de namen , welke men daaraan had gegeven , uitdrukten , in meer dan één opzigt voordeelig moest zijn . Het kon toch bij eenig nadenken hunne opmerking niet ontgaan , dat , ofschoon in elke taal het getal der woorden zeer groot ware , nogtans het getal der gearticuleerde klanken , waaruit die woorden zamengesteld zijn , in vergelijking zeer klein is . Dezelfde enkele klanken , door welker menigvuldige omzetting de geheele onderscheidene menigte van woorden wordt gevormd , worden onophoudelijk in de spraak herhaald . Dit bragt hen tot de gedachte , om teekens uit te vinden , welke niet zoo zeer ieder woord op zich - zelf en in zijn geheel , als wel ieder der verschillende enkelvoudige klanken , waarvan men zich tot de vorming der woorden bediende , uitdrukten ; en men begreep , dat het zeer wel mogelijk was , door het verbinden van een klein getal zulker teekenen , de geheele verscheidenheid van klanken , welke tot de woorden gevorderd worden , volkomen door het Schrift uit te drukken .

De eerste stap op dezen nieuwen weg was denkelijk de uitvinding van een alfabet van lettergrepen ; want dit schijnt bij sommige oude volken de uitvinding der enkele letteren te zijn voorafgegaan , en men zegt , dat hetzelfde nog hedendaags in Ethiopië en sommige streken van Indië in gebruik is . Door dit middel , dat men voor elke lettergreep in de spraak een bijzonder teeken vaststelde , werd het getal der karakters ; tot schrijven noodzakelijk , veel kleiner gemaakt , dan het getal der voorhanden zijnde woorden . De menigte van deze karakters bleef intusschen nog aanmerkelijk genoeg , en moest het lezen en schrijven nog tot eene zeer moeilijke kunst maken ; totdat eindelijk een gelukkig vernuft opstond , die , door de menschelijke stem tot hare eenvoudigste gronddeelen te brengen , derzelver toonen in eenige weinige hoofd- en hulpklanken ontbond , aan ieder van deze een bijzonder teeken

aanwees, en door eene gepaste verbinding derzelve alle die menigvuldige zamenstellingen van toonen, waaruit de woorden bestaan, in geschrift leerde uitdrukken. Deze, op het uiterlijk aanzien zoo eenvoudige, uitvinding was het, waardoor de kunst van schrijven hare hoogste volmaaktheid bereikte, en die gedaante verkreeg, waaronder zij nog tegenwoordig bij alle volken van Europa met zoo veel voordeel in gebruik is.

Wij weten niet, aan wien wij eigenlijk deze zoo vernuftige en verhevene uitvinding te danken hebben. De duisternis der afgelegene oudheid houdt den naam van dien grooten uitvinder bedekt, en berooft hem dus van den roem, welken elk vriend van wetenschap en geleerdheid aan deszelfs gedachtenis zoude toewijden,

Uit de overgeblevene schriften van MOZES blijkt, dat bij de Joden, en vermoedelijk ook bij de Egyptenaren, het letterschrift reeds vóór de tijden van dien schrijver was uitgevonden. Volgens een algemeen voorgeven der Ouden is CADMUS, een Pheniciër, de eerste geweest, door wien de letters in Griekenland zijn overgebracht. Deze CADMUS heeft, volgens de gewone tijdrekening, omtrent den tijd van JOSUA geleefd, doch, volgens de stelling van den beroemden ISAAC NEWTON, omtrent den tijd van koning DAVID. Daar de Pheniciërs-zelve niet voor uitvinders van eenige kunst of wetenschap bekend staan, hoewel zij, door hunnen bloeienden koophandel de ontdekkingen, door andere volken gemaakt, wijd en zijd verbreid hebben, is de waarschijnlijkste en natuurlijkste onderstelling, dat het Letterschrift herkomstig is uit Egypte, als zijnde dit het eerste beschaafde rijk, waarvan men geloofwaardige berigten heeft, en de eigenlijke bron van alle kunsten en beschaafdheid onder de Ouden. Het gebruik van Hiëroglÿphische karakters, hetwelk in Egypte plaats had, konde niet missen, de aandacht bij uitstek op de schrijfkunst te vestigen. Ook waren

de Egyptische Hiëroglyphen, gelijk bekend is, met verkorte zinnebeelden en willekeurige teekens vermengd, en men kon derhalve door deze laatsten ligtelijk op de gedachte gebragt worden, om teekens uit te vinden, welke niet de zaken-zelve, maar den klank, waardoor zij in het spreken beteekend werden, aanduiden. PLATO schrijft daarom uitdrukkelijk de uitvinding der letteren toe aan den Egyptischen THEUTH, welken men voor denzelfden houdt als HERMES of MERCURIUS bij de Grieken en Latijnen; ja verscheidene oude schrijvers beweren, dat CADMUS-zelf, ofschoon hij uit Phenicië in Griekenland is gekomen, eigenlijk nogtans uit Thebe in Egypte afkomstig was. Naar alle waarschijnlijkheid kwamen de Egyptische letters door MOZES in 't land Kanaän, en werden dáár van de Pheniciërs, welke een gedeelte van dat land bewoonden, aangenomen, en vervolgens naar Griekenland overgebragt.

Het alphabet, door CADMUS in Griekenland bekend gemaakt, was gebrekkig, en bestond, gelijk men meent, slechts uit zestien letters. De overige zijn eerst in latere tijden daarbij gevoegd, toen men het gebrek aan bijzondere teekens voor sommige klanken ontdekte. De letteren, welke nog tegenwoordig bij ons in gebruik zijn, kunnen, hoe zonderling ook deze aanmerking moge schijnen, zonder eenigen dwang, uit het oude alphabet van CADMUS worden afgeleid; want de Romeinsche letters, waarvan zich de meeste Europeanen bedienen, zijn zigbaar, slechts met eenige weinige veranderingen, naar de Griekschen gevormd. Ook hebben de geleerden reeds overlang opgemerkt, dat in de Grieksche schrijfteekens, bijzonder in die gedaante, waarin zij in de oude opschriften voorkomen, eene merkelijke gelijkheid met de Hebreuwsche en Samaritaansche letters wordt gevonden, welke beide laatsten zonder twijfel met het Phenicische

of Kadmische alphabet overeenkwamen. Men keere de Grieksche letters om, en schrijve ze, volgens den Phenicischen en Hebreeuwschen trant, van de regter-naar de linkerhand, zoo zal deze gelijkheid ten sterkste in het oog loopen. Behalve deze gelijkheid van gedaante, is er ook tusschen de namen der letteren-zelve, en de orde, waarin zij in het Phenicische, Hebreeuwsche, Grieksche en Romeinsche alphabet op elkander volgen, eene zoodanige overeenkomst, dat men aan derzelve afkomst uit eene algemeene bron met geen grond van reden kan twijfelen. Het kon niet missen, of eene zoo nuttige en eenvoudige uitvinding moest overal gretig worden aangenomen, en zich schiepelijk, zonder eenige zwarigheid te ontmoeten, onder de verst afgelegene volken verbreiden.

Oorspronkelijk werden de letters van de regter-naar de linkerhand geschreven, en dus in eene orde strijdig met die, welke bij ons ten dezen tijde in zwang is. Die manier van schrijven was niet alleen bij de Assyriërs, Pheniciërs, Arabieren en Hebreeuwen, maar is ook, gelijk wij uit eenige zeer oude opschriften zien, bij de Grieken voormaals in gebruik geweest. Naderhand namen de laatstgenoemden eene andere manier aan, en schreven beurtelings van de regter-naar de linker-, en van de linker-naar de regterhand, 't welk zij *Boustrophedon* noemden, zoo veel als op de wijze van ploegende ossen. Hiervan zijn nog eenige gedenkstukken overig, bijzonder het vermaarde Sigéische opschrift. Deze manier van schrijven is tot aan de tijden van den Atheenschen wetgever SOLON in gemeen gebruik gebleven; doch als men in latere tijden bevond, dat de beweging van de linkerhand naar de regter-natuurlijker en gemakkelijker was, heeft de gewoonte, om in die rigting te schrijven, door geheel Europa, de overhand gekregen.

Langen tijd was het Schrift eene soort van gravéren.

Men gebruikte te dien einde in 't begin pilaren en steenen tafelen, doch naderhand platen van zachter metaal, zoo als van lood. Naarmate het schrijven meer algemeen werd, begon men ook daartoe ligter en gemakkelijker stoffen te bezigen. In sommige landen bediende men zich van de bladeren of basten van zekere boomen; elders, van houten tafeltjes, met eene dunne laag van week was overtrokken, waarin de letters met eene ijzeren grift werden ingeploegd. In volgende tijden kwamen de huiden van dieren, bekwamelijk toebereid en tot perkament gemaakt, in gebruik. Onze hedendaagsche manier van op papier te schrijven is eene uitvinding, welke niet hooger dan tot de veertiende eeuw opklimt.

Na dus een kort verslag te hebben gegeven van den oorsprong en voortgang dezer twee groote kunsten, *Spraak en Schrift*, waardoor men elkander zijne gedachten mededeelt, en de grond wordt gelegd tot alle wetenschap, zij het mij nu vergund dit onderwerp met eene korte vergelijking tusschen de taal, zoo als die gesproken, en zoo als zij geschreven wordt, te besluiten; welke vergelijking ons ter wederzijden eenige voor- en nadeelen ter overweging zal opleveren.

De voordeelen van het *Schrift* boven de *Spraak* bestaan daarin, dat het eerstgenoemde eene meer uitgebreide en meer duurzame manier van mededeeling is dan de laatste. Meer uitgebreid; want het *Schrift* is niet bepaald binnen den engen kring van hen, die onze woorden hooren, maar door middel van schrijffletters kunnen wij onze gedachten de wereld door zenden, en, om zoo te spreken, onze stem doen verstaan in de verstaafgelegene gewesten der aarde. Meer duurzaam; want hetzelfde maakt, dat onze stem gehoord wordt van het late nageslacht; het stelt ons in staat, om onze gevoelens aan de nakomelingschap over te leveren, en het leerzame aandenken aan verledene gebeurtenissen te vereeuwigen.

Een ander voordeel, hetwelk de lezer boven den hoorder bezit, is, dat hij de geschrevene karakters voor oogen heeft, en den zin des schrijvers naar welgevallen kan ophouden. Hij kan rusten en terug gaan, en de eene plaats met de andere vergelijken; daar, integendeel, de stem vlugtig is en haastelijk voorbijgaat, zoodat de toehoorder de woorden moet vatten op het eigen oogenblik, waarin zij gesproken worden, of hij loopt gevaar ze voor altijd te verliezen.

Doch, hoewel deze voordeelen van het Schrift boven de Spraak zoo aanmerkelijk zijn, dat de laatste zonder het eerste een zeer gebrekkig middel ware geweest ter beschaving van het menschedom, moeten wij nogtans niet vergeten, dat de mondelijke voordragt, in sterkte en nadruk, veel boven de schriftelijke vooruit heeft. De stem van een' welsprekend redenaar maakt een' veel sterker indruk op het gemoed, dan het lezen van eenig Schrift kan uitwerken. De toon der stem, de blikken en gebaren, welke de mondelijke voordragt vergezellen, en waarvan het Schrift geheel beroofd is, maken eene weluitgesprokene redevoering oneindig duidelijker en nadrukkelijker, dan het best uitgewerkte Schrift. Want toonen, blikken en gebaren zijn de natuurlijke tolken van hetgene de ziel gevoelt; zij nemen alle twijfelachtigheid weg, zij versterken den indruk, zij werken op ons door middel van *sympathie*, welke een der krachtigste werktuigen is van overreding. Deze *sympathie* nu wordt veel sterker opgewekt, wanneer wij iemand hooren spreken, dan wanneer wij in onze kamer zijne schriften lezen. Hieruit volgt, dat schoon het Schrift meer geschikt zij tot bloote onderrigting, nogtans de groote en verhevene uitwerksels der welsprekendheid niet van dit, maar van de mondelijke voordragt te verwachten zijn.

NEGENDE LES.

OVER HET ZAMENSTEL OF DEN BOUW DER SPRAAK.

Tot dus ver den Oorsprong en Voortgang der Spraak beschouwd hebbende, ga ik thans over, om van haar Zamenstel, of van de algemeene regels der Spraakkunst te handelen. Het Zamenstel der Spraak is ongemeen kunstig, en er zijn weinig wetenschappen, waarin zich eene dieper en fijner *Logica* vertoont, dan in de Spraakkunst. Oppervlakkige beschouwers mogen ze verachten, als behoorende tot die eerste beginselen, welke men ons in de vroegste jeugd heeft geleerd, het is echter zeker, dat eene nadere beoefening van datgene, 't welk wij leerden, voordat wij de gronden daarvan konden begrijpen, onze moeite in rijper jaren rijkelijk zal beloonen; en mangel aan kennis daarvan mag als de voornaamste oorzaak worden aangemerkt der menigvuldige hoofdgebreken, welke wij in zoo vele schriften ontdekken.

Slechts weinige schrijvers hebben met wijsgeerige nauwkeurigheid over de grondregels der algemeene Spraakkunst gehandeld, en — hetwelk nog meer te beklagen is — nog minder zijn bedacht geweest, om die

grondregels op onze moedertaal toe te passen. Terwijl de Fransche taal reeds sedert lang de aandacht van bekwame en diepdenkende schrijvers van die natie heeft bezig gehouden, welke haar Zamenstel en eigenschap met de grootste naauwkeurigheid ontvouwd hebben, is, tot schande van ons vaderland, de aard en de spraakkunst der Engelsche taal op verre na niet met gelijke zorgvuldigheid onderzocht, of met dezelfde naauwkeurigheid bepaald. Men heeft wel, sedert korten tijd, getracht dit gebrek te verhelpen, doch, schoon sommige kundige schrijvers dit onderwerp ter hand hebben genomen, is er nog veel in dit vak te doen.

Het is voor het tegenwoordige mijn oogmerk niet eenig vast stelsel van taalregelen in 't algemeen, of van de Engelsche taal in het bijzonder voor te dragen. Eene breedvoerige behandeling van al de bijzondere eigenschappen der taal zoude ons te ver afleiden van andere onderwerpen, welke in den loop dezer lessen onze aandacht vorderen. Ik bepale mij dus tot eene algemeene beschouwing der voornaamste grondbeginsels, welke tot dit onderwerp behooren, en tot eenige aanmerkingen over de bijzondere deelen, waaruit de Spraak is zamengesteld, zullende ik tusschenbeide de eigenaardigheden van onze eigene taal doen opmerken, en vervolgens met eenige meer bijzondere aanmerkingen over den aard der Engelsche taal sluiten.

Het eerste, wat zich hier aan onze beschouwing opdoet, zijn de verscheidene deelen, waaruit de Spraak bestaat. De wezenlijke deelen der Spraak zijn in alle talen dezelfde. In allen onderstelt men zekere woorden, waardoor de voorwerpen benoemd, en de onderwerpen des gespreks aangeduid worden; andere woorden, welke de hoedanigheid dier voorwerpen te kennen geven, en ons oordeel aangaande dezelve uitdrukken; en nog weër andere, welke derzelver verband en

betrekkingen aanduiden. Derhalve moeten noodzakelijk in alle talen zelfstandige en bijvoegelijke woorden, werkwoorden, voorzetsels en koppelwoorden gevonden worden. De eenvoudigste en beknoptste verdeling der Spraakdeelen is in zelfstandige, toevoegelijke of toeëigenende (*attributives*) en zamenvoegende. * Onder zelfstandige begrijpt men al die woorden, welke de namen der voorwerpen, of der zaken, waarvan men spreekt, uitdrukken; onder toeëigenende al de zoodanige, welke eene hoedanigheid, eigenschap of handelwijze van iemand te kennen geven; onder zamenvoegende alle, welke eenig verband, of eenige betrekking aanduiden. De gewone Grammatikale verdeling der Spraak in acht deelen, te weten: naamwoorden, voornaamwoorden, werkwoorden, deelwoorden, bijwoorden, voorzetsels, tusschenwerpsels en koppelwoorden, is Logisch niet juist, dewijl zij zoo wel zelfstandige woorden als bijvoegelijke, (welke in hunnen aard zeer onderscheidene deelen der rede zijn) onder de algemeene uitdrukking van naamwoorden bevat; en integendeel de deelwoorden, welke niet an-

---

* QUINCTILIANUS leert ons, dat dit de oudste verdeling is: *Tum videbit, quot et quae sint partes orationis. Quamquam de numero parum convenit. Veteres enim, quorum fuerant ARISTOTELES atque THEODICTES, verba modo et nomina, et convinctiones tradiderunt. Videlicet, quod in verbis vim sermonis, in nominibus materiam (quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur), in convinctionibus autem complexum eorum esse iudicârunt, quas coniunctiones a plerisque dici scio, sed videtur ex συνδεσµα magis propria translatio. Paulatim a philosophis, ac maxime a Stoicis, auctus est numerus; ac primum convinctionibus articuli adiecti; post praepositiones; nominibus appellatio; deinde pronomen; deinde mistum verbo participium; ipsis verbis adverbia.*

ders zijn dan bijvoegelijke woorden van werkwoorden afgeleid, (*adiectiva verbalia*) als bijzondere spraakdeelen aanmerkt. Daar echter onze ooren, van der jeugd af, aan deze uitdrukkingen gewoon, en eene stipte Logische verdeling voor ons tegenwoordig oogmerk van geen groot nut kan zijn, zal ik mij liever van de algemeen bekende uitdrukkingen, dan van andere, bedienen.

Wij vinden eene natuurlijke aanleiding om te beginnen met de beschouwing der zelfstandige naamwoorden, welke den grondslag van alle Spraakkunst uitmaken, en als het oudste deel der rede kunnen worden aangemerkt. Immers zoo ras men van de uitroepingen der drift verder begon te gaan, en elkander zijne gedachten bij wijze van gesprek mede te deelen, moesten de menschen in de noodzakelijkheid geraken, om namen te geven aan de voorwerpen, welke hen omringden; of, met andere woorden, zij moesten zelfstandige naamwoorden uitvinden. * En hier ontmoet

---

* Ik wil hiermede niet beweren, dat, bij alle volken, eenvoudige en regelmatige substantiva de eerste woorden zijn geweest. Niets is moeilijker, dan de juiste schreden te bepalen, welke de menschen in het vormen van hunne taal gemaakt hebben. Het benoemen der voorwerpen moet, buiten twijfel, een der grootste trappen in de Spraak zijn geweest. Doch het is waarschijnlijk, zoo als de geleerde schrijver over den Oorsprong en Voortgang der Spraak (*on the Origine and Progress of Language, Vol. 1, p. 371, 395.*) heeft aangetoond, dat bij verscheidene wilde stammen de eerste gearticuleerde klanken veeleer een' volkomen zin, dan den naam van enig bijzonder voorwerp hebben uitgedrukt, welke volkomen zin diende, om of enig berigt mede te deelen, of enig verlangen of vrees te kennen te geven, overeenkomstig met de omstandigheden, waarin zich die stam bevond, of betrekkelijk tot het werk, hetwelk zij 't meest van allen te verrigten hadden; zoo als, „de leeuw

ten wij al aanstonds eene zonderlinge omstandigheid. De enkele voorwerpen, welke ons omringen, zijn on-eindig in getal. De Wilde, werwaarts hij zijne oogen wendt, ziet bosschen en boomen. Aan elk van deze boomen een' bijzonderen naam te geven, zoude een eindeloos, en volstrekt onuitvoerlijk werk zijn. Hij begon dus met dien boom te benoemen, wiens vrucht zijn' honger stilde, of wiens schaduw hem tegen de stralen der zon beschermd. Doch als hij bemerkte, dat ook andere boomen, hoewel in bijzondere hoedanigheden van grootte of gedaante van dezen onderscheiden, echter gelijkheid met elkander hadden in sommige eigenschappen, welke aan allen gemeen waren; bij voorbeeld, dat zij allen uit wortelen voort-

---

„komt; de rivier zwelt enz.” Ook waren, naar alle waarschijnlijkheid, vele van de eerste woorden geene enkele zelfstandige naamwoorden, maar bevatteden tevens zekere eigenschappen, met welke men die voorwerpen doorgaans vereenigd plag te beschouwen; zoo als, „de groote beer; „de kleine hut; de wonde, door de bijl gemaakt enz.” Van dit alles worden door den gemelden schrijver voorbeelden uit verscheidene der Amerikaansche Spraken bijgebracht; en het is, ontwijfelbaar, met het natuurlijke beloop der dingen en met de ontwikkeling van 's menschen geest overeenkomstig, te beginnen met omstandigheden, welke het meest onder de zintuigen vallen, en voorts tot meer algemeene uitdrukkingen voort te gaan. Insgelijks merkt deze schrijver op, dat de woorden van die oorspronkelijke talen, wel verre van ruw en kort, en overladen met medeklinkers te zijn, integendeel, voor het meerder gedeelte lang zijn en rijk in klinkletters. Dit is een gevolg daarvan, dat zij gevormd werden uit de natuurlijke klanken, welke de stem het gemakkelijkst voortbrengt, slechts een weinig door articulatie veranderd en onderscheiden; gelijk de schrijver door voorbeelden uit onderscheidene talen der Wilden heeft bewezen.

sproten, en van takken en bladeren voorzien waren, vormde hij zich uit die gemeenschappelijke hoedanigheden een zeker algemeen denkbeeld, waaronder hij alles, wat die hoedanigheden bezat, als onder eene algemeene klasse rangschikte, en aan deze klasse gaf hij den naam van boomen. Meerder ondervinding leerde hem dit geslacht te verdeelen in onderscheidene soorten, van eiken, pijnen, esschen, en anderen; naar mate zijne opmerking viel op zekere eigenschappen, waardoor deze boomen van elkander verschillen.

Dan nog immer bleef onze Wilde zich in zijne spraak blootelijk van algemeene uitdrukkingen bedienen; want pijn, eik, esch, waren namen van een geheel geslacht van voorwerpen, waarvan ieder eene oneindige menigte enkelen van zijne soort bevattede. En hieruit ziet men, dat, hoewel het vormen van afgetrokkenene of algemeene begrippen voor een zeer moeilijk werk van 's menschen geest wordt aangezien, zulke begrippen nogtans reeds bij de opkomst der spraak moesten plaats hebben. Want, zoo wij de eigenamen van personen, gelijk JULIUS, JOHAN, PIETER, uitzonderen, zijn al de andere zelfstandige naamwoorden, waarvan zich de Spraak bedient, namen niet van enkele voorwerpen, maar van zeer uitgebreide geslachten, of soorten van voorwerpen; zoo als de woorden, mensch, leeuw, huis, rivier enz. Wij moeten ons evenwel niet verbeelden, dat tot deze uitvinding van algemeene of afgetrokkenene benamingen eene groote mate van metaphysische kunde wordt vereischt. Immers, hoe het ook met de vorderingen van het menschelijk verstand toega, dit is zeker, wanneer de mensch eenmaal zekere overeenkomsten tusschen de voorwerpen ontdekt heeft, gevoelt hij eene natuurlijke geneigdheid, om aan al die dingen, welke op elkander gelijken, een' algemeen naam te geven; en, bij

gevolg, ze onder eene soort te plaatsen. Dit kunnen wij in kinderen, bij hunne eerste pogingen tot spreken, dagelijks waarnemen.

Maar ook nog, nadat de Spraak de voorgemelde vorderingen had gemaakt, bleef de beteekening der voorwerpen steeds zeer onvolmaakt; want wanneer iemand in gesprek met een' ander zich bediende van een zelfstandig naamwoord, bij voorbeeld: mensch, leeuw of boom, hoe zou daaruit blijken, welken mensch, welken leeuw, of welken boom hij uit de menigte derzelve, welke dien algemeenen naam hadden, wilde verstaan hebben? En hier komen wij aan eene waarlijk uitmuntende en nuttige uitvinding, om het eigenlijke voorwerp, waarvan gesproken wordt, aan te duiden; te weten, dat deel der rede, hetwelk onder den naam van artikel bekend is.

De kracht des artikels of des lidwoords bestaat daarin, dat het de zaak, waarvan gesproken wordt, duidelijk te kennen geeft, en van den algemeenen hoop onderscheidt. Wij hebben in onze taal twee artikelen EEN en DE (*a* en *the*). EEN is meer algemeen en onbepaald; DE meer bepaald en bijzonder. EEN, zijnde hetzelfde met het getalwoordeken *een*, geeft een enkel individu der soort te kennen; zonder dat zulk een individu daardoor nader bekend of bepaald wordt; bij voorbeeld EEN leeuw, EEN koning enz. DE, hetwelk meer eigenlijk de kracht des artikels heeft, wijst ons op een zeker bekend of bepaald individu van de soort: zoo als DE leeuw, DE koning.

Ofschoon de lidwoorden hunne groote nuttigheid hebben, vindt men echter sommige talen, waarin zij ontbreken. De Grieken hebben een' artikel δ , η , $\tau\theta$, welke overeenkomt met onzen bepaalden of eigenlijken artikel DE. Het ontbreekt hun daarentegen aan een woord, dat gelijk is aan onzen artikel EEN, welk gebrek zij door weglating van hun gewoon lidwoord vergoe-

den. Dus beteekent, bij voorbeeld, βασιλευς EEN koning; ὁ βασιλευς DE koning. De Latijnsche taal heeft in 't geheel geen' artikel, en bedient zich daarvoor van de voornaamwoorden *hic, ille, iste* enz., om het voorwerp, 't welk zij nader bepalen wil, aan te duiden. *Noster sermo*, zegt QUINCTILIANUS, *articulos non desiderat, ideoque in alias partes orationis sparguntur*. Dit schijnt mij echter een gebrek in de Latijnsche taal, daar de artikel zoo veel toebrengt, om de klaarheid en juistheid te bevorderen. Men lette, om hiervan overtuigd te worden, eens op, welk eene verscheidenheid van zin plaats heeft in de volgende uitdrukkingen, wier verschil alleen van het gebruik der artikelen afhangt: „DE Zoon EENS konings — DE Zoon DES konings — EEN Zoon DES konings.” Ieder van deze drie spreekwijzen — gelijk elk, die de taal verstaat, duidelijk bemerkt — levert een' geheel onderscheiden zin op, en zulks alleen door het verschil der artikelen EEN en DE. Daarentegen is de Latijnsche spreekwijze, *Filius regis*, geheel onbepaald; en, om te verklaren, in welken der drie gemelde zinnen men die spreekwijze te verstaan hebbe, heeft men eene omschrijving van eenige woorden noodig. Op gelijke wijze maakt het zeggen: „zijt gij „EEN koning?” en, „zijt gij DE koning?” twee zeer verschillende vragen uit, welk verschil nogtans in het Latijn *Esne tu Rex?* niet is te ontdekken. „Gij zijt EEN mensch,” is eene zeer algemeene en weinig beduidende uitdrukking; maar „Gij zijt DE „mensch, of, DE man,” is een gezegde, 't welk in staat is, om, in zekere omstandigheden, het hart met schrik en wroeging te vervullen. Deze aanmerkingen zijn genoegzaam, om de kracht en het gewigt der lidwoorden op te helderen, en strekken tevens, om de voordeelen van onze eigene taal te doen zien.

Behalve deze eigenschap, van door den bijgevoeg-

den artikel bepaalder te kunnen gemaakt worden, hebben de zelfstandige naamwoorden nog hun Getal, Geslacht en Naamval, welke wijzigingen wel verdienen van ons te worden overwogen.

Het Getal onderscheidt de substantiven in één; of in meer van dezelfde soort, en wordt dus gewoonlijk verdeeld in het enkelvoudige en meervoudige getal; een onderscheid, 't welk in alle talen plaats heeft, en reeds gelijktijdig met de kindschheid der Spraak moet bestaan hebben. Om dit des te gemakkelijker uit te drukken, heeft men in alle talen getracht het verschillend getal, door eene zekere verandering in het woord-zelf, aan te duiden. In het Hebreuwsch, Grieksch en in sommige andere oude talen, vinden wij niet alleen een meervoudig, maar ook een tweevoudig getal, *numerus dualis*; waarvan de oorzaak natuurlijk daarin is te vinden, dat in den beginne, toen men nog geene bijzondere uitdrukkingen voor de getallen had uitgevonden, Een, Twee, en Veel, de eenige, of ten minste de hoofdzakelijke getalonderscheidingen waren, welke in aanmerking werden genomen.

Eene andere eigenschap der zelfstandige naamwoorden, welke wij wat omstandiger, dan de voorgaande, moeten behandelen, is het Geslacht. Daar nu dit gegrond is op het onderscheid der tweederlei seksen, ziet men ligtelijk, dat hetzelfde in den eigenlijken zin alleenlijk plaats heeft in de namen van levende schepselen, welke in mannelijke en vrouwelijke onderscheiden worden, en die dus in een mannelijk en vrouwelijk geslacht kunnen worden gerangschikt. Alle andere zelfstandige naamwoorden behooren eigenlijk tot het zoogenaamde Onzijdige geslacht, 't welk dient, om zaken aan te duiden, welke noch tot de mannelijke noch tot de vrouwelijke kunne kunnen gebragt worden. Maar in dit opzigt heeft iets zonderlings in het Zamenstel der Spraak plaats gegrepen; daar toch de men-

schen, in navolging van het onderscheid, hetwelk in de geheele dierlijke schepping heerscht, hebben goed gevonden, in de meeste talen, een groot getal onbezielde voorwerpen onder dezelfde verdeeling van Mannelijk en Vrouwelijk te brengen. Dit is geschied beide in de Grieksche en Latijnsche talen. Bij voorbeeld *Gladius*, „een degen,” is mannelijk, *Sagitta*, „eene „pijl,” vrouwelijk; en deze onderscheiding in Mannelijk en Vrouwelijk schijnt zeer dikwijls volstrekt willekeurig te zijn, en alleenlijk haar' oorsprong te hebben in het toevallige zamenstel der taal, waardoor woorden van een' zekeren uitgang tot een zeker bepaald geslacht zijn gebragt. Nogtans worden in het Grieksch en Latijn niet alle onbezielde voorwerpen in mannelijke en vrouwelijke verdeeld, maar sommige derzelve worden geplaatst in die klasse, waaronder zij alle behoorden betrokken te zijn, ik meen het onzijdige geslacht; bij voorbeeld, *Templum*, een kerk, *Sedile*, een stoel.

De Fransche en Italiaansche talen zijn in dit opzigt van de Grieksche en Latijnsche onderscheiden. In beide die talen, wat ook de reden daarvan zijn moge, is het Onzijdige geslacht geheel onbekend, en al de namen van onbezielde dingen komen met die van levende schepselen daarin overeen, dat zij, zonder uitzondering, in mannelijke en vrouwelijke worden verdeeld. De Franschen hebben voor het eerstgenoemde geslacht den artikel *Le*, en voor het andere dien van *La*; en ieder zelfstandig naamwoord heeft een van deze twee artikelen voor zich, om zijn geslacht te bepalen. De Italianen maken op gelijke wijze een algemeen gebruik van hunne artikelen *Il* en *Lo* om het mannelijke, en *La* om het vrouwelijke geslacht uit te drukken.

Opmerkelijk is het, dat de Engelsche taal in dit opzigt eene geheel tegengestelde eigenschap bezit. Terwijl de Franschen en Italianen in het geheel geen Onzijdig

geslacht kennen, worden integendeel in het Engelsch, althans in de dagelijksche Spraak, alle zelfstandige naamwoorden, die geene namen van levende schepselen zijn, zonder uitzondering, als onzijdig gebruikt. HE, SHE et IT zijn de kenmerken der drie geslachten, waarvan de beide eersten het mannelijke en vrouwelijke geslacht aanduiden, en het laatste gebruikt wordt in alle gevallen, waarin gesproken wordt van iets, hetwelk geen geslacht heeft, of waarvan het geslacht onbekend is. De Engelsche taal is mogelijk in de gansche wereld de eenigste (zoo men de Chinésche uitzondert, aan welke men die bijzonderheid insgelijks toeschrijft) waarin het onderscheid van geslacht in het gebruik der woorden met eene wijsgeerige naauwkeurigheid is in acht genomen, en, gelijk het behoort, tot het eigenlijke mannelijke en vrouwelijke geslacht bepaald is.

Hieruit ontstaat voor de Engelsche taal een bijzonder en gewichtig voordeel, hetwelk wel verdient opgemerkt te worden. * Zoo even is gezegd, dat de Engelschman, in de dagelijksche Spraak, geen ander onderscheid in de geslachten der woorden maakt, dan dat, hetwelk in de natuur gegrond is; doch de aard zijner taal gunt hem de vrijheid, om, wanneer hij aan zijne rede sieraad wil bijzetten, de namen van onbezielde dingen, in een' metaphorischen zin, als mannelijk of vrouwelijk te gebruiken. Zoo dra dit geschiedt, is zulks een teeken, dat men, in plaats van de gewone uitdrukking, zich van de eene of andere figuur bedient.

Bij voorbeeld; wanneer ik in een dagelijksch ge-

---

* De volgende aanmerkingen over het metaphorische gebruik der geslachten, in 't Engelsch, zijn ontleend uit den Hermes van HARRIS.

sprek, of in den stijl der verhandelingen, van de deugd spreek, zoo breng ik dit woord tot geen geslacht; ik zegge: *Virtue is its own reward*; of: *it is the law of our nature*; „Deugd is zich-zelve be-„looning;” of: „is de wet onzer natuur;” maar wil ik den toon der uitdrukking verhoogen, en mijne rede meer verlevendigen en verfraaijen, zoo geef ik aan de deugd een geslacht; ik zeg: *She descends from heaven; she alone confers true honour upon man! her gifts are the only durable rewards*; „Zij stamt af van den „hemel; zij-alleen verschaft den mensch ware eer; „hare gaven zijn de eenigste duurzame belooningen.” Door dit middel heeft men het in de magt, om eene aangename verwisseling van stijl te maken. Door eene kleine verandering kan men zich elke zaak, waaraan men eenigen luister wil bijzetten, als een’ persoon voorstellen; en door deze wending in de uitdrukking geven wij te kennen, dat wij van de naauwkeurige redeneerkundige of Logische voordragt tot den meer opgesierden redekunstigen of Rhetorischen stijl overgaan.

Dit voordeel is niet alleen voor den dichter, maar ook voor den schrijver en spreker in proza, bij uitstek gewigtig, en geene andere taal kan zich op dit voorrecht beroemen. In alle andere talen heeft elk woord zijn bepaald geslacht, ’t welk in geen geval kan veranderd worden. *Αρετη*, bij voorbeeld, in ’t Grieksch, *Virtus* in ’t Latijn, en *la Vertu* in ’t Fransch, blijven immer van het vrouwelijke geslacht. Men schrijve in dicht of in proza, in den stijl der verhandelingen, of der plegtige redevoeringen, immer blijft Zij het voor-naamwoord, ’t welk men bij die woorden gebruikt: daar men integendeel in het Engelsch de vrijheid heeft zich of met wijsgeerige naauwkeurigheid uit te drukken, volgens welke onbezielde dingen geen geslacht hebben, of aan die dingen een geslacht te geven, door

door dezelve in personen te veranderen, en dus zijne uitdrukking dichterlijk te maken, of den proza-stijl te verlevendigen.

Hierbij dient tevens aangemerkt, dat deze vrijheid echter niet zoo verre gaat, dat een schrijver naar willekeur het mannelijk of vrouwelijk geslacht mag kiezen; maar dat hij in 't gemeen verpligt is dat geslacht te nemen, hetwelk het taalgebruik voor dat voorwerp heeft bepaald. De grond van die bepaling is, volgens HARRIS, in zekere gelijkheid of overeenkomst met het natuurlijk onderscheid der beide geslachten gelegen.

Dus wordt, naar zijne stelling, het mannelijk geslacht, in het figuurlijk gebruik, gemeenlijk gegeven aan zulke dingen, welke zichtbaar eene mededeelende eigenschap bezitten; aan dingen, die van natuur sterk en krachtig zijn, 't zij ten goede, 't zij ten kwade; of ook, welke in 't een of ander, 't zij loffelijk of laakbaar, uitmunten. Integendeel stelt hij, dat in het gemeen die dingen vrouwelijk zijn gemaakt, welke duidelijk de eigenschap bezitten van iets te bevatten, of voort te brengen; dingen dus, welke van natuur meer lijdend, dan werkend zijn, of wel, welke uitmunten in schoonheid of bevalligheid, of die betrekkelijk zijn tot zulke uitwerksels, als meer tot het vrouwelijke dan mannelijke geslacht behooren. Op deze gronden steunt, volgens hem, de gewoonte in de Engelsche taal, om de zon immer als mannelijk, de maan daarentegen, welke het licht van de zon ontvangt en bewaart, als vrouwelijk te beschouwen. De aarde is altoos vrouwelijk; gelijk ook de woorden, welke een schip, een land, en stad beteekenen, dewijl dezen allen dingen zijn, welke iets in zich bevatten. God is in alle talen mannelijk. De tijd is in 't Engelsch insgelijks mannelijk, uit hoofde van deszelfs vermogende uitwerking. De deugd is vrouwelijk, wegens hare schoonheid, en als zijnde een

voorwerp van liefde. Het geluk is altijd vrouwelijk. Gemelde schrijver is van gedachten, dat die zelfde redenen, welke het geslacht van zulke voorname woorden, als zoo even zijn opgenoemd, bepalen, even zoo wel in de meeste andere talen, als in het Engelsch, plaats hebben. Dan deze stelling komt mij twijfelachtig voor. De eerste vorming der talen hangt zonder tegenspraak af van eene groote verscheidenheid van omstandigheden, welke wij voor toevallig houden, omdat wij dezelve tot geene vaste gronden kunnen brengen, en in geen opzigt schijnt de Spraak willkeuriger te werk gegaan te zijn, en zich minder aan vaste regels gebonden te hebben, dan in de bepaling der geslachten van onbezielde dingen. Dit moet vooral plaats gehad hebben bij die volken, welke het onderscheid van geslacht op alle zelfstandige naamwoorden hebben toegepast.

De verschillende geslachten der zelfstandige naamwoorden beschouwd hebbende, gaan wij over tot eene andere merkwaardige bijzonderheid van dezelve, welke, in de taal der spraakkundigen, de Declinatie, of Buiging door naamvallen of *casus* wordt geheeten. Laat ons in de eerste plaats zien, wat het woord Naamval beteekent. Om hiervan een regt denkbeeld te krijgen, moet men in aanmerking nemen, dat, toen de menschen aan uitwendige voorwerpen namen hadden gegeven, die namen door middel van artikelen nader bepaald, en door getallen en geslachten onderscheiden hadden, hunne Spraak na dit alles nog steeds zeer onvolkomen bleef, tot der tijd toe, dat zij een middel uitvonden, om de betrekking, waarin de benoemde voorwerpen tot elkander stonden, behoorlijk aan te duiden. Weinig konde het hun baten namen te hebben, om een mensch, een' leeuw, een' boom, eene rivier en andere dergelijke dingen uit te drukken, zoo lang zij niet in staat waren, om de onderlinge

betrekking dier dingen te kennen te geven. Inderdaad, deze betrekkingen der dingen zijn oneindig in getal, en de uitvinding, om ze alle door bijzondere namen te onderscheiden, moet ongetwijfeld als eene der laatste en moeilijkste verfijningen der Spraak worden aangemerkt. Ondertusschen was het reeds in de vroegste tijden volstrekt noodzakelijk, de gewichtigste betrekkingen, en die in den dagelijkschen omgang meest voorkwamen, op de eene of andere wijze uit te drukken. En dit is de oorsprong der onderscheidene naamvallen, welke onder de benamingen van *Genitivyus*, *Dativyus*, *Accusativyus*, *Ablativyus* enz. bekend zijn, dienende om die betrekkingen aan te duiden, van welke wij de meeste gelegenheid hebben te spreken. Een woord door naamvallen te declinëren, is derhalve niets anders, dan den toestand, of de betrekking, waarin het eene voorwerp staat met het andere, door eene zekere verandering; gemaakt aan het woord, hetwelk dat voorwerp beteekent, uit te drukken. En deze verandering geschiedt meest aan het einde, doch ook in sommige talen aan het begin der woorden.

Niet alle talen komen nogtans in de wijze van dit te doen overeen. De Grieken, Latijnen, en sommige andere volkeren, bedienen zich van de declinatie. De Engelschen, Franschen en Italianen gebrniken dezelve niet, of ten minste zeer onvolmaakt. In plaats van die veranderingen of buigingen aan de woorden-zelve te maken, drukken deze talen de betrekkingen der voorwerpen uit door middel van zekere woordekens, welke Praepositïën of Voorzetsels geheeten, en vóór de naamwoorden geplaatst worden. In het Engelsch heeft men geen eigenlijken *casus*, uitgezonderd eene soort van *Genitivyus*, welke gemeenlijk gemaakt wordt, door de letter *S* aan het einde des woords te voegen. Voor het overige is in de Spraakkunst der Engelsche

taal weinig of niets, hetwelk met de declinatie der oude talen overeenkomt.

Betrekkelijk dit onderwerp doen zich nog de twee volgende vragen op. Eerstelijk: welke der twee gemelde wijzen, om de betrekking der dingen uit te drukken, te weten, of door eigenlijke declinatie, of door voorzetsels, is het vroegst in de taal gebruikt geweest? Ten andere: welke van beide is in de uitwerking de beste? Men ziet duidelijk, dat beide, wat den zin betreft, overeenkomen, en alleen verschillen in de uiterlijke gedaante. Wie toch zal zeggen, dat de Romeinsche taal iets in beteekenis zoude hebben verloren, bijaldien zij in plaats van naamvallen zich, gelijk de hedendaagsche talen, van voorzetsels had bediend, en, bij voorbeeld, om het zeggen: een leerling van PLATO, uit te drukken, in stede van *discipulus Platonis*, gezegd had, even als de hedendaagsche Italianen, *discipulus de Plato*?

Wat betreft de oudheid der naamvallen, zoo kan deze manier wel in den eersten opslag kunstiger schijnen dan de andere, doch er zijn evenwel gewigtige redenen, om te denken, dat zij voor de vroegste uitvinding is te houden. Wij vinden inderdaad, dat de declinatiën en naamvallen, zoo wel in de oorspronkelijke talen, als in de Grieksche en Latijnsche, gebruikelijk zijn geweest. Ook laat zich de invoering van dit gebruik op eene zeer natuurlijke en voldoende wijze verklaren. Betrekkingen, op zich-zelve beschouwd en afgezonderd van de voorwerpen, zijn de afgetrokkenste en diepzinnigste denkbeelden, welke het menschelijk verstand zich kan voorstellen; en een zeker schrijver over dit onderwerp heeft zeer wel aangemerkt, dat het gansch niet gemakkelijk zoude vallen, op eene duidelijke en voldoende wijze den zin van een voorzetsel, gelijk VAN en dergelijke, te verklaren. De eerste uitvinders der taal hebben dus niet zoo ras en gemakkelijk

op dergelijke algemeene uitdrukkingen kunnen vallen. In plaats derhalve van aan eenige betrekking in het afgetrokkene te denken, en daarvoor een' bijzonderen naam uit te vinden, zullen zij dezelve veeleer in verband met het onderwerp genomen, en hun begrip daaromtrent uitgedrukt hebben, door den naam van het voorwerp, alle verschillende naamvallen door, te veranderen; b. v. *hominis* „van een mensch, of eens „mensen;” *homini* „aan een mensch;” *homine* „met een mensch enz.”

Doch, ofschoon deze wijze van declinéren waarschijnlijk de eenigste was, waarvan men zich in het eerst bediende, om de betrekkingen aan te duiden, kon het echter niet missen, of men moest in vervolg van tijd verscheidene nieuwe betrekkingen ontdekken, welke door die verscheidenheid der naamvallen niet waren uitgedrukt; en ten behoeve van deze, nadat men meer vatbaar voor algemeene en afgetrokkene denkbeelden was geworden, vond men langzamerhand bijzondere benamingen uit, welke thans onder den naam van Praepositien of Voorzetsels bekend zijn. Deze voorzetsels eenmaal zijnde uitgevonden, zag men vervolgens, dat zij geschikt waren, om, als zij vóór den *nominativus* van het naamwoord gesteld werden, de plaats van den eigenlijken naamval te bekleeden. Dit had ten gevolge, dat, toen de natiën door verhuizingen en oorlogen onderéén vermengd, en genoodzaakt werden gedeeltelijk elkanders taal te leeren en aan te nemen, voortaan de voorzetsels het gebruik der naamvallen en de eigenlijke declinatie geheel vernietigden. Als, bij voorbeeld, de Italiaansche taal uit de Romeinsche ontstond, vonden de Gothische natiën, welke Italië overstroomd hadden, dat het veel gemakkelijker en eenvoudiger was, eenige weinige voorzetsels vóór den *nominativus* van het naamwoord te plaatsen, en te zeggen, *di Roma, al Roma, di Carthago, al*

Carthago, dan 'al die verschillende uitgangen *Romae*, *Romam*, *Carthaginis*, *Carthaginem* — zoo als het gebruik der declinatiën in de oude talen vorderde — in gedachten te houden. Op deze wijze is het natuurlijk te begrijpen, hoe het toegekomen is, dat onze nieuwe spraken zoo weinig van de declinatie weten. Dit is nog duidelijker opgehelderd in de geleerde verhandeling van ADAM SMITH: over de vorming der talen. *

Wat betreft de tweede vraag: welke van beide manieren de meeste nuttigheid en fraaiheid hebbe, zoo vinden wij ter wederzijde voordeelen en nadeelen, die elkander ten naaste bij opwegen. Het lijdt geen' twijfel, dat de hedendaagsche talen, door het vernietigen der naamvallen, aan eenvoudigheid in het zamenstel hebben gewonnen. Zij hebben zich daardoor ontdaan van al die zwarigheden, welke uit de verschillende declinatiën, waarvan de Romeinen er niet minder dan vijf hadden, en uit al de onregelmatigheden in die verschillende declinatiën moesten ontstaan. Hierdoor zijn die talen tevens gemakkelijker geworden om te leeren, en hare regelen minder ingewikkeld. Doch, hoewel eenvoudigheid en gemakkelijkerheid in eene taal groote en schatbare voordeelen zijn, is nogtans deze inrigting der nieuwe talen met zulke ongemakken gepaard, als de schaal, over 't geheel genomen, in evenwigt houden, of liever naar den kant der Oudheid doen overslaan.

In de eerste plaats toch heeft het aangenomen gebruik, om de betrekking der dingen door voorzetsels uit te drukken, de Spraak met eene menigte kleine wordekens overladen, welke, telkens in elken zin weder voorkomende, door een' overvloed van woorden de Spraak bezwaren, en door meerder wijdloopig-

---

* Zie de Aanteekeningen, Letter E.

heid haar' nadruk verzwakken. Ten tweede, hebben wij van den kant der welluidendheid verloren, door de Spraak te berooven van die aangename verscheidenheid van klanken, ontstaande uit de langheid der woorden, en uit die afwisseling der uitgangen, welke de naamvallen in het Grieksch en Latijn te wege bragten. Doch het wezenlijkste nadeel is, in de derde plaats, daarin gelegen, dat door het afschaffen der naamvallen, en door eene soortgelijke verandering in de conjugatie der werkwoorden, waarvan ik in de naastvolgende les zal handelen, wij ons-zelve van de vrijheid in de woordomzetting, welke de oude talen genoten, hebben beroofd.

Te weten, de verschillende uitgangen, welke in de oude talen een gevolg waren van de declinatie en conjugatie, dienden, gelijk te voren reeds is aangemerkt, om de betrekking der verschillende woorden van een' zin uit te drukken, zonder dat men daartoe noodig had die woorden onmiddellijk nevens elkander te plaatsen; en men kon dus de meeste uitdrukkingen, zonder dubbelzinnigheid te veroorzaken, in zoodanig eene orde schicken; als het dienstigst was, om den nadruk der gedachten en de welluidendheid te bevorderen. Maar wij, die geene betrekkingsteekenen, met de woorden-zelve verbonden, bezitten, hebben thans geen ander middel overig, om den samenhang der woorden in een' zin duidelijk te doen zien, dan de bij elkaar behoorende onmiddellijk naast elkander te plaatsen. En hierdoor wordt de hoofdgedachte in afzonderlijke deelen verdeeld en afgebroken. De schikking daarentegen, welke in de Grieksche en Latijnsche taal plaats heeft, vertoont, door middel van de zoogenaamde regering der naam- en werkwoorden, de gedachte zoodanig in al hare deelen zaamverbonden, dat wij ze in haar geheel kunnen overzien. De sluitwoorden van den volzin geven de betrekking der enkele deelen

duidelijk te kennen, en alles, wat in het denkbeeld moest verbonden zijn, verschijnt ook verbonden in de uitdrukking. Dit alles bevordert ongemeen de kortheid, levendigheid en nadruk; daar integendeel die trein van partikels, gelijk een geestig schrijver zich eigenaardig uitdrukt, welke wij verplicht zijn overal mede te slepen, den stijl belemmert en de voorstelling verzwakt. *

Er is eene andere klasse van woorden, *Pronomina* of Voornaamwoorden genoemd, welke het naast verwant zijn aan de zelfstandige naamwoorden. Immers ze zijn, gelijk hun naam te kennen geeft, de plaats-

---

* De verscheidene uitgangen van hetzelfde woord, hetzij een werkwoord of naamwoord, zijn natuurlijker wijze veel nauwer met het woord, waaraan zij behooren, verbonden, dan de alleen-staande, en op zich-zelve niets beteekenende partikels, welke wij genoodzaakt zijn ter zamenvoeging van onze beteekenende woorden te gebruiken. Door deze laatste manier worden beide de beteekenende en niet-beteekenende deelen der rede genoegzaam op gelijke wijze in het licht gezet, daar bij de Ouden de laatstgenoemden veel meer in de eerstgenoemden versmolten, en tevens, zonder hunne zwakheid te doen blijken, denzelfden dienst verrigteden. Onze hedendaagsche talen kunnen in dit opzigt vergeleken worden met de timmerkunst in haren ruwsten staat, wanneer zij de stoffen, door haar bewerkt, niet anders dan door pinnen, nagels, krammen en soortgelijke uitwendige en omslagtige middelen, weet zamen te voegen. De oude talen daarentegen gelijken naar deze kunst in hare hoogste volmaaktheid, nadat zij de zwaluwstaarten, groeven en andere kunstige zamenvoegselen heeft uitgevonden, waardoor de verbinding der voornaamste deelen, door eene gepaste inéénvoeging der uitersten, wordt verrigt. Door deze manier worden de deelen veel vaster zamengevoegd, terwijl het middel, waardoor zulks geschiedt, bijna geheel ongemerkt blijft. CAMPBELL, *The philosophy of Rhetoric*. vol. 2. p. 422.

vervangers of vertegenwoordigers van deze. Ik, Gij, Hij, Zij en HET zijn niets anders, dan eene verkorte manier, om de personen en voorwerpen te benoemen, waarmede wij oogenblikkelijk te doen hebben, of welke wij in de rede dikwijls bedoelen. Gevolgelyk zijn zij ook, gelijk de zelfstandige namen, voor veranderingen en bepalingen door geslachten en naamvallen vatbaar. Alleen met opzigt tot het geslacht, moet aangemerkt worden, dat de zoogenaamde voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon, Ik en Gij, in geene taal een onderscheiden geslacht schijnen te hebben, waarvan de natuurlijke reden is, wijl zij betrekkelijk zijn tot tegenwoordig zijnde personen, wier geslacht, zonder dat reeds bekend zijnde, dus geene nadere bepaling door het voornaamwoord behoeft. Maar bij den derden persoon, welke afwezig of onbekend kan zijn, is de uitdrukkelijke onderscheiding van geslacht noodzakelyk, en daarom in de Spraak ingevoerd. Wat betreft de naamvallen, zoo hebben die talen, welke de declinatie der zelfstandige naamwoorden verworpen hebben, haar gedeeltelyk in de voornaamwoorden behouden, dewijl, doordien deze zoo dikwijls in eene rede voorkomen, de betrekking der dingen op die wijze duidelyker wordt uitgedrukt.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat in de eerste tijden der Spraak de plaats der voornaamwoorden aangevuld werd, door het voorwerp, wanneer het afwezig was, te noemen, en, wanneer het tegenwoordig was, daarop te wijzen. Want het is bezwaarlyk te begrijpen, dat woorden van een' zoo bijzonderen en kunstigen aard, als de voornaamwoorden zijn, reeds bij den aanvang der Spraak zouden zijn uitgevonden. Ik, Gij, Hij, HET zijn, gelijk elk ziet, geene bijzondere namen, welke een enkel voorwerp beteekenen, maar zijn zoo algemeen, dat zij, in zekere omstandigheden, van evenveel welke personen kunnen gebruikt worden. Te-

vens hebben deze voornaamwoorden de eigenschap, dat zij altijd maar een enkel *individu* beteekenen, 't welk zij, bijna op dezelfde wijze als de artikel, bepalen en onderscheiden; zoodat de voornaamwoorden te gelijk de meest algemeene en de meest bijzondere woorden in de Spraak uitmaken. Voor het overige is het leeren van dezelve in alle talen eene zeer moeilijke zaak, wijl zij zoo menigvuldig in gebruik, en tevens aan de grootste veranderingen onderhevig zijn.

Het *Adjectivum* of Bijvoegelijke Naamwoord, drukende de hoedanigheid eener zaak uit, zoo als, groot, klein, zwart, wit, is van al de zoogenaamde *attributive* woorden het gemakkelijkst en eenvoudigst. Men vindt hetzelfde in alle talen, en het moet zekerlijk zeer vroegtijdig zijn uitgevonden, wijl de voorwerpen zich niet van elkander lieten onderscheiden, en er niets van dezelve te zeggen viel, voordat men woorden had, om hunne verschillende eigenschappen uit te drukken.

Het eenige, wat ik hierover te zeggen heb, is deze bijzonderheid, dat de Grieksche en Latijnsche talen aan hetzelfde de gedaante geven van een zelfstandig naamwoord, het, even als dat, declinéren, en aan dezelfde onderscheiding van getal en geslacht onderwerpen. Dit heeft veroorzaakt, dat het door de taalkundigen tot hetzelfde deel der rede gebragt is, en dat de naamwoorden verdeeld zijn in zelfstandige en bijvoegelijke; eene schikking, waarin men meer op de uiterlijke gedaante der woorden, dan op derzelver aard en kracht heeft gelet; want eigenlijk hebben de bijvoegelijke naamwoorden, of benamingen der hoedanigheden, met de zelfstandige naamwoorden geene de minste overeenkomst, wijl zij volstrekt geen ding, hetwelk op zich-zelf bestaat, uitdrukken, in welk laatste nogtans het wezen der zelfstandige naamwoorden gelegen is. Inderdaad zijn zij nader verwant aan de

werkwoorden, die, gelijk zij, de eigenschappen van sommige zelfstandigheden aanduiden.

Het moet in den eersten opslag eenigzins vreemd schijnen, dat de bijvoegelijke naamwoorden in de oude talen zoo geheel de gedaante der zelfstandige hebben aangenomen; daar toch bloote eigenschappen, zoo als *goed* of *groot*, *zacht* of *hard*, eigenlijk gezegd, niets met getal, geslacht of naamvallen te doen hebben. En echter hebben *bonus*, *magnus*, *tener* en de overigen, hun enkelvoud en meervoud, hun mannelijk en vrouwelijk geslacht, hunnen eersten en tweeden naamval enz. even eens als die woorden, welke zelfstandigheden of personen beteekenen. Dan deze inrigting laat zich uit den aard dier talen zeer wel verklaren. Het streed met de denkwijze van hare uitvinders, eigenschappen afzonderlijk of in het afgetrokkene te beschouwen. Zij maakten ze derhalve tot een deel of aanhangsel der zaak, aan welke die eigenschap werd gevonden; en om deze afhankelijkheid des te beter aan te duiden, en beide, gelijk zij van natuur waren, ook in de uitdrukking als naauw met elkander verbonden, te vertoonen, maakten zij nu het bijvoegelijk woord met het zelfstandige in uitgang, getal en geslacht volkomen gelijk. Ook maakte de vrijheid der omzetting, welke zich die talen veroorloofden, eene zoodanige inrigting noodzakelijk. Wanneer wij in onze taal zeggen: „de schoone vrouw eens dapperen mans,” zoo wordt alle dubbelzinnigheid, door de woorden in die orde nevens elkander te plaatsen, voorgekomen. Maar wanneer in het Latijn wordt gezegd: *formosa fortis viri uxor*, zoo is het alleen de overeenkomst van geslacht, getal en naamval tusschen het bijvoegelijke *formosa*, zijnde het eerste woord van den zin, en *uxor*, het laatste, waardoor de meening duidelijk wordt verklaard.

TIENDE LES.

OVER HET ZAMENSTEL DER SPRAAK EN OVER DE ENGELSCH E TAAL.

Van al de woorden, waardoor de eigenschappen der dingen worden uitgedrukt, ja van al de deelen der rede is geen zoo kunstig en zoo zamengesteld, als het Werkwoord. In dit rededeel verthoont zich bij uitstek de fijne en diepe metaphysica der taal; en, bij het onderzoek naar den aard en de onderscheidene veranderingen van hetzelfde, zal zich een wijd veld tot wijsgeerige nasporingen voor ons openen. Doch overtuigd zijnde, dat sommige nasporingen, wanneer dezelve wat te ver worden voortgezet, duister en ingewikkeld worden, zal ik dit onderwerp niet verder vervolgen, dan tot mijn oogmerk volstrekt noodzakelijk schijnt.

Het Werkwoord komt in zoo ver met het bijvoegelijke naamwoord overeen, dat beiden eene hoedanigheid of eigenschap van personen of zaken te kennen geven. Doch het werkwoord doet meer, dan dit. In alle talen bevat het niet minder dan drie dingen te gelijk; de eigenschap van eenige zelfstandigheid, eene bevestiging aangaande die eigenschap, en de bepaling des tijds. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg: „de zon „schijnt,” is *schijnend* de eigenschap, welke ik aan de zon toeschrijf; te gelijk bepaalt die uitdrukking

den tegenwoordigen tijd; en eindelijk ligt in haar de bevestiging opgesloten, dat die eigenschap van schijnen thans aan de zon behoort. Het deelwoord of *participium schijnend* is blootelijk een bijvoegelijk naamwoord, hetwelk eene eigenschap of hoedanigheid, en te gelijk den tijd uitdrukt, maar bevat geene bevestiging. De onbepaalde wijze, of *infinitivus schijnen*, zou de naam van het werkwoord kunnen geheeten worden; zij bevat noch tijd, noch uitspraak, maar geeft eenvoudig de eigenschap, het bedrijf, of den toestand te kennen van dingen, welke het onderwerp der andere wijzen en tijden uitmaken. Daar zij dus veel overeenkomst heeft met het zelfstandige naamwoord, wordt zij ook in sommige talen vaak als zoodanig gebruikt. Doch al de overige tijden en wijzen van het werkwoord bevatten eene uitspraak of bevestiging, en dus schijnt deze het eigenlijke kenmerk te zijn, waardoor het werkwoord van de overige deelen der rede onderscheiden is. Men kan zich derhalve geen' zin of volkomene voorstelling begrijpen, zonder dat een werkwoord of uitdrukkelijk daarin gevonden, of daaronder verstaan worde. Want in alles, wat wij zeggen, is ons oogmerk te verzekeren, dat eenig ding is of niet is; en het werkwoord is juist datgene, waardoor die verzekering wordt uitgedrukt. Om deze voortreffelijke eigenschap, welke hetzelfde tot het gewichtigste deel der spraak maakt, heeft het bij de Latijnen bij uitstek den naam van *Verbum* of „Woord” verkregen.

Het gewigt en de noodzakelijkheid van deze werkwoorden laten geen' twijfel over, of hunne uitvinding moet in de vroegste tijden der Spraak gezocht worden; maar tevens laat zich ligt begrijpen, dat het nauwkeurige en kunstige zamenstel, hetwelk wij thans aan hetzelfde waarnemen, het werk van later tijden is geweest. Het is geheel niet onwaarschijnlijk, gelijk

Dr. SMITH heeft opgemerkt, dat het zoogenaamde onpersoonlijke werkwoord het eerste werkwoord, of deszelfs oorspronkelijke gedaante geweest is. Het regent, het dondert, het is licht, en wat dies meer zij, schijnt de eenvoudigste gedaante van het werkwoord te zijn, welke blootelijk het bestaan van eenige gebeurtenis, of den toestand van eenige zaak verzekert. Nadat de voornaamste woorden waren uitgevonden, werden deze werkwoorden allengs in persoonlijke veranderd, en verkregen, door de verandering in tijden en wijzen, de gedaante der tegenwoordige werkwoorden.

De zoogenaamde *Tempora* of Tijden dienen, om de verschillende tijdsbepalingen aan te duiden. Deze verdienen onze opmerking, daar zij een bewijs opleveren der verwonderlijke naauwkeurigheid, welke in het zamenstel der taal heeft plaats gehad. Gemeenlijk stellen wij ons slechts drie hoofdverdeelingen des tijds voor, den verleden, den tegenwoordigen, en den toekomenden tijd, en men zou kunnen denken, dat het genoeg ware geweest, zoo deze drie door de werkwoorden uitgedrukt waren. Dan de Spraak heeft in dit opzigt meer naauwkeurigheid betracht. Zij verdeelt den tijd in onderscheidene oogenblikken; zij beschouwt denzelfden als nimmer stilstaande, maar steeds voortsnellende; stelt zich de verledene dingen voor, als meer of minder voleind, en de toekomende, als meer of minder verwijderd. Deze verschillende trappen zijn de oorzaak van die groote verscheidenheid van tijdsbepalingen, welke wij in de meeste talen aantreffen.

Den tegenwoordigen tijd kan men als een ondeelbaar punt aanmerken, hetwelk voor geene verandering vatbaar is. Maar zoo is het met den verleden tijd niet gelegen. Er is geene taal zoo arm, welke niet ten minste twee of drie bijzondere bepalingen heeft, om het onderscheid van dezen uit te drukken. De

Engelsche heeft er niet minder dan vier. * Een verleden bedrijf kan aangemerkt worden 1. als niet geheel volbragt; en dit maakt den onvolmaakt verleden tijd, (*tempus imperfectum*) I WAS WRITING; *scribebam*, „ik schreef.” 2. als juist nu volbragt; en hiertoe dient de volmaakt verleden tijd (*tempus perfectum*), welke in het Engelsch steeds door middel van het hulpwoord wordt uitgedrukt: I HAVE WRITTEN; „ik heb geschreven.” 3. als vóór eenigen tijd volbragt, zonder nochtans dien tijd nader te bepalen: „I WROTE,” *scripsi*, 't welk zoo wel kan beteekenen. „Ik schreef „gister,” als, „ik schreef vóór een jaar.” Deze tijd wordt van de taalkenners *Aoristus* of de onbepaald verledene genoemd. Eindelijk 4. kan een verleden bedrijf gedacht worden, als zijnde volbragt vóór eene andere zaak, welke insgelijks verleden is. Dit heet dan de meer dan verleden tijd (*tempus plusquamperfectum*): „I HAD WRITTEN,” *scripseram*, „ik had „geschreven.”

Hieruit ziet men, dat de Engelsche taal in dat opzigt iets vooruit heeft boven de Latijnsche, welke slechts drie veranderingen in den verleden tijd kan uitdrukken. De Latijnen hebben namelijk geen' bijzonderen tijd, om eene pas volbragte handeling te onderscheiden van eene, die een' geruimen tijd geleden is. In beide gevallen moeten zij zeggen *scripsi*, „ik heb „geschreven:” daar integendeel de Engelsche taal voor dit onderscheid ook eenen bijzonderen vorm der uitdrukking heeft.

---

* In de onderstelling namelijk, dat hier niet alleen eigenlijke conjugatiën, maar ook omschrijvingen derzelve door hulpwoorden, in aanmerking kunnen komen; want zoo men naauwkeurig wil spreken, kan alleen dat geene conjugatie heeten, 't welk onmiddellijk door het werkwoord-zelf wordt aangeduidt.

Met opzigt op den toekomenden tijd heeft men hoofdzakelijk twee veranderingen: den eenvoudigen of onbepaalden toekomenden tijd, I SHALL WRITE, „ik zal schrijven,” *scribam*; en den toekomenden tijd, welke betrekking heeft op een ander reeds verleden bedrijf: I SHALL HAVE WRITTEN, *scripsero*, „ik zal geschreven hebben.”

Behalve de gemelde bepaling der tijden hebben de werkwoorden nog eene andere onderscheiding, volgens welke zij of Doende of Lijdende (*Activa* of *Passiva*) genoemd worden, naardat het onderwerp in de betrekking van doen of lijden wordt beschouwd; zoo als, „ik bemin, ik word bemind;” I LOVE, I AM LOVED. Nog komt hierbij het onderscheid der zoogenaamde *Modi* of Wijzen. Dus wordt eene eenvoudige voorstelling door de aantoonende wijze (*Modus Indicativus*); een verzoek, bedreiging, of bevel door de gebiedende wijze (*Modus Imperativus*) uitgedrukt. WRITE THOU, LET HIM WRITE; „Schrijf gij, laat hem „schrijven.” De aanvoegende wijze (*Modus coniunctivus* of *Subiunctivus*) geeft de zaak onder zekere voorwaarde, of ondergeschikt aan eenige andere zaak, waarop gezien wordt, te kennen. Al deze verschillende manieren, om de eene of andere zaak te doen, te gelijk met het onderscheid der drie personen, Ik, Gij, en Hij, maken te zamen datgene uit, hetwelk men de Tijdvoeging of Conjugatie des werkwoords pleegt te noemen, en dat als een voornaam stuk der Spraak-kunst moet aangemerkt worden.

Het gezegde bevestigt de aanmerking, welke reeds in het begin van deze les door ons gemaakt is, dat

---

* Breedvoeriger en scherpzinniger aanmerkingen over de tijden der werkwoorden kan men vinden in den *Hermes* van HARRIS, en bij MONBODDO *Treatise on the Origin and Progress of Language Vol. II. p. 125.*

het werkwoord verre weg het meest zamengestelde en kunstigste is van alle deelen der rede. Men denke slechts eens, hoe vele dingen te gelijk door het enkele Latijnsche woord *Amayissem* beteekend worden; 1. de persoon, die spreekt; 2. eene daad van dien persoon; 3. eene bevestiging van die daad; 4. de aanwijzing van den verleden tijd; 5. eindelijk, eene voorwaarde, waarvan die daad afhangt. Hoewel nu de hedendaagsche talen zich in dergelijke gevallen niet zoo zeer van de eigenlijke conjugatie, als van de omschrijving door hulpwerkwoorden (*verba auxiliaria*) moeten bedienen, blijft het evenwel eene aanmerkelijke zaak, dat, zoo veel wij weten, in alle talen woorden van een zoo kunstig maaksel worden gevonden.

De wijze, om gemelde onderscheidingen van het werkwoord uit te drukken, is, gelijk wij reeds gezegd hebben, in verscheidene talen zeer verschillend. De volmaaktste soort van conjugatie schijnt gewis die te zijn, welke het grootste getal van gewigtige omstandigheden, zonder zich van het hulpwoord te bedienen, alleen door verandering aan het werkwoord-zelf, weet uit te drukken. Men zegt, dat in de meeste Oostersche talen de werkwoorden slechts weinig eigenlijke tijden, maar daarentegen zeer kunstig ingerigte wijzen hebben, waardoor men eene groote verscheidenheid van omstandigheden en betrekkingen kan aanduiden. De Hebreeuwen, bij voorbeeld, kunnen enkel door hun werkwoord, zonder bijvoeging van eenig hulpwoord, niet alleen uitdrukken, „ik heb geleerd,” maar ook, „ik heb naauwkeurig of dikwijls geleerd; men heeft mij bevolen te leeren; ik heb mij - zelve geleerd.” De Grieksche taal, welke van alle talen de volmaaktste is, vertoont, met betrekking der tijden en wijzen, de grootste regelmatigheid en volkomenheid. De Latijnsche is wel op dezelfde leest geschoeid, doch heeft de volmaaktheid van haar

model niet bereikt, vooral niet in het lijdende gedeelte van het werkwoord, waarvan de meeste tijden door middel van het hulpwoord *sum* gevormd zijn. In de hedendaagsche Europeaansche talen is de conjugatie zeer gebrekkig. Zij hebben slechts zeer weinige veranderingen in de uitgangen van het werkwoord-zelf, en moeten meest overal het hulpwoord te baat nemen. De Spraak heeft ook in dit opzigt gelijke verandering ondergaan, als wij voorheen betrekkelijk de declinatie hebben aangemerkt. Gelijk de voorzetsels, vóór de zelfstandige naamwoorden geplaatst, het gebruik der eigenlijke naamvallen verbannen hebben, zoo hebben de zoogenaamde hulpwerkwoorden **ZIJN, HEBBEN, ZULLEN** enz., gesteld voor het deelwoord, grootendeels de plaats ingenomen van de verschillende uitgangen der tijden en wijzen, waaruit de oude conjugatie bestond.

Deze verandering heeft, in beide gevallen, dezelfde oorzaak gehad, en laat zich, uit hetgene wij reeds te voren van de verandering der declinatie gezegd hebben, op eene voldoende wijze verklaren. De hulpwoorden zijn, even als de voorzetsels, woorden van een' zeer algemeenen en afgetrokken aard. Zij beteekenen de verschillende bepalingen van het bestaan, blootelijk op zich-zelf beschouwd, en zonder betrekking tot eenige bijzondere zaak. In de eerste tijden der Spraak werden de omstandigheden, welke zij te kennen geven, in het werkwoord-zelve ingelijfd, en er verliep veel tijds, eer dat men voor zulke afgetrokkene denkbeelden eigenlijke en op zich-zelve bestaande uitdrukkingen had gevonden. Maar toen naderhand, bij den verderen voortgang der Spraak, die hulpwoorden bekend werden, welke, gelijk de overige werkwoorden, hunne tijden en wijzen hadden, was het niet moeilijk te begrijpen, dat deze zelfde hulpwoorden bij alle overige werkwoorden de plaats van die veranderingen konden bekleeden, daar zij uit hun'

aard dezelfde kracht van bevestigen hadden, waardoor het werkwoord zich, in 't gemeen genomen; onderscheidt, en dat zij, om de meening van het werkwoord uit te drukken, alleenlijk met het deelwoord behoefden te worden zamengevoegd. Toen derhalve de nieuwere talen zich op de puinhoopen der oudere begonnen te verheffen, begon zich deze manier van zelve in de nieuwere spraakvorming in te dringen. De woorden ZIJN, HEBBEN, ZULLEN, waren zoo in zwang, dat het veel gemakkelijker moest schijnen, deze voor de andere werkwoorden te plaatsen, dan die menigvuldige veranderingen van uitgangen te onthouden, welke de conjugatie der oude werkwoorden uitmaken. Slechts twee of drie veranderingen in den uitgang van het werkwoord werden bewaard, namelijk in den tegenwoordigen tijd, en in de beide deelwoorden; al de overigen werden afgeschaft. Het gevolg hiervan was hetzelfde, als dat van het afschaffen der declinatie. Het maakte de taal in haar zamenstel eenvoudiger en gemakkelijker, doch tevens omslagtiger en minder bevallig.

Tot dus ver van de werkwoorden. De overige deelen der rede, welke de Onverbuigelijke genoemd worden, zullen ons niet lang ophouden.

De Bijwoorden (*Adverbia*) zijn de eerste, welke zich aan ons voordoen. Deze maken in elke taal eene zeer talrijke klasse van woorden uit, die, in 't gemeen genomen, tot de soort der Toeëigenende (*Attributives*) kunnen gebragt worden, daar zij dienen, om eene zaak nader te bepalen, en zekere omstandigheden, hetzij van tijd, plaats, maat, of andere eigenschappen, welke aangewezen moeten worden, uit te drukken. Zij zijn meereendeels niets anders, dan eene verkorte manier van spreken; drukkende met één woord datgene uit, hetwelk bij omschrijving in twee of meer woorden, die tot andere deelen der Spraak behooren,

kan worden uitgedrukt. „Zeer,” bij voorbeeld, zegt niets anders, dan „in een’ hoogen trap.” „Hier” zoo veel als „aan deze plaats;” „Vaak” en „Zelden” beteekent „vele of weinige malen;” en even zoo in de overige. Dus kan men de bijwoorden aanmerken als van minder noodzakelijkheid in de Spraak dan andere woorden, en hieruit besluiten, dat zij ook later zijn ingevoerd. Daarenboven is het blijkbaar, dat een groot gedeelte derzelve afgeleid zijn van andere woorden, welke reeds vroeger voorhanden waren.

Van veel meer gewigt, dan het grootste deel der bijwoorden, zijn de Voorzetsels (*Praepositiones*) en Voegwoorden (*Coniunctiones*). Deze maken die klasse van woorden uit, welke men Verbindende (*Connectives*) noemt, en zonder welke geene zamenhangende rede te begrijpen is. Zij drukken de betrekkingen uit, welke de dingen met elkander hebben; en dus is het eigenlijk door hun toedoen, dat de woorden tot verstaanbare en beteekenende zinnen worden verbonden. De voegwoorden worden voornamelijk gebruikt, om de deelen van één’ zin, of meer zinnen met elkander te verbinden. Maar de voorzetsels dienen ter zamenvoeging van enkele woorden, daar zij de betrekking, waarin een zelfstandig naamwoord met een ander staat, aanwijzen. Van hen hebben wij reeds voorheen bij de declinatie der zelfstandige naamwoorden het voornaamste gezegd.

Elk ziet duidelijk, dat al deze verbindende partikelen in de Spraak de grootste nuttigheid hebben, daar zij de betrekkingen en overgangen aanduiden, waardoor de ziel van de eene gedachte tot de andere voortgaat. In dit opzigt kunnen zij als de grond van alle redekaveling, welke niets anders is dan zamenvoeging van gedachten, worden aangemerkt. Schoon derhalve de Spraak bij barbaarsche volken, en in de ruwe tijdperken der wereld, geenen overvloed van zoodanige

woorden moge hebben, moet nogtans de voorraad daarvan overal in die mate toenemen, waarin de menschen vorderen in de kunst van nadenken en opmerken. Hoe meer eene natie vordert in wetenschap, en hoe volmaakter hare taal wordt, des te meer zal het getal aangroeijen van die verbindende partikels, waardoor die betrekkingen van zaken, en die overgangen van gedachten worden uitgedrukt, welke van min doorzigtige menschen over het hoofd gezien worden. Geene taal is uit dien hoofde zoo rijk in dit opzigt als de Grieksche, en dit is een gevolg van den fijnen en scherpzinnigen geest dezes volks. In het algemeen hangt een groot gedeelte der schoonheid en nadruk in elke taal af van het rechte gebruik der voegwoorden, voorzetsels, en dier betrekkelijke voornaamwoorden, welke, even als deze, dienen, om de onderscheidene deelen der rede zamen te voegen. Het is dikwijls alleen het gepaste gebruik van die verbindende partikelen, welke of aan de rede het aanzien geeft van vastheid en gedrongenheid, of dezelve wankel en los maakt; haar of met een' vasten en geregelden tred, of met wufte en ongeregelde schreden doet voortgaan.

Eer ik mijne aanmerkingen over het algemeene zamenstel der Spraak besluit, zij het mij vergund dit alleen nog aan te merken, dat dit onderwerp, hoe droog en ingewikkeld het sommigen ook toeschijne, van het grootste gewigt, en met de wijsgeerige kennis van 's menschen ziel ten naauwste verbonden is. De Spraak is het middel, waardoor de begrippen onzer ziel worden overgebracht of verklaard, en dus kan het niet missen, of een onderzoek naar het zamenstel en de vorderingen derzelve moet ons menige oplossing verschaffen van zaken, welke tot den aard en den voortgang onzer denkbeelden-zelve, en tot de werkingen van onze geestvermogens behooren; zaken, waaruit voor

den mensch vrij wat valt te leeren. QUINCTILIANUS, een bij uitstek oordeelkundig schrijver, laat zich aangaande dit onderwerp dus hooren: „Niemand,” zegt hij, „verachte de grondbeginsels der Spraakkunst, als „zaken van luttel gewigt; niet, als of het eene zoo „grootte zaak ware, het onderscheid tusschen klink- „letters en medeklinkers te ontdekken, en deze weder- „om in halve-klinkers en stommen te verdeelen; maar „omdat hij, welke de moeite doet van dieper in het „heiligdom der Spraak te dringen, daar een aantal „fijne stoffen zal aantreffen, geschikt, om niet slechts „het jeugdige verstand op te scherpen, maar ook om „het schrandere brein van den grootsten geleerde te „oefenen.” *

Laat ons thans tot de Engelsche taal overgaan. Ik heb reeds in deze en de voorgaande les sommige aanmerkingen over haar zamenstel hier en daar ingevlochten; doch het zal niet ongepast zijn, nog wat meer bijzonder in het onderzoek daarvan te werk te gaan.

De taal, welke thans door geheel Groot-Brittanje wordt gesproken, is noch de oorspronkelijke taal van het eiland, noch eene dochter derzelve, maar geheel enal van vreemde afkomst. De taal der eerste bewoners van het eiland is ongetwijfeld de Celtische of Gaelische geweest, zijnde dezelfde met de Gallische; want dat Groot-Brittanje door de Gallen bevolkt is,

---

* *Ne quis tamquam parva fastidiat grammatices elementa. Non quia magnae sit operae, consonantes a vocalibus discernere, easque in semivocalium numerum, mutarumque partire, sed quia interiora velut sacri huius adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit.*

QUINCTIL. *Instit. Orat. I. 4.*

wordt door verscheidene omstandigheden waarschijnlijk gemaakt. De Celtische taal, welke gezegd wordt vol uitdrukking en rijk te zijn, en die waarschijnlijk een van de oudste talen der wereld is, was eertijds over het grootste gedeelte der westelijke landen van Europa verspreid. Zij was de taal van Gallië, Groot-Britannië, Ierland, en waarschijnlijk ook van Spanje. Dezelfde veranderingen, welke door de veroveringen der Romeinen, en in latere tijden door die van de Noordsche volken, niet alleen in het staatsgestel en de Spraak, maar ook in de gansche gedaante van Europa plaats grepen, hebben ook langzamerhand die oude taal doen verdwijnen, welke thans nog maar alleen in de gebergten van Wallis, in de Hooglanden van Schotland, en onder de wilde Ieren wordt gesproken. Want de Iersche, Wallisische en Hersische Spraken zijn slechts verschillende tongvallen van dezelfde taal, namelijk van het oude Celtisch.

Het Celtisch was dus de taal der oorspronkelijke Britten, welke, zoo veel wij weten, de eerste inwoners van dit eiland zijn geweest; en hetzelfde bleef de taal van het land tot op de aankomst der Saksen in Engeland, in het jaar vierhonderd en vijftig. Deze, de Britten hebbende overwonnen, vonden niet goed zich met hen te vermengen, maar verdreven ze uit hunne woonsteden, tevens met hunne taal, diep in de gebergten van Wallis. De Saksen behoorden tot die Noordsche natiën, welke toenmaals Europa overstroomden, en hunne taal, zijnde een tongval der Gothische en Teutonische, geheel van de Celtische onderscheidde, leide den grondslag der tegenwoordige Engelsche taal. Zonder eenige merkelijke verandering te ondergaan, werd zij met eenig inmengsel van het Deensch, hetwelk waarschijnlijk van dezelfde afkomst is met het Saksisch, het geheele eiland door, algemeen gespro-

ken, tot op de tijden van WILLEM den Veroveraar. Door dezen werd het Normandisch of Fransch, als de taal van het hof, ingevoerd, 't welk eene aanmerkelijke verandering in de taal der natie te weeg bragt; en dus is het Engelsch, dat na den tijd van WILLEM, en nog heden wordt gesproken, een mengsel van het oude Saksisch, en het Normandisch-Fransch; met bijvoeging van eene menigte nieuwe en vreemde woorden, welke, bij verloop van tijd, deels door den koophandel, deels door de wetenschappen, allengs zijn binnengeslopen.

Op deze wijze laat zich de geschiedenis der Engelsche taal vrij duidelijk verklaren. De taal, welke in de zuidelijke deelen van Schotland wordt gesproken, en reeds vóór vele eeuwen gesproken werd, is niets anders dan een tongval der Engelsche. Op welke wijze echter, en langs welke wegen, de oude Celtische Spraak uit de zuidelijke gewesten van Schotland is gebannen, en de wijk in de Hooglanden en aangrenzende eilanden heeft genomen, kan niet wel met die zekerheid bepaald worden, waarmede men dit van die verandering in Engeland-zelve kan doen. Of het zuidelijke gewest van Schotland voorheen insgelijks aan de Saksen onderworpen is geweest, en mogelijk een gedeelte van het koninkrijk van Northumberland heeft uitgemaakt; dan of die groote menigte Engelsche vlugtelingen, welke bij den inval der Noormannen, en bij andere gelegenheden, de vlugt naar Schotland namen, tevens hunne taal daar hebben ingevoerd, en dat deze vervolgens, door de onderlinge vereeniging dier twee natiën, de overhand over het Celtisch heeft behouden, zijn onzekere en betwistbare zaken, wier dieper onderzoek ons te ver van ons eigenlijk onderwerp zoude doen afdwalen.

Uit het gezegde blijkt, dat eigenlijk de Duitsche

tongval den grond van onze tegenwoordige taal uitmaakt; eene taal, welke onder drie verschillende gedaanten, namelijk het Saksisch, het Deensch en het Normandisch, tot ons is gekomen, daar toch al deze drie te zamen in het tegenwoordig Engelsch zijn ingesmolten. Ook is het zichtbaar, dat een zeer groot gedeelte van onze woorden uit het Latijn zijn afgeleid. Naar alle waarschijnlijkheid, hebben wij deze niet onmiddellijk van het Latijn gekregen, maar zijn dezelve meerendeels eerst door het kanaal van het Normandisch-fransch in onze taal gekomen. De Romeinen hadden een' tijdlang Gallië in bezit gehad, en van daar kwam het, dat de taal van dat land ten tijde, toen de Franken en Noormannen hetzelfde vermeersterden, eene soort van bedorven Latijn was, met Celtisch vermengd, hetwelk de Romanische taal werd geheeten. Deze Franken en Noormannen verdreven niet, gelijk de Saksen in Engeland hadden gedaan, de oude bewoners, maar lieten ze, nadat zij hen overwonnen hadden, onder zich wonen, waardoor de landtaal een mengsel werd van het Duitsch, door de overwinnaars medegebragt, en van het voorheen gebruikelijke bedorven Latijn. Van daar komt het ook, dat de Fransche taal steeds eene aanmerkelijke overeenkomst met de Latijnsche heeft behouden, en dit is tevens de oorzaak, dat een groot aantal van oorspronkelijk Latijnsche woorden, welke bij de Noormannen in Frankrijk in gebruik waren, na de overmeestering van deze, in onze taal zijn ingeslopen; waarbij sedert nog menige andere onmiddellijk uit het Latijn zijn bijgekomen, doordien de Romeinsche letterkunde zich door geheel Europa verspreid heeft.

Uit dezen zamenloop van zoo velerlei stroomen, en uit de vereeniging van zoo vele ongelijke deelen, moest natuurlijker wijze volgen, dat de Engelsche taal, gelijk alle vermengde talen, nu en dan eenigzins onre-

gelmatig werd. Men kan van haar niet verwachten die naauwkeurige overeenstemming der deelen, die volkomene regelmatigheid van zamenstel, welke men aantreft in die eenvoudiger talen, die zich eenigermate zelve hebben gevormd, en op éénen grond zijn gebouwd. Dus ontdekt men in de Engelsche taal, gelijk reeds voorheen is aangemerkt, slechts weinige sporen van conjugatie en declinatie; ook is hare woordschikking zeer naauw bepaald, daar zij zoo weinige teekens aan de woorden-zelve heeft, welke dienen, om hunne onderlinge betrekking, of, zoo als het in den stijl der spraakkenners heet, Overeenkomst en Regering uit te drukken. Onze woorden, die uit zoo verschillende landen zijn aangebragt, scheiden zich geheel van elkander, en kunnen dus in het zamenstel van eene zin niet zoo natuurlijk ineensmelten, als de woorden in de Grieksche en Romeinsche talen.

Dan deze nadeelen, zoo men ze dus moet noemen, welke uit eene vermengde taal voortvloeijen, worden weder door andere voordeelen opgewogen; bijzonder door het aantal en de verscheidenheid van woorden, waarmede eene zoodanige Spraak zich kan verrijken. En inderdaad, men vindt weinige talen, welke de Engelsche in dat opzigt overtreffen. Een schrijver, die over eenig gewigtig onderwerp, bijzonder uit de Geschiedenis, Oordeelkunde, Staatkunde en Zedekunde, wil schrijven, heeft geene de minste reden, om zich over de armoede van onze taal te beklagen. De opmerkzame en tot nadenken geneigde geest onzer natie heeft een' aanmerkelijken voorraad van uitdrukkingen voor dergelijke onderwerpen vergaderd. Ook is voor de taal der poëzij rijkelijk gezorgd. Onze poëtische stijl is zeer van dien der proza onderscheiden; niet alleen met opzigt tot de voetmaat, maar ook in de woorden-zelve; hetwelk een bewijs is, dat wij een'

rijken schat van woorden bezitten, waaruit wij vrijheid hebbende dezulken te kiezen en te gebruiken, welke voor elken bijzonderen schrijftrant het meest geschikt zijn. En hierin overtreffen wij zeer ver de Franschen, wier poëtische taal, zoo het rijm er niet bijkwam, in het geheel niet van de gewone proza zou zijn te onderscheiden.

Voornamelijk echter zijn het ernsthaftige onderwerpen, en heftige aandoeningen der ziel, in wier schildering de Engelsche taal hare grootste kracht laat zien. Dus zegt men, dat zij niet minder dan dertig woorden bezit, om alle verscheidenheden der Gramschap uit te drukken. * Min vruchtbaar daarentegen is zij in de beschrijving van een teederder gevoel en zachtere aandoeningen, en men moet bekennen, dat de Fransche taal haar in het uitdrukken der fijne karaktertrekken ver overtreft; bijzonder in de kleine verscheidenheden van zeden, gaardheden en bedrijven des gezelligen levens. Laat eens iemand beproeven, eenige bladzijden uit een' Roman van MARIVAUX in het Engelsch te vertalen, en hij zal ras van ons gebrek aan uitdrukkingen voor dergelijke onderwerpen volkomen overtuigd worden. Geene taal is inderdaad zoo rijk in uitdrukkingen voor alles, wat fijn lustig, en vermakelijk is, als de Fransche, en uit dien hoofde is zij misschien van alle talen der wereld het best geschikt voor den gezelligen omgang; maar in het uitdrukken van onderwerpen van een' verhevener aard, mag de

---

* *Anger, wrath, passion, rage, fury, outrage, fierceness, sharpness, animosity, cholera, resentment, heat, heart-burning; to fume, storm, inflame, be incensed; to vex, kindle, irritate, enrage, exasperate, provoke, fret; to be sullen, hasty, hot, rough, sour, peevish, etc.*

Preface to GREENWOOD'S Grammar.

Engelsche taal met regt gezegd worden haar ver te overtreffen.

. Het is eene vrij algemeene stelling, dat de taal haren heerschenden toon verkrijgt van het nationale karakter des volks, bij hetwelk zij in gebruik is. Dit is in zeker opzigt waar, en de invloed van het nationaal karakter op de taal kan niet worden geloochend. De levendigheid en vrolijkheid van den Franschman, en de ernsthaftigheid en de diependenkende aard van den Engelschman zijn op eene zichtbare wijze in beider talen ingedrukt. Echter zoude men deze stelling, mijns oordeels, te ver uitstrekken, wanneer men zich voorstelde den geest en de zeden eens volks altijd duidelijk in deszelfs taal afgebeeld te zullen vinden; want de oorspronkelijke voorraad van woorden, welke eene natie van hare voorouders heeft ontvangen, blijft door vele tijdperken heen de grondslag harer taal, terwijl hare zeden misschien reeds aanmerkelijke veranderingen hebben ondergaan.

Men kan van den aard onzer taal, en van het karakter dergenen, die haar spreken, natuurlijk verwachten, dat het haar gansch niet aan sterkte en nadruk ontbreekt. Zij is zekerlijk uit haren aard eenigzins langwijlig, 't welk veroorzaakt wordt door de groote menigte van partikelen, waarvan zij zich telkens moet bedienen; en deze langwijligheid verzwakt eenigermate hare oorspronkelijke kracht. Zeer zelden kan men in het Engelsch met één woord zoo veel uitdrukken, als door de werkwoorden en zelfstandige naamwoorden der Grieken en Latijnen kan worden uitgedrukt. Onze stijl is minder inengedrongen; de denkbeelden, door meer woorden verspreid, en als het ware in verscheidene stukken gedeeld, moeten noodwendig een' zwaker indruk maken. Onaangezien dit gebrek, kan men nogtans aan de Engelsche taal, wegens haren rijkdom

van woorden, om de sterkere aandoeningen uit te drukken, en de vrijheid, welke zij bij uitstek bezit, om zamengestelde woorden (*composita*) te vormen, geenszins eene groote kracht en nadruk betwisten; in vergelijking namelijk met de hedendaagsche talen; want dat zij voor de oude talen moet onderdoen, is uit het reeds gezegde genoegzaam op te maken. De stijl van een' MILTON - alleen, zoo wel in proza als in poëzij, is een voldoende bewijs, dat het der Engelsche taal aan niets minder dan aan kracht en nadruk ontbreekt.

De buigzaamheid eener taal, of hare bekwaamheid, om een' verschillenden stijl en een verschillend karakter aan te nemen, zoodat zij, naar gelang der omstandigheden, of naar den geest van den schrijver, ernstig en sterk, gemakkelijk en vloeibaar, teeder en zacht, deftig en grootsch kan zijn, is eene eigenschap, beide in het spreken en schrijven, van groote aangelegenheid. Dezelve schijnt van drie dingen af te hangen; van den rijkdom in woorden; van de verschillende schikkingen, waarvoor de woorden vatbaar zijn; en eindelijk van de verscheidenheid en schoonheid in den klank der woorden, zoodat zij voor vele verschillende voorwerpen passen.

Nimmer bezat eenige taal deze eigenschap in een' hooger trap, dan de Grieksche, welke van elken schrijver, die geest bezat, zoo kon gebogen worden, als met de eigenlijke manier en stemming van den geest des schrijvers 't best overeenkwam. Bij de drie eigenschappen, welke ik zoo even, als noodzakelijk tot dat oogmerk heb opgegeven, voegde zij nog die aangename verscheidenheid van tongvallen, welke haar nog meer in staat stelde, om alle soorten van karakters, van het deftigste af tot het eenvoudigste en gemeenzaamste toe, naar goedvinden des schrijvers, met het grootste gemak aan te nemen. De Latijnsche taal, hoe fraai ook, moet in dit opzicht voor de Grieksche

onderdoen. Het karakter van het Latijn heeft eene bepaalde strekking tot statigheid en deftigheid; in den klank van de woorden dier taal is iets krachtigs en mannelijks; en zij verschijnt steeds in eene raadsheerlijke achtbaarheid, welke de beste schrijver bezwaarlijk bij gelegenheid kan verbergen. Onder de hedendaagsche talen bezit de Italiaansche eene veel grootere mate van deze buigzaamheid, dan de Fransche. Door haren rijkdom, hare vrijheid in de woordschikking, en de schoonheid en harmonij van hare klanken, weet zij zich zeer gemakkelijk naar elk onderwerp, zoo wel in poëzij als in proza, te voegen; zij is bekwaam voor het sterke en grootsche zoo wel, als voor het zachte en teedere; met één woord, zij schijnt al de hedendaagsche talen, welke uit de puinhoopen der oudere zijn voortgekomen, in volkomenheid te overtreffen. De Engelsche taal, schoon zij in buigzaamheid niet bij de Italiaansche kan halen, mag gezegd worden vrij wat van deze eigenschap te bezitten. Zoo iemand zich de moeite wil geven, om het onderscheid van stijl in sommige van onze klassieke schrijvers wat nauwkeuriger te overwegen, en eens met aandacht te letten, bij voorbeeld op die zoo verschillende manier, welke in de schriften van een' SHAFESBURY, en in die van eenen SWIFT, wordt gevonden, die zal zien, dat onze taal een' rijkdom van uitdrukkingen, en eene bekwaamheid bezit, om zich naar den verschillenden smaak des schrijvers te schikken, welke haar tot geene geringe eer strekt.

Hetgene men tot hier toe der Engelsche taal voornamelijk te last gelegd heeft, is gebrek aan Welluidendheid. Ik weet wel, dat een inboorling voor den klank zijner moedertaal is ingenomen, en dus niet wel als een bevoegd regter over een stuk als dit kan worden aangemerkt; nogtans meen ik met duidelijke bewij-

zen te kunnen staven, dat men deze beschuldiging tegen de Engelsche taal veel te ver heeft getrokken. De welluidendheid onzer verzen, en het vermogen om, zonder het rijm ter hulp te nemen, genoegzaam de poëtische kadans te onderhouden, is alleen een voldoende bewijs, dat het onzer taal niet aan muzikale welluidendheid ontbreekt. Onze verzen bezitten, naast de Italiaansche, de meeste verscheidenheid en harmonij van al die der nieuwe talen, en overtreffen zonder tegenspraak verre de Fransche verzen in afwisseling, liefstaligheid en melodij. De heer SHERIDAN heeft in zijne lessen getoond, dat het Engelsch veel rijker is in klinkers en tweeklanken, dan de meeste talen; dat de verscheidenheid van langen en korten op eene aangename wijze afwisselt, en daardoor de maat onzer lettergrepen de vereischte afwisseling verkrijgt. Onze medeklinkers, welke voor het oog zoo zamengedrongen op het papier schijnen, worden, volgens de aanmerking van dien schrijver, in de uitspraak, vaak op eene voor het oor niet ongevallige wijze, vereenigd, en in het bijzonder is de tegenwerping, welke men tegen het menigvuldige gebruik van den sissenden medeklinker S gemaakt heeft, ongegrond en onbillijk. Men heeft namelijk niet opgelet, dat deze letter gemeenlijk, en vooral in de laatste lettergrepen, haar' sissenden klank geheel verliest, en in de Z verandert, welke eene van die letteren is, waarop het oor met vermaak rust; zoo als in de woorden *has, these, those, loves, hears*, en ontelbaar andere, waarin, ofschoon de S wordt geschreven, nogtans in de uitspraak de Z gehoord wordt.

Met dit alles echter moet men toestemmen, dat behoorlijke welluidendheid geene der bijzondere deugden in de Engelsche taal uitmaakt. Hoewel zij voor

eene melodieuze schikking der woorden niet onvatbaar is, moet nogtans sterkte en nadruk, meer dan bevalligheid, als haar hoofd-karakter worden opgegeven. Wij zijn, over het geheel genomen, gewoon de woorden kort uit te spreken, en hebben daarom ook de uitspraak der meesten, welke van het Latijn afkomen, verkort, zoo als *orator*, *spectacle theatre*, *liberty*, en meer andere. En overeenkomstig hiermede is dan ook die bijzonderheid der Engelsche uitspraak, van den accent meer terug te schuiven naar de eerste lettergreep des woords, dan zulks bij eenige andere natie geschiedt. Bij de Grieken en Latijnen wordt de accent nooit verder geschoven, dan tot op de derde lettergreep van het einde, daar wij integendeel verscheidene woorden hebben, waarin de accent valt op de vierde, ja zelfs op de vijfde lettergreep van het slot, als in de woorden *mémorable*, *convéniency*, *ambulatory*, *prófitableness*. Deze gewoonte, om den accent zoo vroeg te laten hooren, en zoo nabij de eerste lettergrepen, als mogelijk is, te brengen, heeft in 't gemeen de kracht, om aan de uitspraak van een volk eene zekere levendigheid en korthed te geven, maar van den anderen kant heeft dezelve te veel schielijkheid en overhaasting, om zeer aan het oor te behagen.

Behalve deze bezit de Engelsche taal eene andere in het oog loopende eigenschap, daarin bestaande, dat zij ten opzichte van het zamenstel de eenvoudigste is van alle Europeansche talen. Zij is vrij van al dat kunstig ingewikkelde van naamvallen, buigingen, wijzen en tijden. Hare woorden verwijderen zich minder, dan in eenige andere taal, van haren oorspronkelijken vorm. Hare zelfstandige naamwoorden kennen geen ander onderscheid van geslacht, dan dat, hetwelk in de natuur-zelve gegrond is, en hebben

maar ééne verandering van naamval. Hare bijvoegelijke naamwoorden zijn uitgezonderd, om den trap van vergelijking (*comparationis gradum*) uit te drukken, onveranderlijk. Hare werkwoorden, in plaats van al die veranderingen der oude conjugatie te ondergaan, dulden niet meer dan vier of vijf wisselingen van uitgang. Het gebruik van eenige weinige voorzetsels en hulpwoorden verschaft aan de rede alle mogelijke duidelijkheid, terwijl de eigenlijke gedaante der woorden - zelve grootendeels onveranderd blijft. Van de nadeelen, welke betrekkelijk de kortheid, nadruk en fraaiheid uit dit samenstel onzer taal voortvloeiën, heb ik reeds voorheen gesproken. Desnietteenstaande is het zeker, dat zulk een samenstel de gemakkelijheid bij uitstek bevordert. Niet alleen wordt daardoor het leeren der taal minder moeilijk gemaakt, maar de schikking der woorden wordt ook natuurlijker en eenvoudiger, en de regels der syntaxis minder in getal en ligter te begrijpen.

Ik ben met Dr. LOWTH van gevoelen, dat deze eenvoudigheid en gemakkelijheid onzer taal oorzaak is, dat zij veeltijds met zoo weinig naauwkeurigheid wordt geschreven en gesproken. Talen, die van een omslagtiger en kunstiger samenstel zijn, vereischen natuurlijker wijze meer moeite in de beoefening. De verscheidenheid van geslacht en naamvallen, van conjugatie en declinatie, de menigvuldige regels der syntaxis, zijn allen dingen, waarop men in de talen acht moet geven. Hierdoor werd de Spraak noodwendig meer een onderwerp van kunst; zij kreeg eene vaste gedaante; men bepaalde hare grondregels, en elke afwijking van deze regels liep dadelijk in het oog. Bij ons, integendeel, wordt de Spraak zelden als een onderwerp van grammatikale regels beschouwd. Men houdt het voor eene uitgemaakte zaak, dat men, zon-

der de regels te beoefenen, eene genoegzame bekwaamheid in haar kan verkrijgen, en dat eene syntaxis, zoo bekrompen en bepaald als de onze, niets heeft, hetwelk bijzondere opmerking verdient. Een zeer onnaauwkeurige en verwaarloosde schrijfrant is hiervan het onvermijdelijk gevolg.

Ik stem toe, dat grammatikale regels geenszins toe-reikende zijn, om een vastgesteld gebruik in de taal omver te stooten. Een gevestigd gebruik is, zoowel in het schrijven als in het spreken, de stokregel, naar welken wij ons in de eindelijke beslissing over verschilstukken in Spraak en Schrift moeten gedragen. Maar daaruit volgt echter niet, dat grammatikale regels geheel nutteloos zijn. In alle talen, welke tot een' zekeren trap van beschaafdheid zijn gebracht, heeft eene zekere heerschende schikking en regelmaat plaats, waarop het meest algemeen aangenomen gebruik moet ondersteld worden gegrond te zijn, en die in alle gevallen, waarin het gebruik twijfelachtig is, een aanmerkelijk gezag heeft. Elke taal heeft hare regelen van syntaxis, welke onverbrekkelijk behooren gevolgd te worden, door een ieder, die zich met eenige naauwkeurigheid in het spreken of schrijven begeert uit te drukken. Want syntaxis is niets anders, dan die schikking en verbinding der woorden van een' zin, waardoor de beteekenis van ieder enkel woord, en de betrekking van alle woorden onder elkander, het duidelijkst en verstaanbaarst worden gemaakt.

Zeker is het, dat niet alle regels der Latijnsche syntaxis op onze taal toepasselijk zijn. Vele derzelve komen voort uit het bijzondere zamenstel dier taal, hetwelk medebrengt, dat sommige werkwoorden en voorzetsels den genitief, sommige den datief, andere wederom den accusatief of ablatief

regeren. Doch deze bijzonderheid daar gelaten, gaat het vast, dat de voornaamste en wezenlijkste regels der syntaxis zoo wel gelden voor de Engelsche taal, als voor de Latijnsche, ja voor alle talen zonder onderscheid. Immers zijn in alle talen de deelen, waaruit eene rede bestaat, dezelfde. Allen hebben zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, werkwoorden en partikels van verbinding; en overal, waar deze deelen der rede voorkomen, hebben zekere noodzakelijke betrekkingen tusschen hen plaats, welke hunne syntaxis, dat is, de plaats en wijze, die ieder woord in den zin moet innemen, bepalen. Dus moet bij voorbeeld, in het Engelsch zoo wel als in het Latijn, het bijvoegelijke naamwoord met het zelfstandige, het werkwoord met zijn regerend substantief, in persoon en getal overeenkomen; en wel, omdat het in de natuur der dingen gegrond is, dat een woord, hetwelk eene eigenschap of daad uitdrukt, zoo nauw mogelijk moet verbonden zijn met den naam van de zaak, wier eigenschap of daad het te kennen geeft. Twee of meer zelfstandige naamwoorden, door een koppelwoord verbonden, vorderen altijd, dat de werkwoorden of voornaamwoorden, waarop zij betrekking hebben, in het meervoudige getal worden gezet, wijl anders derzelve gemeene betrekking met die werkwoorden of voornaamwoorden niet wordt uitgedrukt. Een werkwoord, hetwelk een bedrijf te kennen geeft, moet in alle talen een' accusatief regeren, dat is, het moet duidelijk eenig zelfstandig naamwoord aanwijzen als het voorwerp, waarop dat bedrijf gerigt is. Een betrekkelijk voornaamwoord, *pronomens relativum*, moet altijd met de zaak, waarop het betrekking heeft, overeenkomen in geslacht, getal en persoon. Voegwoorden of verbindende partikels moeten altijd gelijke naam-

vallen en wijzen verbinden, dat is, zij moeten woorden vereenigen, welke van gelijke gedaante en gesteldheid zijn. Dit zijn slechts eenige weinige voorbeelden van die grondregels der syntaxis, welke zelfs in eene taal, als de onze, volstrekt moeten in acht genomen worden van elk een, die met eenige naauwkeurigheid wil spreken of schrijven.

Voor het overige, hoe voortreffelijk of gebrekkig de Engelsche taal ook zijn moge, zij blijft toch de taal van ons land, en verdient uit dien hoofde onze zorgvuldige beoefening. Het is bekend, hoe veel zich de Grieken en Romeinen, in de bloeiende tijden van hun staat, aan de beschaving hunner taal hebben laten gelegen zijn. Op gelijke wijze hebben in later eeuw de Franschen en Italianen zich op de beoefening hunner talen met groote vlijt toegelegd. Doch deze voorbeelden ook daar gelaten, zoo blijft het eene gewisse waarheid, dat de beste kundigheden, welke men door beoefening van vreemde talen kan verkrijgen, alleenlijk dan met voordeel kunnen worden medegedeeld, wanneer men zich in zijne moedertaal wél weet uit te drukken. Laat den inhoud van een werk nog zoo goed en nuttig zijn, het zal immer in achtiging bij het algemeen verliezen, bijaldien het der uitdrukking aan zuiverheid en juistheid ontbreekt. Dan om zich een netten en zuiveren stijl eigen te maken, daartoe wordt meer moeite en oefening vereischt, dan gemeenlijk geloofd wordt, en hij bedriegt zich zeer, die zich verbeeldt, dat hij bloot door een vlugtig lezen van sommige goede schrijvers daartoe kan geraken. De menigvuldige fouten tegen de Spraakkunst, de gedurige misgrepen tegen de zuiverheid der taal, waaraan zich zelfs schrijvers van naam schuldig maken, bewijzen ten overvloede, dat eene opzettelijke en naauwkeurige beoefening der taal noodzakelijk dient vooraf

te gaan bij elk een, wien het te doen, om wel en zuiver te schrijven. *

---

* Over dit onderwerp verdient nagelezen te worden LOWTH's Korte Inleiding tot de Engelsche Spraakkunst, welke met regt voor de beste spraakkunst tot nog toe wordt gehouden. Hier zal men datgene, 't welk ik met betrekking tot de menigvuldige onnaauwkeurigheden in de taal van sommigen onzer beste schrijvers gezegd heb, volkomen bevestigd vinden. Ook zal men bij Dr. CAMPBELL (*Philosophy of Rhetoric*) menige schrandere aanmerking, zoo over den stijl in 't gemeen, als over de Engelsche taal in het bijzonder, aantreffen. En bij deze kan insgelijks met veel nut gevoegd worden Dr. PRIESTLEY, in zijne Eerste beginsels der Engelsche Spraakkunst, (*Rudiments of English Grammar*) die verscheidene mislagen heeft aange-
wezen, waarin schrijvers kunnen vervallen.

ELFDE LES.

OVER DEN STIJL , DE DUIDELIJKHEID EN JUISTHEID.

Alles, wat wij over de Spraak te zeggen hadden, afgehandeld hebbende, gaan wij thans over ter beschouwing van den Stijl, en van de regels, welke daartoe behooren.

Het is niet gemakkelijk een juist denkbeeld te geven van hetgene men door het woord *STIJL* verstaat. Ik weet hetzelfde niet beter te bepalen, dan dat het is de bijzondere manier, om zijne gedachten door middel van de *Spraak* uit te drukken. *Stijl* is van de bloote taal of van enkele woorden zeer onderscheiden. De woorden, waarvan zich een schrijver bedient, kunnen op zich-zelve goed en zonder fout zijn, terwijl nogtans zijn *Stijl* groote gebreken heeft; daar deze droog, of stijf, of zwak, of gemaakt kan zijn. De *Stijl* heeft dus immer eene zekere betrekking op des schrijvers manier van denken; dezelve is eene afbeelding van de denkbeelden, welke in zijn' geest opkwamen; en van daar komt het, dat het in vele gevallen, wanneer wij des schrijvers werk onderzoeken, ten hoogste moeilijk is, deszelfs *Stijl* van zijne gedachten te onderscheiden. Men behoeft zich over dit inwendige verband

niet te verwonderen, daar de Stijl niets anders is, dan die soort van uitdrukking, welke onze gedachten het gereedelijkst aannemen. Van daar is het ook, dat elk land zich onderscheidt door een' bijzonderen Stijl, overeenkomstig met de geaardheid en den geest van deszelfs inwoners. De Obstersche volken verlevendigen hunnen Stijl door de sterkste, en, naar den uiterlijken schijn, zeer overdreven figuren. De Atheniënsers, een beschaafd en schrander volk, vormden zich een' Stijl, welke uitmuntte in naauwkeurigheid, duidelijkheid en fraaiheid. De bewoners van Klein-Azië, bij wie vrolijkheid en ongebondenheid van zeden heerschten, legden zich toe op een' bloemrijken en overdadigen Stijl. Een dergelijk kenschetsend onderscheid kan men ook nog heden ten dage in den Stijl der Franschen, Engelschen en Spanjaarden ontdekken. Men spreekt, wanneer men algemeene kenmerken van den Stijl opgeeft, van een' krachtigen, een' zwakken, een' volgeestigen Stijl; eigenschappen, welke men duidelijk ziet, dat niet zoo zeer op enkele woorden en spreekmanieren, als wel op de wijze van denken eens schrijvers toepasselijk zijn. Zoo moeilijk is het deze twee dingen, welke inderdaad naauw verbonden zijn, in de behandeling van elkander af te zonderen. Tot mijn tegenwoordig oogmerk schijnt het mij 't gevoegelijkst te zijn, met de verklaring der eenvoudige eigenschappen van den Stijl te beginnen, en van deze tot de meer zamengestelde en meer algemeene over te gaan, welke grootendeels uit de vereeniging van de eerstgemelden ontspruiten.

Al de eigenschappen van een' goeden Stijl kunnen hoofdzakelijk tot twee worden gebragt, namelijk Duidelijkheid en Fraaiheid. Alles toch, wat met mogelijkheid van de Spraak kan gevorderd worden, bestaat daarin, dat zij onze gedachten aan anderen op eene klare wijze, en in zulk een kleed voordrage, hetwelk;

door het verwekken van vermaak en opmerkzaamheid, den indruk, welken wij begeeren te maken, ten krachtigste bevordert. Is hieraan voldaan, zoo heeft men het oogmerk, waarmede men spreekt of schrijft, volkomen bereikt.

Duidelijkheid is buiten twijfel de hoofdeigenschap van den Stijl, * en wel eene zoo wezenlijke eigenschap in alle soorten van schrift, dat gebrek daaraan volstrekt door niets anders kan worden vergoed. Zonder Duidelijkheid zijn de rijkste sieraden van den Stijl slechts eene schemering in den donker, welke den lezer, in plaats van hem te vermaken, in verlegenheid brengt. De eerste zorg derhalve van een' schrijver moet zich daartoe bepalen, dat hij zijne gedachten zoo uitdrukke, dat dezelve niet alleen duidelijk en volkomen, maar ook zonder moeite verstaan worden. „De rede,” zegt QUINCTILIANUS, „moet „zelfs van den min oplettenden hoorder kunnen begrepen worden; zij moet, even als de zon in de „oogen, van zelve in het verstand indringen, zonder „dat hetzelfde daarheen gerigt is. Het is dus niet „genoeg, dat de zin daarvan verstaan worde, maar „men moet maken, dat het onmogelijk zij denzelfden „niet te verstaan.” † Een schrijver, welken wij niet dan met moeite kunnen volgen, die ons telkens noodzaakt stil te staan, en den zin meer dan éénmaal na te lezen, om denzelfden wel te verstaan, zoodanig een schrijver zal ons niet lang gevallen. De men-

---

* *Nobis prima sit virtus perspicuitas, propria verba, rectus ordo, non in longum dilata conclusio; nihil neque desit, neque superfluat.* QUINCTIL. *Instit. Orat. Lib. VIII.*

† *Oratio debet negligenter quoque audientibus esse aperta, ut in animum audientis, sicut sol in oculos, etiamsi in eam non intendatur, incurrat. Quare, non solum ut intelligere possit, sed ne omnino possit non intelligere, curandum.* Ibid.

schen hebben gemeenlijk geen' lust, om zoo veel moeite te nemen. Men mag de vertooning maken, dat men zich over de scherpzinnigheid des schrijvers verwondert, nadat men eindelijk zijne meening heeft geraden; zelden zal men genegenheid gevoelen, om deszelfs werk voor de tweedemaal te lezen.

Vele schrijvers beklagen zich over de moeilijkheid van hun onderwerp, als iets, hetwelk hun tot eene verschooning voor gebrek aan Duidelijkheid moest verstreken. Doch zoodanige verschooning kan, zoo zij al ooit, althans maar zeer zelden worden aangenomen. Al wat iemand duidelijk denkt, kan hij ook, bijaldien hij de vereischte moeite wil nemen, in duidelijke zinnen voorstellen, en dus voor anderen verstaanbaar maken; en over een onderwerp, hetwelk men-zelf niet duidelijk heeft begrepen, moet niemand zich aanmatigen te schrijven. Onze denkbeelden kunnen wel op eene zeer verschoonbare wijze, met betrekking tot sommige onderwerpen, onvolkomen zijn; doch zoo verre zij strekken, behooren zij de noodige klaarheid te hebben; en overal, waar dit plaats heeft, is duidelijkheid in de voorstelling derzelve altijd mogelijk. De duisterheid, welke bij zoo vele metaphysische schrijvers wordt aangetroffen, is grootendeels een gevolg van de verwardheid hunner denkbeelden. Zij zien hun onderwerp-zelf niet anders dan in een schemerlicht, en kunnen dus onmogelijk hetzelfde aan anderen in een helder licht voorstellen.

Men moet de Duidelijkheid in het schrijven niet blootelijk voor eene ontkennde eigenschap, dat is, voor afwezigheid van een gebrek, aanzien; zij heeft eene veel hoogere verdienste, en maakt een' trap uit van stellige schoonheid. Wij worden ingenomen met een' schrijver, wij achten hem onze dankerkentenis waardig, die ons van de moeite bevrijdt, om lang naar den zin zijner woorden te zoeken; die ons zonder

eenigen hinder of verwarring door zijn onderwerp he-
nen leidt; met één woord, wiens Stijl gelijk is aan
een' klaren stroom, door wiens wateren wij geheel tot
op den bodem kunnen heen zien.

Tot de Duidelijkheid wordt vereischt, dat men op-
lettendheid gebruike, eerstelijk in de keuze der enke-
le woorden en spreekwijzen, en ten anderen in de
schikking der zinnen. Ik zal met het eerstgenoemde
vereischte een begin maken, en hetgene ik over het
laatste te zeggen heb, voor eene volgende les sparen.

Duidelijkheid, met betrekking tot de woorden en
spreekwijzen, vordert deze drie hoedanigheden in de-
zelve: Zuiverheid, Gepastheid, en Juistheid.

Zuiverheid en Gepastheid * der taal worden dik-
wijls met elkander verwisseld, en zijn inderdaad ook
zeer na aan elkander verwant. Doch wel beschouwd
zijnde, heeft er eenig onderscheid tusschen die beide
plaats. Zuiverheid namelijk is het gebruik van zulke
woorden en schikkingen, als eigenlijk tot de taal,
waarin wij spreken, behooren; in tegenstelling van
woorden en schikkingen, welke of uit andere talen ont-
leend, of verouderd, of nieuw gesmeed zijn, of ook
zonder genoegzaam gezag gebruikt worden. Gepast-
heid is de keuze van zulke woorden en schikkingen,
welke het best en meest aangenomen gebruik uitdruk-
kelijk bestemd heeft voor die denkbeelden, welke wij
door dezelve willen uitgedrukt hebben. Onze Stijl
kan zuiver, dat is voor Engelschen goed Engelsch,
voor een' Nederlander goed Nederduitsch zijn, zonder
inmenging van Latijnsche, Fransche, of andere vreemde
spraakmanieren, en zonder overtreding van de regels

---

* *Propriety*. Hadden wij in onze taal het woord „Ei-
genlijkheid,” ik zoude dit zekerlijk gebruikt hebben, om
het oorspronkelijke te vertalen. (VERT.)

der Spraakkunst ; en echter kan het denzelven nog aan Gepastheid ontbreken. De woorden kunnen kwalijk gekozen zijn , niet passen voor het onderwerp , of niet volkomen de meening des schrijvers uitdrukken. De woorden en spreekmanieren zijn wel uit den algemeen voorraad der nationale spraak genomen , doch de keuze is niet zoo uitgevallen , als zij behoorde. Maar omgekeerd kan de Stijl niet gepast zijn , zonder tevens zuiver te wezen ; en wanneer Zuiverheid en Gepastheid vereenigd zijn , dan wordt de Stijl niet alleen duidelijk , maar bekomt tevens bevalligheid. Voor deze beide eigenschappen kan men geen' anderen regel aanwijzen , dan het gebruik van de beste schrijvers of redenaren des lands.

Daar ik kort te voren gezegd heb , dat verouderde ; of nieuw gesmede woorden strijdig zijn met de zuiverheid van den Stijl , kan men ligtelijk begrijpen , dat hieromtrent eenige uitzonderingen plaats hebben. In sommige gevallen zijn dezelve niet alleen bestaanbaar , maar geven zelfs eene zekere bevalligheid. De poëzij heeft meer vrijheid dan de proza , om nieuwe woorden te smeden , of oude op eene nieuwe manier samen te stellen , nogtans moet zij zich spaarzaam van deze vrijheid bedienen. In den gewonen schrijftrant daarentegen is het veel hagchelijker zulke nieuwheden in te voeren , en mislukkende heeft zulks eene zeer kwade uitwerking , wijl het aan den Stijl een gemaakt en onnatuurlijk voorkomen geeft. Dit moet dus niet gewaagd worden , ten zij de schrijver , die zulks doet , door zijn wel gevestigd aanzien een zeker meesterachtig gezag over de taal heeft verkregen.

Een goede Stijl vordert , dat men zich van vreemde en geleerde woorden onthoude , zoo lang de noodzakelijkheid zulks niet volstrekt medebrengt. Ruwe talen mogen zulke hulpmiddelen noodig hebben , de onze kan ze zeer wel missen. SWIFT , een der

zuiverste Engelsche schrijvers, hield het voor eene groote verdienste zijner schriften, dat dezelve geheel zuiver waren van vreemde woorden; en zijne taal is inderdaad een voorbeeld der grootste Zuiverheid en Gepastheid in het gebruik der woorden. Maar onze tegenwoordige leeftijd schijnt zulk een voorbeeld geheel te verwerpen. Men heeft goedgevonden de Spraak met eene geheele menigte Latijnsche woorden te overstroomen. Ik ontken niet, dat deze, in sommige gevallen aan den Stijl een zeker vertoon van waardigheid en verhevenheid bijzetten; doch zeer dikwijls wordt dezelve daardoor stijf en gedwongen, en over het geheel is een kunsteloze stijl, zonder inmenging van vreemde woorden, niet alleen voor alle lezers verstaanbaarder, maar kan ook, mits bij behoorlijke zorgvuldigheid, even zoo nadrukkelijk en beduidend zijn, als een, die met vreemde woorden is opgevuld.

Laat ons nu overgaan, om het gewigt van Juistheid in den Stijl te overwegen, welke, als zijnde de hoogste trap van die eigenschap, welke wij Duidelijkheid genoemd hebben, wel verdient wat breedvoeriger verklaard te worden; te meer, daar men gemeenlijk juist niet zeer onderscheidene denkbeelden van deze eigenschap pleegt te vormen.

Door Juistheid verstaan wij de weglating van alles, wat overtollig is, en dus is een Juiste Stijl de zoodanige, die ons niets meer noch minder levert dan een volkomen afschrift van het denkbeeld des schrijvers. * Ik heb reeds te voren aangemerkt, dat het vaak moeilijk is de hoedanigheden van den Stijl te scheiden

---

* Ik heb in onze taal te vergeefs gezocht naar een woord, hetwelk deze eigenschap van den Stijl zoo wel uitdrukt, als dat, hetwelk de Schrijver gebruikt, *Precision*, zijnde afkomstig van het Latijnsche werkwoord *Praecidere* „afsnijden, besnoeien.” (VERT.)

van de hoedanigheden der gedachten, en daarvan vinden wij hier een voorbeeld. Want ofschoon de *Juistheid* eigenlijk als een stuk van den *Stijl* wordt beschouwd, begrijpt men echter ligtelijk, dat iemand, die juist wil schrijven, zich in eene aanmerkelijke mate duidelijkheid en naauwkeurigheid in zijne wijze van denken moet hebben eigen gemaakt.

De woorden, waarvan men zich bedient, om zijne gedachten uit te drukken, kunnen in drie opzigten kwaad zijn; wanneer zij of die gedachten, welke de schrijver bedoelde, niet uitdrukken, maar eene andere, welke daarmede eenige gelijkheid heeft; of, wanneer zij die gedachten wel uitdrukken, maar niet geheel en volkomen; of eindelijk, wanneer zij iets meer uitdrukken, dan de schrijver had gemeend. Al deze drie gebreken, doch vooral het laatste, strijden tegen de *Juistheid*. Reeds onderstelt de *Gepastheid* in den *Stijl*, dat de schrijver zich voor de twee eerstgenoemde gebreken gewacht heeft. Volgens deze deugd toch moet hij zich van eigenlijke woorden bedienen; dat is van zulke woorden, welke de gedachten, die hij uitgedrukt wil hebben, uitdrukken; en wel volkomen uitdrukken; doch om juist te zijn, moeten zij volstrekt niets meer uitdrukken, dan die gedachte. De woorden moeten niets bevatten, hetwelk eenige vreemde gedachte, of eenig overtollig bijvoegsel invoert, en hetwelk, door zich met het hoofdonderwerp te vermengen, ons begrip aangaande dit laatste verward en twijfelachtig maakt. Dit onderstelt gewisselijk een' schrijver, die zelf een volkomen duidelijk begrip heeft van het onderwerp, hetwelk hij ons wil voorstellen; die het in zijne gedachte wel weet te bewaren, en uit welk oogpunt hij ons hetzelfde laat beschouwen, nimmer daarvan afdwaalt; en dit is waarlijk eene volmaaktheid, waartoe maar weinige schrijvers geraken.

De nuttigheid en het gewigt der *Juistheid* kan uit

de natuur des menschelijken verstands worden afgeleid. Dit kan niet meer dan één voorwerp te gelijk duidelijk en onderscheiden beschouwen. Moet het zich twee of meer voorwerpen, voornamelijk zulke, welke eenige gelijkheid of verband met elkander hebben, gelijktijdig voorstellen, zoo geraakt het in verwarring en verlegenheid; het kan niet meer duidelijk onderscheiden, waarin zij verschillen. Bij voorbeeld, mij werd een of ander voorwerp, stel eens zeker dier, vertoond, van welks zamenstel ik mij een onderscheiden denkbeeld begeerde te vormen; dan zou ik vorderen, dat alle bekleedsel of sieraad van hetzelfde werd weggenomen; dat men het voor mij bragt, en het alleen plaatste, opdat niets mijne aandacht mogt aftrekken. Dit zelfde is ook het geval met opzigt tot de woorden. Wanneer iemand, die ons zijne gedachten wil mededeelen, meer zegt dan noodig is, om deze voor te stellen, wanneer hij, door onnoodige verandering in de uitdrukking, het gezigtspunt verandert, en ons dan eens de zaak-zelve, dan weder iets anders ver- toont, hetwelk daarmede verbonden is, zoo noodzaakt hij ons op verscheidene zaken te gelijk te letten, en daardoor verliezen wij de hoofdzaak uit het oog. Hij belaadt het dier, hetwelk hij ons wil vertoonen, met zoo vele kleederen en sieraden, en brengt zoo velerlei dingen van dezelfde soort, die aan het eerste deels gelijk, deels daarvan onderscheiden zijn, voor ons gezigt, dat wij niets meer duidelijk kunnen onderscheiden.

Uit deze manier, welke regt het tegenovergestelde van Juistheid is, ontstaat die langwijlige Stijl, welke zich door eene overtolligheid van woorden kenmerkt. Slechte schrijvers bedienen zich van eene menigte van woorden, om zich, gelijk zij meenen, duidelijker te doen verstaan; daar zij integendeel den lezer hierdoor in verwarring brengen. Zij voelen, dat zij de eigen-

lijke uitdrukking voor datgene, wat zij zeggen willen, niet hebben getroffen; of liever, zij-zelve hebben hunne eigene gedachten niet wel gevat, en dus zoeken zij zich, zoo goed zij kunnen, door andere woorden te helpen, welke volgens hunne meening dat gebrek vergoeden, en den lezer iets nader bij de gedachte brengen. Zij gaan van alle kanten om hun onderwerp heen, zonder het regte oogpunt, waaruit het moet beschouwd worden, te treffen. De beeldtenis, welke zij ons voorhouden, vertoont zich altijd dubbeld, en geene dubbelde beeldtenis is ooit duidelijk. Wanneer een schrijver mij spreekt van den MOED zijns helds ten dage des gevechts, zoo is zijne uitdrukking juist, en ik versta hem volkomen. Maar wanneer hij, met deze eenvoudige uitdrukking niet te vreden, te gelijk deszelfs MOED en KRACHT wil roemen, dan raakt op hetzelfde oogenblik, dat hij deze twee dingen zamenvoegt, mijn begrip aan het wankelen. De schrijver wilde ééne hoedanigheid sterker uitdrukken, maar nu drukt hij er inderdaad twee uit. MOED bestaat in het wederstaan van gevaren; KRACHT in het verdragen van bezwarenissen. De gelegenheden, waarin zich deze eigenschappen vertoonen, zijn verschillende, en wanneer ik dus, in plaats van op eene van beide mijne aandacht te vestigen, genoodzaakt worde aan beide te gelijk te denken, zoo wordt mijn gezigt op geene van beide behoorlijk bepaald, en mijne bevatting wordt onduidelijk.

Uit het gezegde blijkt, dat een schrijver in zekeren zin duidelijk kan zijn, terwijl hij nogtans verre is van juist te zijn. Hij gebruikt wel eigenlijke woorden, en eene gepaste schikking derzelve, hij geeft ons het denkbeeld zoo klaar, als hij het zelf bevat; en in zoo verre is hij duidelijk; doch de denkbeelden zijn in zijn eigen verstand niet regt klaar; zij zijn zonder zamenhang en algemeen, en kunnen uit dien hoofde

met geene Juistheid worden uitgedrukt. Ondertusschen vorderen alle onderwerpen niet dezelfde Juistheid. In vele gevallen is het genoeg, een algemeen begrip van de zaak te geven. Soms is het onderwerp, waarover men spreekt, reeds genoeg bekend, en dus is er geen gevaar, dat de lezer in de meening van den schrijver zal mistasten, ofschoon elk woord, 't welk hij gebruikt, niet even juist en naauwkeurig zij.

Dus zijn er, bij voorbeeld, weinige Engelsche schrijvers, wier Stijl over 't geheel klaarder en duidelijker is, dan die van den aartsbisschop TILLOTSON en den heer WILLIAM TEMPLE; en echter kan geen van beiden gezegd worden uit te munten in Juistheid. Hun Stijl is weidsch en langdradig; zij drukken gewoonlijk meer hunne gedachten uit door eene menigte van woorden, welke in het algemeen te kennen geven, wat zij willen zeggen, dan dat zij door eene goede keuze van treffende uitdrukkingen hunne meening in het regte licht plaatsen. Zelfs in den Stijl van ADDISON is Juistheid geenszins het heerschende karakter, schoon deze schrijver in dit opzigt minder gebrekkig is dan de twee eerstgenoemden.

Een ander schrijver, welke meer tegen de Juistheid zondigt dan ADDISON, is Lord SHAFTESBURY, en dit is in hem zoo veel te minder te verschoonen, daar hij in den eigenlijken zin een wijsgeerig schrijver is, en als zoodanig zich boven alles op Juistheid moest toeleegen. De Stijl van dezen schrijver heeft te gelijk groote schoonheden en groote gebreken, en kan over het geheel niet als een veilig voorbeeld ter navolging worden voorgesteld. Lord SHAFTESBURY was met de kracht der woorden zeer wel bekend, zoodat die, welke hij gebruikt, in 't algemeen gepast en welluidend zijn; ook bezit hij eene groote verscheidenheid derzelve, en hunne schikking, gelijk naderhand zal blijken, is meestendeels schoon. Het gebrek aan Juist-

heid is bij hem niet zoo zeer een gevolg van onbepaalde en verwarde denkbeelden, als wel van eene zucht, om overal kunstig te zijn. Hij minde op eene buitensporige wijze zekere pracht en staatsie in den stijl. Nimmer kon hij zich vergenoegen met eene gedachte klaar en eenvoudig uit te drukken; altijd moest hij aan haar een' gemaakten zwier geven. Van hier die onophoudelijke omschrijvingen, en die menigte van woorden en spreekwijzen, om iets aan te duiden, hetwelk veel beter door een enkel woord ware uitgedrukt geweest. Moet hij van een' of anderen persoon of schrijver spreken, zelden kan hij van zich verkrijgen dien bij deszelfs eigen naam te noemen. In de verhandeling, welke ten titel voert „Raadgeving aan een' schrijver,” (*Advice to an Author*) weidt hij in twee of drie bladzijden uit over ARISTOTELES, zonder hem een eenig maal anders te noemen, dan den Meester der Oordeelkunde, den Magtigen Genius en Regter der Kunst, den Prins der Kunstregters, den Grooten Meester der Kunst, den volmaakten Letterkenner. Op gelijke wijze zijn de „Groote Monarch der Dichters, „de Aartsvader der Wijsgeeren, en deszelfs Leerling „van eene edele geboorte en van een' verheven Genie,” de eenige namen, waarmede op eene andere plaats van die verhandeling, HOMERUS, SOCRATES en PLATO worden aangeduid. Deze manier van personen te omschrijven is ten hoogste gemaakt; echter is zij nog zoo strijdig niet met de Juistheid, als die menigvuldige omschrijvingen, welke hij tot alle zedelijke denkbeelden gebruikt, zijnde hij bij alle gelegenheden meer bedacht op zwier van taal, dan op klaarheid, welke het hem als wijsgeer had betaamd te betrachten. Dus was, bij voorbeeld, „Zedelijk Gevoel,” nadat hij den zin daarvan eenmaal had verklaard, eene duidelijke uitdrukking; maar hoe onbepaald wordt dit denkbeeld, wanneer hij het op de volgende bladzijde noemt: „Die

„natuurlijke gesteldheid en vooruitlopende verbeel-
 „ding, welke het gevoel van regt en onregt uit-
 „maakt?” Zelf-onderzoek, of nadenking over ons
 gedrag, is een zeer bevattelijk denkbeeld; maar wan-
 neer het ons wordt voorgesteld onder de zonderlinge
 gedaanten van „iemand, die zich-zelven in twee dee-
 „len verdeelt, die een liefhebber wordt van alleen-
 „spraken, die in gemeenschap treedt met zich-zel-
 „ven, die den Dualis werkdadig in zich-zelven voort-
 „brengt;” zoo weet men nauwelijks meer, wat men
 bij dit alles te denken hebbe. En op deze wijze ver-
 siert, of liever overlaadt deze schrijver, op verschei-
 dene plaatsen, de eenvoudigste en natuurlijkste voor-
 stellingen met eene menigte van woorden, zoodanig,
 dat de zin daardoor, zoo niet duister en onverstaan-
 baar, ten minste zeer verzwakt wordt.

In de volgende plaats, bij voorbeeld, welke uit
 de verhandeling van dien schrijver over de Natuur en
 de Deugd genomen is, wil hij aantoonen, dat wij door
 elke kwade daad onze ziel even zeer kwetsen, als ie-
 mand, die vergif innam, of zich eene wonde toebragt,
 zijn ligchaam zoude kwetsen. Let eens op, met welk
 eene overdaad van woorden hij eene zoo eenvoudige
 aanmerking heeft voorgesteld. „Bijaldien wij het in-
 „wendige maaksel van onze ziel of gestel konden be-
 „schouwen, zoo als het wezenlijk is; indien wij za-
 „gen, dat het onmogelijk is, eene enkele goede of
 „geschikte neiging daaruit weg te doen, of eene kwade
 „en ongeschikte daarin te laten, zonder daarmede tot
 „een' zekeren trap mede in te brengen dien onnatuur-
 „lijken staat, welken wij, wanneer hij op het hoog-
 „ste is, als ten uiterste ellendig aanzien, dan zouden
 „wij zonder twijfel moeten bekennen, dat, daar er
 „geene kwade, zedeloze, of onregtvaardige daad kan
 „begaan worden, zonder of eene nieuwe gevaarlijke
 „inbreuk op ons gestel en onze driften te maken, of

„eene reeds gemaakte breuk te vergrooten; dan zouden wij, zeg ik, moeten bekennen, dat elk, die zich aan eene kwade daad schuldig maakt, of handelt tegen regtschapenheid, goedaardigheid en deugd, noodwendig met meer wreedheid tegen zich-zelfen woedt, dan hij, die geene zwaarigheid maakt, om gift in te nemen, of eigener hand zich vrijwillig zijne uitwendige gestalte of gezondheid, zijne ledematen of zijn ligchaam te verminken of te vernielen.” Hier heet: eene slechte handeling begaan, vooreerst: „eene goede en geschikte neiging wegdoen, en eene kwade of ongeschikte neiging in de plaats stellen;” vervolgens heet het, „eene kwade, zedeloze en onregtvaardige daad plegen;” eenige regels verder: „zich aan eene booze daad schuldig maken, of handelen tegen regtschapenheid, goedaardigheid en deugd.” Ja zelfs een zoo eenvoudig denkbeeld als „zich-zelfen wonden,” wordt uitgedrukt door de laffe omschrijving: „zijne uitwendige gestalte of gezondheid, zijne ledematen of zijn ligchaam verminken of vernielen.” Zoodanig een overdaad van woorden is walgelijk voor alle lezers van smaak, en dient tot niets anders, dan om den zin duister en verward te maken. QUINCTILIANUS heeft deze soort van Stijl zeer eigenaardig dus beschreven: „men vindt schrijvers, welke eene menigte ijdele woorden opeenstapelen, en, door een' valschen glans verblind, schromen te spreken, gelijk andere menschen, en daarom alles, wat zij willen zeggen, met een zwetsend gesnap omschrijven.” *

De voorname bron van een' langwlijgen Stijl, in te-

---

* *Est in quibusdam turba inanium verborum, qui, dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumcant omnia copiosa loquacitate, quae dicere volunt.*

Instit. Orat. VIII. 2.

genoverstelling van Juistheid, is het verkeerde gebruik der zoogenaamde *synonyma*. Dus noemt men zulke woorden, welke wel hetzelfde hoofddenkbeeld, doch gemeenlijk echter met eenig onderscheid van omstandigheden, uitdrukken. Bezwaarlijk toch zal men in eenige taal twee woorden vinden, welke volmaakt hetzelfde denkbeeld te kennen geven; en iemand, die met de eigenschappen der taal bekend wordt, zal altijd het een of ander onderscheid tusschen die twee woorden bespeuren. Daar zoodanige woorden gelijk zijn aan de onderscheidene schakeringen van eene en dezelfde kleur, kan een bekwaam schrijver zich daarvan met voordeel bedienen, om zijne schilderij te verfrazien en te voltooien. Hij kan, door middel van het eene woord, datgene aanvullen, wat het andere aan kracht of sieraad ontbreekt. Doch hij moet in de keus dier woorden alle mogelijke oplettendheid gebruiken; want de groote hoop der schrijveren is maar al te zeer gereed, om ze met elkander te vermengen, en zich van dezelve, als waren ze volkomen van gelijke beteekenis, te bedienen, blootelijk, om eene ledige periode aan te vullen, of om hun' stijl, zoo zij wanen, meer verscheidenheid en rondheid te geven; waardoor noodzakelijk eene soort van nevel en donkerheid moet ontstaan, welke zich over den geheelen Stijl verspreidt.

In het Latijn vindt men geene twee woorden, welke meer als synonymen gebezigd worden, dan *amare* en *diligere*. Nogtans heeft ons CICERO geleerd, dat er een zeer duidelijk onderscheid tusschen hen-beide plaats heeft. *Quid ergo*, zegt hij, in een' zijner brieven, *tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires eum non a me DILIGI solum, verum etiam AMARI, ob eam rem tibi haec scribo.* * Op de-

---

* * *Ad Famil. I. 12. Ep. 47.*

zelfde wijze worden de woorden *tutus* en *securus*, als woorden van ééne beteekenis, dikwijls verwisseld, daar zij nogtans een' verschillenden zin opleveren. *Tutus* beteekent, „Buiten gevaar;” *Securus*, „Bevrijd van de vrees voor gevaar.” SENECA heeft dit onderscheid zeer duidelijk doen zien, als hij zegt: *TUTA scelera esse possunt, SECURA non possunt.* * In onze taal zijn insgelijks eene menigte voorbeelden voorhanden van woorden, welke, schoon van eene verschillende beteekenis zijnde, echter doorgaans voor synonymen worden gehouden. Hoe meer nu het onderscheid van zulke woorden gekend en in acht genomen wordt, des te duidelijker en nadrukkelijker zal iemand spreken of schrijven. †

Uit hetgene wij betrekkelijk dit stuk gezegd hebben, zal men kunnen opmaken, dat tot Juistheid in het schrijven en spreken, voornamelijk twee zaken vereischt worden; namelijk duidelijke en onderscheidene denkbeelden van hetgene men wil zeggen, en eene nauwkeurige en volkomene kennis van de beteekenis der woorden, waarvan men zich bedient. Gewis onderstelt dit eenige natuurlijke begaafdheid, doch het vordert nog meer moeite en oplettendheid. SWIFT is onder de Engelsche schrijvers degene, welke zich het meest van allen door Juistheid van Stijl onderscheidt. Men zal zelden in zijne schriften eenige onbepaalde uitdrukking, of achtelooze vermenging van synonymen aantreffen. Zijne gedachten zijn overal met de grootste klaarheid, en de noodige sterkte voorgesteld.

Ik herhale hier hetgene ik reeds bij eene vorige gelegenheid heb aangemerkt, dat wel elke soort van schriftelijke of mondelijke voordragt Duidelijkheid moet bezitten, doch dat niet allen den hoogsten trap van

---

* *Epist* 97.

† Zie de Aanteekeningen, Lett. F.

Juistheid vorderen. Het is gewis in elke soort van voordragt eene verdienste, dat men ten minste eene zekere mate van Juistheid hebbe, en zich wachte voor die onnutte woordverspilling, welke tot niets dient, dan om de duidelijkheid van denkbeelden in het verstand des lezers te verhinderen. Maar van den anderen kant moet men zich ook wachten, dat men niet, uit al te groote bezorgdheid, om juist te zijn, in een' droogen en onbevalligen Stijl vervalle; dat men niet, uit ijver, om alles te besnoeijen, den Stijl van allen rijkdom en sieraad beroove; vooral in het behandelen van onderwerpen, welke den hoogsten trap van Juistheid niet vorderen. Van deze fout is SWIFT in zijne ernstige werken niet geheel vrij te spreken. Alleen er op bedacht, om zijne denkbeelden klaar en juist voor te dragen, schijnt hij met verachting alle sieraad verworpen te hebben; en hierdoor zal zijne manier den lezer somtijds wat hard en droog schijnen. Rijkdom en Juistheid te vereenigen, vloeibaar en bevallig, en tevens juist en naauwkeurig te zijn in de keuze der enkele woorden, is buiten twijfel de hoogste, en om te bereiken, de moeilijkste trap van volmaaktheid in den Stijl. Voor het overige vindt men sommige soorten van opstellen, die meer rijkdom en sieraad, en daarentegen andere, die meer Juistheid en naauwkeurigheid vorderen; ja zelfs kunnen de onderscheidene deelen van hetzelfde opstel eene zekere verscheidenheid van manier noodzakelijk maken. Onze voornamste zorg in deze gevallen moet daarheen gerigt zijn, dat wij geene van deze eigenschappen geheel aan andere opofferen, maar allen op eene gepaste wijze vereenigen; en hiertoe zullen wij dan geraken, wanneer onze denkbeelden de behoorlijke helderheid, en wij eene uitgebreide kennis der taal bezitten.

TWAALFDE LES.

OVER HET ZAMENSTEL VAN GEHEELE ZINNEN.

Onder de vereischten van een' goeden Stijl was Duidelijkheid, gelijk wij in de voorgaande les hebben gezien, het eerste en voornaamste. Tot dus ver hebben wij die duidelijkheid voornamelijk beschouwd met opzigt tot enkele Woorden; thans gaan wij van deze over tot geheele Zinnen; en daar de samenstelling dier Zinnen in alle mondelijke en schriftelijke voordragt van het hoogste gewigt is, zal ik hierover wat breedvoeriger handelen. Ofschoon Duidelijkheid het voornaamste punt was, waaruit ik de Spraak voor het tegenwoordige wilde beschouwen, zal ik mij echter bij deze hoedanigheid ten opzigte der Zinnen niet alleen bepalen, maar tevens onderzoeken, hetgene tot Bevalligheid en Schoonheid dier Zinnen wordt vereischt, en liever alles te zamen vatten, wat noodzakelijk in de samenstelling en schikking der woorden van zulk een' Zin dient in acht te worden genomen.

Men kan niet wel eene naauwkeuriger bepaling van een' Zin of eene Periode geven, dan met te zeggen, dat dezelve is eene volledige voorstelling of uitdrukking van eene gedachte. De beschrijving, welke ARISTOTELES van denzelfen geeft, komt genoegzaam hiermede

overeen. „De Periode, zegt hij, is een vorm der „rede, welke in zich-zelf een begin en einde heeft, „en eene zoodanige lengte bezit, als gemakkelijk op „éénmaal kan bevat worden.” Dit echter is voor eene nadere bepaling vatbaar. Want een Zin of Periode bestaat steeds uit enkele deelen, welke men deszelfs leden noemt; en daar deze leden meer of minder in getal, en op eene verschillende wijze met elkander vereenigd kunnen zijn, zoo kan vaak dezelfde gedachte dan eens in éenen Zin worden vervat, dan eens in twee of meer verspreid worden, zonder dat daardoor eene wezenlijke inbreuk op eenigen regel wordt gemaakt.

De eerste verscheidenheid, welke wij in de beschouwing der Zinnen ontmoeten, is de Langheid of Kortheid derzelve. De juiste lengte der Zinnen, voor zoo ver het getal der woorden of leden betreft, waaruit zij bestaan kunnen, laat zich naar geen vasten regel bepalen. Ondertusschen is er natuurlijker wijze aan beide kanten een zeker uiterste. Zinnen, die buiten mate lang zijn, en uit te veel leden bestaan, loopen altijd aan tegen den een' of anderen van die regels, welke ik vervolgens zal opgeven als noodzakelijk, om bij eene goede Periode in acht genomen te worden. In de mondelijke voordragt moet men bijzonder letten op de gemakkelijke der uitspraak, welke met al te lange Perioden niet wel bestaanbaar is. Doch ook in opstellen, welke niet bestemd zijn, om mondelijk te worden voorgedragen, heeft een menigvuldig gebruik van lange Perioden dit nadeel, dat het oor van den lezer overladen, en zijne aandacht vermoeid wordt. Lange Perioden toch vorderen zichtbaar meer aandacht dan korte, wanneer men het verband der enkele deelen duidelijk wil begrijpen, en het geheel te gelijk overzien. Doch men kan ook met betrekking tot de korte Zinnen ligt te ver gaan, daar deze den Zin splijten

en verdeelen, zoodat het verband der denkbeelden verzwakt, en het geheugen door de voorstelling eener te lange reeks van enkele voorwerpen bezwaard wordt.

De Fransche kunstregters onderscheiden den Stijl, met opzigt tot de lengte en samenstelling der Zinnen, zeer naauwkeurig in een' *Periodischen*, en in een' *Gecoupeerden* Stijl. Den eerstgenoemden zoude men door Aaneengeschakelden, en den laatstgenoemden door Afgebroken Stijl kunnen vertalen. De Periodische Stijl is aanwezig, wanneer de Zinnen uit meer leden zijn zamengesteld, welke met elkander een' zoodanigen samenhang hebben, dat de Zin van het Geheel niet eer dan met het slot van de Periode wordt uitgebragt. * Deze is de plegtigste, welluidendste, en voor den redenaar eigenlijk gepaste wijze van voordragen, waarvan de volgende plaats uit een' brief van WILLIAM TEMPLE tot een voorbeeld kan dienen. „ Wanneer

---

* Deze is de gewone beschrijving van den Periodischen Stijl. Dan voor eenigen tijd is de heer SCHELLER in Duitschland hiervan afgeweken, welke, zich voornamelijk grondende op de afleiding van het woord *περιόδος*, door Periode verstaat een' Zin, welke door een' ingevoegden nevenzin is van een gescheiden, zoodat men, als door een' omweg, tot het einde van den hoofdzin wordt gebragt. Volgens hem zouden deze woorden: „Ik weet, dat gij mij bemint, „schoon ik u dikwijls beleedigd hebbe,” welke, dus gesteld, geene Periode uitmaken, door de volgende schikking tot eene Periode kunnen worden gemaakt: „Ik weet, dat „gij mij, schoon u dikwijls beleedigd hebbende, nogtans „bemint.” Vele andere voorbeelden, waarmede dit gevoeled wordt aangedrongen, zijn te vinden in 's mans *Præcepta Stili bene Latini*; gelijk mede in deszelfs Aanleiding tot eene Taal- en Oordeelkundige Verklaring van de Schriften der Ouden; welke laatstgenoemde verhandeling, uit het Hoogduitsch vertaald, in het jaar 1786 te Deventer bij L. LEEHMORST is uitgegeven. (VERT.)

„gij in het rond ziet, en de lotgevallen van andere
 „mensen met de uwe vergelijkt; wanneer gij be-
 „denkt, hoe weinigen het voorregt van eene hooge
 „geboorte ten deel valt, hoe velen kinderloos ten
 „grave dalen, hoe zeldzaam eene gave de schoonheid
 „is, hoe schaars men ware vrienden vindt, hoe veel
 „armoede, hoe vele ziekten, 'onder de menschen heer-
 „schen; dan zult gij op uwe knieën moeten neder-
 „vallen, en, in plaats van over een enkel lijden te
 „morren, u verwonderen over de menigvuldige zege-
 „ningen, welke gij uit de hand van God hebt ontvan-
 „gen.” Dat bijzonder CICERO rijk is in soortgelijke
 zinnen, behoeft naauwelijks herinnerd te worden.

De Gecoupeerde Stijl is aanwezig, wanneer de Zin in korte, onafhankelijke voorstellingen verdeeld is, van welke ieder op zich-zelve een' volkomen zin oplevert; zoo als, bij voorbeeld, in de volgende plaats uit POPE'S voorrede voor zijne werken. „Ik beken, „het was gebrek aan overleg, 't welk mij tot een' „schrijver heeft gemaakt. Ik schreef, omdat mij zulks „vermaakte. Ik verbeterde het geschrevene, omdat „het verbeteren mij even aangenaam was, als het „schrijven. Ik liet mijne werken drukken, omdat „men mij zeide, dat zij behaagden aan lezers, wier „gunstig oordeel voor een' schrijver niet anders dan „vleijend kon zijn.” Deze wijze van schrijven, welke bijzonder den Franschen eigen is, is bij uitstek geschikt voor onderwerpen van een' levendigen en vrolijken aard. De Periodische Stijl geeft aan de rede een uiterlijk vertoon van deftigheid en waardigheid. De Gecoupeerde Stijl daarentegen is levendiger en trefsender. Derhalve moet de aard van het onderwerp, en het algemeene karakter van elk opstel bepalen, welke van beide manieren de heerschende moet zijn. Doch in alle gevallen blijft de groote regel, beiden behoorlijk te vermengen. Het oor wordt zoo wel de

eene, als de andere, moede, wanneer zij lang worden voortgezet; daar integendeel eene gepaste vermenging van lange en korte Perioden aan hetzelfde behaagt, en eene zekere levendigheid, met deftigheid gepaard, over den Stijl verspreidt. CICERO-zelf, die een zoo groot vriend was van den Periodischen Stijl, zegt uitdrukkelijk, dat men niet altijd dezelfde wending moet nemen, en in eene regelmatige schikking voortschrijven; maar dat men somtijds, verscheidenheidshalve, de rede in kleine stukken moet verdeelen. *

Deze verwisseling is van zoo groot belang, dat men zich daarop niet alleen in de opvolging van lange en korte Zinnen, maar ook in het Zamenstel der Perioden-zelve, behoort toe te leggen. Nimmer moet men zich veroorloven, vele Zinnen, hetzij lange of korte, op elkander te laten volgen, welke op gelijke wijze zijn ingerigt, en uit een gelijk getal van leden bestaan. Hoe welluidend ieder hunner op zich-zelfen ook zij, is het echter nog beter een' zekeren wan-klank er in te voeren, dan het oor door eene gedurige herhaling van gelijke klanken te vermoeijen; want niets is zoo lastig, als aanhoudende eentoonigheid. Ten opzichte van het zamenstel en de verdeeling der perioden, heeft LORD SHAFTESBURY zeer veel kunst getoond. Betrekkelijk dezen schrijver heb ik in de voorgaande les aangemerkt, dat hij zeer dikwijls de Juistheid van den Stijl aan eene zekere valsche pracht op-offert, en dat daardoor eene stijfheid en gemaaktheid in zijne geheele manier plaats hebben, welke hem onbevoegd maken, om tot een algemeen voorbeeld van navoring te dienen. Doch van den anderen kant moet men hem ook regt doen wedervaren, met te bekennen,

---

* *Non semper utendum est perpetuitate, et quasi conversione verborum; sed saepe carpenda membris minutioribus oratio est.*

dat hij een zeer fijn oor had, en dat, gelijk hij op elke soort van schoonheid buitengemeen opmerkzaam was, hij zich ook, meer dan eenig ander Engelsch schrijver, op eene gepaste vermeniging van lange en korte Zinnen, en tevens op verscheidenheid en wel-luidendheid in het zamenstel derzelve heeft toegelegd; zoodat hij in dit opzigt zeer verdient in aanmerking te komen.

Laat ons nu van deze algemeene aanmerkingen overgaan tot eene meer bijzondere beschouwing der onderscheidene eigenschappen, welke vereischt worden, om een' Zin te volmaken. Van een gepast Zamenstel der Zinnen hangt zoo veel af, dat men, bij elke soort van opstellen, niet genoeg daarop kan letten. Wat ook het onderwerp zij, zoodra de Zinnen op eene ongepaste, verwarde en krachtelooze manier zijn zamen-gesteld, is het onmogelijk, dat een werk, hetwelk uit dergelijke Zinnen bestaat, met vermaak, of zelfs met nut kan gelezen worden. Daarentegen, hoe meer wij de regels, betreffende dit gedeelte van den Stijl in acht nemen, des te meer vaardigheid verkrijgen wij, om ons op eene duidelijke en fraaije manier uit te drukken; en bijaldien eenige wanorde, in den éenen of anderen der Zinnen mogt ontstaan zijn, zullen wij dadelijk ontdekken, waar het gebrek schuilt, en hoe het op de beste wijze te verhelpen is. *

---

* De Ouden schijnen bijzonder hunne opmerkzaamheid aan het Zamenstel der Zinnen te koste gelegd te hebben. De verhandeling van DEMETRIUS PHALEREUS *περι ἑρμηνείας* bevat eene menigte van aanmerkingen over de keuze en schikking der woorden, welke zoo fijn zijn uitgeplozen, dat zij dikwijls in kleinigheden uitloopen. Meesterachtiger is de verhandeling van DIONYSIUS den Halicarnasser *περι συνθέσεως ὀνομάτων*; doch voornamelijk bepaalt zij zich tot het muzikale zamenstel der Perioden; een onderwerp,

De wezenlijkste eigenschappen van een' volmaakten Zin schijnen mij toe de volgende te zijn: 1. Klarheid en Juistheid. 2. Eenheid. 3. Sterkte. 4. Wel-luidendheid.

De eerstgenoemde is Klarheid en Juistheid. Hier moet de geringste fout, de minste dubbelzinnigheid, waardoor het verstand slechts voor een oogenblik in onzekerheid ten opzichte van den Zin wordt gehouden, met de hoogste zorgvuldigheid verijd worden; en echter is het niet zoo gemakkelijk, zich steeds hiervoor te wachten, als men in den eersten opslag zoude denken. Dubbelzinnigheid ontstaat uit twee oorzaken: of uit eene verkeerde keuze der woorden, of uit eene ongepaste schikking derzelve. Van de keus der woorden, voor zoo ver de Duidelijkheid betreft, is in de voorgaande les uitvoerig gesproken; thans zullen wij van hunne schikking handelen. Het eerste, waarop men in dezen heeft acht te geven, is eene stipte opvolging van de regelen der Spraakkunst, voor zoo veel deze ons hierin kunnen geleiden. Daar intusschen die regels zich in onze taal niet ver uitstrekken, zal er nog dikwijls eene dubbelzinnige schikking der woorden blijven plaats hebben, zonder dat een van de regels der Spraakkunst overtreden wordt. De betrekking, waarin de woorden, of leden eener Periode, met elkander staan, kan in onze hedendaagsche talen niet

---

waartoe de Grieksche taal aan hare schrijvers meer hulp verleende, dan onze talen vermogen. Over de woordschikking in 't Engelsch kan men nalezen het XVIII Kapitt. van HOME's Gronden der Kritiek (*Elements of Criticis*) als mede CAMPBELL in zijne Philosophie der Redekunst (*Philosophy of Rhetoric.*) Van de Hoogduitsche handelt RAMMLER in zijnen vertaalden BATTEUX, en nog uitvoeriger ADELUNG in zijn *Lehrgebäude der Deutschen Sprache* Th. II. S. 502 enz

op die wijze, als in het Grieksch en Latijn door verandering in de uitgangen worden aangeduid, maar moet genoegzaam alleen uit de plaatsing derzelve blijken. Van daar is het een hoofdregel voor de schikking der Zinnen, dat in ieder van hen de woorden of leden, welke met elkander in de naauwste betrekking staan, ook zoo na, als mogelijk is, bij elkander moeten geplaatst worden, opdat daardoor hunne onderlinge betrekking duidelijk in het oog loope. Deze regel wordt dikwijls van de beste schrijvers niet zoo stipt in acht genomen, als wel behoorde. Het zal derhalve dienstig zijn eenige voorbeelden bij te brengen, welke het gewigt van dezen regel zullen doen beseffen, en de toepassing daarvan gemakkelijk maken.

Eerstelijk; in de plaatsing der Bijwoorden (*Adverbia*), waardoor de aanduiding van iets, hetwelk voor gaat of volgt, nader wordt bepaald, dient vrij wat oplettendheid te worden gebruikt. „Door grootheid, „zegt ADDISON, versta ik niet alleen den omtrek van „een enkel voorwerp, maar de uitgebreidheid van een „geheel gezigt.” Zoo men naar de plaats, waar het Bijwoord *alleen* is gesteld, moet oordeelen, zoude men hetzelfde zeer ligtelijk voor eene nadere bepaling van het woord *verstaan* kunnen opvatten, en dan ontstond natuurlijk de vraag, wat de schrijver dan nog meer wil, dan verstaan? Even verkeerd zoude dit woord *alleen* geplaatst zijn geweest achter het woord *omtrek*; want in dit geval zoude wederom de vraag kunnen geopperd worden, wat hij dan nog meer dan den omtrek verstond? of hij daarbij de kleur, of eenige andere eigenschap bedoelde? De eigenlijke plaats voor dit woord is ongetwijfeld achter *voorwerp*, op deze wijze: „door Grootheid versta ik niet den omtrek van een enkel voorwerp-alleen;” en vragen wij nu, wat hij dan meer daardoor verstaat, dan den

omtrek van een enkel voorwerp, zoo krijgen wij daarop, juist overeenkomstig met de bedoeling van den schrijver, tot antwoord: „de uitgestrektheid van een „geheel gezigt.” Een ander schrijver zegt: „De „Romeinen kenden de vrijheid althans zoo goed als „wij.” Deze woorden kunnen tweezins worden opgevat, naardat de toon in het lezen valt op *Vrijheid*, of op *althans*. In het eerste geval zouden zij beteekenen, dat, welke dingen wij ook beter mogen kennen, dan de Romeinen, de vrijheid ten minste zoo goed van hen gekend werd, als van ons. In het tweede geval, zoude de zin zijn, dat de vrijheid bij de Romeinen zoo goed althans als bij ons bekend was. Dit laatste is buiten twijfel de meening van den schrijver geweest, en hij had alle dubbelzinnigheid kunnen vermijden, en den zin onafhankelijk van de uitspraak maken, bijaldien hij de woorden in deze orde had geplaatst: „De Romeinen kenden de vrijheid zoo „goed althans als wij.” Het is met dergelijke bijwoorden, gelijk *alleen*, *geheel*, *althans* en meer andere, dus gelegen, dat in het gemeene gesprek hunne betrekking gewoonlijk door den toon en nadruk, waarmede wij ze uitspreken, genoegzaam wordt aangeduid; en daardoor krijgen wij eene hebbelijkheid, om dezelve in het schrijven onachtzaam daar heen te werpen. Doch, daar men in het schrijven tot het oog, en niet tot het oor spreekt, dient men daarin nauwkeuriger te zijn, en dergelijke bijwoorden zoo te verbinden met de woorden, welke zij nader moeten bepalen, dat de meening op het eerste gezigt zonder eenige dubbelzinnigheid kan worden begrepen.

Ten tweede. Wanneer deze of gene omstandigheid midden in den Zin wordt ingevoerd, is er oplettendheid noodig, om die zoo te plaatsen, dat alle dubbelzinnigheid worde voorgekomen. Een zeker schrijver, bij voorbeeld, zegt ergens: „Zijn dit ontwerpen,

„waaraan iemand, die in het land geboren is, in
 „welken staat, of in welke omstandigheden zulks ook
 „zijn mogt, zich zoude schamen of schromen zijne
 „goedkeuring te geven?” Bij het lezen van deze
 woorden staan wij eenigzins in twijfel, of wij de
 woorden, *in welken staat, of in welke omstandigheden
 het ook zijn mogt*, tot het voorgaande, *die in het
 land geboren is*, of tot den Zin, *aan die ontwerpen
 zijne goedkeuring te geven*, moeten brengen. De zin
 schijnt het laatste te vorderen, en dus zoude de vol-
 gende schikking gepaster zijn geweest: „Zijn dit
 „ontwerpen, waaraan iemand, die in het land gebo-
 „ren is, zich zoude schamen of schromen, in welken
 „toestand zulks ook zijn mogt, zijne goedkeuring te
 „geven?” Maar

In de derde plaats, nog meer oplettendheid wordt
 er vereischt tot de regte schikking der Betrekkelijke
 Voornaamwoorden, *welke, wat, hetwelk* enz., en in het
 algemeen van al die partikels, waardoor het onder-
 ling verband van de deelen der rede wordt uitgedrukt.
 Daar onze gansche redekaveling van dit verband af-
 hangt, kan men ten opzichte der woorden niet te veel
 naauwkeurigheid gebruiken. De geringste vergissing
 in dit geval kan den zin eener geheele periode duister
 maken; en ofschoon ook de zin-zelve daardoor niet
 onduidelijk worde, zal men echter altoos, wanneer deze
 betrekkelijke partikels niet op de regte plaats staan,
 eenige stijfheid en ongepastheid in het zamenstel der
 periode ontdekken. Dit is het geval in de volgende
 plaats van ADDISON, als hij zegt. „Deze soort van
 „geestigheid was zeer gewoon onder onze landslieden,
 „nog niet zeer lang geleden, welke nogtans hiervan
 „met geen kwaad oogmerk gebruik maakten, maar
 „blootelijk, om geestig te zijn.” Hier is de zin wel
 niet twijfelachtig, doch de schikking had vrij wat be-
 ter geweest, indien de woorden: *nog niet zeer lang*

geleden, zóó geplaatst waren, dat het betrekkelijke woord, *welke*, niet van de voorgaande woorden, *onze landslieden*, ware gescheiden geweest; op deze wijze dus: „Nog niet zeer lang geleden, was deze soort van „geestigheid zeer gewoon onder onze landslieden, welke nogtans hiervan met geen kwaad oogmerk gebruik maakten, maar blootelijk om geestig te zijn.” Op eene andere plaats zegt dezelfde schrijver: „Wij vinden geene prachtiger en aangenamer vertooning „in de natuur, dan die, welke ons de hemel bij den „op- en ondergang der zon doet zien, welke geheel en al is zamengesteld uit die onderscheidene men- „gelingen van licht, hetwelk zich in de hier en daar „verspreide wolken spiegelt.” Het woord *welke* ziet hier op het voorgaande *vertooning*; doch het is zoo ver daarvan verwijderd, dat men, niet nauwkeurig op den zin lettende, hetzelfde volgens de regels der syntaxis tot de zon, of haren opgang en ondergang zoude brengen, waardoor de gansche zin onduidelijk wordt. De volgende plaats uit de leerredenen van bisschop SHERLOCK is nog minder te verschoonen. „Het „is dwaasheid, zegt hij, zich te willen wapenen tegen de ongevallen des levens door opeenstapeling van „schatten, tegen welke ons niets kan beschermen, „dan de goede Voorzienigheid van onzen Hemelschen „Vader.” Volgens de regels der Spraakkunst behoort *welke* tot het onmiddellijk voorgaande zelfstandige naamwoord, en dit is hier *schatten*, waardoor dus de gansche Periode onzin wordt. Elk voelt de ongepasheid dezer woordschikking, en ziet, dat de Zin op deze wijze had moeten gesteld zijn: „Het is dwaasheid, „door opeenstapeling van schatten zich te willen wapenen tegen de ongemakken des levens, tegen welke ons niets kan beschermen, dan de Voorzienigheid van onzen Hemelschen Vader.”

Van gelijken aard is de volgende onnaauwkeurigheid van den anderzins naauwkeurigen SWIFT. Hij wil aan jonge geestelijken den raad geven, dat zij hunne redevoevingen vooraf geheel en duidelijk afschrijven.

„Velen, zegt hij, wijken zoo geheel van deze manier af, dat zij, uit eene gewoonte, om tijd en papier te sparen, welke zij op de Universiteit hebben opgedaan, hunne opstellen zoo klein en beknopt afschrijven, dat zij-zelve naauwelijks kunnen lezen, wat zij geschreven hebben.” De schrijver wil zekerlijk niet zeggen, dat zij tijd en papier op de Universiteit hebben opgedaan, maar dat zij die gewoonte daar hebben aangenomen, en dus had hij de woorden in dezer voege moeten schikken: „Uit eene gewoonte, welke zij op de Universiteit hebben opgedaan, schrijven zij enz.” Op eene andere plaats heeft deze zelfde schrijver zijne meening volstrekt onzeker gemaakt, enkel en alleen door het voornaamwoord verkeerd te plaatsen. In het slot van een' zijner brieven aan een lid van het Parlement zegt hij: „Nu hebt gij tevens mijn eigen gevoelen, en dat van eene groote meerderheid in de beide Huizen, met betrekking tot deze gewigtige zaak, op welke gij, gelijk ik vertrouwd, volkomen staat kunt maken.” Maar wat is nu datgene, waarop zijn vriend volkomen staat konde maken? Volgens de natuurlijke constructie, *die gewigtige zaak*. Dan, daar hieruit bezwaarljk een goede zin is te maken, is het waarschijnlijk, dat hij heeft willen zeggen, dat zijn vriend op de meerderheid des Parlements konde rekenen; doch deze meening is door de gemaakte schikking zeer duister uitgedrukt. Deze duisterheid had door de volgende schikking kunnen worden voorgekomen: „nu hebt gij mijn eigen gevoelen, met betrekking tot deze gewigtige zaak, en tevens, dat van eene

„groote meerderheid in de beide Huizen, op welke gij, gelijk ik vertrouw, volkomen staat kunt maken.”

Ik zoude nog eene menigte andere voorbeelden van dien aard kunnen bijbrengen; doch de aangehaalde schijnen mij voldoende te zijn ter nadere verklaring van den regel: dat het in het zamenstel van Zinnen van het grootste gewigt is, de woorden in zulk eene orde te plaatsen, als meest dient, om de onderlinge betrekking der verschillende deelen van een' Zin duidelijk aan te wijzen; en in het bijzonder de bijwoorden overal nabij de woorden, welke zij moeten bepalen, te plaatsen; dat, ingevalle ergens eene omstandigheid moet worden ingelascht, dezelve niet midden in de Periode achteloos moet heengeworpen, maar onmiddellijk aan dat gedeelte, waarbij zij behoort, gevoegd worden; dat eindelijk de betrekkelijke voornaamwoorden, en andere woorden van dien aard, steeds het voorgaande, waarop zij betrekking hebben, zonder eenige twijfelachtigheid den lezer in de gedachten moeten brengen. Ik heb deze drie gevallen in 't bijzonder genoemd, omdat het mij toeschijnt, dat juist daarin de meeste aanleiding tot dubbelzinnigheid te vinden is.

Ten aanzien der betrekkelijke woorden moet ik verder aanmerken, dat eene te veelvuldige herhaling van dezelve, bijzonder van de voornaamwoorden, *Welke, Zij, Hen, Hun*, zeer dikwijls duisterheid veroorzaakt, vooral, wanneer zij tot verschillende personen kunnen gebragt worden. Ten voorbeelde hiervan strekke de volgende plaats van den aartsbisschop TILLOTSON: „De menschen zien met nijdige oogen op het „goede, hetwelk anderen bezitten, en denken, dat „hun roem hen verdonkert, en hunne prijselijke hoe- „danigheden hun in het licht staan; en daarom doen „zij al wat zij kunnen, om eene soort van nevel over

„dezelve te verspreiden, ten einde de heldere glans „hunner deugden hen niet verduistere.” Dit is voorwaar eene hoogst zorgeloze wijze van schrijven, en dergelijke onoplettendheden moeten noodwendig den Stijl duister, of althans verward en onaangenaam maken. Om dit in soortgelijke gevallen te vermijden, blijft vaak geen ander middel overig, dan den ganschen Zin in een' anderen vorm te gieten, zoodat wij niet noodig hebben die betrekkelijke voornaamwoorden zoo dikwijls te gebruiken.

Alle talen zijn voor dubbelzinnigheid vatbaar. QUINCTILIANUS geeft ons eenige voorbeelden, hoe dezelve door eene verkeerde woordschikking in het Latijn kunne ontstaan. Hij verhaalt ons, dat iemand bij uitersten wil begeerd had, dat men hem na zijn' dood een standbeeld zoude oprigten, en wel: *Statuam auream hastam tenentem*; waarover een geschil in regten ontstond, of alleen de spies dan het geheele standbeeld van goud moest zijn? Dezelfde schrijver merkt aan, en te regt, dat elke Zin gebrekkig is, zoo ras de woordschikking eenige dubbelzinnigheid overlaat, al is het ook, dat men den zin zonder moeite kan raden. Wanneer iemand in het Latijn zegt: *Chremetem audiui percussisse Demeam*, is het twijfelachtig, zoo wel in den zin, als in de schikking, of CHREMES, dan DEMA, den slag heeft toegebracht. Maar wanneer iemand zich bedient van deze uitdrukking, *se vidisse hominem librum scribentem*, is wel de zin duidelijk, doch volgens QUINCTILIANUS is de woordschikking ondeugend; * en hij heeft regt. Want de naauwkeurigste bepaling van elk woord en lid in een' Zin is niet slechts een middel, om de duidelijkheid te be-

---

* Dus drukt hij zich uit: *Nam, etiamsi librum ab homine scribi pateat, non certe hominem ab libro, male tamen composuerat; feceratque ambiguum, quantum in ipso fuit.*

vorderen, maar zet ook aan de uitdrukking bevalligheid en schoonheid bij, en maakt, dat des lezers geest zachtken en zonder moeite door al de deelen der periode heen glijdt.

Ik ga over tot de tweede eigenschap van een' welingerigten Zin, welke ik de *Éénheid* genoemd heb. Deze is eene voornamelijk eigenschap, en alle soorten van opstel, zonder onderscheid, hebben, om schoon te zijn, een' zekeren graad van *Éénheid* noodig. Overal moeten de enkele deelen door een' zekeren gemeenen band vereenigd zijn, en er moet slechts een enkel onderwerp door het geheel heerschen. Dit geldt, gelijk wij in het vervolg zullen zien, in geschiedenissen, heldendichten en tooneelpoëzij, en in alle redevoeringen. Doch nergens wordt dit sterker gevorderd, dan in enkele Zinnen. Reeds brengt het denkbeeld van een' Zin van zelve mede, dat in denzelfden eene enkele gedachte wordt uitgedrukt. Eene zoodanige gedachte kan wel uit deelen bestaan, doch deze deelen moeten zoo naauw met elkander verbonden zijn, dat zij aan het verstand het denkbeeld van één, en niet van meer voorwerpen voorstellen. Om deze *Éénheid* te bewaren moeten de volgende regels in acht genomen worden.

In de eerste plaats moet in een' en denzelfden Zin het tooneel zoo weinig als mogelijk is worden veranderd. De lezer moet niet door plotselijke overgangen van persoon tot persoon, of van onderwerp tot onderwerp worden geslingerd. In elken Zin is gemeenlijk zekere persoon of zaak het heerschende woord; en dit moet zoo, indien het mogelijk is, van het begin tot het einde toe blijven. Wanneer ik bij voorbeeld ziede: „Nadat wij ten anker waren gekomen, zetteden „zij mij aan land, waar ik van alle mijne vrienden „welkomd werd, welke mij met de grootste genegenheid ontvingen;” zoo zijn wel in dezen Zin de onderwerpen, welke daarin voorkomen, genoegzaam met

elkander verbonden, doch door de wijze, waarop zij worden voorgesteld, en door de gedurige verandering van plaats en personen, *Wij, Zij, Ik, Welke*, verschijnen dezelve in een zoo verward licht, dat er bijna geen verband is te vinden. Door de volgende schikking zal men echter gemakkelijk de verbrokene Éénheid van dezen Zin herstellen: „Ten anker gekomen zijn- „de, liet ik mij aan land zetten, waar ik van alle mijne „vrienden verwelkomd, en met de grootste genegen- „heid ontvangen werd.” Schrijvers, welke dezen regel overtreden, verwaarloozen gemeenlijk tevens

Eenen tweeden regel, om namelijk geene dingen in een' Zin oopen te hoopen, welke zoo weinig verband met elkander hebben, dat zij zeer wel in twee of drie onderscheidene Zinnen kunnen verdeeld worden. Het schenden van dezen regel is voor den lezer aanstootelijk en mishagend, en deze uitwerkselen zijn inderdaad zoo sterk, dat indien men in een van beide opzigten moest zondigen, het minder zou mishagen, dat men zich van te veel korte Zinnen, dan van buiten maten lange en ingewikkelde Perioden bediende.

Men vindt hiervan een' overvloed van voorbeelden, waarvan ik slechts eenigen zal bijbrengen, om mijn gezegde te staven. „De aartsbisschop TILLOTSON,” zegt zeker schrijver in zijne geschiedenis van Engeland, „stierf „in dit jaar. TILLOTSON was bij uitstek bemind zoo „van koning WILLIAM, als van koningin MARIA, welke „Dr. TENNISON, bisschop van Lincoln, tot zijnen op- „volger benoemden.” Wie zou het laatste gedeelte van dezen Zin, als een gevolg van het eerste, verwachten? „TILLOTSON was bij uitstek bemind, zoo „van den koning, als van de koningin,” dit was de hoofdgedachte; nu verwachten wij, dat er een bewijs hiervan, of ten minste iets, hetwelk tot deze gedachte betrekking heeft, zal volgen, en plotselijk worden wij overvallen door de geheel nieuwe voorstelling:

„welke Dr. TENNISON tot zijn' opvolger benoemden.” De volgende plaats is uit MIDDLETON's leven van CICERO genomen. „In deze onaangename omstandigheden, zoo wel ten opzichte van zijn huisselijk leven, „als van zijn openbaar karakter, werd CICERO nog „daarenboven door een nieuw en bitter ongeval ter „neder geslagen; door den dood namelijk zijner geliefde dochter TULLIA, welke voorviel niet lang na hare „echtscheiding met DOLABELLA, wiens geaardheid en „zedes in het geheel niet met de hare overeenstemden.” Het hoofdonderwerp van dezen Zin is de dood van TULLIA, welke de oorzaak was van 's vaders neerslagtigheid; de tijdsbepaling van dezen dood, als zijnde voorgevallen kort na hare echtscheiding met DOLABELLA, kan op eene gepaste wijze in den Zin invloeijen; maar de daarop volgende aanmerking over het karakter van DOLABELLA is aan het hoofdonderwerp ten eenen male vreemd, en verbreekt de Éénheid en het verband van den geheelen Zin, door den lezer eene geheel nieuwe schilderij voor te houden. Nog slechter is het gesteld met de volgende plaats uit eene vertaling van PLUTARCHUS. „Hun togt,” zegt de schrijver, sprekende van de Grieken onder bevel van ALEXANDER, „hun togt ging door een onbebouwd land, welks „wilde inwoners zich soberlijk geneerden, daar hun „geheele rijkdom bestond in eene soort van kleine „schapen, wier vleesch tranig en onsmakelijk was, de „wjl deze dieren gewoonlijk op doode zeevisch aasden.” Hier hebben wij met elke uitdrukking verandering van voorwerpen; de togt der Grieken, de inwoners, door welker land zij togen, de aard der schapen, en de oorzaak van den slechten smaak derzelve, dit alles maakt een mengelmoes van zaken, welke de lezer zeer bezwaarlijk onder één gezigtspunt kan vatten. *

---

* Zie de Aanteekeningen; Letter G:

De aangehaalde voorbeelden behelzen Zinnen, welker gebrek niet zoo zeer in onmatige lengte, als in overlading van zaken bestaat. Schrijvers, die in al te lange Zinnen smaak vinden, vervallen ligt in dit gebrek. Men behoeft slechts de Geschiedenis, door Lord CLARENDON beschreven, op te slaan, om een aantal voorbeelden hiervan te vinden. De lange, ingewikkelde en duistere Zinnen van dezen schrijver zijn de hoofdgebreken in deszelfs werk, daar hij anders, als geschiedschrijver beschouwd, groote verdiensten heeft. Ook bij latere en naauwkeuriger schrijvers, dan Lord CLARENDON, vindt men somtijds Perioden van eene zoodanige lengte en verscheidenheid van inhoud, dat men ze eer voor eene kleine verhandeling, dan voor enkele Zinnen zoude aanzien. Men neme, bij voorbeeld, de volgende plaats uit WILLIAM TEMPLE, in zijne proeve over de dichtkunst. „Het gewone taalgebruik neemt nut en „vermaak voor twee verschillende dingen, en noemt „niet alleen degenen, die zich daaraan toewijden, met „de bijzondere namen van werkzame menschen en le- „diggangers, maar onderscheidt ook de vermogens van „den geest, welke zich met die onderwerpen bezig „houden, daar het de werktuigen van het eene *Wis-* „*dom* (kennis of wetenschap), en die van het andere „*Wit* (geest of vernuft) noemt, welk laatste een oud „Saksisch woord is, dienende, om datgene uit te „drukken, hetwelk de Spanjaarden en Italianen *Inge-* „*nio*, de Franschen *Esprit* noemen, zijnde beide oor- „spronkelijk Latijnsche woorden; hoewel ik denk, „dat het woord *Wit* bijzonder tot de dichtkunst be- „hoort, gelijk in de aanmerking over de Runische „taal omstandiger zal worden aangetoond.” Wanneer men aan het einde eener zoo verwarde Periode gekomen is, staat men verbaasd, zich zoo ver verwijderd te zien van het onderwerp, waarmede de rede een' aanvang had genomen.

Lord SHAFTESBURY, wiens zucht tot zwier hem dikwijls fouten doet begaan, zal ons een tweede voorbeeld opleveren; zijnde eene plaats uit zijne rhapsodie, waar hij de koude landen beschrijft. „Eindelijk,” zegt hij, „doet de naderende zon de sneeuw smelten, „brengt den met ongeduld verlangenden mensch in „vrijheid, en verschaft hem middelen en tijd, om „nieuwen voorraad op te doen tegen de wederkomst „der koude.” Deze eerste Zin is vrij goed; maar dus vervolgt hij: „Zij breekt de ijsketenen der zee, „waar vreeselijke monsters door drijvende eilanden „heen breken met wapenen, die tegen de kristallijnen „rotsen bestand zijn; terwijl andere, die-zelve, we- „gens hunne grootte, eilanden schijnen, alleen door „hun gevaarte tegen alles zijn gewapend, behalve te- „gen den mensch, wiens overmagt over schepselen „van eene zoo verbazende grootte en kracht hem het „voorregt behoorde te herinneren van verstand te be- „zitten, en hem nopen tot nederige aanbidding van „den grooten Werkmeester dezer wonderlijke gedaan- „ten, en de oorzaak van zijn verheven verstand.” Niets kan onvoegelijker en verwarder zijn, dan deze Zin, welke des te meer berisping verdient, daar de-zelve zoude strekken, om eene beschrijving te geven, welke uit haren aard medebrenge, dat zij in alle deelen duidelijk moet zijn. Reeds in het begin is het woord *Zij* dubbelzinnig, en kan zoo wel tot de koude als tot de zon gebragt worden. Het onderwerp-zelf wordt niet minder, dan driemaal veranderd. Eerst breekt de zon de ijsketenen der zee; dan treden de zeemonsters als hoofdpersonaadjn te voorschijn, en eindelijk wordt, door cen' geheel onverwachten overgang, de mensch ten tooneele gevoerd, en krijgt, vóór het einde van den Zin, eene lange en ernstige vermaning. Om nu niet te zeggen, hoe ongepast de uitdrukkingen zijn, waardoor God de werkmeester van

gedaanten wordt genoemd, en aan de zeemonsters wapenen worden toegeschreven, welke tegen rotsen bestand zijn. In het algemeen is de sterkte van SHAFTEBURY meer gelegen in zijne redekaveling en oordeel, dan in beschrijvingen; hoezeer men hem ook dikwijls met opzigt tot deze laatsten bewonderd heeft.

Ik zal nu slechts nog één voorbeeld van dezen aard te berde brengen, getrokken uit SWIFTS voorstel ter verbetering der Engelsche taal, waar de schrijver, in plaats van een' enkelen Zin, ons eene kleine verhandeling over verscheidene bijzondere onderwerpen doet lezen. Sprekende over den voortgang der Engelsche taal, na de tijden van CROMWELL, zegt hij: „Hier-
 „ op volgde die ongebondenheid, welke opkwam met
 „ de herstelling des konings, en die, nadat zij den
 „ godsdienst en de zedekunde verpest had, aanving
 „ ook de taal te bederven, welke laatste men niet kon
 „ verwachten, dat verbeterd zou worden door hen, die
 „ toenmaals het hofgezin van koning KAREL den twee-
 „ den uitmaakten, bestaande of uit lieden, die den
 „ koning in zijne ballingschap gevolgd waren, of die
 „ aan de taal van die dweepachtige tijden waren ge-
 „ wend; of eindelijk uit jonge lieden, die in hetzelfde
 „ land waren opgevoed; zoodat het hof, hetwelk an-
 „ ders het voorbeeld opleverde van netheid en gepast-
 „ heid der spraak, ten dien tijde was, en sedert,
 „ mijns bedunkens, gebleven is de slechtste school
 „ van geheel Engeland om hierin verbetering te ma-
 „ ken; en dit zal zoo lang duren, tot dat er eene
 „ verbetering in de opvoeding van onzen adel worde
 „ ingevoerd, zoodat deze bij zijne intrede in de we-
 „ reld eenige kennis van de letterkunde medebrengt,
 „ welke hem tot een patroon van beschaafdheid kan
 „ doen verstreken.” Hoe vele omstandigheden, redekavelingen en aanmerkingen doen zich hier te gelijk aan het verstand op? en deze zijn nog daarenboven

zoodanig door den schrijver opeengeschoven, dat zij alle als leden van éénen zin voorkomen, welke geen grooter onderscheidingsteeken, dan blootelijk een semicolon toelaat. Daar ik hier van de onderscheidings-teekenen gewag make, moet ik ter loops aanmerken, dat het eene vruchteloze poging is, door een willekeurig gebruik dezer teekenen, de gebreken van een' Zin te willen verhelpen, de dubbelzinnigheid wegnemen, en de verwarring voorkomen. Een comma, colon, punctum maken geenszins de eigenlijke verdeelingen eener gedachte uit, maar dienen alleen, om die zinsnijdingen aan te wijzen, welke uit de manier van des schrijvers uitdrukking ontstaan. Zij zijn derhalve alleenlijk in zoo ver gepast of niet, als zij met de natuurlijke afdeelingen der gedachten al dan niet overeenkomen. Wanneer zij in slechte plaatsen worden ingevoegd, zullen zij van geen' dienst kunnen zijn.

Ik ga over tot een' derden regel, ter bevordering van de Éénheid in den Zin dienende, daarin bestaande, dat men zich wachte voor het inschuiven van parentheses in het midden van den Zin. Dezelve mogen in sommige gevallen een' zekeren schijn van geest hebben, en aangemerkt worden als gevolgen eener zekere levendigheid van denken, welke onder het voortgaan zeer gelukkig het oog voor een oogenblik ter zijden af kan slaan, in de meeste gevallen hebben zij eene slechte uitwerking. Zij zijn als het ware eene soort van raderen in raderen; Zinnen midden in Zinnen; met één woord, een noodmiddel, om de eene of andere gedachte te plaatsen, voor welke de schrijver geene bekwame plaats weet te vinden. Het zoude nutteloos zijn vele voorbeelden hiervan bij te brengen, daar deze overal bij slechte schrijvers voorkomen. Een enkel wil ik aanhalen van een' schrijver, wiens vlugheid van geest, én bijzondere trant van schrijven, hem

dikwijls soortgelijke onnaauwkeurigheden doen begaan : ik meen Lord BOLINGBROKE. „Het schijnt mij toe,“ zegt hij in de inleiding tot zijne schets van een' patriottisch koning, „dat, om het stelsel der wereld „op een zeker punt in stand te houden, hetwelk nog „verre af is van denkbeeldige volmaaktheid; (want wij „zijn in staat eene volmaaktheid te denken, die wij „niet in staat zijn te bereiken) maar echter, over het „geheel genomen, voldoende, om een' aangename „en gelukkigen, of ten slimste genomen, dragelijken „toestand voort te brengen; het schijnt mij toe, zeg „ik, dat de Schepper onze natuur goedgevonden „heeft, van tijd tot tijd aan de menschelijke maat- „schappij eenige weinigen, en ook niet meer dan ee- „nige weinigen van de zoodanigen te schenken, wel- „ken het hem gunstiglijk heeft behaagd eene ruimere „mate van ethérischen geest te verleenen, dan anders, „in den gewonen loop van zijn bestuur, den men- „schen kinderen pleegt ten deel te vallen.“ Waarlijk een zeer gebrekkige Zin; waarin zijne Lordschap, door behulp eener parenthese en andere tusschengevoegde omstandigheden, zoo vele dingen heeft opeengepakt, dat hij zich genoodzaakt vindt de constructie door een „zeg ik,“ van nieuws te beginnen; welke lapwoorden overal, waar ze voorkomen, als een zeker teeken eener ongeschikte zamenstelling van den Zin moeten aangemerkt worden, en wel in het dagelijksche gesprek, maar niet in een uitgewerkt geschrift te verschoonen zijn.

Ik zal hier nog éénen regel, betreffende de Éénheid in Zinnen, bijvoegen; deze is, dat men de Zinnen behoorlijk en volkomen sluite. Elke zaak, welke als een geheel beschouwd wordt, moet een begin, midden en einde hebben. Ik heb niet noodig te zeggen, dat, volgens de regels der Spraakkunst, een onvolkomen Zin in het geheel geen Zin is; doch men treft dikwijls

Zinnen aan, welke, om zoo te spreken, meer dan volkomen zijn. Wanneer wij bij het lezen derzelve zoo ver gevorderd zijn, dat wij het slot verwachten, en dat woord bereikt hebben, waarop de ziel door het voorgaande bereid is te rusten, doet zich onverwacht eene omstandigheid op, welke of had moeten wegge laten, of op eene geschikte wijze ergens in den Zin ingevoegd worden. Nu verschijnt zij als een onnut aanhangsel, en sleept, gelijk POPE van de Alexandrijnsche verzen zegt, „even als eene gewonde slang hare „lengte langzaam achter zich aan.” * Alle zoodanige bijvoegsels aan het eigenlijke slot mismaken de Periode ten sterkste. Zij geven haar een lam en onbevallig voorkomen, en bijzonder verbreken zij de Éénheid. SWIFT, bij voorbeeld, in zijn' brief aan een' jongen geestelijke, sprekende over de schriften van CICERO, drukt zich dus uit: „Met deze schriften zijn de „jonge geestelijken meer bekend, dan met die van DE- „MOSTHENES, welke nogtans den anderen veel over- „treft; ten minste als redenaar.” Het natuurlijke slot dezer periode was bij de woorden, „den anderen veel „overtreft.” Deze woorden eindigen de gedachte zoo volkomen, dat wij niets meer verwachten, en de bijgevoegde omstandigheid, „althans als redenaar,” komt hinkende achteraan. De Zin zou beter gesloten zijn geweest door deze schikking: „Met deze schriften „zijn de jonge geestelijken meer bekend, dan met die „van DEMOSTHENES, welke nogtans den anderen, al- „thans als redenaar, veel overtreft.” Ook in de volgende plaats van den heer WILLIAM TEMPLE is het bijvoegsel volstrekt vreemd aan den hoofdzin. Sprekende van BURNET's theorie der aarde, en van FONTENELLE's veelheid van werelden, zegt hij: „de eerste kon

---

* *Like a wounded snake drags its slow length along.*

„ zijne geleerde verhandeling niet eindigen, zonder eene
„ lofspraak te doen op de hedendaagsche geleerdheid,
„ ten nadeele van de geleerdheid der Ouden; en de
„ laatste geeft eene zoo ongunstige beoordeeling der
„ oude poëzij, met verheffing van de hedendaagsche,
„ dat ik geen' van beiden kan lezen zonder veront-
„ waardiging, welke door niets zoo ras in mij ver-
„ wekt wordt, dan door eigenwijsheid.” De Zin ein-
digt met het woord „verontwaardiging,” en het laat-
ste lid is eene geheel nieuwe, en aan het eigenlijke
slot aangelapte voorstelling.

DE TIENDE LES.

OVER HET ZAMENSTEL VAN GEHEELE ZINNEN.

(Vervolg van de voorgaande les.)

Gehandeld hebbende over de Duidelijkheid en Éénheid, als noodzakelijke vereischten van een' goeden Zin, ga ik thans over tot eene derde eigenschap, welke ik de Sterkte genoemd heb. Daardoor versta ik eene zoodanige schikking der onderscheidene woorden en leden eener Periode, waardoor de Zin in het helderste licht geplaatst, en de indruk, welken men wil voortbrengen, ten krachtigste wordt bevorderd, door dat elk woord en ieder lid hun vereischte gewigt bekomen. De twee voorheen gemelde eigenschappen, Duidelijkheid en Éénheid, zijn buiten twijfel volstrekt noodzakelijk, om dit uit te werken, doch, behalve deze, wordt er nog iets meer vereischt. Een Zin kan volkomen klaar zijn; kan door een' gepasten samenhang van al de deelen de vereischte eenheid bezitten, en nochtans door de eene of andere ongunstige omstandigheid in haar samenstel, ontbloot zijn van die sterkte en levendigheid van indruk, welke door eene betere schikking zoude zijn voortgebracht.

De eerste regel, welken ik ter bevordering der Sterkte in een' Zin wil geven, is, dat men alle overdaad van woorden besnoeije. Deze mag somtijds met een' aanmerkelijken graad van Klarheid en Éénheid bestaan kunnen, de indruk wordt daardoor onfeilbaar verzwakt. Veelheid van woorden maakt den loop der Periode traag en bezwaard, en daarom, gelijk HORATIUS reeds heeft aangemerkt,

*Est brevitae opus, ut currat sententia, nec se
Impediat verbis, lassas onerantibus aures.*

Het is een algemeene grondregel, dat elk woord, hetwelk aan den inhoud der Periode geen gewigt bijzet, denzelven altijd hinderlijk is. *Obstat*, zegt QUINCTILIANUS, *quidquid non adiuvat*. En hieruit volgt, dat men best doet alles weg te laten, wat men in de gedachten gemakkelijk kan aanvullen. „Vergenoegd met „eene zegepraal verdiend te hebben, wees hij de eer „derzelve van de hand,“ is beter gezegd, dan „daar „hij vergenoegd was eene zegepraal verdiend te hebben, wees hij de eer derzelve van de hand.“ Uit dien hoofde houd ik het voor eene der nuttigste oefeningen in een' goeden Stijl, bij het nazien van hetgene wij geschreven of ontworpen hebben, al dat omslagtige en nuttelooze, hetwelk gemeenlijk in de eerste proeven wordt gevonden, te besnoeijen en in te korten. Met hoe meer gestrengheid wij hierin te werk gaan, des te meer kracht en nadruk zullen onze opstellen verkrijgen; onder deze bepaling echter, dat wij niet in een tegengesteld uiterste vervallen, en onzen Stijl stijf en droog maken. Zoo wel hier, als in alle andere dingen, is een middelweg open. De volheid en rondheid van klank moet hier tevens, schoon niet als het voornaamste, in aanmerking worden genomen. Eenig loof moet men overlaten, om de vrucht te bedekken en te overschaduwen.

Hetgene wij van overtollige woorden gezegd hebben, geldt even zeer ten opzichte van overtollige leden eens Zins. Gelijk elk woord een nieuw denkbeeld aanduidt, zoo moet elk lid van een' Zin eene nieuwe gedachte bevatten. Hiertegenover staat het gebrek, hetwelk wij veeltijds aantreffen; dat het laatste lid eener Periode niets anders is dan de weérklank van het eerste, of eene herhaling van hetzelfde met eenige verandering. Een voorbeeld hiervan vinden wij bij ADDISON, daar hij, sprekende van de schoonheid, zegt: „Het eerste gezigt van dezelve vervult reeds de ziel met inwendige vreugde, en verspreidt een genoeg over alle hare vermogens.” En op eene andere plaats. „Het is niet mogelijk voor ons, de Goddelijke werken met koelheid en onverschilligheid te beschouwen, of zoo velerhande schoonheden zonder een heimelijk genoegen te bezigtigen.” In beide deze plaatsen zegt het tweede lid weinig of niets meer, dan reeds in het eerste gezegd was, en ofschoon de vrije en vloeiende schrijftrant van een' schrijver als ADDISON, en de bevallige welluidendheid zijner Perioden, dergelijke onachtzaamheden eenigzins kunnen bedekken, blijft het echter in het gemeen waar, dat een Stijl, van zoodanige overtolligheid gezuiverd, zich altoos sterker en schooner vertoont. De aandacht verslapt, en de geest verzinkt in werkeloosheid, wanneer de woorden vermenigvuldigd zijn, zonder dat te gelijk de denkbeelden zijn vermenigvuldigd.

Na het besnoeijen van overtolligheden, is het ten tweede ter bevordering der Sterkte van een' Zin noodig, dat men bijzondere omzigtigheid gebruike ten aanzien der koppelwoorden, betrekkelijke woorden, en alle partikels, welke tot het maken van overgangen of tot de verbinding der Zinnen gebezigd worden. Deze kleine wordekes, MAAR, EN, WELKE enz. zijn dikwijls van het grootste gewigt; zij zijn, als het

ware, de spillen, waarop de Zinnen draaijen, en dus moet een goed deel van der laatstgemelden bevalligheid en sterkte noodwendig van deze partikelen afhangen. Het gebruik dier partikelen is inderdaad zoo verschillend, dat het niet wel mogelijk is desaangaande een volledig stelsel van regels te geven. Opmerkzaamheid op het gebruik der beste schrijvers, gepaard met eene herhaalde overweging der verschillende uitwerkingen, welke het onderscheiden gebruik van die partikels voortbrengt, is het eenigste, dat ons in dit geval van dienst kan zijn. Echter zal ik hier eenige aanmerkingen mededeelen, welke mij toeschenen van veel nut te zijn, schoon ik er ver af ben van mij te laten voorstaan, als of dit onderwerp hiermede ware uitgeput.

Men wachte zich, zoo veel als mogelijk is, de voorzetsels of praepositieën af te scheiden van de naamwoorden, welke zij beheerschen. Dus is het kwalijk gezegd: „Hij heeft mij vóór, en ook, zoo ik mij „bedenk, eenige dagen ná zijn vertrek, deze zaak „herinnerd.” Het ontbreekt niet aan voorbeelden, welke nog veel onnatuurlijker scheidings van dien aard bevatten. In al dergelijke gevallen worden wij een zeker pijnlijk gevoel gewaar, door het afscheuren of geweldig van een scheiden van twee dingen, welke uit hunnen aard ten naauwste behooren verbonden te zijn. Wij moeten met onze gedachten eensklaps blijven stil staan, daar wij genoodzaakt zijn bij het alleenstaande voorzetsel eene wijle te vertoeven, hetwelk toch geene beteekenis verkrijgt, voordat het met het zelfstandig naamwoord, waartoe het behoort, vereenigd is.

Sommige schrijvers vermeederen zonder noodzaak het getal der aanwijzende en betrekkelijke partikelen, zich vaak b. v. van deze of dergelijke wijze van spreken bedienen. „Er is niets, hetwelk ons meer walgt, „dan ijdele praal van woorden.” Zoodanig eene wijze

van spreken is zeer gepast, bij inleidingen, of bij het voorstellen van zaken, welke eene bijzondere aandacht vorderen; maar in den gewonen loop der rede is het beter zich eenvoudig en kort uit te drukken; op deze wijze: „Niets walgt ons meer, dan ijdele praal van „woorden.”

Ten opzigte van het koppelwoordeken EN, hetwelk zoo dikwijls in alle soorten van schriften voorkomt, is het noodig eenige aanmerkingen te maken. Vooreerst is het blijkbaar, dat eene nuttelooze herhaling van hetzelfde den Stijl verzwakt. Dit heeft bijna eene gelijke uitwerking, als het menigvuldig gebruik van het zoo gewone EN TOEN, de geliefde spreekwijze van vertellers in den dagelijkschen omgang. Tot een voorbeeld zal ik eene plaats uit den heer WILLIAM TEMPLE bijbrengen. Hij spreekt daar van de beschaving der Fransche taal, en zegt: „De akademie, „gesticht door den kardinaal RICHELIEU, om den ver- „nuften van zijnen tijd en van zijn land werk te ver- „schaffen, en hunne aandacht daardoor van zijn staat- „kundig gedrag en ambtsbediening af te trekken, „bragt dit voornamelijk in zwang; en de schrandere „geesten in Frankrijk hebben in dit laatste tijdperk „zich geheel aan de beschaving van hunnen stijl en „hunne taal overgegeven; en waarlijk met een' zoo „gelukkigen uitslag, dat men hen hierin bezwaarlijk „zal evenaren, en hunne proza en poëzij hebben mer- „kelijk hierdoor gewonnen.” In dezen éénen Zin komt dat lieve EN niet minder dan acht maal voor. Het is jammer, dat deze anderszins bevallige schrijver zijn' Stijl dikwijls, door eene zorgeloze opeenstapeling van koppelwoorden, kreupel maakt. Vreemd is het ook, dat een zoo nauwkeurig schrijver als SWIFT heeft kunnen struikelen door een zoo ongepast gebruik van dezen partikel, als men in de volgende plaats aantreft. „Er is geen talent zoo geschikt, om

„ tot geluk in de wereld te doen geraken, of hetwelk
 „ iemand meer beveiligd tegen de nukken der fortuna,
 „ dan die hoedanigheid, eigen aan het domste gedeelte
 „ des volks, en wordt in de gewone taal Discretie
 „ genaamd; eene soort van lage voorzigtigheid, door
 „ middel van welke enz.” Door de invoeging van de
 woorden EN WORDT, in plaats van WELKE WORDT,
 heeft hij niet alleen den Zin lam gemaakt, maar zich
 ook tegen de regels der Spraakkunst vergrepen.

Verder verdient aangemerkt te worden, dat ofschoon
 dit koppelwoord EN eigenlijk dient, om de onder-
 werpen met elkander te verbinden, en dus, gelijk men
 zoude denken, derzelve zamenhang vaster te maken,
 nogtans in sommige gevallen het verband, door weg-
 lating van het koppelwoord, veel nauwer wordt, en
 de zaken veel sneller elkander opvolgen, dan wanneer
 hetzelfde daar tusschen werd gevoegd. Dit heeft LON-
 GINUS reeds opgemerkt, en het kan door vele voor-
 beelden bevestigd worden. Het bekende opschrift van
 CAESAR, *Veni, vidi, vici*, „ ik kwam, ik zag, ik
 „ won,” drukt de snelheid zijner veroveringen veel
 sterker uit, dan wanneer deze woorden door een
 koppelwoord waren zamengevoegd. Dus is het ook
 gelegen met de volgende beschrijving in eene plaats
 van zijne gedenkschriften: „ De onzen, hunne werp-
 „ schichten vershoten hebbende, vallen aan met de
 „ zwaarden. Eensklaps verschijnt van achteren de rui-
 „ terij; nog andere benden komen aanrukken; de vij-
 „ and keert ons den rug toe; de ruitery stuit hem in
 „ de vlugt; er volgt een schrikkelijk bloedbad.” *

---

* *Nostri, emissis pilis, gladiis rem gerunt: repente post
 tergum equitatus cernitur; cohortes aliae appropinquant;
 hostes terga vertunt; fugientibus equites occurrunt; fit
 magna caedes.*

Uit het gezegde kan men afnemen, dat van den anderen kant, wanneer wij een' te schielijken overgang van het eene onderwerp tot het andere willen voorkomen, of wanneer wij eene optelling willen doen van zaken, waarin vereischt wordt, dat men de onderwerpen zoo veel mogelijk van elkander gescheiden vertoone, en dat de gedachten bij elk derzelve voor een oogenblik stil staan; dat in zulke gevallen de koppelwoorden met groot voordeel en op eene aangename wijze kunnen vermenigvuldigd worden. Dus zegt, bij voorbeeld, Lord BOLINGBROKE: „een zoodanig man mag als een offer van geweld vallen; doch waarheid, en rede, en vrijheid zullen tevens met hem vallen.” Op gelijke wijze beschrijft CAESAR een gevecht met de Nerviers: „Als de vijanden deze ruitrij zonder moeite verdreven en verstrooid hadden, ijlden zij met ongeloofelijke snelheid naar de rivier; zoodat zij bijna op denzelfden tijd zich en aan de bosschen, en bij de rivier, en midden in ons leger vertoonden.” * Hier wordt wel eene schielijke opvolging van gebeurtenissen beschreven; doch, dewijl het oogmerk was te toonen, aan hoe vele plaatsen te gelijk de vijand zich vertoonde, wordt het koppelwoord zeer gelukkig herhaald, om het onderscheid dier verschillende plaatsen des te sterker te schilderen.

Naauwkeurige opmerking op de bijzondere gevallen, waarin het koppelwoord best wordt weggelaten, of verdubbeld, is voor de beoefening der welsprekendheid van het grootste gewigt. Men kan het als eene merkwaardige bijzonderheid der Spraak aanmerken, dat het weglaten van een voegwoord somtijds zeer veel

---

* *His equitibus facile pulsus ac proturbatus, incredibili celeritate ad flumen decurrunt, ut pene uno tempore, et ad sylvas, et in flumine, et iam in manibus nostris hostes videntur.*

toebrengt, om de zaken nauwer te verbinden, en dat, omgekeerd, de herhaling van hetzelfde de kracht heeft, om de zaken eenigermate van elkander te scheiden; waarom het veeltijds wordt weggelaten, om snelheid uit te drukken, en daarentegen herhaald, om den Zin te vertragen, en te bezwaren. De oorzaak daarvan schijnt hierin te zijn gelegen, dat in het eerste geval de ziel over eene opvolging van zaken zoo snellijk heen loopt, dat zij geen' tijd heeft haar verband aan te wijzen; zij laat in die schielijkheid de voegwoorden weg, en stelt de gansche reeks zoo nevens elkander, als of zij slechts eene eenige zaak uitmaakten. Wanneer wij integendeel eene optelling van meer zaken doen, met oogmerk, om daarbij te doen stil staan, schijnt de ziel dadelijk een' langzamer en statiger tred aan te nemen; zij wijst duidelijk de betrekking van elk onderwerp met het volgende aan; en wil, met het zamenvoegen van dezelve door bijzondere voegwoorden, doen opmerken, dat de onderwerpen, schoon zamen vereenigd, nogtans op zich-zelve onderscheiden zijn; dat zij geen geheel, maar eene veelheid uitmaken. Men lette eens, bij voorbeeld, in de volgende optelling van den apostel PAULUS, welk een nadruk aan elke bijzondere zaak, door de herhaling van het voegwoord, wordt bijgezet. „Ik „ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch „engelen, noch overheden, noch magten, noch tegen- „woordige, noch toekomstige dingen; noch hoogte, „noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kun- „nen scheiden van de liefde Gods.” Dit zij genoeg van het gebruik der voegwoorden.

Ik ga over tot een' derden regel, ter bevordering der Sterkte van een' Zin; deze is, dat men het hoofdwoord, of de hoofdwoorden dáár plaatse, waar zij den sterksten indruk maken. Elk begrijpt toch, dat in alle Zinnen zekere hoofdwoorden gevonden worden,

waarop de meening voornamelijk berust; en even gemakkelijk is het te begrijpen, dat zulke woorden eene onderscheidene plaats verdienen, opdat zij het meest in het oog loopen. Doch welke die plaats zij, waar zij de meeste vertooning maken, kan niet wel, zoo veel ik weet, door eenen regel bepaald worden, daar nu eens het begin, dan eens het midden, somtijds ook het einde daartoe het best geschikt is. De aard van elken Zin zal dit moeten beslissen. Duidelijkheid moet altijd in de eerste plaats betracht worden, en de gesteldheid der hedendaagsche talen gunt ons geene groote vrijheid in de keuze, om de woorden te plaatsen. In de meeste gevallen worden de voornaamste woorden aan het begin van den Zin geplaatst. Dus zegt bij voorbeeld, ADDISON: „De vermaken der „verbeelding, in hunne geheele uitgestrektheid be- „schouwd, zijn niet zoo grof als die der Zinnen, en „niet zoo fijn als die des verstands.” En inderdaad schijnt het ook de natuurlijkste en geschiktste orde te zijn, datgene aan het hoofd te plaatsen, hetwelk de hoofdzaak is in de voorgestelde gedachten. Somtijds echter, wanneer men een' bijzonderen nadruk aan den Zin wil geven, heeft het zijn voordeel, dat men de meening voor eene korte wijl ophoude, en eerst aan het slot doe verstaan. Op deze wijze zegt POPE in zijne voorrede voor de vertaling van HOMERUS: „Van „welken kant wij ook dezen dichter beschouwen, al- „tijd blijft de zaak, welke wij het meest in hem be- „wonderen, zijne ongemeene vindingrijkheid.”

De Grieksche en Latijnsche schrijvers hebben in dit opzigt veel boven ons vooruit. De groote vrijheid, om de woorden naar verkiezing om te zetten, stelden hen in staat, om voor elk woord de voordeeligste plaats uit te kiezen, en daardoor aan hunnen Stijl meer kracht bij te zetten. MILTON, in zijne proza-werken, en nog eenige anderen van de oude Engelsche

schrijvers, hebben dit willen navolgen; maar de gedwongene woordschikking, welke zij gebruikten, veroorzaakte duisterheid; en de aard onzer taal, zoo als die thans wordt gesproken en geschreven, duldt zoodanige vrijheid niet. GORDON, welke in zijne vertaling van TACITUS insgelijks deze omzettingen wilde navolgen, heeft niet zelden der tale daardoor zulk een geweld aangedaan, dat hij zich-zelven belagchelijk maakt. In eene zekere mate nogtans, en onder zekere bepalingen, geeft ook onze taal ons de vrijheid van omzettingen gebruik te maken, en de beste schrijvers hebben zich vaak met voordeel hiervan bediend. Dus zegt POPE in zijne beoordeeling van HOMERUS: „Den roem van oordeelkunde heeft VIRGILIUS hem met regt betwist, maar in de uitvinding heeft hij nimmer een' mededinger gehad.” Deze schikking is veel beter, dan wanneer hij, de natuurlijke orde volgende, gezegd had: „VIRGILIUS heeft hem den roem van oordeelkunde met regt betwist, maar in de uitvinding heeft hij nimmer een' mededinger gehad.”

Sommige schrijvers bedienen zich van deze geoorloofde omzetting veel meer, dan andere. Lord SHAFTESBURY, bij voorbeeld, doet zulks meer, dan ADDISON, en hieraan moet men grootendeels die sterkte, deftigheid en geregelde welluidendheid toeschrijven, waardoor zich de Stijl van Lord SHAFTESBURY kenmerkt. Tot een voorbeeld hiervan kan strekken het volgende uit deszelfs Onderzoek over de deugd, in welk voorbeeld de woorden niet in hunne natuurlijke orde, maar in die kunstige schikking geplaatst zijn, welke aan de Periode den meesten nadruk en de grootste bevalligheid bijzet. Sprekende van de ellenden der ondeugd zegt hij: „Dat dit ten opzichte van de hoogste zedelijke verdorvenheid plaats heeft, is iets, hetwelk men uit eigene ondervinding gereedelijk zal toestemmen. Zoo dra ergens eene volstrekte verbastering der natuur,

„ eene geheele afwijking van alle opregtheid, waar-
„ heid en regtvaardigheid wordt gevonden, zullen er
„ weinigen zijn, die de ellende, welke daarvan een
„ gevolg is, niet zien en erkennen. Zelden zal men
„ in zulk een geval, waarin het kwaad op zijn hoogst
„ is gekomen, een verkeerd oordeel vellen. Het is
„ maar ongelukkig, dat wij het, wanneer het in een'
„ minderen graad is, niet zien, of deszelfs waren
„ toestand regt opmerken; even als of eene volslagene
„ bedorvenheid alleen hoogst rampzalig maakte, maar
„ een mindere graad van dezelve in het geheel geen
„ ongeluk ware, of iets te beduiden hadde. Maar is
„ zoodanig eene beoordeeling wel verstandiger, dan of
„ men stelde, dat in den hoogsten trap verminkt of
„ verdraaid te zijn, voor het ligchaam het grootste on-
„ geluk was, maar dat het gebruik van één der le-
„ dematen te verliezen, of aan een enkel lid of zin-
„ tuig ongemak te krijgen, eene zaak ware van geen
„ aanbelang.” Deze plaats heeft verscheidene omzettingen, zonder dat der taal eenig geweld is aangedaan. Alles is deftig en met kunst in orde geschikt, hetwelk een hoofdkenmerk is van den Stijl diens schrijvers.

Men behoeft slechts ergens eene bladzijde van ADDISON op te slaan, om eene geheel andere woordschikking te vinden. „ Het Gezicht is de volmaaktste, en „ aangenaamste van alle onze Zinnen. Het verschaft „ aan de Ziel de rijkste verscheidenheid van denkbeelden; houdt zich bezig met zijne voorwerpen op „ den versten afstand, en blijft den langsten tijd werkzaam, zonder van zijn eigen genot vermoeid of verzadigd te worden. De Zin van het Gevoel kan „ ons wel begrippen geven van uitgebreidheid, gedaante „ en alle andere denkbeelden, welke wij door het oog „ verkrijgen, uitgezonderd de kleuren; doch hij is „ tevens in zijne werkingen veel meer bepaald en

„gebonden.” Op deze wijze vloeit de Stijl van ADDISON altijd voort, volgende de natuurlijkste en gewoonlijkste orde der taal. Bezit dezelve op die wijze minder zwier en deftigheid dan de stijl van SHAFTESBURY, hij heeft, in vergoeding daarvan, meer eenvoudigheid, natuurlijkheid en gemakkelijkerheid, en dit zijn gewis schoonheden van een' hoogen rang.

Dan, hetzij wij ons van de omzetting bedienen of niet, en in welk gedeelte van den Zin wij de hoofdwoorden plaats en, het blijft steeds eene zaak van het grootste gewigt, dat deze hoofdwoorden in een klaar licht, en afgezonderd van de overige woorden geplaatst worden. Wanneer wij derhalve zekere bepalingen van tijd, of plaats, of andere omstandigheden met het hoofdonderwerp in denzelfden Zin moeten verbinden, behooren wij zeer zorgvuldig bedacht te zijn, om die zoo te plaatsen, dat het hoofdonderwerp daardoor niet verdonkerd, of onder een' last van nevenomstandigheden begraven worde. Een voorbeeld zal mijne meening best ophelderen. Men lette eens op de schikking van den volgenden Zin van Lord SHAFTESBURY, waarin hij spreekt van de hedendaagsche dichters, in vergelijking met die der Ouden. „Wanneer dichters, onder den schijn van blootelijk te willen vermaken, tevens heimelijk wenken en onder, rigtingen geven, mogen zij, mijns oordeels, ook, thans, even zoo wel als voorheen, met regt onder, de beste en achtenswaardigste schrijvers gerekend worden.” Deze zeer wel geschikte Zin bevat een aantal van omstandigheden en bijwoorden, welke noodzakelijk waren, om de meening nader te bepalen; b. v. BLOOTELIJK, HEIMELIJK, MIJNS OORDEELS, THANS, EVEN ZOO WEL, MET REGT, VOORHEEN; doch ze zijn zoo kunstig geplaatst, dat de Zin daardoor noch verward, noch verzwakt wordt; het hoofdonderwerp

van de geheele Periode, „dichters mogen onder de „beste schrijvers gerekend worden,” komt aan het einde klaar en onderscheiden te voorschijn, en staat juist op zijne eigene plaats. Laat ons nu eens zien, welke de uitwerking van eene andere schikking zal zijn. Stellen wij, dat de schrijver de leden van den Zin in deze orde had geplaatst: „Wanneer dichters, „onder den schijn van blootelijk te willen vermaken, „tevens wenken en onderrigtingen heimelijk geven, „kunnen zij onder de beste en achtenswaardigste schrijvers gerekend worden, thans, mijns oordeels, zoo „wel met regt als te voren.” Nu hebben wij dezelfde woorden en denzelfden Zin, maar door eene ongeschikte vermenging der nevenomstandigheden met de hoofdwoorden is het geheel verward geworden, en heeft alle bevalligheid en kracht verloren.

Een vierde regel, om Sterkte aan den Zin te geven, is, dat men deszelfs leden doe klimmen en toenemen in gewigt. Deze soort van schikking, welke *Climax* genoemd wordt, is steeds als eene bijzondere schoonheid van den Stijl aangemerkt. Wat de oorzaak zij van het vermaak, hetwelk zij ons verschaft, valt gemakkelijk te ontdekken. Het ligt in ons-aller natuur, dat wij liever van een' lageren trap van schoonheid en volmaaktheid tot een' hooger opklimmen, dan dat wij van een' hooger tot een' lager afdalen. Is ons eens een gewigtig voorwerp vertoond, dan valt het ons moeilijk op eene omstandigheid van minder belang terug te zien. „Men wachte zich,” zegt QUINCTILIANUS, wiens gezag ik telkens zoo gaarne aanhale, „men wachte zich er voor, dat men de rede „niet late dalen, en eene zwakkere uitdrukking op „eene sterkere late volgen; bij voorbeeld, na het „noemen van heiligschennis spreke men van geene „dieverij, of na roof en moord vermelde men geene „brooddronkenheid of dartelheid. De gedachten moe-

„ten moeten altijd opklimmen en toenemen.” * Van deze schoonheid in de schikking der Zinnen treffen wij eene menigte voorbeelden aan in de redevoeringen van CICERO. Zijn deftige Stijl moest hem natuurlijker wijze daartoe leiden; en om de opklimming des te volkomener te maken, bedient hij zich gemeenlijk van de kunstgreep, om ten zelfden tijde de gedachte en den toon tevens met eene ongemeene deftigheid te doen klimmen. Tot een voorbeeld diene de volgende plaats uit zijne redevoering voor MILO; waar hij spreekt van het voornemen van CLODIUS, om POMPEJUS om te brengen: *Atqui si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatus; ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitabatur salus civitatis; eo porro reipublicae tempore, quo, si unus ille occidisset, non haec solum civitas, sed gentes omnes concidissent.* — Niet minder schoon, in dit opzigt, is de volgende plaats van Lord BOLINGBROKE, in zijne schets van een' patriottisch koning: „Deze betamelijkheid, deze bevalligheid, deze overeenstemming van zeden met het karakter, is een zoo wezenlijk vereischte in vorstelijke personen, dat, bij middel hiervan, hunne deugden een groot deel van haren luister verliezen, en hunne gebreken aanmerkelijk verzwaaard worden. Ja nog meer; bij verzuim van deze betamelijkheid en bevalligheid, bij gebrek aan behoorlijke oplettendheid op het uitwendige gedrag, veranderen vaak hunne deugden in gebreken, hunne gebreken in ondeugden, hunne ondeugden in ge-

---

* *Cavendum est, ne decrescat oratio et fortiori subiungatur aliquid infirmius; sicut sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiae et insurgere.*

„woonten, schandelijk voor eenen vorst, en schandelijk voor een mensch.”

Hierbij dient echter aangemerkt, dat eene zoodanige uitvoerige en oratorische opklimming niet altijd kan plaats hebben, noch overal behoort ingevoerd te worden. Zij is alleen voor zekere soorten van Stijl geschikt; en een te menigvuldig gebruik van haar, bijzonder wanneer het onderwerp zoo groote deftigheid niet vereischt, zou onnatuurlijk en mishaglijk zijn. Evenwel is er iets, 't welk met den *Climax* eenige overeenkomst heeft, en waarop men zich algemeen in het schrijven heeft toe te leggen, hierin bestaande, dat de rede, gelijk *QUINCTILIANUS* zegt, niet dale, en men geene zwakkere uitdrukking op eene sterkere late volgen. Wanneer derhalve een Zin uit twee leden bestaat, moet in 't gemeen het langste aan het einde geplaatst worden. Voor deze schikking is eene dubbele reden. Perioden, welke dus verdeeld zijn, laten zich gemakkelijker uitspreken; en het kortste lid voraan geplaatst zijnde, kan hetzelfde des te beter bij den overgang tot het tweede in gedachten worden gehouden, waardoor het verband van beide duidelijker wordt gezien. Dus geeft het meer duidelijkheid, en tevens meer bevalligheid, als men zegt: „Wanneer onze driften ons verlaten hebben, vleiwen wij ons met het denkbeeld, dat wij haar hebben verlaten;” dan wanneer men, het langste lid van den Zin voraan plaatsende, zegt: „wij vleiwen ons met het denkbeeld, dat wij onze driften verlaten hebben, wanneer zij ons hebben verlaten.” In het algemeen kan men zeggen, dat het ons altijd vermaak doet den Zin te zien rijzen, en tot het laatste woord toe in gewigt aangroeijen, mits, dat eene zoodanige schikking zonder dwang en ongepasten zwier kan gemaakt worden. Laat ons ten besluite nog de volgende schoone plaats van *ADDISON* hierbij voegen. „Klimmen wij nog hoo-

„ger, zegt hij, en beschouwen wij de vaste sterren
 „als zoo vele zeeën van vuur, van welke ieder weër
 „haar eigen planeten - stelsel heeft; ontdekken wij tel-
 „kens nieuwe uitspansels en nieuwe lichten, die nog
 „verder in de ondoorgroendelijke diepten van den éther
 „wegzinken; zoo verliezen wij ons ten laatste in dien
 „doolhof van zonnen en werelden, en worden be-
 „dwelmd van de verbazende grootte en oneindige uit-
 „gestrektheid der natuur.”

Uit het gezegde volgt duidelijk

Een vijfde regel voor de Sterkte der Zinnen, welke is, dat dezelve niet ligt met een bijwoord, voorzetsel of ander onbeduidend woord moeten gesloten worden, dewijl zulk een slot altijd den nadruk verzwakt. Wel is waar, dat er Zinnen zijn, waarin het gewigt der gedachte bijna geheel op dergelijke woorden rust; maar in zulke gevallen kan men die woorden niet als eene aanwijzing van nevenomstandigheden aanmerken, maar dan maken zij het hoofdonderwerp van den Zin uit, en behooren dus de voornaamste plaats te bekleeden. Zeer wel kan men dus zeggen: „Veeltijds worden weldaden vergeten, maar beledigingen nooit.” Hier behooren de woorden **VEELTIJDS** en **NOOIT**, als de nadrukkelijkste, die plaats in te nemen, waar zij de meeste kracht kunnen oefenen. Mijne gemaakte aanmerking raakt dus zoodanige gevallen, waarin deze mindere deelen der rede gebruikt worden, om eenige omstandigheid aan te duiden, of als nadere bepalingen van gewigtige woorden. In die gevallen moeten zij altijd op de minst aanzienlijke plaats der Periode gesteld, en met andere woorden van meer belang zoo gerangschikt worden, dat zij deze laatsten niet uit derzelve eigene, dat is de eerste plaats, verstooten.

Zoo weinig als partikels, kunnen ook spreekwijzen, welke blootelijk eene zekere nevenomstandigheid of bepaling bevatten, op eene geschikte wijze de Periode

sluiten. De volgende plaats kan hiervan ten bewijze strekken: „Ik besluite,” zegt Lord BOLINGBROKE, „met de herhaling, dat verdeeldheid de oorzaak is van „al het onheil, hetwelk wij thans betreuren; dat alleen eensgezindheid in staat is dit te herstellen, en „dat een groote stap tot deze eensgezindheid was de „vereeniging van partijen, zoo gelukkig begonnen, met „zoo een goed gevolg voortgezet, en ten laatste zoo „onbegrijpelijk verwaarloosd; om niets erger te zeggen.” Dit laatste „om niets erger te zeggen” veroorzaakt een onaangenaam slot in de Periode, hetwelk zoo veel te meer afvalt, doordien alles wat voorafgaat bij wijze van opklimming zich voortbeweegt, eene opklimming, welke wij verwacht hadden, dat tot het einde zou toenemen.

De gepaste schikking van zoodanige nevenomstandigheden in een' Zin vindt dikwijls groote zwarigheden, voordat men de regte plaats heeft getroffen, welke met de duidelijkheid en bevalligheid bestaanbaar is. Zij zijn wel noodzakelijke deelen der Periode, doch gelijken de ruwe steenen aan een gebouw, welke de bekwaamheid van een' geoefend kunstenaar vereischen, om zóó geplaatst te worden, dat zij geen aanstoot geven. „Men schikke dezelve, zegt QUINCTILIANUS, „daar, waar zij het best passen; even als in een gebouw ook de ongeschiktste steenklompen onder de „hand van een bekwaam werkmeester hunne plaats „vinden, waar zij gevoegelijk kunnen aangebragt en „gevestigd worden.” *

Het slot der Perioden is altijd de meest ongepaste

---

* *Jungatur, quo congruunt maxime; sicut in structura saxorum rudium etiam ipsa enormitas invenit, cui applicari, et in quo possit insistere.*

plaats voor dergelijke nevenomstandigheden. Wanneer de zin het toelaat, is het gemeenlijk best, ze zoo vroeg mogelijk in te lasschen, opdat de gewigtigste en meestbeduidende woorden de laatste plaats bekomen, zonder van min beduidende verdrongen te worden. Ook is het een regel, dat men niet te veel nevenomstandigheden bij elkander moet voegen, maar ze liever door verschillende deelen van den Zin verspreiden, en met de hoofdwoorden, waarvan zij afhangen, vereenigen; zoo nogtans, dat men zorge, gelijk ik reeds te voren heb aangemerkt, dat de hoofdwoorden niet onder dezelve worden begraven. Wanneer bij voorbeeld iemand in een' brief zeide: „Hetgeen ik de eer ge-
„had heb uwen vriend te melden, bij mijn laatste
„verblijf in de stad, met opzigt tot de bekende
„zaak, was volkomen gegrond,” zouden die beide bijeengevoegde nevenomstandigheden, *bij mijn laatste verblijf in de stad, en, met opzigt tot de bekende zaak*, eene betere uitwerking hebben, indien zij van elkander gescheiden werden, op deze wijze: „Hetgene ik, bij mijn laatste verblijf in de stad, de
„eer gehad heb uwen vriend, met opzigt tot de
„bekende zaak, te melden, was volkomen gegrond.” Dus is het ook gelegen met de volgende plaats van Lord BOLINGBROKE, in zijne Aanmerkingen over de Geschiedenis van Engeland: „Eene monarchie, be-
„paald gelijk de onze, kan aangemerkt worden,
„naar het mij toeschijnt, zoo als zij ook meerma-
„len vertoond is, als juist in het middenpunt ge-
„plaatst, van waar de minste afwijking aan den ee-
„nen kant tot dwingelandij, en aan den anderen tot
„regeringloosheid leidt;” in welke woorden de volgende schikking beter ware geweest. „Naar het mij
„toeschijnt, kan eene monarchie, bepaald gelijk de
„onze, worden aangemerkt, zoo als zij ook meer-

„malen vertoond is, als juist in het middenpunt geplaatst enz.”

Ik heb nog slechts éénen regel, met opzigt tot de sterkte der Zinnen, te geven; en die bestaat hierin: wanneer in de leden van een' Zin twee dingen met elkander vergeleken, of tegen elkander gesteld worden, zoodat men eenige overeenkomst of strijdigheid tusschen dezelve wil aanduiden, moet ook in de uitdrukking en schikking eene zekere gelijkheid en evenredigheid worden in acht genomen. Het is natuurlijk, dat, wanneer twee dingen met elkander overeenkomen, wij ook eene zekere overeenkomst in de woorden verwachten. Ontbreekt deze laatste, zoo vinden wij ons eenigermate te leur gesteld, en de vergelijking, of de tegenstelling, vertoont zich minder volmaakt. Dus zegt, bij voorbeeld, Lord BOLINGBROKE: „De spotters houden het met dengenen, die den meesten geest doet blijken; het ernstige gedeelte des menschs met hem, die de verstandige redenen aan zijne zijde heeft.” Deze tegenstelling zoude volkomener geweest zijn, zoo hij gezegd had: „De spotters houden het met dengenen, die den meesten geest doet blijken; de ernstigen met hem, die de verstandigste redenen aan zijne zijde heeft.” De volgende plaats uit POPE's voorrede voor zijnen HOMERUS zal den gegeven regel genoegzaam bevestigen: „HOMERUS was grooter geest; VIRGILIUS bekwamer kunstenaar; in genen bewonderen wij den man, in dezen het werk. HOMERUS sleept ons weg met een onwederstaanbaar geweld; VIRGILIUS leidt ons met eene bekoorlijke achtbaarheid. HOMERUS strooit zijne schoonheden met eene edelmoedige verkwisting in het rond; VIRGILIUS besteedt de zijne met eene bedachtzame keuze. HOMERUS giet zijnen overvloed, gelijk de Nijl, uit door eene plotselijke overstrooming; VIR-

„GILIUS, gelijk eene rivier, die binnen hare oevers „blijft, met eenen gestadigen stroom. — En wanneer wij „op beider werkingen letten, gelijkt HOMERUS zijnen „JUPITER, wanneer deze vertoornd den Olympus doet „daveren, den bliksem in het rond zwaait, en den „hemel in vlam zet; terwijl VIRGILIUS dienzelfden „God gelijkt, wanneer hij in zijne goedertierenheid met „de Goden raadpleegt, ontwerpen van regering be- „raamt, en de geheele schepping in orde brengt.” — Zoodanige Perioden, wanneer zij op eene gepaste wijze ingevoerd worden, en niet te dikwijls weder komen, maken den aangenaamsten indruk. Doch men moet zorgen, dat men zich niet te zeer aan dergelijke schoonheden vergape. Men moet zich daarvan alleen bij gelegenheden bedienen, wanneer vergelijking of tegenstelling haar van zelfs schijnen voort te brengen. Een te veelvuldig gebruik derzelve veroorzaakt eene onaangename eenvormigheid, eene regelmatige wederkeering van klank, welke het oor vermoeit, en gedwongene kunstenaarij verraadt. Onder de Ouden heeft ISOCRATES zich bijzonder hierin verloopen, en wordt, uit dien hoofde, van sommigen der beste kunstregters, bijzonder van DIONYSIUS den Halikarnasser, met regt berispt.

Hiermede besluit ik hetgene ik over de Zinnen, met opzigt tot derzelve inhoud, onder de drie hoofdvereischten van Duidelijkheid, Éénheid en Sterkte, te zeggen had. Ik heb mij bij dit onderwerp wat langer opgehouden, om twee redenen; vooreerst, omdat hetzelfde, uit zijnen aard meer voor opheldering vatbaar is, en beter door vaste regelen kan bepaald worden, dan vele andere onderwerpen der Oordeelkunde; en ten anderen, om het gewigt en de nuttigheid, welke hetzelfde mij toescheen te hebben.

Sommigen dezer dingen, welke ik der opmerkzaam-

heid heb aanbevolen, mogen voor kleinigheden worden aangezien, nogtans is hunne uitwerking in het schrijven en spreken veel sterker, dan men zich in den eersten opslag zoude verbeelden. Wanneer eene gedachte in eene duidelijke, zamenhangende en wel gerangschikte Periode wordt voorgedragen, maakt zij altijd een' veel sterker indruk op den geest, dan wanneer zij in eene zwakke of verwarde Periode is voorgesteld. Dit zal elk bij vergelijking gevoelen; en is deze uitwerking reeds in ieder enkelen Zin zoo zichtbaar, hoe veel meer moet dit plaats hebben in eene geheele verhandeling, welke uit zoodanige Zinnen is zamengesteld.

De hoofdregel voor het Zamenstel van Zinnen, waarin alle overige regels zich laten oplossen, is buiten tegenspraak deze: dat men de denkbeelden, welke men in de ziel van anderen wil overgieten, in de duidelijkste en natuurlijkste orde moet voorstellen. Die schikking, welke den zin der woorden het meest begunstigt, en denzelven in het voordeeligste licht plaatst, zal steeds het meest bevallen. Dit is het punt, waarin al de gegevene regels zich vereenigen. En waarlijk, indien men van zijn onderwerp altoos duidelijke begrippen hadde, en tevens de taal, waarin men schreef, volkomen magtig ware, men zou zeer weinige regels noodig hebben. Elke Periode zoude dan van zelve die eigenschappen van Juistheid, Éénheid en Sterkte verkrijgen, welke ik heb aangeprezen. Want wij mogen ons verzekerd houden, dat, wanneer wij ons kwalijk uitdrukken, zulks, behalve door gebrek aan taalkennis, meesttijds nog daarenboven door een gebrek in de manier, waarop wij het onderwerp begrijpen, wordt veroorzaakt. Verwarde, duistere en zwakke Zinnen zijn gemeenlijk, zoo niet altijd, een gevolg van verwarde, duistere en zwakke denkbeelden. Gedachten en

Uitdrukking hebben eene wederkeerige werking op elk-ander. Redeneerkunst en Redekunst staan hier, gelijk in vele andere gevallen, in een naauw verband; en hij, die zijne Perioden met naauwkeurigheid en orde leert schikken, leert tevens naauwkeurig en in orde denken; eene aanmerking, welke alleen genoegzaam is, om de zorg en oplettendheid, welke wij aan dit onderwerp besteed hebben, te billijken.

VEERTIENDE LES.

HARMONIJ DER ZINNEN.

Tot dus ver hebben wij de Zinnen beschouwd, met opzigt tot hun' inhoud of meening, en de drie hoofdvereischten in dezelve, Duidelijkheid, Éénheid en Sterkte, afgehandeld. Thans gaan wij over ter beschouwing van hun' Klank, Harmonij of Welluidendheid; zijnde dit de laatste eigenschap der Zinnen, welke ik mij had voorgesteld te behandelen.

De klank is zekerlijk eene hoedanigheid van veel minder belang dan de bovengenoemde eigenschappen; nogtans is dezelve geenszins te verachten. Zoo lang toch klanken de middelen zijn, om onze gedachten over te brengen, zal er immer een naauw verband plaats hebben tusschen het overgebragte denkbeeld, en den aard van den klank, waardoor hetzelfde wordt overgebragt. Aangename denkbeelden laten zich bezwaarlijk door harde en onaangename klanken in de ziel voeren. De verbeelding kant zich hiertegen. „Niets, zegt QUINCTILIANUS, kan tot het inwendige gevoel doordringen, hetwelk, door aan het oor te mishagen, reeds als bij den ingang stuit.” *

---

* *Nihil potest intrare in affectum, quod in aure, velut quodam vestibulo, statim offendit.*

De muziek heeft een groot vermogen op den mensch, om zekere aandoeningen voort te brengen, of te bevorderen, zoodat er bijna 'geene gemoedsgesteldheid is, welke niet met zekere toonen indiervoege overeenstemt, dat deze geschikt zijn, om haar merkelyk op te wekken. Dit vermogen der muziek laat zich in eene zekere mate aan de taal mededeelen; iets, waardoor het denkbeeld, 't welk wij van de wonderbare uitvinding der Spraak hebben, nog merkelyk moet verhoogd worden. Niet te vrede met blootelijk onze gedachten aan anderen te kennen te geven, kan zij nog daarenboven door overeenstemmende toonen die gedachten versterken, en het vermaak van die kennisgeving der gedachten, door een nieuw en bijzonder vermaak van Welluidendheid, vermeerderen.

Twee zaken komen bij de Harmonij der Perioden voornamelyk in aanmerking; eerstelyk, aangenaamheid van klank of Welluidendheid in het gemeen, zonder opzigt op eenige bijzondere uitdrukking; ten anderen, Schikking der klanken, in zoo ver de zin daardoor wordt uitgedrukt. De eerste is eene meer dagelyksche, de tweede eene verhevener schoonheid.

Wij zullen dan in de eerste plaats de Welluidendheid in 't algemeen, als eene eigenschap van een' welingerigten Zin, beschouwen; en daar wij tot dus ver alleen van Zinnen in proza hebben gehandeld, zullen wij ons ook thans tot dezen bepalen.

De schoonheid der muzikale zamenstelling in proza hangt af van twee zaken: van de keuze der woorden, en van hunne schikking.

Ik begin met de keuze der woorden; waaromtrent niet veel valt te zeggen, ten zij men zich wilde inlaten in een omstandig en verdrietig verslag aangaande de kracht der bijzondere letters, of enkelvoudige klanken, waaruit de Spraak is zamengesteld. Het is klaar, dat die woorden voor het oor de aangenaamste zijn,

welke uit zachte en vloeiende klanken bestaan, en waarin de klinkers en medeklinkers op eene gepaste wijze vermengd zijn, of zonder te veel harde, tegen elkander wrijvende medeklinkers, of zonder te veel opene klinkers, welke laatste toch bij elkander gevoegd, eene gaping of onaangename opening van den mond veroorzaken. Men kan voor eene grondstelling aannemen, dat alle klanken, welke moeilijk zijn voor de uitspraak, in dezelfde evenredigheid hard en onaangenaam zijn voor het oor. Klinkers geven zachtheid, medeklinkers sterkte aan de woorden. De melodij der Spraak vordert eene geëvenredigde hoeveelheid van beiden, daar een te groote overvloed van consonanten hardheid, en van vokalen lafheid veroorzaakt. Lange woorden zijn gemeenlijk aangenamer voor het oor, dan woorden van ééne lettergreep. De eerstgenoemden behagen door hunne zamenstelling, en door de opvolging van klanken, welke zij te weeg brengen; en hoe muzikaler dus eene taal is, des te grooter overvloed van zulke woorden zal zij bezitten. Onder woorden van gelijke lengte zijn dezulke de welluidendste, welke niet geheel uit korte, noch ook geheel uit lange lettergrepen bestaan, maar waarin eene geschikte mengeling van beide plaats heeft.

Het tweede, waaruit de Harmonij der Perioden ontstaat, namelijk de gepaste schikking der enkele woorden en leden, is veel ingewikkelder, en vereischt veel meer oplettendheid. Ofschoon de woorden-zelve goed uitgekozen en welklinkende zijn, zal echter, bij eene verkeerde schikking, het muzikale van den Zin verloren gaan. Geen schrijver, het zij onder de Ouden, het zij onder de lateren, heeft in de welluidende schikking der Periode CICERO geëvenaard. CICERO heeft zich met opzet hierop toegelegd, en was, bijna tot buitensporigheid toe, verliefd op dat, hetwelk hij noemt *plena ac numerosa oratio*. Wij behoeven

slechts zijne werken op te slaan, om plaatsen te vinden, welke de uitwerking eener muzikale taal bij een' ieder doen gevoelen. Wat kan, bij voorbeeld, voller, ronder en welluidender zijn, dan de volgende Zin uit zijne vierde redevoering tegen CATILINA? *Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta Dcorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas, una nox pene delerit.* Uit latere schrijvers mag de volgende plaats van MILTON in zijne verhandeling over de opvoeding, als een treffelijk staal van Welluidendheid, bijgebracht worden. „Wij zullen u brengen bij den „heuvel, die voor u in het eerst moeilijk zal zijn, „om te beklimmen, maar in het vervolg, is dezelve „zoo zacht, zoo groen, zoo vol bevallige uitzigten, „en streelende melodijen van alle kanten, dat de lier „van ORPHEUS geene liefelijker toonen heeft voortge- „bragt.”

Alles loopt in dezen Zin te zamen, om de Welluidendheid te bevorderen. De woorden zijn op de gelukkigste wijze gekozen, bestaande uit zachte en vloeiende klanken: *moeijelijk, zacht, groen, bevallig, streelend, liefelijk*; en de schikking van deze woorden is zoo kunstig, dat, wanneer slechts één derzelve verplaatst werd, dadelijk eene vermindering van Welluidendheid zoude gemerkt worden. Let eens op, hoe de leden der Periode telkens aangroeijen:

- „ Zoo zacht, zoo groen,
- „ Zoo vol bevallige uitzigten,
- „ Zoo vol liefelijke melodijen aan alle kanten,

tot dat het oor, door die trapswijze opklimming voorbereid, eindelijk gebragt wordt aan het volkomene slot, waar het met vermaak kan rusten:

- „ Dat de lier van Orpheus geene liefelijker toonen heeft „ voortgebracht.

Daar dus het Zamenstel der Perioden voor eene zoo treffende melodij vatbaar is, staat ons nu te onderzoeken, hoe deze melodij gevormd wordt, op welke gronden zij steunt, en naar welke wetten zij moet ingerigt worden. Ik behoefde slechts de oude redekunstenaars te volgen, om over dit stuk eene menigte van regels op te noemen. Die schrijvers toch hebben dit breedvoeriger en naauwkeuriger behandeld, dan eenig ander stuk der Spraak. Zij beweren, dat de proza-Stijl, zoo wel als de poëtische, zijn' bijzonderen zogenaaunden *Numerus* heeft, welke wel niet zoo naauwkeurig als die in poëzij bepaald, maar evenwel aan zekere regels gebonden is. Zij gaan zelfs zoo ver, dat zij de voeten, dat is met andere woorden, de opvolging van lange en korte lettergrepen bepalen, welke in de onderscheidene leden van een' Zin moeten plaats hebben, en dat zij aantoonen, welke daarvan de uitwerking zal zijn. Overal, waar zij van het zamenstel der Zinnen spreken, is de Welluidendheid hun voornaam onderwerp. CICERO en QUINCTILIANUS zijn hier vol van. Over de andere hoedanigheden, te weten Juistheid, Éénheid en Sterkte, welke zij voor de gewichtigste houden, loopen zij los heen; maar zoo dra zij aan de *Junctura* en *Numerus*, „de Harmonij en Welluidendheid,” komen, weiden zij in het breede uit. DIONYSIUS de Halikarnasser, een der schranderste kunstregters onder de Ouden, heeft, over de zamenstelling der woorden in een' Zin, eene verhandeling geschreven, welke zich bijna geheel tot Welluidendheid bepaalt. Volgens hem bestaat de voortreffelijkheid van een' Zin in vier zaken; eerstelijk, in de aangenaamheid van enkele klanken, ten tweede, in de zamenstelling der klanken, of in de voetmaat; ten derde, in de verwisseling of verscheidenheid der klanken; en ten vierde, in de overeenstemming der klanken met den Zin. Al deze stukken behandelt de schrijver met de grootste naauw

keurigheid, en hij verdient zeer gelezen te worden; echter zoude men thans van iemand, die over het samenstel der Zinnen wilde schrijven, eene uitgebreider behandeling van dit onderwerp verwachten.

In latere tijden heeft men zich, gelijk bekend is, over de muzikale Welluidendheid der Zinnen veel minder bekommerd; ook kunnen er, om meer dan ééne reden, niet zoo vele regels desaangaande worden gegeven. Ik zal deze redenen moeten aanvoeren, om mij te regtvaardigen, dat ik in dit geval het voetspoor der oude redekunstenaars verlaten heb, en om te doen zien, dat eene omstandigheid, welke te voren van zoo veel belang scheen te zijn, thans veel minder onze aandacht verdient.

Vooreerst, waren de oude talen, ik meen de Grieksche en Latijnsche, veel meer voor het aangename der melodij vatbaar, dan de onze. De langheid en kortheid der lettergrepen was bij hen veel duidelijker bepaald; hunne woorden waren langer en hadden meer klank; het gebruik, hetwelk zij van de veranderingen der uitgangen in naam- en werkwoorden maakten, leverde eene veel grooter verscheidenheid op van vloeiende klanken, en ontsloeg hen van die menigte van kleine hulpwoorden, welke wij genoodzaakt zijn te gebruiken; en hetgene het meest van allen afdoet, de omzettingen, welke de aard van hunne talen toeliet, gaf hun de vrijheid, om de woorden in die orde te plaatsen, waardoor de muzikale schikking het meest werd bevorderd. Dit waren de groote voordeelen, welke de Ouden met opzigt tot de Harmonij der Perioden, boven ons hadden.

Ten andere, waren de Grieken en Romeinen, inzonderheid de eerstgenoemden, veel muzikaler volkeren dan wij, en derhalve ook veel meer op Welluidendheid der Spraak gezet. Het is bekend, dat de muzijk bij hen niet alleen algemeener beoefend; maar

ook op eene veel grooter verscheidenheid van voorwerpen toegepast werd. Verscheidene geleerden, en bijzonder de Abt DU BOS, in zijne aanmerkingen over de poëzij en schilderkunst, hebben duidelijk bewezen, dat de tooneelstukken der Ouden, tragediën zoo wel als komediën, op eene soort van muziek gesteld werden. Van hier, dat men voor de komediën van TERENTIUS leest *Modos fecit*, en *Tibiis dextris et sinistris*. Alle soorten van declamatiën en openbare voordragten werden veel muzikaler behandeld, dan bij ons; zij geleken eenigzins naar gezang, of naar hetgene wij *Recitatief* noemen. Bij de Atheniënsers had men eene zoogenaamde Nomische melodij, dat is, eene bijzondere zangwijze, waarop de wetten aan het volk werden voorgesteld; en dit geschiedde uit voorzorg, opdat niet de wetten, met ongepaste toonen gelezen wordende, aan minachting mogten worden blootgesteld. Betreffende de Romeinen is bekend de bijzonderheid van C. GRACCHUS, die telkens, wanneer hij in het openbaar sprak, een' muzikant achter zich liet staan, welke hem op een speeltuig de eigenlijke toonen moest aangeven. Zelfs bij het uitspreken van die geduchte aanspraken, waarmede hij als Gemeensman de eene helft der Romeinsche burgers tegen de andere in het harnas joeg, was deze oplettendheid op het muzikale der spraak toen ter tijd, zoo 't schijnt, noodzakelijk, om wel te slagen. QUINCTILIANUS veroordeelt wel het buitensporige in deze soort van uitspraak, doch tevens bekent hij, dat eene zekere zangerigheid; door hem *cantus obscurior* genoemd, tot de schoonheden in het openbare spreken behoort. Van daar vindt men die verscheidenheid van accenten, waarmede de woorden bij de Grieken gemerkt zijn, dienende niet, om de langheid of kortheid der lettergrepen aan te wijzen, maar den toon, op welken zij moesten uitgesproken worden; doch waarvan het eigen-

lijke gebruik ons geheel onbekend is. En ofschoon de Romeinen deze accenten niet schreven, blijkt het echter uit QUINCTILIANUS, dat zij zich in de uitspraak van dezelve bedienden. * Daar dus de muzikale wel-luidendheid bij de Grieken en Romeinen veel meer in aanmerking kwam, dan bij ons; daar zij bij alle soorten van openbare voordragten eene veel grooter verscheidenheid van toonen, of buigingen der stem, gebruikten dan wij, is de reden duidelijk te zien, waarom zij in het zamenstel der Zinnen zoo zeer voor den indruk derzelve op het gehoor moesten zorgen.

Verder is het ook bekend, dat, ingevolge van den aard hunner talen, en van hunne manier van uitspreken, deze muzikale schikking der Zinnen inderdaad eene grootere uitwerking in openbare redevoeringen had, dan in onze hedendaagsche redevoeringen mogelijk is, en dit is wederom eene reden, waarom de Ouden zich zoo zeer hierop toeleiden. CICERO zegt in eene zijner verhandelingen, dat hij dikwijls de gansche vergadering des volks, bij een welluidend slot, haar genoeg door een luid geschreeuw heeft zien te kennen geven; want het oor, zegt hij, verwacht zoo iets. † Als een merkwaardig voorbeeld hiervan, brengt hij eene plaats bij, uit eene redevoering van CARBO, welke hij-zelf had hooren uitspreken. De woorden waren: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit*, en hij verhaalt, dat de bloote klank derzelve met zulk eene luidruchtige toejuiching bij de gansche vergadering was ontvangen, dat men daarover verbaasd moest staan. Hij doet ons de voeten opmerken, waaruit deze woorden zijn zamengesteld, en aan welker verbinding

---

* QUANTUM et QUALE comparantes gravi, interrogantes acuto tenore concludunt. Instit. Orat. I. 5.

† *Conciones saepe exclamare vidi, cum verba apte cecidissent. Id enim expectant aures.* CICERO in Oratore.

hij die ongemeene welluidendheid toeschrijft. Ook toont hij aan, dat, bij eene veranderde schikking der woorden, deze uitwerking geheel zoude verloren gegaan zijn, bij voorbeeld, door deze schikking: *Patris dictum sapiens comprobavit temeritas filii*. Zekerlijk moet men bekennen, dat de aangehaalde plaats bij uitstek welluidend is, en denkelijk zoude zij, ook nog in onze dagen, met vermaak worden gehoord; echter twijfel ik zeer, of eene even zoo harmonieuze Periode, in eene der hedendaagsche talen, alleen door hare Welluidendheid, eene gelijke uitwerking bij de toehoorders zoude voortbrengen, en eene zoo luidruchtige toejuiching verwekken, als, volgens getuigenis van CICERO, bij de woorden van CARBO plaats had. Onze Noordsche ooren zijn te stomp, om zoo sterk door Welluidendheid getroffen te worden. De melodij heeft op ons veel minder kracht, en onze eenvoudige manier van uitspreken laat veel minder melodij toe, dan de uitspraak der Grieken en Romeinen. *

Om deze redenen ben ik van oordeel, dat het vruchteloze moeite zoude zijn, dezelfde oplettendheid aan de Harmonij van onze Perioden te besteden, welke door de Ouden aan de hunne besteed werd. Sommigen hebben zich verbeeld, dat de regels, welke de Grieksche en Romeinsche kunstregters desaan gaande gegeven hebben, ook op onze talen kunnen worden toegepast; en dat onze proza op gelijke wijze door spondeen, trocheen, jamben, péonen, en andere voeten,

---

* *In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior. Nec vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet; nec illud quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit; et tamen omnium longitudinum et brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, iudicium ipsa natura in auribus nostris collocavit.*
CICERO in Oratore.

kan worden afgemeten. Doch hiertegen merk ik aan, vooreerst, dat onze woorden zich door soortgelijke voeten niet, of ten minste niet dan zeer onvolmaakt, laten afneten; want de quantiteit, of de langheid, en kortheid onzer lettergrepen, is op ver na niet zoo naauwkeurig bepaald, en onder regels gebragt, als die der Grieksche en Romeinsche taal, maar blijft zeer dikwijls willekeurig, en wordt blootelijk door den toon of den nadruk in het uitspreken, en door den zin bepaald. Ten anderen, gesteld zijnde, dat onze proza al voor eene zoodanige afgemetene schikking vatbaar ware, zoude nogtans, wegens de eenvoudiger wijze in het uitspreken van onze redevoeringen of van welke andere opstellen, de uitwerking daarvan niet zoo sterk door ons oor gevoeld, noch dat genoeg daaraan verknocht zijn, hetwelk plaats had bij de Grieken en Romeinen. Eindelijk schijnt mij de geheele leer van de Maat en Welluidendheid in proza, zoo als zij van de Ouden-zelve wordt voorgedragen, zeer los en onwis te zijn. Het is wel zeker, dat de Welluidendheid in de voordragt een veel gewigtiger stuk der opmerking was bij hen, dan het is bij de hedendaagsche volken; doch hoe veel zij ook daarover geschreven hebben, is het hun toch niet gelukt, dat stuk tot zulke regels te brengen, als in de beoefening van wezenlijk nut zijn. Wij behoeven slechts den *Orator* van CICERO te lezen, waar dit onderwerp met de grootste naauwkeurigheid behandeld is, om er van overtuigd te worden, hoe weinig de oude kunstregters het onder zich-zelve eens waren over de voeten, welke aan het slot of eenig ander gedeelte van den Zin het best pasten, en hoe veel nog steeds aan de beoordeeling van het oor werd overgelaten. Het is ook inderdaad niet mogelijk, in eenige taal juist bepaalde regels hierover te geven; daar de *Numerus* der proza aan geene vaste wetten gebonden, en de Melodij der

Perioden, naar den verschillenden inhoud der rede, voor eene oneindige verscheidenheid vatbaar is.

Doch, hoewel ik van meening ben, dat deze muzikale schikking der Zinnen tot geen algemeen leerstelsel kan gebragt worden, is het er nogtans ver af, dat ik haer voor eene zaak zoude aanzien, welke men geheel mag verwaarloozen. Integendeel merk ik hare uitwerkingen aan als zeer gewichtig, en houde mij overtuigd, dat elk, die zich toelegt, om bevallig te schrijven, en nog veel meer, die met vrucht in het openbaar wenscht te spreken, op deze uitwerkingen wel degelijk behoort te letten. Maar alleen het oor, door oplettendheid en oefening verfijnd, moet hem hierin voornamelijk besturen; want alle regels, welke desaangaande kunnen gegeven worden, zijn zeer algemeen. Intusschen zijn er toch regels, welke van dienst kunnen zijn, om het oor voor het gevoel van ware Welluidendheid te vormen. Van deze zal ik dezulke bijbrengen, welke mij op dit onderwerp het meest toepasselijk schijnen.

De Welluidendheid der Perioden hangt voornamelijk van twee zaken af: namelijk van eene gepaste verdeeling der enkele leden, en van het slot of den afloop des geheels.

In de eerste plaats moet dan onze oplettendheid op eene gepaste verdeeling der enkele leden gevestigd zijn. In 't algemeen dient aangemerkt, dat die klanken in elke taal, welke het gemakkelijkst en aangenaamst zijn voor de werktuigen der Spraak, ook altijd aan het oor het meest behagen. In den loop der Periode maakt het einde der enkele deelen in de uitspraak eene soort van pauze of rustpunt. Deze rustpunten moeten zoo verdeeld worden, dat zij de uitspraak gemakkelijk maken; en tevens op zulk een' afstand van elkander geplaatst, dat daaruit eene muzikale evenredigheid tusschen hen ontstaat. Een voorbeeld zal dit

best ophelderen. Men leze de volgende plaats van TILLOTSON. „Deze verhandeling over de gemakkelij-
 „heid der Goddelijke geboden onderstelt en erkent
 „altijd de moeilijkheden der eerste treden op den
 „weg der Godzaligheid; uitgezonderd bij die men-
 „schen, welke het geluk hebben gehad, langs de ge-
 „makkelijke en onmerkbare trappen eener vroomen en
 „deugdzaam opvoeding tot een godsdienstig leven op-
 „geleid te worden.” Deze Periode is zekerlijk niet
 welluidend, maar veeleer hard en onaangenaam; het-
 welk voornamelijk daaruit ontstaat, omdat zij eigenlijk
 niet meer dan eene enkele rust heeft, invallende tus-
 schen de twee leden, waaruit de Periode gevormd is;
 waarbij nog komt, dat elk van deze leden zoo lang
 is, dat hunne uitspraak eene sterke uitrekking van den
 adem vereischt.

In tegenstelling hiervan lette men eens op de ge-
 makkelijkheid, waarmede de volgende plaats uit TEM-
 PLE afloopt, en hoe gepast de tusschenruimten zijn
 afgedeeld, waarop de rusten van elkander staan.
 Spottende met de verbeeldingen des menschen zegt
 hij: „Doch bij geluk is zijne verwaardheid nog groo-
 „ter dan zijne onkunde, en hetgene hem aan kennis
 „ontbreekt, dat vult hij aan door waanwijsheid.
 „Wanneer hij om zich heen gezien heeft, zoo ver
 „hij kan, besluit hij, dat er niets meer te zien is;
 „wanneer hij aan het einde van zijnen kring is geko-
 „men, heeft hij den afgrond des oceaans bereikt;
 „wanneer hij geworpen heeft, zoo ver hij kan, is
 „hij overtuigd, dat niemand het ooit beter heeft ge-
 „maakt, en dat het onmogelijk is zulks beter te doen.
 „Hij houdt zijn eigen verstand voor den onbedriege-
 „lijken toetssteen der waarheid, en zijne eigene kennis
 „voor den grenspaal van hetgene mogelijk is in de
 „natuur.” Laat ons een tweede voorbeeld uit dien-
 zelfden schrijver hier bijvoegen, genomen uit een'

zijner brieven aan Ladij ESSEX, over den dood harer kinderen: „In het eerst had ik hoop, dat eene droefheid, die zoo heftig was, van geen' langen duur zoude zijn; maar toen ik merkte, dat zij met den tijd toenam, en gelijk een stroom aangroeide in haren loop; toen ik zag, dat zij tot eene hoogte steeg, welke voor uwe gezondheid, ja zelfs voor uw leven de droevigste gevolgen deed vreezen, kon ik niet voorbij dezen brief aan u te schrijven, noch denzelven eindigen, zonder u te bidden om Gods wil, om u-zelve, om uwe kinderen, om uwe vrienden, om uw vaderland, en om uw geslacht, dat gij u niet langer aan eene troostelooze droefheid wilt overgeven, maar dat gij eens eindelijk uwe godsvrucht wilt doen ontwaken, gehoor geven aan de inspraak der wijsheid, of ten minste herroepen dien onoverwinnelijken moed der PERCYS, welke nog nimmer voor eenigen ramp bezweken is.” Niettegenstaande de langheid dezer beide Perioden, zijn nogtans de enkele leden derzelve even gemakkelijk voor de uitspraak, als welluidend voor het gehoor; en het is deze vloeibare Welluidendheid, deze regelmatige verdeeling van de leden der Periode, welke ons in den Stijl van TEMPLE zoo bij uitstek bevalt. Tevens moet ik hierbij aanmerken, dat van den anderen kant te vele rustpunten en al te duidelijk afgemetenene tusschenruimten in een' Zin, ligtelijk voor gemaaktheid kunnen worden aangezien.

Het tweede, waarop ik zeide, dat men letten moest, is het Slot of de afloop van den geheelen Zin. Daar dit Slot altoos het meest door het oor wordt gevoeld, vereischt het ook de meeste oplettendheid. „Men wachte zich,” zegt QUINCTILIANUS, „voor alles wat hard en afgebroken is, voornamelijk aan het slot van een' Zin, waar de ziel wil uitrusten en bekomen. Dit is het gewigtigste gedeelte der geheele

„rede; hierop wacht de toehoorder; hier barst de „toejuiching los.” * De eenigste regel van belang, welke hierover kan gegeven worden, is deze, dat men altijd, zoo men op deftigheid en verhevenheid gezet is, den toon tot het einde toe late klimmen, en dus niet alleen de langste deelen der Periode, maar ook de volste en het meest klinkende woorden voor het slot spare. De volgende plaats kan hiervan ten voorbeelde strekken. „Het gezigt vervult de ziel met de grootste verscheidenheid van denkbeelden; onderhoudt „zich met zijne voorwerpen op den versten afstand; „en blijft het langst in werkzaamheid, zonder van zijn „eigen genot vermoeid of verzadigd te worden.” Elke lezer voelt, hoe gepast de enkele leden en rustpunten hier verdeeld zijn, hoe gelukkig de gansche Periode gerond is, en ten laatste met een vol en harmonieus Slot eindigt.

Ten opzigte der Welluidendheid geldt ook hetzelfde, hetwelk ik te voren met betrekking tot de beduiding en den nadruk heb gezegd: dat namelijk eene plotselijke afbreking der woorden aan het einde aanstootelijk is. Uit dien hoofde zijn partikels, voor-naamwoorden en andere kleine woordjes, aan het slot van een' Zin zoo onaangenaam voor het oor, als ik voorheen getoond heb, dat zij onbestaanbaar zijn met de Sterkte der uitdrukking. Het is meer dan waarschijnlijk, dat zin en klank hier een' onderlingen invloed op elkander hebben. Al wat aan het oor mishaagt, schijnt tevens nadeelig te zijn voor de sterkte der gedachte; en omgekeerd, al wat den zin wezenlijk verzwakt, schijnt ook aanstootelijk voor het oor. Het schijnt een algemeene regel der Welluidendheid,

---

* *Non igitur durum sit, neque abruptum, quo animi velut respirant ac reficiuntur. Haec est sedes orationis, hoc auditor exspectat; hic laus omnis declamat. QUINTIL.*

dat of de laatste, of op één na de laatste lettergreep lang moet zijn. Een uitgang, welke uit korte lettergrepen bestaat, zal dan alleen te pas komen, wanneer het oor door eene te eenvormige reeks van lange lettergrepen vermoeid is.

Het is echter noodig hierbij aan te merken, dat Perioden, waarin de klank tegen het einde meer en meer toeneemt, zoodat dezelve in ééne of meer lange lettergrepen eindigen, aan de rede eene zekere deftigheid bijzetten. Het oor wordt aan eene eenvormige Melodij gewoon, en krijgt daar wel ras tegenzin in. Willen wij derhalve de aandacht van den lezer of hoorder steeds wakker houden, en aan ons voorstel sterkte en levendigheid geven, zoo moeten wij ons, zoo veel mogelijk, op verscheidenheid van Melodij toelleggen. En dit geldt niet alleen in het slot der Perioden, maar ook in de verdeeling der enkele leden. Men moet derhalve geene Perioden van een gelijk zamenstel, en waarin de rustpunten op denzelfden afstand geplaatst zijn, op elkander laten volgen. Men behoort korte Zinnen met lange af te wisselen, om aan het voorstel niet alleen deftigheid, maar ook levendigheid te geven. Schijnbare wanklank, afgebroke toonen, afwijkingen van de regelmatigheid in de kadans, op de rechte plaats ingevoerd, hebben dikwijls eene zeer goede uitwerking. Eentoonigheid is een groot gebrek, waarin schrijvers, die zich op Welluidendheid toelleggen, zeer ligtelijk vervallen; en intusschen overal denzelfden toon, dezelfde voetmaat te hebben, is niet veel beter, dan in het geheel geene te bezitten. Een dagelijksch gehoor is genoeg, om een' schrijver eene zekere soort van Melodij te doen vatten, en zijne Zinnen volgens deze geregeld te laten afloopen; maar er wordt daarentegen een zeer fijn en geoefend gehoor gevorderd, om de Melodij behoorlijk af te wisselen en te veranderen; en dus is het geen wonder, dat men zoo

weinig schrijvers vindt, welke hierin bijzonder uitmunten.

Hoewel nu muzikale Welluidendheid der Perioden onze opmerkzaamheid ten hoogste verdient, zijn er nogtans ook in dezen zekere palen, binnen welke men behoort te blijven. Alle schijn eener gezochte Harmonij, vooral, wanneer de schrijver zich door liefde voor zulke schoonheden zoo ver heeft laten vervoeven, om in het een of ander geval Duidelijkheid, Juistheid en Nadruk der gedachten aan den klank op te offeren; alle nietsbeduidende woorden, welke alleen ingelascht worden, om de Periode rond te maken, en de Harmonij te bevorderen, * zijn wezenlijke vlekken in den Stijl. Zij zijn niets anders, dan kinderachtige sieraden, waardoor de Periode in gewigt altijd meer verliest, dan dezelve door zulke bijvoegsels aan schoonheid van klank kan winnen. De zin heeft zoo wel zijne eigene Harmonij, als de klank; en wanneer de zin eener Periode duidelijk, krachtig en deftig is uitgedrukt, zullen de woorden zelden missen het oor te behagen; ten minste, er is slechts eene matige opmerkzaamheid noodig, om eene zoodanige Periode op eene bevallige wijze te doen afloopen; ja, eene te ver gedrevene oplettendheid heeft doorgaans geene andere uitwerking, dan dat de Stijl flauw en krachteloos wordt gemaakt. Na alle moeite, welke QUINCTILIANUS zich heeft gegeven, om de regels der Welluidendheid in proza te bepalen, komt hij met zijn gewoon gezond verstand, ten laatste tot dit besluit: „Over het algemeen genomen had ik, indien één van „beiden zijn moest, liever, dat de Stijl eenigzins hard „en ruw ware, dan laf en zonder kracht, gelijk bij „velen plaats heeft. En deshalve is het somtijds

---

* *Complementa numerorum*, zoo als dezelve van CICERO genoemd worden.

„noodig eene tot Welluidendheid kunstig zamenge-
 „voegde Periode te verbreken, om den schijn van ge-
 „zochte fraaiheid te vermijden; maar nimmer moet
 „men een gepast en veelbeduidend woord, alleen om
 „de Welluidendheid, weglaten.” *

CICERO is buiten twijfel, gelijk ik reeds te voren heb aangemerkt, het merkwaardigste voorbeeld van een' welluidenden Stijl. Doch zijne gezetheid hierop loopt al te veel in het oog, en benadeelt somtijds de Sterkte. Het bekende *esse videatur*, waarmede hij zoo menigmaal de Perioden sluit, en hetwelk in ééne zijner redevoeringen † niet minder dan elf maal achtereen voorkomt, gaf zijnen tijdgenooten vaak aanleiding tot spotternij. Echter moeten wij, ter verdediging van dezen grooten redenaar, niet vergeten aan te merken, dat in zijn' Stijl de Harmonij op eene wonderlijke wijze met gemakkelijheid is vereenigd, hetgeen waarlijk eene groote schoonheid is; en zoo hij die Harmonij al met voordacht heeft gezocht, heeft zij echter den schijn van hem geene moeite gekost te hebben.

Onder de Engelsche klassieke schrijvers zijn er weinigen, welke zich door bijzondere Welluidendheid onderscheiden. MILTON heeft, in eenige zijner werken in proza, zeer fraaf ingerigte Perioden; doch de schrijvers van zijnen tijd veroorloofden zich de omzettingen, welke in onzen tijd zouden gerekend worden tegen de zuiverheid van den Stijl te strijden; en of-

---

* *In universum, si sit necesse, duram potius atque asperam compositionem malim esse, quam effeminatam ac enervem, qualis apud multos. Ideoque vincita quaedam de industria sunt solvenda, ne laborata videantur; neque ullum idoneum aut aptum verbum praetermittamus, gratia lenitatis.*
 Instit. Or. IX. 9.

† Pro lege Manilia.

schoon hunne Perioden daardoor deftiger en meer klinkend werden, kregen dezelve nogtans daardoor ook eene al te zichtbare navolging der Latijnsche woordschikking. Onder de latere schrijvers is SHAFTESBURY, over het geheel genomen, degene, die de Welluidendheid op de beste wijze heeft weten te bewaren. Daar hij een fijn oor had, nam hij in al zijne Perioden de muzikale schikking in acht, en hij heeft daarbij het geluk gehad, die eentoonigheid te vermijden, waarin schrijvers, die zich op Welluidendheid toelaggen, zeer ligt vervallen. De Stijl van ADDISON heeft ook veel van het harmonische; en dit is wel zachter en vloeiender, maar ook minder afgewisseld, dan dat van SHAFTESBURY. WILLIAM TEMPLE is over het geheel zeer vloeiend en bevallig. TILLOTSON is te dikwerf onachtzaam en flauw, en moet voor ATTERBURY in Welluidendheid der Perioden onderdoen. Wat SWIFT betreft, men weet, dat die alle muzikale welluidendheid verachtte.

Tot dus ver heb ik over de aangenaamheid der Klanken, of over de Welluidendheid in het algemeen gesproken. Thans staat mij van eene hoogere schoonheid dezer soort te spreken, namelijk van de Welluidendheid, geschikt naar den zin der woorden. * De eerste was niet meer dan eene schikking, om het oor

---

* Volgens den heer VAN ALPHEN is het eerstgenoemde Melodij, en het laatstgenoemde Harmonij. „Ik versta,” zegt hij, „door Harmonij, die overeenkomst van den klank „of van de beweging der woorden of woordvoegingen met „voorgestelde zaken, waardoor de uitdrukking levendiger, „krachtiger en dus ook zinnelijker wordt: en door Melodij, „die bevallige en kunstige plaatsing van voeten en letter- „grepen, waardoor de uitdrukking aan het gehoor eene aangename gewaarwording, en dus een zinnelijk welgevallen „verschafft.” Zie deszelfs Dichtkundige Verhandelingen,

te behagen; de laatste bevat eene bijzondere uitdrukking, welke met deze Melodij is verbonden. Met opzigt tot deze laatste, kan men twee trappen onderscheiden; de eerste bestaat in den algemeenen loop der toonen, overeengebragt met den algemeenen inhoud van het voorstel; de andere in de gelijkheid der bijzondere toonen met de bijzondere voorwerpen, tot welker beschrijving zij gebruikt worden.

Men heeft dan in de eerste plaats eene zekere overeenstemming der klanken met den inhoud van het voorstel. De klank staat met onze denkbeelden in menigerlei betrekkingen, welke deels natuurlijk, deels de gevolgen zijn van kunstige verbindingen. Van daar komt het, dat elke bijzondere maat aan onzen Stijl een bijzonder karakter mededeelt. Perioden, welke, in den trant van CICERO, vol en rond zijn, verwekken in ons een gevoel van gewigt, deftigheid, en bedaarde grootheid; want dit is de natuurlijke toon, waarop gewaarwordingen van dien aard gewoon zijn zich te uiten. Maar juist daarom is een zoodanige Stijl geenszins geschikt voor hevige driften, scherpzinnige redakeling, of gemeenzame onderhandeling. Deze vorderen eene vrijer, gemakkelijker, en vaak afgebrokene maat. Uit dien hoofde is het een zeer gewigtige regel voor den Stijl, dat men de Perioden, naardat derzelve inhoud het medebrengt, late rijzen of

---

bl. 47 en eenige volgende van de inleiding, waar verscheidene voorbeelden, beide van Harmonij en Melodij zijn te vinden. Ter gelegenheid, dat wij dit werk, waarvan slechts één deel het licht ziet, aanhalen, kunnen wij ons verlangen niet verbergen, dat die heer ons eerlang met het vervolg van deze zijne Verhandelingen verrijke, waardoor hij alle zijne dichtlievende landgenooten grootelijks zal verpligten. [Deze wensch is thans, door 's mans dood, waarschijnlijk geheel verijdeld]. VERT.

dalen. Geene eenvormige opvolging van klanken, al ware dezelve niet walgelijk voor het oor, is in staat, om voor de verschillende soorten van voorstellen, of zelfs voor de onderscheidene deelen van hetzelfde voorstel te voldoen. Het ware even ongerijmd eene plegtige lofrede, en eene scherpe redevoering * beide in dezelfde oratorische maat te schrijven, als de woorden van een teeder minnelied op de wijze van een' marsch te stellen.

Let eens op, hoe treffelijk de volgende plaats van CICERO geschikt is, om de ongestoorde gerustheid en vreugde van gelukkige dagen te beschrijven: *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, aequabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitae sine ulla offensione cursu; tamen, si mihi tranquilla et placata omnia fuissent, incredibili quadam et pene divina, qua nunc vestro beneficio fruor, laetitiae voluptate caruissem.* Er kan niets volmaakter in zijne soort bedacht worden, dan deze Zin; hij schildert, om zoo te spreken, voor het oor. Doch wie zou niet hebben moeten lagchen, indien CICERO zich van zulke Perioden, en van zulk eene kadans als deze, bediend had, om tegen CATILINA of MARCUS ANTONIUS uit te varen? Er wordt in de eerste plaats vereischt, dat wij vooraf onzer ziel een juist denkbeeld inprenten van de algemeene toonen, welke met het onderwerp overeenkomen; dat is, welke van die gewaarwordingen, die wij willen uitgedrukt hebben, het natuurlijkst worden aangenomen, en waarin deze meest gewoon zijn zich te uiten; hetzij zacht of liefelijk, of statig en plegtig, of levendig en snel, of gestremd en afgebroken. Dit algemeen begrip moet de wijze of maat onzer Perioden besturen; moet ons, om in de taal der

---

* *An invective.*

muzijk te spreken, den sleutel opleveren; moet den grond leggen der geheele Melodij, welke verwisselt en verandert in de onderscheidene deelen, naarmate dat onze gewaarwordingen veranderen, of naar dat zulks vereischt wordt, om door eene gepaste verscheidenheid het oor te vermaken.

Doch, behalve deze algemeene overeenstemming van de opvolging der klanken met den algemeenen loop der gedachten, kan er, in de tweede plaats, nog eene meer bijzondere uitdrukking voor zekere voorwerpen, door nabootsing van den klank gemaakt worden. Deze kan somtijds, schoon in eene geringe mate, ook in proza te pas komen; maar het eigenlijk veld voor haar is de poëzij, welke niet alleen meer oplettendheid op de klanken vordert, maar ons ook door de omzettingen en vrijheden, aan haren Stijl eigen, veel meer magt geeft over de klanken; waarbij de hulp komt, welke zij verschaft door de versificatie, en de zingende uitspraak, *cantus obscurior*, welke ons in het lezen van verzen natuurlijk is. Dit vereischt eenige nadere opheldering.

Er zijn bijzonder drie soorten van voorwerpen, welke door den klank der woorden kunnen uitgedrukt worden. Vooreerst, andere klanken; ten tweede, beweging; ten derde, de gewaarwordingen en aandoeningen der ziel.

Vooreerst kan men, door eene gepaste keuze der woorden, den klank der voorwerpen, welke men wil beschrijven, uitdrukken, zoo als het ruisschen des waters, het bulderen van den wind, het vlieten van een beekje. En dit is het eenvoudigste in deze soort van schoonheid. Het middel toch, waarvan wij ons hier in de nabootsing bedienen, is natuurlijk; klanken, uitgedrukt door andere klanken; en tusschen denkbeelden van denzelfden Zin is het gemakkelijk een verband te

vormen. Het vereischt geene groote kunst in een' dichter, om tot het beschrijven van liefelijke en zachte klanken, zulke woorden te vinden, welke uit klinkletters, en zachte, vloeiende lettergrepen bestaan, of integendeel, wanneer hij ruwe en harde klanken wil schilderen, eene menigte van harde, en voor de uitspraak moeilijke lettergrepen op elkander te laten volgen. Het ware zamenstel der Spraak komt hem van zelve hierbij te hulp; daar in de meeste talen, gelijk bekend is, de namen, welke bijzondere klanken uitdrukken, met die klanken eene zekere overeenkomst hebben; bij voorbeeld, het *fluisteren* van den wind, het *gebrom* van insekten, het *schuifelen* of *sissen* der slang, het *rammelen* van ketens, het *kraken* van een instortend dak, en ontelbare andere gevallen, waarin de woorden zichtbaar gevormd zijn naar den klank, welken zij moeten uitdrukken. Voorbeelden dezer soort van schoonheid zijn bij de beste dichters in menigte te vinden. *

---

* In plaats van de twee voorbeelden door den schrijver uit MILTON aangehaald, en welke voor lezers, der Engelsche taal onkundig, van geen nut konden zijn, oordeelde ik het niet onvoegzaam twee andere voorbeelden uit Nederlandsche dichters, door den heer v. ALPHEN in voorheen genoemde Verhandelingen aangehaald, hier bij te brengen. Het eene is van ANTONIDES, die het geluid der bijen op deze wijze nabootst:

— gelijk bij zomerdagen

Een biezwarm op de hei wordt heen en weer gedragen,
En mort en dommelt met een mommelend gedruis.

Het ander is van F. DE HAES, en geeft ons eene nabootsing van 't geluid des donders:

Tot de tweede klasse der voorwerpen, welke dikwijls door woorden worden nagebootst, behoort de Beweging; in zoo ver deze snel is of langzaam, heftig of zacht, gelijkvormig of tusschen beide afgebroken, gemakkelijk of met moeite gepaard. Ofschoon tusschen klank in 't gemeen en tusschen beweging geene natuurlijke verbindtenis plaats heeft, is echter in de verbeelding eene zekere verbindtenis tusschen dezelve, zoo als blijkt uit de vereeniging van dans en muziek. Uit dien hoofde heeft de dichter het in zijne magt ons van de soort van beweging, welke hij wil beschrijven, een levendig denkbeeld te geven door middel van zulke klanken, welke in onze verbeelding, met die beweging meest overeenkomen. Dus geven lange lettergrepen natuurlijk een denkbeeld van langzame beweging; bij voorbeeld in dit bekende vers van VIRGILIUS:

Olli inter sese magna vi brachia tollunt.

Daarentegen vertoont eene opvolging van korte lettergrepen aan den geest eene schielijke beweging; zoo als in dit vers van denzelfden dichter:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Beide HOMERUS en VIRGILIUS waren groote mees-

Men hoort gekraak, gedreun als van een' groven donder,
Die brommend stommelend en vreeslijk romm'lende onder
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt.

Meer voorbeelden kan men vinden bij den heer C. VAN ENGELN in zijne Prijsverhandeling, uitgegeven in het IV. Deel der Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, te Leyden, bl. 198 en verv. *Aanm. van den eersten Vertaler.*

ters in deze schoonheid, en hunne werken leveren eene groote menigte voorbeelden hiervan op, welke of vaak genoeg van anderen aangehaald, of zoo bekend zijn, dat het niet noodig is ze hier bij te brengen.

De derde soort van voorwerpen, welke ik gezegd heb, dat door den klank van woorden kunnen nagebootst worden, zijn de Gewaarwordingen en Aandoeningen der ziel. In den eersten opslag moet het schijnen, als of deze niets met den klank gemeen hadden. Dat er echter een zeker verband tusschen beiden plaats heeft, blijkt genoegzaam uit het vermogen, hetwelk de muziek heeft, om zekere harts-togten op te wekken en te versterken, of, door verandering van toonen, ook den loop en den aard onzer denkbeelden te veranderen. Wel is waar, wanneer men naauwkeurig wil spreken, kan men eigenlijk niet zeggen, dat klank en zin eene wezenlijke gelijkheid hebben met elkander; daar lange of korte lettergrepen met gedachten of aandoeningen niets gemeen vertoonen; doch wanneer eene zekere schikking der lettergrepen, alleen door haren klank, zekere soort van denkbeelden gemakkelijker terug roept, dan eene andere, en de ziel geschikt maakt, om dien indruk te ontvangen, welchen de dichter begeert te verwekken, kan eene zoodanige schikking met regt gezegd worden den zin na te bootsen; of ten minste eenige overeenkomst daarmede te hebben. Ik beken, dat in vele gevallen, waarin men deze schoonheid van overeenkomst der klanken met den zin meent te ontdekken, de inbeelding wel het meeste doet; en dat dus de lezer, die door eene zekere plaats wordt getroffen, vaak eene gelijkheid tusschen den klank en den zin zal vinden, waar een ander lezer niets van dien aard ontdekt. Hij past de voctmaat van die plaats toe op de gesteldheid zijner ziel, en hij-zelf

maakt inderdaad de Welluidendheid, die hij zich verbeeldde te hooren. Dat er intusschen werkelijk voorbeelden van dien aard zijn, en dat de poëzij voor soortgelijke uitdrukking vatbaar is, kan niet ontkend worden. In het algemeen zal de ware dichter, zonder groote moeite en inspanning, steeds de meest gepaste toonen treffen, wanneer hij van zijn onderwerp levendig is geroerd. Blijdschap, vergenoegen en aangename voorwerpen zullen zich van zelve in zachte klanken, en eene vloeibare voetmaat uitgieten. Bij voorbeeld:

— *Namque ipsa decoram
Caesariem nato genetrix, lumenque iuventae
Purpureum, et lactos oculis afflârat odores.*

en VIRG. Aen. I.

*Devenere locos laetos et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas;
Largior hic campos aether, et lumine vestit
Purpureo, solemque suum, sua sidera nôrunt.*

Id. Aen. VI.

Snelle en levendige gewaarwordingen brengen ook eene schielijker en levendiger voetmaat mede; zoo als:

— *Juvenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium.*

Aep. VII.

Het duistere en sombere drukt zich natuurlijk uit door eene langzame voetmaat en lange woorden:

Et caligantem nigra formidine lucum
GEORG. IV. 468.

Het bijgebragte zal genoegzaam zijn, om eene algemeene verklaring van dit onderwerp te geven; eene

middelmatige kennis der beste dichters van oude en latere tijden kan eene menigte van dergelijke voorbeelden opleveren. En hiermede besluit ik mijne verhandeling over het Zamenstel der Zinnen, hetwelk ik, volgens mijn gemaakt bestek, volkomen heb afgedaan, daar ik deszelfs opgegevene eigenschappen van Duide-lijkheid, Éénheid, Sterkte en Welluidendheid ver- klaard heb.

VIJFTIENDE LES.

OVER DEN OORSPRONG EN DEN AARD DER FIGUURLIJKE TAAL.

Afgehandeld hebbende hetgene tot de zamenstelling der Perioden of Zinnen behoort, ga ik thans over tot andere regels, welke den Stijl betreffen. Ik heb de eigenschappen van den Stijl onder twee hoofdvérdéelingen, Duidelijkheid en Schoonheid, gebragt. Van de Duidelijkheid, in geheele zinnen zoo wel, als in enkele woorden, is genoeg gezegd. Van de Schoonheid, in zoo verre die uit eene bevallige, krachtige en welluidende schikking ontstaat, heb ik ook niets meer te zeggen. Behalve deze is er nog een andere en groote tak van schoonheid voor den Stijl, namelijk de Figuurlijke Spraak, welke thans het onderwerp onzer beschouwing zal uitmaken.

De eerste vraag, welke zich hier opdoet, is: wat verstaat men door Spraak-Figuren. *

---

* Dit onderwerp, de Spraakfiguren namelijk, is van alle schrijvers, welke over de redekunst geschreven hebben, uitvoerig behandeld, en het zoude eene eindelooze moeite zijn, aanhalingen hiervan te doen. Over de gronden der Figuurlijke taal in het gemeen, verdient, mijns oordeels, boven alle anderen gelezen te worden MARSAIS, in zijn

In het algemeen onderstellen dezelve eene zekere afwijking van de gewone en eenvoudige wijze van spreken. Het denkbeeld, dat men wil aanduiden, wordt niet blootelijk uitgedrukt, maar uitgedrukt op eene bijzondere manier, en met zekere bijgevoegde omstandigheden, geschikt, om den indruk sterker en levendiger te maken. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg: „een „deugdzaam man vindt troost midden in tegenspoed,” zoo heb ik mijne gedachte op de eenvoudigste en natuurlijkste wijze uitgedrukt. Maar, wanneer ik zeg: „Den opregten gaat licht op in duisternis,” zoo is deze zelfde gedachte in een' Figuurlijken Stijl voorgesteld; er is een nieuw denkbeeld ingevoerd, daar LICHT in plaats van TROOST, en DUISTERNIS in plaats van TEGENSPOED gebruikt wordt. Op gelijke wijze is het eene zeer eenvoudige uitdrukking, wanneer men zegt: „Het is onmogelijk, ook met de sterkste inspanning des verstands, Gods natuur volkomen te „begrijpen,” maar wanneer men zegt, zoo als het luidt bij JOB: *

Wilt gij Eloahs wijsheid vinden?
 Wilt gij Schaddai almagt doorgronden?
 Hoogten des hemels zijn zij, wat wilt gij doen?
 Diepten der diepte zijn zij, wat weet gij?
 Hare maat is langer, dan de aarde;
 Is breeder dan de zee. —

zoo wordt de Stijl Figuurlijk, wijl niet bloot het denkbeeld, maar te gelijk met hetzelfde verwondering en verbaasdheid worden uitgedrukt.

Traité des Tropes, pour servir d'Introduction à la Rhétorique et à la Logique. Zeer goede aanmerkingen over bijzondere Figuren, met vele voorbeelden opgehelderd, kan men vinden in HOME's *Elements of Criticism*.

* JOB XI vs. 7. Volgens de vertaling van HERDER.

Doch, hoewel de Figuren eene afwijking onderstellen van hetgene voor de eenvoudigste manier van spreken wordt gehouden, moeten wij daaruit echter niet besluiten, dat de Figuren ongewone en onnatuurlijke dingen zijn. Dit is er zoo verre af, dat zij, bij vele gelegenheden, het natuurlijkste en meest gewone middel zijn, om onze gedachten uit te drukken. Het is onmogelijk eenige rede op te stellen, zonder gebruik van Figuren te maken; ja, wat meer is, er zijn maar weinige zinnen van eenige uitgestrektheid, waarin niet de eene of andere uitdrukking voorkomt, welke tot de Figuren kan gebragt worden. Wat hiervan de oorzaak zij, zal in het vervolg worden aangewezen. De zaak-zelve ondertusschen bewijst reeds, dat de Figuren te houden zijn voor een gedeelte der Spraak, welke de natuur den menschen heeft geleerd. Zij zijn, dus geene schoolsche uitvindingen, noch loutere voortbrengsels der kunst, maar integendeel wordt de Figuurlijke taal zoo wel van den ongeleerden, als van den geleerden gesproken. Wanneer de verbeelding bij den eerstgenoemden sterk in beweging is gebragt, of zijne hartstogten ontstoken zijn, ontlast hij zich in een' stroom van Figuurlijke uitdrukkingen, zoo krachtig, als de bekwaamste redenaar ze kan uitdenken.

Wat mag het dan zijn, hetwelk de aandacht der redekundigen en kunstregters zoo sterk op deze spreekmanier gevestigd heeft? Niets anders dan dit: zij bemerkten, dat de schoonheid en kracht der Spraak voornamelijk in deze Figuren bestond, en dat dezelve zekere kenmerken met zich droegen, waardoor zij tot onderscheidene klassen en afdeelingen konden gebragt worden. Dit zelfde is misschien de rede, waarom zij Figuren genaamd zijn. Gelijk de Figuur of gestalte van ons ligchaam hetzelfde van anderen onderscheidt, zoo hebben ook deze spreekmanieren ieder op zichzelf hare eigene gestalte en voorkomen, waardoor zij

niet alleen van de eenvoudigste spreekmanier, maar ook van elkander zijn onderscheiden. De eenvoudige manier van spreken geeft blootelijk onze gedachten aan anderen te kennen, maar de Figuurlijke spreekmanier geeft daarenboven aan haar een zeker kleed; en wel zoodanig kleed, hetwelk haar tot sieraad verstrekt, en de aandacht meer op haar doet vestigen. Het kon dus niet missen, of deze soort van taal moest wel dra een voornaam voorwerp van opmerking worden bij allen, die zich op de kennis van den aard en het vermogen der Spraak toeleiden.

Men kan de Figuren in het algemeen beschrijven, als de taal der verbeelding en der hartstogten. De juistheid dezer beschrijving zal blijken, uit hetgene wij in 't vervolg meer bijzonder van de Figuren zullen zeggen. De redekundigen verdeelen ze gemeenlijk in twee hoofdklassen, in Figuren der Woorden, en in Figuren der Gedachten. De eersten, namelijk de Figuren der Woorden, worden doorgaans Tropen genaamd, en bestaan daarin, dat een woord gebruikt wordt, om iets, 't welk van deszelfs oorspronkelijke en eigenlijke beteekenis onderscheiden is, uit te drukken; zoodat met de verandering van dit enkele woord de Figuur-zelve vernietigd wordt. Dit heeft zichtbaar plaats in het straks aangehaalde voorbeeld: „den „deugdzaam gaat licht op in de duisternis.” Hier bestaat de *tropus* daarin, dat LICHT en DUISTERNIS niet letterlijk verstaan worden, maar gesteld zijn in de plaats van TROOST en TEGENSPOED, uit hoofde van zekere gelijkheid of overeenkomst, welke tusschen deze dingen ondersteld wordt. De Figuren der tweede klasse, die men Figuren der Gedachten noemt, onderstellen, dat de woorden in den eigenlijken en letterlijken zin worden verstaan, en dat de Figuur blootelijk in de wending der gedachten is gelegen; 't welk plaats heeft in Uitroepen, Vragen,

Spraakwendingen, en Vergelijkingen, waar, schoon men de woorden verandere, en van de eene taal in de andere overbrenge, nogtans dezelfde Figuur der gedachten behouden wordt. Dit onderscheid is evenwel van geen groot gewigt, wijl daaruit voor het gebruik weinig nuts is te halen, en hetzelfde ook niet eens in alle gevallen duidelijk kan worden ontdekt. Het scheelt weinig, of wij aan zekere bijzondere soort van uitdrukking den naam van Trope of Figuur geven, mits wij maar in gedachten houden, dat Figuurlijke Spraak niets anders is dan eene schildering der verbeelding, of van zekere hartstogten, door den Stijl uitgedrukt. En mogelijk is de verdeeling in Figuren der Verbeelding, en der Hartstogten al zoo gepast als de gewone. Doch, in plaats van ons bij eenige kunstige verdeeling langer op te houden; zal het nuttiger zijn den oorsprong en de natuur der Figuren wat nader te onderzoeken. Echter oordeel ik het noodig twee algemeene aanmerkingen te laten voorafgaan.

De eerste betreft het nut der regels, welke tot de Figuurlijke Spraak behooren. Ik stem toe, dat iemand zich mondelijk en schriftelijk zeer wel kan uitdrukken, zonder den naam van eene eenige Spraakfiguur te kennen, of een' enkelen regel derzelve geleerd te hebben. De Natuur-zelve, gelijk ik te voren reeds heb aangemerkt, leert ons het gebruik der Figuren; en gelijk JOURDAIN bij MOLIÈRE reeds veertig jaren in proza had gesproken, zonder dat hij-zelf het wist, vindt men ook vele menschen, die zich van zeer gepaste Metaphoren bedienen, zonder eenig denkbeeld te hebben van datgene, waarin eigenlijk eene Metaphora bestaat. Echter volgt hieruit niet, dat alle regels nutteloos zijn. Elke wetenschap heeft haren oorsprong in aanmerkingen over het gebruik. De beoefening is altijd vroeger dan de leerwijze en de regels; doch door de leerwijze en de regels wordt de beoefening vervolgens tot

eenen hoogerem trap van volmaaktheid gebragt. Dage-lijks treffen wij menschen aan, die aangenaam kunnen zingen, zonder ooit eenige noten geleerd te hebben. Nogtans heeft men bevonden, dat het zeer nuttig was, deze noten tot eene zekere tafel te brengen, en dus van de Muzijk eene kunst te maken; en het zoude belagchelijk zijn, te beweren, dat die kunst van geen nut ware, omdat de beoefening-zelve natuurlijk is. Gepastheid en fraaiheid der Spraak zijn even zoo wel voor verbetering vatbaar, als het oor of de stem, en het kan niet missen, of de kennis van de grondregelen dier schoonheid, dat is van de redenen, waarom zekere figuur of manier van spreken verkieslijker is dan eene andere, moet onze keuze op de beste wijze besturen.

In de tweede plaats moet ik aanmerken, dat ofschoon dit gedeelte van den Stijl onze opmerking verdient, en gevoegelijk tot zekere regels kan gebragt worden; ofschoon een groot deel der schoonheden in den Stijl onbetwistbaar van een gepast gebruik der Figuren afhangt, wij ons echter wel moeten wachten voor het denkbeeld, dat de schoonheid in den Stijl eeniglijk, of zelfs ook voornamelijk hiervan afhange. Dit is geenszins het geval. De groote plaats, welke de leer aangaande de Tropen en Figuren in de redekunst heeft ingenomen, en de ongemeene naauwkeurigheid, die men gebruikt heeft, om aan het groote getal dier Figuren bijzondere namen te geven, en ze tot onderscheidene klassen te brengen, hebben menig een verleid, om te denken, dat, bijaldien zijne opstellen slechts met soortgelijke spraaksieraden rijkelijk waren opgeschikt, dezen den lof van schoonheid onmogelijk konde ontgaan; eene gedachte, welke noodwendig stijfheid en gemaaktheid in den Stijl moest voortbrengen. Het gevoel of de drift, welke den grondslag der Figuurlijke uitdrukking uitmaakt, is enkel en alleen

hare ware verdienste. De Figuur is alleen het kleed, maar het gevoel is het ligchaam, of het wezen-zelf. Een koud en beuzelachtig voorstel kan door geenerhande Figuren belangrijk gemaakt worden; eene gedachte daarentegen, die of verheven, of hartstogtelijk is, kan, zonder eenige geleende hulp, zich-zelve volmaakt wel staande houden. Van daar vindt men eene menigte van treffende en algemeen bewonderde plaatsen bij de beste schrijvers, welke in eene zeer eenvoudige en kunstlooze taal zijn voorgedragen. De volgende regels uit VIRGILIUS, bij voorbeeld, zullen aan alle gevoelige lezers behagen, zonder dat zij door eenige Figuur geholpen worden. De dichter beschrijft een' Argiver, welke in Italië, ver van zijn vaderland, in den slag sneuvelt:

*Sternitur infelix alieno vulnere, coelumque
Aspicit, et dulces moriens reminiscitur Argos.**
Aen. X. 781.

* Het is aanmerkenwaardig, dat deze groote dichter in die teedere en aandoenlijke plaatsen, waarin hij zoo treffelijk uitmunt, zich meestentijds met de grootste eenvoudigheid pleegt uit te drukken. Bij voorbeeld, daar hij van ORPHEUS zegt:

*Te dulcis coniux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat,*
GEORG. IV. 465.

Zoo ook in dat roerende en onvergelykelyk schoone gebed van koning EUANDER, bij het vertrek van zijn' zoon PALLAS:

*At vos, o Superi! et Divum tu maximo rector
Juppiter, Arcadii quaeso miserescite regis,
Et patrias audite preces. Si numina vestra
Incolumen Pallanta mihi, si fata reservant,*

Een enkele trek van dien aard, door het penseel van de natuur-zelve gemaakt, is meer waardig dan duizend Figuren. In de H. Schriften vindt men vele voorbeelden van dergelijke eenvoudige schoonheden: „Hij spreekt, en het is er; hij gebiedt, en het staat er. — God zeide, daar zij licht, en daar was licht.” Soortgelijke uitdrukkingen stellen een verheven denkbeeld veel levendiger voor, dan of hetzelfde in de fraaiste Metaphoren ware uitgedost. Het is hiermede zoo gelegen, dat het sterk aandoenlijke, en het zuiver verhevene zoo weinig van de Spraakfiguren afhangen, dat zij dezelve niet eens kunnen verdragen. Deze sieraden komen dáár alleen te pas, waar een matige graad van levendigheid en aandoenlijkheid heerscht; en zelfs dáár kunnen zij dan eerst den Stijl wezenlijk verfraaijen, wanneer zij op waarheid der gedachten en op natuurlijk gevoel gegrond zijn; wanneer zij aan de rechte plaats zijn aangebragt; en wanneer zij, zonder gezocht te zijn, van zelve uit het onderwerp schijnen voort te komen.

Na deze voorloopige aanmerkingen te hebben gemaakt, ga ik thans over, om den oorsprong en den aard der Figuren te onderzoeken; voornamelijk van dezulke, welke van de Spraak afhangen, waaronder die talrijke menigte behoort, die door de redekundigen Tropen genoemd worden.

Bij de opkomst der Spraak begon men met namen

---

*Si visurus eum vivo, et venturus in unum,
Vitam oro; patiar quemvis durare laborem!
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris,
Nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere vitam!
Dum te, care puer! mea sera et sola voluptas,
Amplexu teneo, gravior ne nuncius aures
Vulneret. —*

Aen. VIII. 72.

te geven aan onderscheidene voorwerpen, welke zich aan het oog, of aan de gedachten vertoonden. Natuurlijk was deze naamlijst in den beginne zeer klein. Doch naarmate de denkbeelden vermeerderden, en de kennis aan voorwerpen toenam, moest ook de voorraad van woorden en namen toenemen. Dan geene taal in de wereld is zoo rijk, om voor ieder bijzonder denkbeeld een bijzonder woord te hebben. Men viel natuurlijker wijze op de gedachte, zich van de moeite, om de woorden in het oneindige te vermeerderen, zoo veel mogelijk te ontslaan; en wel ras vond men het eene merkelijke verligting voor het geheugen, dat men een woord, hetwelk reeds voor een zeker denkbeeld of voorwerp geschikt was, tevens gebruikte voor een of meer andere denkbeelden of voorwerpen, waar tusschen men eene zekere gelijkheid of overeenkomst met de oorspronkelijke beteekenis van dat woord ontdekte, of meende te ontdekken. Dus was, bij voorbeeld, het Voorzetsel *IN* oorspronkelijk uitgevonden, om de omstandigheid van plaats uit te drukken. Zoo als: „De man is vermoord in het bosch.” In vervolg van tijd zag men, dat het ontbrak aan woorden, om de gesteldheid van een' mensch, met opzigt tot zekere uitwendige geluksomstandigheden, of den inwendigen staat zijner ziel, te kennen te geven; en zekere gelijkheid of overeenkomst, welke men tusschen deze laatstgenoemde, en de plaatselijke gesteldheid meende te ontdekken, gaf aanleiding, dat dit woordeken *IN* ook voor die omstandigheden gebruikt werd. Dus zeide men: „hij is *in* voorspoed, of *in* tegen-
„ spoed; hij leeft *in* vreugde of *in* droefheid; hij is
„ *in* twijfel, *in* gevaar;” en wat dies meer zij. Op deze wijze heeft dit voorzetsel *IN* volkomen eene tropische beteekenis gekregen; of met andere woorden, het is van zijne oorspronkelijke beteekenis overgebracht,

om iets anders aan te duiden, hetwelk daarmede eenige gelijkheid of betrekking had.

Soortgelijke Tropen, waarvan elke taal een' overvloed heeft, zijn noodzakelijke gevolgen van gebrek aan eigenlijke woorden. Bijzonder worden de werkingen der ziel en de inwendige aandoeningen, in meest alle talen, uitgedrukt door woorden, die van zinnelijke voorwerpen ontleend zijn. De reden hiervan is ligt te begrijpen. De namen van zinnelijke voorwerpen zijn in alle talen de eerste geweest; en deze zijn van tijd tot tijd overgebracht tot die voorwerpen van de ziel, waarvan de menschen veel onduidelijker begripen hadden, en voor welke zij dus niet zoo gemakkelijk bijzondere namen wisten te vinden. Zij ontleenden derhalve die namen van een of ander zinnelijk denkbeeld, hetwelk in hunne verbeelding daarmede eenige overeenkomst had. Op gelijke wijze zeggen wij ook nu nog, „een *doordringend* verstand, *zacht* of *hard* „van hart;” als mede, dat iemand in toorn *ontstoken* is, van liefde *brandt*, *opgeblazen* is van hovaardij; en deze zijn de eenigste beduidende woorden, welke de Spraak ons voor die denkbeelden aan de hand geeft.

Doch, hoewel de armoede der Spraak, en het gebrek aan woorden, buiten twijfel eene der oorzaken van de uitvinding der Tropen is geweest, moet men echter hierin niet de eenige, ja mogelijk, zelfs niet de voornaamste bron van dezen spreektrant zoeken. De invloed, welken de verbeelding heeft op de Spraak, heeft de meeste Tropen doen geboren worden, en in zwang gebracht. Ik zal trachten de wijze, waarop dit onder de volken is toegegaan, nader te verklaren.

Elk voorwerp, dat op 's menschen geest eenigen indruk maakt, is steeds vergezeld van eenige bijomstandigheden en betrekkingen, waardoor wij tevens

getroffen worden. Het vertoont zich nooit aan ons geheel alleen, en van alle andere dingen afgezonderd, maar steeds met betrekking tot andere voorwerpen, welke het of voorgaat, of volgt; waarvan het of de uitwerking, of de oorzaak is; waarmede het of overeenkomt, of waarmede het strijdt; het onderscheidt zich door zekere eigenschappen, of gaat met zekere omstandigheden gepaard. Op deze wijze brengt elk denkbeeld of voorwerp tevens eenige andere denkbeelden medé, welke als bijkomende omstandigheden daarvan kunnen aangemerkt worden. Deze laatste treffen dikwijls de verbeelding sterker, dan het hoofddenkbeeld-zelf. Sometijds zijn deze denkbeelden van eene aangename soort; ook zijn wij vaak gemeenzamer met hen bekend; of zij brengen ons eene grootere verscheidenheid van gewigtige omstandigheden te binnen. De verbeelding voelt zich meer geneigd, om zich met deze, voor haar aangename, denkbeelden op te houden, en derhalve, in plaats van de eigenlijke benaming van het hoofddenkbeeld, hetwelk zij uitdrukken wil, te gebruiken, neemt zij liever den naam van het bijkomende of verwante denkbeeld, ofschoon het hoofddenkbeeld-zelf eene eigenlijke en bekende benaming heeft. Dit is de oorsprong dier groote menigte van overdrachtelijke of Figuurlijke woorden, die niet uit noodzaak, maar door vrijwillige keus in alle talen zijn aangenomen, en waarvan de voorraad nog dagelijks door lieden van eene levendige verbeelding vermeerderd wordt.

Wanneer men, bij voorbeeld, een tijdperk wil aanduiden, waarin eene natie het hoogste aanzien of den hoogsten roem heeft verworven, is het gemakkelijk dit met eigenlijke woorden uit te drukken; maar dewijl dit denkbeeld zich in onze verbeelding ligt vereenigt met den bloeitijd eener plant of eens booms, zoo nemen wij dit nevendenkbeeld, en zeggen: „Het

„Romcinsche rijk *bloeide* voornamelijk onder AUGUSTUS.” „Aanvoerder eener partij,” is eene eenvoudige en duidelijke uitdrukking; doch wijl het hoofd het voornaamste deel is van het menschelijke ligchaam, en ondersteld wordt alle dierlijke verrigtingen te besturen, vindt men hier eene gepaste gelijkenis, en zegt dus: „CATILINA was het *hoofd* der zamenzwering.” Het woord *stem* beteekende oorspronkelijk het geartikuleerde geluid, hetwelk door de werktuigen van den mond gevormd wordt; maar omdat de menschen door dat middel hunne gedachten en oogmerken aan elkander mededeelen, verkreeg dit woord eene menigte andere beteekenissen, welke alle van die voorname werking zijn afgeleid. „Zijne *stem* tot iets geven,” is zoo veel als zijne toestemming geven. Ja zelfs werd het woord *stem* overgebracht tot die werkingen van onzen wil of van ons oordeel, waarbij het gebruik der *stem* in een' eigenlijken zin, of zelfs eenig geluid niet te pas komt. Dus zegt men: „luisteren naar de *stem* van het geweten; naar de *stem* der natuur; naar de *stem* van God.” De oorsprong van dit gebruik ligt niet zoo zeer in de armoede der Spraak, of in het gebrek aan eigenlijke woorden, als wel in onze geneigdheid tot eene zinspeling op de eerste beteekenis van dat woord, om op die wijze de gedachte, welke wij willen uitdrukken, met eene nevenomstandigheid te bekleeden, waardoor zij in onze verbeelding meer levendigheid en sterkte verkrijgt.

Deze verklaring, welke ik van de invoering der Tropen in alle talen heb gegeven, en die mij toeschijnt duidelijk en voldoende te zijn, stemt overeen met hetgene CICERO in 't voorbijgaan heeft aangestipt. „Het gebruik van Figuurlijke spreekwijzen,” zegt hij, „strekt zich ver uit; noodzakelijkheid deed het geboren worden, om het gebrek aan woorden en eigenlijke uitdrukkingen te vervullen, doch het ver-

„maak, hetwelk men vervolgens daarin vond, ver-
 „menigvuldigde hetzelfde. Want gelijk de kleeding
 „in den beginne werd uitgevonden tegen de koude,
 „doch naderhand ook is begonnen gebruikt te wor-
 „den, om sieraad en aanzien te geven, zoo bediende
 „men zich insgelijks van de Figuren eerst uit nood,
 „en vermeerderde ze naderhand uit vermaak. *

Uit het gezegde ziet men duidelijk, hoe het is toe-
 gegaan, dat alle talen, zoo als ik in eene voorgaande
 les heb aangemerkt, in hare opkomst zeer Figuurlijk
 werden. De beide oorzaken, waaraan ik den oor-
 sprong der Figuren heb toegeschreven, vereenigen zich
 in de opkomst der maatschappij, om deze uitwerking
 voort te brengen. De taal is dan zeer armoedig; de
 voorraad van namen, om de voorwerpen te beteekenen
 is zeer gering; en ten zelfden tijde oefent de verbeel-
 ding hare grootste kracht op de denkbeelden der men-
 schen, en op de manier, om ze te uiten; zoodat de
 Spraak, in dien tijd, en uit noodzakelijkheid, en uit
 uit verkiezing, een' grooten overvloed van Tropen
 moet bezitten. Wilde volken hellen altijd ten sterkste
 over tot verwondering en verbaasdheid. Ieder nieuw
 voorwerp maakt op den geest dezer menschen den
 sterksten indruk. Zij worden meer bestuurd door ver-
 beelding en drift, dan door rede en overleg; en in
 vervolg van tijd moet hunne taal onuitwischbare trek-
 ken van die denkwijze overhouden. Ook vinden wij,
 dat dit werkelijk het karakter der Amerikaansche en

---

* *Modus transferendi verba late patet; quem necessitas
 primum genuit, coacta inopia et angustia; post autem de-
 lectatio, iucunditasque celebravit. Nam ut vestis, frigoris
 depellendi causa reperta primo, post adhiberi coepta est ad
 ornatum etiam corporis et dignitatem, sic verbi translatio in-
 stituta est inopiac causa, frequentata delectationis. De Ora-
 tore Lib. III.*

Indiaansche talen is. Deze zijn stout, schilderachtig en metaphorisch; vol van toespelingen op zinnelijke hoedanigheden, en op zulke voorwerpen, waarvan deze menschen in hunne wilde en ongezellige levenswijze ten sterkste moesten getroffen worden. De aanspraak van een Indiaansch Opperhoofd aan zijn volk bevat stoutere Metaphoren, dan een Europeaan in een heldendicht zou durven gebruiken.

Naarmate de Spraak in beschaving toeneemt, krijgt allengs ieder voorwerp een' bijzonderen naam, en men begint zich meer op Duidelijkheid en Juistheid toe te leggen. Doch uit hoofde van de voorgemelde redenen blijven tevens die ontleende woorden, of, zoo als de redekundigen spreken, de Tropen, eene aanmerkelijke plaats in de taal van zulke natiën behouden. Ook vindt men in alle talen een groot aantal woorden, welke wel in hunne eerste toepassing op zekere voorwerpen Figuurlijk waren, doch door langheid van gebruik dat Figuurlijke geheel verloren hebben, en nu als eenvoudige en eigenlijke uitdrukkingen worden aangemerkt. Van dien aard zijn de voorheen aangehaalde spreekwijzen, welke van zinnelijke voorwerpen tot de werkingen van den geest zijn overgebracht; zoo als: „een „doordringend verstand, *hard* van hart,” en meer anderen. Ook zijn er andere woorden, welke in eene soort van middenstaat blijven, hebbende hun Figuurlijk gebruik wel niet geheel verloren, doch echter te weinig daarvan behouden, om den Stijl in een' merklijken graad beeldrijk te maken. Van dien aard zijn de spreekwijzen; „de meening van iemand vatten; „in een of ander onderwerp treden; dit volgt uit dat „bewijs;” en vele andere meer, waarvan de meeste talen vol zijn. Bij het gebruik van zoodanige spreekwijzen, zullen naauwkeurige schrijvers altijd de oorspronkelijke beteekenis, waarop gezinspeeld wordt, in het oog houden, en zich wachten van ze te gebrui-

ken, op eene wijze, welke met de zinspeling niet bestaanbaar is. Bij voorbeeld, iemand kan zeer wel gezegd worden „veilig te zijn onder de bescherming „van een groot man;” maar het zoude kwalijk gezegd zijn, „dat hij veilig was achter het masker van vein- „zerij;” want een masker dient wel, om iemand te verschuilen, maar niet om hem te beveiligen. Soortgelijke oplettendheden zijn noodwendige vereischten van een’ goeden Stijl.

Hetgene wij over dit onderwerp gezegd hebben, strekt om eenig licht over den aard der Spraak in het algemeen te verspreiden, en brengt ons van zelve tot de redenen, waarom Tropen en Figuren zoo veel tot sieraad van den Stijl toebrengen.

Vooreerst maken zij den rijkdom der Taal merklijk grooter. Zij vermeederen het getal der woorden en spreekwijzen, om alle soorten van denkbeelden uit te drukken, en stellen ons in staat, om de geringste verscheidenheden, de fijnste schakeringen en kleuren der gedachten te beschrijven; ’t welk in geene taal door eigenlijke woorden -alleen, zonder hulp van Tropen, kan geschieden.

Ten tweede, zetten zij den Stijl eene zekere waardigheid bij. Het menigvuldige gebruik van dagelijksche woorden, waaraan de ooren zeer gewend zijn, moet noodzakelijk den Stijl verlagen. In gevallen derhalve, waarin het noodig ware de Spraak op den toon van een verheven onderwerp te stellen, zouden wij zeer verlegen staan, zoo de Tropen en Figuren ons hier niet te hulpe kwamen. Deze toch, op de rechte wijze gebruikt, hebben eene gelijke uitwerking in de Spraak, als een fraai kleed bij een’ man van aanzien, gevende een voorkomen van deftigheid aan dengenen, die daarmee bekleed is. Deze soort van hulp komt dikwijls in proza te pas; maar de poëzij kan zonder haar in ’t geheel niet bestaan. Figuren maken daarom

de gewone taal uit van de poëzij. „De zon gaat „op,” is eene alledaagsche spreekwijs, maar het geeft veel fraaijer beeld, wanneer THOMSON zingt: „Ginds komt de magtige koning van den dag, al juichende, in het oosten.” * Wanneer men zegt, „dat alle menschen zonder onderscheid aan den dood „onderhevig zijn,” levert dit een zeer gewoon denkbeeld op, maar hoe levendig en sterk wordt de verbeelding getroffen, wanneer HORATIUS zulks op deze wijze schildert:

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.*

L. I. Od: 4.

of op eene andere plaats:

*Omnes eodem cogimur; omnium
Versatur urna: serius, ocyus,
Sors exitura, et nos in aeternum
Exsilium impositura cymbae.*

L. II. Od: 2.

In de derde plaats verschaffen de Figuren ons het vermaak, van twee voorwerpen te gelijk, en toch zonder verwarring, voor oogen te hebben; namelijk het hoofddenkbeeld, en het bijkomende denkbeeld, hetwelk het figuurlijke kleed van het andere uitmaakt. Wij zien, gelijk ARISTOTELES zegt, het eene ding in het andere, en dit is aangenaam voor den geest. Niets toch vermaakt meer de verbeelding, dan vergelijkingen en overeenkomsten in de voorwerpen te vinden; en alle Tropen zijn gegrond op zekere gelijkheid en overeenkomst van het eene denkbeeld of voorwerp met

* JAARGETIJDEN bl. 75. in de nieuwste vertaling van LUBLINK den Jongen.

het andere. Wanneer ik, bij voorbeeld, in plaats van „de jeugd” zeg: „de uchtend des levens,” verwekt deze uitdrukking onmiddellijk in de verbeelding eene voorstelling van al die gelijke omstandigheden, welke tusschen deze beide voorwerpen plaats hebben. Ik stel mij te gelijk voor oogen een zeker tijdperk van het menschelijk leven, en een’ zekeren tijd van den dag, welke zoo vele overeenkomst met elkander hebben, dat de verbeelding met vermaak tusschen die beiden heen en weder zweeft, en twee gelijke voorwerpen met éénen opslag, zonder hinder of verwarring, beschouwt. Dit is het niet al, maar

De Figuren geven ons, in de vierde plaats, het voordeel, dat het hoofddenkbeeld zich vaak in een veel klaarder en treffender licht vertoont, dan door eene eenvoudige, en van nevendenkbeelden ontbloote, uitdrukking had kunnen geschieden. Dit is inderdaad haar voornaamste voorregt, en in dit opzigt kan men met regt van haar zeggen, dat zij het onderwerp ophelderen, en licht over hetzelfde verspreiden. Zij geven aan de zaak, voor welke zij gebruikt worden, een schilderachtig voorkomen; zij kunnen een afgetrokken denkbeeld eenigermate in een zinnelijk voorwerp veranderen; zij voegen aan hetzelfde zoodanige nevenomstandigheden toe, welke de ziel in staat stellen, om hetzelfde vast te houden, en op haar gemak te beschouwen. „Die menschen, zegt zeker schrijver, „welke de meeste harten winnen, en wier gezelschap „wij verkiezen in die stille uren, waarin wij ons van „zorg en kommer willen ontslaan, zijn zelden menschen van schitterende bekwaamheden, of uitmuntende deugden; zij zijn veeleer voor de ziel dat „zachte groen, waarop het oogitrust, wanneer het „door glansrijker voorwerpen vermoeid is.” De gelukkige zinspeling, welke op de weldadige werking der groene kleur voor het ligchamelijk oog wordt gemaakt,

brengt in deze plaats niet weinig toe, om de gansche gedachte, door een enkel woord, veel duidelijker en krachtiger in de ziel over te brengen. Eene wel gekozene Figuur kan zelfs tot overreding dienstig zijn, en den indruk van sommige waarheden op de ziel veel sterker maken, dan door de gewone uitdrukking geschiedt. Ten voorbeelde hiervan strekke de volgende plaats uit YOUNG. „Wanneer wij ons al te „diep in het vermaak dompelen, beroeren wij den „grond, waardoor hetzelfde onzuiver en schadelijk „wordt.” Voeg hierbij eene andere plaats, waar hij zegt: „Uit een hart, waarin hevige driften koken, „moeten noodwendig verstand-benemende dampen naar „het hoofd stijgen.” Een beeld, waarin zich zoo veel overeenkomst tusschen een zedelijk en een zinnelijk denkbeeld vertoont, bekleedt de plaats van een analogisch bewijs, en werkt, even als dat, op de overtuiging des lezers.

Insgelijks, wanneer men behagen of afkeer wil verwekken, zijn de Figuren van zeer veel dienst, daar zij de verbeelding leiden tot eene reeks van denkbeelden, welke aangenaam of onaangenaam, edel of onedel zijn, overeenkomstig den indruk, welken men begeert te maken. Is het noodig een voorwerp schoon en prachtig te vertoonen, zoo ontleenen wij beelden van de schoonste en schitterendste tooneelen der Natuur; hierdoor verspreiden wij een' glans over ons voorwerp; wij verwekken eene levendiger aandoening in den geest des lezers, en halen hem over, om ons te volgen in die aangename en vermakelijke indrukken, welke wij hem van het voorwerp geven.

Hetgene wij tot dus ver over het gebruik en de uitwerking der Figuren hebben aangemerkt, leidt ons natuurlijker wijze, om het verwonderlijke vermogen der Spraak op te merken; een vermogen, waaraan wij niet dan met verbazing kunnen denken. Welk een voor-

treffelijk middel is de Spraak niet hierdoor geworden, om de denkbeelden van 's menschen geest over te brengen; en niet alleen deze, maar ook de fijnste en teederste werkingen der verbeelding; welk een handzaam werktuig voor hem, die daarvan het regt gebruik weet te maken; hoe zeer is zij geschikt, om elke gedaante aan te nemen, die wij haar verkiezen te geven! Niet te vrede met de bloote mededeeling van gedachten, schildert zij die gedachten voor het oog; zij geeft kleur en ligchaam aan de afgetrokkenste denkbeelden. Door de Figuren, waarvan zij zich bedient, houdt zij ons een' spiegel voor, waarin wij de voorwerpen ten tweeden male volmaakt gelijkende beschouwen. Zij onderhoudt ons met eene achtereenvolgende reeks der schoonste schilderijen, maakt op de kunstigste wijze eene verdeeling van licht en schaduw, om elk voorwerp op het voordeeligste te vertoonen; om kort te gaan, daar zij aanvankelijk eene ruwe en onvolmaakte tolk was van der menschen noodwendigste behoefte, is zij thans een werktuig van de grootste en kunstigste verfraaijing geworden.

Om deze uitwerkselen der Figuurlijke spraak duidelijk te doen zien, weet ik geen' beter schrijver aan te halen, dan onzen ADDISON, wiens verbeelding tevens ongemeen rijk, en ongemeen juist en zuiver is. Let eens op die schoone plaats, waar hij de uitwerkselen, welke het licht en de kleuren in onze verbeelding voortbrengen, beschrijft, nemende dezelve, volgens de stelling van LOCKE, voor afgeleide eigenschappen, welke in de stof-zelve geen bestaan hebben, maar blootelijk denkbeelden zijn van de ziel; — welk eene voortreffelijke schildèrij heeft hij van dit wijsgeerige onderwerp weten te maken! „De voorwerpen,” zegt hij, „zouden in ons oog geringe bevalligheid hebben, indien wij ze bloot in hunne eigene gedaante en bewegingen beschouwden. Nu, integendeel,

„vertoonen zich aan ons de bevalligste tooneelen en
 „verschijnselen; aan den hemel en op aarde ontdekken
 „wij eene denkbeeldige heerlijkheid, en er is geen
 „deel der schepping, hetwelk niet eenige stralen van
 „die ingebeelde schoonheid op ons afkaatst. Maar
 „welk eene ruwe en afzigtige gedaante zou de na-
 „tuur ons vertoonen, bijaldien die fraaije mengeling
 „van kleuren verdween, en die onderscheidene verdee-
 „lingen van licht en schaduw weggingen. In het
 „kort, onze ziel verliest zich thans in eene volheid
 „van vermaak, en dwaalt in de aangenaamste begoo-
 „cheling; wij zwerven, gelijk eén betooverd held in
 „de romans, die de schoonste kasteelen, bosschen en
 „beemden ziet, en tevens door het gekweel der voge-
 „len, en het geruisch der beken gestreeld wordt;
 „doch, met het einde van zekere geheime bezwering,
 „verdwijnt eensklaps dat ingebeelde tooneel, en de
 „troostelooze ridder bevindt zich midden op eene
 „barre heide, of in eene akelige woestijn. Het is niet
 „onwaarschijnlijk, dat de toestand der ziel, na hare
 „eerste scheiding van het ligchaam; met opzigt tot de
 „beelden, welke zij van de stof ontvangt, hiermede
 „eenige overeenkomst zal hebben.”

Nadat ik dus den Oorsprong, den Aard en de Uit-
 werkselen der Tropen in het breede verklaard heb,
 moet ik nu tot hunne verschillende soorten en verdee-
 lingen overgaan. Maar, bijaldien ik, in de behandeling
 hiervan, de gewone sleur der schoolsche *rhetorica*
 wilde volgen, houde ik mij verzekerd, dat ik tevens
 lastig en nutteloos zoude worden. De meeste onder-
 wijzers in de redekunst hebben het tot hunne voor-
 naamste, of liever eenigste bezigheid gemaakt, om
 met onvermoeide, doch kwalijk bestede vlijt de me-
 nigvuldige soorten van Tropen onder een bijster groot
 getal van afdeelingen te brengen, overeenkomstig al
 die onderscheidene wijzen, waarop een woord van zijne

eigenlijke beteekenis tot eene Figuurlijke kan worden overgebracht; even als of de bloote kennis der namen en klassen, welke van al de Tropen te maken zijn, eenig nut kon aanbrengen tot een gepast en aangenaam gebruik der Spraak. Ik voor mij ben alleen voornemens, voordat ik deze les besluit, met weinige woorden, in het algemeen sommige bronnen aan te wijzen, waaruit de Tropische beteekenissen der woorden zijn afgeleid; waarna ik, in de volgende lessen, in eene meer bijzondere beschouwing van de aanmerkelijkste en meest gebruikelijke Spraakfiguren zal treden; zulende daarbij voornamelijk trachten alle mogelijke onderrigting te geven aangaande het regte gebruik der Figuurlijke Spraak, en te waarschuwen tegen de dwaalingen en misbruiken, waarin men zoo ligt met opzigt tot dit gedeelte van den Stijl kan vervallen.

Alle Tropen zijn, gelijk ik reeds te voren heb aangemerkt, gegrond op de overeenkomst van het eene voorwerp met het andere; uit kracht van welke overeenkomst de naam van het eene voor dien van het andere kan gebruikt worden, om daardoor de levendigheid der gedachte te bevorderen. Alle deze overeenkomsten, waarvan sommige nader, andere verder zijn, kunnen aanleiding tot Tropen geven. Eene der voornaamste en gewoonlijkste is de betrekking tusschen de oorzaak en de uitwerking. Van daar wordt in de Figuurlijke Spraak de eerste somtijds voor de laatste gebezigd. Dus zegt ADDISON in zijne beschrijving van Italië: „Bloesem, en vruchten, en bloe-
„men komen te gelijk voort, en het geheele jaar ver-
„toont zich in eene fraaije wanorde;” waar „het ge-
„heele jaar” niets anders beteekent, dan de voortbrengsels van alle jaargetijden. Even zoo wordt, omgekeerd, in andere gevallen, de uitwerking gebruikt voor de oorzaak; dus beteekenen „grijze haren” dikwijls den ouderdom, welke grijze haren voortbrengt.

Zoo wordt ook „lommer” gebruikt voor de boomen, die lommer geven. De betrekking tusschen de zaak, welke iets bevat, en die, welke daarin bevat is, is insgelijks eene gewone en natuurlijke oorsprong van Tropen:

— *Ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se prouit auro.*

VIRG.

Een ieder ziet, dat de Schaal en het Goud hier genomen worden voor den drank, welchen de Gouden Schaal bevatte. Op dezelfde wijze wordt de naam van een land vaak gebruikt, om de inwoners van dat land aan te duiden; en het is zeer gemeen den hemel te nemen voor God, omdat men zich den hemel als de woonplaats van God voorstelt. „Den hemel om hulp „smeeken,” is niets anders, dan hulp van God af-smeeken. De betrekking tusschen een vastgesteld teeken en de zaak, welke daardoor beteekend wordt, is al verder eene bron van Tropen. Bij voorbeeld in dit bekende vers:

Cedant arma togae; concedat laurea linguae.

De toga als het teeken van burgerlijke beroeps-bezigheden, en de laurier als het teeken van krijgseer, beteekenen hier de burgerlijke en krijgskaracters-zelve. „Den scepter in handen nemen,” is eene gewone uitdrukking, voor het aanvaarden van het koninklijk bewind. Zulke Tropen, welke op de gemelde betrekkingen van oorzaak en uitwerking, van het bevattende en de zaak, die daarin bevat is, van teeken en beteekende zaak gegrond zijn, worden met den naam van METONYMIA bestempeld.

Wanneer een *Tropus* gegrond is op de betrekking

tusschen hetgene voorgaat, en hetgene onmiddellijk daarop volgt, noemt men denzelven *METALEPSIS*, gelijk in de Latijnsche spreekwijze *Fuit* of *Vixit*, om te beteekenen, dat iemand gestorven is. In de bekende plaats

— *Fuit Ilium et ingens*
Gloria Dardanidum.

wordt *Fuit* gebruikt, om aan te duiden, dat het met den roem en luister van Troje gedaan is.

Neemt men het geheel voor een deel, of een deel voor het geheel; het geslacht voor eene soort, of eene soort voor het geslacht, het enkelvoudige getal voor het meervoudige, of het meervoudige voor het enkelvoudige; met één woord, wanneer men, in plaats van de zaak juist en nauwkeurig uit te drukken, iets neemt, hetwelk meer of minder bevat, zoo krijgt deze Figuur den naam van *SYNECOCHE*. Het is, bij voorbeeld, zeer gewoon, een geheel voorwerp door een aanzienlijk gedeelte van hetzelfde aan te duiden; gelijk, wanneer men zegt: „Eene vloot van zoo vele zeilen,” in plaats van „schepen;” wanneer men „hoofden” neemt voor „personen;” de „polen” voor de „aarde;” de „baren” voor de „zee.” Zoo wordt insgelijks eene Eigenschap genomen voor het Wezen, dat die eigenschap heeft; bij voorbeeld, „Jeugd en Schoonheid” voor „Jonge en Schoone Menschen;” en dus ook omgekeerd het Wezen voor de Eigenschap. Doch het is niet noodig deze optelling, welke voor ons oogmerk van weinig nut is, verder voort te zetten. Ik heb genoeg gezegd, om een begrip te geven dier groote verscheidenheid van betrekkingen tusschen twee voorwerpen, door middel van welke de ziel op eene gemakkelijke wijze van het eene tot het andere overgaat, en, bij den naam van

het eene, van zelve het andere, 't welk bedoeld wordt, verstaat. Het is altijd een zeker bijkomend denkbeeld, waardoor het hoofddenkbeeld in de verbeelding wordt verwekt, en gemeenlijk met meer nadruk wordt verwekt, dan wanneer het hoofddenkbeeld-zelf ware uitgedrukt.

Ik heb nog niet gesproken van die betrekking, welke verre weg de rijkste bron is van Tropen; namelijk de betrekking van uitwendige Gelijkheid. Deze is de grond van die Figuurlijke uitdrukking, welke onder den naam van METAPHORA bekend is, en die daarin bestaat, dat men, in plaats van den eigenlijken naam van eenig voorwerp te gebruiken, zich bedient van den naam van een ander, hetwelk daarmede eenige gelijkheid heeft; waardoor de uitdrukking eene soort van schilderij wordt, die dus niet kan missen een veel levendiger en aangener denkbeeld der aangeduide zaak te verwekken. Deze Figuur is meer in gebruik, dan alle anderen te zamen genomen; en de Stijl, zoo wel in proza als in poëzij, heeft daaraan grootendeels zijne schoonheid en bevalligheid te danken. Zij verdient derhalve eene bijzondere en breedvoerige behandeling; en zal daarom het onderwerp der naastvolgende les uitmaken.

ZESTIENDE LES.

VAN DE METAPHORA.

Nadat ik voorheen eenige inleidende aanmerkingen, betreffende de Figuurlijke Spraak in het algemeen, heb gemaakt, zal ik nu vervolgens van sommige Figuren, welke wegens haar menigvuldig gebruik bij uitstek onze aandacht verdienen, in het bijzonder handelen, en een begin maken met de METAPHORA. Deze Figuur is geheel gegrond op de gelijkheid, welke tusschen twee voorwerpen plaats heeft. Zij is uit dien hoofde na verwant aan de Comparatie of Vergelijking; ja zelfs, wel beschouwd zijnde, is zij niets anders dan eene Vergelijking, op eene verkorte wijze voorgedragen. Wanneer ik van een groot staatsdienaar zeg; „dat hij den staat ophoudt, gelijk een pilaar, die „de zwaarte van het gansche gebouw draagt;” zoo maak ik eene eigenlijk gezegde Vergelijking; maar wanneer ik van zoodanigen man zeg: „hij is een pilaar „van den staat;” zoo is deze uitdrukking eene Metaphora. De vergelijking tusschen een' staatsdienaar en een' pilaar wordt gemaakt in de gedachten, schoon zij niet met de woorden eener eigenlijke comparatie is uitgedrukt. De vergelijking wordt ingewikkeld, maar niet uitdrukkelijk te kennen gegeven; men onderstelt, dat het eene voorwerp zoo gelijk is aan het

andere, dat ook, zonder eene uitdrukkelijk gemaakte vergelijking, de naam van het eene ter beteekening van het andere kan worden gebruikt. De Metaphora is derhalve eene levendiger en krachtiger manier, om die gelijkenissen uit te drukken, welke door de verbeelding tusschen zekere voorwerpen gemaakt worden. Er is niets, dat de verbeelding meer vermaakt, dan de bezigheid, om zaken, bij ontdekking van zekere overeenkomsten, met elkander te vergelijken, en ze doór middel van die vergelijking te beschrijven. De geest, op deze wijze werkzaam zijnde, oefent zich zonder vermoeid te worden, en schept behagen in het gevoel van zijne schranderheid. Het is derhalve geenszins te verwonderen, dat men alle talen rijkelijk met Metaphoren doorvlochten vindt. Zij dringen zelfs in de gemeenzame gesprekken, en komen, zonder gezocht te zijn, zich van zelve den geest aanbieden. De woorden, waarvan ik mij toevallig in deze beschrijving bediend heb, geven een bewijs voor het gezegde: *doorvlochten, indringen, zich aanbieden*, zijn alle Metaphorische uitdrukkingen, ontleend van zekere gelijkheid, welke de verbeelding maakt tusschen zinnelijke voorwerpen, en de inwendige werkingen van den geest; en deze uitdrukkingen zijn niet minder klaar, en misschien beduidender, dan wanneer ik mij van andere woorden in den eigenlijken en letterlijken zin had bediend.

Ofschoon elke Metaphora eene vergelijking insluit, en dus in dat opzigt eene Figuur der Gedachten is, rekent men echter, omdat de woorden hier niet in een' letterlijken, maar oneigenlijken en Figuurlijken zin worden genomen, gemeenlijk de Metaphora onder de Tropen of Figuren der woorden. Doch, zoo men maar in het algemeen met den aard der Metaphora wel bekend is, is er weinig aan gelegen, of men haar eene Figuur of een' *Tropus* wil noemen. Nogtans kan ik

niet voorbij aan te merken, dat het woord Metaphora somtijds in een' ruimeren zin voor alle soorten van Figuurlijke beteekenissen der woorden gebruikt wordt, hetzij dat de Figuur gegrond is op gelijkheid, of op eenige andere betrekking, welke tusschen twee voorwerpen plaats heeft. Bij voorbeeld, wanneer „grijze haren” voor den ouderdom gebruikt worden, zoo als in de spreekwijze: „iemand's grijze haren met „droefheid ten grave doen dalen,” willen sommige schrijvers deze uitdrukking eene Metaphora genoemd hebben, ofschoon zij eigenlijk datgene is, hetwelk de redekundigen eene *Metonymia* heeten, dat is, wanneer de uitwerking gebruikt wordt voor de oorzaak; want men kan eigenlijk niet zeggen, dat „grijze haren” eenige gelijkheid hebben met den ouderdom, maar zij zijn een gevolg van denzelfden. ARISTOTELIS in zijne dichtkunst gebruikt het woord Metaphora in dezen ruimen zin voor elke figuurlijke beteekenis, die aan een woord wordt gegeven; gelijk, wanneer men het geheel voor een deel, of een deel voor het geheel; eene soort voor het geslacht, of het geslacht voor eene soort neemt. Het zoude onbillijk zijn, dezen schrander wijsgeer hierin van onnaauwkeurigheid te beschuldigen; daar die kleine onderverdeelingen, en de bijzondere namen der Tropen in zijnen tijd onbekend waren, en eerst van latere redekundigen zijn uitgevonden. Doch thans, nu deze verdeelingen zijn vastgesteld, zoude het onnaauwkeurig zijn, elk figuurlijk gebruik der woorden zonder onderscheid eene Metaphora te noemen.

Van alle Spraakfiguren komt er geene zoo zeer overeen met schilderen, als de Metaphora. Het is eene bijzondere uitwerking van haar, om licht en sterkte aan de beschrijving bij te zetten; verstandelijke denkbeelden, als het ware, zichtbaar voor het oog te maken, door aan dezelve kleur, ligchaam en zinnelijke

eigenschappen te geven. Er wordt nogtans, om deze uitwerking voort te brengen, een zeer fijn penseel vereischt; want bij de minste onnaauwkeurigheid raken wij in gevaar, om, in plaats van de duidelijkheid te bevorderen, duisterheid en verwarring te veroorzaken. Het is derhalve noodig eenige regels voor het regto gebruik der Metaphoren te geven. Doch, voordat ik daartoe overga, zal ik een voorbeeld bijbrengen van eene waarlijk schoone Metaphora, waaruit het groote voordeel, door deze Figuur aangebragt, duidelijk zal blijken. Ik neem het uit Lord BOLINGBROKE's Aanmerkingen over de geschiedenis van Engeland. Aan het einde van dit werk, sprekende over het gedrag van KAREL I omtrent zijn laatste parlement, laat hij zich dus hooren: „Het was omtrent eene maand na de „zamenkomst van het parlement, toen de koning goed- „vond hetzelfde af te danken. Dan zoo ras had hij „hetzelfde niet afgedankt, of deze overhaaste stap be- „rouwde hem; doch zijn berouw kwam te laat. „Waarlijk hij had reden, om zich zoodanigen stap „te beklagen; want het vat was nu vol, en deze „laatste druppel deed het water der bitterheid over- „loopen. Maar, (dus vervolgt hij) hier laat ik het „gordijn vallen, en besluit mijne aanmerkingen.” Deze plaats is inderdaad voortreffelijk. De Metaphora, gelijk wij zien, wordt in meer dan eene uitdrukking voortgezet. Het „vat” wordt gebruikt voor de gesteldheid of het geduld der natie; het wordt gezegd „vol” te zijn, voor zoo ver dat geduld door onderdrukkingen en geweldenarijen tot het uiterste was gebragt; „de laatste druppel” beteekent de jongste terging door de onwettige afdanking van het parlement; en het „overloopen van de wateren der bitterheid” is eene fraaije uitdrukking, om de uitwerkselen der wraak aan te duiden, waartoe een getergd volk ten laatste wordt vervoerd.

Laat ons bij deze plaats in 't voorbijgaan twee aanmerkingen maken. Vooreerst, er kan geene geestiger en deftiger manier van voorstellen bedacht worden, om zoodanig een onderwerp te eindigen, dan zulk eene Figuur aan het slot geplaatst. Men ziet de uitwerking daarvan in het aangehaalde voorbeeld. De schrijver stapt met veel bevalligheid van zijn onderwerp af, en laat den sterksten indruk op den geest des lezers achter. Daarenboven, en dit is mijne tweede aanmerking, is uit deze plaats het groote voordeel te zien, hetwelk eene Metaphora doorgaans heeft boven eene eigenlijk gezegde Vergelijking. Hoe veel zoude niet de nadruk der gedachte geleden hebben, bijaldien zij in eene eigenlijke Vergelijking op deze wijze ware voorgedragen: „Hij had reden om zich dezen stap te beklagen, „want de gesteldheid der natie, te zeer onderdrukt „en getergd, geleek een vat, 't welk reeds vol was, „en deze nieuwe beleediging, even als de laatste drop- „pel daarbij gegoten, deed hare woede en wraak, ge- „lijk wateren der bitterheid overloopen.” Het onderscheid tusschen beide uitdrukkingen loopt zoo sterk in 't oog, dat ik het onnoodig oordeel mij langer hierbij op te houden.

Daar ik dit voorbeeld uit BOLINGBROKE's schriften met lof heb aangehaald, acht ik mij verplicht, hier eens voor al aan te merken, dat, wanneer ik somtijds uit dezen schrijver voorbeelden van den Stijl bijbreng, het alleen zijn Stijl is, en niet zijne gevoelens, waaraan ik dien lof geve. Er zijn inderdaad, mijns oordeels, weinige schriften in de Engelsche taal, waaruit, betrekkelijk den inhoud der zaken, minder nut te halen is, dan uit de werken van BOLINGBROKE. Zijne politieke schriften hebben de verdienste van een' regt levendigen en fraaijen Stijl; doch dit is het ook al: want, wat den inhoud betreft, zijn zij onbedachte voortbrengselen van partijzucht, en niets beter dan de

gemeene dagschriften. Zijne nagelatene, of zoogenaamde philosophische werken, waarin hij den godsdienst aanrandt, hebben nog minder verdienste; zijnde tevens onnaauwkeurig van Stijl, en beuzelachtig in de redekaveling. Deze schrijver is een treurig voorbeeld van uitmuntende zielsvermogens, door drift en partijzucht zoo jammerlijk misbruikt, dat niet alleen zijne nagedachtenis met weinig eer tot de nakomelingschap zal overgaan, maar ook zijne schriften wel ras in de vergetelheid zullen verzinken, ja reeds bijna verzonken zijn.

Dan om van dezen uitstap tot mijn onderwerp weder te keeren, ga ik thans over, om eenige regels op te geven, welke bij het gebruik der Metaphoren dienen in acht genomen te worden, en die tevens gedeeltelijk op de overige Tropen kunnen worden toegepast.

De eerste regel is: de Metaphoren moeten overeenkomen met den aard van het onderwerp, dat men behandelt; zij moeten niet te menigvuldig, niet te zwaarig, noch te verheven zijn voor hetzelfde; men moet niet, door haar middel, het onderwerp dwingen tot eenen trap van verhevenheid, welke niet voor hetzelfde past; noch ook, van den anderen kant, hetzelfde beneden zijne waardigheid verlagen.

Dit moet algemeen bij het gebruik van alle Figuren in acht worden genomen. Sommige Metaphoren zijn te dulden, ja zelfs fraai in poëzij, welke in proza ongerijmd en onnatuurlijk zouden zijn; ook zijn sommige bevallig in redevoeringen, welke voor philosophische en historische schriften niet zouden passen. Wij moeten altijd bedenken, dat Figuren niets anders zijn dan het kleed onzer gedachten. Gelijk nu een kleed, niet overeenkomende met het karakter of den rang van den persoon, die het draagt, altoos onbèhagelijk is, zoo moet ook de overeenkomst van het Figuurlijke kleed met de gedachten wel in acht worden genomen. Een

buitensporig en ontijdig gebruik van Figuren maakt den Stijl bespottelijk. Het geeft een' stijven opschik, en in plaats van het onderwerp verhevener te maken, vermindert het deszelfs aanzien. Want gelijk, in het gemeene leven, ware achtbaarheid gegrond moet zijn in het karakter, en niet in den opschik of de uiterlijke vertooning; zoo moet ook de waarde van een opstel voortkomen uit de gevoelens en denkbeelden, maar niet uit vreemde sieraden. Een stijve en weidsche opschik strekt even zeer tot nadeel van een' schrijver, als van een mensch. Figuren en Metaphoren moeten derhalve nooit in eenig geval op eene verkwisende wijze gebruikt worden, noch met de heerschende gemoedsgesteldheid strijden. Niets kan onnatuurlijker zijn, dan dat een schrijver zich in eene voortgaande redekaveling van eene zoodanige Figuurlijke taal bedient, als hij in eene beschrijving zoude gebruiken. Wanneer iemand redekavelt, of iets wil bewijzen, is het ons alleen om duidelijkheid te doen; wanneer hij iets beschrijft of schildert, verwachten wij sieraad; bij verdeelingen of verhalen verlangen wij een' platten en eenvoudigen Stijl. Een van de grootste geheimen in de kunst van opstellen is, wel te weten, waar men eenvoudig moet zijn. Dit geeft altijd de hoogste waarde aan de sieraden, die op de regte plaats zijn gebruikt. Eene gepaste schikking der schaduw doet het licht en de kleuren de beste uitwerking hebben. „Hij alleen,” zegt CICERO, „is waarlijk welsprekend, „die eenvoudige dingen eenvoudig, gewigtige met deftigheid, en middelsoortige in een' middelbaren Stijl „weet voor te dragen. — Want die niets bedaard, „bepaald en onderscheiden kan voorstellen, maar ter- „stond zonder voorbereiding den toehoorder in vuur „en vlam wil zetten, gelijkt eenen onzinnigen in het „gezelschap van verstandige, of eenen dronkenen in

„het gezelschap van nuchteren menschen.” * Deze vermaning dient bijzonder door leerlingen in de kunst van schrijven ter harte genomen te worden, dewijl dezen gemeenlijk groot gevaar loopen, om door eene onberadene verwondering over alles, wat een schitterend voorkomen heeft, weggesleept te worden, zonder te bedenken, of zulks te pas kome of niet. *

De tweede regel, welken ik wilde geven, betreft de keuze der voorwerpen, waarvan de Metaphoren of andere Figuren ontleend worden. Het veld der Figuurlijke spraak is zeer uitgestrekt. De geheele natuur opent hare schatten, en vergunt ons uit alle zinnelijke voorwerpen te zamelen, hetgene tot opheldering van verstandelijke en zedelijke denkbeelden kan dienen. Niet alleen vrolijke en schitterende, maar zelfs ernsthaftige en schrikwekkende, sombere en akelige voorwerpen kunnen, bij onderscheidene gelegenheden, op eene gepaste wijze gebruikt worden. Doch men dient op zijne hoede te zijn, dat men zich niet bediene

---

* *Is enim est eloquens, qui et humilia subtiliter, et magna graviter, et mediocria temperate potest dicere. — Nam qui nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil definite, distincte, potest dicere, is, cum non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari temulentus videtur.*

Cic. de Oratore.

† Welk mensch van eenigen smaak kan de volgende plaats uit SMOLLET verdragen? Sprekende van eene bekende parlements-acte, die, na lange tegenkanting, ten laatste echter met eene groote meerderheid van stemmen doorging, en 's-konings goedkeuring verwierf, drukt hij zich dus uit. „Ten laatste dreef zij, met den stroom van eene groote „meerderheid, door beide huizen heen, en liep gelukkig de „haven der koninklijke goedkeuring binnen.”

van toespelingen, waardoor onaangename, gemeene of lage denkbeelden in den geest worden verwekt. Zelfs wanneer de Metaphora gebruikt wordt met oogmerk om eenig voorwerp te verlagen, en verachtelijk te maken, moet een schrijver zich wachten, dat hij in zijne toespelingen niet walgelijk worde. CICERO berispt een' redenaar van zijnen tijd, die zijne partij *stercus curiae* genoemd had; „want, zegt hij, schoon „de gelijkenis op zich-zelve goed is, verwekt even- „wel het voorwerp der vergelijking een onaangenaam „denkbeeld.” In deftige onderwerpen is het volstrekt onvergeeflijk, gemeene en lage Metaphoren te gebruiken. In SWIFTS Verhandeling over de kunst van dalen vindt men eene groote en vermakelijke verzameling van voorbeelden, hoe schrijvers, door een ongepast gebruik van Figuren, in plaats van hun voorwerp verhevener te maken, hetzelfde merklijk verlaagd hebben. Zelfs schrijvers, beroemder dan die, welke SWIFT heeft aangehaald, zijn somtijds tot dezen misslag vervallen. TILLOTSON, bij voorbeeld, is niet zelden onachtzaam in de keuze der Metaphoren. Dus laat hij, in eene zijner leerredenen over het laatste oordeel, „de wereld om de ooren des zondaars kraken.” SHAKESPEAR, die veel meer rijkdom en stoutheid van verbeelding, dan kieschheid van smaak bezat, maakt zich dikwijls hieraan schuldig.

In de derde plaats, moet de gelijkheid, waarop de Metaphora gegrond is, duidelijk en in het oog loopend, niet ver gezocht zijn, of moeilijk om te ontdekken. De overtreding van dezen regel veroorzaakt de zoogenaamde harde en gedwongene Metaphoren, welke immer mishagen, omdat zij den lezer in verlegenheid brengen, en, in plaats van de gedachte op te helderen, haar duister en onverstaanbaar maken. Geen Engelsch schrijver is rijker in soortgelijke Metaphoren,

dan COWLEY. * Deze schrijver, en nog eenige anderen zijner tijdgenooten, schijnen het voor een groot bewijs van geest gehouden te hebben, dat men gelikheden tusschen voorwerpen wete te vinden, waarop geen ander mensch ooit zoude vallen, en dat men dan nog die Metaphoren zoo ver drijve, dat er inderdaad moeite en inspanning vereischt wordt, om den zin te begrijpen. Op die wijze wordt de Metaphora tot een raadsel gemaakt; iets 't welk regelregt aanloopt tegen het voorschrift van CICERO, welke zegt: „De Metaphora moet bescheiden zijn, zoodat zij schijnt te zijn ingeleid, en zich niet met geweld in eene vreemde plaats ingedrongen te hebben; ook moet zij schijnen vrijwillig gekomen, en niet door dwang ingevoerd te wezen.” †

Gemeene en afgesletene gelijkenissen moeten steeds vermijd worden; en de bevalligheid eener Metaphora bestaat grootendeels daarin, dat zij nieuw en ongewoon zij. Wanneer echter de gelijkheid, waarop zij is gegrond, al te ver gezocht is, en geheel buiten den gewonen weg der gedachten ligt, zal dezelve, behalve hare duisterheid, het nadeel hebben van gezocht te schijnen; en de Metaphora verliest, zoo wel als andere sieraden, alle hare schoonheid, zoo dra zij ophoudt zich natuurlijk te vertoonen.

Het middel, waarvan sommige schrijvers zich bedienen, om eene harde Metaphora door de bijgevoegde uitdrukkingen *als het ware*, en *om zoo te spreken*, te verzachten, is van geene de minste kracht. Dit

---

* Men zie hierover de uitmuntende beoordeeling van JOHNSON, *Life of Cowley*.

† *Verecunda debet esse translatio; ut deducta esse in alienum locum, non irruiſſe: atque ut voluntario, non vi venisse videatur.* De Oratore III. 53.

maakt eene onaangename parenthese, en het is best zulke Metaphoren, welke door een *als het ware* moeten verschoond worden, achterwege te laten. Hetzelfde kan men zeggen van Metaphoren, die van eenige bijzondere kunst of wetenschap ontleend, en die voor de meeste lezers doorgaans duister en onverstaanbaar zijn.

In de vierde plaats moet men acht geven, dat men geene Metaphorische en eigenlijke uitdrukkingen vermengte; dat men in dezelfde periode geene gedachten plaatste, waarvan een deel Metaphorisch en een ander deel letterlijk moet verstaan worden; want dit moet noodwendig eene zeer onaangename verwarring veroorzaken. Voorbeelden van deze soort, welke zelfs bij goede schrijvers menigvuldig voorkomen, zullen den gegeven regel, en de reden daarvoor, duidelijk doen begrijpen. POPE laat, in zijne vertaling van de Odyssea, PENELOPE, daar zij het onverwachte vertrek van haren Zoon TELEMACHUS beweent, zeggen: „Ook de „andere zuil van den staat is nu weg, en dat zonder „afscheid te nemen; zonder mijne toestemming te „vragen.” * Hier wordt TELEMACHUS eerst als eene

* *Long to my joys my dearest Lord is lost,
His country's buckler, and the Grecian boast;
Now from my fond embrace by tempests torn,
Our other column of the state is borne.*

VI. 962.

In het oorspronkelijke wordt geene zinspeling op eene zuil gevonden, en alles is daar natuurlijk.

*Ἡ πρὶν μὲν ποσὶν ἑσθλὸν ἄπωσα θεμολέοντα
Παντοίῃς ἀρετῆσι κεκασμένον ἐν Δαναοῖσι
Ἑσθλὸν, τὴ κλεος εὐρυ καθ' Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἄργος
Νῦν δ' αὖ παιδ' ἀγαπητὸν ἀνηρέμαντο θυελλῶν
Ἄκλα ἐκ μεγάρων, ἐδ' ὄρηθεντος ἀκῆσα.*

Od. 4. 724.

zuil beschouwd , maar terstond daarna , en in hetzelfde vers , wordt hij weder een persoon , welke beschuldigd wordt geen afscheid genomen , noch toestemming gevraagd te hebben. Dit is volstrekt niet met elkander bestaanbaar. De dichter had , of het denkbeeld eens jongen helds in den letterlijken zin moeten houden , of , zoo hij goedyond denzelven als eene zuil te verbeelden , hem niets moeten toeschrijven , 't welk niet met eene zuil overeenkomt. Het stond hem niet vrij aan deze zuil menschelijke handelingen en eigenschappen toe te kennen. Zulke onnatuurlijke vermengingen maken het beeld onkenbaar , en veroorzaken , dat onze verbeelding tusschen den Figuurlijken en letterlijken zin twijfelmoedig heen en weder dwaalt. * De regel , welken HORATIUS op de karakters in tooneelstukken toepast , moest bij alle schrijvers ook met opzigt tot de Figuren worden in acht genomen.

Servetur ad imum

Qualis ab incepto processerit , et sibi constet.

De werken van OSSIAN bevatten een' grooten overvloed van schoone en juiste Metaphoren. Dus zegt hij tot eenen held : „In vrede gelijkt gij de velden der „lente; in den oorlog de stormwinden der bergen.” En elders van eene jonge maagd : „Zij was omgeven „met het licht van schoonheid , doch haar hart was „de woonplaats van trotschheid.” Nogtans vind ik ook bij dienzelfden dichter een voorbeeld van den mis-

---

* HORATIUS gebruikt deze zelfde Metaphora van AUGUSTUS , maar zonder den mislag van POPE te begaan :

Iniurioso ne pede proruas

Stantem columnam. —

L. I. Od: 35. (VERT.)

slag, waartegen ik hier waarschuwe. „TROTHAL ging „voort met den stroom zijner manschap, maar zij „ontmoeteden eene rots; want FINGAL stond onbe- „weeglijk; gebroken rolden zij ter zijden af, doch „dit rollen beveiligde hen niet; de speer des konings „vervolgde hunne vlugt.” In het begin is de Meta- phora zeer fraai. De stroom, de onbeweeglijke rots, de baren gebroken terugrollende, zijn allen spreekwijzen, welke met den aard der Figuurlijke spraak zeer wel overeenkomen; maar wanneer de dichter aan' het einde zegt: „het rollen beveiligde hen niet, want de „speer des konings vervolgde hunne vlugt;” worden de eigenlijke en oneigenlijke uitdrukkingen zeer onvoege- lijk vermengd; dezelfde voorwerpen worden ons te gelijk voorgesteld als baren, die van eene rots afrol- len, en als menschen, die vervolgd, en met eene speer gewond kunnen worden. — Is het echter eene fout, eigenlijke en Metaphorische uitdrukkingen onder elkan- der te vermengen, het is eene nog veel grooter:

In de vijfde plaats, twee verschillende Metaphoren voor dezelfde zaak te gebruiken. Dit noemt men ver- menging van Metaphoren, zijnde gewisselijk een der grootste misbruiken, welke van deze Figuur kunnen gemaakt worden. Van dien aard is de uitdrukking van SHAKESPEAR „de wapens tegen eene zee van onrust „opvatten.” QUINCTILIANUS heeft reeds genoeg hier- tegen gewaarschuwd. „Vooraf, zegt hij, moet men „daarop letten, dat men met dezelfde soort van Me- „taphora eindige, waarmede men begonnen is. Ve- „len, die met eenen storm zijn begonnen, eindigen „met brand of instorting; 't welk eene zeer aanstoo- „telijke wanvoegelijkheid veroorzaakt.” * Let eens

* *Id in primis est custodiendum, ut quo genere coeperis translationis, hoc finias. Multi autem, cum initium a tempestate sumserunt, incendio aut ruina finiunt; quae est in- consequentia rerum foedissima.*

op, bij voorbeeld, hoe onverdraaglijk deze opeenstapeling van voorwerpen is, welke SHAKESPEAR gebruikt, om den toestand te schilderen van menschen, die allengs uit de betoovering, welke hunne zinnen had bevangen, tot zich-zelve komen: „Spoedig gaat „de betoovering weg; en gelijk de morgen in den „nacht indringende de duisternis doet versmelten, zoo „beginnen hunne ontwaakte zinnen de nevels van on- „kunde te verdrijven, welke hun helder verstand had- „den omgeven.” * In deze plaats zijn zoo vele kwalijk bij elkander passende dingen zamengevoegd, dat de verbeelding geen van allen duidelijk kan zien; de morgen in de duisternis *indringende*, en dezelve te gelijk doende *versmelten*; de zinnen van menschen, welke *nevels verdrijven*, *nevels van onkunde*, die het verstand *omhullen*. Zelfs naauwkeuriger schrijvers dan SHAKESPEAR maken zich aan dezen misslag schuldig. Het is te verwonderen, dat een schrijver als ADDISON zich eene onnaauwkeurigheid, als de volgende is, heeft laten ontvallen. „Er is, zegt hij, niet een enkel „gezigtpunt, waaruit men de menschelijke natuur kan „beschouwen, 't welk niet genoegzaam is, om de za- „den van trotschheid uit te dooven.” Hoe weinig komen deze denkbeelden overeen, en hoe ongepast is het van een gezigtpunt te zeggen, dat het *uitdooft*, en van zaden, dat zij *uitgedoofd worden*.

Ook is HORATIUS niet van onnaauwkeurigheid vrij te spreken, wanneer hij zegt:

*Urit enim fulgore suo, qui praegravat aures
Infra se positas.*

Urit qui praegravat. Het denkbeeld van eenen ver-

* — *The charm dissolves apace,
And as the morning steals upon the night,
Melting the darkness, so their rising senses
Begin to chase the ignorant fumes, that mantle
Their clearer reason.* —

The Tempest.

blindenden glans, en dat van een' nederdrukkenden last kunnen niet gevoegelijk met elkander overeengebragt worden. Even weinig is de volgende plaats van dien dichter te verdedigen:

*Ah! quarta laboras in Charybdi,
Digne puer meliore flamma!*

Een draaikolk wordt hier eene vlam genoemd, die voor dezen edelen jongeling niet goed genoeg was; dit nu moet beteekenen, dat hij in de keuze van het voorwerp zijner liefde ongelukkig was geweest. 't Is waar, het woord vlam wordt meestal voor eene eigenlijke benaming der liefde gebruikt, doch, wijl het steeds een gedeelte van zijne figuurlijke beduiding behoudt, moet het nooit als van dezelfde beteekenis met water gebruikt, en daarmede in eene en dezelfde Metaphora verbonden worden.

Men heeft een' zeer goeden regel gegeven, om de gepastheid der Metaphoren te toetsen, wanneer men in twijfel is, of zij niet tot de vermengde soort behoren. Deze bestaat hierin, dat men zich de Metaphora als eene soort van schilderij verbeelde, en overwege, hoe de deelen zouden overeenkomen, en hoedanig beeld daaruit voortkomen zoude, wanneer het met het penseel was afgemaald. Op deze wijze zal men ras voelen, of er dingen, die niet bij elkander passen, vermengd zijn, en daardoor een gedrogtelijk beeld van dien aard, als ik in de aangehaalde voorbeelden vertoon heb, is voortgebragt, dan of het voorwerp in eene natuurlijke en in alle deelen overeenkomende gedaante is voorgesteld.

Gelijk men geene Metaphoren onder elkander mag vermengen, zoo moet men, in de zesde plaats, zich ook wachten, dat men ten aanzien van dezelfde zaak ze niet opeenstapele. Ieder van deze Metaphoren zoude op zich-zelve zeer goed kunnen zijn; maar zoo ras men haar in grooten getale zamenvoegt, brengen

zij verwarring voort, bijna op dezelfde wijze als de vermengde Metaphoren. De volgende plaats van HORATIUS zal ons hiervan kunnen overtuigen :

*Motum ex Metello Consule civicum ,
Bellique causas , et vitia et modos
Ludumque fortunae , gravesque
Principum amicitias , et arma ,
Nondum expiatis uncta cruoribus ,
Periculosae plenum opus aleae ,
Tractas ; et incedis per ignes ,
Suppositos cineri doloso .*

Deze, schoon zeer poëtische, plaats is echter hard en duister; en de eenige oorzaak hiervan is, dat hier drie onderscheidene Metaphoren bijeengevoegd zijn, om uit te drukken, welk eene zware taak POLLIO op zich neemt, daar hij de geschiedenis der burger-oorlogen wil beschrijven. Vooreerst: *Tractas arma uncta cruoribus nondum expiatis*; vervolgens: *opus plenum periculosae aleae*; en ten derden: *incedis per ignes suppositos doloso cineri*. De verbeelding heeft moeite, om door zoo vele onderscheidene beelden, welke, in eene oogenblikkelijke opvolging, van dezelfde zaak gegeven worden, gevoegelijk heen te komen.

De zevende en laatste regel, welken ik nog aangaande het gebruik der Metaphoren te geven heb, is, dat men ze niet te lang moet vervolgen. Zoo men bij de gelijkenis, waarop de Figuur gegrond is, te lang blijft staan, en haar tot in de kleinste omstandigheden wil overbrengen, maakt men de Metaphora tot eene Allegorie; men vermoeit den lezer, wien dit spel der verbeelding begint te verdrieten, en men maakt zijn voorstel daardoor duister. COWLEY maakt zich hieraan gedurig schuldig; en hieruit ontstaat voor het grootste gedeelte dat ingewikkelde en harde in zijnen figuurlijken stijl, waarvan ik voorheen gesproken heb. SHAFTESBURY vervolgt ook dikwijls zijne Metaphoren te lang. Sterk gezet op allerlei sieraden

van Stijl, kon hij bezwaarlijk van eene Figuur, waarin hij behagen vond, afstappen. Ook heeft YOUNG zich meermalen hierin te buiten gegaan; die anderzins, ten opzichte der Figuurlijke taal, groote verdiensten heeft. Geen schrijver, noch onder de ouden, noch onder de lateren, bezat eene sterker verbeelding, en die vruchtbaarder in Figuren was, dan YOUNG. Zijne Metaphoren zijn dikwijls nieuw, dikwijls natuurlijk en schoon. Maar, muntte zijne verbeelding uit in sterkte en rijkdom, het ontbrak haar somtijds aan naauwkeurigheid en juistheid. Van hier de duisterheid en hardheid van Stijl, welke in zijne Nachtgedachten heerscht. Zijne Metaphoren zijn dikwijls te stout, dikwijls ook te lang vervolgd; de lezer wordt meer verblind dan verlicht, en hij moet steeds eene ingespannen aandacht houden, om den dichter bij te blijven. Let eens, bij voorbeeld, hoe lang de volgende Metaphora is uitgerektd: „Uwe gedachten zijn vrijbuiters, alleen „toegerust, om zich naar buiten te begeven, en in „felle stormen, tusschen banken en klippen, op „neugten te kruisen, geneugten, die, overmeesterd „zijnde, te duur betaald en beter gemist, dan verkregen worden. Wat veel smart kost, moet ook met „veel smart geboet worden. De Verbeelding en Zinnen „brengen u hunne lading van eene besmette kust, en „pest is uw gewin. En evenwel, zoo groot is uwe „begeerte, (eene onverzadelijke begeerte, die door onbedwongene involging te meerder ontvlamt) dat de „verbeelding nog blijft kruisen, wanneer de arme zinnen reeds zijn afgemat.” *

Op eene andere plaats zegt hij van den ouderdom, dat die „in gepeins aan het plegtig stille strand van „dien onmetelijken Oceaen, welken hij binnen kort „zal bevaren, moet omwandelen; dat hij eene lading

---

* Nachtged. 8ste Nacht. Volgens de vertaling van LUBLINK den jongen.

„ van goede werken moet innemen, en wachten op
 „ den wind, die ons spoedig in onbekende werelden
 „ zal overbrengen.”

Het begin van de Metaphora: „de Ouderdom moet
 „ in gepeins aan het plegtig stille strand omwandelen,”
 is ongemeen schoon; maar wanneer hij dezelve verder
 vervolgt, en den ouderdom beveelt „eene lading van
 „ goede werken in te nemen, en te wachten op den
 „ wind,” zoo wordt zij stijf, en verliest veel van hare
 waardigheid. Onder alle Engelsche schrijvers ken ik
 er geen', die zoo gelukkig is in zijne Metaphoren
 als ADDISON Zijne verbeelding was niet zoo rijk, of
 zoo sterk als die van YOUNG; maar daarentegen veel
 zuiverder en kiescher. Zijne Figuren kenmerken zich
 altijd door duidelijkheid, natuurlijke bevalligheid en ge-
 makkelijkheid. Nimmer zijn zij hard, noch lang uit-
 gerekt; nimmer hebben zij den schijn van met moeite
 en kunst gezocht te zijn, maar zij schijnen van zelve
 uit het onderwerp voort te komen, en dienen steeds
 om hetzelfde te verfraaijen.

Dit zij genoeg van de Metaphora, en de regels,
 welke daarbij dienen in acht genomen te worden. Ik
 oordeelde dit gedeelte van den Stijl gewigtig ge-
 noeg, om mij daarbij wat langer op te houden. Ik
 zal nu nog slechts een woord over de Allegorie hier-
 bij voegen.

Men kan de ALLEGORIE aanmerken als eene voort-
 gezette Metaphora, daar zij eene zaak voorstelt door
 middel van eene andere, welke daarmede eenige gelijk-
 heid heeft; en dus in hare plaats kan gesteld wor-
 den. De tachtigste Psalm levert ons een schoon voor-
 beeld eener Allegorie, vertoonende ons het volk van
 Israël onder de gedaante van een' wijnstok, welke Figuur
 dan voorts van het begin tot het einde op de meest ge-
 paste en fraaiste wijze wordt voortgezet: „Gij hebt
 „ eenen wijnstok uit Egypte overgebracht, hebt de hei-
 „ denen verdreven, en hebt denzelven geplant. Gij

„ hebt de plaatsé voor hem bereid, en zijne wortelen
„ doen inwortelen, zoodat hij het land vervuld heeft.
„ De bergen zijn met zijne schaduwe bedekt geweest,
„ en zijne ranken waren als cederboomen Godes. Hij
„ schoot zijne ranken uit tot aan de zée, en zijne
„ scheuten tot aan de riviere. Waarom hebt gij zijne
„ muren doorbroken, zoodat allen, die den weg voorbij
„ gaan, van hem plukken? Het zwijn uit den woude
„ heeft hem uitgewroet, en het wild des velds heeft
„ hem afgeweid. ó God der heerscharen, keer toch
„ weder, aanschouw uit den hemel, en zie, en be-
„ zoek dezen wijnstok!” Hier is niet ééne uitdruk-
king (uitgezonderd misschien de spreekwijze in het be-
gin, „Gij hebt de heidenen verdreven”) welke niet
letterlijk op den wijnstok past, en tevens komt het
geheel volkomen overeen met den Joodschen Staat,
die in deze Figuur wordt voorgesteld. Dit is namelijk
de voornaamste eigenschap eener gepaste Allegorie,
dat de figuurlijke en eigenlijke zin niet op eene onbe-
staanbare wijze vermengd worden. Gesteld, bij voor-
beeld, dat de Psalmist hiér, in plaats van den wijn-
stok als van de wilde dieren verwoest te beschrijven,
gezegd had, dat dezelve van de heidenen vermeersterd,
of van de vijanden overvallen ware geworden (’t welk de
eigenlijke meening is), zoo zoude dit de Allegorie op een-
maal afgebroken, en eene gelijke verwarring veroorzaakt
hebben, als waarvan wij voorbeelden bij de Metaphora
hebben gegeven; wanneer namelijk de figuurlijke en ei-
genlijke zin te zamen vermengd worden. In ’t algemeen
kunnen de regels, welke wij voor de Metaphora ge-
geven hebben, wegens de naauwe betrekking tusschen
beiden, ook op de Allegorie worden toegepast. Het
eenige wezenlijke onderscheid tusschen dezelve be-
staat, behalve de korthed van de eene en dé uitge-
strektheid van de andere, dáárin, dat de Metaphora
zich-zelve verklaart door die woorden, welke in hun-
nen eigenlijken en natuurlijken zin daarbij gebruikt

worden. Bij voorbeeld, wanneer ik zeg, „ACHILLES was een leeuw;” en „een schrander regent is de „pilaar van den Staat;” zoo worden de uitdrukkingen „leeuw” en „pilaar,” mij genoeg verklaard door het melden van ACHILLES en den regent. Maar eene Allegorie is, of kan ten minste verder van den eigenlijken zin verwijderd zijn, zoodat de verklaring niet uitdrukkelijk gegeven, maar aan de overdenking des lezers overgelaten wordt.

In oude tijden had men zeer veel op met Allegoriën, om daardoor gewigtige waarheden te leeren. De zoogenaamde fabelen of parabels zijn niets anders dan Allegorieën, welke menschelijke geaardheden afbeelden door woorden en bedrijven, die men aan dieren en levenlooze voorwerpen toeschrijft; en hetgene wij het Zedelijke van de fabel noemen, is de eigenlijke zin van de Allegorie. Een Raadsel is insgelijks eene soort van Allegorie, in zoo ver het eene zaak voorstelt of verbeeldt door middel van eene andere zaak; zoo echter, dat dezelve met voordacht in nevenomstandigheden wordt gewonden, welke haar voor het eerste gezigt bedekken. Doch is een raadsel volstrekt onbegrijpelijk, zoo heeft de Allegorie het gebrek van al te duister te zijn. De zin moet altijd door de schaduw der Figuur heen schijnen. Onder tusschen is het niet zoo gemakkelijk, licht en schaduw in zulke gevallen op de bekwaamste wijze te mengen, of, met andere woorden, de figuurlijke trekken zoodanig met den eigenlijken zin overeen te brengen, dat de bedoeling niet te naakt en open ligge, of ook te zeer bedekt en verborgen worde. Er zijn maar weinig soorten van opstellen, waarin het moeilijker is te behagen en de aandacht te trekken, dan de Allegorische manier. In den Spectator zijn hier en daar zeer gepaste Allegorieën te vinden.

AANTEKENINGEN

VAN DEN EERSTEN

VERTALER,

EN VAN DEN TWEEDEN

UITGEVER.

(De aanmerkingen, met eene L. geteekend, zijn van Mr. B. H. LULOFs.)

A. Bladz. 6. Wat mij betreft, enz.

Ter overtuiging dergenen, die het nut van theoriën en kunstregelen niet willen erkennen, kwam mij een verduidelijgend gesprek, uit SULZER's *Allgemeine Theorie der schönen Künste*, onder het woord *Regeln, Kunstregeln*, zoo gepast voor, dat ik mij gaarne de moeite getroostte, om hetzelfde te vertalen, en, ter bevestiging van BLAIR's gevoelen, hier mede te deelen. *

---

* (Hierop volgt nu eene verscheidene bladzijden lange vertaling uit SULZER. Ik heb dezelve, als wat al te lang, en naar die mate niet belangrijk genoeg zijnde, in deze nieuwe uitgaaf achterwege gelaten.)

L.

I

Bladz. 17. Over den Smaak.

't Gevoelen, hier door BLAIR over den Smaak geopperd, heeft hier en daar, dunkt mij, trekken van het stelsel, door den beroemden KANT, een weinig later, over het Schoone en Verhevene en het gevoel voor hetzelfde te berde gebracht. Men zie 's mans Kritiek der Oordeelskracht, zijn zoo aardig en voor elk verstaanbaar stukje over het Schoone en Verhevene enz. enz. Intusschen blijft ook nog thans in de geheele wetenschap der *aesthetica* (gelijk men ze sinds BAUMGARTEN is begonnen te noemen) veel duisters, onzekers en waggelends. Een opperst grond- en vormbeginsel van Smaak, een algemeene toetssteen voor 't geen Schoon of niet Schoon is, is moeilijk aan te wijzen, en, 't zij men de Quden, 't zij men lateren, b. v. een' BLAIR, BURKE, BATTEUX, SULZER, RAMLER, RIEDEL, v. ALPHEN, BILDERDIJK, FEITH, HEIJDENREICH, FICHTE, SCHELLING en honderd anderen, die of meer empirisch, of meer metaphysisch, of meer in 't algemeen, of meer in bijzonderheden, aesthetische onderwerpen behandeld hebben, raadplege; dikwerf moet men, ook ten aanzien van het Schoone en niet Schoone, het door iedereen in bloot aangename gewaarwordingen voor waar erkende, zeggen eerbiedigen: *De gustibus non est disputandum*. Smaakbegrippen laten zich in een' zekeren zin niet beredeneren. Het gevoel van behagen of mishagen, dat hun' grondslag uitmaakt, is daar niet vatbaar voor. Of kan iemand den eigenlijken grond aangeven, waarom b. v. de slingerende lijn, de zoogenaamde *Hogartsche* schoonheidslijn, meer bevalt, dan de rechte? Men zal misschien met den een' of anderen *locus communis* of gemeen-plaats antwoorden, b. v. met het afgesletene: omdat in de slingerende lijn zich meer éénheid met verscheidenheid paart; maar, eilieve, waarom bevalt éénheid, met verscheidenheid vereenigd, zoo zeer? Zoo al verder door vragend, stuit men, gelijk in alle mensche-

lijke wetenschap, op die eerste, donkere, onmiddellijk ingeschapene gewaarwordingen, wier natuur men niet uitleggen kan, dan door te zeggen: zij is zóó, omdat ze zóó is; het Schoone behaagt, omdat het behaagt. — De wijze, voor het overige, waarop BLAIR, bladz. 31 en volg. het gevoelen diergenen weérlegt, die om het uiteenlopende en soms weifelende der smaakoordeelen in het geheel geene regels van smaak voor mogelijk houden, is allezins bondig en duidelijk; gelijk mijns inziens dit geheele hoofdstuk *over den Smaak* door helderheid van begrippen en eene zeer bevattelijke populariteit uitmunt. En is dit in den grond niet meer waard, dan die diepe, zoogenaamde metaphysische uitpluizingen, die in soortgelijke onderwerpen het donkere vaak nog donkerder maken? Hoe weinig praktisch-bruikbaars leveren een aantal der nieuwste aesthetische leerstelsels van onze doorgeleerde, diepzinnige, maar wel eens al te diepzinnige Hoofdduitsche bureu op! Vergelijk hieronder de aanteekening over het *Schoone*, en eenige nieuwere bepalingen, die ik van hetzelfde uit Duitsehe schriften heb aangehaald.

L.

Bladz. 30. Gothische bouwkunst.

BLAIR, schijnt hier door Gothische bouwkunst de bouwkunst in 't algemeen der middeleeuwen te verstaan. Hierbij moet men echter groot onderscheid maken tusschen de verschillende tijdvakken dier kunst, naar welke tijdvakken men ze in Longobardische, Lombardisch-Nieuw-Grieksche, oud-Gothische of oud-Duitsche, nieuw-Gothische of Duitsehe en meer andere soorten verdeelen kan. Van deze soorten nu was zeker de Longobardische of Lombardische zeer ruw en smakeloos. Dat plumpe kleeft ook nog in vele opzigten den oud-Gothischen of oud-Duitschen bouwstijl aan, maar de meer bepaald gezegde Duitsehe, of ook wel nieuw-Go-

thisch geheeten bouwkunst, wier bloei in de dertiende, veertiende en een deel der vijftiende eeuw valt, heeft kunststukken geleverd, in hunne soort schier even voortreffelijk, als die der Grieken en Romeinen. — Welke heerlijke gebouwen zijn niet, volgens het oordeel van alle bevoegde regters, de Kathedraal te *Milaan*, te *Antwerpen*, *Notre Dame* te *Parijs*, de Münster te *Straatsburg*, de Dom te *Keulen* — welke laatste, helaas, nooit voltooid heeft kunnen worden — en een aantal andere gebouwen uit het bovengemelde tijdvak. Met het ernstige en somber-verhevene, dat het hoofdkarakter van hun' bouwtrant uitmaakt, is vaak het schoone en bevallige allerliefelijkst vereenigd. Door hunne onafzienbare zuilengangen wandelende, en met zijne blikken in de hemelhooge booggewelven rondwalend, waant men zich in een woud van steen verplaatst, welks slanke boomstammen, aan den voet fors en breed, maar aan de kroon al dunner en dunner uitlopend, met duizenden van grover en fijner takken boven in elkander spelen en een kunstig loofgewelf vormen, vervuld met eerwaardige schaduw en een plegtig halfdonker. — Men heeft, in onzen tijd aan het reusachtig-stevige, en te gelijk ligte, losse en als in de lucht zwevende van die gebouwen der middeleeuwen, aan de orde, die er in hunne schijnbare wanorde heerscht, en aan het in alle opzigten, zoo wel romantische, symbolische en harmonische, als doelmatige van hunnen bouwtrant weêr regt doen wedervaren, waartoe onder anderen ook de vermaarde Hoogduitsche dichter GOETHE, de afgod zijner landgenooten, het zijne heeft bijgedragen. Een beroemd Fransch Letterkundige van onzen tijd, de bekende Romantische, en vaak wel eens al te Romantische dichter VICTOR HUGO, heeft ook hier en daar in zijne schriften, (b. v. in zijn' roman *Notre Dame de Paris*) de voortreffelijkheid en het poetische der, met verachting wel eens veel te algemeen en on-

bepaald Gothisch genaamde, bouwkunst, door scherpzinnige aanmerkingen gehandhaafd, waarbij hij tevens met regt tegen het wanstaltige uitvaart, dat er ontstaat, als men dergelijke middeleeuwsche gebouwen naar de regelen der dusgenoemde klassieke architectuur voor een deel gaat vernieuwerwetschen. — De Heer BILDERDIJK verheft in zijne *Verhandeling over de cijferletters* ook naar waarde de gewrochten der, zegt hij, ten onregt dus geheeten Gothische bouwkunst. Hij wil ze Frankisch genoemd hebben. — Ook al goed; want, hoe men die soort van *bevroren muziek*, met welken naam, meen ik, de beroemde FRIEDERICH VON SCHLEGEL, op eene tamelijk zotte, ten minste zeer gezochte wijze de bouwkunst in 't algemeen ergens doopt, ook heeten moge, altijd waar blijft het zeggen van GOETHE: *dasz hier das Erhabene mit dem Gefälligen in Bund getreten sey. (Aus meinem Leben II 409, waar hij over den Straatsburger Monster spreekt).*

L.

Bladz. 45. HOMERUS, enz.

Dat HOMERUS (of welk meertal van dichters, naar WOLFS, HERMANN'S, SCHLEGEL'S, BENJAMIN CONSTANT'S en anderer gevoelen, door dien naam misschien vereenigd worden uitgedrukt) de *Ilias*, zonder eenige andere leiding, dan die van zijn vernuft, zou hebben ontworpen, klinkt vrij wonderpreukig. Wij willen gaarne gelooven, dat men in zijnen tijd nog geene aesthetische en rhetorische leerboeken had, maar dat honderd Rhapsoden en Hymnendichters vóór HOMERUS reeds gedichten gemaakt, en dat die gedichten hem als *praktische aanleidingen tot de dichtkunst* verstrekt hebben, is meer dan waarschijnlijk. Niemand brengt zoo iets treffelijks als de *Ilias* en *Odyssea* te voorschijn, of een aantal voorgangers moeten hem daartoe eerst, in taal, in stijl, in versbouw, in kunstmatige behandeling van een onderwerp, en waarin al niet meer, den weg hebben gebaad. Eene

korte Lyrische uitboezeming, geen geregeld heldendicht kan het werk van een' alleen uit zijn vernuft puttend barbaar zijn. Te regt zegt PLINIUS ergens: *Invenire praeclare et enuntiare magnifice interdum etiam Barbari solent; disponere apte et figurare varie nisi Eruditis negatum est.* — Men weet uit de Rhetorica, wat de Latijnen door *inventio*, *dispositio* en *enuntiatio* verstonden, en dus laat zich deze plaats misschien aldus vertalen: „Stoute gedachten te vinden, en die stout en grootsch in woorden uit te drukken plegen ook soms barbaren; die gedachten echter geleidelijk te rangschikken, en onder verschillende gedaanten te doen voorkomen, zie daar, wat slechts wel onderwezenen gegeven is.”

L.

Bladz. 47. SHAKESPEAR, — onregelmatig.

Deze plaats zou aan de tegenwoordige Duitsche Shakespearemanen de haren te berge doen rijzen. Zij willen van geene smetten in dien beroemden dichter hooren, en beschouwen de gebreken, die BLAIR hem hier te last legt, als uit den aard van zijne dramatische grondstellingen voortvloeiende, kortom, als regtstreeks behoorende in de zogenaaemde Romantische tooneelpoëzij, en dus als geene feilen aan te zien. Zeker valt hier veel voor te zeggen; gelijk onder anderen de beroemde A. W. VON SCHLEGEL dit ook in Frankrijk zoo veel gerucht makend onderscheid tusschen het Romantische en Klassieke in een vrij helder daglicht gesteld heeft. In 't vervolg zal er nog wel gelegenheid zijn deze snaar nader aan te roeren. Welk een' diepen eerbied men intusschen voor het reusachtig tragische genie van den onsterfelijken Britschen dichter koesteren, en hoe weinig men gezind zijn moge, om, wat de regelen des tooneels betreft, in het gareel der vroegere Fransche kunstregters - alleen te loopen, is toch de afgoderij, die door sommige Duitschers met SHAKESPEARE ge-

dreven wordt, vrij belagchelijk. Met geene waanzinniger verrukking kunnen de Israëlieten, om het gouden kalf gedanst en hetzelfde aanbeden hebben, dan die verhitte dweepers hunnen Engelschen lieveling, tot in zijne minstbeduidende gezegden, ja, tot in zijne plompste misvattingen toe, op de eenzijdigste wijze bewierookten. SHAKESPEARE, en zoo ook CALDERON, de bekende Spaansche tooneeldichter uit de zeventiende eeuw, worden door hen verhemeld, CORNEILLE en RACINE ter helle nedergestooten. 't Is geheel en al de keerkring, de tegen-omwenteling van het gevoelen der Fransche Aristarchen van vroeger tijd, die, gelijk VOLTAIRE b. v. deed, den *Hamlet* als het voortbrengsel van een halfdronken barbaar uitkreten. Maniën zijn echter in het geleerde Duitschland niet zeldzaam. Men mag zich SCHILLERS, des onsterfelijken, epigram herinneren:

*Kaum hat das kalte Fieber der Gallomanie uns verlassen,
Bricht in die Gräcomanie gar noch ein hitziges aus.
Griechheit, was war sie? Verstand und Masz und Klarheit?
drum dücht ich:
Etwas Geduld noch, ihr Herrn, eh' ihr von Griechheit uns
spricht!
Eine würdige Sache verfehlet ihr, nur mit Verstande
Bitt' ich, dasz sie zum Spott und zum Gelächter nicht werd'.*

De twee laatste regels, netjes op een papiertje geschreven, mogten door alle dolle staat-, letterkundige en godsdienstige geestdrijvers wel als een amuleet om den hals gedragen worden.

L.

Bladz. 58. Hals met donder bekleed enz.

Een paard, welks hals met donder bekleed is, wat aan-

schouwelijk denkbeeld levert dit op? En zulk een *donderhals* heeft men fraai en verheven gevonden. Hoe ligt vergaapt men zich toch aan ijdele klanken! De nieuwere uitleggers hebben duidelijk getoond, dat het Hebreuwsch woord, door *donder* verkeerdelijk vertaald, *golvenāe manen*, of wel *vrolijke trilling*, of wel *heerlijkheid*, *waardigheid*, *majesteit*, *pracht*, beteekent. Zie den Hoogleraar VAN DER PALM, in wiens bijbelvertaling de verhevene schilderij van het paard, waarop BLAIR zinspeelt, in regt fraai, numereus Hollandsch aldus luidt:

*Hebt gij aan 't paard dien trotschen moed gegeven; hebt gij
zijn hals met pracht bekleed?*

*Schrikt Gij hem op, gelijk een' sprinkhaan? Heerlijk dampst
zijn gesnuif.*

*Met zijn hoof graaft hij den grond op, en, dartel in zijn
overmoed, gaat hij het wapentuig te gemoet.*

*Hij lacht met de vrees en ontzet zich niet, en deinst niet
terug voor het zwaard.*

*Rondom hem ratelt de pijlkoker; de bliksem van spies en lans.
Onrustig en woelig trappelt hij op den grond, en kan niet
stilstaan op 't geluid der trompet.*

*Luider klinkt de trompet; hij briescht haar tegen; en riekt
den strijd van verre; des Veldheers donderwoord en
't krijgsgeschrei.*

De ophelderende aanmerkingen des Heeren VAN DER PALM doen het grootsche en stoute dezer echt-Oostersche beschrijving nog des te meer in het oog vallen.

Inderdaad, men kan geen enkel hoofdstuk in JOB opslaan, zonder dergelijke voorbeelden van het Verhevene aan te treffen. Zie onder anderen ook de plaatsen door onzen meergemelden beroemden Redenaar in zijne twee Ver-

handelingen of Voorlezingen over JOB bijgebracht. (VAN DER PALMS Redev. Verh. en losse Geschriften, Deel I, II)

L.

Bladz. 59. Let eens, hoe kunstig VIRGILIUS enz.

VONDEL heeft deze plaats van VIRGILIUS aldus vertaald:

*ó Goden, die gebodt hebt over zielendommen!
 Gij stille schimmen, naere, en bleeke, en dootsche stommen!
 ó Afgront, Flegeton, en woeste plaatsen, daer
 Het eeuwig duister is, en nacht, en stil, en naer!
 Staet toe, staet toe, dat ick 't gehoorde magh vertrecken!
 Laet mij, met oorlof van uw Godtheën, klaer ontdecken,
 Wat onder de aerde in droeve en dicke duisternis,
 Zoo diep verholen ligt. — Zij gingen ongewis
 En eenzaem in den nacht, door Plutoos ydle rijcken,
 Door donkre schaduw en onbewoonde wijcken;
 Gelyck langs eenen wegh en schemerende baen,
 Die heenloopt door het bosch by een betrokken maen enz.*

Het begin dezer vertaling van den grijzen vader luidt thans wat ongewoon. Het slot is nieuwerwetscher. —

Onder de veelvuldige vragen, die, bij de beschouwing van 't Verhevene, gedaan kunnen worden, behoort ook die: waarom is Stilte verheven? Ik antwoord: wyl Stilte altijd de voorstelling van groote uitgebreidheid, in ruimte en tijd - beide, opwekt. Geluiden, die men hoort, versnipperen of smaldeen den tijd voor onze verbeelding in verschillende oogenblikken, en door deze splitsing gaat alle denkbeeld van eindeloosheid verloren. Zoo doet ons ook elk Geluid aan dien bepaalden omtrek der ruimte denken, binnen welke het geluid plaats heeft, en daardoor wordt ook al weder de voorstelling van ruimte beperkt. — „Eene verhevene

Stilte, die mij steeds boven alles getroffen heeft, is die in Joannes Openbaring, Hoofdstuk VIII. vs. 1." zegt BILDERDIJK in zijne Verhandeling *over 't Verhevene*. — Hij bedoelt het vers, luidende naar des Heeren v. DER PALMS vertaling: „En toen het het zevende zegel geopend had, werd er stilzwijgen in den hemel omtrent een half uur lang.” — Zeker is deze stilte, in zamenhang met het vorige en volgende, zeer plegtig, eerbiedig en verwachtingvol, gelijk de gemelde Heer VAN DER PALM ze noemt. Immers het boek, dat het Godsgeheim en de Goddelijke raadsbesluiten voor volgende eeuwen bevat, is nu geheel ontzegd, en de Hemelen zijn in gespannen verwachting van 't geen zij hooren zullen. Na die stilte maken zich dan de zeven Engelen, die voor God stonden, gereed, om hun bazuingeschal te doen hooren. Het heilig altaar wordt ontstoken; er geschieden stemmen, donderslagen, bliksemen en aardbeving enz. enz.

De *Openbaring* van JOANNES is een vrij zonderling, raadselachtig boek, maar die het verhevene van hetzelfde op vele plaatsen niet gevoelen kan, zal het Verhevene wel nergens regt gevoelen.

De voorstelling eener ontzettende stilte, eenzaamheid en verwoesting, te weeg gebragt door eene onmetelijke reusachtige kracht, wordt ook bij ons opgewekt in die plaats uit den tweeden zang van KLOPSTOCKS *Messias*, waarin de helische geest ADRAMELECH zijne voornemens bloot legt, om overal dood en verderf te verspreiden, en, nadat hij de schepping tot een groot graf gemaakt zal hebben, daar dan in die schrikkelijke eenzaamheid zich ergens triomférend neder te zetten, en met een' honenden lach op het stof der dooden neder te zien. Ik heb die bedwelmend-stoute gedachte getracht meer of min na te volgen en op den Tijd (als een alles verdelgend Wezen afgeschilderd) toe te passen in den slotzang van mijn dichtstuk *Avondmijmering*:

*Gij slechts, die, op uw' troon gezeten
 Met één', een enklen blik, ó God!
 Geheel de schepping af kunt meten,
 Gij kent geen wiss'ling van het lot!
 De Tijd stort' niet alleen deze aarde,
 En zon en maan en starrenheer,
 En wat natuur er immer baarde
 In zijnen duistren maalstroom neér;
 Neen, hij verdoove zon bij zonnen,
 Holt', doodend en nooit moé geronnen,
 Tot aan het eind der schepping voort!
 Aan d' afgrond daar van 't eeuwig donker,
 Waar niet een enkele straal meer gloort
 Van licht en vriendlijk daggeslonker,
 Zett' hij zich neér dan in dien nacht
 En doe, terwijl hij grijnzend lacht,
 Het schrikkelijk triomflied klinken!
 Daar vraag' hij dan der schepping af:
 Wat zijt gij thans? één eindloos graf!
 Ik, ik deed u in 't niet verzinken!
 Gij Eeuw'ge! ziet van uwen troon
 Metlijdend neder op dat pralen;
 Gij wenkt! miljoenen zonnen, stralen
 Weér door 't heelal in jeugdig schoon.
 Een oceaán van leven wordt
 Weér door de heemlen uitgestort.*

L.

Bladz. 60. Plaats uit JOB.

De hier door BLAIR aangehaalde bekende plaats uit JOB (bij wier Hollandsche vertaling naar HERDER men die van de Hoogleeraren MUNTINGHE, VAN DER PALM en anderen na-zien kan) heeft aan onzen beroemden Hollandschen dichter

HELMERS verscheiden stoute trekken opgeleverd tot de verhevene schilderij, die wij van eene geestverschijning in den aanhef des derden zangs zijner zoo veel gelezene en des lezens zoo overwaardige *Hollandsche Natie* aantreffen. Zie hier dat nachtstuk!

Thans dacht mijn geest aan u, aan u, vergode vaderen!
Een huid'ring greep mij aan; het bloed stolde in mijne ad'ren.
Ik zag de duisternis, tot tastens toe, vergroot;
Ik hoorde een slaauw geluid, dat rees uit 's aardrijks schoot;
'k Zag toen door 't duister heen een' slaauwen lichtstraat breken;
't Was 't uur van middernacht; mijn geest en denkkraacht weken;
Een licht rees uit den grond; verbijsterd staarde ik 't aan;
't Verdween; ik zag een' geest aan mijne zijde staan. —
Hij stond, een schaduwbeeld, onkenbaar; — uit het duister
Greep hij mij aan en sprak: (het was een stil gefluister) enz.

Op andere plaatsen is de grootsche aanhef van dien derden zang der *Hollandsche Natie* gevolgd naar een gedeelte des dertienden boeks van den *Germanicus* onzer vaderlandsche dichteres LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN. — De Romeinsche Prins GERMANICUS maakt daar ook bespiegelingen over het nietige en vergankelijke der aardsche grootheid, en, gelijk HELMERS uitroept van *Palmire*, zoo roept hij uit van *Syracuse* en andere steden:

Ach, peinst hij, zou een mensch 't balsturig lot weérstaan;
Daar gansche Staten op 't rampzaligst ondergaan?
Ligt Syracuse niet begraven, zijn de wallen
Van 't grootsch Corinthen en van Carthago niet gevallen?
Wat bleef er over van die steden, zoo vol pracht?
Ach, ligt wordt Rome - zelf door 't late nageslacht
Op de eigen wijs beschouwd! —

GERMANICUS valt hierop in slaap, en waant zich naar Rome verplaatst, waarvan hij niets dan wat puin meer overig vindt.

*Hij klautert over 't puin, treedt een der zalen in,
Maar vindt er schijn noch blijk van vorst of hofgezin;
't Is alles woest en leëg, ontbloot van allen luister.
Hij daalt in een gewelf, daar hij in 't scheem'rig duister
Een oud en armlijk paar bij kwijnend lamplicht ziet.
Ach, roept hij: spreekt, is dit AUGUSTUS badzaal niet?
't Kan zijn, zegt de oude man: dat op dees plaats voor dezen
Het huis van dien gij noemt in Rome plag te wezen;
Zijn naam en woning zijn mij even onbekend.
Dit oud gebouw strekt ons tot woon in onze ellend.
Goôn, zucht de Prins: ó Goôn, dit kunnen jamn'ren heeten!*

Men vergelijke hier tegen de regels uit HELMERS:

Ik klauterde over 't puin, ik zwierf wanhopig rond. enz.

waarin hij zijn omdolen door de puinhoopen van *Amsterdam* beschrijft, en men zal eene treffende overeenkomst ontdekken:

*Ik klauterde over 't puin, ik zwierf wanhopig rond,
Of ik de graven van mijn voorgelac't hervond,
Ach, 'k vond geen graven meer! — Een grijsaard treedt
mij nader
„Wie gij ook wezen moogt, ontdek me, 'k smeeek dit, vader!
Stond hier niet Amsterdam?“ dus hef ik snikkend aan:
„Men zegt: hier heeft voorheen een groote stad gestaan,“
Was't antwoord: „en dat puin, waarop thans raven schreeuwen;
Was't raadhuis eens dier stad in lang veylogen eeuwen;*

*En gindsche bouwval, waarin 't wild gedierte schuilt,
 Die neêrgestorte spits, waarop de roerdomp huilt,
 Was eens een tempel, aan der vad'ren God geheiligd;
 Maar wij, door dijk noch dam voor 't woën der zee beveiligd,
 Wij zwerven hong'rend om op dees verlaten grond,
 Naauw hoorend van de stad, die eertijds hier bestond."*
*Hij zwijgt; verpletterd stort ik op een' bouwval neder,
 'k Herkom, ja alles daalt, verheft zich en daalt weder! enz.*

Men ziet, het is volkomen dezelfde gang van denkbeelden; de *Germanicus* heeft den dichter voor den geest gezweefd. En toch is HELMERS hierbij even oorspronkelijk in vele opzigten gebleven, als VIRGILIUS zulks overal blijft, waar hij HOMERUS navolgt. Daaraan herkent men den waren dichter, en tevens den man van smaak en oordeel. Men mag dichterlijke bloemen van een ander borgen, zoo men ze slechts op eene bevallige, en niet op eene plumpe en smakelooze wijze in zijn' eigen krans weet te vlechten. Den geheelen krans echter van een' ander voor onzen eigenen uit te venten, gelijk sommigen wel eens gedaan hebben, riekt sterk naar letterdieverij en naar het pronken met eens anders veren. Zoo wenschte ik wel — om nu alleen bij HELMERS te blijven — dat deze voortreffelijke dichter zijn fraai dichtstukje *de Roos*, als vertaald naar het Hoogduitsch van JACOBI had opgegeven. Zie daarover nader mijne *Toelichtingen en Bedenkingen op Dr. JOHN BOWRINGS aanmerkingen over onze Nederl. Letterkunde. Gron. bij J. OOMKENS*, 1829, waar ik bl. 73 en volgende mijne bewondering van HELMERS aan den dag leg, zonder hierbij evenwel blind voor zijne gebreken te zijn.

L.

Bl. 61. Beschrijving van LUCRETIVS.

Ik heb deze verzen op de volgende wijze gepoogd te vertalen :

*Toen 't menschlijk aanzijn lag op 't ak'ligst voor elks oog en ,
En onder d' ijj'ren voet des Bijgeloofs gebogen ,
Die , met het reuzenhoofd in 't mistig wolkgevaar' ,
Van daar heur bliken sloeg , al grijnzend , op deze aard' ,
Toen waagde 't eerst een Griek het monster aan te staren ,
En spottend met dat spook , het stout in 't schild te varen ,
Wat spraak er ging van Góón , wat dreigend , dof geknal
Ook rommel' in de lucht , hoe 't bliksem' , hij staat pal ;
Te sterker gloeit zijn drift , om 't eerst van de enge deuren
Uws tempels , ó Natuur , de grendels los te scheuren ! —*

De derde regel dezer waarlijk stoute verzen van LUCRETIVS , die ook aangehaald zijn in de Verhandeling van PAULUS VAN HEMERT over 't *Verhevene* , herinnert meer of min de beschrijving , door HOMERUS in het IVde boek der *Ilias* van de Tweedragt gegeven , waar hij van haar zingt , als van eene reuzengedaante , die het hoofd in de wolken steekt en met de voeten op aarde wandelt ; een' trek , die door VIRGILIUS in den bekenden versregel :

Ingrediturque solo , caput inter nubila condit.

(Zij bergt het hoofd in 't zwerk , al wand'lend over de aard)

schier woordelijk is overgenomen. Nog vallen mij hier , bij deze dichtregels van LUCRETIVS , de volgende ongemeen verhevene verzen van KLOPSTOCK in , waarin hij de Godsdienst in hare waarde en haar misbruik schildert , en daarbij een meer of min soortgelijk beeld , als het hier aangehaalde , bezigt.

*Religion der Gottheit! du heilige Menschenfreundinn!
Tochter Gottes, der Tugend erhabenste Lehrerin! Ruhe
Bester Segen des Himmels, wie Gott, dein Stifter, unsterblich!
Schön, wie der Seligen einer, und süß, wie das ewige Leben!
Schöpferinn hoher Gedanken! der Tugend seligster Urquell!
Oder wie sonst ein Seraph dich noch, Unausprec'hliche, nennet,
Wenn dein lichter Strahl in edlere Seelen sich senket; —
Aber ein Schwerdt in der Rasenden Hand! des Bluts und des
Würgens*

*Priesterinn! Tochter des ersten Empörers! nicht Religion mehr!
Schwarz, wie die ewige Nacht, furchtbar, wie das Blut der
Erwürgten,*

*Die du schlachtest, und über Altären auf Todten dahergehst!
Räuberinn jenes Donners, den sich des Richtenden Arm nur
Vorbehalten! dein Fuss steht auf der Hölle, dein Haupt droht
Gegen den Himmel empor, wenn dich die Seele des Sünders
Ungestalt macht, wenn ein Menschenfeind dich zur Abscheu-
lichen umschafft!*

Messias. IV. Ges.

Waarlijk dit is stout uitgedrukt, dit is niet Grieksch- of Latijnsch-, dit is Oostersch-, dit is echt-Bijbelsch-verheven. Men kan er van zeggen, 't geen, meen ik, eens NAPOLEON, de Geweldige, maar wien het aan gevoel voor het groote en stoute in de poëzij niet ontbrak, van den stijl van CHATEAUBRIANT tot een' van deszelfs berispers zeide: *Mon ami, tu as raison, ce n'est pas du RACINE, ce n'est pas du VOLTAI-RE, mais enfin c'est de la Bible.* — In rijm laten zich zulke verzen niet overbrengen; zij verliezen er hunne stoutheid en eenvoudigheid in. — Men ziet voor 't overige, dat, gelijk de Duitsche dichter aan de Godsdienst van moordende dweepers geen minder afschuwelijke trekken leent, dan LUCRETIUS aan het Bijgeloof in 't algemeen (voor zoo ver men

dit nu bij hem door 't woord *Religio* verstaan moet) zoo ook de Hoogduitsche versregel: „uw voet staat op de hel, uw hoofd dreigt naar omhoog den hemel tegen” een' zweem van overeenkomst heeft met hetgeen in het Latijn van het uit de wolken op den mensch neêrgrijnzende spooksel gezongen wordt.

L.

Bladz. 63. Sterven.

Dit *Qu'il mourât* (Sterven!) van CORNEILLE is door de Fransche kunstregters altijd tot aan de wolken verheven. De geleerde A. W. VON SCHLEGEL, die den Franschen treurspel-dichteren geen bijzonder goed hart toedraagt, zegt er evenwel van in zijne *Vorlesungen über Dramatische Kunst und Literatur*, Th. II, I. Abth., S. 168. „Die späteren Römer, Seneca der Philosoph und Lucan, haben ihm (CORNEILLE te weten) zu sehr als Muster vorgeschwebt, ja auch von dem Tragiker Seneca ist, leider, eine Ader in ihn übergegangen. Wegen dieses oft ermüdenden Poms der Declamation sind einige dazwischen eingestreute einfache Worte ungebührlich gepriesen worden. z. b. das *qu'il mourât* des alten Horaz; das *soyons amis, Cinna*; auch das *Moi! der Medea*, welches, beyläufig zu bemerken, vom Seneca entlehnt ist. Sie wären allerdings zu loben, wenn sie allein stünden; es folgen aber lange Reden darauf, welche den Eindruck wieder auslöschen. Wenn die Spartanische Mutter, wie dort der Horatier, ihrem Sohne die bekannten Worte bey Ueberreichung des Schildes sagte: den, oder auf dem! so fügte sie gewiss nichts weiters hinzu.” — Wij geven het meer of minder gegronde dezer gisping aan deskundigen ter beoordeeling over. Men vergelijke intusschen ook MACQUETS Verhandeling over het *Schoone in de Poëzij*, p. 95. en de aanmerkingen, die de Heer BILDERDIJK in zijne

Verhandeling over het *Naiïve* ten aanzien van het *qu'il mourût* en *Moi* bij CORNEILLE, het *Medea superest* bij SENECA enz. gemaakt heeft; aanmerkingen vol juistheid, en die het door SCHLEGEL gegispte misschien in een ander licht doen voorkomen. — Als een gezegde, vol fiere verhevenheid, verdient ook dat van JACOB SIMONZ. DE RIJK, uit ons Vaderlandsch tooneelstuk van dien naam, tot MONDRAGON, aangehaald te worden. Deze Spanjaard wil den gevangen DE RIJK door beloften van vrijheid overhalen, om de partij van FILIPS te omhelzen.

'k Begeer (roept de edele Hollander uit) *de vrijheid niet
ten koste van mijn eer,
Geef mij mijn keetnen weér!*

Van 's gelijken het antwoord der weduwe van OLDENBARNEVELD aan Prins MAURITS; en, om op de oudheid terug te komen, de bede van AJAX om licht, *Ilias* XVII. v. 645.ENZ.

L.

Bladz. 65. SILIUS ITALICUS ENZ.

De verzen, door BLAIR aangehaald uit het Heldendicht van den Romeinschen dichter SILIUS ITALICUS over den tweeden oorlog der Carthaginiënsers met de Romeinen (*de bello Punico secundo*) heb ik op de volgende wijze getracht in het Hollandsch over te brengen :

*Wat droomt ge, ó jongeling, van 's helden weerloosheid
Aan 't maal? — Tot wapens strekt hem de eeuw'ge majesteit,
Waarmet hem strijd bij strijd, vol bloeds en moords, omtogen.
Naak hem, op eens staan u de Trebia voor de oogen,
En Cannaes lijken, en het meir van Trasymeen,
Ja, PAULUS reuzeschim waart om den schrikbren heen!*

Waarlijk, er is toch in deze plaats van *SILIUS* veel Verhevens. — Dat aan de *Trebia*, bij 't meer van *Trasymene* en bij *Cannae*, de Romeinen, in den tweeden Punischen oorlog, het felst door *HANNIBAL* geslagen zijn, zal wel geene herinnering behoeven. Even min, dat *PAULUS AEMILIUS*, Romeinsch Consul, in den slag bij *Cannae* sneuvelde.

De verzen van den Romeinschen dichter zijn, voor 't overige, niets dan eene poëtische uitbreiding van hetgeen de Capuaansche burger *PACUVIUS* tot zijn' zoon *PEROLLA*, die *HANNIBAL* vermoorden wíl, bij den geschiedschrijver *LIVIUS* zegt in de woorden: *Vultum ipsius Annibalis, quem armati exercitus sustinere nequeunt, quem horret Populus Romanus, tu sustinebis?* „Hoe? het gelaat van dien eigen *HANNIBAL*, welks (of wiens) blik gewapende heiren niet doorstaan kunnen, 't welk het Romeinsche volk doet ijzen, waant oij te zullen verdragen? *Liv. Lib. 23. n. 9.*

L.

Bladz. 67. Verheven enz.

Ofschoon hetgeen *BLAIR* hier, met aanhaling van *EDMUND BURKE*, over het Verhevene zegt, even als dat van een aantal andere vroegere schrijvers over aesthetische onderwerpen, veel waars en bruikbaar bevat, is dit onderwerp echter door *KANT* en zijne latere volgelingen of uitbreiders in een duidelijker licht gesteld. De bepaling, welke die beroemde wijsgeer van het Verhevene geeft; zijne verdeeling van hetzelfde in het Meetkundig of Mathematisch, en in het Kracht- of Dynamisch Verhevene; de splitsing van dit laatste weér in het Natuurkundig-, Verstandelijk- en Zedelijk Kracht-Verheven; de schrandere wijze, waarop hij ons gevoel van behagen in het vaak schijnbaar onbehagelijke van Schrik-Verheven voorwerpen verklaart, zijn te bekend, dan dat wij er hier bij behoeven stil te staan. — Niet, voor het

overige, in het bloed Grootte, maar in het zich *aan de verbeelding* meer of min als eindeloos en grenzenloos Groot voordoende, moet men den algemeenen grond voor het Verheven zoeken. Het Verhevene is dus eigenlijk niet in de voorwerpen, als voorwerpen-zelve, gelegen, maar veeleer te beschouwen als een gewrocht van ons gevoel en van onze verbeelding, die zich de voorwerpen in een verheven licht voorstellen. Met andere woorden: het Verhevene is niet zoo zeer objectief, als wel subjectief, zoodat ook daardoor iets ons heden als zeer Verheven kan voorkomen, hetwelk morgen, wanneer wij deszelfs omtrekken meer hebben leeren kennen, dat Verhevene voor ons zal hebben verloren. De duisternis kan uit dien hoofde een voorwerp, 't welk bij dag van geene of van eene zeer geringe grootte is, soms Verheven maken, omdat zij deszelfs grenzen in hare schaduwen verdwijnen en het daardoor als onafmetelijk voor onze verbeelding schijnen doet. Eene klip van tien voeten hoog kan in den sluijer des nachts bij wijlen een verhevener gevoel opwekken, dan een rotsgebergte van duizend voeten in den glans des zonnelichts.

L.

Bladz. 71. LONGINUS ENZ.

Bij 't geen de Heer BLAIR hier over LONGINUS, wat diens wijsgeers geschrift *over 't Verhevene* betreft, aanmerkt, moge de Nederlandsche lezer vooral de scherpzinnige aanmerkingen vergelijken, die de Heer BILDERDIJK in zijne hoogst lezenswaardige Verhandeling *over 't Verhevene* (Taal- en Dichtk. Versch. II) omtrent dien schrijver en deszelfs Franschen vertaler en uitlegger BOILEAU in het breede, en met aanhaling van een aantal plaatsen uit het oorspronkelijke, gemaakt heeft. BILDERDIJK is het in de hoofdzaak met BLAIR eens, dat namelijk de vijf

bronnen (*πηγαί*, gelijk LONGINUS ze noemt, hetzelfde als *τοπος*, of *loci*) die de gemelde Grieksche wijsgeer van het Verhevene optelt, voor een deel niet blootelijk tot het Verhevene in de dichtkunst en welsprekendheid, maar even zeer tot andere hoedanigheden dier kunsten betrekking hebben. In de Ode van SAPPHO, door LONGINUS als een voorbeeld van het Verhevene bijgebracht, vindt de Heer BILDERDIJK geene verhevenheid, dan voor zoo veel dat dichtstukje de schildering van het *uiterste* eener aandoening bevat, en wel van eene aandoening, in zich-zelve verheven, omdat zij, zegt hij, tot de zedelijke en geestelijke affectiën behoort. Hierbij merkt echter onze vermaarde dichter niet ten onregt, geloof ik, aan, dat, hoe innemend de bekende navolging zij, die BOILEAU van het fragment der gemelde Ode in het Fransch gegeven heeft, de snelheid en het vuur van het oorspronkelijke in die navolging ontbreken, waardoor zij nog minder verheven wordt. Waarop BILDERDIJK-zelf dan de volgende vertaling geeft, met welke men die van den Heer SIEGENBEEK in zijne overzetting van LONGINUS vergelijken kan. SAPPHO zingt in de gloeiende verbijstering harer liefde tot haar' minnaar.

*Hij, dunkt mij, heeft een Godenleven,
Die immer aan uw zij' mag kleven,
En op uw lippen 't woord verrast;
Het lachjen om uw mond ziet zweven,
En op uw minste lonkjens past.*

—
*Maar my, my heeft dat zoet der oogen
Het hart ten boezem uitgetogen,
Mijn tong en aders doen verdroogen. —
Van d' eersten aanblik van uw schoon,
Doorzweeft een vluchtig vuur mijne adren,*

'k Zie niets dan nevels om my waren ,
En hoor in 't zuizend oor geen menschelijken toon.

Een ijskil zweet gudst langs mijn leden ;
Mijn kniën wagg'len onder 't treden ;
Een siddering grijpt mij aan , die hand en arm ontwricht ,
En 't bloed in d' aderslag doet beven ;
'k Ben uitgebleekt , als 't gras , gevallen voor de zicht ;
'k Gevoel 't my naadrend uur van sneven ;
Mijn borst gaat d' ademtogt begeven ,
Mijn oog het licht.

Inderdaad , bij zulk eene vertaling is er toch wel iets Verhevens in dit dichtstukje , al bestaat dit dan ook maar , gelijk BILDERDIJK het genoemd heeft , in een zeker uiterste , dat is , in een zeker toppunt van aandoening of hartstogtelijkheid.

Hoe zeer BILDERDIJK , voor het overige , wel wat meer vuur in de Fransche vertaling van SAPPHO'S Ode gewenscht zou hebben , roemt hij echter grootelijks den versregel :

Un frisson me saisit , je tremble , je me meus.

„ die , zegt hij , zoo gelukkig en schilderend in klank en uitdrukking is , dat men ze niet uitspreken kan zonder die rilling , die siddering en dien doodkil , die ze afbeeldt , te gevoelen , en die ik mij zelfs niet aanmatig in ons Nederlandsch over te brengen .” Inderdaad , dat woord *frisson* , schoon niet letterlijk het Grieksch uitdrukkend , is een juweel van een woord , en misschien nog schilderachtiger dan ons *rilling* , 't welk hetzelfde beteekent . Het hierop volgende , even sissende *saisit* , stemt volkomen met dat *frisson* zamen . Men hoort de van liefdekoorts aangegrepen maagd huiveren en klappertanden . Het Fransche woord *trembler* is ook hoogst

klankrijk. Ons *beven* kan er in geluid niet bij halen. Wel ons *trillen*, (van *rillen* afkomstig) waarin de *tr* eene soortgelijke uitwerking op het oor heeft.

L.

B. Bladz. 74. Achttienden Psalm enz.

Daar sedert de eerste uitgave dezer vertaalde lessen van BLAIR onze Letterkunde verrijkt is geworden met eene keurige vertaling in rijmelooze maat, door mijnen hoogstgeëerden vriend, den Hoogleeraar MUNTINGHE; eene vertaling, welke de landgenooten van HERDER met goedkeuring gezien hebben, dat ook in hunne taal werd overgebracht; behoeven wij ons, om den lezer het Verhevene in de aangehaalde plaats uit den Achttienden Psalm te doen zien, niet met uitheemschen arbeid te behelpen. Wij voegen dus, ter vergelijking, de vertaling van onzen welgemelden MUNTINGHE hierbij:

- „ *Ik riep, vol angst Jehova aan,*
- „ *Ik hief mijn klagt op tot mijn God.*
- „ *Hij hoorde uit zijn paleis mijn stem,*
- „ *En mijn geschrei drong tot zijn oor:*
- „ *Toen daverde de aarde, en beefde;*
- „ *Der bergen grondvest sidderde:*
- „ *Zij zelve beefden voor zijn toorn.*
- „ *Een damp steeg op uit zijnen neus,*
- „ *Uit zijnen mond verterend vuur;*
- „ *Een kolen-gloed ging van hem uit.*
- „ *Hij boog het zwerk, en daalde neêr,*
- „ *En onder hem was duisternis.*
- „ *Hij vloog, gezeten op zijn donderwagen,*
- „ *Hij vloog met vleugelen van den wind:*
- „ *Hij hulde zich in 't donker in,*

„Zijn tent was duisternis van zaamgeperste wolken.
 „De wolken vloten voor zijn glans :
 „En hagel viel en vuur.
 „Jehova donderde uit den hemel,
 „En de Allerhoogste gaf zijn stem :
 „Hij schoot de pijlen, deed den hemel stroomen,
 „Verdubbelde zijn bliksems, deed hen smelten.”

Men zie daarbij des Hoogleeraars verklarende aanteekening-

BOSSCHA.

C. Bladz. 76. Voorbeeld door LONGINUS enz.

Schoon de plaats uit MOZES eerste boek, *God sprak, daar zij licht, en daar was licht*, niet ontkend kan worden inderdaad Verheven te zijn, schijnt echter de roem van derzelve Verhevenheid kwalijk op het oordeel van LONGINUS gegrond: want, volgens het gevoelen der beroemdste geleerden, welker redenen elken onbevooroordeelden lezer aannemelijk zullen schijnen, is de aanhaling en beoordeeling dier plaats door eene vreemde hand in het werk van LONGINUS ingeschoven. Men zie de *Bibliotheca Critica*, Vol. I. 3. P. p. 35. De mededeeling van eene, door den beroemden RUHNKENIUS vergeleken plaats uit de *Latijnsche Anthologie* (II. 13. p. 194) zal, vertrouwen wij, onzen lezers niet onaangenaam zijn:

Quale fuit regnum mundo nova ponere iura!
Hoc terrae fiant, hoc mare, dixit: erat.

volgens de voortreffelijke verbetering van GRONOVIVS, welke ook ons boven die van TOUP de voorkeur schijnt te verdienen: deze was dus:

Hic terrae fiant, hac mare, dixit, eat.

de gewone en bedorven lezing was :

Hoc terrae fiat : hac mare , dixit , eat.

BOSSCHA.

(De Heer BILDERDIJK acht het in zijne Verhandeling *over 't Verhevene*, bl. 35, geheel niet onwaarschijnlijk, dat, bij de algemeene uitbreiding van Joden en Christenen, vooral in Syrië, ten tijde van LONGIJN, dezen Heidenschen wijsgeer die plaats uit de kosmogonie van MOZES ter ooren zij gekomen. Vergelijk ook den Heer SIEGENBEEK in de geleerde aanmerkingen op zijne vertaling van LONGINUS, en zie voorts het verhevene hier plaats verdedigd tegen CLERICUS door BOILEAU *Reflex. Crit.* No. 10.)

L.

Bladz. 77. Zoo spreekt Jehova enz.

De Heer VAN DER PALM heeft deze plaats uit JESAJA nagenoeg op dezelfde wijze vertaald :

Zoo spreekt de Heer , uw Goël en uw Formeerder van den moederschoot af : Ik de HEER , doe dit alles ! Ik alleen span den hemel uit ; door mij wordt de aarde uitgespreid (als een tapijt).

Hierop volgen twee verzen , die BLAIR weglaat ; dan :

Die zeg tot de diepte : verdroog ! en uwe stroomen maak tot land.

Ik , die van Cores zeg : hij is mijn herder , en al mijn welbehagen zal hij volbrengen ; en zeggen tot Jeruzalem : word gebouwd ! en tot den tempel : word gegrondvest !

L.

Bladz. 78. Twintigste boek van de Ilias enz.

Onze geachte landgenoot, de Heer J. VAN 's GRAVENWEERT, heeft in zijne Nederl. vertaling der twee hoofdgedichten van HOMERUS, waarmede hij onze letterkunde verrijkt heeft, deze plaats van den Iönischen Bard op de volgende wijze overgebracht: (Te rekenen van den vierden versregel bij BLAIR):

*Zoo laat de wil der Góón der volk'ren geestdrift gloeijen,
En, waar men de oogen wendt, den strijd in felheid groeijen.
De donder van Jupijn doorkruist den hemelboog;
Neptunus drietand heft de golven naar omhoog,
En doet door slag op slag en aarde en bergkruin beven.
De muur van Pergamum, de vloot, op strand verheven,
De boschrijke Ida trilt tot aan den steilsten top.
De God des schimmenrijks springt van den zetel op,
En geeft een' luiden gil, en ziet verbleekt naar boven,
Beducht, dat zulk een schok het aardrijk mogt doorkloven,
En 't onverlicht gebied, den hemel-zelf ten schrik,
Zich eind'lijk oopen zou voor mensch- en Godenblik. —
Zoo davert alles, nu de Góón ten oorlog ijlen.*

Wil men eene andere, ook regt fraaije en misschien nog meer antiek schijnende overzetting uit eene der hedendaagsche talen, zoo raadplege men die van den geleerden Duitschen dichter I. H. VOSS, welke in de zesvoetige rijmlooze maat van het oorspronkelijke is. — De Fransche kunstregter BOILEAU heeft het laatste gedeelte dezer plaats van HOMERUS, hetwelk bij LONGIJN voorkomt, aldus vertaald:

*L'Enfer s'émeut au bruit de Neptune en furie,
Pluton sort de son trône, il pâlit, il s'écrie;*

*Il a peur que ce dieu dans cet affreux séjour
D'un coup de son trident ne fasse entrer le jour,
Et par le centre ouvert de la terre ébranlée
Ne fasse voir du Styx la rive désolée;
Ne découvre aux vivans cet empire odieux,
Abhorré des mortels, et craint même des dieux.*

Men ziet, dat de tweede regel:

Pluton sort de son trône, il pâlit, il s'écrie;

op eene vrij zwakke wijze het Grieksche *δευσις δ' ἐκ θρονου ἄλτο, και ἰαχε*, d. i. *verschrikt sprong hij van zijn' troon en gaf een' gil* uitdrukt, daar vooreerst het woord *sortir* veeleer bij een gemakkelijk bedaard afstappen, dan bij een overhaast angstig op- of afspringen van den troon te pas komt, en ten anderen, wijl het verschrikt of bleek worden niet zoo eigenaardig áchter, als, gelijk in 't Grieksch, vóór het verlaten des troons door BOILEAU hier vermeld wordt. De oordeelkundige ROLLIN heeft dan ook in zijne *Manière d'enseigner et d'étudier les belles lettres* den Franschen dichter met regt hierover gegispt.

Hoe veel trouwer is de Heer van 's GRAVENWEERT aan HOMERUS op zijde gebleven! En zoo ook de Heer BILDERDIJK in de vertaling, welke hij van deze woorden in zijne *Verhandeling over het Verhevene* gegeven heeft. Zie hier die overzetting:

*De vorst des afgronds heeft van ond'ren op zijn zetel,
En sidd'rend springt hy op, en geeft een schrikb'ren gil,
Bevreesd, dat 's aardrijks schok haar bodem scheuren wil,
En mensch en godendom de afschuwlijke oorden toonen,
Waar afschrik, duisternis en vloek en jammer wonen.*

Bekend is de plaats van VIRGILIUS, *Aen.* VIII, vs. 243, waarin hij op eene soortgelijke, hoewel niet zoo fraaije wijze, als de Grieksche dichter, op de vrees voor dat indringende daglicht in de onderwereld zinspeelt. Zijne verzen luiden in VONDELS navolging:

*De kelders, vuil van moort,
En zwart van schaduwen en schimmen, lagen voort
Voor ieder open; — en niet anders, of 't gereten
En gaepende aerdtryck, diep van onder opgespleeten,
Den helschen jammerpoel ontdeckte, en 't naere ryck
Des doots, gehaet by 't licht der Goden, te gelyck
Nu opensloot, zoodat men onderwaert van boven
In dien gevloeckten poel, voor 't licht, dat door de kloven
Beneden scheen, de schaer der zielen sidd'ren zagh.*

Men ziet, dat dit hier bij VIRGILIUS bloot eene vergelijking is. OVIDIUS maakt er, even als HOMERUS, meer eene regtstreeksche handeling van, als hij de worstelingen en kramptrekkingen van den onder Sicilië bedolvenen reus TYFÆUS beschrijvende, kramptrekkingen, die telkens eene aardbeving veroorzaakten, hierbij ook PLUTO vreezen doet, dat de aarde zich open scheuren en het licht der zonne doorlaten zal. Zie *Metamorph.* V. VONDEL vertaalt fraai een gedeelte dier verzen aldus:

*Hij poogt het aerdtrijck, dat zwaerlijvig legt en stug,
Noch om te keeren en den overladen rug
't Ontlasten van geberghte en zwaere rots en steden;
Dan davert al de gront van boven tot beneden;
De vorst des afgronds beeft en siddert reis op reis,
Uit vreeze, dat hij bloot, met zijn ontdekt pallais
Moght leggen, elk ten schimp; en, 't aerdtrijck opgekloven,*

*Het inneschijnend licht met zijnen strael van boven
't Gedoemde zielendom een' schrik aanjagen zal. —*

Maar genoeg! Opdat men intusschen niet moge droomen van al die spoken, schimmen en onderaardsche schaduwen, waarvan bij herhaling in deze aantekening melding is gemaakt, laat ik hier nog eene aardige Parodie volgen, die BILDERDIJK van den hoofdtrek uit de bovengemelde Grieksche en Latijnsche verzen gegeven heeft, en welke men in zijn koddig, naar den oud-Engelschen dichter CHAUCER meer of min gevolgd vertelsel, *Koekeloer of de eerste April* getiteld, kan aantreffen. In dat boertig dichtstuk, te weten, luidt het van den Haan *Koekeloer*, die een baas der bazen in 't kraaijen was, als volgt:

*Hij stapte dan, gesteveld als een held
Met laars en spoor, van zijn serail verzeld,
En zag de zon in 't oost-ten-zuiden blinken;
En, zonder klok of bel te hooren klinken
Hij wist hoe laat, (dit lag zoo in zijn' aart)
En had het fiks en kraaide mettervaart,
Met zoo'n geluid, zoo krachtig en zoo helder,
Dat PLUTO er van opsprong in zijn kelder,
En CHARON vroeg: wie maakt daar zoo'n rumoer?
Dio aanstonds zei: 't is haanneef Koekeloer.*

L.

Bladz. 79. OSSIAN enz.

Wil men eenige krachtige,forsch-gespierde Alexandrijnen hooren, zoo hoore men de volgende, waarin onze beroemde BILDERDIJK de hoofddenkbeelden, in deze plaats van OSSIAN vervat, heeft overgebracht:

*Als donkre en van d' orkaan elkander toegedreven
 Luchtwolken, regenwadr, en onder 't neerwaarts streven
 Van onderscheiden kant zich stortende op elkaar,
 Dat aarde en hemel dreunt en weerklinks van 't misbaar;
 Als stroomen, die elkaar, in 't storten van de rotsen,
 Bejeegnen in hunn' val, hun baren samenklotsen,
 En bruischen over 't dal met toomeloos geweld,
 Ontmoeten INISFAL en LOCHLIN zich in 't veld. —
 Daar horten tegen een kuras en harnasplaten,
 En krijgshoofd en soldaat met krijgshoofd en soldaten?
 Het staal wordt met het staal, en slag met slag verzet:
 En 't bloedbegeerig zwaard klooft halsberg en helm.
 Het slagveld stroomt en rookt van 't gudzend bloed der helden;
 Een akelig gejoel verspreidt zich door de velden.
 De losgelaten pees gonst drillend op den boog,
 En de afgeschoten schicht snort vliegende uit het oog.
 De speer, der vuist ontsnapt, beschrijft, in 't nederzinken,
 Een' held'ren kring van licht, verschriklijk bij zijn blinken.
 Als 't buldren van de zee, wen zich de storm verheft;
 Als de ijsselijke knal, waarmede de donder treft;
 Zoo is 't rumoer des slags. De kunst van honderd Barden
 Zong vruchtloos harp en snaar aan dezen toon aan flarden!
 Zij drukte zelfs geen' zweem dier gruwbre mengling uit. —
 Ontelbren vielen neer, en 't graf won rijken buit.*

Men ziet, dat deze verzen, gevolgd naar MACPHERSONS vertaling van het eerste gezang des *Fingals*, vrij gelijkkluidend zijn met de door BLAIR aangehaalde plaats uit den oud-Schotschen dichter. BLAIR schijnt echter hier en daar iets weggelaten, en elders eene andere plaats van OSSIAN met de onderhavige vermengd te hebben. Den schilderachtigen, en uit de natuur-zelve ontleenden trek, dat de geworpene speren, bij 't nedervallen, eene flikke-

ring van licht verspreiden, had BLAIR wel mogen behouden. —

Men kan hier ook de fraaije Hollandsche vertaling in zesvoetige rijmelooze verzen van wijlen den Heer en Mr. P. L. VAN DE KASTEEL vergelijken.

L.

Bladz. 82. LUCANUS enz.

De zin van deze te kwader ure gedichte verzen komt hierop zoo wat neder:

*Span vrij uw zeilen uit, hoe ook de golven branden,
En zoek op mijn vermaan, zegt hij, Itaaljes stranden,
Al mane u 't zwerk zulks af. — Waartoe die ijdele schrik?
Ken, ken in mij uw' loods, wien nog geen oogenblik
Een hooger magt begaf; wiens eer Fortuin zou krenken,
Zoo zij hem vóór zijn' wensch zijn' wensch niet reeds wou
schenken.*

*Vertrouw dus op mijn hoede en stuur door 't pekel heen;
't Schip heeft hier luttel werks, maar lucht en zee alleen.
De kiel, die CAESAR voert, tart veilig wind en golven,
Die kiel strekt hun tot heil. — Waartoe, in schuim bedolven,
De zee zoo kookt en barnt — dus vraagt gij. — Weet, zij woedt,
Opdat Fortuin te meer haar gunst mij blijken doet.*

Men kan met regt hier aan LUCANUS het zeggen eens Franschmans tot een ontijdig redenaar toevoegen: *Moniteur, vous avez dit là de très bonnes choses très mal à propos!*

De hier volgende aanmerking van BLAIR over het rijm vind ik niet ongegrond. Schrijver dezès heeft ook al vrij wat gerijmd in zijn leven, maar schoon hij het rijm der schoonheid en bevalligheid van dichtstijl voordeelig acht, houdt hij het voor ware Verhevenheid en Eenvoudigheid in vele op-

zigten nadeelig. Het Verhevene en Eenvoudige bemint geene veelheid der woorden, maar nog minder woorden met schelletjes, door andere schelletjes nagebAAuwd. Paarden met rinkelende bellen mogen voor eene narrenslede gepast zijn, voor eene staatsie- of rouwkoets, of voor een' boerewagen deugen ze niet. —

L.

Bladz. 82. JUPITER, door HOMERUS geschilderd enz.

De Heer VAN 's GRAVENWEERT heeft die plaats aldus ver-
taald:

*Hij sprak, en Thetis zag de zwarte braauw gebogen,
En 't golvend Godenhaar op de achtbre kruin bewogen,
En heel d' Olymp geschokt, nu hij zijne uitspraak gaf.*

Vrij wat korter zeker dan POPE! Jammer evenwel, dat JUPITER hier niet knikt, maar slechts knikkend gezien wordt. Dit verzwakt het Verhevene. —

Ontelbaar voor het overige zijn de navolgingen dezer verzen van HOMERUS bij VIRGILIUS, HORATIUS, TASSO, VOLTALRE, en, de hemel weet, bij hoe veel andere Poëten niet al meer. Onze HOOGVLIET zingt in zijnen *Abraham den Aartsvader* ook al op eene soortgelijke wijze van de Godheid, terwijl hij ze (koud, gelijk VOLTALRE met zijne allegorische wezens in de *Henriade*) afschildert, als van al hare deugden, even als van zoo vele Ministers omringd:

*Thans spreekt de Hemelvorst, de Schepper van 't heelal,
Met een verheven stem, beziel'd van hemelval,
Waardoor de dorpels en de hemelposten beven. enz.*

II. B.

In welke verzen die bevende hemelposten, *n'en déplaïse*, geene bijzonder gelukkige uitwerking doen.

L.

Bladz. 84. MILTON, Verloren Paradijs enz.

Men moet erkennen, dat deze beschrijving, die MILTON van den *Satan* geeft, bij uitstek verheven is, en waarlijk volkomen in staat, om den Franschman te weêrleggen, wanneer hij van het invoeren des Duivels in een heldendicht zingt:

*Eh, quel objet enfin à présenter aux yeux,
Que toujours le Diable hurlant contre les cieux!*

Misschien heeft echter BOILEAU hiermede de zotte voorstellingen des duivels bedoeld, die men in de middeleeuwsche zoogenaamde Mysteriën ieder oogenblik aantreft. Men moet intusschen erkennen, dat zelfs de Duivel of *Lucifer*, zoo als DANTE hem schildert, nog niet dat schrikkelijk-verhevene ideaal van boosheid is, hetwelk de Engelsche dichter er van heeft weten te maken. Ook de beschrijving, die de Italiaansche dichter TASSO van *Satan*, onder den naam van *Pluto*, geeft, als hij den gemelden God der helle, op eene soortgelijke wijze, als hier bij MILTON, aan het hoofd der onderaardsche geesten geplaatst, afschildert, heeft niet die somber-grootsche trekken, maar herinnert ons altijd meer of min den vuurspuwenden, harigen Duivel met bokspooten uit de kindervertelsels. Met dat al is die schilderij van TASSO niet zonder veel verhevenheid, en ik laat ze hier volgen, als eene, ofschoon zwakke weërger of tegenhanger van die van MILTON:

*Orrida maestà nel fero aspetto
 Terrore accresco e più superbo il rende:
 Rosseggian gli occhi, e di veneno infetto,
 Come infausta cometa, il guardo splende.
 Gi' involve il mento, e su l'irsuto petto
 Ispida, e folta la gran barba scende:
 E in guisa de voragine profonda,
 S' apre la bocca, d'atro sangue immonda.*

*Quali fumi sulfurei, ed infiammati
 Escon di Mongibello, e'l puzzo, e'l tuono,
 Tal de la fiera bocca i negri fiati,
 Tale il fetore e le faville sono.
 Mentre ei parlava, Cerbero i latrati
 Ripresse, l'Idra si fè muta al suono,
 Restò Cocito, e ne tremar gli Abissi;
 E in questi detti il gran rimbombo udissi,*

Gerus. lib. Canto IV.

Verzen, meesterlijk van stijl en versificatie! Ik heb getracht er in de volgende vertaling een' flauwen nagalm van te geven.

*De schrikbre majesteit van 't woest en wreed gezigt
 Doet ijzen, en den trots in al zijn trekken lezen;
 's Oog druipt van ettergif, en gloeit, als 't rossig licht
 Der staartster, die voor moord, gebrek en pest doet vreezen;
 Een ongekemde baard omschaduwet, kroes en digt,
 De ruig-gehaarde borst, de kin en half schier 't wezen;
 En, als een dwarrelkolk, spart wijd de mond zich open,
 Van zwart en drabbig bloed omkorst en vuil beloopn.*

*Gelijk de zwavelwalm uit 's Esna's vlammenkuil,
 Als 't aardrijk schokt en beeft, bij 's vuurbergs dondrend kraken,*

Zoo is de zwarte smook, de peststank, die zijn muil
 En gorgel, met een' stroom van vuur en vonken, braken.
 Terwijl hij spreekt, verstomt des Helhonds schor gehuil;
 't Gesis en schuiflen smoort in Hydra's honderd kaken;
 De Styx verroert geen golf, en beeft tot in zijn wél,
 En van dees dondertaal rinkinkt het diepst der hel.

Men ziet, deze vuurspuwende beheerscher der helle boezemt ons wel afschuw in, maakt ons wel bang, als een bullebak de kleine kinderen, maar hij wekt niet dat zekker verheven gevoel van somber-plegtsatigen eerbied op, hetwelk de *Satan* van MILTON, de *gevallen Aartsengel*, bij ons doet ontstaan. De vergelijkingen voor 't overige, die TASSO van een komeet, MILTON van de benevelde zon ontleenen, hebben een' flauwen zweem van overeenkomst met elkander. Dat TASSO Hekdensch en Christelijke Mythologische voorstellingen in zijn *PLUTO* met elkaar vermengt, is een vlek, waarvan, hier ten minste, MILTON zich vrij houdt.

Hoe vele geheel gelijksoortige voorbeelden van het Verhevene, als dat, hetwelk door BLAIR uit MILTON is aangehaald, zou men niet uit KLOPSTOCK kunnen aanvoeren, een' dichter, wien men, zoo omdat zijn Hieldendicht *de Messias* in de stoffe een aantal punten van overeenkomst met *het verloren Paradijs* heeft, als om den geheelen vorm en den aard van zijn dichterlijk talent, wel telkens in éenen adem met den Engelschman noemen mag. Ik schrijf hier echter geene bloemlezing van verhevene plaatsen, in welk geval BLAIRS boekwerk wel te verdiendubbelen ware. Ook is de vergelijking tusschen MILTON en KLOPSTOCK bij herhaling gemaakt; bij ons onder anderen door de Heeren VAN ALPHEN, VAN KAMPEN en anderen. Wij behoeven dus hierover niet verder uit te weiden, te meer daar wij in het vervolg onzer aan-

teekeningen nog wel eens gelegenheid zullen hebben op dit onderwerp terug te komen. Intusschen zij het mij vergund toch ééne plaats uit KLOPSTOCK aan te halen, daar dezelve insgelijks juist de beschrijving bevat, hoe *Satan* in de vergadering der Hellegeesten opdaagt, om in haar het woord te voeren. Wij zien hem dus hier in dezelfde omstandigheden geschilderd, als bij MILTON en TASSO; en daarom moge dit het tweede pendant zijn van de door BLAIR aangehaalde verzen.

*Neben diesem leuchtenden Wege kam Satan zur Hölle ;
Risz sich ergrimmt durch die Pforte, dann stieg er im dampfenden Nebel*

*Eilend auf seinen gefürchteten Thron. Ihn sahe kein Auge
Unter den Augen, die Nacht und Verzweiflung trübe verstellten.
Zophiel nur, ein Herold der Hölle, entdeckte den Nebel,
Der die erhabenen Stufen hinaufzog, und sagte zu einem,
Der gleich neben ihm stand: kehrt Satans oberste Gottheit
Etwa zur Hölle zurück; verkündigt der dampfende Nebel
Seine Zurückkunft, auf welche die Götter so lange schon harrten?
Indem, da er noch sprach, so flosz die umhüllende Dämmerung
Rings von Satan; er saz auf einmal mit zornigem Anlitz
Fürchterlich da. Gleich eilte der flüchtige, slavische Herold
Gegen die Feuergebirge, die sonst mit Strömen und Flammen
Satans Ankunft dem Abgrund in allen Gegenden kund thun. —
Zophiel stieg auf Flügeln des Sturms durch die Hölen des Berges
Gegen die dampfende Mündung empor. Ein feuriges Wetter
Machte darauf den ganzen Bezirk der Finsternisz sichtbar.
Ieder erblickte den schrecklichen König in schimmernder Ferne.
Alle Bewohner des Abgrunds erschienen. Die mächtigsten eilten
Neben ihm auf die Stufen des Throns sich nieder zu setzen.*

Messias II.

De vorst der Helle wordt hier, gelijk men ziet, wat zijn voorkomen en gedaante betreft, niet zoo, eigenlijk gezegd, beschreven en uitgeduid, als bij MILTON, en nog meer als bij TASSO plaats heeft. Het geheimvolle echter, waarmede hij zijn' troon bestijgt, de duisternis, verlicht door vlammen, waaruit hij allengskens oprijst, en zich, op zijnen zetel zittende, geheel uit de verte, aan de verzamelde geesten der Helle vertoont, heeft in zijne soort weér iets, dat niet minder verheven is. 't Zou de stoffe voor een nachtstuk van REMBRANDT zijn. — KLOPSTOCK is altijd hoogst schilderachtig in zijne dichterlijke tafereelen, en schilderachtig op eene wijze, dat de verbeelding zich dadelijk uit de verspreide trekken vaste gedaanten, een zamenhangend geheel vormen kan. — Hij verwacht ons zelden door eene bonte opeenstapeling van woorden, die voor ons zielsoog niets zinnelijk-aanschouwbaars opleveren. Integendeel, een schilder met penseel en verwen kan hem aanstonds naschilderen. — Men kan voorts met regt van KLOPSTOCK zeggen, dat hij zelden of nooit het Verhevene door inmeniging van iets laags verzwakt, in welk opzigt hij zelfs boven MILTON den voorrang verdient. —

Ik zoude nu nog grooten lust gevoelen, om hier ook uit den *Lucifer* van ONZEN VONDEL, en uit *den ondergang der eerste wereld* van BILDERDIJK een paar duivels-portretten bij te voegen. Mijne aanteekening is echter lang genoeg, en wie weet, of iemand mij niet reeds als eenen HINKMAR VON REPKOW uitkrijt, die noten zonder tekst maakt.

L.

Bladz. 86. VIRGILIUS heeft dit zeer gelukkig enz.
 VONDEL heeft deze regels aldus vertaald :

— — — — — *Jupyn, nu aen 't verbitteren,*
Schiet met zyn rechte vuist de blixems, dat ze schitteren,
In 't midden van den nacht der wolckbreuck, naer beneen,
Dat d' aerdtboom dayert, dreunt, de dieren ondereen
Aen 't vlughten, volck by volck, te reuckeloos in 't schimpen,
Het hært in 't lyf, van angst en ootmoedt, quam te krimpen,
Terwyl hy Athos of Epirus hoogt geberght,
Of Rhodope, en al wat de kracht des donders terght
De kruinen insmyt, en slaghregens en hun vlaegen
Verdubbel, dat er bosch en stranden af gewaegen,
En huilen storm op storm, en reegnen plas op plas.

Eene gansch niet kwade vertolking onzes hoofddichters van vroeger tijd. Men ziet, dat VONDEL, op het slot zijner overzetting, de blaam, door BLAIR ten aanzien van het *ingeminant austri*, aan VIRGILIUS te regt of onregt aangewreven, ontwijkt, door ook JUPIJN nog regtstreeks als veroorzaker der regenbuijen en stormen te doen voorkomèn.

L.

Bladz. 88. CLAUDIANUS in zijn fragment enz.

Op dezelfde wijze zingt AUSONIUS, in zijn *Protrepticon*, aan zijn neefje gerigt, van de reuzengrootte van ATLAS:

„Met ächte pijnboombosschen
 Voor lokken, op het hoofd tot klitten saamgewossen,
 Waar bok en geit in weidde en langs zijn ooren sprong.”

(naar eene vertaling dier regels van den Heer BILDERDIJK.)

Bij AUSONIUS is het echter meer scherts, terwijl het bij CLAUDIANUS ernst is. 's Laatstgemelden, hier door BLAIR aangehaalde *Reuzestrijd* herinnere den Nederlander een stout en

meesterlijk vers van VONDEL op eene schilderij van GIULIO ROMANO, den gemelden kamp der reuzen voorstellende. Het valt mij hier te binnen, daar ik het onlangs aanhaalde in eene voorlezing over VONDEL, *als beminnaar en hoogachter van de voortbrengselen der Schilderkunst*. Men houde deszelfs inlassching ten goede :

*Verbolgen Dóndergodt, hoe schent
 Gy, van omhoog, elk element,
 De lucht, het water, aerde en vuur,
 Den Reus op 't hof, en steurt natuur,
 Die in den eersten mengelklomp
 Verandert! — Zie dit tross, dit lomp,
 Dit langgebeende en wreet geslacht,
 (Bykans ten einde zyner kracht,)
 Noch worstelen en wederstaen;
 Te spade, om zyn verderf i' ontgaen
 Al rede in 's hemels raet gestemt! —
 Gewigt van aerde en pylers klemt
 En kneust en plet dat grof gebeent.
 D' een brult van spyt. Een ander steent
 Van last. De derde schiet een' schicht
 Met zyn afgrysselyk gezicht
 Den Hemel toe. — Het water rookt
 En ziet. — De brandende Etna kookt
 En smelt de steenrots. — Al de lucht,
 Vol storremwinden, huilt en zucht. —
 Vermeetele aert, nu ga, en terg
 De starren! Stapel bergh op bergh
 Op een! En bouw uw stormgevaert,
 Ten trots der Goden, hemelwaert! —
 Al valt 'uw kracht te krank, te klein,
 Ten minste zal een braaf ROMAIN,*

*Gesteld in 't Schilders puikgetal,
Zyn' naem verheffen door uw val. —*

Welk eene heerlijke versificatie! Hoe vast zit alles in-
eengeklonken! Welk een rhythmus! Maar men moet VON-
DEL goed lezen kunnen, men moet hem, naar den aard zij-
ner, soms door drie, vier en vijf regels voortlopende zin-
nen, lezen, en hem daartoe een half dozijn malen overle-
zen, om dit gespieerde en numereuze regt te gevoelen. Dit
intusschen, helaas, verleert men hoe langer hoe meer. —

Het woord *schennen* in 't begin beteekent, met geweld ne-
derwerpen, neêrsmakken. — In het slot van het vers komt,
naar den smaak der eeuw, eene woordspeling voor met den
bijnaam ROMANO (Romein) des schilders.

L.

Bladz. 88. Brandende Etna enz.

Deze plaats van VIRGILIUS luidt bij VONDEL :

— — — *Etna, steil en hoogh hierby gelegen,
Bederft al't lant rontom, en blixemt allerwegen,
En dondert gruwelyck. By wylen berst hy oock
Ten hemel met een wolcke en zwarten roock en smoock
En dwarrelende vlaegh van peck en gloende voncken,
Schiët roode klooten vier en gloet uit zyn speloncken
Naer boven, leckt de lucht en starren met den brant
En vlamme van zyn tong; — hy braeck't zyn ingewant,
Geheele rotsen, van hem afgescheurt, met eenen
Ter keele uit, — haspelt, krack op krack, gesmolten steenen
En klippen in de lucht, — en barrent sterck en styf
Van onder op. —*

Wie 't beter kan verhollandschen, moge het beter doen.
Ligt zal men 't wat nieuwerwetscher kunnen maken, de

verzen wat eentooniger, wat meer op zijn Fransch, zonder oversprongen of zoogenaamde enjambementen, doen vloeijen, en er een enkel, thans wat plat klinkend woord, b. v. *haspelt*, uitligten, of kenners het nieuwe kunstwerk daarom nog voor zoo veel beter zullen houden, dan de overzetting des ouden Meesters, zal de vraag zijn. — Intusschen wil ik hier ook de fraaije vertaling laten volgen, die de Heer en Mr. A. W. ENGELN, vroeger een mijner geëerde leerlingen, van deze verzen des Latijnschen dichters gegeven heeft. Men zie diens jongen Geleerden overzetting der *Aenéis*, waarvan het eerste deel in 1828 te Groningen bij den Boekhandelaar W. VAN BOEKEREN is uitgegeven, en welker vervolg wij hopen, dat in deze rampzalige tijden niet zal blijven steken. Het tegenwoordige geslacht toch verstaat VONDEL niet meer, en heeft van deszelfs meesterlijken verstrant geene hoogte.

*Maar de Aetna dondert daár en dreigt verderf en dood,
En perst een donkre wolk van uit zijn zwangren schoot
Met pek en vonken, die de lucht geheel bedekken;
Zijn vuurkolommen, die het hel gestarnte lekken,
Verspreiden heinde en ver één lichtelaaige brand;
Hij werpt gesmolten steen, der bergen ingewand,
En steenrotsbrokken op, en spuwt ze tot de wolken,
En brandt en zucht tot in het diepst van 's afgronds kolken.*

Fraai, zeer fraai, en veel meer naar den tegenwoordigen smaak vertaald! Zijn echter de regels van VONDEL min dichtelijk, min getrouw, min afwisselend in *metrum* en *rhythmus*? Een KINKER en anderen mogen beslissen! Hoogst bescheiden heb ik het altijd van den anders genoeg hooghartigen BILDERDIJK gevonden, dat hij in de aanteekeningen op zijne *Ziekte der Geleerden*, bladz. 64, na eerst zelf eene plaats uit de *Gedaantewisselingen* van OVIDIUS in Hollandsch dicht vertaald te hebben, daarop laat volgen: „Of liever hooren

wij VONDELS verzen, die altijd een rondheid en eigen natuurlijke zwier hebben, waar niemand nog bij kon" — en daarop de vertolking van VONDEL overneemt. Zie daarbij hetgeen de Heer BILDERDIJK over VONDEL zegt bl. 60. — Dit hier in 't voorbijgaan, want het begint thans smaak te worden laag op dien Prins onzer dichteren der zeventiende eeuw te vallen. Arme VONDEL! ware ons land tienwerf zoo groot, als het, helaas, is, bruiden alom onze kanonnen, gelijk die der Franschen en Engelschen, en ware onze taal even bekend in Europa, als die onzer Gallische en Britsche naburen, uw naam zou welligt door heel dé wereld, gelijk die van een SHAKESPEARE, klinken! Welke lange artikelen zoude men misschien thans over u in de *Revue de Paris*, of in andere soortgelijke, veel gelezene schriften, van den tegenwoordigen tijd aantreffen, hoe vele Vondeliomanen zoudt gij misschien in Duitschland maken, thans van Shakespearomanie gloeiend! Hoe zouden zij u misschien daar interpretéren, commentariéren, illustréren, emendéren, parallelliséren, uwe feilen en gebreken, gelijk die des Britschen dichters, wien gij ten minste in veelzijdigheid van genie overtreft, met pleister bij pleister bedekken, en ook de sproeten en rimpels van uw eerwaardig gelaat, als hemelsche schoonheden ten top vijzelen! Arme VONDEL! nu spreekt echter niemand buiten 's lands van uwe verdiensten, ja, velen uwer eigene landgenooten trekken reeds spottend over u den neus op, en spuwen heiligschendend op uw gebeente! En even onbekend bij den vreemdeling, als gij, zal een BILDERDIJK met zijne deugden en gebreken in het graf rusten, en ook hem zal het nageslacht vergeten en honen, en ook over het miskennen zijner verdiensten zal dan de eene of andere naneef zuchten, en het treurig lot van groote vernuften beklagen, die, in een klein land geboren, in de onbekende taal van zulk een klein land de gaven van hunnen geest moeten doen uitblinken!

Ik kan voor het overige niet ontveinzen, dat mij de kritiek, die BLAIR van de door hem aangehaalde regels van VIRGILIUS geeft, vrij vitachtig voorkomt. *Cum gemitu etc.* is: met gehuil, met een akelig onderaardsch stenen en loeijen. Wie gelast ons, dat wij daarbij aan een' zieke of dronkeman denken? Zoo zouden wij in onze taal niet van het *hulien* des winds mogen spreken, omdat iemand in het hoofd kon krijgen zich bij dat woord een huilend kind te herinneren. Of wij zouden niet mogen zeggen: de aarde *braakte* vuur en vlammen, opdat men bij dat braken niet soms aan maagontlastingen dacht, die het gevolg van krankte, gulzigheid, zeeziekte, of van *tartarus emeticus* zijn. Wat wordt er indiervoege van Taal en Poëzij?

L.

Bladz. 93. Gezwollenheid enz.

Men kan van dit gebrek een aantal voorbeelden uit de treurspelen van SENECA, of wie al verder de makers van die stukken mogen geweest zijn, bijbrengen. Wel vindt men in die tragediën waarlijk voortreffelijke en echt-dichterlijke plaatsen, maar ook oneindig veel ijdel en nutteloos winderig gezwets. Het is merkwaardig uit dat oogpunt een treurspel van SOPHOCLES met een stuk van SENECA over hetzelfde onderwerp, te vergelijken. Men neme b. v. de *Trachinische Vrouwen* (een overigens wel eens zwak werk) des Griekschen dichters, en den *Hercules aan den Oeta* van SENECA. Welk eene verhevene eenvoudigheid van de eene, welk een, wel soms hoogst dichterlijke, maar vaak geheel ontijdige zwier en Rhetorische declamatie van de andere zijde! Zie b. v. maar eens de plaats, waar HERCULES, in het eerste bedrijf, op de winderigste wijze al zijne heldendaden opsomt, of wel, als hij, in 't vierde, met ellenlange uitboezemingen zijne pijn en smart, hem door 't vergiftigde hembd veroorzaakt, beschrijft; — of wel lees DEIANIRA's wanhopige

taal in het derde bedrijf, taal, wel is waar, vol hartstogt en poëzij, maar ook soms even zeer vol bombast! **SENECA** heeft aan onzen **VONDEL** niet overal goed gedaan.

De scheidslijn tusschen het Verhevene en Gezwollene te trekken is onderwijl al zeer moeilijk. Heerlijke gelegenheid voor eene vitzieke, eenzijdige, of afgunstige kritiek, om met een klein rukje het verhevene van dezen of genen dichter of redenaar, als gezwollen, het gezwollene eens anderen, als tot aan de starren verheven, af te schilderen! Heerlijke gelegenheid tevens, om soms eene koude, nuchteren Poëzij of Welsprekendheid, een alledaagsch woordgebeuzel zonder ziel of leven, als het toppunt van eenen, het bombastische verfoeienden smaak, tot in den zeven-den Hemel op wolken van wierooksdamp te verheffen! — Die bij ons voorbeelden van het Gezwollene verlangt, sla den *Aran en Titus* van **JAN VOS** en soortgelijke dichtstukken op; — om van **SWANEBURG**, het model der modellen, te zwijgen.

L.

Bladz. 96. Schoonheid enz.

Even als over het Verhevene, zoo is ook over het Schoone door de zoogenaamde Kritische wijsgeerte veel licht verspreid. **KANTS** bepaling van het Schoone is algemeen bekend, en heeft hier geene herhaling noodig. Zij leert ons echter meer het Schoon in zijne werking op onze ziel, in den aard van deszelfs invloed op ons, in de wijze van deszelfs behagende kracht, en dus meer subjectief, dan wel objectief kennen. De objectieve aard - zelf van het Schoone, de opperste grond en oorsprong van deszelfs wezen, datgene wat de eigenlijk voortbrengende kracht van deszelfs behagelijkheid uitmaakt, blijft nog altijd raadselachtig en donker. **JEAN PAUL** in zijne *Vorschule zur Aesthetik* verdient daarover nagelezen te worden. De aanmerkingen, hier

door BLAIR gemaakt, hebben intusschen altijd veel bruikbaar. Hij vermengt echter het gevoel van behagen, uit het Schoone voortspruitende, wel eens met dat van het Aangename, Nuttige enz. Er is evenwel veel waars in zijn gezegde op pag. 107.

Wil men eenige der nieuwste hoogdravende Duitsche definitiën van het Schoone hooren, zie hier er dan eenigen tot een staaltje,

Die Idee der Schönheit ist die, unter der Gestalt der Ewigkeit und Nothwendigkeit erkannte Form alles wahrhaft Seyenden.

(Uit C. H. WEISSE, *System der Aesthetik, als Wissenschaft von der Idee der Schönheit.* Leipzig 1830.)

Das Schöne ist das zum unendlichen Bewusstseyn gesteigerte Gefühl; die in das Gefühl eingegangene übersinnliche Welt; das Ideelle des Vernunftbewusstseyns in dem Gefühl, oder, was das selbe ist, die unendliche übersinnliche Vernunftfreiheit geläuterter, vergeistigter Gefühlszustände; die Vernunftfreiheit als Gefühl.

(Uit J. CH. A. GROHMANN, *Aesthetik als Wissenschaft.* Leipzig 1830.)

Das Schöne ist die sinnliche Offenbarung der Vernunft.

(Uit J. G. VON QUANDT, *Briefe aus Italien über das Geheimnisvolle der Schönheit, und die Kunst.* Gera 1830.)

Schönheit ist die in endlicher Form angeschaute Befriedigung unsrer unendlichen Sehnsucht nach Seligkeit.

(Uit *die Aesthetisch gebildete Dame. Oder das für Frauen Wissenswertheste aus dem Gebiete der Aesthetik.* Von J. K. BRAUN, Ritter von Braunthal. Wien 1830.)

Men zie over die schriften het *Literatur-Blatt* van 1831, N°. 81 en 82, waarin met de laatste bepaling vrij hoog geloopt wordt, schoon de beoordeelaar echter in zijne inleiding aanmerkt, dat het met het vraagstuk der Aesthetica

over het Schoone niet veel beter staat, dan met de Quadratuur van den cirkel.

Op dit laatste zeggen wij volkomen amen. — Waarlijk, hoe veel uitmuntends in wetenschap en geleerdheid wij, klein volkske, aan onze diependenkende, onvermoeid werkzame, eenwigdurend studeer- en schrijflustige, en dien ten gevolge vaak door en door geleerde Duitsche naburen thans te benijden hebben, de Metaphysische luchtkasteelen, die zij dagelijks bouwen en afbreken, behoeven wij hun evenmin te benijden, als hunne soms buitensporige dweeperijen, dan met de middeleeuwen, dan met SHAKESPEAR, dan met GÖTHE, en met wien niet al meer. Vrij mogen zij ons om deze laauwheid en het minder wuften en grillige van onzen smaak, voor *stationnair* verklaren, en ons, gelijk onlangs een hunner schrijven deed, (ik herinner mij niet meer, hoe dat Moffrikaansche uilskruiken heette) *de Chinezzen van Europa* noemen, wij zullen, zonder ons aan die schimptaal te storen, met Hollandsche koelbloedigheid den gouden middenweg van gezond verstand en eene tot wat degelijks voerende beoefening van kunsten en wetenschappen blijven bewandelen, ons met het denkbeeld troostende, dat wij — dank zij onzer geaardheid, zij moge dan nu Chineesch, Hottentotsch, Laplandsch, of wat ook anders zijn — sinds twee eeuwen en langer reeds, eene Staat-, Letterkundige en Godsdienstige vrijheid genieten, die men in een groot deel van het adeltrotsche, demoedig kruipende, en vaak om luchtbellende geestdrijvende en kampvechtende Germanje misschien nog in geen twee eeuwen regt smaken zal.

L.

Bladz. 108. In dien zin beteekent het enz.

Zoo onderscheiden zich onder vroeger Nederlandsche schrijvers SMITS en POOT door schoonheid en bevalligheid. Von-

DEL EN ANTONIDES heerschen meer in het rijk van het Verhevene. Onder de Hoogduitsche dichters is KLOPSTOCK verre weg de verhevenste, ja, in een zeker opzigt misschien de verhevenste, schoon daarom niet grootste dichter, van later tijden. Wij staren met verbazing de reuzenklompen der Aegyptische Piramiden aan, al hebben zij ook niet de schoonheid en bevalligheid der Grieksche Godentempels. Men vergunne mij den lezer te verwijzen naar hetgene ik over KLOPSTOCK in het tweede deel van mijne *olla podrida* (mag ik ze wel heeten) getiteld: *Reisstagsje met de stoomboot naar Hamburg enz.* gezegd heb.

L.

Bladz. 118. Zie Dr. ADAM SMITH enz.

Met welk een aantal werken zou de lijst van schriften over de Spraak, hier door BLAIR opgegeven, niet kunnen vermeerderd worden, want wat is er, gedurende de laatste vijftwintig jaren, in Duitschland, Frankrijk, Holland, Engeland en andere gewesten niet over de Spraak geschreven! Wie de titels dier nieuwere werken begeert te weten, sla de bibliographische handleidingen van ERSCH, REUSS, WACHLER enz. enz. na; van mij zal men niet vorderen, dat ik die titels hier afschrijve en de namen en verdiensten van een' ADELUNG, VATER, SYLVESTRE DE SACY, FULDA, GRIMM, MURRAY, ROSENBERG, CAMPE, TOOKE, POUGENS, BECKER, JEAN PAUL, BALBI, BERNHARDT, SCHMITTHENNER enz. optelle. Hoe veel scherpzinnigs over de vorming der spraak in het algemeen, en over de terugspiegeling (om het dus te heeten) van den geheelen mensch en zijne zinnelijke en verstandelijke werkingen in de taal, bij ons door TEN KATE, HUYDECOPER en inzonderheid ook door de Heeren BILDERDIJK, KINKER, YPEIJ, SIEGENBEEK, WEILAND en anderen gezegd is, weet elk deskundige.

L.

Bladz. 120. Uitvinding der Spraak enz.

De door BLAIR gebezigde spreekwijze *uitvinding der Spraak*, klinkt mij altijd wat zonderling in de ooren, gelijk zij ook door hem-zelfen half en half gewraakt wordt. Het is, of men van een soortgelijk ding spreekt, als van druk-kunst, koepokinenting en wat dies meer zij, waarmede de mensch, eerst na verloop van eeuwen, bekend is geraakt, of wel als sprake men van het Schrift, dat BLAIR bl. 150, vrij kluchtig in een' gelijken rang met de Spraak stelt en wat later uitgevonden noemt. Inderdaad de Spraak kan men evenmin eene uitvinding van den mensch heeten, als men zulks ons gaan, zien, hooren noemen kan. Zij is voor een groot deel iets aangeborens, gelijk zulks het gaan ook is; want niettegenstaande een kind, dat ter wereld komt, daarom nog niet dadelijk gaan kan, zou men echter niet lagchen, als men van de *uitvinding van het gaan* sprak? Tot de vraag, voor het overige, of de Spraak van goddelijken, dan wel bloot menschelijken oorsprong zij, heeft onder anderen de door den beroemden HERDER beantwoorde Prijsvraag der Berlijnsche Akademie betrekking. BLAIR laat dit punt in het midden. Straks over hetzelfde een woord nader.

L.

Bladz. 125. DES BROSSES enz.

Wat dit onderwerp der wortelklanken aangaat, is er voor het Hoogduitsch en andere, even als de onze, met die taal vermaagschapte en tot denzelfden algemeenen Duitschen stam behoorende talen en tongvallen, veel over hetzelfde te putten uit FULDA's *Germanische Würzelwörter*; — om van den reusachtig geleerden GRIMM en anderen, die, op dit oogenblik, als starren van de eerste grootte, aan Duitschlands taalkundigen hemel schitteren, niet te spreken. Immers dit moet men erkennen, dat men tegenwoordig, wat de beoefening der

Duitsche talen betreft, bij onze Germaansche naburen den koninklijken weg bewandelt, en verwonderlijke voortgangen in die studie maakt. Des Engelschmans ALEXANDER MURRAY's *History of the European Languages, or Researches into the affinities of the Teutonic, Greek, Celtic, Slavonic and Indian Nations*, bevat ook vele schrandere opmerkingen over de gemeenschappelijke grondwortels. De schrijver bewijst echter te weinig, en zijn stelsel, om alles tot negen grondklanken te brengen, namelijk 1) tot *ag*, *wag* of *hwag*, 2) *bag* of *bwag* of *fag* of *pag*, 3) *dwag* of *thwag* en *twag*, 4) *gwag* of *cwag*, 5) *lag* of *hlag*, 6) *mag*, 7) *nag* of *hnag*, 8) *rag* of *hrag*, 9) *swag*, en uit die grondklanken al de Duitsche, Grieksche, Slavonische, Celtische en Indische talen af te leiden, heeft mij te veel gewaagds, te veel louter magtspreukigs. Met dat al steekt in dat boek veel oorspronkelijks en eene diepe geleerdheid. Elk liefhebber der taalstudie hier te lande weet ook, hoe veel werk onze beroemde BILDERDIJK van die leer der grondklanken en van de daarop gebouwde woordafleidkunde, woordvorsching of etymologie maakte. In al zijne taalkundige schriften vindt men opmerkingen en wenken, daartoe betrekkelijk. En hoe veel uit de lucht gegrepens verscheidene van die etymologiën ook hebben mogen, hoe dikwerf misschien de door hem gegevene afleiding bloot een spel der verbeelding te noemen zij, (iets, waartegen BLAIR op bl. 126 zoo gepast waarschuwt) altijd moet men toch het vernuft, de scherpzinnigheid en de uitgebreide kundigheden van dien hoogst merkwaardigen man in dezelve bewonderen. Hij is in dat opzigt gelijk aan onzen vermaarden HUYDECOPER, die ons ook daar, waar hij dwaalt en wonderspreuken verdedigt, over de geestige en geleerde wijze, waarop hij doolt en drogredient, verstomd doet staan. Men kan op BILDERDIJK zeker gezegde van MEVROUW VAN STAEL toepassen:

Il fait penser à tout et encore à quelque chose de plus qu'à tout.

In het tweede deel van de *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche taal*, onlangs door mijn' geëerden ambtgenoot, den Hoogleeraar ΥΡΕΙΥ uitgegeven, vindt men, bl. 81 en volgende, de voortteling en uitspruiting (indien ik het zoo eens noemen mag) van eenige woordwortelen door verschillende talen heen, op eene zeer bevattelijke en verstandig etymologische wijze beschreven.

L.

Bladz. 132. Muzijkaal recitatief enz.

Tot eenige wijziging en beperking van hetgeen BLAIR hier over de declamatie der Ouden, over de daarbij gebruikte muzijk en wat dies meer zij zegt, komt het mij niet ongepast voor eene plaats te vertalen uit de Voorlezingen: *Ueber dramatische Kunst und Literatur* van den beroemden A. W. VON SCHLEGEL, een' man, die, hoewel misschien van geene partijdigheid en vooringenomenheid met zekere, nu eenmaal door hem vastgehouden begrippen vrij te pleiten, zeker echter in alles, wat tot het tooneel en de tooneelpoëzij van vroeger of later tijd betrekking heeft, meer dan gewone kundigheden ten toon heeft gespreid. Breedvoerig van de geheele inrigting des schouwburgs bij de Grieken sprekende, zegt hij: (I. Deel, bl. 101). „Ik heb verschillende keeren het vermoeden hooren opperen, dat de mondelijke voordragt der zamensprekende personen in de tragediën der Ouden misschien aan ons tegenwoordig Recitatief gelijk is geweest. Het eenigste, waarop zich dit vermoeden zou kunnen gronden, is, dat de Grieksche taal, zoo als in 't algemeen de Zuidelijke talen, met meer muzikale buigingen der stem, dan onze Noordsche spraken moet zijn uitgesproken geweest. In andere opzigten toch geloof ik, dat

de Declamatie der Grieken in hunne tragedie niets met het Recitatief gemeen moet hebben gehad; als zijnde zeker die Declamatie van den eenen kant veel meer afgemeten geweest, dan ons Recitatief, van den anderen kant ver verwijderd van deszelfs geleerde en kunstige toonbuigingen.

Zoo wordt ook, op grond van het algemeene voorgeven, dat de oude Tragedie door muziek en dans verzeld werd, nog dikwerf (gelijk zelfs door BARTHELEMY in eene aantekening op het 70ste Hoofdstuk van den *Anacharsis* geschied is) de vergelijking tusschen haar en onze Opera herhaald, eene vergelijking intusschen, die niet on gepaster zijn kan, en die van volslagene onbekendheid met den geest der klassieke oudheid getuigenis draagt. Die dans en muziek der Ouden hadden met de onze niets gemeen, dan den naam. In hun Treurspel was Poëzij de hoofdzaak; al het overige moest der Poëzij dienen en op 't strengst onderdanig zijn. In onze Opera integendeel is de dichtkunst slechts eene bijzaak, slechts een zekere band van vereeniging, die tusschen al het overschietende schier verloren raakt. Het beste model tot een' hedendaagschen Operatekst is eenvoudig eene dichtkerlijke schets, wier omtrekken vervolgens door de overige kunsten ingevuld en gekleurd worden. — Deze regeeringloosheid der kunsten, waarbij muziek, dans en tooneelversiering elkander de loef zoeken af te steken, door hunne weelderigste verloksele ten toon te spreiden, maakt het eigenlijke wezen der tegenwoordige Opera uit. Wat Opera-muziek zou dat zijn, die slechts rhythmisch met de eenvoudigste toonbuigingen de woorden verzelde? Juist in den dollen wedijver van al haar hulpmiddelen, in de bonte mengeling van haren overvloed ligt hare fantastische tooverkracht. Deze tooverkracht zou geheel vernietigd worden, wilde men zich naar de strengheid van den antieken smaak regelen, al ware zulks ook maar in een enkel punt,

b. v. in 't kostuum. Dan toch zou het veelverwige van al het overige niet meer te dulden zijn. Veeleer komen schitterende, met klatertooi pronkende kleederdragten bij de Opera te pas. Daardoor immers ziet men zoo vele gegispte onnatuurlijkheden, b. v. dat helden in de hoogste vertwijfeling, al zingende, sterven, over het hoofd. Men moet die Opera-personaadjen niet als werkelijke menschen aanzien, neen, het zijn eene soort van zingende schepsels, welke deze Feeënwereld bevolken. * Het doet er daarom ook luttel toe, of de Opera in eene vaak niet verstane taal worde voorgedragen; de tekst gaat immers toch bij zulk eene muziek verloren, en het is slechts de vraag, welke taal de meest klinkende, de welluidendste zij, welke voor de Aria's de meeste open klinkers, de levendigste accenten voor de Recitatieven hebbe. Even dwaas is het dus onze Opera tot de eenvoudigheid der Grieksche Tragedie te willen terugbrengen, als de laatste met onze Opera te vergelijken.

---

* Dit is eene zeer ware opmerking. Eene goede Opera te hooren gaat bij mij boven alles. Ik zou er uren verom loopen kunnen. Intusschen heb ik dikwerf met MOZART's, ROSSINI's of anderer Componisten, al zingend, vechtende, treurende, lijdende, stervende helden en heldinnen den draak hooren steken. Die vitters met harde ooren vergeten echter juist hetgeen SCHLEGEL hier zegt, dat de ware, echte Opera ons eigenlijk eene kunst- of tooverwereld voorstelt, waarin muziek en zang de taal is, die men spreekt. Die zich hieraan ergert, wel nu hij ergere er zich ook aan, dat in de hooge Tragedie de lieden in verzen tot elkaar het woord voeren. Of sterft men in de werkelijke wereld niet even min met verzen, als met noten in den mond? — Daarom dient echter in eene eigenlijk gezegde Opera, zoo er al tusschen de aria's gesproken wordt, dit spreken nooit anders, dan bij wijze van Recitatief, plaats te hebben.

L.

Bij de syllabische compositie, die toemaals, ten minste in de Grieksche muziek, doorgaans in zwang was, benam het plegtige koorgezang, dat door geen ander speeltuig, dan door eene enkele fluit, verzeld werd, zeker niets van de verstaanbaarheid der woorden. Wij kunnen ons het liefelijke van zulk een oud-Grieksch koorgezang, bij sommige onzer godsdienstige, eenvoudige volkszangen nog eenigermate voorstellen. De koren, én de lyrische gezangen in 't algemeen, zijn verre weg het moeilijkste in de oude Tragedie, en zullen zulks ook wel voor de toenmalige aanschouwers geweest zijn. Men vindt in die reijen de meest ingewikkelde woordschikkingen, de vreemdste uitdrukkingen, de stoutste beelden en toespelingen. Zouden nu de dichters daaraan zoo veel kunst en arbeid besteed hebben, indien men er toch bij de uitvoering van het stuk niets van verstaan had? Waarlijk zulk een doellooze tooi strookte niet in het minste met de denkwijze en geaardheid der Grieken."

Tot zoo ver SCHLEGEL. Deskundigen mogen zijn gevoelen toetsen.

L.

Bladz. 134. De Franschman spreekt enz.

Dat een Franschman met meer accent, met meer rijzing en daling van stem spreekt, dan b. v. wij Hollanders, hebben wij ten overvloede in de talrijke Fransche broeders, die ons, van 1795 tot 1814 de eer hebben aangedaan, ons met hunne tegenwoordigheid te vereeren, en van welke sommigen nog wel eens naar de vleeschpotten van Holland terughunkeren zullen, ten overvloede kunnen opmerken. Ook bij eene volkomen goede uitspraak van het Fransch, waarin zoo vele Hollanders, gelijk in die van alle andere vreemde talen, boven de meeste overige natiën uit-

munten, * zal toch dit minder drukken op lettergrepen, op welke evenwel ('t zij niet tot lof van het Fransch gezegd) niet zelden geheel geen klem te pas komt, den Hollander verraden. Fransch sprekende, zal hij zich van den Franschman onderscheiden, juist omdat hij, in een zeker opzigt, die taal beter en natuurlijker uitspreekt. Hier komt nog bij, dat een Hollander ook dikwerf de neusklanken, waarin het Fransch zoo rijk is, en waarom de Duitschers het *eine Nasensprache* noemen, niet zoo sterk zal doen hooren. Dat nazale of neuzige, zoo als het in de uitspraak van alle lettergrepen op *n* en *m* uitgaande, b. v. *in*, *ean*, *an*, *am*, *un*, *oin*, *on*, en een aantal soortgelijke, bij de Franschen sterk doorklinkt, heeft mij te *Parijs* en elders in de declamatie van Fransche tooneelstukken dikwerf gestooten. Van die neusklanken zingt BILDERDIJK in een' niet bijzonder malschen toon, — want wij weten, dat de wat zwartgallige man niet overal even zoetsappig is in zijne gedichten — op de volgende wijze:

---

* Onze beroemde oud-Nederlandsche taalkenner LAMBERT HERMANSZ. TEN KATE zegt daarvan in het eerste deel zijner *Aenleiding*: „Dewijl wij in de klank-vorming de twee uiterstens, namelijk de fijnste en grofste vokalen, als *ie* en *oe*, en consonanten als *w* en *k*, en wijders alle duidelijke Tussen-graden in onze Gemeenlandse Dialect in gebruik hebben, en zeer zuiver zonder bijklanken gewoon zijn uit te spreken, is 't geen wonder, dat de Hollanders boven veel andere volkeren bequaem zijn, om de vreemde talen in hare eigenschap van klank te kunnen leeren, want weinig volk is er, dat zoo veel enkele klanken in hare tael laet hooren.” — Kluchtig is het, sommige Hoogduitschers Fransche te hooren spreken: *Si fous foulez, Monchieur, je foutrois pien afoir un ferre de pierre*. Zoo in dien trant bij wijlen. En een volk met zulke hardleerige spraakorganen, durft ons Hollanders nog wel Chinezen noemen! Zie hierboven bl. 46 der Aanteekeningen.

L.

*Maar weg met u, ó spraak van basterdclanken,
 Waarin Hijeen en valsche schakals janken;
 Verloochnares van afkomst en geslacht,
 Gevormd voor spot, die met de waarheid lacht;
 Wier staamlarij, bij eeuwig woordverbreken,
 In 't NEUSGEHUIL zich - zelf niet uit durft spreken;
 Verfoeilijk Fransch, alleen den Duivel waard,
 Die met uw aangeprijns zich meester maakt van de aard!*

Hoe vinnig, en toch in eenige opzigten, hoe waar! en in *alle* opzigten, hoe poëtisch uitgedrukt! Dichter is hij altijd, die BILDERDIJK, hij mag bidden, vloeken, lagchen, schreijen, razen, schelden, of pluïmstrijken. Kap hem in duizend stukken, gij vindt altijd de *disjecta membra Poetae*. Volkomen de VONDEL der negentiende eeuw, maar tienwerf geleerder, en veel kerkelijks en wereldlijks weêr door een' geheel anderen, soms vrij grillig gekleurden bril ziende!

L.

Bladz. 135. De eerste taal vol figuren.

Men vergelijke hierover onder anderen ook de *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel* van mijnen geëerden Oom, wijlen den voortreffelijken Hoogleeraar MUNTINGHE, Eerste deel en elders. Later, bij de beschouwing der figuren komt BLAIR op dit onderwerp nog terug.

L.

Bladz. 144. *Justum et tenacem*.

Wij zouden in het Nederlandsch de Latijnsche woordschikking dezer verzen, wat de vooraanplaatsing van den vierden naamval *Justum et tenacem* betreft, zeer goed kunnen navolgen. Zie het bewijs in de vertaling, die ik van deze verzen gepoogd heb te geven:

*Den braven, van beginsels vasten man
Schokt blik noch dreigtaal van een woest tiran,
Noch 't hittig volk, dat van hem 't kwade wil,
In 't hecht gemoed. Bedaard blijft hij en stil,
Hoe 't Zuiden raas', de onstuimige Opperheer
Van 't eeuwig woelziek Adriatisch meer;
Of hoe Jupijn met forsche reuzenhand
Zijn bliksems schiete, en dondere over 't land.
Storte aarde en hemel om hem neer in puin,
Hij siddert niet, al plett'ren ze ook zijn kruin!*

En hoe dikwerf kunnen wij indiervoege met den vierden naamval beginnen, als daardoor de kracht en de nadruk bevorderd worden. De Heer SIEGENBEEK heeft over deze en over meer soortgelijke vrijheden onzer woordschikking zeer gepaste aanmerkingen gemaakt in zijne Prijsverhandeling, *bevattende een Betoog van den rijkdom en de voortreffelijkheid der Nederduitsche taal, en eene opgave der middelen, om de toenemende verbastering van dezelve tegen te gaan*, te vinden in het vijfde deel van de werken der Bataafsche Maatschappij van taal- en dichtkunde.

L.

Bladz. 145. Alle onze nieuwe Europeansche spraken enz.

Schoon wij de groote vrijheid der woordschikking in het Grieksch en Latijn boven die der meeste bekende en beschaafde hedendaagsche talen (evenwel in zeer verschillende graden) niet ontkennen, is echter hetgeen hier BLAIR zegt veel te algemeen en te onbepaald uitgedrukt. Ook strijdt het, dunkt mij, tegen zijne aanmerking op bl. 144 over het Russisch en andere Slavonische of Slawische talen. Of behoort het Russisch, behoort het Poolsch, die zuster van

het Russisch — gelijk het Nederlandsch zulks van het Hoogduitsch is — dan niet tot de talen van Europa? Zeer waar intusschen is hetgeen hij van de woordschikking in het Russisch en in de overige Slawische talen boekt. Zij is in die talen, naar het oordeel van deskundigen, al bijzonder vrij. Men vergelijke den beroemden Koningsbergschen Hoogleeraar en voortreffelijken Taalkenner Dr. JOHANN SEVERIN VATER, in zijne *Abhandlung über die Vorzüge der Russischen Sprache*, geplaatst voor zijn *Russisches Lesebuch*. Daar zegt hij onder anderen, dat het Hoogduitsch veel vrijer is in zijne woordschikking, dan b. v. het Fransch en andere zoogenaamde Romanische talen, maar hij laat er op volgen: *Aber der Russischen Sprache steht die Freiheit der Wortstellung noch weit mehr zu Gebote; ihre Casus-endungen nähern sie selbst den Sprachen des classischen Alterthums u. s. w.* Zie ook de *Praktische Russische Grammatik* deszelfden Geleerden, alsmede zijne *Allgemeine Grammatik*, bl. 203. Ook JENISCH in zijne *Philosophisch-Kritische Vergleichung und Würdigung von vierzehn ältern und neuern Sprachen Europens*, zegt bl. 347 van het Russisch en Poolsch: *Auch in der Wortstellung sind beide Sprachen, besonders aber die Polnische, fast so ungebunden, als es die Lateinische ist*, waarop hij ten bewijze eenige Poolsche en Russische verzen aanhaalt en vertaalt. Van 's gelijken wordt in het aardig boekje van J. S. KAULFUSS, *über den Geist der Polnischen Sprache*, die vrijheid van woordschikking door een aantal van voorbeelden en door vergelijkingen met het Latijn gestaafd. BLAIRS taalkundige wetenschap, wat de nieuwere talen betreft, is, zoo het schijnt, te veel beperkt binnen den kring van het Engelsch, het Fransch en Italiaansch. Van de eigenlijk gezegde Duitsche talen (het Engelsch is er thans maar eene verbasterde telg van) schijnt hij weinig of niets verstaan te hebben, veel minder van de Slavon-

nische en meer andere. Juist echter is in de Romanische talen, waaronder men hoofdzakelijk Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch begrijpt, de woordschikking het meest gebonden, terwijl zij in de Duitsche of Germaansche talen veel vrijer, en in de Slavonsche het vrijst van allen wordt. JENISCH in zijne zoo even aangehaalde Vergelijking van den aard en het zamenstel der voornaamste talen van Europa, heeft daarover fraaije aanmerkingen, gelijk hij tevens proeven van woordschikking uit al die talen bijgebragt heeft. Men kan dien schrijver niet te last leggen, dat hij, wat woordschikking, welluidendheid en soortgelijke eigenschappen aangaat, bijzondere partijdigheid voor zijne moederspraak, het Hoogduitsch, aan den dag legt. Integendeel, hij valt in een ander uiterste. Zijne landstaal behaagt hem maar zeer zelden, en (*mirabile dictu!*) telkens zwaait hij aan het Hollandsch veel meer lof toe. Vergelijk daarover mijn stukje, getiteld: *Eenige aanmerkingen over het Fransch en Hoogduitsch*, dat ik, eenige jaren geleden, in het mengelwerk van den *Recensent ook der Recensenten* geplaatst heb. — Vooral ook op de onwelluidendheid van het Hoogduitsch heeft JENISCH het geladen. Zie b. v. p. 468 en volg. waar hij onder anderen zegt: *Alle ihre Wörter sind Gothen — rauh, wild und stark; und müssen mehr herausgewürgt, als gebildet, mehr gehäucht, geschnarrt, geholpert, als gesprochen, als Sylbe vor Sylbe — gemächlich her- vorgebracht werden.* En na de zachtheid van sommige, in het Hoogduitsch geslovene buitenlandsche woorduitgangen geroemd te hebben, laat hij volgen: „*Wenn diese und ähnliche Wörter unsere holprichten Muttertöne bisweilen unterbrechen — es ist dem Ohr nicht anders, als wenn ein Harmonikalaut in das wilde Getöse eines über zackigte Klippen dahinbrausenden Stroms ertönt.*” Is het niet, of men in deze overdrevene gissing BILDERDIJK-zelfen op het

Hoogduitsch hoort schimpen. Zie BILDERDIJKS Verh. *over 't Verhevene* in de aantekeningen, bl. 95 (Taal- en Dichtk. Versch. II).

Ik voor mij, vind het Hoogduitsch, zoo het maar niet geradbraakt wordt door onkundige vreemdelingen, of vergroefd en verstroefd in een' ruwen, het zij Opperduitschen, het zij Platduitschen mond, eene over het algemeen zeer welluidende taal, soms, wel is waar, van uitspraak harder, soms echter ook veel zachter dan 't Hollandsch. Ik spreek het zeer gaarne.

L.

Bladz. 146. 't Is mij volstrekt onmogelijk enz.

Hier zeg ik ook weér, dat onze Nederlandsche stijl zeer goed de vooraanplaatsing van den accusativus *tantam mansuetudinem* enz. zou gedoogen; b. v. *zulk eene zachtmoedigheid* enz. *is het mij onmogelijk met stilzwijgen voorbij te gaan*. In het Fransch echter zou zulks moeijelijk plaats kunnen hebben; en in 't Engelsch, geloof ik, ook niet. Anders zou BLAIR dit voorbeeld wel niet hebben aangetogen.

L.

Bladz. 147. De Fransche — 't meest bepaald enz.

Dit is waar. Zie JENISCH, die er veel voorbeelden en bewijzen van bijbrengt, en de Romanzos in dat stuk tegen elkander vergelijkt. Enkele omzettingen of inversiën heeft echter de Fransche Poëzij, die zelfs wij in het Hollandsch, dat anders veel vrijer van woordschikking kan zijn, niet, of te naauwer nood zouden durven navolgen. B. v. het is gansch niet ongewoon in Fransche dichtmaat te zeggen:

A LA RELIGION *soyez toujours fidèle,*
Les mœurs et la vertu ne sauvent point sans elle.

VOOR *soyez toujours fidèle à la religion.* — Zoo ook:

C'est Dieu qui DU NÉANT a tiré l'univers,
C'est lui qui SUR LA TERRE a répandu les mers.

voor *c'est Dieu qui a tiré l'univers du néant* enz. gelijk het altijd in Proza zou moeten luiden. Op dezelfde wijze:

— — *Sans Dieu rien n'eut été,*
Et lui seul DES MORTELS fait la félicité.

voor *et-lui seul fait la félicité des mortels*, dat ook op ver na zoo dubbelzinnig niet is. Nog:

A VOUS FORMER LE COEUR *appliquez-vous sans cesse!*

VOOR *Appliquez-vous s. c. à. v. f. l. c.*

Deze voorbeelden heb ik ontleend uit de *Principes Généraux et Particuliers de la Langue Française* par M. DE WAILLY, *Membre de l'Institut. Douzième Edition, p. 47.* Zie andere bij BOISTE enz.

Het Hoogduitsch, hetwelk door zijne uitgebreide en bloeiende letterkunde tegenwoordig zulk eene beduidende figuur in Europa maakt, * maar ten tijde, dat BLAIR zijn boek

---

* Zoodat ik zelfs, ó wonder! onlangs in een Fransch stukje het volgende las: *Chaque jour nous apprenons l'Allemagne, mine féconde et presque vierge encore; chaque jour nous y révèle de nouveaux trésors, de nouvelles richesses; ce n'est plus le pays sauvage qu'ignora trop longtemps notre nationalité dédaigneuse; aujourd'hui son ciel froid et brumeux traite d'égal à égal avec le nôtre. HERDER a chez nous ces élèves, GOETHE et SCHILLER leurs admirateurs; MOZART et WEBER leurs fanatiques: l'Allemagne devient*

schreef, nog maar weinig, zeker ten minste nog maar zeer weinig in Engeland, bekend was, heeft, zoo ten gevolge van deszelfs oorspronkelijke geaardheid, als van de pogingen, door Duitsche dichters aangewend, om de versmaten der Ouden op hunnen bodem over te planten, van lieverlede eene zeer groote vrijheid van woordschikking erlangd; eene vrijheid, die des te eerder in hetzelfde plaats kan grijpen, omdat het nog al eene vrij naauwkeurige Declinatie bezit, en de betrekkingen tusschen *adjectiva* en *substantiva* en meer andere rededeelen nog al dikwerf door bepaalde *casus*-teekenen, op de wijze der oude talen, kan aanduiden. Wij Nederlanders moeten in scherpte van dat aanduiden voor de Hoogduitschers eenigzins onderdoen, en daardoor zijn van zelve enkele Hoogduitsche omzettingen of inversiën, die bij onze Germaansche naburen de verstaanbaarheid en duidelijkheid niet benadeelen, in onze taal duister en dubbelzinnig. Ik zeg enkele inversiën, want ze zijn veel minder in getal, dan ik ze, bij eene naauwkeurige beschouwing der gedichten, van KLOPSTOCK, VOSS en soortgelijke stoute woordomzetteren, waande te zullen vinden. Wij zouden ons echter moeilijk aan de veelvuldige inversiën der bovengemelde dichters in onzen dichtstijl gewennen kunnen, niet om het duistere zoo zeer, als wel om het gedwongen schijnende van dezelve. En over dat stijfgewrongene heeft men ook in Duitschland - zelf jammergeschreis genoeg aangeheven. Zie b. v. de *Karakteristiken und Kritiken* der SCHLEGELS, en puntgedichten, als het volgende tegen den *Homerus* van VOSS:

---

populaire en France. — Dus luidde het in een Nummer der zoo belangrijke en fraai geschrevene *Revue de Paris*, waartoe de eerste hedendaagsche vernuften van Frankrijk hunne bijdragen leveren. *Troisième Année. Tome IV, p. 141.*

*Wie? dies Kauderwälsch wäre: „Der Deutsche Homer!“ —
Ha, auf Ehre,
Griechischer, voss, als dein Vers, klingt kaum der Grund-
text Homers!*

Men is echter in Deutschland geëindigd met allengskens vele omzettingen voor lief te nemen, gelijk men die in het Latijn en Grieksch voor lief neemt. Hoe meer vrijheid van inversie, voor het overige, in eene taal, hoe levendiger en stouter zij wordt. Het gemis van die vrijheid in het Fransch is al mede eene der redenen van het in sommige opzigten min dichterlijke dier sprake. Het Fransch is heerlijk voor Proza en kleine, bevallige versjes, maar min gelukkig voor eene waarlijk grootsche en verhevene Poëzij, eene Poëzij b. v. als die van KLOPSTOCK, GÖTHE, VONDEL, HELMERS, BILDERDIJK. Noch de schilderachtige woordkoppelingen, noch de stoute inversiën van zulke dichters kan men in de Fransche Poëzij, zoo als zij tegenwoordig is, ligtelijk navolgen. Men vertale toch eens, zonder tot eene min levendige woordschikking de toevlugt te nemen, in het Fransch den aanhef van KLOPSTOCKS voortreffelijke en echt Lyrische Ode op den Rijnwijn:

*O du, der Traube Sohn, der im Golde blinkst,
Den Freund, sonst Niemand, lad' in die Kühlung ein!
Wir drey sind unser werth, und jener
Deutscheren Zeit, da du, edler Alter,*

—
*Noch ungekeltert, aber schon feuriger,
Dem Rheine zuhingst, der dich mit auferzog,
Und deiner heissen Berge Füsse
Sorgsam mit grünlicher Woge kühlte!*

---

*Jetzt, da dein Rücken bald ein Jahrhundert trägt,
Verdienest du es, dass man den hohen Geist
In dir verstehen lern', und Catons
Ernstere Tugend von dir entglühe! u. s. w.*

(ó Gij zoon der druif, die in goud blinkt! noodig den vriend, en niemand anders, in de koelte. Wij drie zijn elkander waard, zijn dien meer Duitschen tijd waardig, toen gij, ó edele Grijsaard,

---

Nog ongeperst, maar reeds vol vuur, den Rijn toehingt, den Rijn, die ook u mede opkweekte, en, teeder bezorgd voor u, den voet uwer gloeiende bergen met groenachtige golven afkoelde.

Thans, nu uw rug bijna eene eeuw torscht, verdient gij, dat men den verheven geest, die u bezielt, leere kennen, en dat de strenge deugd van eenen CATO door u ontgloeid worde! enz.

Zie de verdere aanhaling, vertaling en verklaring dier geheele meesterlijke Ode in mijn letterkundig mengelmoes: „*Reistogtje naar Hamburg*” enz., (IIde Deel.)

Wil men een ander voorbeeld? Zoo geve men eens den vollen nadruk der heerlijke Bardenzangen van HELMERS (Nagelaten Gedichten II) in het Fransch terug; men vertale b. v. regels, vol dichterlijke woordkoppelingen, als de volgende:

*Gij Wodan, die in 't eikenbosch
Het heilvoorspellend oorlogsros
Profetisch brieschen doet, daal uit uw nevelwolken!
Uw stem zij, als des donders stem;*

*Uw bliksemstraal verpletter' hem,
Die niet met ons zijn vloek spuwt op de Roomsche volken!*

of wel:

*Hij komt! Hij komt! de wolken scheuren!
Daar oopen zich reeds de eeuw'ge deuren!
't Walhalla opent zich; hij komt, de God, hij komt!
Ziet de oorlogskar verdelgend naderen!
Hoe ruischen, kletteren de raderen!
Het geestenheir verstomt!
De rossen, in 't gareel geslagen
Voor Wodans kop'ren oorlogswagen,
Doorklieven 't luchtgewest, en rennen d' ether door;
Hun manen vliegen op de winden;
Zij zullen 't Roomsche heir verslinden;
Der hengsten hoefgeklank dringt vreeslijk reeds in 't oor.*

of wel:

*Wij Barden, wij wijden u, volkenverdelgers!
Die de aarde vernietigt, in ketenen sluit!
Wij Barden, wij wijden u, rijkenverzwelgers!
Wij wijden u d' afgrond ten willigen buit!*

Dergelijke dichterlijke woordvormingen, als *nevehwolken*, *heilvoorspellend*, *oorlogssros*, *oorlogskar*, *geestenheir*, *luchtgewest*, *hoefgeklank*, *volkenverdelgers*, *rijkenverzwelgers* enz. kan het Fransch, dat het vermogen van woordkoppeling in zijn' eigen boezem (want wij spreken hier niet van de Grieksche en Latijnsche compositiën, die het bij dozijnen fabrijkt) over het algemeen mist, zelden zonder omschrijving teruggeven. Zoo laat KLOPSTOCK een' oud-Duitschen Bard van den vuurspuwenden berg *Hecla* op het eiland IJsland zingen:

Der Sturmbesieger erzählt :

*In dem Oceane des fernen Nord's ist ein Eilandsberg,
Der flammenverkündenden Dampf, als wälzte er Wolken, wälzt,
Dann strömet die hohen Flammen, und Meilen lang krachende
Felsen wirft.*

in welke regels de koppelingen *Sturmbesieger* (stormverwinnaar, dat is, schipper, die de stormen tart) *Eilandsberg*, (eilandsberg), *flammenverkündend* (vlammenspellend) zeer stout en dichterlijk zijn. MEVROUW VAN STAEL intusschen, die, in het eerste deel van haar beroemd werk *de l'Allemagne*, deze plaats vertaalt, kan geene derzelve in één woord uitdrukken, en al het dichterlijke gaat bij haar in haar proza verloren: *Le Pilote, vainqueur de l'orage, raconte que, dans une île éloignée, la montagne brûlante annonce longtemps d'avance, par de noirs tourbillons de fumée, la flamme et les rochers terribles qui vont jaillir de son sein.* — Is het niet, of men eenige droppelen *spiritus* in een' emmer water verdrongen heeft?

Dat, voor het overige, de Hoogduitsche stijl, doordien dezelve, gelijk ik zoo even zeide, enkele kenteekenen van geslacht, declinatie en conjugatie in de woorden naauwkeuriger heeft dan de onze, soms minder gevaar loopt van dubbelzinnigheid, kan onder anderen uit den eersten regel der aangehaalde Ode van KLOPSTOCK op den Rijnwijn blijken.

O du, der Traube Sohn, der im Golde blinkst!

Letterlijk dien vertalende: *ô Gij, zoon der druif, die in goud blinkt*, is het bij ons eenigzins twijfelachtig, of *die in goud blinkt* wil zeggen *de druif*, dan wel *gij zoon, die in goud blinkt*. Grammatikaal toch kan het woordje *die*

zoo wel op het vrouwelijke *druif*, als op het mannelijke *Gij zoon* slaan, en *blinkt* zoo wel den derden, als den tweeden persoon van het werkwoord beteekenen. Deze dubbelzinnigheid vindt men niet in het Hoogduitsch, want het woord *der* kan nooit betrekking hebben op *Traube*, dan moest het *die* zijn; en *blinkst* draagt ook door zijn' uitgang *st* duidelijk het kenteeken van de tweede persoon des enkelvouds, en niet de derde *blinket* of *blinkt* te wezen. Die tweede persoon des enkelvouds in het werkwoord is met het daarbij behoorende pronomen *du*, helaas, bij ons geheel verouderd!

L.

Bladz. 150.

Deze aanmerking van BLAIR over het koelere in het samenstel der tegenwoordige Spraken, dient men, blijkens het vroeger door ons gezegde, vooral in een' niet te algemeenen zin te nemen, en alleen op *deze* en *gene* talen van Europa, met name op sommige der zoogenaamde Romanische, in vergelijking van het Grieksch en Latijn, toepasselijk te maken. In het Oosten en elders zijn zich de talen vrij gelijk gebleven.

L.

Bladz. 152. Hiërogllyphen enz.

Wat is er niet, sinds BLAIR zijne *Lessen over de Redekunst* opstelde en in het licht gaf, door ZOËGA, CHAMPOLLION, GROTEFEND, AUSONIOLI, HEEREN, SPOHN, SEJFFARTH en anderen over de Hiërogllyphen geschreven; welke gewigtige ontdekkingen, welke ontkenningen van het duistere en raadselachtige dier wijze van zijne denkbeelden uit te drukken heeft men gemeend niet reeds gedaan te hebben; en hoe veel duisters blijft toch nog op dat geheele onderwerp mis-

een! De Hiëroglyphen schijnen op veel na niet van ééne soort geweest te zijn, gelijk sommigen ze daarom verdeeld hebben in Kyriologische, Kyriologumenische, Tropische, Enigmatische en Phonetische; anderen (gelijk CHAMPOLLION en zijne volgers) in Phonetische en Hiëratische, welke twee soorten echter ook wel vermengd voorkomen; anderen nog weer anders. Maar de moeilijkheid zit hem juist daarin te bepalen, waar ze tot deze, waar weér tot eene andere soort behooren, waar ze b. v. bloot Phonetisch, dat is, even als letters, bloot klankuitdrukkend, waar Hiëratisch, dat is, een begrip in zijn geheel aanduidend, te heeten zijn; en voorts, waar ze in dit laatste geval dan weér meer eigenlijk, waar slechts metaphorisch, allegorisch, symbolisch verklaard moeten worden. CHAMPOLLION en anderen lezen en verklaren stout weg Hiëroglyphische opschriften, maar wie zal ons nog zeggen, of zij goed gelezen en verklaard hebben. Hunne tegenstrevers geven dikwerf weér eene andere uitlegging. De Hiëroglyphen (ofschoon BLAIR dit maar half geloofd) schijnen wel degelijk een priestergeheim geweest te zijn, tot een groot deel van hetwelk slechts priesters den sleutel hadden. Wie nu zal, als *Timon* in HOOFTS *Gerrard van Velzen*, die outerdienaars uit hunne graven *driescben*, om dien sleutel van hen terug te vorderen?

Over den geheelen oorsprong der Hiëroglyphen schijnen de geleerden het ook nog niet regt eens. SEYFFARTH moet zelfs beweerd hebben, dat het Hiëroglyphen-schrift trapswijze, door vermindering van het Egyptische, uit het Phenicische letterschrift ontstaan zou zijn. Dit zou geheel tegen het gevoelen van BLAIR over het later ontstaan van het letterschrift inloopen. Laat ons echter bij deze duistere stoffe, waarover ik maar zoo wat van hooren zeggen medepraat, een speldje steken! Zeker is het, dat

tot ontcijfering der Hiërogllyphen, de door de Franschen, gedurende hunnen Egyptischen veldtogt, ontdekte basaltsteen bij *Rosette* vrij wat toegebracht heeft, of nog kan toebrengen. Die steet is toch tot hiertoe het eenigste gedenkteeken der oudheid, waarop men, naast een Hiërogllyphisch opschrift, ook eene vertaling van hetzelfde in eene bekende spraak, in het Grieksch namelijk, heeft aangetroffen. Geen wonder dus, dat daarover in Frankrijk, in Duitschland, in Engeland en in meer andere gewesten vele stroomen inks vergoten, vele hersenen stomp gedacht, vele pennnen bot geschreven zijn.

L.

Bladz. 155. Chineesch enz.

Het getal van dergelijke Chinésche (of verkiest men de spelling Sinésche?) schrijfteekenen wordt ten hoogste op 80,000 gesteld. Niemand, zegt men, kan het ooit zoo ver brengen ze alle van buiten te leeren. Met de kennis echter van 8, 10 of 12,000 derzelve is men wel in staat een dagelijksch Chineesch boek te ontraadselen. De gemelde schrijfteekenen, ieder van welke, zoo als BLAIR leert, niet een' enkelen letterklank, maar een geheel woord uitdrukt, zijn gevormd uit de figuren, die door zes, deels regtlijnige, deels op verschillende wijze gebogene lijnen, in eene tallooze verscheidenheid getrokken kunnen worden. Immers uit die lijnen ontstaan dan vóoreerst twee honderd veertien hoofdkarakters, die den verderen grondslag van al de overige uitmaken. De beroemde Fransche geleerde van onzen tijd, ABEL REMUSAT (die ook een' Roman uit het Chineesch vertaald heeft, waarin ik het kluchtig vond, dat de menschen altijd verzen maakten, wijn dronken, of in hunne tuinen naar de bloemen keken) FOURMONT, MONTUCCI,

BAIJER, HAGER en anderen hebben, later of vroeger, handleidingen tot het Chineesch geschreven. Het blijkt uit die boeken, naar het zeggen van deskundigen, dat, wat de taalzelve der Chinézen aangaat, zij, ook zelfs in schijnbaar meerlettergrepige woorden, geheel één-lettergrepig is, en dat nooit twee consonanten achter elkander in een Chineesch woord voorkomen. Alle Chinésche woorden namelijk bestaan uit een' vokaalklank met eene voorgevoegde consonant, b. v. *fa* (vader), *mu* (moeder), *shi* (wereld), *ghin* (mensch), *tien* (hemel), *ta* (groot), *mun* (naam), *tschim* (maken), *je* (dag), *ngo* (ik) enz. enz. Men moet toch in het oog houden, dat klanken, als *sch*, *tsch*, *ng* en dergelijke, niet twee, maar slechts ééne consonant uitmaken, gelijk ook zelfs in ons Hollandsch de *sch* en *ng*, schoon met twee of drie letteren geschreven, eigenlijk elk niet meer dan één' letterklank vormen. Wat zouden die goede Chinézen aan woorden, als *slechts*, *schrander*, *lansknecht* en soortgelijke, in Duitsche en Noordsche talen te slikken hebben! Waar nog bij komt, dat men in het Chineesch de letterklanken *b*, *d*, *r*, *x* en de Hoogduitsche *z* geheel mist, en dus de inwoners van China, bij het uitspreken van woorden uit vreemde talen, die letteren of maar overslaan, of tegen andere verwisselen. ADELUNG verhaalt in zijn' *Mithridates*, dat het Latijnsche woord *crux* (kruis) door de Chinézen *cu-lu-su* wordt uitgesproken, dat *cardinalis* in hun' mond *kja-ul-fi-na-li-su*, luidt, dat *spiritus* (geest) *su-pi-li-tu-su* klinkt, en het zeggen van Christus in de Latijnsche bijbelvertaling: *hoc est corpus meum* (dit is mijn ligchaam) bij de Chinézen in de volgende klanken zal overgaan: *ho-ke-nge-su-tu-es-ul-pu-su-mc-um*. — Het getal der grondwoorden in 't Chineesch is maar zeer gering. Aan ieder van die woorden geven de Sinézen echter verschillende beteekenissen naar de verschillende wijze, waarop zij in de uitspraak er zekere accenten op leggen, van welke ac-

centen of klemtoon en zij een aantal soorten hebben, onuitsprekbaar en onhoorbaar schier voor een' Europeaan. Zoo kan *schu* naar het geluid, waarmede men het voortbrengt, nu eens in het Chineesch *boek*, dan *boom*, dan *grootte hitte*, dan *verhalen*, dan *morgenrood*, dan *regen* en *regenen*, dan *milddadigheid*, dan *eene weddingschap verliezen*, en de hemel weet, wat niet al meer beteekenen. Dikwerf ook voegen de Chinézen tot opheldering een tweede woord bij het eerste. B. v. om te doen begrijpen, dat *fu*, 't welk ook al een half dozijn en meer verschillende voorwerpen kan aanduiden, in den zin van *vader* moet genomen worden, spreken zij er *tschin*, dat maagschap beteekent, bij uit, en zeggen *fu-tschin*, zoo veel als: ei lieve, neem het woord *fu* hier in den zin van vaderlijke verwantschap! Kortom (want het is hier de plaats niet, om over dit, mij daarenboven te weinig bekende onderwerp verder uit te weiden) de Chinésche taal en het Chinésche schrift wijken zoo zeer af van alles, wat men taal en schrift in Europa, en in het grootste gedeelte der overige wereld gewoon is te noemen, dat zij beide, even als geheel het Chinésche volk met al deszelfs grillige begrippen, zeden en gebruiken, eer op de maan, dan op onze planeet, de aarde schijnen te huis te hooren, en misschien ook wel, bij de eene of andere gelegenheid, werkelijk uit de maan hier in dit tranendal zijn nedergeplompt.

Zie hier voor den liefhebber nog eenige Chinésche woorden, getrokken uit het Russisch algemeen vergelijkend woordenboek, dat CATHARINA II heeft laten vervaardigen. (Vergelijk FRIED. ADELUNG, *Catharinens der Grossen Verdienste um die vergleichende Sprachenkunde*. St. Petersburg 1815).

Schi (zon),

Tue (maan),

Sin (ster),

Tü, To (aarde),

Tsi (lucht),

Fen (wind),

Ilo, Cho (vuur),

Ssuu (zoon),

Ssu (dochter),
Sjuu (broeder),
Jan (oog),
Bi, *Pi* (neus),
El (oor),
Ta (tand),
Ma (paard),

Zin (vogel),
Schi (eten),
Inj (drinken),
Ali (beminnen),
Nu (nemen),
Tschanj (zingen).

Meer andere woorden kan men vinden bl. 153 van het werk: *Ueber den Ursprung und die verschiedenartige Verwandtschaft der Europäischen Sprachen; nach Anleitung des Russischen allgemeinen vergleichenden Wörterbuchs. Von c. G. VON ARNDT, Kaiserlich-Russischem Hofrath, Ritter des Wladimir-Ordens. Herausgegeben von Dr. J. L. KLÜBER, Frankfurt am Main 1818.*

Ik heb hooren roemen een in het Fransch geschreven geschrift van den Duitschen Geleerde w. VON HUMBOLDT (broeder, meen ik, des beroemden Reizigers) getiteld: *Lettre à REMUSAT sur la nature des formes grammaticales, et sur le génie de la langue Chinoise. Paris 1827.*

L.

Bladz. 156. Cijferletters van de Arabieren enz.

Onze cijferletters (BLAIR bedoelt ons 1, 2, 3 enz.) die wij met geheel Europa gemeen hebben, zijn niet, *wat haar' eersten oorsprong aangaat*, afkomstig van de Arabieren, gelijk sommigen willen, maar veeleer van de Grieken. Dit is, dunkt mij, vrij klaarblijkelijk aangetoond door wijten onzen beroemden en in zulke duistere onderwerpen zoo bijzonder te huis zijnden BILDERDIJK. Zie zijne Verhandeling van de zoogenaamde Cijferletters (Taal- en Dichtk. Verscheidenh. IV). Hij poogt te bewijzen, dat die cijfers niets dan eenigzins misvormde letters van het oud-Grieksch alphabet zijn, waarmede toch, gelijk ieder weet, ook de

Grieken hunne getallen aanduiden. Ons 1, 2, 3, tot en met 9 toe, zijn dus verbasterde figuren van het eerste negental der oud-Grieksche letters, gelijk de Heer BILDERDIJK op een bijgevoegd kaartje, waarop beide tegen elkander overgesteld zijn, en de trapswijze verbastering zichtbaar gemaakt is, dit al zeer duidelijk heeft afgeteekend. Slechts voor de α hebben de Arabieren, die ons, zoo men wil, in de tiende eeuw, het eerst die, door hen-zelfen vroeger van de Grieken ontleende, en daarom bij hen ook Grieksche letterteekenen genoemde cijferletters, deden kennen, de eerste letter van hun alphabet, de zoogenaamde Elif, wier figuur naar onze cijfer 1 gelijkt, in plaats gesteld. Daardoor heeft dus onze 1 met de oud-Grieksche α in gedaante niets gemeen.

L.

Bladz. 159. De letteren kunnen afgeleid worden enz.

Men zie over dit onderwerp, waarover in allerlei talen zoo veel geschreven is, bij ons inzonderheid de scherpzinnige Verhandeling van den Heer BILDERDIJK *over het letterschrift*. Deze groote dichter beweert, (hierin, dunkt mij, met BLAIR vrij wel overeenkomende) dat al de bekende onderscheidene alphabets tot één oorspronkelijk terug kunnen gebragt worden, zoodat die van de Westersche en zelfs van de Oostersche talen in den grond één en dezelfde zijn. Men kan dus in die alphabets, als men hunne letterteekenen slechts van bijgevoegde krullen, draaijen, strepen, en vooral van den bij de letter niet behoorenden zoogenaamden *standaard* of *stok* ontdoet, duidelijk dezelfde figuren ontdekken. — Volgens BILDERDIJK zijn alle tegenwoordige alphabets slechts verscheidenheden of van het oud-Hebreeuwsche, of van het oud-Romeinsche of oud echt-Grieksche alphabet, terwijl dan voorts dat Hebreeuwsche en oud-Romeinsche of oud-Grieksche zich voor den naauw-

keurigen opmerker ook wederom als één vertoont. Arabische, Syrische, Koptische, Persische, Grieksche, Latijnsche, Slavonische, Runische, Meso-Gothische, Angel-Saksische en welke letteren niet al meer, zijn derhalve allen uit die twee hoofd-alphabets, en deze beide laatste weér uit elkander af te leiden. De Heer BILDERDIJK heeft door een aantal figuren en een bijgevoegd kaartje zulks, letter voor letter, getracht te bewijzen, zoodat deze Verhandeling, ook na alles, door anderen hierover vroeger te berde gebracht, veel nieuws en belangrijks bevat, en 's mans fijnuitpluizende scherpzinnigheid in dergelijk slag van onderzoekingen tot den grootsten lof verstrekt. Hoogst vernuftig is ook hetgeen hij zegt over den oorsprong-zelfen der letterfiguren, dat is, over de redenen, waarom juist de eene letter deze, de andere weér eene andere gedaante heeft, de *o* b. v. rond is, de *i* uit eene enkele dunne streep bestaat, de *m* iets naar de slingerende buiging der lippen zweemt enz. BLAIR roert dit punt niet aan, schoon een aantal geleerde mannen hetzelfde tot een voorwerp van navorching gemaakt, en op verschillende wijzen de daartoe betrekkelijke vragen hebben gepoogd te beantwoorden. Mij komt BILDERDIJKS oplossing, tot welke echter door een enkel ander schrijver reeds vroeger meer of min een wenk was gegeven, geheel niet onwaarschijnlijk voor; dat namelijk de letterfiguren in haren eersten oorsprong niets anders geweest zijn, dan afgeteekende nabootsingen van dat deel onzer spraakwerktuigen, hetwelk, bij het uitspreken van den letterklank, door de figuur uitgedrukt, bijzonder werkzaam is. Zoo ziet men namelijk in de zoogenaamde lipletters de figuur der lippen, in de keelletters de holle gedaante der keel, in de vokaal *o* de ronding, die wij aan den mond geven, als wij *o* zeggen, enz. enz. — Van verscheiden letterfiguren wordt dit door den Heer B. werkelijk zeer duidelijk ge-

maakt, wel te verstaan, als men die letters in hare oorspronkelijke, oudste gedaante en zonder den *stok* beschouwt; bij enkele anderen dient men evenwel de verbeelding een weinig te hulp te roepen en een' fikschen bril op te zetten. Trouwens, het eerste heeft men bij deze en gene etymologiën van den toch altijd grooten man ook wel eens zeer noodig, en ik raad elk een aan, om niet alle Bilderdijkiaansche afleidingen, hoe uit de hoogte zij ook uitgevent, met hoe veel vertoon van geleerdheid zij ook uitgebraamd worden, oogenblikkelijk voor zuivere, echte munt aan te zien. — Veel onvervalscht, fijn dukatengoud is er onder, veel, dat men misschien eerst in volgende eeuwen, bij eene telkens meer aanwassende taalkunde, als zoodanig zal erkennen, maar, wij Hollanders houden ons aan 't zeggen: niet alles is goud wat er blinkt. —

Het gevoelen, voor het overige, van den Heer BILDERDIJK over den oorsprong der letterfiguren, als in eene nabootsing van dat gedeelte des spraakorgaans te zoeken, hetwelk bij het uitspreken van den letterklank zich bijzonder werkzaam betoont, is vlugtig reeds eenigzins aangeduid door FULDA in zijne *Germanische Würzelwörter*, bl. 433—435.

Ook over de orde, waarin de letters in de meeste alphabets op elkander volgen, heeft de Heer BILDERDIJK zeer scherpzinnige aanmerkingen gemaakt, welke met die van LOESCHERUS *de causis linguae Ebraeae* meer of min overeenstemmen. Vergelijk des Heeren KINKERS meesterlijke beoordeeling der Spraakl. van BILDERDIJK, bladz. 311 en volg.

L.

Bladz. 160. Van de regter- naar de linkerhand enz. Sommigen willen, dat men, nog vroeger, kolomsgewijze geschreven hebbe, zoodat de woorden niet naast, maar in rijen onder elkander stonden, b v.

De
 koning
 zeide,

gelijk, meen ik, de Chinézen dit in hun woordenschrift nog doen.

Het Sigaelsch, ond-Grieksch opschrift, door BLAIR vermeld, stond te lezen op een' marmerblok bij *Sigaeum*, een voorgebergte der Aziatische kust, niet ver van *Troje*. Die steen is thans in Engeland. Het opschrift wordt voor een deel als ouder aangezien, dan de leeftijd van den dichter SIMONIDES.

L.

Bladz. 167. Substantiva het oudste enz.

Het gevoelen, dat substantiva de oudste taaldeelen zijn zouden, wordt door een aantal der nieuwste taalceraars, b. v. MURRAY, GRIMM, BILDERDIJK verworpen, zijnde zij even als VAN LENNEP in zijn geschrift *de Analogia linguae Graecae* van oordeel, dat men veeleer *verba* als het oudst moet aanzien. En inderdaad, het ligt in den aard der werking van 's menschen geest, dat hij zich eerst uit de zamenvatting van verschillende werkingen, eigenschappen of hoedanigheden het begrip van iets zelfstandigs, waarin die werkingen enz. liggen opgesloten, en die deszelfs karakteristiek en van andere zelfstandigheden onderscheiden wezen uitmaken, kan zamenstellen. Een iets, dat groeit, dat loopt, dat die en die kleur heeft, zal hij boom, zal hij paard' enz. noemen. Het begrip van boom of paard kan voor hem niets anders zijn, dan een aggregaat van verschillende werkingen of eigenschappen, die hij in een zeker iets opgesloten ziet; die werkingen en eigenschappen moeten dus in zijn begrip vroeger voor hem bestaan,

dan hare zamenvatting tot een geheel; en gevolgelijk, daar de taal niets dan een zeker uitdrukken onzer begrippen en denkbeelden is, zal zij voor hetgeen wij het eerst begrijpen en denken, voor hetgeen wij het eerst uit te drukken hebben ook het eerst woorden aan de hand bieden. Elk substantief grondt zich dus, *menschelijker wijze gesproken*, oorspronkelijk in een werkwoord, en schoon dit werkwoord in de gesproken of geschreven taal-zelve wel nimmer of misschien maar voor een enkel oogenblik moge aanwezig geweest zijn, het moet den mensch bij de vorming der substantieven toch als een regelend beginsel voor den geest hebben gezeefd. Het is er mede gelegen, als met het zoogenaamde maatschappelijk verdrag in de burgermaatschappij. Ofschoon, bij het eerste ontstaan der staten, zulk een verdrag misschien nooit ergens bepaaldelijk is gesloten, laat zich echter geen staat denken, waarvan het niet den grondslag zou uitmaken. Elk regtvaardig bestuur is gevestigd op de of uitgedrukt-woordelijke, of stilzwijgend-dadelijke toestemming der bestuurd wordenden, dat het besture, en op zijne eigene, of uitgedrukte, of stilzwijgende goedkeuring, om dat bestuur met deszelfs aanklevende regten en plichten te aanvaarden.

Hiermede wordt intusschen in het minst niet beweerd, dat er niet in alle talen honderden verba van substantieven zouden afstammen. Die werkwoorden zijn dan echter, om het zoo te heeten, kleinkinderen van de verba, welke weér de reële of meer ideale vaders van die substantieven geweest zijn. Wij zien dit ten duidelijkste, wat onze eigene taal aangaat, in een aantal zoogenaamde gelijkvloeiende verba, die van substantieven komen, welke hunnen oorsprong aan ongelijkvloeiende werkwoorden te danken hebben. *Zog* b. v. stamt van *ik zoog*, van zuigen, zoog, ge-

zogen, maar uit het substantief *zog* spruit weer *zogen*, *zoogde*, *gezoogd* voort, in den zin van te zuigen geven.

L.

Bladz. 169. Artikel enz.

Gelijk men in het Latijn geen artikel heeft, kent men er ook geen in het Poolsch en Russisch. TEN KATE geeft in het eerste deel, bl. 344, zijner voortreffelijke *Aanleiding tot de kennis van 't verheven deel der Nederduitsche Sprake* nog een veel sterker voorbeeld van de wijzigingen, en, zoo als hij 't noemt, nette onderscheiding, die, ten gevolge der artikelen, aan de denkbeelden kunnen bijgezet worden. Hij toont namelijk aan, dat de Latijnsche woorden *aquae obstructio*, in den zin genomen van *verstopping van water*, negen onderscheidene beteekenissen kunnen hebben, al naar mate wij ze met den bepaalden, met den onbepaalden, of geheel zonder artikel vertalen. *Aquae obstructio* namelijk kan beteekenen: 1) Opstopping van water. 2) Opstopping van een water. 3) Opstopping van het water. 4) Eene opstopping van water. 5) Eene opstopping van een water. 6) Eene opstopping van het water. 7) De opstopping van water. 8) De opstopping van een water. 9) De opstopping van het water.

Zelfs wil TEN KATE die negen zegswijzen dan nog weêr voor fijner onderscheidingen vatbaar houden, waarbij hij mij echter wat al te spitsvondig wordt.

Het Latijn evenwel weet het onnaauwkeurige, dat in hetzelfde door het gemis van den artikel zou heerschen, nog al door andere woorden en door den zin-zelven te verhelpen, en heeft van den anderen kant door dat gemis het voordeel van korthed en beknoptheid. Want waarlijk de lidwoorden beslaan op elke bladzijde schrifts in eene Hedendaagsche taal al eene groote plaats. Dat onophoudelijk *de*, *den*, *der*,

eener, eenes, eenen * enz., hetwelk wij ieder oogenblik schrijven moeten, en waarmede de Romeinen niets te maken hadden, kost tijd en papier. VIRGILIUS zingt in zijn zielroerend tusschenverhaal van *Orpheus* en *Euridicé*, hoe, nadat de Wijnpapinnen den over het verlies zijner gade mistroostigen zanger in stukken gereten, zijn hoofd van den romp ge-

---

* Te lastiger wordt dat medeslepen der lidwoorden, als men *eenen* altijd voluit schrijft, en niet bij verkorting somwijlen *een'*. BILDERDIJK heeft daar te regt tegen geijverd, gelijk zoo ook tegen het eeuwigdurend voluitschrijven en voluitspreken van *zijn*, *mijnen*, *haren*, *uw* enz., vooral wanneer men daar dan nog den nadruk op vallen laat. Van dit laatste zingt hij in zijne aanteekeningen op PERSIUS:

*Want wie zou de arme Voornaamwoorden
Zoo zwaar met klatergoud omboorden,
Te schitterend voor hun knechtslivrei?
Dat goetjen, kan men 't niet ontbeeren,
Schuilt best in schaduw van hun Heeren,
En nooit voegt hun zoo'n luid geschrei.*

In een' deftigen stijl kan dit de statigheid vermeederen, maar in een' lossen, levendigen schrijftrant heeft het een log, pedant voorkomen, daar wij nimmer zoo gewoon zijn in den dagelijkschen omgang te spreken. Wie toch zal zeggen: Ik heb mijnheer, UWEN broeder dezen middag ontmoet; ik heb ZIJNEN vader zeer wel gekend enz.? Apen wij hierin de Hoogduitschers niet na, bij wie de regelen van den stijl dit nu eenmaal zoo medebrengeu, en die zelfs niet in eene maar eenigzins ordelijke Poëzij *ein* voor *einen* of *ein* voor *eine* mogen zeggen! Onze taal is vroeger nooit in die Hoogduitsche en Fransché banden gekluisterd geweest. Ik roep alle oud-Hollandsche schrijvers tot getuige. De Heeren VAN DER PALM EN BILDERDIJK hebben dan ook van die voorvaderlijke vrijheid blijven gebruik maken. Ik vind echter nuttig, dat men, de artikelen en voornaamwoorden verkortend, het afkortingsteeken bezige.

scheurd, en in de rivier den *Hebrus* geworpen hadden, de verstijfde tong des ongelukkigen nog den naam der geliefde *Euridicé* flaauwelijk lispelde:

*Tum quoque marmorea caput a cervice revolsum ,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret , Euridicen vox ipsa et frigida lingua
Ah miseram Euridicem ! anima fugiente , vocabat ;
Euridicen toto repetebant flumine ripae.*

dat is,

*Toen van den marm'ren nek het jeugdig hoofd gescheurd ,
In 's Hebrus dwarrelvloën en schuim werd voortgesleurd ,
Ook toen deed de eigen stem en reeds versteende lippen
Den naam der teërgeliefde Euridicé ontglippen ;
Hun sterfgelispel was : ach , arme Euridicé !
Euridicé baauwt dof de weërzijdsche oever mée.*

Zie mij hier in de vertaling dier weinige, maar goddelijk schoone verzen niet minder dan zevenmaal genoodzaakt den bepaalden artikel *de, des, den, der* of *het* te gebruiken, terwijl het Latijn hem geheel niet heeft, en toch er al niet veel minder duidelijk om is. Geen wonder derhalve, dat men, *en* ten gevolge van het gebruik der artikelen, *en* ten gevolge van al de hulpwoorden, die wij bezigen moeten, om aan de gebrekkige declinatie en conjugatie onzer woorden te hulp te komen, soms vier regels in het Hollandsch tegen twee of drie in het Latijn te schrijven heeft. — Belangrijke nasporingen kan men doen over den oorsprong van de artikelen, en hoe zij vermoedelijk uit Pronomina en Numeralia ontstaan zijn, b. v. het Fransche *le, la* uit het Latijnsche *ilLE, iLLA*, het Hoogduitsche *der, die, das* uit

het voornaamwoord *der, die, das*, gelijk zoo ons *het* vaak ook nog voornaamwoord is; — al verder over de vraag: waarom in de Romanische of dochtertalen van het Latijn de artikelen worden aangetroffen, terwijl zij aan hare moeder vreemd zijn; — over de wijze, waarop de lidwoorden meest vóór, soms, gelijk in het Deensch en Zweedsch, achter de substantieven geplaatst worden, b. v. in het Deensch *æble*, appel, *æbler*, de appel; — over den zoogenaamden *article partitif* der Franschen; — over de eigenschap van sommige talen, om den artikel bij eenige eigennamen te gebruiken, zoo als in het Fransch *LE Tasse, L'Arioste, LE Dante* enz., in het Hoogduitsch *DER Homer, DER Virgil, DER Horaz*; van andere, b. v., het Hollandsch, ze bij die eigennamen weg te laten; — over de meerdere of mindere vrijheid, die men in den stijl van verschillende volkeren heeft, wat het gebruiken of niet gebruiken in 't algemeen der lidwoorden aangaat; — en over dergelijke punten meer, ten wier aanzien eene vergelijkende beschouwing van onderscheidene talen hare zeer aangename en leerzame zijde aanbiedt. Om hier, in 't voorbijgaan, nog een enkel woord te zeggen van de in de laatste plaats genoemde meerdere of mindere vrijheid, die verschillende talen in het naar believen al of niet bezigen der lidwoorden bezitten, merk ik op, dat het Fransch hierin al het meest, het Engelsch het minst gebonden is, daar toch de Engelschen honderd malen den artikel weglaten, waar de Franschen zulks niet zouden mogen doen. Onze Hollandsche vrijheid is in dezen bijna even groot, als die der Britten. In enkele gevallen echter laten zij het lidwoord wel eens in den loop, waar wij het wel dienen in te lasschen. Lord BYRON b. v. heeft het volgende dichtstukje onder eene schilderij of portret gemaakt:

*Dear object of defeated care!
 Though now of love and thee bereft,
 To reconcile me with despair
 Thine image and my tears are left.*

*'t Is said, with sorrow time can cope;
 But this I feel can ne'er be true;
 For by the death-blow of my hope
 My memory immortal grew.*

't welk ik vrij aldus vertaal:

*Waard voorwerp van gekrenkte min,
 Nog sluipt, schoon liefde en Gij me ontvliedt,
 Geen wanhoop mij ten boezem in,
 Heb ik uw beeld, en tranen niet?*

*'t Verdriet slijt met der jaren loop,
 Zoo zegt men; 'k voel, hoe valsch zulks is;
 Helaas, de doodsteek van mijn hoop
 Maakte eeuwig mijn gedachtenis!*

Bij 't vertalen der woorden *Love*, *Despair*, *Care* behoeven wij, even min als de Engelschen, den artikel te plaatsen, maar als dezelve ook voor *Time* en *Sorrow* wordt weggelaten, twijfel ik er aan, of wij zulks in het Hollandsch zouden mogen navolgen. Dikwerf blijft de artikel achterwege in het Engelsch, wanneer levenlooze voorwerpen, eigenschappen, hoedanigheden enz. verperfoonlijkt en als levend en handelend voorgesteld worden. Bij ons is dit ook wel vaak het geval, maar niet zóó vaak. —

L.

Bladz. 171. Verschillend getal enz.

Niet in alle talen wordt het Meervoud of de *Pluralis* door eene verandering in het woord - zelf uitgedrukt; zoo als bij ons b. v. door toevoeging der letter *n* of *s*; *zoon*, *zonen*, *vader*, *vaders*. — In het Maleitsch toch, zegt men, kentee- kent zich de *Pluralis* door herhaling van het woord, als of wij voor *mannen* b. v. *man man*, voor *paarden*, *paard paard* zeiden. Zoo leeren ons deskundigen, dat ook het Chineesch geen Meervoud heeft, gevormd in 't woord - zelf, maar dat men in die taal, gelijk ook in die der Japanézen en mis- schien in meer andere spraken uit dien hoek des aardbols, den *Pluralis* door bijvoeging van een afzonderlijk woord aanduidt. Niet vreemd! Missen toch wij Hollanders en overige Duitschers zoo niet het vermogen, om het begrip van *groot* in de substantieven door toevoeging van een paar letters aan die substantieven - zelve te kenteekenen, terwijl de Italianen, de Spanjaarden, en ook Slavische volkeren zulks wel degelijk doen kunnen? *Cappello* b. v. heet in het Italiaansch een hoed, *Cappellone* een groote hoed, door welke aanhechting van de syllabe *one* dus in het woord *hoed*-zelf uitgedrukt wordt, wat wij door het adjectief *groot* aanduiden. — En ontbreekt het zoo den Franschen in hunne meeste adjectieven niet aan een' eigenlijk gezegden *Comparativus* en *Superlativus*? Want, terwijl wij van *groot*, door toevoeging van het lettergreepje *er*, *grooter* maken, dat hetzelfde zegt als *meer groot*, moeten zij meest altijd tot de omschrijving met *plus* (ons *meer*) de toevlugt nemen, en zeggen: *plus grand*, *le plus grand*, *grooter*, *grootst*. Alle talen hebben op verre na niet denzelfden rijkdom van vormen. Die er de meeste, kortste, en welluidendste heeft is de volmaaktste te heeten.

De *Dualis*, waarvan BLAIR spreekt, als bij de Grieken en anderen in zwang, vindt men — opdat ik dit in het voor-

bijgaan hier zeg — ook nog in het oudste, ons bekende Duitsch, namelijk in het Gothisch of Meso-Gothisch, die hoogbejaarde Grootmoeder, oud-Moei, of oud-Nicht (de maagschap is zoo haarfijn niet te berekenen) der tegenwoordige Opper- en Nederduitsche talen. Hij komt er echter, volgens GRIMM en anderen, niet drok in voor, en is ook in de latere Middeleeuwisch-Duitsche Dialekten, even als in de hedendaagsche, daaruit gevormde Duitsche talen en tongvallen, (Hollandsch, Hoogduitsch, Deensch, Zweedsch, Platduitsch enz.) allengs uitgestorven en op 't laatst geheel verdwenen. —

Het onderzoek over de gedaante van den *Pluralis* en *Dualis* (Meervoud en Tweevoud) in verschillende talen, en welke de gisbare reden zij der daartoe in elk harer gezigde vormen, levert al mede eene belangrijke bijdrage op tot de algemeene vergelijkende taalstudie. —

L.

Blaz. 173. Geslacht enz.

Dat de Engelsche taal de namen van alle onbezielde, leventlooze of denkbeeldige voorwerpen in het onzijdige geslacht gebruikt, strekt, even als haar volslagen mangel aan eene eigenlijk gezegde Declinatie, en als meer soortgelijke eigenaardigheden, ook al weér ten bewijze, welk eene uit allerlei talen en dialekten zamengelapte sprake zij is, eene sprake, half tot de Germaansche, half tot de Romanische behorende, en van hare stammoeder, het Angelsaksisch grootelijks ontaard. In het Angelsaksisch toch, gelijk in de meeste onverbasterde Duitsche talen, is de geslachtsbepaling aan de zinnelijke natuur van den mensch in den staat der kindschheid trouw gebleven, dat wil zeggen: ook het leventlooze komt er vaak als mannelijk en vrouwelijk in voor, omdat het in den aard van den zinnelijken, onbeschaafden mensch ligt, bij de eerste vorming der talen, het onbeziel-

de als bezielde door zijne verbeelding te verpersoonlijken. Schopt zoo niet het kind den steen, tegen welken het den voet stoot, met verbittering, als ware die steen een levend wezen? Die hooggeroemde wijsgeerte dus in de Engelsche geslachtsbepaling, hoe bruikbaar die geslachtsbepaling tegenwoordig zij, is oorspronkelijk niets meer en niets minder dan eene vlek, eene vlek, die echter der Deensche taal ook in een zeker opzigt aankleeft. — Het eigenaardige voor het overige en zeker loffelijke in den Engelschen stijl, waarvan BLAIR op bl. 173 en volg. spreekt, dat men namelijk de *Neutra* toch ook soms metaphorisch als *Masculina* en *Feminina* kan gebruiken, en van het onzijdige woord *Virtue*, ons deugd, dus b. v. zeggen: zij, in stede van HET, *daalt van den hemel* enz. strekt ook onzer Nederlandsche tale, naar den voorgang onzer beste schrijveren, bij wijlen tot sieraad. De namen van landen en steden toch zijn bij ons meestal onzijdig, gelijk wij zullen zeggen: HET *beschaafd Europa*, HET *geleerde Duitschland*, HET *ruimgebouwde Groningen* enz. Wanneer wij intusschen dergelijke voorwerpen meer of min verpersoonlijken, meer of min als bezielde wezens handelen of spreken doen (even als in het voorbeeld van BLAIR het Engelsche *Virtue* gepersonificeerd wordt) gebruiken wij die namen, wat de voornaamwoorden, die op hen slaan, aangaat, vrouwelijk. Zoo zingt toch VONDEL, terwijl hij Europa, als een bezielde wezen, dat over den dood van OLDENBARNEVELD treurt, afschildert:

Van zoo vermaert een val besterft de vreugt en hope

In 't aenschijn van Europe.

Euroop gevoelt dien slag: zij zucht en zit verdooft

Om 't ploffen van dat Hoofd,

Dat Hoofd, dat heilig Hoofd, dat spring- op springvloet schutte,

Dat Nassaus glorie stutte,

*Dat Hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zijn gouden mont,
Op gouden bergen stont.*

Hij noemt in deze meesterlijke verzen HET treurend Europa zij. Op dezelfde wijze zingt hij in zijn kunst- en zinrijk twaalfregelig bijschrift op *Amsterdam*:

*Het IJ en de Aemstel voën de hoofstata van Europe
Gekroont tot keizerin, des nabuurs steun en hope,
Amstêredam, DIE 't hoofd verheft aen 's hemels as,
En schiet op Plutoos borst, HAER wortels door moeras.
Wat watren worden niet beschadwt van HAER zeilen?
Op welke markten gaet ZIJ niet HAER waren veilen?
Wat volken ziet ze niet beschijnen van de maen,
ZIJ, die zelf wetten stelt den ganschen Oceaen?
ZIJ breijt HAER vleugels uit door aenwas veler zielen,
En sleept de werelt in met overladen kielen.
De welvaert stut HAER' staet, zoo lang d' aenzienlijkheit
Des Raets gewetensdwangk zijn' boozen wil ontzeit.*

En hoe veel andere dergelijke voorbeelden kan men uit onze beste schrijvers vergaderen, of zijn er uit hen door TEN KATE, HUYDECOPER, KLUIT, BILDERDIJK, WEILAND, SIEGENBEEK en andere taalkenners in hunne werken bijgebracht.

Ja, niet alleen heeft onze stijl dit eigenaardige en gepaste ten aanzien der namen van vele landen, steden, dorpen enz., maar ook soms andere onbezielde voorwerpen ondergaan in hunne Pronomina dezelfde geslachtsverandering. Bekend zijn VONDELS regels op HET *Christelijk Geduld*;

*'t Gekruist Gedult vindt nergens steel,
Als midden in een wilde zee,*

*Daer zit ZE en klappertant alleen
 Half naekt op eenen kouden steen,
 Waerop 't verbolgen water barnt.
 Het grimmig onweêr, al 't gestarnt'
 Bedekkend, gunt HAER droef gezicht.
 Niet éene vank van troostrijk licht;
 Of, zoo het HAER wat klaerheit schenkt,
 't Is licht van vuur, dat de oogen krenkt,
 't Zijn wolken, die van gloet geperst,
 Den bliksem baren met een berst. enz.*

En wie weet niet, dat wij zoo ook achter woorden, als daar zijn HET *wijf*, HET *meisje* enz., niet, gelijk de Hoogduitschers meestal doen, *zijn*, maar *haar* laten volgen; zeggende niet: HET *meisje gaf mij ZIJNE hand* (*das Mädchen gab mir SEINE hand*) zoo als het, grammatikaal genomen, zou moeten luiden, maar HARE *hand*? — Om van andere dergelijke bekende eigenschappen van onzen stijl, wat woorden, als *Min*, *Zon*, enz., in hunne betrekking tot de Pronomina beschouwd, aangaat, niet te spreken. — Genoeg, men ziet, dat BLAIR geene reden heeft, om zoo nitsluitend de gemelde eigenschap in alle opzigten aan het Engelsch-alleen toe te kennen. Hierbij moet men ook niet vergeten, dat de willekeurige en wispelturige wijze, waarop de Engelschen met dit geven van een mannelijk of vrouwelijk geslacht aan onbezielde voorwerpen, in hunnen stijf te werk gaan, zoodat zij er, in éénen adem schier, nu eens een *hij*, dan eene *zij* van maken, de fraaiheid dier eigenschap niet vermeedert. GRIMM, — de verwonderlijk geleerde! — heeft daarover in het nu onlangs uitgekomen derde deel van zijn bekend Herculisch werk over de Duitsehe talen, bl. 547, zeer gepaste aanmerkingen gemaakt, zich beroepende op J. G. FLÜGELS *Vollständige Englische*

Sprachlehre. Leipzig 1824, welke FLÜGEL van dat willekeurige en weifelende zeer vele voorbeelden bijbrengt.

L.

Bladz. 175. HARRIS enz.

Het gevoelen van HARRIS over de gronden der geslachtsbepaling is krachtig bestreden door den Heer BILDERDIJK in zijne geleerde Verhandeling *over de geslachten der Naamwoorden*, schoon ik hiermede niet gezegd wil hebben, dat ik op dit oogenblik des Heeren BILDERDIJK's theorie, volgens welke de geslachtsbepaling zich op de vorming der woorden grondt, voor overal even schoot- en steekvrij houde. Men vergelijke vooral des Heeren KINKER's scherpzinnige aanmerkingen over BILDERDIJK's *Spraakleer*. Het moge mij ook vergund zijn hier te verwijzen tot hetgeen ik in de tweede verbeterde uitgave van mijn Handboek *over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*, (dat ik bij een gedeelte mijner voorlezingen gebruik en naar de behoeften der jeugd zoo wat heb ingerigt) ten aanzien der geslachtsbepaling in het algemeen, gezegd heb.

L.

E. Bladz. 180.

Na de eerste uitgave dezer vertaalde Lessen van BLAIR heeft de geleerde v. SLOTHOUWER, mijn voormalige leermeester en steeds nog hooggeachte vriend, in 't jaar 1791 te Leeuwarden in 't Latijn uitgegeven eene Verhandeling over den Oorsprong der Naamvallen (*Diatribè philosophico-grammatica de origine et causis casuum*), waarin hij, op eene bescheidene wijze, het gevoelen van BLAIR aangaande dit stuk poogt te wederleggen. Volgens hem is het gebruik der Naamvallen of het Buigen der Naamwoorden niet ouder dan het gebruik der Partikels, welke BLAIR stelt, dat na-

derhand in de plaats van die Buigingen zijn ingevoerd. De Oostersche talen, gelijk bekend is, wisten van die Buigingen niet, en wat de Grieksche taal betreft, waaruit de Latijnsche bijna geheel is afgeleid, zoo stelt hij, dat die in den beginne wel degelijk zich, om de betrekkingen der dingen uit te drukken, van Partikels, die echter eigenlijk zelve Naamwoorden waren, bediend heeft, doch dezelve naderhand korthedshalve doorgaans heeft weggelaten; voornamelijk, toen men zich van de zoogenaamde Naamvallen of Buigingen tot dat einde was begonnen te bedienen. Ik zeg *zoogenaamde* Naamvallen; want de Heer SLOTHOUWER stelt, dat hetgene nu tweede, derde, vierde naamval genoemd wordt, oorspronkelijk niets anders is geweest dan verschillende vormen van dezelfde woorden, welke naderhand door de Spraakkundigen tot het gezegde einde gebruikt, en met den naam van Naamvallen bestempeld zijn geworden. 's Mans aanmerkingen hieromtrent verdienen, mijns oordeels, meer opmerking, dan men dezelve tot hiertoe schijnt waardig geoordeeld te hebben.

BOSSCHA.

Bladz. 180. Aan eenvoudigheid gewonnen hebben enz.

Juist daarin moet men den oorsprong van dat hemelsbreed verschil zoeken, hetwelk er, zoo ten aanzien der Declinatie, als in zoo vele andere opzigten, tusschen het oud-Latijn en tusschen hare dochters, met name het Fransch, Spaansch, Italiaansch en Portugeesch, heerscht. Natuurlijke behoefte aan eenvoudigheid en gemakelijkheid dwong veroveraars en veroverden, om, wilden zij elkander verstaan, allengskens nieuwe talen te vormen, die *en* hunne eigene onbeschaafde dialekten, *en* het buitendien reeds verbasterde-Latijn vervangen konden, en wier zamenstel niet zoo ingewikkeld en moeije-

lijk te vatten was, als dat der laatstgemelde Sprake. De Noordsche barbaren mogten b. v. al leeren, dat *homo* mensch beteekende, zij hadden tijd noch lust, om zich al de onderscheiden naamvallen van dat woord in het geheugen te prenten. Zij verwarden ze dus allen door elkander, en, zoo er maar wat van den klank van *homo* in kwam, en zij daardoor zich bij de inwoners konden doen verstaan, was het hun geheel onverschillig, of zij *hominis*, *homine*, *homines*, *hominibus* of wat ook zeiden, om er het begrip van mensch of menschen mede aan te duiden. Doet zoo niet ieder onkundige bij het spreken van eene vreemde taal, waarvan hij slechts enkele woorden kan stamelen? Zegt zoo niet de Franschman: *Ikke zakke daar de man*, voor *Ik zag daar de mannen*. Van daar, dat in de Romanische of zoogenaamde dochtertalen van het Latijn, de Latijnsche woorden hier in den vorm van *Dativus*, daar van *Accusativus*, ginds weêr in dien van andere naamvallen, voorkomen. Zoo b. v. wordt het Latijnsche *malum* (kwaad) in het Italiaansch en Spaansch *malo*; *bonum* (goed) in het Italiaansch *buono*, in het Spaansch *bueno*. *Manus* (hand) wordt *mano*; *liber* (boek) *libro*; *noster* (onze) wordt in het Spaansch *nuestro*; het Latijnsche *articuli* (lidwoorden) wordt in het Spaansch *articulos*; *adjectiva* wordt *adjectivos*; *diminutiva* *diminutivos*. Zoo heeft het Portugeesch ook veel den uitgang des Latijnschen *Accusativus* op *os* en *as* voor *Nominativus pluralis* aangenomen, *senhoras*, *princezas* b. v. (vrouwen, prinsessen). Het Italiaansch integendeel bemint vaak den *pluralis* op *i*; het Latijnsche *regiones* b. v. (streken, oorden) wordt *regioni*; *coela* (hemelen) wordt *cieli*.

Het Fransch kapt den geheelen uitgang dikwerf weg, en trekt de lettergrepen der Latijnsche woorden zamen. *Deus* wordt *Dieu*, *coelum* *ciel*, *tuus* *ton*, *manus* *main*, *bonus* *bon*, *malus* *mal*, *filius* *fil*s enz. Dit heeft echter ook wel in

de overige Romanische talen plaats, schoon niet zoo veelvuldig, want het Latijn vertoont zich in deze laatste minder verminkt. In het oud-Provençaalsch, dat men wel als de meest bejaarde der Romanische dialekten kan aanzien, is dat geheel weglaten van alle casus-teekenen bijzonder zichtbaar; gelijk zulks door den Heer RAYNOUARD in zijne *Spraakleer*, geplaatst voor zijne *Choix des Poésies originales des Troubadours*, wordt opgemerkt. Meestal vertoonen zich in die Provençaalsche dialekt de substantieven, als waren het Latijnsche accusativi, maar beroofd van den uitgang diens naamvals. Zoo komt van *abbatem*, vierden naamval van het Latijnsche *abbas*, het Provençaalsche *abbat*, van *infanTEM infant* (kind), van *florem flor* (bloem) enz. Bij de Spanjaarden treft men dat ook wel aan. Zij maken van *florem* ook *flor*; van *virtutem virtud*; van *civitatem ciudad* (stad) enz. — Men vergelijke hier onder anderen SIMONDE DE SISMONDI *de la Littérature du midi de l'Europe*, eerste deel, eerste hoofdstuk, waarin hij over de verbastering van het Latijn en het ontstaan der Romanische talen handelt. En wil men zien, op wat wijze die ontaarding van de spraak der Romeinen gedurende de middeleeuwen al hand over hand toenam; hoe men het Latijn van lieverlede met artikelen, praepositiën enz. begon te schrijven, zoo raadplege men MURATORI in zijne *Dissertatio de origine linguae Italicae*, die dit onderwerp door vele voorbeelden opheldert.

Men houde het er dus niet voor, dat de naauwkeurige Declinatie der oude talen is weggeraakt, omdat de Noordsche veroveraars aan geene Declinatie in hunne talen gewoon waren. Dit is volstrekt niet het geval. Het oudste ons bekende Duitsch, het Gothisch heeft zeer naauwkeurige *casus*, en zoo is het ook nog met de latere Deutsche dialekten der middeleeuwen gelegen. Neen, en de overwinnaars, en de overwonnenen kenden het gebruik van naamvallen

zeer goed; maar, terwijl elk hunner des anderen taal gebrekkig poogde te spreken, bleven alle fijne Grammatikale eigenaardigheden in den loop. Ook viel het vrij wat ligter den genitivus en andere naamvallen eenvoudig door eene praepositie aan te duiden, en te zeggen b. v. *filius de pater* of *patre* (gelijk van den laatstgemelden ablativus de Italianen thans hun *padre* gemaakt hebben) dan geregeld dien tweeden naamval door eene verandering in het woord te beekenen. — Merkwaardig is het, dat onder de Duitsche talen juist zoo ook vooral het Engelsch bijna alle declinatie verloren heeft, ja, in meer andere opzigten alle karakteristieke kenteekenen in de woorden-zelve mist. Maar ook het Engelsch, schoon oorspronkelijk van Germaanschen oorsprong, is, door al de onderscheidene volkeren, die Engeland overheerd en er hunne talen in overgeplant hebben, in zijn grammatikaal zamenstel even zeer, ja, nog veel meer afgesleten dan de Romanische talen. 't Is er mede gegaan, als met scherphoekige keisteenen, die, voortgestuwd in de wieling van een' bergstroom, door de schuring des waters ten laatste glad en vormeloos worden. Het Hoogduitsch integendeel, tot welks kiem en kern in het hart van Duitschland geene vreemden van een' anderen spraakstam hebben kunnen doordringen, heeft eene vrij nauwkeurige declinatie behouden. Onze taal, die meer van het Fransch geleden heeft, staat in dat opzigt niet gelijk met het Hoogduitsch.

Men zal misschien vragen, hoe zijn de Romanische volkeren op het denkbeeld dier omschrijving door middel van voorzetselen en van soortgelijke partikelen gevallen, indien noch zij, noch de Noordsche veroveraars die omschrijving oorspronkelijk in hunne talen kenden, en allen aan eene tamenlijk nauwkeurige, eigenlijk gezegde Declinatie gewoon waren. Hierop antwoord ik echter, dat dit hulpmiddel vrij natuurlijk was, daar hetzelfde toch altijd reeds meer of min in

het Latijn bestaan had. Schoon men toch in het Latijn veele naamvallen door bloote verandering der eindklanken kan uitdrukken, gebruikten de Romeinen bij sommige gelegenheden ook praepositiën. Of zeide men niet zoo wel: *Mitto ad te* met een voorzetsel, als *mitto tibi* zonder een zoodanig? Zeide men niet *Proficisci in Africam*, terwijl men zonder eenig voorzetsel *Proficisci Romam* bezigde? Zijn *omnibus* en *ab omnibus*, *summa laude* en *cum summa laude* op zijn' tijd niet even goed Latijn? Men behoefde dus hetgeen reeds meer of min door het gebruik ingevoerd was, slechts uit te breiden en op alle andere naamvallen toe te passen, om trapsgewijze de geheele nauwkeurige Declinatie te doen verdwijnen. Er is er ook onder de Geleerden, die niet vreemd van het denkbeeld zijn, dat reeds in de dagen van oud-Romes bloei de taal, welke door het volk in den dagelijkschen omgang en op het platte land gesproken werd, veel meer praepositiën ter aanduiding der casus bezigde, dan in de klassieke schrijftaal plaats had. Deze volkstaal nu, deze verschillende oud-Italiaansche volksdialekten, waaruit zich allengskens het klassieke Latijn gevormd had, met hunne eigenaardigheden het hoofd weder opstekende ten tijde, toen alles in Italië, bij den val des Romeinschen rijks, het onderste boven gekeerd en alle smaak en geleerdheid uitgeroeid werd, moesten natuurlijker wijze de invoering der praepositiën en het verbannen der casus-klanken ook helpen bevorderen. Hetzelfde kan ten aanzien der volkstongvallen in Spanje, Portugal, Frankrijk enz. het geval geweest zijn. Nog onlangs heb ik dit gevoelen, hetwelk met dat van den Heer SLOTHOUWER punten van aanraking zou kunnen hebben, beweerd gezien, in een mij, bloot uit eene Recensie in het *Literatur-Blatt* (N°. 68) kenbaar geworden Duitsch boek, ten titel voerende: *Ueber die jetzigen Romanischen Schriftsprachen, die*

Spanische, Portugiesische, Rhäto-romanische (in der Schweiz), Französische, Italienische und Dako-Romanische (in mehreren Ländern des östlichen Europas) von L. DIEFENBACH. Leipzig, 1831.

Men behoeft echter tot deze Hypothese, over wier waarheid of onwaarheid het, bij gebrek van schriftelijke bescheiden, moeilijk te oordeelen valt, niet eens de toevlugt te nemen, om zich het ontstaan der casus-omschrijving door middel van praepositieën in de dochtertalen van het Latijn ten duidelijkste te verklaren. —

Ongemeen fraai en belangrijk is de beschouwing van het geheele onderwerp der Declinatie en der wijze, waarop de betrekkingen tusschen de woorden in verschillende talen worden aangeduid. Hier komen onder anderen de vragen te pas: wat zijn eigenlijk naamvallen, hoe veel naamvallen moeten er naar de werking van onzen geest, die zich in de taal uitdrukt, wel zijn? Welke van die naamvallen vindt men in deze en gene talen door bepaalde eindklanken uitgebeeld, welke andere worden door omschrijving aangeduid? Hoe zijn die eindklanken der casus ontstaan, b. v. hoe komen wij er aan, om den Genitivus door aanstaarting van eene *s* of *n* te beteekenen? — Kunnen die eindklanken ook oorspronkelijk achtervoegselen van afleiding geweest zijn? Is de Declinatie door verandering van eindklanken, of wel die door omschrijving met partikels ouder; en wat dergelijke vragen al meer zijn, op vele van welke wel veel reeds tot antwoord gegeven is, maar waarvan er echter een aantal nog op verre na niet volledig beantwoord zijn. In een werkje *Ueber die Casus, ihre Bildung und Bedeutung in der Griechischen und Lateinischen Sprache*, von J. A. HARTUNG. Palm und Encke 1831, staat de niet onaardige opmerking te lezen, dat de naamvallen in de eerste plaats de ruimte-betrekkingen van een voorwerp aanduiden. Het voorwerp namelijk

(de Nominativus) komt *van* iets, dit maakt den Genitivus; het streeft *naar* iets, zie daar den Accusativus; het bevindt zich *in* iets, dit is de Ablativus; of wel het is in de richting naar eene plaats, hetwelk door den Dativus wordt uitgedrukt. Dezelfde verhoudingen treft men ook in andere betrekkingen dan die der ruimte aan.

Bij ons heeft de Hoogleeraar KINKER, in zijne *Wijsgeerige Inleiding tot eene algemeene Theorie der talen*, over de verschillende betrekkingen, door de Naamvallen aangeduid, ook opmerkingen gemaakt, die van zijne gewone of liever buitengewone scherpzinnigheid getuigenis dragen. —

L.

Bladz. 181. Welluidendheid verloren enz.

De welluidendheid was zeker in de oude Declinatie veel grooter, dan in de zoo dikwerf plaats grijpende hedendaagsche omschrijving door praepositiën. De vijf Latijnsche declinatiën b. v. geven misschien een vijftigtal verschillende eindklanken aan de woorden; eindklanken, welke dan nog niet dof en nauwelijks hoorbaar zijn, gelijk b. v. die van ons Nederlanders, wier geheele, eigenlijk gezegde Declinatie nog maar in de bijvoeging van eene *s*, eene *n*, of zeer enkel eene stomme *e* bestaat, maar eindklanken, helder, open, glansrijk, sterk gekleurd (indien ik het zoo eens noemen mag); muzikaal, gelijk het land, waarin zij gevormd werden, oortreffend, gelijk al het licht in die zuidelijke gewesten oogtreffend is. *Homo*, *hominis*, *homini*, *hominem*, *homine*, *homines*, *hominum*, *hominibus*, zie daar één en hetzelfde woord, naar deszelfs onderscheiden naamvallen, acht malen met geheel verschillende slotklanken uitgesproken! Hoe veel afwisseling van geluid ontstaat hierdoor in den stijl! Hoe flauw en levenloos ziet er niet ons *mensch*, waarvan de eenigste, en dit nog maar toonlooze verandering

menschEN (b. v. *des menschEN*, *de menschEN*) kan zijn, tegen uit! — Inzonderheid kunnen wij aan het slot van schier de helft onzer versregels dit gebrek aan klankverscheidenheid, en de onophoudelijke terugkeering van het naauw geluidgevende *en* opmerken. Bijna alle zoogenaamde vrouwelijke of slepende rijmen toch hebben bij ons dien dompigen eindklank. B. v.:

De nacht in 't starrekleed verdreef des zonlichts glansen,
Reeds stierf de laatste blus aan 's hemels westertransen.

en zoo:

De maan verdween, geen star blonk aan de hemelbogen,
'k Zag niets; de schepping scheen voor mij in 't niet vervlogen.

Somtijds slechts wisselt met dat *en* het even slaperige *er* af. *Kluister* b. v. *duister*. — Dit eene en andere is niet minder eentoonig dan der Franschen vervelende *stomme e* in de slotlettergreep hunner *rimes féminines*. B. v.:

A peine nous sortions des portes de Trezène.

L'oeil morne maintenant et la tête baissée,
Sembloient se conformer à sa triste pensée.

Et du sein de la terre une voix formidable
Répond en gémissant à ce cri redoutable.

Vergelijk daar eens tegen de onophoudelijke afwisseling van eindgeluiden in de Latijnsche verzen. B. v.

Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris

enz. enz. — Inderdaad, *Mevrouw van Staël* mogt te regt

van de *terminaisons* SOURDES der Duitsche, en voeg er bij der Fransche talen, spreken. Geen wonder dus ook, dat het rijm in Grieksche en Latijnsche verzen ondragelijk luidt. Er is reeds zoo veel klank in die talen, dat van deszelfs vermeerdering door rijmklanken het oor de walg zou steken.

L.

Bladz. 183. Voornaamwoorden enz.

Dat de voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon *Ik* en *Gij* in geene taal een onderscheiden geslacht zouden hebben, moet niet zoo onbepaald gezegd worden. Van *Ik* moge het misschien zonder uitzondering gelden, maar, naar het zeggen van deskundigen, zoo als b. v. van VATER, heeft *Gij* in het Hebreeuwsch wel degelijk een tweederlei geslacht of vorm, naar mate men een' man of eene vrouw aanspreekt.

De geslachtsaanwijzing in de voornaamwoorden van den derden persoon is in de meeste talen al zeer naauwkeurig, zoodat zelfs b. v. het Fransch, waarin men anders geen' vorm voor het onzijdige geslacht kent, hetzelfde toch in de gemelde Pronomina nog *meer of min* schijnt uit te drukken. *Il* dus in het Fransch voor het mannelijke *hij*; *elle* voor het vrouwelijke *zij*, en soms *ce* of *ceci* of *cela* voor het onzijdige *het*. B. v. *Il n'est pas beau, elle n'est pas belle, ce n'est pas beau.* (HIJ, ZIJ, HET is niet schoon). Nog duidelijker evenwel bezigen de Spanjaarden, volgens WAGNER's *Spanische Sprachlehre*, hun *lo, ello, esto, eso, aquello*, als neutrum, en de Engelschen, die overigens geheel geene kenteekenen van geslacht bezitten, het onzijdige *it*. — In het meervoud des derden persoons loopt de geslachtsaanwijzing bij ons-Nederlanders en bij onze Duitsche taalbroeders en taalneven, de Hoogduitschers, de Denen, Zweden enz. wat spaak, want wij moeten met ons meervoudig *zij* zoo-

wel van vrouwen en onzijdige voorwerpen, als van mannen spreken. De Franschen hebben integendeel in den Pluralis hun *ils* voor het mannelijke, hun *elles* voor het vrouwelijk geslacht. En zoo bezitten ook de Italianen, Spanjaarden en andere Romanische volkeren een' dubbelen vorm. Het Latijn drukt daarenboven nog het onzijdige uit. B. v. *Ille, illae, illa dicunt, faciunt*. Maar dolen wij niet verder om in het onafzienbare, mij soms bloot door andere reizigers bekende veld van vergelijkende taalkunde! Wij zullen anders nog bij de Lappen en Samoeden te huis komen.

L.

Bladz. 183. Aangevuld door het voorwerp enz.

Dat de voornaamwoorden — en BLAIR bedoelt hier zeker de Persoonlijke — eerst later in de menschelijke taal ontstaan zouden zijn, en dat men vroeger de voorwerpen-zelve genoemd zou hebben, is op verre na, dunkt mij, zoo zeker niet, ja schijnt mij zelfs, immers ten aanzien van die des eersten en tweeden persoons, aan veel bedenking onderhevig. Voor welk denkbeeld had de mensch eerder een woord nodig, dan voor dat van *ik* en *gij*, en waarmede zoude hij zonder dat *ik* of *gij* zich-zelfen of een' ander, welken hij aansprak, aangeduid hebben? Met een' eigenaam? B. v. ZOU PIET tot JAN gezegd hebben: „PIET — en hierbij diende hij dan wel op zijne borst te kloppen, om te toonen, dat die PIET zijn eigen waarde persoon was — verzoekt JAN om dien appel,” voor: *ik* verzoek *u* om dien appel. Maar waren er bij de eerste vorming der taal dan al eigennamen? — Met eene omschrijving? B. v.: „DE GROOTE (ik) verzoekt DEN KLEINEN (u) om dien appel.” (Wij willen nu maar aannemen, dat PIET groot en JAN klein geweest is.) Maar zouden de woorden, tot het uitdrukken van zulke omschrijvingen nodig, b. v. *klein*,

groot, nu zoo veel eerder aanwezig geweest zijn, dan diegene, welke wij *ik* en *gij* noemen? Ik geloof het niet. Integendeel, het denkbeeld van *Ikheid* en *Gijheid* moest wel mede het eerste zijn, dat den mensch in de hersenen speelde, en dat hij door die substantiva van *ik* en *gij* poogde aan te duiden. Substantieven heet ik ze, want zijn zulks de *persoonlijke* voornaamwoorden in een' zekeren zin niet even zeer, als sommige andere pronomina, b. v. de bezittelijke *mijn*, *zijn*, enz. als eene soort van adjectieven kunnen aangezien worden? Is het ook niet in het oog loepend, en pleit het niet voor de hooge oudheid van dit taaldeel, dat de persoonlijke voornaamwoorden elkander zoo gelijk zien in een aantal talen? Is ons *du*, dat wij voorheen, (gelijk nog de Hoogduitschers) tot één persoon sprekende, gebruikten, niet hetzelfde als het Latijnsche *tu*, 't Grieksche *su*, 't Russische *tu*, 't Fransche *tu* enz. enz. En in hoe veel talen kan men den klank en de gedaante van ons *ik* niet nasporen? Welk eene en andere dan ook zoo vreemd niet zijn zal, als men aan de Etymologische gissing van NIGIDIUS over het Latijnsche *tu*, *ego*, *vos* enz. eenige waarde wil hechten. Zie bladz. 127. Kortom, ik houde onder de woorden, dienende ter uitdrukking van het denkbeeld van zelfstandigheid, de persoonlijke voornaamwoorden al mede voor de oudste, gelijk ik daarvoor onder de verba, tegen sommiger meening aan, het zoogenaamde *verbum substantivum* ZIJN of WEZEN aanzie.

L.

Bladz. 184. Adjectivum enz.

Onder alle hedendaagsche Europésche talen heeft zeker het Engelsch het minst behouden van het vermogen, om, (gelijk BLAIR zegt, dat in 't Latijn en Grieksch plaats heeft) de adjectieven te declinéren, en in getal, geslacht en naam-

val aan het substantief, waartoe zij betrekking hebben, kennelijk gelijk te maken. Het Engelsche adjectief weet — om het half boertend dus uit te drukken — in den stijl van buigen noch plooijen, en staat met eene even onvertrokken tronie, als menige Londensche *Roastbeef*-eter in een Fransch koffijhuis, waar men vaak gelegenheid heeft, het phlegma en de woordkarigheid onzer overzeesche naburen te bewonderen. *Good* (ons goed) blijft van het begin tot het einde eens boeks, en om 't even, of het bij heeren of dames (mannelijke of vrouwelijke substantieven); bij een' enkel persoon, of bij een half dozijn geplaatst worde, in alle eeuwigheden *good*. Geen enkel lettertje verkiest het zich aan het lijf te laten hechten, en terwijl ons Hollandsch *goed* ten minste nu nog eens eene *e*, dan eene *n*, dan eene *r* gelieft aan te nemen, om zich een weinig naar de substantieven, waarop het slaat, te schikken; terwijl het Hoogduitsche *gut*, nog al beleefder, zich daarenboven ook wel eens in *gutem*, *gutes* wil laten metamorphoseren, om des te duidelijker de liverei van zijnen heer, het substantief te dragen, loopt het Engelsche *good* van den morgen tot den avond altijd met denzelfden rok. Scherts en beeldspraak echter daargelaten, moeten wij die stugge onverbuigelijkheid van het Engelsche adjectief aan dezelfde hooggeroemde wijsgeerte der Engelsche taal toeschrijven, waaraan de Heer BLAIR, bi. 173, het geslachtlooze van al het onbezielde in haar ook wil hebben dank geweten? Of is het ook al weét een gevolg van dat door een hutselen van verschillende talen, waaruit het Engelsch gesproten is, en dat men ook als oorzaak van de onverbuigelijkheid zijner substantieven zelve heeft aan te zien? Wij gelooven 't laatste. — Laat ons echter eerlijk bekennen, dat ook onze adjectiva somtijds zoo stijf als palen staan; namelijk achter de werkwoorden *zijn*, *worden* enz. of, zoo als men het noemt, in eene rela-

tieve stelling geplaatst. Alles is bij ons dan ook *goed, goed, goed*. De vrouwen zijn *goed*. Één man is *goed*, en vijf en twintig zijn even *goed*. Het blijft alles zonder eenig geslacht- getal- of naamvalteeken *goed*. Anders de Romansche volkeren. —

L.

Bladz. 186. Werkwoord enz.

Over den aard van hetgeen men in de talen Werkwoord noemt, en over de hoedanigheid van wat door hetzelfde wordt uitgedrukt, verdient bij ons vooral de Hoogleeraar KINKER gelezen te worden, zoo in zijne door het Instituut in hare werken opgenomene *Inleiding tot eene algemeene wijsgeerige theorie der talen*, als in zijne scherpzinnige beoordeeling der Spraakleer van den Heer BILDERDIJK. Schoon men het begrip van *schijnen, loopen, schrijven, lezen* meer of min kan omschrijven door *schijnend, loopend, schrijvend zijn*, wordt echter door die omschrijving niet volkomen de zelfen werkdadige kracht van het verbum uitgedrukt. Onze denkbeelden zouden eene flauwe terugkaatsing in den spiegel der taal vinden, als wij, om de voorstelling b. v. van *de zon schijnt*, aan te duiden, dat werkwoord *schijnen* misten, en slechts het adjectivum (want dit zou het dan worden) *schijnend* met het verbum substantivum *zijn* vereenigen kunnende, zeggen moesten: *de zon is schijnend*. Er is toch altijd meer of min een onderscheid tusschen *de zon schijnt*, en tusschen *de zon is schijnend*, niettegenstaande es talen zijn, waarin men sommige tijden van het werkwoord slechts op de laatstgemelde wijze kan uitdrukken.

L.

Bladz. 187. Onbepaalde wijze zou de naam enz.

Daarom moet men ook, gelijk onze voortreffelijke oud-

Nederlandsche taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE te regt heeft aangemerkt, de onbepaalde wijze als den wortel of grondslag van het werkwoord aanzien, en niet met den Heer BILDERDIJK, ADELUNG en anderen den Imperativus daarvoor houden. Het onbepaalde en vormlooze van den infinitivus stemt veel meer met den kindschen toestand der eerste spraakuitvinders (om ze met BLAIR dus te noemen) overeen, dan het reeds meer afgetrokken en meer ingewikkeld begrip, door de gebiedende wijze uitgedrukt. Let maar eens op kinderen, die pas beginnen te spreken! Te kennen willende geven, dat zij - zelve of anderen iets verrigten moeten, zullen zij, al stamelend, zeggen: *Vader loopen, Moeder opstaan*, voor Vader, Moeder moeten loopen, opstaan, of wel voor Vader, Moeder loopen, staan op. *BETJE schreijen*, voor BETJE schreit of schreide. *MIETJE boek geven*, voor MIETJE, geef mij dat boek! Kortom, zij zullen altijd het verbum in deszelfs geheel onbepaalde, in deszelfs vormen gedaantelooze wijze (en wat is de infinitivus anders?) gebruiken. Maar men heeft zich misschien daardoor laten misleiden, dat zulke kinderen — en, naar hen te rekenen, volkeren in den staat der kindschheid — wel eens bij verkorting *Vader loop, BETJE schrei*, voor het gemelde loopen, schreijen zullen zeggen, en die verkorting heeft men als imperativus aangezien, omdat zij daarmede uiterlijk in vorm overeenkomt. Men vergeet echter, dat het ware wezen dier verkorting, hoe ook naar buiten zich vertoonend, altijd infinitivus blijft. Wat doet er de vorm toch toe? Alle Engelsche infinitieven, b. v. (*to*) *hear, speak, sing, do, make* enz. hebben het aanzien van imperatieven, want *hear* beteekent in het Engelsch zoo wel *hooren*, als *hoor!* Zijn het daarom nu echter imperatieven, en geene infinitieven? — Men zegt: de imperativus is het kortst, het meest éénlettergeregig in zijne gedaante, en daardoor de ei-

genaardigste wortel en grondslag van het verbum. Zeker is ons *hoor* korter, en schijnbaar meer louter wortelachtig, dan ons *hooren*, maar is het dit ook in 't Engelsch? En is dan de indicativus (*ik*) *hoor* niet even kort? Zal die dan ook al ouder zijn, dan de infinitivus? Maar wie durft ook beweren, dat bij den eersten oorsprong der taal de infinitivus niet éénlettergrepig geweest zijn kunne, en dat er onze uitgang *en* niet later eerst is aangehangen? Niet de uiterlijke vorm, niet het langere of kortere van gedaante der werkwoordwijzen, maar derzelver inwendige aard en het begrip, door hen uitgedrukt, moeten ons leeren, in welke van haar men den eersten grondsteen van dat kunstig gebouw, hetwelk wij verbum noemen, te zoeken hebbe. En dan, herhaal ik, kan zulks, naar den gang van den menschelijken geest, niet wel anders dan de infinitivus geweest zijn. —

L.

Bladz. 188. Gemeenlijk drie hoofdverdeelingen des tijds enz.

SCHILLER heeft de drie hoofdafdeelingen van den tijd, het Toekomende, het Tegenwoordige, en het Voor- of Verledene (want beide kan men zeggen) fraai geschilderd in de volgende korte dichtregels, 't begin uitmakende van zijn dichtstukje: *Spruch des Confucius* (Zeggen van CONFUCIUS, den bekenden oud-Chinéschen wijsgeer):

*Dreifach ist der Schritt der Zeit.
Zögernd kommt die Zukunft angezogen,
Pfeilschnell ist das Jetzt entflohen,
Ewig still steht die Vergangenheit.*

Hetwelk men vertalen kan :

*Drievoudig zweeft de Tijd daar heen —
De Toekomst naakt met trage schreden ;
Snel , als een pijl , ontvliegt het Heden ,
En eeuwig stit staat al 't Voorleên .*

Daar ik hier toch aan 't vertolken geraakt ben , gunne men mij , dat ik ook ter loops aan de overige coupletten van dit zinnijk dichtstukje een Hollandsch kleedje aantrekke . Zoo een paar dichtregelen , al behooren zij niet regtstreeks tot het onderwerp , verlevendigen de aandacht . — Dus gaat SCHILLER voort :

*Geen verwijt , geen morrend klagen
Schoeit der Draalster wieken aan ,
't Heden blijft steeds voorwaarts jagen ,
Vrees , noch aarsling doet het staan ;
Tranen , boete , noch gebeden
Leeren wissling aan 't Voorleden .*

*Wilt gij , dat u op de reis door 't leven
Vrij- en Blijheid tot aan 't graf omzweven ,
Kies de Draalster dan tot raad ,
Niet tot werktuig van uw daad ;
Kies uw' vriend niet in wat vliedt ;
't Blijvend zij uw vijand niet !*

L.

Bladz. 189. Verleden tijd — Engelsch enz.

Het Engelsch wint het dus van ons in hoeveelheid van vormen , om het voorledene uit te drukken ; want wij hebben slechts één' absoluut voorleden tijd , gelijk men 't noemt ; namelijk ons *ik heb geschreven* , en twee vormen voor het meer relatief verleden , te weten *ik schreef* en *ik had ge-*

schreven. In alles dus drie vormen. Immers het *ik was schrijvend*, dat, zoo als BLAIR zegt, in den Engelschen stijl het Latijnsche *scribebam* uitdrukt, is bij ons zonder stijfheid moeilijk te gebruiken. Evenwel klinkt het niet ongewoon bij ons te zeggen, b. v.: *Ik was juist bezig met schrijven, toen het aardige meisje binnentrad*, welke zeker wat langwijlige omschrijving vrij naauwkeurig dat Engelsche *I was writing* afbeeldt. De Franschen hebben nog meer verscheidenheid van tijden ter aanduiding van het verledene. Zoo zeggen zij *J'écrivais, j'écrivis, j'ai écrit, j'avais écrit, j'eus écrit, j'ai eu écrit*, welk eene en andere, vooral het tweederlei praeteritum *j'écrivais* en *j'écrivis* (zijnde het laatste hun zoogenaamd *prétérit historique*), den Fransch schrijvenden vreemdeling op veel hersenbrekens te staan komt. En, om de waarheid te zeggen, de regels, die de Fransche taalkundigen daarover geven, zijn dikwerf zoo fijn en spinragachtig, dat men, als de reus in de oud-Noordsche fabelkunde, het gras moet kunnen zien en hooren groeijen, om ze regt te begrijpen, weshalve dan ook die spitsvondige Heeren-zelve het over derzelver toepassing niet altijd eens zijn. Vooral geldt dit van hun *j'écrivais, j'écrivis, je faisais, je fis, j'aimais, j'aimai* enz., of van het onderscheid tusschen hun zoogenaamd *imparfait* en *passé défini*. — Wij goede Hollanders, ons vermetende de *langue universelle* — zoo noemen de Franschen in alle bescheidenheid hunne taal — te schrijven, zondigen er ieder oogenblik tegen, daar wij ons over 't algemeen in onzen Hollandschen stijl niet veel ophouden met haarkloverijen over ons *ik schreef* en *heb geschreven*, welke twee tijden wij al zeer dikwerf, zoo niet bijna altijd, door elkander gebruiken kunnen. Men moge intusschen lezen, wat de twee letterkundige Dioskuren BILDERDIJK en KINKER, de eerste in zijne *Spraakleer*, de andere in zijne schrandere

beoordeeling derzelve, daarover gezegd hebben, waarvan echter het eene en andere misschien meer theoretisch dan praktisch of *taalgebruikelijk* waar is. Over de Fransche praeterita raadplege men WAILLY, BOISTE en andere dergelijke Fransche taalkundigen, wier juist oordeel en scherpzinnigheid inderdaad allen lof verdienen. Met Etymologische nasporingen houden de Heeren aan de *Seine* zich niet bijzonder veel op, maar in alles wat tot het praktikaal gebruik der taal betrekking heeft, zijn hunne veelvuldige Spraakkunsten al zeer naauwkeurig en volledig. Alles is haarfijn uitgepluisd.

L.

Bladz. 190. Eenvoudigen toekomstenden tijd enz.

Den eersten kan men met sommige taalkenners het *futurum absolutum*, of wel *futurum simplex*, den tweeden het *futurum exactum* of wel *futurum compositum* (*Futur composé* bij de Franschen) heeten. De Romanische talen, het Fransch, Italiaansch enz., hoe veel lammer zij ook ter gang zijn, dan hare Moeder, het Latijn, en hoe hompelend zij hare schreden op de krukken van hulpwoorden (gelijk wij hierboven bij de Declinatie gezien hebben) moeten voortsleepen, hebben echter in de conjugatie der verba iets meer van den levendigen en vluggen tred harer gemelde Mama behouden; dan die spraken, welke men de Germaansche of Duitsche heet, en tot wier aloude en deftige familie ons Nederlandsch de eer heeft te behooren. Wij zien dit onder anderen in den absoluut- of eenvoudig-toekomstenden tijd, welken de Franschen b. v. door verandering van eindklank in het werkwoord-zelf uitbeelden, als in *j'écrirai*, *je ferai*, terwijl wij daartoe de kruk van *zullen* onder den arm moeten nemen. Onze Germaansche taalbroeders, de Hoogduitschers bezitten hier gemakshalve een' dubbelen kruk,

naarmate zij of meer een Futurum van vrijen wil, of meer een' toekomenden tijd van dwang hebben aan te duiden. In 't eerste geval toch zeggen zij *ich werde schreiben*. In het tweede, komen zij met *zullen* te voorschijn, bij hen *sollen* luidend. *Er soll schreiben!* Iets soortgelijks heeft bij de Engelschen plaats.

L.

Bladz. 190. Ik word bemind enz.

Hier heeft het Engelsch, van afkomst anders eene eerlijke Duitsche taal, maar sinds den inval van WILLEM DEN VEROVERAAR, geheel en al verwilderd en geromaniseerd, een leelijk gebrek van het Fransch overgenomen, dat ten bewijze kan strekken der waarheid van het oude zeggen: kwade zamensprékingen bederven goede zeden. Om namelijk het Passivum uit te beelden heeft het geen ander middel dan *zijn*, terwijl het ons *bemind worden*, dat toch nog iets anders soms is, dan *bemind zijn*, even moeilijk kan vertalen als de Franschen dit doen kunnen; die namelijk ons *bemind worden* en *bemind zijn* door *être aimé* moeten overbrengen, en bij wie ons *ik word bemind*, en *ik BEN bemind* beide *je suis aimé* (in 't Engelsch, zoo als BLAIR zegt: *I am loved*) zal luiden. — Het is voor het overige merkwaardig, dat, ofschoon de meeste Duitsche talen, even als zoo vele andere, het Passivum tegenwoordig altijd door middel van hulpwoorden, en niet door verandering in het werkwoord-zelf moeten omschrijven, men echter in diegene harer, welke de Scandinavisch-Duitsche genoemd worden, te weten in het Deensch, Zweedsch en oud-IJslandsch, ook nog een Passivum op zijn Grieksch en Latijnsch aantreft. Zoo beteekent toch *skénke* in het Deensch schenken, *skénkes* met bijvoeging der *s* geschenken worden; *hora* in 't Zweedsch

hooren; *höras* gehoord worden. Hulpwerkwoorden zijn echter ook dikwerf bij deze onze taalnichten in zwang. —

Vergelijk mijne *Schets van een overzigt der Duitsche taal of der Germaansche taaltakken.*

L.

Bladz. 190. Modi of Wijzen.

BLAIR spreekt hier slechts van vier wijzen, gelijk het Latijn er dan ook maar vier telt. In den aard der zaak kunnen er echter meer zijn, want b. v. de handeling, in het werkwoord bevat, kan ook wenschender wijze plaats hebben, en dan ontstaat de *Optativus Modus*, voor welken de Grieken een' bijzonderen vorm in hunne taal hadden, en die bij ons zich soms ook meer of min door eene verandering in het werkwoord - zelf aanduidt. B. v. *God geeft* wordt wenschender wijze veranderd in *God geve!* Bij de Latijnen verschuilt zich de Optativus onder den Subjunctivus, b. v. *DET Deus!* of *Deus DET!* En zoo ook bij de Franschen *Que Dieu nous soit propice!* Optativus en subjunctivus smelten bij ons ook wel eens, wat den vorm van het verbum aangaat, in een. Behalve de Optativus zou ook nog onder de Modi de *vragende wijze* in aanmerking komen, die zich echter in de talen zelden door eene verandering in den vorm van het werkwoord, maar zeer dikwerf door eene veranderde woordschikking kenteekent. Bij ons ten minste verplaatst zich dan de persoon van het werkwoord, in stede van vóór, achter hetzelfde. B. v. *Hij leeft* wordt, met ver-zetting van *Hij*, vragend *Leeft Hij?* Zoo ook de Franschen: *Il vit encore; Vit-il encore?* Bij de Latijnen evenwel is die verplaatsing zoo streek houdend niet. Zij hechten bij vragen echter dikwerf de woordjes *ne*; *n* enz. aan 't werkwoord. Het stellige *Vis mecum ire* b. v. wordt vragend *Vis-NE mecum ire?* 't Zelfde als ons *Wilt gij NIET met*

mij gaan? De veranderde woordschikking intusschen, die in eene vragende rede bij ons plaats heeft, treffen wij ook dikwerf buiten de vraag in onzen stijl aan. B. v. *Dien man HEB IK heden nog gezien; WIL HIJ 't niet doen, zoo moge hij het laten. Morgen ZAL IK komen* enz. enz. Niet alzo de zoo even aangehaalde Franschen. Dit en onze geheele woordschikking in het algemeen, zoo als zij telkens wisselt, naarmate eene rede 1) stellig, 2) afhankelijk of 3) vragend is, maakt onzen stijl, even als dien onzer Hoogduitsehe bureu, voor vreemden mogelijk te leeren. Den Franschman moeten er, dunkt mij, de zweetparelen bij op het aangezigt staan. De Heeren BILDERDIJK, KINKER en anderen hebben uitmuntende dingen gezegd over onze woordschikking, in verband beschouwd met de Modi onzer werkwoorden. Ook ADELUNG in zijn *Umständliches Lehrgebäude u. s. w.* verdient hier eene loffelijke melding.

L.

Bladz. 191. Grieksch, 't volmaaktst enz.

Sommige geleerden, die hun werk van de beoefening der Sanskritische of aloude taal van Indië, gemaakt hebben, beweren, dat het Sanskritisch nog naauwkeuriger en volmaakter vormen voor declinatie en conjugatie heeft, dan het Grieksch. Ik durf daarover geene uitspraak doen. In het Grieksch echter beginnen zich in de conjugatie van het werkwoord ook reeds hier en daar de omschrijvende hulpwoorden te vertoonen, maar zeker het Latijn bezigt ze in het Passivum nog meer. Immers de perfecta en plusquam perfecta van 't zelve kunnen in de laatstgemelde taal niet anders dan door middel van het werkwoord *esse*, ons *zijn* of *wezen*, worden uitgedrukt. B. v. *amatus sum, amatus eram*, ik ben bemind *geworden*, ik was bemind *geworden*; waarin ongelukkig de dubbelzinnigheid heerscht, dan het ook een-

voudig beteekenen kan: *ik ben bemind, ik was bemind*. Daar nu de hulpwoorden reeds meer of min in de Latijnsche conjugatie wortel geschoten hadden, kan het even min, ja nog minder dan in de declinatie, ons bevreemden, dat, bij de overstroming der Noordsche barbaren, die hulpwoorden de echte, ware conjugatie bijna geheel uit de nieuwere, zoo Romanische als Duitsche spraken, verdrongen hebben, en dat de meeste tijden thans door *zijn* en *hebben* gevormd worden. Al de redenen toch, die de verbanning der echte, door casus-teekenen in de woorden-zelve gewrochte declinatie veroorzaakten, en die wij hier boven hebben opgenoemd, pleiteden nog sterker voor het ostracismus der echte, ware conjugatie. Hoe zou men al die onderscheidene eindklanken onthouden hebben? Daarenboven zijn er in de oude volkstaal en volkstongvallen van *Rome* misschien reeds meer hulpwoorden gebruikt, dan men wel vermoedt. Lezen wij toch bij de Blijspeldichters niet wel *habeo compertum, habeo cognitum* voor *comperi, cognovi*? Is ook zelfs in den deftigen schrijfstijl *amaturus, lecturus sum* enz. voor *amabo, legam*, niet gangbaar? Ja, is het niet zelfs mogelijk, dat in den grond de conjugatie door hulpwoorden ouder is, dan hetgeen wij nu echte conjugatie noemen; gelijk er toch is, die vermoeden, dat de Latijnsche conjugatie-klanken, b v. *amo, amavi, amaveram*, niets anders zijn dan zamentrekkingen van den wortel des werkwoords met de tijden der hulpwoorden *sum* en *eo*, zoodat *amo* voor *ama-eo*, *amabam* voor *ama-ibam*, *amavi* voor *ama-ivi* zou staan. — Hoe 't intusschen hier mede zijn moge, wij leven thans onder de langwijlige en vervelende regering der hulpwoorden, en, in stede van dit of dat denkbeeld door één woord te kunnen uitdrukken, gelijk de Romeinen konden, hebben wij er vaak een half dozijn noodig. Hoe kort is het Latijnsche *ametur, amandus, amabuntur* enz., hoe ellenlang, hoe slepend en slaperig ons dat

hij bemind worde, of laat hem bemind worden, ons zullende of moetende bemind worden, ons zij zullen bemind worden enz. Immers, ten gevolge van het gemis der conjugatie in het werkwoord - zelf, moeten wij nu ook altijd den persoon *hij, zij* of *gij* er bij voegen, terwijl men dien persoon in den Latijnschen stijl kan weglaten. *Amo* toch is zoo goed en duidelijk als *EGO amo*, ja zelfs gebruikelijker. Als men hier nu die karrevrachten van *de*, en *den*, en *des*, en *der*, en *van*, en *aan*, en *met*, en *door* bijvoegt, die wij op elke bladzijde gebruiken, en die de Romein in zijne taal bijna niet kende, behoeft men dan te vragen, waarom men soms voor hetzelfde denkbeeld tegen vier regels Latijn zes regels Hollandsch, Fransch enz. noodig heeft? Al hetgeen voorts hier boven door mij van de muzikale verscheidenheid en den rijkdom van eindklanken in de Latijnsche en Grieksche declinatie gezegd is, geldt ook van de conjugatie dier talen. De bloote conjugatie van *amo* is reeds muziek voor het oor. — Integendeel, bij ons *ik bemin, gij bemint* enz., dat altijd schier even dof en toonloos blijft, valt men half in slaap. In dat opzigt, (wat namelijk de conjugatie aangaat) hebben de Romanische talen nog iets meer van het muzikale harer moeder behouden, 't welk zij anders in de declinatie deerlijk verloren hebben. Om b. v. bij het Fransch maar te blijven, dat iedereen toch het beste kent, het is niet te ontveinzen, dat in woorden, als *j'aime, j'aimais, aimons, j'aimerai, aimé, aimâmes, aimèrent, aimassions, aimant* enz. nog wat meer levendigheid, verscheidenheid en helderheid van klanken heerscht, dan in de eindklanken van ons *beminnen*, van 't Hoogduitsche *lieben*, het Engelsche *love*, of het Deensche *elske*. Bijster evenwel valt er ook al niet op te stoffen. Oortreffender en luider van galm zijn de eindklanken der Italiaansche en Spaansche conjugatie. Dit doffe van klank echter in de tijdvoeging, waarvan wij onze taal

en hare Duitsche zuster en nichten niet durven vrijpleiten, was vroeger noch in de conjugatie, noch in de declinatie aan de Germaansche talen eigen. Men neme eens Opper- of Nederduitsch uit de vierde en volgende tot aan de tiende eeuw toe, zoo zal men in hetzelfde den klank veel helderder gekleurd, veel meer eindiging op vokalen, veel meer open *e*, veel meer *i*, *o*, *u*, in plaats van onze tegenwoordig meestal toonlooze, gedempte uitgangen op de stomme *e*, op *en*, *es* enz. vinden. Een paar proeven ten voorbeeld. *Kuni*, (kunne geslacht) en op dezelfde wijze *arbi* (erve), *badi* (bed) enz. wordt in het oudste bekende Duitsch aldus gedeclineerd: Enkelvoud *kunt*, *kunjis*, *kunja*, *kuni* enz. Meervoud *kunja*, *kunjis*, *kunjam*, *kunja*. *Hairto* (hart), en zoo ook *augo* (oog), *namo* (naam), *ubilo* (euvel), luidt in het enkelvoud *hairto*, *hairtins*, *hairtin*, *hairto* enz.; in 't meervoud *hairtona*, *hairtone*, *hairtam*, *hairtona*. In later oud-Hoog- of Frank-Duitsch vervoegt men *visc* (visch) tot: *visc*, *visces*, *visca*, *visc*, *viscû*; en in 't meervoud: tot *viscû*, *viscû*, *viscum*, *viscû*. *Sunu* (zoon) heeft de onderscheiden uitgangen van *sunu*, *sunes*, *sunju*, en in 't meervoud soms *sunî*, *suneo*, *sunim*. Ons geluk of heil luidt er *heilî*, en verandert, even als b. v. *alti* (oude, ouderdom), *meniki* (menigte), *stilli* (stiltè), *sconi* (schoonheid) enz. soms in *heilono*, *heilim*. Haan heet *hano* en wordt, gelijk andere soortgelijke woorden, b. v. *chnapo* (knaap), *cholo* (kool), *chrampo* (kramp), *haso* (haas), *mano* (maan), *dumo* (duim) enz. in de declinatie soms tot *hanin*, *hanun*, *hanon*, *hanono*, *hanom* enz. 't Oud-Saksich verbuigt *fisc* (visch) in sommige naamvallen tot *fiscas*, *fisca*, *fisce*, *fiscu*, *fiscos*, *fisco*, *fiscun* of *fiscon* enz. 't Oud-Friesch maakt er somtijds *fisk*, *fiskes*, *fiske*, *fiskar*, *fiska*, *fiskum* van. En zoo gaan *boda* (bode), *hona* (haan), *hera* (heer), *maga* (maag), *neva* (neef) enz. soms bij de oud-Friezen in *honena*, *honum*

enz. over. Hoe veel afwisseling van geluiden! Is het niet soms, of men Italiaansche woorden hoort? — De conjugatiën in onze oud-Duitsche talen vertoonen even veel rijkdom en verscheidenheid van eindklanken; *slēpa* (ik slaap) wordt b. v. in 't Gothisch geconjugueerd *slēpa*, *slēpis*, *slēpith*, *slēpam*, *slēpith*, *slēpand* enz.; *salbō* (ik zelf) luidt *salbō*, *salbōs*, *salbō*, *salbōm*, *salbōth*, *salbōnd*. Voorts *salboda* (ik zalfde) enz. Eene soortgelijke rijke mengeling van geluiden leveren ook de conjugatiën der overige oud-Duitsche dialekten op. Van lieverlede verdooft die galm en klank echter, tot dat eindelijk de vroeger schitterende kleuren in het tegenwoordige matte graauw en grijs geheel overgaan.

L.

Bladz. 192. In het werkwoord-zelf ingelijfd enz.

Het blijft nog altijd de vraag, of men de conjugatie door middel van hulpwoorden niet voor ouder hebbe aan te zien, dan die door veranderde uitgangen. En die uitgangen-zelve, zijn ze, gelijk wij reeds vlugtig aanstipten, aanvankelijk niet misschien afzonderlijke woorden geweest, woorden, die later met het verbum in een zijn gegroeid? MURRAY onder anderen, hier boven bl. 49 door ons aangehaald, is van dat gevoelen in zijne *History of the European Languages*. Immers, hij houdt alle uitgangen, zoo wel van declinatie als conjugatie, voor oorspronkelijk op zich-zelf gestaan hebbende woorden. En zoo ook alle voor- en achtervoegsels van afleiding, van welk laatste de *taalreus* JAKOB GRIMM ergens insgelijks eene soort van vragenden wenk geeft. Maar dit onderwerp verliest zich in den nacht van het eerste ontstaan der talen, eenen nacht, waarin de niet zelden onzekere lamp der Etymologie slechts hier en daar een' matten schemerstraal kan doen flikkeren, — Het af-

getrokkene voor het overige der hulpwoorden kan ik met BLAIR nog niet zoo duidelijk gevoelen. Is *hebben* b. v. zulk een afgetrokken denkbeeld, en wordt er zoo veel diepzinnigheid toe vereischt, om hetzelfde aan een ander verbum te knoopen en er dan den voorleden tijd mede uit te drukken? Licht in *ik heb geloopt* niet zeer begrijpelijk de voorstelling opgesloten: ik heb het doen, de werking van loopen, het geloop reeds weg, reeds verrigt? En is in *ik ben geslagen* niet even duidelijk het denkbeeld bevat: ik ben geweest in den toestand van het geslagen zijn, of ik ben het voorwerp van het slaan geweest? Inderdaad, het is, mijns inziens, veel moeilijker te verklaren, hoe men wel in het eerst op den inval is geraakt, om b. v. het voorledene blootelijk door eene enkele verandering van klank aan te duiden, en zulks vaak niet eens nog op het einde, maar midden in het verbum; gelijk toch op de laatstgemelde wijze in de Duitsche talen het imperfectum zoo dikwerf gevormd wordt. *Ik lees* b. v. is tegenwoordig, *ik las* (met verandering van *e* in *a*) is voorleden. En zoo *ik schrijf*, *ik schreef*; *ik loop*, *ik liep*; *ik sluit*, *ik sloot* enz. enz. Zeldzaam inderdaad, en waarvan niemand nog de reden opsporen kan, schoon BILDERDIJK en TEN KATE er een' gooi naar gedaan hebben. — Intusschen zijn juist deze zoogenaamde *ongelijkvloeiende* (of, gelijk GRIMM ze noemt, *sterke*) verba al mede de oudste in de Duitsche talen, terwijl velen der *gelijkvloeiende*, of diergenen, die het imperfectum, zonder vokaalverandering in 't midden des woords, door de aanstaarting van eene syllabe aan het einde deszelven uitdrukken, b. v. *ik hoor*, *ik hoorde*; *ik leef*, *ik leefde*, buiten kijf van jonger dagteekening zijn. Het behoort tot de uitstekende verdiensten van onzen oud-Hollandschen taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, dat hij de regelmaat dezer ongelijkvloeiende, in Duitschland onverstandig nog door zoo

velen onregelmatig genoemde verba zoo scherpzinnig uit een gezet heeft, zoodat zelfs een GRIMM in onze dagen zich niet heeft geschaamd voor een deel in deszelfs voetstappen te treden.

L.

Bladz. 193. Zijn, hebben, zullen enz.

Men mag er ons *worden* (vermoedelijk zoo veel als een' aanvang nemen, beginnen oorspronkelijk beteekenende, en niet onwaarschijnlijk met het Latijnsche *ordiri* zamenhangende) wel bijvoegen, maar in het Engelsch gebruikt men dat woord niet, gelijk hier boven reeds gezegd is, zijnde het Engelsch hierin tot zijn nadeel door het Fransch verbasterd. Om evenwel in het gebruik van die langdradige en vervelende hulpwoorden aan de overige Duitsche talen, waartoe het Engelsch in de dagen zijner kindschheid behoorde en nog voor een groot deel behoort, geen haarbreed toe te geven, hebben de Engelschen duizend malen een hulpwoord in den mond, dat zij zeer goed zouden kunnen missen, daar het in den grond geheel overtollig is, en niets meer zegt dan hetgene onze wel eens wat *ikzuchtige* Overkanaalsche bureu buiten dat even duidelijk te kennen zouden geven. Ik bedoel het Engelsche (*to do*), ons *doen*, dat ieder oogenblik vóór de werkwoorden dier taal geplakt wordt; b. v. *How do you do?* letterlijk: hoe doet gij doen, d. i. *hoe vaart gij? do you write?* schrijft gij, letterlijk: *doet gij schrijven? Did he hear it?* hoorde hij het, letterlijk: *deed hij het hooren?* Wij moeten evenwel den Engelschen het bezigen van dit langdradig inschuifsel niet al te euvel duiden. Het was toch voorheen in andere Duitsche talen, b. v. in oud-Hoog- en Nederduitsch, ook wel in zwang, en zelfs in *Groningen* kan men het nog telkens in de volkstaal (die, als 't Friesch, vele Engelsche eigenaardigheden heeft) aantreffen; b. v. *hij deed*

bedanken voor hij bedankte; hier doet men 't mangelen voor hier mangelt men. Vergelijk de door de Faculteit der Letteren van de Groningsche Hoogeschool bekroonde Latijnsche prijsverhandeling van mijnen voormaligen geëerden leerling, den Heer Predikant J. s. SWAAGMAN, *over den Groningschen tongval.*

Moeijelijk is de uitlegging en afleiding van het hulpwoord *zullen*. Wat zegt eigenlijk *ik zal schrijven*? Hoe is men op het denkbeeld gekomen, om door dat *zullen* het begrip van het toekomstige eener handeling uit te drukken? Het met *sullen*, *zeulen*, in den zin van *glijden*, in verband te brengen, als lage er het denkbeeld van een voortgliden, voort-sullen of voortzeulen in de toekomst in opgesloten, is, met verlof van de Heeren Etymologen, wat al te kluchtig. Ik weet het niet, maar wel, dat het woord reeds overoud moet zijn, want eene van de oud-Noordsche *Nornen* of Schikgodinnen, die over de toekomst beschikte, wordt reeds de *Zullende* geheeten.

L.

Bladz. 193. Adverbia enz.

De definitie, in den vertaalden tekst, van het adverbium gegeven, als dienende om eene zaak nader te bepalen, hangt aan het begrip van hetzelfde als een wijde zaak om de leden. Niet om eene zaak, maar om de werking of eigenschap eener zaak nader voor ons verstand te wijzigen, strekt het Bijwoord. Bij Adjectieven en vooral bij Verba, niet bij Substantieven, komen dus de Bijwoorden te pas, gelijk de naam-zelf aanduidt. *Zeer groot*, *zeer schreeuwen* zal men zeggen, niet *zeer man*, *zeer vrouw* enz. Na den Engelschen tekst hier echter nader vergeleken te hebben, zie ik, dat het gebrek in de vertaling schuilt, want BLAIR spreekt niet van eene zaak, maar van eene handeling, die door het ad-

verbium gewijzigd wordt. — Bijwoorden zijn voorts niet minder noodzakelijk in de taal, dan adjectiva. Heb ik toch een adjectief noodig, om b. v. uit te drukken het denkbeeld van een *HARD looper*, niet minder noodig is mij het adverbium *hard*, om te kennen te geven, *HARD loopen*. Er is dus geen grond voor, om met BLAIR juist de adverbia in 't algemeen als later ingevoerd in de taal te beschouwen. En ieder adjectief is immers ook van zelve een adverbium, als het bij een verbum geplaatst wordt, gelijk dus in onze en de meeste overige Duitsche talen de adjectiva, wanneer zij adverbialiter gebruikt worden, zeer dikwerf niet eens eenige liverei van deze hunne bediening aannemen. *Hard* loopen b. v. is *hardELIJK* loopen, *goed* praten is zulks *goedELIJK* doen; iedereen gevoelt, dat *hard* en *goed* hier geene adjectiva, maar adverbia zijn, en daardoor van zelve even oud, als die adjectiva. Dat echter *sommige* adverbia van later oorsprong zijn en afgeleid van andere woorden mag men gereedelijk toestemmen. Ook valt het in onze Nederlandsche taal elk een in 't oog. Wat is *thans* b. v. anders dan zamentrekking van *te hands*, *t' hands*, gelijk het voorheen ook zoo geschreven werd, en de Franschen hun *maintenant*, letterlijk *handhoudend* op dezelfde wijze van den tijd gebruiken? * Wat *vaak* anders dan veelvoudig; wat *omstreeks* anders dan om dien trek of die streek; gelijk *omtrent* zoo veel als omtredend is, dat is, liggend binnen den kring der treden, die ik rondom iets heen doe, en dus in de buurt, streek, omtrek, of omstreek van iets? Is *misschien*,

---

* *Te hands* is wat *ter*, *bij* of *voor de hand* is, en beteekent dus, op den tijd toegepast, den tijd, die het naast bij de hand, die op dit eigen oogenblik daar is. Met het Fransche *maintenant* (ons *thans*) is zulks hetzelfde geval. *Vaak* staat bij afkorting voor *menig vaak*, dat is, menigvoudig, in 't Hoogduitsch *mannigfaltig*.

gelijk overbekend, iets anders dan verbastering van *mag schiën*, d. i. het mag geschieden, het is mogelijk, dat het gebeure, op dezelfde wijze als de Franschen zeggen *peut-être*, voor *il peut être*, en als wij ter aanduiding van hetzelfde denkbeeld ook wel *mogelijk*, *welligt* (Hoogd. *vielleicht*) gebruiken? En *heden* is het niet het Latijnsche *hodie*, dat in die taal uit *hoc die* verbasterd is, gelijk *pridie* uit *priori die*, *perendie* uit *peremto die*, *nudius* uit *nunc dies* enz. En *aanstonds* is het niet 't zelfde als van *stonden aan* en daaruit gevormd, terwijl men daarvoor ook wel *regtervoort*, dat is, in rechte voer of vaart naar iets, en dus in den kortsten tijdsafstand, zeide? Is, gelijk ons *stond* van *staan* is, zoo niet het Latijnsche *statim*, hetzelfde als ons *aanstonds* beteekenende, van *stare*? En *allengs* of *allengskens* is het niet *al langs*, d. i. al langzamerhand, al van lieverlede, welk *lieverlede* (van 't oude *liden*, d. i. gaan) nagenoeg 't zelfde aanduidt? Men denke hierbij aan het Latijnsche *pedetentim*, letterlijk *quasi pedem tendendo* uitdrukking. Zie vossrus. Genoeg, men kan zoo niet alleen in onze, maar ook in andere talen vrij duidelijke afleidingen van een aantal adverbia geven. Sommigen echter bergen hunne wortels zoo diep, dat al het Etymologische delven naar dezelve vruchteloos is.

L.

Bladz. 194. Voegwoorden en voorzetsels enz.

Als ik bij v. zeg: Ik geloof niet, DAT hij komen zal, WANT hij is ziek, verbindt de conjunctie *dat*, mijne voorstelling: *ik geloof niet* met die van het *zullen komen*, en het woordje *want* knoopt deze beide voorstellingen weêr aan die van *het ziek zijn*. Een kind, dat pas begint te sprekken en nog geen begrip heeft van conjunctiën, zal, zonder samenhang, die drie voorstellingen aldus uitdrukken: ik geloof niet,

hij zal niet komen,

hij is ziek,

en nog minder begrip van taal hebbende, geene conjugatie nog kennende, zal het zeggen:

ik niet gelooven,

hij niet komen,

hij ziek zijn,

in welker voege men ook wel volwassenen eene vreemde, hun meerendeels nog onbekende spraak zal hooren radbraken. Hoe dikwerf hebben wij niet de Franschen in dien trant Hollandsch hooren koeteren! Belangrijk is het den oorsprong en de letterlijke beteekenis onzer conjunctiën na te gaan. Sommigen van hare Etymologiën zijn echter dikwerf nog veel moeilijker, dan die der adverbia. Dat *indien* b. v. niets dan eene verkorting is van *in dien gevalle*, dat *noch* zamengetrokken is uit *ne*, (dat is *niet*) en *ook* (Hoogd. *auch*) dat *terwijl* en *dewijl* voor *der wijle*, d. i. in dien of gedurende dien tijd, staat, dat *omdat* hetzelfde is, als om dat ding, om die reden, enz., is zoo duidelijk als dat b. v. in 't Latijn *quare* uit *qua re*, *quamvis* uit *quam tu vis* spruit, maar hoe vele andere conjunctiën hebben wij, wier eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis zoo duister schijnt als de Cimmerische nacht. Wat is b. v. *maar*, wat is *want*, wat is *doch* enz. etymologisch? De Heer BILDERDIJK heeft over den oorsprong van deze en andere voegwoorden vernuftige gissingen gemaakt, die echter ook dikwerf niets anders dan louter gissingen zijn, en waartegen men die van andere geleerden kan overstellen. * — Om den stamboom der con-

---

* De Heer BILDERDIJK b. v. beschouwt, meen ik, *want* als een imperativus van het werkwoord *wanen*, in den zin van meenen, denken, zoodat, als men dus zegt: *ik kom niet*, WANT *ik ben ziek*, dit zoo veel zou aanduiden, als: *ik kom niet*, WAANT, dat is, *denk*, *houd op het oog toch*, dat *ik ziek ben!* Vernuftig uitgevonden, en misschien door een soortgelijk gebruik van *puta* (van *putare*) in het Latijn aan te

junctionen goed op te kunnen maken moet men in de eerste plaats hunnen vorm en gedaanté, zoo als zij zich van de vroegste tijden af, in al de Duitsche talen voordoen, naauwkeurig kennen, waartoe JAKOB GRIMM, de prins en koning der tegenwoordige beoefenaars van Duitsche talen, in het derde deel zijns reuzenwerks reeds dapper zijn best gedaan heeft.—

Ook de Praepositien zijn dikwerf duister van oorsprong, vooral de enkelvoudige of simplicia onder dezelve, b. v. *in, aan, door, met, uit, op, na, van, af, tot, te* enz. Zeker stammen velen derzelve van werkwoorden, maar wie

---

dringen. Of wel nog duidelijker te maken door *scilicet*, dat, zoo als elk weet, uit *scire licet* zamengetrokken is, en ook wel in den zin van *want* genomen zou kunnen worden. Men zou toch des noods kunnen zeggen: *non venio, scilicet aeger sum*, in plaats van *NAM aeger sum*, eensluitend met ons: *ik kom niet, TE WETEN ik ben ziek*, of *GIJ MOET WETEN, dat ik ziek ben*, VOOR WANT *ik ben ziek*. Zou het Latijnsche *NAM* zelfs indiervoegé niet met ons overoud werkwoord *nemen* kunnen samenhangen, en in de wieg en bakermat der Grieksche, Latijnsche en Duitsche talen (die toch allen *vóór eeuwen* tot denzelfden spraakstam behoorden) zoo veel als *neem eens, neem toch*, dat is, denk eens, denk toch beteekend hebben? Dit is echter slechts een inval, waarvoor ik op dit oogenblik niets verder weet aan te voeren, en waarover men zelfs eens moge meesmuilen. — **MAAR** legt **BILDERDIJK** uit door *ne ware*, dat is, *zoo het niet ware*. *Hij wil wel, MAAR hij kan niet*, zou indiervoegé zoo veel zijn, als: *hij wil wel, WARE HET NIET, dat hij niet kon*. Het is zeker, dat men in het oud-Duitsch voor *maar* dikwerf *ne ware* of *ne waer* en later *ne maer* vindt (zie GRIMM). Ik zou anders niet ongeneigd zijn, tegen GRIMM aan, *maar, mer, more*, of hoe het in onderscheidene Duitsche talen en tongvallen thans en vroeger geschreven worde, eenvoudig als den comparatief *meer* te beschouwen, en dus dienende, om het voegen van eene tweede voorstelling in de uitdrukking onzer denkbeelden bij eene voorafgaande aan te duiden. *Hij wil wel, MAAR hij kan niet, ware*

kent deze hunne vaders thans meer? Die vaders moeten hun kroost reeds in de wieg en bakermat der talen geteeld hebben, en toen al die spraken, die met de onze van ééner oorsprong zijn, en die men de Indo-Germaansche heeten kan, nog als een woeste mengelklomp door een lagen; kortom, toen onze voorvaders met die der overige Duitsche volkeren, en evenzeer met die der Grieken, Romeinen, Slavoniërs enz., nog hoog en droog in Azië zaten, en met elkander misschien Sanskritisch prateden. Wij vinden toch onze meeste stamvoorzetsels kennelijk in alle Duitsche,

---

dan volledig uitgedrukt, als of ik zeide: *hij wil wel*, (dit heb ik u in de eerste plaats te zeggen, dit is mijne eerste enuntiatie of voorstelling;) MAAR, (dat is: dit MEERDERE echter bij hetgeen ik zeg er bijgevoegd, mijne eerste enuntiatie met deze tweede vermeerderd;) *hij kan niet*. Met andere woorden en met een teeken uit de Mathesis: *Ik zeg u: hij wil wel, + (plus) ik zeg u: hij kan niet*. Indiervoegte zou het Fransche MAIS etymologisch niets dan eene zamentrekking van het Latijnsche MAGIS zijn, en het Hoogduitsch ABER in stede van AVER staan, dat in het Platduitsch hetzelfde als ons OVER beteekent, gelijk ABER zelf daarvoor dikwerf genomen werd. Zoo zou namelijk *Er will wohl, ABER er kann nicht* uitgelegd kunnen worden: ik zeg u: 1) *hij wil wel, en voeg, 2) OVER of boven en behalve dat ééne zeggen, nog dit tweede er bij: hij kan niet*. Genoeg echter van deze spitsvondigheden, zonder welke evenwel den gang van den menschelijken geest in het uitdrukken en verbinden zijner denkbeelden door middel van woorden niet is na te gaan. Niemand toch zal beweren willen, dat al die kleine bindwoordjes in de taal ijdele klanken zijn, zoo maar bij toeval ontstaan. Zij moeten eene beteekenis hebben; er moeten redenen voor zijn, waarom men ze gekozen heeft, en naar die redenen, naar die oorspronkelijke beteekenis, al is het ook maar te gissen, is voor den wijsgeerigen beschouwer hoogst aangenaam, ja doet hem het kunstig en schier goddelijk samenstel van hetgeen wij taal noemen des te meer bewonderen. —

Grieksche, Latijnsche en Slavonische talen terug. Men vergelijkte slechts ons *in* met het Latijnsche en Grieksche *in*, *ev.*, ons *op* met *ἐν*, *υπ*, ons *af* met *ab*, ons *aan* met *ανα*, *αν*, ons *met* bij *μετα*, *μετ*, enz. Zie VATER'S *Vergleichungs-Tafeln der Europäischen Stamm-Sprachen*. 1822.

Voorzetsels en conjunctiën komen mij, voor het overige, al zeer afgetrokkene rededeelen voor, en ik verwonder mij altijd over den kunstigen band, dien de mensch tusschen hen en tusschen de voorstellingen, welke zij aanduiden moeten, heeft weten te vlechten. Hoe toch kreeg men b. v. aanleiding er toe, om het denkbeeld van „zijn op eene plaats” uit te drukken door het woordje *in*, „b. v. *ik ben in de kamer*,” of, het afkomstig zijn door *van* b. v. *ik ben, ik kom, ik ga van Rome*. Waarlijk, zoo heel dwaas is het dan toch niet, in den oorsprong der taal iets bovennatuurlijks en goddelijks te zoeken, en met ouderwetsche luidjes te gelooven, dat onze lieve Heer in den beginne daarbij een weinig de hand in 't spel gehad heeft. Tegenwoordig worden zulke gevoelens echter bij velen voor valsche munt gehouden. Alles moet bij de vorming van hemel en aarde natuurlijk-materialistisch (om het dus te heeten) in zijn werk gegaan zijn. Jammer maar, dat men het allereerste puntje, waarvan men begint, het geheele eerst ontstaan des menschen, nooit regt natuurlijk-materialistisch kan krijgen, en dat men den transcendentalen *salto mortale* vroeg of laat altijd doen moet. Heeft God, voor het overige, den eersten mensch volwassen moeten scheppen (want met een *embryo* zal de eerste schakel der keten toch wel niet begonnen zijn, en van waar dan ook al weêr die eerste *embryo*?) en zijn wij dus hier reeds in het rijk van het wonderbare getreden, zoo heeft hij (met eerbied gezegd!) hem ook wel op eene bovennatuurlijke wijze wat taalkennis kunnen ingieten, en indiervoegte den

grondslag in hem leggen tot het geheele verdere taalgebouw. Dat zou, waarachtig, anders al een aardig gekeuvel tusschen ADAM en EVA (die men zich van den anderen kant als zoo volmaakt voorstelt) geweest zijn, indien zij, *geheel uit zich-zelve*, daartoe eerst zich eene taal, van de grondklanken aan, van *a, e, i, o, u* af, hadden moeten vormen! En hoe verstonden die goede luidjes de Godheid dan, als deze tot hen sprak: of sprak deze tot hen bloot door teekenen, gelijk tot Doofstommen? Maar hoe verstonden zij dan nog weér dadelijk die teekenen, zij die nooit les op een Doofstommen-instituut gekregen hadden? Waarlijk dit is te zot, om alleen te loopen. Men moet wel aannemen, (om 't even zelfs, of men aan den Bijbel geloove dan niet) dat, gelijk *de eerste* mensch (of menschen), noch als een vormlooze kiem in eener moeder buik hebbe kunne gewonnen worden, noch als een paddestoel uit de aarde in een' warmen zomernacht kunne zijn opgeschoten, maar volgroeid aan lijf en leden uit de hand der natuur in het aanzijn moet getreden zijn, hij door diezelfde wonderkracht, die hem volwassen schiep, en, *zoo hij bestaan zou kunnen, wel volwassen moest scheppen*, ook dadelijk eene soort van vrij verstaanbare taal bezeten zal hebben, eene taal, die de moeder van alle volgende talen geweest is. Dan is alles begrijpelijk, dan is alles samenhangend met het gezond verstand, en te gelijk met dien goddelijken oorsprong van den mensch, waarvan het oudste geschiedboek melding maakt. Anders rust op alles een middernachtelijk donker; en juist door alle wonderen buiten te willen sluiten maakt men de eerste wording-zelve van ons geslacht tot *het wonderlijkste van alle wonderlijke wonderen*. Tot afwisseling mogen de heerlijke verzen over de taal hier volgen uit BILDERDIJKS voor 't overige grillig en zonderling dichtstuk, *de Dieren*:

*ó Vloeibre klanken, waar, met d' adem uitgegoten,
 De ziel (als Godlijk licht, in stralen afgeschoten),
 Zich-zelve in meddeelt! Meer dan licht of melody;
 Maar schepsel van 't gevoel in de engste harmony,
 Die 't stofloos met het stof vereenigt en vermengelt!
 Door wie zich 't hart ontlast, verademt, en verengelt!
 Gy, band der wezens; en geen ijdel kunstgewrocht,
 Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht,
 Maar goddelijke gift, met d' ademtocht van 't leven,
 Aan 't schepsel ingestort, zoo ver er geesten zweven;
 En, teyens met zijn val, vervallen en ontaard!
 Wat waart ge, als Adams hand zijn sceppter had aanvaard!
 Nog doet ge ons door uw kracht het stroomgeruisch der wateren,
 't Geplasp van 't klettrend nat, 't geklak der beekjens klateren,
 Des afgronds joelen op 't gedonder van de lucht,
 En 't stormgebulder van den noodstorm als hy zucht —,
 Nog 't zacht geritsel van het lover, 't aaklig loeien
 Des woudstiers naar zijn prooi, door luistrende ooren vloeien,
 En 't tijlpnd piepen der gepluimde burgerschap
 Met krakend raafgekras of knettrend uitgeknap
 Verwisslen, — liefde en haat met onderscheid van klanken
 Bezielen; 't spartlen zelfs der dartle wijngaardranken
 Erkennen, en den toon waarmede de braambosch schudt,
 Of de olm het hoofd beweegt, wen hy zijn weêrhelft stut.
 Nog rukt ge 't hart om hoog, of weet het door uw galmen
 Met sombren weemoed, als een mistdamp, te overwalmen;
 Stort vreugde en droefheid, stort den hemel voor ons uit,
 Of 't siddren van de hel, vermogend spraakgeluid!
 ó Schildring zonder verf, door loutre luchtpeenceelen!
 ó Mocht ge een oogenblik het sterflijk zintuig streelen,
 Als toen ge in Edens hof der Serafijnen lied
 Aan 's menschen adem huwde, en aarde en bosch en vliet,*

*Van hemelweelde stom, den weergalm op deed vangen,
 Waarby de praalzucht krijscht van onze kunstgezangen;
 En elk der woorden, vol van echten wijsheidsschat,
 Meer uitdrukte aan 't verstand, dan heel onze aard bevat!*

L.

Bladz. 195. Geene taal zoo rijk in partikelen enz.

MURRAY in zijn *History of the European Languages* II. 204. heldert hetgeen BLAIR hier over het Grieksch zegt, door verschillende voorbeelden in het breede op. Onder anderen toont hij aan, hoe veel nuancering of schaduwing aan de denkbeelden de partikeltes *ητοι, γε, ως, αρα, δε* enz. in den volgenden anderhalven dichtregel uit HOMERUS geven:

*ητοι ο γ' ως ειπων κατ' αρ' εξετο, τοισι δ' ανειη
 Καλχας Θεσοριδης.*

door POPE, met overglipping dier fijnheden, plomp weg overgezet:

He said and sat: when Calchas thus replied.

MURRAY laat volgen: „Het Engelsch en vele andere talen drukken geene der bijzondere omstandigheden uit, die door deze woorden worden aangeduid, maar laten het aan den spreker over, om het mangel hiervan door nadruk, stembuiging en tusschenpoozing te vergoeden. De Grieken bedienden zich van beide manieren (van de schrijfwijze namelijk *zonder*, of *met* invlechting van die kleine zoogenaamde expletive partikelen) en evenaarden in elk gedeelte eener rede of gesprek de levendigheid van een kind, welks gelaat, trekken en woorden ieder voorbijgaande aandoening

van gevoel of gedachten verraden. Zij erlangden door die partikelen grooter juistheid en duidelijkheid van stijl, maar verloren daarentegen hier en daar wat van die afgebroke, huiveringwekkende kortheid, welke in verheven opstellen zoo krachtig op de ziel werkt."

JENISCH weidt ook breed uit over de fijne zinsonder-scheiding, welke al die kleine partikelen aan de Grieksche taal bijzetten.

L.

Bladz. 197. Iersche — Wallisische enz.

De tongval echter, die in Wallis en Cornwallis gesproken wordt, schijnt wat meer met woorden, tot den Germaanschen of Duitschen spraakstam behoorende, vermengd, dan het Celtisch, of gelijk men het daar, waar het thans nog bloeit, noemt, het Galisch (*the Gaelic*), dat de taal der bewoners van het Schotsche en Iersche Hoogland uitmaakt, en waarin, als bekend, de gedichten van OSSIAN geschreven zijn. Men raadplege er over AHLWARDT's *Galische Sprachlehre*. Te weten: eerst schijnt Groot-Brittanje door Gallen bevolkt te zijn geworden, maar later, evenwel vóór CHRIS-TUS geboorte, schijnen weér nieuwe volkplantelingen te zijn gekomen, die ook wel uit zulke Celten of Kelten, maar voor een deel ook uit een' meer Duitschen volksstam, uit Kimbren, namelijk schijnen bestaan te hebben, en wier nakomelingen nog in Wallis huizen. Immers de landtaal heet daar nog *Cymreg*, en heeft, zoo men zegt, groote overeenkomst met de dialekt der bewoners van *Bas-Bretagne*, het oude *Armorica*, in Frankrijk. Vergelijk ADELUNG (of VATER) in zijn' MITHRIDATES, II, 147, die dat stuk mijns inziens, fraai in het licht heeft gesteld, en, zoo 't schijnt, naar DAVIES en BOXHORN, het Duitschachtige, hetwelk er in de taal van Wallis heerscht, door eene breede lijst van woor-

den bewijst, schoon mijn geëerde ambtgenoot YPEIJ, II, 51, 's mans bewijs in twijfel trekt. Intusschen gelooft BOXHORN-zelf, die 't wel dient te weten, den half Duitschen oorsprong der Cambro-Britten of bewoners van Wallis. Kortom, hunne taal altoos schijnt minder zuiver Celtisch, (om dien elastieken naam nu maar te houden) dan het Bergschotsch en Ersisch (Iersch, van *Erin*, zoo veel als 't Westland, 't land ten westen.) Men ziet uit hetgeen BLAIR zegt, dat in de bergstreken van Groot-Brittanje zich het Celtisch staande gehouden heeft, maar dat het in de lager landen van Engeland, Schotland en Ierland voor het Saksisch en het daaruit later opgegroeide Engelsch de vlag heeft gestreken.

L.

Bladz. 197. 't Saksisch enz.

Het was niet in 't algemeen het Saksisch, waaronder men soms al het lagere Duitsch der middeleeuwen verstaan kan, maar het Angelsaksisch, dat in de vijfde eeuw door HENGIST en Horsa met hunne heerscharen naar Engeland werd overgebracht. Hoe naauw dit Angelsaksisch met het oud-Friesch vermaagschapt was, is door de taalkenners, inzonderheid ook door den geleerden WIARDA, duidelijk genoeg getoond. Geen wonder dus, dat het tegenwoordige Engelsch op ons Hollandsch, maar inzonderheid op het Friesch nog zoo zeer gelijkt. Onder de Angelsaksische veroveraars van Engeland schijnen toch ook Friezen geweest te zijn, hetgeen niet vreemd kan luiden, als men bedenkt, dat de Friezen en Angelsaksen, d. i. Angelen en Saksen, of de oude bewoners der landen tusschen de Elve en de Deensche eilanden, buurvölkeren waren. Intusschen heeft onlangs de geleerde RASK in de inleiding vóór zijne in het Deensch geschrevene oud-Friesche Grammatika beweerd, dat die overgestokene Friezen

slechts zeer weinig in getal kunnen geweest zijn, welk gevoelen mijn geachte ambtgenoot YPEIJ ook voorstaat in het tweede deel van zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche taal*. Mij schijnt dit punt nog een nader, uitgebreider onderzoek te verdienen. Volgens MURRAY, die over den oorsprong van zijne moedertaal, 't Engelsch, II. 451, verdient nagezien te worden, zijn ook vele Jutten (*Giotae*) met de Angelsaksen naar Engeland overgestoken.

Men kan voor het overige het Angelsaksisch (moeder van het tegenwoordige Engelsch) als een schakel in de keten der Duitsche talen en tongvallen beschouwen, die de Opperduitsche met de Nederduitsche verbindt, schoon het evenwel het meest naar de laatstgemelde overhelt. Wat Deensch (ADELUNG beweert veel, MURRAY weinig) is er bij gekomen, zoo reeds aanvankelijk, als toen, in de negende, tiende en elfde eeuw, de Denen telkens in Engeland vielen, en er vaak geruimen tijd achtereen den scepter zwaaiden. Daarom spreekt men dan ook dikwerf van het Deensch-Saksisch, in stede van het Angelsaksisch. BLAIR zegt echter te regt, dat het Deensch waarschijnlijk van dezelfde afkomst was, als het Saksisch; en inderdaad ook tusschen het Friesch en Deensch is nog veel overeenkomstigs, gelijk dan het laatste in alle opzigten als een lid van de familie der Duitsche talen, en wel van de Nederduitsche beschouwd moet worden. Zie over hetzelfde en over het Engelsch mijne *Schets van een overzicht der Duitsche taal of der Germaansche taaltakken*, bl. 159 en volg., en vergelijk het tweede deel des geleerden werks van mijnen geachten ambtgenoot YPEIJ. RASK heeft in de voorrede voor zijne oud-Friesche Grammatika zeer bepaaldelijk de overeenkomst tusschen het oud-Friesch en het oud-Ijsslandsch (de eerwaardige stamverwante van het Deensch, Zweedsch enz.) uit eene vergelijking der Grammatikale vormen van beide die oud-

Duitsche dialekten gepoogd te ontwikkelen, bewerende hij, dat die overeenkomst zelfs grooter is, dan die tusschen het Angelsaksisch en oud-Friesch. Van welk gevoelen ook onze YPEIJ niet wars schijnt. Hoe scherpzinnig men echter tevens trachte te bewijzen, dat het Friesch ook al niet veel meer dan het overige Hollandsch en de daarmede vermaagschapte Nedersaksische of Platduitsche dialekten naar het Engelsch zou zweemen en gezweemd hebben, nimmer zal men van deze wonderspreuk iemand overtuigen, die maar een weinig op den geheelen vorm en de uitspraak der Engelsche woorden, wel te verstaan, die van Duitschen, en niet van Romanischen oorsprong zijn, acht geeft. Men neme het eerste het beste Engelsche boek, spreke er de Duitsche woorden in uit op zijn Engelsch, op zijn Hollandsch, en op zijn Friesch, en bekijke eens een weinig hunne physiognomie (om het zoo te noemen), zoq zal men dadelijk de meer Friesche, dan Hollandsche kleur in het Engelsch herkennen. BOWRING, wel bekend, en die voor een' Brit al buitengewoon goed Hollandsch verstond, gelijk over het algemeen zijne vlugheid in het leeren van vreemde talen inderdaad verwonderlijk was, heb ik hieraan ook nimmer hooren twifelen. Ook is het immers zeer natuurlijk, dat reeds de taal der Angelsaksen (en dien ten gevolge de taal der tegenwoordige Engelschen) meer gelijkheid gehad zal hebben met de dialekten van het haar oorspronkelijk het naast bijliggende Oost- en Westfriesland, dan met die der verder afgelegene overige Nederlandsche en Nedersaksische gewesten. — Van het Deensch spreek ik nu niet.

L.

Bladz. 198. WILLEM DE VEROVERAAR ENZ.

WILLEM, Hertog van Normandië, veroverde Engeland in

de elfde eeuw (1066), en van dien tijd voornamelijk dagteekent zich de volslagene verfransching en verbastering van 't Engelsch, dat nu eene half Duitsche, half Romanische taal werd. Vergelijk THIERRY *de la conquête de l'Angleterre par les Normands etc.* Paris 1825, HEEREN en anderen.

Houd echter in 't oog, dat, schoon WILLEM als een Fransch vorst moet aangezien worden, hij met zijn volk echter oorspronkelijk van Noordsche of Duitsche afkomst was; want Normandije in Frankrijk ontleende zijn' naam van de Noormannen, en de Noormannen, die zich onder ROLLO in de tiende eeuw daar genesteld, en er hun oud-Deensch of Noorweegsch allengskens tegen het Fransch of bedorven Latijn van dien tijd verruild hadden, waren Scandinavische Germanen. Het Normandisch-Fransch was dus altijd eenigzins verduischt, en kon zich te gemakkelijker met het door hetzelfde verjaagde Angel- en Deen-Saksisch verzusteren, of liever met hetzelfde zich in den echt begeven, om die telg te telen, die thans het Engelsch heet. Aardig is het hierbij op te merken, hoe de woorden, die tot voorwerpen van kunst en beschaving betrekking hebben, tegenwoordig in het Engelsch veel van Franschen oorsprong zijn. Men ziet dit zelfs (ik meen, dat WALTER SCOTT het ergens aanstipt) in benamingen van spijzen. Veel dieren b. v. hebben meer Duitschachtige, maar de door kookkunst van die dieren bereide vleeschspijzen meer Fransch schijnende namen. *Ox* b. v. beteekent *os*, *beef* integendeel (van 't Fransche *boeuf*) ossevleesch; *sheep*, *lamb* zegt schaap, lam, *veal*, *mutton* (van het Fransche *du veau* en *du mouton*) schapevleesch, lamsvleesch; *swine* is zwijn, *pork* (van 't Fransche *du porc*) zwijnevleesch. De ruwe Angelsaksisch sprekende Engelschen namen indiervoege van hunne reeds beschaafder overwinnaars, de Normandische Franschen, de kunstwoorden der keuken over.

L.

Bladz. 198. Taal in 't zuidelijk Schotland enz.

Volgens MURRAY, zich op Mr. CHALMERS *Caledonia* beroepende, is het Angelsaksisch in het zuidelijk Schotland door de Northumberlanders gebragt, en daar vervolgens op dezelfde wijze, als in Engeland, verfranscht of vernormandijst door Anglo-Normannische Heervoerders, die zich door hunne beschaving en krijgskundige bekwaamheden een' witten voet bij de Schotsche koningen hadden weten te verwerven. Zij zetteden zich van lieverlede, onder de bescherming dier koningen, in Zuid-Schotland neder, en hunne taal vermengde zich met het Angelsaksisch. Met dat al is het Schotsch niet zoo verfranscht, als de algemeene Engelsche schrijftaal. Het heeft veel zoodanige Duitsche woorden nog behouden, die in het Engelsch voor Fransche, of in 't algemeen voor Romanische, hebben moeten wijken, en het klinkt ook van uitspraak meer Germaansch. Wie zal b. v. uit het Schotsche *burgher, ilk, whilk, mair, ken, kirk*, niet eerder ons *burger, elk, welk, meer, kennen, kerk* proeven, dan uit het Engelsch *citizen* (van 't Fransche *cité*, dat van 't Latijnsche *civitas*), en uit het door tongslag bijna onkenbaar geworden Engelsche *each, which, more, know, church?* Wie verstaat in het Schotsch *Onze Vader* de geheel zuiver Duitsche zinsnede: *And forgif us our sinnes, as we forgif them that sin again us*, dat is: en vergeef ons onze zonden, gelijk wij hun vergeven, die tegen ons zondigen — niet beter dan dezelfde bede in het Engelsch: *And forgive us our debts, as we forgive our debtors*, waarin toch de woorden *debts* en *debtors* naar het Fransche *dettes*, (van 't Latijnsche *debitum*) en *debitours* (van 't Latijnsche *debitor*) gevormd zijn? Zoo is de holtoonige wijze, waarop de Engelschen sommige woorden, als daar zijn *bone* (been), *alone* (alleen), *moon* (maan), *stone* (steen) enz. uitspreken, ook meer afwijkend van het Duitsch in 't algemeen, dan wanneer

de Schotten daarvoor *ban* of *bane*, *alane*, *mane*, *stane* enz. zeggen. Zie MURRAY II, 453; en vergelijk WALTER SCOTT in zijne met Schotsch doorvlochten romans, wier meesterlijkheid niemand betwisten kan, schoon de hier en daar in dezelve voorkomende domme spot- en schimpreden op de Hollanders ons het bloed wel eens gloeiend in het aangezicht moeten persen. — Naarmate de schrijver van den *Mithridates* den mond zoo geweldig vol neemt van zijne kundigheden in de geschiedenis der Engelsche taal, is zijn verslag van de grondlegging en den opbouw dier taal in Schotland, (juist het neteligste puntje) vrij mager.

L.

Bladz. 199. Niet onmiddelijk van 't Latijn enz.

Wel degelijk moeten, dunkt mij, een aantal Latijnsche woorden regstreeks uit het Latijn in het Engelsch zijn overgegaan, en niet allen juist alleen door het kanaal van het Fransch in die taal zijn komen aandobberen. Was toch het Latijn, als de taal der Roomsche kerk, niet lang reeds vóór de landing der Noormannen, en dadelijk na de invoering van het Christendom, in Brittanje bekend geraakt, en moest hetzelfde daar niet reeds op het Angelsaksisch dienzelfden invloed hebben uitgeoefend, welken het op alle Duitsche talen, zelfs in landen, waarin nooit de Noormannen zijn doorgedrongen, gehad heeft? Hoe veel woorden hebben ook wij Hollanders niet aan het Latijn of verlatijnscht Grieksch te danken! Men neme eens *kroon*, *kaars* (van *cereus*), *kandelaar*, *papier*, *kaart*, *troon*, *schepter*, *laurier*, *altaar* of *ouster*, *lans*, *tafel*, *priester*, *monnik*, *klooster*, *abt*, *koor*, *kasteel*, *offeren* (van *offerre*) * en honderd andere soortgelijke. —

---

* Sommigen beschouwen *offeren*, als van ons oude *baren* of *beren*, in den zin van dragen, afkomstig. Dan zou men

Hoe veel Latijnsche woorduitgangen hebben wij, als *aan*, in *moriaan* b. v., *ist* in *fluitist*, *eel* in *ronddeel*, *ij* in *hovaardij*, *ment* in *dreigement* enz. Hoe veel metaphorische beteekenissen van Nederlandsche woorden zijn letterlijk naar goed of slecht Latijn vertaald, *aangenaam* b. v. van *nemen*, gelijk *acceptus* van *capere*, *bekwaam* van *komen*, als *conveniens* van *venire*, *omstandigheden* van *staan*, als *circumstantiae* van *stare*, *bescheiden* van *scheiden*, als *discretus* van *cerno*, *verkeeren in gevaar*, als *versari in periculo*, *medelijden* van *lijden*, als *compassio* van *pati*, *iets aangaan* van *gaan*, als *inire* van *ire* enz. Zie mijne *Schets* enz. En hoe zijn Hollandsch en Hoogduitsch in hunne Grammatikale vormen vaak naar het Latijn, de eenige bekende taal, waarnaar de ruwe Duitsche dialecten zich vormen konden, geplooid, ja yerwrongen. Zou dus het Angelsaksisch, vóór dat het nog door de Normandiërs verfranscht werd, ook niet reeds hier en daar eene duchtige kleur van het Latijn hebben aangenomen? Waarlijk, daar zullen de Monnikken,

---

echter niet *offeren* met de tweede lettergreep kort, maar *offèren* met de tweede syllabe lang zeggen. *Offer*, in het Hoogduitsch *Opfer*, in het Fransch *offrande*, (waarvan ons bastaardachtig *offerhande*) is hetgeen der Godheid aangeboden wordt, *quod Deo offertur, ce qui est offert à Dieu*. In dien zin heeft de Roomsche kerk in de middeleeuwen dit woord zeker uit het Latijnsche *offerre* of *obferre* gevormd. Immers het oudste Duitsch heeft voor *offer* eene geheel andere uitdrukking. Zie WACHTER, JUNIUS enz. Dat voor het overige *ḡeḡew*; *ferre* en ons oude *beren* oorspronkelijk een en hetzelfde woord wel zullen zijn, is aan geene bedenking onderhevig. Daarom behoeft evenwel *offer* niet regtstreeks van *beren* en deszelfs composita *opberen*, *opbaren* of *opbeuren* te stammen. Het is een veel te kerksch woord, dan dat het niet een baksel uit den oven der Monnikken zijn zou, gelijk dit ook met ons *zegenen* het geval is, 't welk van het Latijnsche *signare* komt. En zoo *prediken* van *praedicare*.

de penvoerders van dien tijd, wel voor hebben gezorgd! Men moet dus BLAIR's zeggen, dat het Engelsch zijn Latijn aan het Fransch te danken zou hebben, met eenige korrelen zouts opvatten.

L.

Bladz. 199. 't Fransch, een mengsel van het Duitsch enz.

Sommigen willen, dat het Fransch wel voor een vijfde deel uit Duitsche (Opper- en Nederduitsche) woorden besta. Vergelijk mijne *Schets van een overzigt der Duitsche taal*, als mede mijn *Handboek over Nederlandsche taal, stijl en letterkennis*, dat ik, ten gebruike bij een deel mijner Akademische Voorlezingen heb opgesteld, en waarin ik fragmentarisch, en *ad captum juventutis*, zoo enkele hoofdpunten van spraak- en taalkunde aanroer. Men kan daar, in het hoofdstuk over de oudheid en onverbasterdheid onzer Hollandsche taal, een aantal Fransche woorden opgenoemd vinden, die uit de Duitsche talen in het Fransch geslopen zijn.

L.

Bladz. 199. 't Engelsch uit ongelijke deelen enz.

Hier en daar laat zich ook al in het Engelsch klinkklaar Italiaansch hooren, b. v. *Genio*, *Portofolio*, *Portico*, *Hurricane*, *braggadocio* (pochhans, gevormd, met een Italiaanschen uitgang, van het Engelsche werkwoord (*to*) *brag*, d. i. pralen; snoeven, waarvan wij ons *bragèren* in eene soortgelijke beteekenis ontleend hebben) en dergelijke. — Dat Italiaansch is vermoedelijk eene gift der Noormannen aan het Engelsch geweest, daar toch het gemelde woeste volk ook al gedurende eene spanne tijds in Italië, met name in het zuidelijk Italie, zich genesteld en er niet weinig den meester gespeeld heeft. Zeevarende en zeeschuimende volkeren daar

enboven rooven overal woorden. Men vindt b. v. te *Groningen* onder de geringste volksklasse soms Fransche uitdrukkingen, die er sinds lang het burgerregt verkregen hebben, en er niet anders kunnen gekomen zijn, dan door Groningsche of Friesche schippers, die ze uit de eene of andere Fransche haven bij hunne koopmansgoederen hebben ingepakt, of aan wier boord (om schertsend te spreken) deze of gene Franschman ze bij verzin heeft achtergelaten. —

L.

Bladz. 200. Men kan van het Engelsch niet verwachten enz.

Vergelijk het hier boven bl. 91 door mij gezegde over den invloed, dien het dooreenbotsen van zoo vele verschillende talen en tongvallen op de ontwikkeling der Grammatikale vormen van het Engelsch hebben moest. Het is er eene afgestompte taal door geworden, een vormloos mengelmoes, een hutspot, eene lappedeken, een allerlei, eene rommelzoo, een *farrago*, eene *olla-podrida*, een *pot-pourri*, een *misch-masch*, een *hotchpot* van eene spraak; eene sprake, waarvan onze geestige ond-Hollandsche dichter HUYGENS, Heer van *Zuilichem*, te regt zingen mogt :

— — — *Het Engelsch questren,*
De tael van alle tael, die nergens 't huys en hoort,
En allomboortig is. — — —

BLAIR geeft op bl. 200 al zeer karakteristiek de eigenaardigheden van deze zijne moedertaal op.

L.

Bladz. 200. Aantal van woorden in 't Engelsch enz. Het Engelsch moet in vele opzigten wel rijk zijn, daar

het uit twee bronnen put, of, om het wat platter te vergelijken, een lastdier is, dat uit twee kribben vreet. Het Engelsch toch heeft geput, en kan daar het nu eenmaal zulk eene *olla-podrida* van eene taal is, analogisch blijven putten, vooreerst uit de Duitsche, en ten tweede uit de Romanische bron; schoon het evenwel, geloof ik, in spader tijd meer aan de laatste dan aan de eerste zijn' dorst gelescht heeft. Het Duitsch blijft intusschen de ware grond- en hoeksteen van het Engelsche taalgebouw, en zoo zal men dan ook vinden, dat de oudste woorden in het Engelsch meest allen van Germaanschen oorsprong zijn. Bij v. de articulus is Duitsch, alle pronomina zijn Duitsch, de oudste verba, substantiva en adjectiva zijn Duitsch, de meeste adverbien, praepositiën en conjunctiën zijn Duitsch, een aantal voor- en achtervoegselen, ter afleiding dienende, zijn Duitsch, kortom, de schering en inslag van het Engelsch behoort altijd tot de Germaansche, het zij Opper- of Nederduitsche talen. De Engelschen blijven dus altijd onze taalneven, en in zoo ver is het aan den grooten KLOPSTOCK niet euvel te duiden, dat hij van hen, tot zijnen vriend EBERT, in zijn' stouten trant zingt:

— — — *Liebe Sie, Ebert, nur!*
Sie sind auch Deutschen Stamms, Ursöhne
Jener, die kühn auf der Woge kamen.

Zie KLOPSTOCKS heerlijke Ode, *Wingolf* getiteld. Door hen, *die koen op de zeebaar kwamen*, bedoelt hij de naar Engeland overgestokene Angelsaksen, van welke de tegenwoordige Engelschen achterneven, achterkleinkinderen of het achter-nakroost, die *Ursöhne*, te noemen zijn. Ik geloof echter, dat wij Hollanders het taalneefschap tusschen ons en de Engelschen nog een graadje nader kunnen uitre-

kenen, dan de Hoogduitschers. Vooral geldt dit, — wat namelijk het zamenstel en de uitspraak der oorspronkelijk Germaansche woorden in het Engelsch betreft — onze Hollandsche landgenooten, de op hunnen oorsprong en tongval met regt nog fiere Friezen. Vergelijk het hierover-door mij gezegde bladz. 128 der aantekeningen. —

L.

Bladz. 200. Engelsche poëtische stijl enz.

De Engelsen veroorloven zich ook in hunnen Poëtischen stijl een groot aantal van zogenaamde Metaplasmèn (woordvervormingen, rijmverlof, dichtvrijheden), dat is, verlengingen, verkortingen, veranderingen, zamentrekkingen van woorden, terwijl integendeel de Franschen hierin naauwgezetter en ingetogener zijn, dan menige andere natie. Ik ken niet veel eigenlijk gezegde Metaplasmen in de Fransche poëzij; slechts hier en daar komt eene afkapping of aanstaarting voor, b. v. *fourmis* voor *fourmi*, *encor* voor *encore*, *graces* voor *grace*, *aimé* voor *aimée* en soortgelijke. Evenwel is dit juist der Fransche taal niet als een vlek aan te wrijven, want te veel Metaplasmen verminken eene taal, en onze Hollandsche dichters maakten er vroeger wel eens een al te mild gebruik van. VONDEL vooral is er tot verkwistens toe scheutsch mede. Hij heeft schier geen versregel, of hij hakt hier van een woord iets af, lapt daar iets aan, gooit elders een paar letters uit, enz. enz., zoodat men op het laatste bij hem de uitdrukkingen schier niet meer herkent. Want wie b. v. herkent bij hem in *poëren poederen*, in *adrs anders*, in *knijn konijn*, in *glei galei*, in *oest oogst*, in *zeenen zenuwen*, en wat dergelijke ultra-liberale Poëtische gedaantewisselingen of Metamorphosen al meer zijn? De Franschen echter, wat zuiniger Metaplasmen bezigende, strekken al weër ten bewijze, dat zij het

Poëtisch handwerk vrij nuchteren behandelen (ten minste vroeger behandelden), en altijd wel zorg dragen, om niet zóó dichtelijk verrukt en boven alle bergen opgetrokken te worden, dat zij van uit die duizelende hoogte de taaletiquette geheel uit het oog verliezen zouden. Trouwens, het zijn zeer beleefde lieden de Franschen, *et qui aiment à ne pas blesser les convenances!!*

L.

Bladz. 201. Engelsch rijk in woorden enz.

Het is inderdaad merkwaardig den meerderen of minderen rijkdom eener taal, of van meer talen onderling, op die wijze te onderzoeken, als BLAIR hier doet ten aanzien van het Engelsch, wat woorden betreft, dienende, om al de verscheidenheden der gramschap uit te drukken. Indien-voege toch kan men een aantal andere rubrieken maken, en daarin, als in zoo vele loketten eener schrijflade, alle uitdrukkingen, die tot zulk eene rubriek betrekking hebben, plaatsen. B. v. men kan klassen maken voor woorden van liefde, voor woorden van haat, voor woorden van verstandelijke eigenschappen, voor woorden van lichaamsdeelen, voor woorden van geluiden, voor woorden van steekwapenen, voor woorden van schietwapenen, en honderd andere voorwerpen. Dat een boek, waarin op die wijze een overzicht van geheel den woordenschat onzer Hollandsche taal gegeven werd, een zeer nuttig boek zou zijn, en veel zou kunnen toebrengen, om minkundigen op eene gemakkelijke wijze in de magazijnen onzer taal den weg te doen vinden, ja ook zelfs deskundigen op menig half vergeten stuk meubel uit die pakkameren wederom het oog te doen vestigen, heeft de schrijver dezes getracht aan te toonen in het tweede deel van zijn bont Allerlei, getiteld *Reisvogtje naar Hamburg enz.* Ik heb, als een staaltje, daar

nog onder anderen de meeste woorden aangehaald, die wij in het Hollandsch al zoo gebruiken, om er onderscheidene soorten van schepen mede aan te duiden, als b. v. *kotter*, *korvet*, *fregat*, *driedekker*, *schouw*, *praam*, *speeljagt*, *schooner*, *tonneboeijer* enz. enz.

Wie zal echter dezen of een' soortgelijken arbeid, hoe oorbaar ook, in ons klein land ondernemen? Zal men toch voor het werk wel eens een' drukker vinden, daar deze voor den geringen aftrek van zulke dor-wetenschappelijke schriften binnen onze enge grenzen sidderen moet? Jammerlijke vloek, die op onze letterkunde rust, en die haar, nu het Latijn buiten 's lands geheel schier ophoudt de taal der geleerden te zijn, hoe langer hoe meer prangen zal! In het groote Duitschland met zijne dertig en veertig millioenen van Hoogduitschlezers, worden werken uitgegeven, en door de bekendheid van het Hoogduitsch ook buiten 's lands ruimschoots verkocht, waarvan men hier nauwelijks drie bladzijden gedrukt zou kunnen krijgen. Men neme eens GRIMM's tegen woordigen reuzenarbeid over alle Duitsche talen van vroeger en later tijd. Wierd zulk een boek in het Hollandsch geschreven, wonder zou het zijn, zoo er tien exemplaren van geveild werden. Eene heerlijke aanmoediging voorwaar, om zich bij ons op zulke vakken van studie, wier praktisch, of mag ik het zoo heeten, *broodnut* onbeduidend is, toe te leggen! Hoor, waarde Lezer, wij zijn een klein volkske en hebben een klein litteratuurtje, en het ergste is, dat, nu België weêr van ons is afgereten, alle hoop, om onze taal over een uitgestrekter grondgebied gesproken en daardoor onze letterkunde meer aangewakkerd te zien, in rook vervlogen is! Eilieve, gun mij deze jeremiade hier in 't voorbijgaan, want onze *kleinlandigheid* is mij sinds jaren een dagelijksche steen des aanstoots. In den *tegenwoordigen* toestand van Europa delft een volk in miniatuur,

welks taal daarenboven onbekend is, in staatkunde, in handel, in oorlogsbedrijf, in kunsten en wetenschappen, kortom, in alles al ligtelijk het onderspit.

Waarlijk, *in dat opzigt* is het eeuwig te betreuren, dat Noord- en Zuid-Nederland weér onherstelbaar (zoo 't schijnt) van een zijn gescheurd. *Sed sic Fata voluerunt!*

Tegen de woorden, voor 't overige, door BLAIR uit het Engelsch aangehaald, om verscheidenheden van gramstorige en driftige aandoeningen uit te drukken, zouden wij er misschien wel even veel uit het Hollandsch kunnen overstellen, b. v. *toorn, gramschap, oplopendheid, gramstorigheid, verbolgenheid, grimmigheid, vergramdheid, verbittering, hevigheid, heftigheid, onstuimigheid, geraaktheid, hittigheid, wrok, drift, hartstogt, vinnigheid, woede, opvliegendheid, koken, opstuiven, ontvlammen, gloeijen, ontbranden van of in toorn, verbolgen, vergramd, toornig zijn* enz.

JEAN PAUL rekent uit, dat men in het Hoogduitsch ruim 80 onzijdige, en ruim 70 actieve primitieve werkwoorden heeft, om de beweging naar eene plaats uit te drukken (b. v. *gaan, loopen, storten* enz.) Om het geluid aan te duiden ruim 100. Woorden voor sterven en dooden zijn hoogst talrijk. Nog talrijker die voor haat en scheiding. Voor vreugde en blijdschap zijn zij maar in gering aantal. Zie *Vorsch. der Aesth.* II. 86.

L.

Bladz. 201. Roman van MARIVAUX te vertalen.

Ik geloof, dat wij Hollanders dikwerf even verlegen zullen zijn, als de Engelschen, om soortgelijke Fransche werken regt naauwkeurig te vertalen. Men moet erkennen, dat het Fransch voor den gezelligen omgang eene zeer geschikte taal is, ja dat hetzelfde over het algemeen tegenwoordig, nu de alleenhandel in woorden, door de Fransche Akademie

weleer uitgeoefend, heeft opgehouden, en der geheele Fransche letterkunde een nieuw leven is ingeblazen, al eenen grooten rijkdom bezit, zoo wel lexikalen, (gelijk men 't noemt) als intensieven. Die het niet gelooven wil, sla een der nieuwste Fransche woordenboeken, b. v. dat van BOISTE, op, en zie, over welke schatten eene Fransche pen, welk onderwerp zij ook behandelen moge, te beschikken hebbe. Het vertalen van een aantal uitdrukkingen uit zulk een woordenboek zal ons bijster verleggen maken. Men zal dit ook gevoelen, als men de losse stukjes van allerlei aard leest, die in de bekende, maandelijks uitkomende en zoo bij uitstek fraai geschreven *Revue de Paris*, waarin CHATEAUBRIAND, NODIER, BALZAC, SCRIBE, CASIMIR DE LA VIGNE, ALPHONSE DES MARTINES, VICTOR HUGO, COUSIN, JEANIN, CHASLES en een aantal andere der tegenwoordige knapste koppen van Frankrijk het woord voeren, voorkomen, en die zoo wel door veelzijdigheid van denkbeelden, als door een schitterend koloriet van stijl, uitmunten. Waarlijk, zoo men eerlijk en onpartijdig wil zijn, mag men met het verwijt van armoede, der Fransche taal voorheen zoo dikwerf toegeduwd, thans wel te huis blijven! Slechts in een' zekeren zin kleeft die vlek op haar woordenkleed, b. v. daarin, dat men in het Fransch geene enkelvoudige woorden (*vocabula simplicia*) heeft voor *staan, liggen, zitten, rijden* en soortgelijke denkbeelden, die men meestal door twee woorden, b. v. *être debout, être couché, être assis* enz. moet uitdrukken — dat de Franschen slechts in eene zeer geringe mate het vermogen van zamenkoppeling van twee of drie woorden bezitten, op hetwelk wij en de overige Duitsche volkeren roemen mogen; b. v. niet uit *maan, zon, licht, avond, ster, schijn*, de zamenstellingen *maneschijn, zonnenschijn, maanlicht, zonnelicht, avondster* enz. vormen kunnen, maar wat omslagtiger moeten zeggen:

schijn der maan, schijn der zon, licht der maan, ster des avonds (clair de lune, lumière du soleil, étoile du soir etc.) dat men hierdoor, als bl. 62 door mij gezegd is, in de Fransche Poëzij die schilderachtige composita mist, die den dichtерlijken stijl der Duitsche volkeren zoo verlevendigen en verfraaijen; — dat ter uitdrukking van afgetrokken Metaphysische denkebeelden, zoo als zij b. v. in schriften van Duitsche wijsgeeren voorkomen, het Fransch niet overal even vaardig bij de hand is; — en wat zulke gebreken meer zijn. Daarentegen in alles, wat tot het maatschappelijk leven en den gezelligen omgang betrekking heeft, ja, in den geheelen kring der overige wetenschappelijke onderwerpen heeft die taal weér buitengemeen groote hulpmiddelen, en namelijk, door al de kunst- en wetenschappelijke woorden, die reeds vóór eeuwen penningen van haren taalschat uitmaakten, en door de gemakkelijkerheid, waarmede zij die geërfde rijkdommen uit de nalatenschap der Grieksche en Latijnsche talen weet te vermeerderen. Zoo huiverig en linksch het Fransch toch b. v. is, om composita uit zijne eigene taalmijnen op te delven, zoo weinig maakt het er eene gewetenszaak van, die te rooven uit de taaltrezoren van oud-Attica en Latium. Zie duizenden en tienduizenden van voorbeelden in de latere Fransche woordenboeken. Ik erken evenwel, dat die nieuw gesmede Grieksch- of Latijnsch-Fransche koppelingen in het eerst vrij onverstaanbaar voor een' ongeletterd Franschman zijn. Zal een zoodanige toch b. v. de beteekenis van *Odontalgiste* vatten, zoo hij 't woord niet door het Grieksch uit te leggen weet? Voorzeker niet! Ons *tandarts, tandpijnmeester* integendeel is uit zich-zelfen ook voor den eenvoudigsten Hollandschen landman verklaarbaar. Het zij mij vergund den lezer, die dit eene en andere nog meer ontwikkeld wil zien, te verwijzen tot mijn stukje *Over Nederlandsche taalzuivering en taalverrijking*, Gron. bij J.

OOMKENS. Ook vergelijkte men het fraaije en grondige werk *Über den Wörtreichthum der Deutschen und Französischen Sprache u. s. w.* Leipzig 1806, dat echter het Fransch nog te veel naar de armoedige *Dictionnaire de l'Académie* beoordeelt, en daardoor wel eens wat partijdig tegen hetzelfde is.

Moet, voor het overige, eene taal als de Fransche, die sedert eeuwen door zoo vele millioenen van Adamskinderen, en wel van zulke snapzieke, woelige en levendige Adamskinderen gesproken is, en waarin men over allerlei voorwerpen van menschelijk bedrijf en handel, over allerlei vakken van kunst en wetenschap zoo onophoudelijk geschreven heeft en nog dagelijks schrijft, moet zulk eene taal wel niet *warmtjes er in zitten* en zulks hoe langer hoe meer doen? Zal zich de taal van een klein land als het onze, daar mede in alle opzigten kunnen meten, en is het, behalve andere redenen, uit dien hoofde wonder, dat, daar er toch nu eenmaal voor Europa eene taal zijn moest, waarmede men overal te regt kon komen, het Fransch zulk eene wereldtaal geworden is? Zelfs de stugge Turken beginnen zich op haar toe te leggen, zoo men een schrijven van MICHAUD (den bekenden auteur van een werk over de kruistogten) uit Konstantinopel gelooven mag.

L.

Bladz. 202. Taal — volkskarakter enz.

Men zou zelfs misschien vrij wat overeenkomst kunnen vinden tusschen zekere heerschende klanken in de woorden van verschillende talen en de geaardheid der volkeren, welke die talen spreken. In de eene taal zal zich bij v. meer de *a*, in eene andere de *e*, in eene derde de *o* of *i* enz. doen hooren. Deze spraak zal meer aan scherpere, gene aan zachtere consonanten de voorkeur geven. Ik geloof, dat dit alles met den zedelijken en zinnelijken aard der volkeren in verband staat, en niet bloot een gevolg van toe-

val is. Wat zegt ook dat woord Toeval? Waarom vindt men bij v. in het Hoogduitsch en in alle Opperduitsche dialekten telkens de scherpere *f*, *t*, *p* enz. gebezigd, waar wij Hollanders en alle Platduitschers, gelijk ook vaak de Denen, de zachtere *v*, *d*, enz. gebruiken? Waarom vindt men dat van de vroegste tijden aan? Waarom sissen en tjiipen de Hoogduitschers zoo veel meer dan wij? Waarom is in tienduizenden van hunne woorden de *b* bij hen de geliefde letter, terwijl wij in dezelfde woorden aan de *v* de voorkeur geven, b. v. *leben*, *geben*, *streben* enz., bij ons *geven*, *leven*, *streven*. Waarom is die klank der *o* of *au*, welken de Franschen in woorden als *encore*, *dort*, *lune* enz. doen hooren, bij ons en de Hoogduitschers alleen in de platte volkstaal aanwezig? Waarom stuit dezelve ons in de beschaafde uitspraak van het Hollandsch, terwijl hij bij de Franschen, en zoo ook bij de Denen en Zweden, een allerfatsoenlijkste, geliefkoosde klank is? Inderdaad, dit alles moet zijne fysieke en morele oorzaken hebben. Het is belangrijk in dat opzigt verschillende talen te vergelijken, en de in elk harer den boventoon voerende klanken na te gaan.

Laat mij nog ter loops aanstippen, dat, ten bewijze van den pligtpleegzieken, onderdanigen, en, vroeger ten minste, wel eens wat al te demoedigen aard der Hoogduitschers, (een bij mij anders bijzonder hooggeschat, en tegenwoordig zeker het geleerdste volk van Europa) al de vormen strekken kunnen, welke zij bezigen, om elkander in de dagelijkse zamenleving naar hunnen verschillenden rang aan te spreken. Zoo toch hebben zij *Du* voor het vertrouwelijke; b. v. *Liebst Du mich? Ihr* (zijnde ons meervoud *Gij*) staat, als het tot één' persoon gebruikt wordt, zoo wat tusschenbeide. *Sie*, het meervoud van den derden persoon, dient voor het beleefde; b. v. *Hören SIE nicht? Glauben SIE mir*; letterlijk, als of wij zeiden tot iemand: *Hooren*

ZIJ *niet?* Gelooven ZIJ *mij*, voor *Hoort GIJ niet? geloof mij!* Een' geringeren, een' knecht integendeel, spreekt men met den derden persoon van 't enkelvoud aan. B. v. *Das hat ER schlecht gemacht*, HANS! letterlijk: Hij heeft dat slecht gedaan, HANS! voor *GIJ hebt dat* enz. SIE *kann gehen*, DÖRTCHEN! letterlijk: Zij *kan gaan*, DOORTJE! voor *GIJ kunt gaan*. Van groote personaadjen sprekende, laat men in 't Hoogduitsch geen werkwoord in het enkel- maar in het meervoud volgen, b. v. *Seine Majestät HABEN allergnädigst befohlen*; zijne Majesteit HEBBEN (voor heeft) bevelen. *Seine Durchlaucht SIND da gewesen*, zijne Doorluchtigheid ZIJN, voor *is*, daar geweest. Op een' berg in Silezie hebben, zegt men, de inwoners een' pilaar met het opschrift gezet: *Seine Majestät, der Kaiser, HABEN geruhet hier Gottes schöne Natur zu bewundern*. (Zijne Majesteit, de Keizer HEBBEN (voor heeft) goedgevonden hier Gods schoone Natuur te bewonderen. Zie, meen ik, *Briefe eines Reisenden über Deutschland*. Ik denk echter, dat dit loopje wel meer *ben trovato*, dan *vero* zijn zal. — Voorts worden de voornaamwoorden *ihre*, *eure* en soortgelijke, soms, als men van of tot hoogaanzienlijke personen het woord voert, in *ihro*, *euro*, *dero* veranderd, b. v. *IHRO Durchlaucht. DERO Gräfliche Gnaden. Das ist ein allerhöchstes Schreiben von Seiten IHRO Durchlaucht. Allen Respect vor DERO Reden, Ew. Gnaden!* Behoeft men te vragen, of een volk, waarbij men elkaâr op zoo veel onderscheidene wijzen aanspreekt, ook complimenteus en titelziek zij, en zouden in dat opzigt onze Overrijnsche bureu niet veel eer, de als knipmessen buigende Chinezen van Europa verdienen genoemd te worden, dan wij, die zij soms de onbeschaamdheid hebben, daarvoor uit te krijten? Vergelijk bl. 46 en 54 der aanteekeningen.

L.

Bladz. 203. Zamengestelde woorden te vormen enz.

De vrijheid, om composita te vormen, die overheerlijke eigenschap, welke alle Duitsche talen met het Grieksch gemeen hebben, en die aan de zoogenaamde Romanzos, (het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch) schier geheel ontbreekt, is door het Engelsch, in weêrwil van deszelfs verfransching, gelukkig behouden. Het ziet er echter soms koddig uit, als het woorden aaneenlapt, die half Duitsch, half Fransch zijn, b. v. (*to*) *over-boil*, *over-persuade*, *under-value*, *mis-employ*, *mis-inform*, *fore-judge*, *dis-hearten*, *dis-like*, *re-call*, *re-hear*, en honderd soortgelijke, aan 't hoofd Germaansch, aan den staart Romaansch, of omgekeerd.

Fraai zijn de koppelingen in 't Engelsch, die uit een substantief en een adjectief of participium praeteritum, met weglating der daarbij behoorende praepositie, zijn zamengesteld, b. v. *blood-stained*, letterlijk: bloed-bevekt, in stede van bevekt met bloed; b. v. de bloedbevekte hand.

De Hoogduitschers vormen er van die soort tegenwoordig ook bij honderden en duizenden, ja, men vindt ze in alle Duitsche talen, de onze uitgenomen, dat inderdaad jammer is. Ik wenschte dus wel, dat het gebruik ze bij ons van lieverlede invoerde, en begrijp niet, waarom BILDERNIJK zoo heftig op dat slag van composita gebeten schijnt. Intusschen zijn er hem-zelven, wetens of onwetens, hier en daar ontglipt, b. v. *regenzwanger*, *aardstofzwanger* enz. 't Zal den wakkeren man gegaan zijn, als NAPOLEON heerschzuchtiger gedachtenis, die den invoer van suiker voor anderen verbood, maar die koloniale zoetigheid voor zichzelf liet komen. *

L.

---

* Enkele composita, meer of min van die soort, waarvan

Bladz. 204. Latijn statig en deftig.

Zou voor een deel het Latijn ons echter uit dien hoofde niet wel 'zoo statig' voorkomen, omdat wij het meest bij deftige gelegenheden gebruiken, en veelal over deftige onderwerpen in hetzelfde 't woord of de pen voeren? Mij dunkt, het Latijn der Romeinsche blijspeldichters, b. v. van PLAUTUS, TERENCEUS ENZ., heeft toch dat *tabbaardachtige* zoo niet, en er heerscht in CATULLUS minneliederen losheid en bevalligheid genoeg. Ook zullen de vischwijven aan den *Tiber* wel niet met die raadsheerlijke achtbaarheid gekakeld hebben, waarvan BLAIR melding maakt. Waar evenwel is het, dat het karakter der Romeinen over het algemeen ernstiger, strakker, ingetrokkener, stugger was, dan dat der Grieken. De laatsten — ten minste de kwikzilverachtige, praatlustige Atheniënsers — moeten al vrij wat van onze hedendaagsche wufte Fransche broeders gehad hebben, met name van dat volkje onder hen, hetwelk het groote *Babylon* der negentiende eeuw bewoont, en dat, lijder! ongeduriger en woelzieker is dan de *inquietus Adria* van HORATIUS.

L.

Bladz. 204. Italiaansche taal enz.

Om het oordeel, dat BLAIR hier over het Italiaansch velt, te kunnen toetsen, vergelijkte men hetgeen JENISCH van die taal zegt in zijne vergelijking der voornaamste talen van Europa. Of evenwel, wat het hoogdravende en grootsche van uitdrukking aangaat, het Spaansch het nog niet van Hesperiens Philomelentaal winne, laat ik aan deskundigen

---

wij hier spreken, zijn werkelijk in onze taal aanwezig, b. v. godgetrouw, godverlaten, schriftgeleerd, brooddronken, kunstgeoefend enz.

ter beoordeeling over. Ik heb het wel eens hooren beweren, en zeker, naar den blooten klank te oordeelen, heerscht er in de sprake der fiere Kastilianen iets meerforsch en mannelijks. Het Italiaansch klinkt bijna al te schel van vokalen, en is soms meer muzijk dan taal. Sommige gespierde letterverbindingen van het Latijn heeft het ook te kwader uur verbannen, gelijk het b. v. van *Alexander* het weeker *Alessandro*, van *clamare* het schier verwijfde *chiamare*, van *vindicta* het smeltende *vendetta* (wraak), * van *sextus sexto*, van *dictus detto* enz. gemaakt heeft. 't Komt mij echter, naar het matige, dat ik er van versta, eene hemelsche taal voor, des heerlijken lands waardig, waarvan de beroemde GÖTTE zingt:

*Wo die Citronen blühen,
Im dunkeln Laub die Goldorangen glühen,*

en werwaarts in een donker oogenblik van zwartgallige gemelijkheid een eerlijk Hollander uit zijne nevels en drasbeemden wel eens gevaar zou loopen den zucht te verzenden:

---

* Hoe veel schilderachtiger voor het oor, dan het fluitachtige Italiaansche *vendetta*, is ons pauk- en bazuinachtige woord *wraak*, eene, wat den klank en deszelfs overeenkomst met het door denzelfden te kennen gegeven denkbeeld betreft, allergelukkigste uitdrukking, ja, inforschheid het Hoogduitsche *Rache* nog overtreffend. Door de *o* wat doffer en dompiger, maar juist daardoor niet minder gepast van galm is ons *wrok*. Wrok toch is de in het donker des harten broedende moeder der wraak. Waarlijk, men moet het krachtige, dat de veelvuldige consonanten en sommige op zich-zelve harde letterverbindingen, (gelijk b. v. dat *wr* is) aan de Duitsche talen bijzetten, niet over het hoofd zien. Het brullen des Noordewinds heeft op zijn' tijd zóo wel zijne welluidendheid, als het gelispel der Zuider koeltjes.

Dahin, dahin

Möchte ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn!

Laat ons echter, hoe onvriendelijk vaak ons luchtsgestef zij, noch het goede van ons in zoo vele opzigten gezegend landje, noch het oude, schoon wat overdreven zeggen vergeten, dat Italië (vooral de zoogenaamde *Campagna felice*) een paradijs is, maar door duivelen bewoond.

L.

Bladz. 205. Engelsche verzen enz.

BLAIR draaft hier geweldig hoog met zijne Engelsche verzen, en als Engelschman is hem zulks niet euvel te duiden. Ik voor mij echter beken met mijn welligt bot Hollandsch oor die verscheidenheid en harmonij in dezelve niet te kunnen ontdekken, en vind die deugden vrij wat meer in Hoogduitsche en Hollandsche gedichten, van welke echter de schrandere Edinburger Hoogleeraar vermoedelijk wel geen tittel of jota gekend zal hebben. Het is, als reeds gezegd, een mangel in BLAIR, dat hij telkens de uitdrukking: „alle nieuwe talen” in den mond neemt, en daar dan op zijn hoogst Fransch, Italiaansch en Engelsch onderverstaat. In verscheidenheid van allerlei maat mogen voorts de Engelsche verzen die der Franschen al overtreffen, zeker niet in liefstaligheid en zoetvloeiendheid. En wat rijkdom in tweeklanken betreft, durf ik het nederige, versmade Hollandsch gerust tegen het laatdunkende, wijd en zijd gevierde Engelsch monsteren. Laat een' Engelschman eens klanken tegen ons *ooi, 'aai, au, ai, oei, ui, eu, oe, ieu*, enz. stellen. — De onophoudelijk terugkomende *th* met hare, dubbeltongige, half door de tanden sissende uitspraak geeft daarenboven aan het Engelsch bij wijlen iets Joodsch. En dan dat kort-afgebetene, éénlettergropige van zulk een

groot aantal Engelsche woorden! (want zelfs de tweelettergeregige worden nog vaak monosyllabisch uitgesproken, b. v. *age*, *rage*, *wise* enz.). Heeft het niet wat snaauwends en graauwends? Is het niet soms, of men een' hond uit zijn hok *hau*, *hau*, *hau* hoort blaffen? *How do you do?* Kortom, oorstreelend vind ik de taal van JOHN BULL niet, gelijk BLAIR - zelf dan ook die *grief*, als wel zoo gegrond schijnt te erkennen, dan wij de *grieven* dier Belgische woelwaters, die den band, welke alle Nederlanden wederom vereenigde, zoo onbezonnen, zoo roekeloos, zoo balddadig verscheurd hebben.

L.

Bladz. 206. Accent in het Engelsch enz.

Is in één ding de Engelsche taal van hare aloude Moeder het Duitsch (Hoog- en Nederduitsch) afgeweken, zoo is het in de plaatsing van den accent. Alle echt-Duitsche talen hebben de eigenschap, dat zij in oorspronkelijk-Duitsche, niet zamengestelde woorden, den accent laten vallen op het zakelijke deel des woords of op den woordwortel, dat is dus, op dat deel van het woord, hetwelk op dien klemtoon de meeste aanspraak heeft. Geen Hollander, geen Hoogduitscher zal *hebbēn*, *habēn* zeggen, gelijk de Franschman *avoir* zegt, maar *hebben*, *haben*. Wij zullen niet zeggen *meester*, *sleutel*, maar *mēester*, *sleutel*, en zoo drukken wij zelfs in onze afgeleide woorden nooit op den uitgang, dan alleen in gevalle, dat die uitgang niet zuiver Hollandsch is, als b. v. plaats heeft in *tuiniēr* (van tuin), *bossc̄aadje* (van bosch) enz., waarin de terminatiën *ier* en *aadje* van de Franschen ontleend zijn. Een woord met een' bastaarduitgang draagt dus aanstonds bij ons het brandmerk zijner uitheemsche bezoedeling op het voorhoofd. Bij de Engelschen integendeel is de accentplaatsing geheel weifelend geworden,

en zelfs de opregt Duitsche woorden in die taal verliezen vaak, ten gevolge van de kortafgebeten wijze, waarop zij worden uitgesproken, hunne Germaansche trekken. Neem eens *to love, to hear* enz. In Engelsche woorden, uit het Fransch en andere Romanische talen, of uit derzelve moeder, het Latijn, ontleend, springen de accenten, (gelijk men uit BLAIR zien kan) als kakkerlakken, nu naar voren, dan naar achteren, en alles draagt blijken van dien bajert van verwarring, waaruit, na de invallen van zoo vele verschillende vreemde volkeren, de schepping der tegenwoordige Engelsche taal allengskens te voorschijn geroepen is. Inderdaad, dat Overkanaalsch is al eene rare juffer, wier bonte, uit veelverwige flarden en lorren zamengelapte opschik echter al zeer treffend het zonderling, het scherp-geteekend en vaak grillig karakter des volks, welks tolk zij is, verzinnebeeldt. De Brit is, even als zijne taal, half Duitscher, half Franschman. Gallische heftigheid en opbruising, met Germaansche bedaardheid, ernst en *houdvastheid* verbonden! In een' platten beeldstijl zou men 't kunnen noemen: Hollandsch bier, doorklutst met Franschen brandewijn!

L.

Bladz. 206. Eenvoudig zamenstel van 't Engelsch enz.

Dat in dit aardse jammer- en tranendal ook zelfs het kwade zijne goede zijde heeft, kan weér de Engelsche taal leeren. Is zij ook al in haar grammatikaal zamenstel zoo vorm- en gedaanteloos, als eenige taal ter wereld, (gelijk men uit hetgeen BLAIR over haar zegt zien kan) zij is daardoor weér des te gemakkelijker om te leeren. En hiermede moeten wij Hollanders ons ook maar troosten, wanneer wij de geringere vatbaarheid onzer taal voor decli-

natie en conjugatie, dan die b. v. bij onze taalbroeders, de Hoogduitschers heerscht, met leede oogen opmerken. Een vreemdeling kan onze eenvoudige declinatie, waarbij wij niet van eerste, tweede en derde enz. behoeven te spreken, vrij wat gemakkelijker leeren, dan de acht verschillende soorten van buiging, die, volgens ADELUNG, in 't Hoogduitsch worden aangetroffen. En dan nog al die verandering van vokalen in die taal door den zoogenaamden *Umlaut* of *klankwisseling*, gelijk b. v. *Vater* in 't meervoud *Väter*, *Bruder*, *Brüder*, *Maus*, *Mäuse*, *Gott*, *Götter* wordt! En de eeuwige strijd tusschen de Dames of Heeren *mir* en *mich*! En de verschillende regering der praepositieën! En....! Waarlijk, dit alles vereischt veel hoofdbrekens, schoon het, als hier boven gezegd, het Hoogduitsch wat nader aan de oude talen brengt. — Om echter tot het Engelsch nog eens terug te keeren — de gemakkelijkerheid van het leeren dier taal wordt voor den buitenlander weér zeer verminderd door het moeilijke der Engelsche uitspraak, die wispelturig en grillig is als de wind, en waarbij men zich, (gelijk SIMON STIJL van sommige Hollandsche Anglomannen vertelt) wel een paar tanden mag laten uitbreken, wil men ze zich goed eigen maken. Ik durf er mij nooit aan wagen. Het Engelsch is voorts eene taal, waarvan men zeer schielijk iets, zeer langzaam veel, en schier nimmer alles kan leeren. — Het heeft verbazend veel Idiotismen of eigenheden, die, even als deszelfs uitspraak, ware Schibboleths zijn voor den buitenlander.

L.

Bladz. 210. Voor het overige, hoe voortreffelijk enz.

Dit zeggen van BLAIR mogen ook wij-Hollanders, wat nu het Hollandsch aangaat, wel op het zeerst ter harte nemen.

Ook ons Nederlandsch moge zoo fraai of leelijk zijn, als het wil, het is nu eenmaal onze moedertaal, het is het erfdeel onzer vaderen, en verdient daarom onze achting. In geene taal zullen wij ons immer zoo goed leeren uitdrukken, als in de sprake, die wij reeds op den schoot onzer moeders, aan de knieën onzer vaders leerden stamelen. Wel mogt onze beroemde dichter LOOTS, in de dagen onzer vernedering onder den stok der Fransche drijvers, uitroepen:

*Ach, houden wij dit pand in waarde,
 Als d' afdruk van hun heilig beeld;
 't Is 't eenigst merk voor 't oog der aarde,
 Uit welk een' stam wij zijn geteeld!
 Zoo bergt een kind in 't snerpndst woeden
 Van armoê en van tegenspoeden
 't Geschenk, dat hem zijn moeder gaf,
 En acht het heiliger, dan 't leven,
 En troost zich van gebrek te sneven,
 Maar staat die dierb're gift mooi af.*

Het is bij dit alles onbegrijpelijk, dat vele aanzienlijke Nederlanders zich zoo weinig aan eene nauwkeurige beoefening hunner moedertaal laten gelegen liggen, en zoo weinig hun best doen, om zich met kracht en bevalligheid in haar te leeren uitdrukken. — Laat ons echter niet klagen! In vergelijking van hetgeen onze Kancel-, onze Balie-, onze Staatskundige Welsprekendheid vóór een vijftigtal jaren was, en hetgeen zij thans is, zijn wij met reuzeschreden vooruit gegaan. Ook waarborgen vele gunstige teekenen ons, dat wij op dat pad zullen voortwandelen, en dat, welk een klein volk wij ook zijn mogen, onze taal en letterkunde ons bij voortduring dierbaar zullen

blijven. Daartoe moge onze geëerbiedigde Koning; daartoe mogen onze wakkere volksvertegenwoordigers, daartoe moge elk regtschapsen Nederlander, wat prijs hij ook met mij op de taal- en letterkunde van uitheemschen stelle, het zijne bijdragen!

L.

Bladz. 212. Stijl enz.

Wat naauwkeuriger zou men, dunkt mij, den Stijl bepalen kunnen, als de wijze, aan elk schrijver of spreker in 't bijzonder eigen, om zijne gedachten, in haren zamenhang en voortgang, door middel van woorden uit te drukken. Zoo heeft toch A, zoo heeft B, zoo heeft C enz., ieder zijn' bijzonderen stijl; zoo hebben de Franschen hunnen bijzonderen stijl, in tegenoverstelling van de Hollanders, de Engelschen in tegenoverstelling van de Franschen, de Lapen in tegenoverstelling van de Kalmukken, CICERO, in tegenoverstelling van DEMOSTHENES enz. Elke Stijl nu, of die aan ieder in 't bijzonder eigene wijze van uitdrukking is goed, als dezelve de drie hoofdeigenschappen van zuiverheid, duidelijkheid en fraaiheid bezit, kwaad wanneer hij alle, of sommige dier eigenschappen mist. Indiervoege is dit onderwerp vrij klaar en duidelijk. Het verwondert mij intusschen, dat BLAIR niet de Zuiverheid (*Puritas*) als eene afzonderlijke eigenschap van den Stijl opgeeft, en slechts van Duidelijkheid en Fraaiheid spreekt. Wel maakt hij later onder de Duidelijkheid ook van Zuiverheid melding; wel kan ook, strikt genomen, een onzuivere Stijl niet fraai zijn, en Zuiverheid ligt dus in Fraaiheid opgesloten, maar zoo vereenvoudigt men al te veel, want zoo zoude men ook kunnen zeggen, dat de Duidelijkheid reeds in de Fraaiheid bevat is, wijl toch hetgeen onduidelijk is, ook nooit fraai geheeten kan worden. En in een' zekeren zin kan ook een

Stijl in vele opzichten duidelijk en fraai zijn, zonder dat dezelve nog in allen deele zuiver is. De Stijl der verzen b. v. van onzen beroemden, en met het hoogste regt beroemden dichter HELMERS is over het algemeen duidelijk en schoon, en toch is dezelve bij tusschenpoozen alles behalve zuiver; voor zoo ver men ten minste onder Zuiverheid al mede grammatikale naauwkeurigheid of korrektheid verstaat. Even zoo vindt men bij vroegere Hollandsche schrijvers duidelijke, krachtige en sierlijke plaats en, maar soms in een' onzuiveren, dat is b. v., in een' nutteloos met bastaardwoorden overladen stijl voortgebragt. Door Zuiverheid van stijl versta ik toch in het algemeen die aan elk in het bijzonder elgene wijze, om zijne gedachten in haren zamenhang en voortgang uit te drukken, welke bevat is in woorden, die, zoo veel als nuttig en noodig is, tot de taal, waarin men schrijft, en haren beschaafden tongval behooren, en overeenkomstig de regelen dier taal gebezigd worden.

L.

Bladz. 216. Gepastheid van Stijl enz.

Ofschoon ik het woord Gepastheid, dat door den Heer BOSSCHA ter vertaling van het Engelsche *Propriety* gekozen is, behouden heb — gelijk ik mij over 't algemeen zelden heb veroorloofd, de vertaling van dien verdienstelijken Geleerde te verbeteren — komt het mij echter voor, dat men *Propriety* nog beter zou hebben kunnen overbrengen door *Eigenaardigheid*, 't welk zeer goed Hollandsch is. Ook het woord *Eigenlijkheid* zou ik geene zwaarigheid maken te gebruiken, 'schoon de Heer BOSSCHA dit voor geen Hollandsch woord' houdt. Waarom, weet ik niet. Van *Eigenlijk* tot *Eigenlijkheid* is toch maar een klein en nog wel zeer analogisch stapje.

L.

Bladz. 216. Verouderde woorden te mijden.
 POPE, elders door mij vertaald, zingt te regt:

*Door oude woorden zocht er menig roemgewin,
 In schrijftrant ouderwetsch, maar nieuwerwetsch van zin.
 Dat kunstig broddelstuig moog' al den domoor smaken,
 Het lokt een schamp'ren lach den wijzen op de kaken.*

Intusschen zijn er in elke taal een aantal verouderde uitdrukkingen, die men wenschen zou terug te erlangen, daar men ze noode missen kan. Moeten zich de Franschen b. v. niet de haren van spijt uit het hoofd trekken, dat zij hun *gesir* of *gir* (d. i. liggen) hebben laten verschimmelen, en, terwijl zij alleen nog maar van hetzelfde hun *git*, b. v. *ci-git*, gebruiken, het denkbeeld van liggen thans altijd door de omschrijving van *être couché* of zoo iets moeten uitdrukken? En hun oud *chevaucher* voor paardrijden, ware het niet beter dan het langdradige *aller à cheval*? En kan *beaucoup* tegen hun verbannen *moult* opwegen? * — Maar waartoe voorbeelden bij vreemden gezocht? Onze eigene taal biedt er in overvloed aan. Ik wijs maar eens op ons rampzalig

---

* Het oud-Fransche *moult* (het Latijnsche *multus*) is vrij wat beter woord voor *veel*, dan dat zonderlinge *beaucoup*, hetwelk uit *beau* en *coup* is zamengesteld en letterlijk zoo veel als een' fraaijen slag of vangst, dien men in of van iets doet, beteekent, gelijk b. v. in de spreekwijze *faire un-coup*. *Beaucoup d'argent*, *beaucoup de femmes* staat dus eigenlijk voor: UN BEAU COUP *d'argent*, UN BEAU COUP *de femmes*. Kluchtig! Ik dien hier echter op te merken, dat nieuwere Fransche schrijvers, vooral onder de zoogenaamde Romantieken, vele zulke te kwader ure achter de bank geworpen geldstukken van hunnen vroegeren taalschat, weêr beginnen van roest en vuil te zuiveren en anderwerf in omloop te brengen.

verlorene *Du*, *dij*, zijnde het enkelvoud van ons meervoud *Gij*, welk laatste nu in onze taal tevens de rol van enkelvoud spelen moet. Wij zijn de eenigste Natie van Europa, die dat *Du* uit schriften en den beschaafden tongval geheel verbannen hebben. Immers Franschen, Hoogduitschers, Engelschen, Denen enz. gebruiken ook wel dikwerf beleefdheidshalve het voornaamwoord in den pluralis, maar hebben daarom den singularis niet geheel uitgeroeid. Bij onze Statenbijbelvertalers moet er, luidens het zeggen van WACHTER in zijn *Glossarium Germanicum*, nog over geraadpleegd zijn, of zij aan het vriendelijke *Du* en deszelfs overige familie nog een gastvrij plaatsje zouden gunnen, maar de kleine, arme verschoveling, lang reeds zonder dak en huisvesting omzwervend, is toen geheel verstooten. HUYGENS, HOOFT en VONDEL gebruiken *du*, *dij*, *dijn* nog enkel. Vooral HUYGENS, als hij in zijne Gedichten tot de Godheid spreekt: B. v.;

*Hoe lang gestoorde Godt, hoe lang verachtst DU 't schreewen
Van DYNER kinderen onuitschreewelick ellend?*

Bewaerst DU DYNE toorn voor aller eewen eewen?

En vlamt DYN gverxyer van nu af sonder endt?

Later heeft men, om *Gij* als meervoud van *Gij* als enkelvoud te onderscheiden, bij 't eerste het woord *lieden* gaan voegen en *Gij-lieden* schrijven, welk aanplaksel echter luttel bijval meer vindt. De treffelijke JAKOB GRIMM vergist zich dus, als hij dien leelijken staart voor vast bij ons aangenomen beschouwt. Ik geloof echter, dat hij niet te onregt BILDERDIJK gispt, die dat *lieden* in *U-lieden* bij verbastering uit *uwe liefde* (bekenden ouden titel) ontstaan acht. BILDERDIJK (zegt hij) *irrt, wenn er ULIEDEN aus UWE LIEFDEN (euer Liebden) erklärt. Denn dieses liesze sich zwar für die Anrede in zweiter Person*

(gleich dem Spanischen USTED, VUESTRA MERCED) begreifen, nicht aber bei der ersten Person. Vergleichbar dem WJLIEDEN, GJLIEDEN sind das Französische NOUS-AUTRES, VOUS-AUTRES, und das Spanische ganz suffigierete NOSOTROS, VOSOTROS. D. G. III, 14.

L.

Bladz. 217. Vreemde woorden mijden.

Het maakt evenwel groot onderscheid, welk eene soort van stijl het zij, waarin vreemde woorden voorkomen. In den stijl der couranten of *loopmaren*, zoo als HOOFD ze noemt, zal niemand zich aan dat gespuis bijster ergeren, ja een overdreven zoogenaamd Purismus veroorzaakt dan dikwerf onduidelijkheid. Ook in zoodanige geheel wetenschappelijke onderwerpen, waarbij het op de zaken en niet op de uitdrukkingen aankomt, stuiten ons uitlanders of bastaards maar luttel. Zelfs is het somtijds veel verstandiger algemeen bekende en door geheel Europa gebruikte uitheemsche zeggwijzen te nemen, dan zuiver inlandsche, die nog maar flauwtjes in zwang en daardoor nog van eene waggelende beteekenis zijn. In taalkundige onderwerpen b. v. verstaat iedereen mij veel beter, als ik van Nominativus, Genitivus, Verbum, Adverbium enz. spreek, dan wanneer ik Noemer, Teller, Bijwoord, Werkwoord zeg. In allen gevalle zal ik voor een' vreemdeling, die niet veel Hollandsch kent, duidelijker zijn. Mij ten minste is het niet zelden een steen des aanstoots, als sommige Hoogduitschers met vertalingen van Grammatikale kunsttermen in hunne werken te voorschijn treden. Ik moet mij dan altijd op nieuws herinneren, dat *Zeitwort* (tijdwoord) bij hen zoo veel als Verbum, *Hauptwort* (hoofdwoord) bij hen Substantivum beteekent enz. En nog gemelijker maakt ons de geleerde Deen RASK, die in zijne spraakkunsten van het oud-Friesch,

Angelsaksisch enz. allerlei wonderlijke, pedante namen ter vertaling der Latijnsche grammatikale kunstbewoordingen heeft uitgevonden, namen, welke men, volgens een daartoe bij zijne schriften gevoegd lijstje, eerst moet leeren ontcijferen, voordat men weet, wat de man zeggen wil. De hemel zij gedankt, dat JAKOB GRIMM, ὁ πᾶν, in zijn reuzenwerk ook niet tot die puristische, schoolvossige dolheid vervallen is. —

In den stijl der verhevene Welsprekendheid en Poëzij zijn alle uitheemsche, ja zelfs bloote bastaardwoorden hoogst onbetamelijk, vooral in eene zoo zuivere taal, als de onze, waarin men het eener vreemde uitdrukking dadelijk aan den neus kan zien, dat zij van elders op een stroowisch is komen aandrijven. In het Engelsch, dat nu eenmaal eene regte Arke Noachs is, moet zulks, dunkt mij, zoo niet *opvallen*, om met een' Germanismus deze aanteekening te eindigen.

L.

Bladz. 218. Juistheid (Precision) van Stijl.

Precision zoude men bij ons letterlijk door *Besnoeidheid* kunnen vertalen. En klinkt dit woord wat vreemd, wel nu dan door *Afgepastheid*, verondersteld, dat men *Propriety* dan niet meer door *Gepastheid*, maar door *Eigenaardigheid* vertolkte. Wat is *precies* (van het Latijnsche *praecidere*) anders, dan juist besnoeid, juist afgepast of afgemeten? *Afgemetenheid* zou dus ook al door den beugel kunnen. Men maakt zich dikwerf ten onregte diets, dat een woord in eene vreemde taal beter is, dan een gelijk beteekenend in de onze. — Tegen de *Afgepastheid* voor het overige, of gelijk de Heer BOSSCHA het ook zeer goed vertaald heeft, *Juistheid*, strijden al die gebreken, welke onder den naam van Tautologie en Pleonasmus be-

kend zijn, en die door enkele letters, lettergrepen, woorden en geheele zinnen veroorzaakt kunnen worden. Met dat al heeft men in alle talen woorden, die door het gebruik volkomen gewettigd zijn, en toch iets overtolligs in hun samenstel hebben. Neem bij ons b. v. eens *stiltzwingen*, *opklimmen*, *nederdalen* enz. Het denkbeeld van *stil* is toch reeds in *zwingen*, dat van op of omhoog klimmen in *klimmen*, en dat van neder of naar beneden dalen in *dalen* opgesloten. Oorspronkelijk was dit echter misschien niet het geval, en daarin moet men de reden van deze schijnbare overtolligheden zoeken. — Het eindeloos uitputten derzelfde gedachten door middel van slechts andere woorden noemt SWIFT niet onaardig eene gedachte, gelijk een haas, met windhonden, doodjagen.

L.

F. Bladz. 227. Synonyma enz.

BLAIR geeft hierbij eene kleine lijst van Engelsche woorden, welke dikwijls te onregt als *Synonyma* gebruikt worden. Ik herinnere mij ook eenige voorbeelden van zoodanige woorden in onze moedertaal gelezen te hebben in de Vaderlandsche Bibliotheek. Volgens mijne Aanteekeningen, moeten dezelve gevonden worden in het zevende deel der Vaderlandsche Bibliotheek, n°. 7 en 8. Dan, even als de Heer BLAIR in zijne taal, wenschen ook wij, dat er in de onze een afzonderlijk werk hierover door eenen of meer Taalgeleerden vervaardigd worde. De Franschen hebben reeds, behalve het werk van GIRARD, *Synonymes François*, door BLAIR aangehaald en geprezen, een tweede van den Abt ROUBAUD. En onze Duitsche naburen zijn onlangs met een uitvoerig werk van dien aard in hunne taal beschenken door JOH. AUG. EBERHARD, onder den titel van *Versuch einer allgemeinen Deutschen Synonymik in einem kritisch-philoso-*

phischen Wörterbuche der sinnverwandten Wörter der Hochdeutschen Mundart. Hetzelve bestaat uit zes deelen.

BOSSCHA.

Aan dit billijke verlangen van wijlen den Heer BOSSCHA is thans bij ons, gelijk men weet, voldaan. Wij hebben toch nu over de Nederlandsche Synonyma twee verschillende werken, het eene van de Heeren WEILAND en LANDRÉ, het andere van den Heer G. BRUINING. Beiden hebben hunne onderscheidene verdiensten, maar beiden zouden voor uitbreiding vatbaar zijn. — Zouden wij, voor 't overige, in den eigenlijksten zin van 't woord wel twee woorden in onze taal bezitten, die *volkomen* Synonymisch zijn, dat wil zeggen, die overal, ten allen tijde, en in alle mogelijke zinnen *tegenwoordig* dezelfde beteekenis zouden hebben? Ik twijfel er aan. Zoo zij al gevonden worden, moeten zij onder de adverbien of conjunctiën schuilen. B. v. zou men *of-schoon* en *hoewel* niet altijd door elkander kunnen bezigen? of *dewijl* en *omdat*, of *nadien* en *nademaal*, of *omstreeks* en *omtrent*, of *misschien* en *wellicht* enz.? Ik geef dit den taalliefhebber ter uitpluizing over. Onder onze Verba, zijn *wezen* en *zijn* ook al vrij volkomene Synonyma, schoon evenwel het laatste veel meer dan het eerste gebruikt wordt, en *wezen* in stede van *zijn* ook soms stroef klinken zoude. In de beteekenis als beteekenis dier beide woorden kan ik intusschen luttel onderscheids vinden, iets, dat ook niet vreemd is, daar de conjugatie van *zijn* half uit die van *wezen* is zamengesteld; b. v. *was*, *geweest* enz. — Tot het juist bepalen der verschillende beteekenis van twee schijnbaar synonymische woorden is de fakkel der Etymologie soms zeer noodig, daar het taalgebruik-zelf wel eens niet genoegzaam licht hierover verspreidt.

L.

Bladz. 231. Periodische — gecoupeerde Stijl.

Van zelve heeft echter de eene taal meer overhelling tot den volzinachtigen, de andere tot den afgebroken stijl. B. v. de Duitsche talen zijn uit haren aard meer periodisch, het Fransch is meer gesnipperd. — Dit is een gevolg der geheel anders gewijzigde woordschikking, die bij de Duitsche volkeren, in tegenoverstelling der Franschen, heerscht. Wij, te weten, scheiden in onze woordschikking zeer dikwerf de bij elkander behoorende uitdrukkingen ver van een, terwijl de Franschen dit maar zelden doen. Tusschen zulke van een gescheidene woorden vlechten wij dan andere zinsneden in, en zoo krijgt spoedig de stijl een Periodisch aanzien. Wij zullen b. v. zeggen: *Ik heb hem, toen ik hem dezen middag ontmoette, over de bewuste zaak, volgens belofte, gesproken.* Hier is het woordje *heb*, dat bij *gesproken* hoort, van dit laatste door een aantal woorden, ja, door den geheelen tusschenzin, *toen ik hem dezen middag ontmoette*, verwijderd, en van zelve is hierdoor reeds iets periodisch, iets aaneengeschakelds in den zin ontstaan. De geheele zin moet, zoo dezelve begrijpelijk zal zijn, eerst ten einde toe gelezen worden, en laat zich in geene, elk op zich-zelve verstaanbare deelen splitsen. Vertaal ik denzelfden echter in het Fransch, zoo moet ik de woorden *avoir* en *entretenu* gepaard laten, en, terwijl ik zeg: *Je l'ai entretenu, selon ma promesse, de l'affaire en question, lorsque je l'ai rencontré cet après-midi*, levert het eerste gedeelte *Je l'ai entretenu* reeds dadelijk een gesloten geheel op, hetwelk van het overige des zins zou kunnen worden afgesneden, en ook zonder dat vervolg een volledig denkbeeld bevatten zoude. Zoo rijten wij ook niet zelden onze zamengestelde werkwoorden in stukken, om den romp vóór, het hoofd geheel achter aan een' zin te plaatsen, die daardoor ook van zelve weder een meer periodisch aanzien erlangt. Wij zullen zoo b. v.

het compositum *doorloopen* scheiden en zeggen: *Hij LIEF, zoodra hij in de stad gekomen was* — en hier kunnen nu nog een aantal andere woorden ingeschoven worden — *dezelve overal* door. In het Fransch zou dit moeten luiden: *Il parcourut la ville à droite et à gauche aussi-tôt qu'il y fut arrivé*, en doordien *parcourir* ongescheiden blijft, wijl men nimmer zeggen kan *il courut la ville par*, brokkelt de zin achter dat woord reeds af, en het geheel heeft eene minder zamenhangende of periodische gedaante. — Het gezegde geldt ook van de woordjes, *om, van, opdat* en soortgelijke, die wij zeer dikwerf, niet dan na tusscheninvlechting van een aantal woorden, ja van gansche zinsneden, door het werkwoord laten volgen, waarmede zij in de voorstelling onafscheidelijk verbonden zijn, en dat in den Franschen stijl hen oogenblikkelijk volgen moet. B. v.: *De ongelukkige, vermoeid VAN zulk een' langen tijd blindelings in het bosch TE HEBBEN OMGEZWORVEN, voelde zich gedwongen, OM, met gevaar van in de handen zijner vijanden te vallen, een weinig rust TE NEMEN, OPDAT hij zijne uitgeputte krachten wat HERSTELLEN MOGT.* Hoe in een gewezen is die zin, hoe veel meer nog dan in het Fransch, waarin hij luiden zou: *Le malheureux, fatigué D'AVOIR TOURNÉ si long-temps au hasard dans la forêt, sentit la nécessité DE PRENDRE un peu de repos, au risque même DE TOMBER au pouvoir de ses ennemis; — ÀFIN QU'IL PÛT rétablir tant soit peu ses forces épuisées.* Men gevoelt zulks het best, als men in het Fransch onze woordschikking gaat nabootsen: *Le malheureux fatigué DE si long-temps au hasard dans la forêt AVOIR TOURNÉ, sentit la nécessité DE, au risque même DE au pouvoir de ses ennemis TOMBER, un peu de repos PRENDRE; — ÀFIN qu'il ses épuisées forces tant soit peu RÉTABLIR PÛT.* Genoeg, onze woordschikking, en die der Duitse talen in het algemeen, is meer ineengedraaid en in-

eengevlochten, is, om het dus te noemen, meer tapijtweefsel, dan die der Franschen, welke laatstgemelde gepaster bij een uit losse stukken zamengesteld Mozaiek-werk vergeleken kan worden. Hierdoor ontvangt onze stijl ongemerkt eene meer periodische kleur, welke daarenboven al ligtelijk door onzen deftiger, statiger gemoedsaard nog verhoogd wordt. Wij bewegen ons, wij voelen en denken wat minder springerig dan onze Gallische bureu, en drukken ons daardoor ook wat minder springerig, wat geleidelijker in taal en stijl uit.

Zie daar iets, al weér behoorende in de rubriek van overeenkomst tusschen taal- en volkskarakter, waarover een woord in de aantekeningen hierboven.

L.

Bladz. 235. Woordschikking enz.

Over de wetten onzer drie hoofsoorten van Nederlandsche woordschikking kan men onder anderen den Heer WEILAND in zijne *Spraakkunst*, en vooral ook den Heer BILDERDIJK in zijne *Spraakleer* raadplegen, waarbij men echter niet vergeten moet de scherpzinnige aanmerkingen van den Hoogleeraar KINKER op de gemelde *Spraakleer* na te zien. Het stuk der woordschikking is al een zeer fraai en belangrijk onderwerp, en het is hoogst merkwaardig verschillende talen daarin tegen elkander te vergelijken. Een aantal vragen bieden zich hier ter beantwoording aan, waarvan ik er eenige in mijn Handboek *over Spraakkunst, Stijl en Letterkennis* heb opgenoemd. In niets voor het overige is onze woordschikking meer aan dubbelzinnigheid onderhevig, dan in het gebruik der Participia of Deelwoorden; en waarlijk, het is een geluk, dat de denkbeelden-zelve ons meestal tot goed verstand van den stijl te hulp komen. Anders toch zou men op elke bladzijde met dubbelzinnig-

heden te worstelen hebben. Zie een paar voorbeelden in het gemelde Handboek.

L.

Bladz. 236. Plaatsing van Adverbia enz.

Het is uit dien hoofde niet ongepast woordjes, als *zelf*, *alleen* en soortgelijke, door een klein schrapje aan het woord, waartoe zij behooren, vast te haken, ten minste, wanneer zij onmiddellijk achter zulk een woord volgen. B.v. in het aangehaalde voorbeeld van BLAIR: *Door grootheid versta ik niet den omtrek van een enkel* VOORWERP - ALLEEN. — IK - ZELF heb dat werk verrigt. Ik heb het DIER - ZELF met eigene oogen gezien. Elk een ziet dan, dat *alleen* bij *voorwerp*, en het woordje *zelf* in 't eerste geval bij *ik*, in het tweede bij *dier* behoort. De zin, door BLAIR aangetogen: *de Romeinen ALTHANS kenden de vrijheid zoo goed als wij* is niet slechts, naarmate het woord *althans* in denzelfven op verschillende wijzen geplaatst wordt, voor eene twee-, maar voor eene vier-, ja vijfvoudige uitlegging vatbaar. Iets anders toch is het, of ik zeg: 1) *De Romeinen-althans kenden de vrijheid zoo goed als wij.* 2) *De Romeinen kenden de vrijheid-althans zoo goed als wij.* 3) *De Romeinen kenden de vrijheid zoo goed-althans als wij.* 4) *De Romeinen kenden-althans de vrijheid zoo goed als wij* en 5) *De Romeinen kenden de vrijheid zoo goed als wij-althans.*

L.

Bladz. 241. Te veel herhalen van *zij*, *hen* enz.

In zulke gevallen kan het somtijds in onzen Nederland-schen stijl juist ter snede komen, de woorden *zij*, *zijn*, *hen*, *hun*, *haar*, *hunnen*, *haren* enz. door *dezelve*, *deszelfs*, *derzelver* enz. te doen vervangen. HUYDECOPER heeft, ge-

lijk men weet, bij ons voor de zaak dier woord-plaatsvervangers, woord-adjuncten, of woord-substituten (gelijk men ze schertsend zou kunnen heeten) zeer geijverd, en het is zucht tot tegenspraak bij BILDERDIJK geweest, dat volkje zoo geheel uit den lande te willen jagen; — al moge voor het overige die groote dichter en taalkenner dan ook met het hoogste regt tegen hun soms onbeschaamd en noodeloos indringen het harnas hebben aangeschoten, ja al moge het tevens waar zijn, dat die plaatsbekleeders niet telken reize in staat zijn alle dubbelzinnigheid weg te nemen. Wie zal echter niet oorbaarder vinden, dat men schrijve: *God heeft den mensch geschapen tot DESZELFS eigen geluk*, dan *tot ZIJN eigen geluk*, daar toch *DESZELFS geluk* veel duidelijker te kennen geeft, dat hier het geluk des menschen bedoeld wordt, dan de woorden *ZIJN eigen geluk*. Immers door deze laatste zoude al ligt het geluk der Godheid verstaan kunnen worden. Even ligt zal een Onbijbelvaste de woorden: *David trof den Reus Goliath met een' slingersteen, dat hij ter aarde viel, en hiew hem toen het hoofd af met ZIJN eigen zwaard* in den zin opvatten, als of het zwaard van DAVID den reuzenkop afsloeg; terwijl dit misverstand niet zoo ligt bij hem zal opkomen, als hij leest: *met DESZELFS eigen zwaard*. Ik herhaal het: den Heere BILDERDIJK is toe te geven, dat niet altijd door de woorden *dezelve* en *deszelfs* aan dubbelzinnigheid de pas kan worden afgesneden, maar moet men een geneesmiddel, dat in vele gevallen baat, verwerpen, omdat het niet baat in alle? Is de kina bij v. ijdel, omdat zij niet alle koortsziekten geneest? — Dat onze vroegere schrijvers zich met dat onderscheid tusschen *zijn* en *deszelfs* niet veel het hoofd braken, stem ik gaarne toe, maar zijn wij daarom verplicht hen in dit gebrekkige na te volgen? Dan moeten wij ook niet het woordje *zich*, of, zoo als 't eigenlijk naar den aard van onze *k*-lievende dialect

zou moeten luiden, *zik*, in onderscheiding van *hem*, *haar*, *hen*, bezigen, maar zeggen: *Hij ergerde HEM*, *hij vertoornde HEM*, *voor hij ergerde ZICH*, *hij vertoornde ZICH*, gelijk onze Ouden dit *hem* gewoon waren te schrijven, en onze Bijbelvertalers het nog geschreven hebben. Heet dat echter niet de deur voor alle verbetering in taal en stijl sluiten? Maar het was een der grillen en zwartgalligheden van den beroemden dichter een eeuwigdurend *laudator temporis acti* te zijn. Alles, wat in taal, staatkunde en godsdienst sedert den Amerikaanschen oorlog veranderd was, stond voor zijne verbeelding met de zwartste van alle zwarte kolen geteekend. Vooral bij het klimmen zijner jaren gold van hem het zeggen: oude kerken hebben donkere glazen.

L.

Bladz. 245. Vertaling uit PLUTARCHUS ENZ.

Ik moet eerlijk bekennen, dat ik in den door BLAIR gegispten zin uit PLUTARCHUS volstrekt niets lakenswaardig vinden kan. Alle denkbeelden in denzelven hangen, dunkt mij, op de natuurlijkste wijze te zamen, en draaijen om het hoofdbegrip: dat de Grieken door een woest, onbebouwd, arm land trokken. — De volgende kritiek eener plaats uit TEMPLE is zeer gegrond. Ook ook die op SWIFT. Die op SHAFTSBURY is, gelijk meer andere der kritische zweepslagen, door BLAIR aan dien, bij hem in een kwaad blaadje staanden schrijver gegeven, weér wat gezocht. Dat voor het overige soms aan groote en beroemde meesters allerverwardste zinnen uit de pen schieten kunnen, moge de volgende periode leeren uit des Heeren BILDERDIJK's *verhandeling over het Naïve*. „Een zeer eenvoudig Predikant (innig en in het gemoed, gelijk in zijn wandel en gedrag, braaf, en wien ik het mij niet tot oncer rekene tot mijne maagschap

behoord te hebben;) wanneer eens eene oude vrouw zich bij hem beklagde, niet in de kerk te kunnen gaan, doordien zij te behoefstig was, om de plaatsbewaarster telkens een dubbeltjen in de hand te stoppen, zonder 't welk zij achteraf moest blijven, waar zij niets hooren kon, bood haar aan, ten zijnen koste, zoo dikwijls als hij preekte, eene goede plaats voor haar open te houden. *Ja maar, Dominé*, antwoordde zij: *als men naar de kerk gaat, hoort men gaarne een goed preekker.* — Kan iets op eene duisterder wijze worden voorgedragen? Is het niet een doolhof van woorden, waarin men rondloopt? Laat ons evenwel erkennen, dat de groote BILDERDIJK beter Poëet dan Prozaïst was, schoon met dat al zijn Proza-stijl soms toch veel oorspronkelijkheid en nadruk heeft.

L.

G. Bladz. 245.

De schriften van DE PAUW, een man even zoo zonderling in zijn' stijl als in zijne denkwijze, zijn vol van dergelijke voorbeelden, als hier door BLAIR zijn ten toon gesteld. Zie hier één uit velen. Gezegd hebbende, dat aan den voet van den berg Hymettus eene bron was, toegewijd aan de Min, waar men voorgaf alle zieken te genezen, zonder dat er een eenige genezen wierd, vaart hij dus voort: *Le Docteur Chandler assure, dans son Voyage de la Grece, que les jeunes femmes d'Athènes vont encore tous les ans en pelerinage à cette source là, qui appartient aujourd'hui à un monastère de Caloyers, qui sont les plus grands imposteurs du monde; et ils ont même ajouté de nouvelles ruses aux anciennes subtilités des charlatans de Cephale, qui entretenoient les étrangers d'une infinité de traditions merveilleuses relatives aux aventures de leur fondateur, qui fut enlevé par l'Aurore; et qui soupiroit encore pour une mortelle,*

même entre les bras d'une Déesse. Recherches philosophiques sur les Grecs, T. I. part. 2. § 3.

BOSSCHA.

Bladz. 249. Parenthesen enz.

Hoewel te vele en te lange Parenthesen den stijl buiten twijfel verward en stroef maken, is het echter dwaas Tusschenzinnen geheel te verwerpen. De grootste schrijvers van ouder en nieuwer tijd, CICERO, en wie niet al meer, hebben zich dergelijke luchtige zijdsprongen der gedachten veroorloofd. Ook kan eene niet te gerekte Parenthese soms zeer bevorderlijk zijn voor de beknoptheid van den stijl, en een aantal woorden doen uitwinnen. Tevens kan er iets puntigs en verrassends door ontstaan. Hoe gepast is b. v. de volgende Tusschenzin in de Redevoering, die onze groote oud-Hollandsche historieschrijver en dichter PIETER CORNELISZON HOOFT, aan WILLEM DEN EERSTEN in den mond legt, als de gemelde onvergetelijke Prins de vorsten van het Duitsche rijk om hulp voor de Nederlanden tegen de dwingelandij van Spanje smeekt. „Onze voorouwders (WANT UIT DUITSCHEN BLOEDE GESPROOTEN TE ZIJN REEKEN IK MIJN' HOOGSTEN ADEL), die hebben, Doorluchtigste Vorten en Heeren, om de verongelykten uit den druk te helpen, dikwyls lyf en leeven gewaaght enz.”

Of ware dit geheele denkbeeld: „want van Duitschen bloede te zijn reken ik mijn' hoogsten adel,” zonder Parenthese wel in de redevoering te lasschen, ten zij met een' log naslependen staart en met een' breeden, langwyligen omhaal van woorden? Hoe levendig en treffend staat het integendeel nu hier, en zelfs, tot welk eene fraaije afwisseling van stem geeft het, bij het uitspreken, gelegenheid! Want gelijk de haakjes de liverei der Parenthese voor het oog zijn, moet een veranderde toon van

stem dezelve voor het oor kenmerken. — BLAIR — en zoo ook zijn landgenoot JOHNSON — spreekt dus van achter zijne kunstregterlijke balie veel te ligtvaardig en onbepaald het doemvonnis der arme Tusschenzinnen uit. Ik trede van zijn gewijsde in beroep.

L.

Bladz. 251. Éénheid verbroken enz.

In al zulke zinnen hangt echter veel af van de wijze, waarop zij worden uitgesproken. Ik neem aan de door BLAIR zoo onmeêdogend aan de kaak gezette plaats van SWIFT, zoo te lezen, dat niemand er het minste sultends in zal vinden, en dat haar slot op niets minder zal gelijken, dan op eene gewonde slang, die hare loome lengte met zich voortsleept. TEMPLE verdient misschien wat meer de kritische roede. Schoon voor het overige BLAIRS voorbeelden hier en elders niet even gelukkig gekozen zijn, blijven echter de voorschriften-zelve, ter bekrachtiging van welke zij dienen moeten, eeuwig waar.

L.

Bladz. 256. Geen praepositieën scheiden enz.

Bij enkele gelegenheden zie ik echter in zulk eene scheidung der Praepositie van het Naamwoord niets berispelijks. —

L.

Bladz. 257. Gebruik der conjunctie *en*.

Over het gebruik van het woordje *en* kan men wel eene geheele verhandeling schrijven. Hoe dun en schraal toch dit woordje er uitzie, hoe dwergachtig het zich, in vergelijking van vele dikbuikige reuzenwoorden, vertoonen moge, speelt het evenwel eene groote rol in den Stijl, en kan veel tot versiering of ontsiering deszelve bijbrengen.

Dat echter ons tegenwoordig Hollandsch *en* uit *ende* verkort, en dat dit *ende*, zoo geliefd nog in onzen Statenbijbel, het ware koppelwoord is, weet elk, die maar wat weet. Onze vroegere schrijvers gebruiken *en* (ten zij het met een verkortingsteeken voor *ende* staat) niet als conjunctie of koppelwoord, maar als partikelkje van ontkenning. Nooit schier vindt men bij hen, zelfs niet eens nog bij onze Bijbelvertalers een' zin, die eene ontkenkende beteekenis heeft, of het woordje *en* of *ne* (want dit is, vooral vroeger, hetzelfde) is er ingelascht. B. v. *Ik EN, of ik NE kan niet. Geen mensch EN kan dat doen. Niemand EN was er tegenwoordig. Nooit EN zal ik zùlks toelaten.* Juist als de Franschen nog gewoon zijn, die bij ontkenkende stellingen altijd hun *ne* bezigen. *Je NE le peux pas. Il NE veut pas. Personne NE le croit. Aucun N'Y (VOOR NE Y) sera présent.* Het woordje *pas* is blootelijk tot versterking der ontkenning in het Fransch er bijgevoegd, en van het Latijnsche *passus*, (een *trede* of *schrede*), afkomstig, gelijk *pas*, als substantief genomen, in 't Fransch ook nog *schrede* beteekent. Eerst heeft men dit *pas* gebruikt bij zoodanige ontkenkende uitdrukkingen, waar het werkelijk bij te stude kwam. Men zeide b. v. *il NE bouge PAS, VOOR il ne bouge UN PAS*, letterlijk: *hij verzet zich niet EEN' SCHRED.* *Il ne va PAS, hij gaat niet EEN' SCHRED.* Later is echter dat woordje *pas* de trouwe metgezel van alle andere ontkenkende uitdrukkingen geworden, ook zelfs van diegene, waarmede het denkbeeld van schred of trede niets te maken had. Ja zelfs gebruikt men het nu wel enkele keeren zonder dat de ontkenningspartikel er bijgevoegd wordt. B. v. *Est-il de retour? PAS encore!* voor *non PAS encore!* — Even als *pas*, is ook *point* in het Fransch tot versterking der ontkenning allengs in zwang geraakt. Dat *point* namelijk is het Latijnsche *punctum*, een

punt, (*un point*) en oorspronkelijk gebruikt in ontkenkende spreekwijzen, waarin van niet zien, niet opmerken, of zoo iets dergelijks gesproken werd. Men zei b. v. *Je ne vois point*, dat voluit te kennen gaf: *Je ne vois, même (je ne vois)* UN POINT, letterlijk dus als of wij zeiden: *Ik zie niet, zelfs niet een PUNT of STIP*. Zoo toch bezigt men in het Fransch ook wel de uitdrukking: *Je n'y vois goutte*, letterlijk: *ik zie er geen DROPPEL*, dat is, *ik zie er niets van*. Thans echter is het gezegde *point*, even als *pas*, in honderd andere zegswijzen als versterkingsmiddel der ontkenning gebruikelijk. Bij ons is, om dit nogmaals te herhalen, de primitieve ontkenning *en* of *ne*; bij v. *ik EN*, of *ik NE zie*. Later is, uit zucht om nog meer kracht te geven, het woordje *niet* er bij gekomen, *ik EN* of *ik NE zie NIET*. Thans is de ware ontkenningsspartikel *en* of *ne* geheel bij ons in den stijl achter de bank gesmeten, en het versterkingsmiddel *niet*, dat uit *ne iet* is samengetrokken, en dus als het ware de negatieve kracht verdubbelt, is slechts overgebleven. GRIMM heeft het geheele stuk der ontkenning en al de vormen, daartoe in de Duitsche en sommige andere talen van de vroegste tijden aan gebruikelijk, met eene waarlijk reusachtige geleerdheid en scherpzinnigheid, door honderden van plaatsen uit vroeger schrijvers ontwikkeld. Indien wij nog in de vrome en geloovige middeleeuwen leefden, zoude men zich diets kunnen maken, dat die GRIMM met den *Gott-sey-bey-uns* omging, want ik begrijp niet, hoe zonder de hulp van HEINTJE PIK een mensch de geleerdheid zoo bij karrevrachten vol uitstorten kan. Al schreef hij zelfs iets naamloos, ik wed, hij werd herkend, en men zou uitroepen: Dat heeft GRIMM geschreven, of de Duivel!

L.

Bladz. 258. *En* weggelaten enz.

Deze weglating van het koppelwoord *en* noemt men met een' Rhetorischen kunstnaam *Asyndeton* (*Nietbinding*). Herhalingen integendeel van hetzelfde, als b. v. *Ja! waardig is hij zulks*, EN *door zijnen moed*, EN *door zijne vaderlandsmin*, EN *door zijne alles te bovengaande zelfopoffering*, of wel de herhaling van het woordje *noch*, door BLAIR uit een zeggen van *Paulus* aangehaald, worden door de geleerden *Polysyndeton* (*Veelbinding*) geheeten. Die opeenstapeling van *en* zou echter in den stijl van alle talen niet even geoorloofd zijn. In het Hoogduitsch ten minste zou men, geloof ik, niet kunnen zeggen: *Ja, er ist dessen würdig UND durch seinen Muth, UND durch seine Liebe zum Vaterlande, UND u. s. w.* Dat *und*, *und* zou geen' val hebben. Den Franschen integendeel is zulk een verdubbeld *et* zeer gemeenzaam, gelijk zij ook wel eens hun *mais* verveelvuldigen. Zoo zegt een Fransch redenaar: *Oui, Chrétiens, vous étiez bien disposés; MAIS le sang de cette veuve que vous avez abandonnée; MAIS le sang de cette pauvre que vous avez laissé opprimer, MAIS le sang de ces misérables d'ont vous n'avez pas pris en main la cause, ce sang retombera sur vous!*

L.

Bladz. 266. Plaats uit CICERO enz.

Mijn geëerde ambtgenoot, de Hoogleeraar Mr. J. TEN BRINK, heeft deze plaats van CICERO in het eerste deel der Bibliotheek van oude Letterkunde, aldus vertaald. „En echter zoo eenige zaak, eenig mensch, eenig tijdstip dit immer meer waardig was, dan was dit alles van het grootste aanbelang in deze zaak: de belager was op het *Forum*, ja in het voorportaal-zelf van den Raad geplaatst; een man werd met den dood bedreigd, op wiens leven het welzijn

van den Staat rustte, en dit wel op zulk een tijdstip, waarop bij den dood van dezen man alleen niet enkel de stad, maar alle volkeren verloren zouden geweest zijn.”

L.

Bladz. 275. Welluidendheid der zinnen enz.

't Verwondert mij, dat BLAIR het stuk der welluidendheid, voor zoo ver die voortspruit uit de keuze van enkele woorden, niet wat breeder behandelt. Menig nuttig voorschrift toch is daarover te geven, b. v. dat men zorgen moet, om geene onaangename en stroeve woordverkortingen te bezigen, gelijk b. v. in onze taal het geval is, als men de zoogenaamde afsnijding of *aphaeresis* 'k voor ik, 't voor het, 's voor des en andere soortgelijke bij woorden plaatst, die met eene k, t, of s beginnen. Bij v. 'k kan zulks niet gelooven voor IK kan zulks niet gelooven, 't tolgeld, dat betaald moest worden voor HET tolgeld, 's scheppers magt en wijsheid voor DES scheppers enz. In Proza kan men zich ligt voor zulke hardheden wachten, maar in den dichtstijl worden de bekwaamste verzemakers door de maat wel eens tot dezelve verleid, terwijl intusschen hunne dichtregelen er altijd door lijden, en een kiesch oor zich dadelijk gekwetst voelt. De spoedige herhaling derzelfde woorden veroorzaakt ook dikwerf veel wanluidendheid, welk gebrek onderwijl in een aantal schriften maar al te gemeen is. Zoo zullen sommige schrijvers ons in denzelfden zin drie en vier keeren het woord *welke* doen hooren, in stede van te zorgen, dat het door *die*, of *waar*, of *wat* eens worde afgewisseld. Anderen laten bij wijlen twee of drie Genitieven, geheel in denzelfden vorm gegoten op elkaar volgen. B. v.: *Dat is de woning VAN den schoonvader VAN den broeder VAN uwe vriendin N. N.* in plaats van: *dat is de woning DES schoonvaders VAN den broeder UWER vriendin N. N.* Een Franschman

moge tot het gebruiken van zulke Genitieven verplicht zijn, omdat hij maar ééne soort van tweeden naamval kent, wij Hollanders zijn rijker in vormen. * Anderen vervelen^r ons door hun onophoudelijk *zij, hen, haar*, zonder het eens door *dezelve*, door het zachte *ze* (b. v. *ik zag ZE* voor *ik zag HEN* of *HAAR*) enz. te doen vervangen. Nog weér anderen disschen ons tot walgens toe *zijn* op, of eindigen met dat werkwoord naburige zinsneden en zinnen op dezelfde eentonige wijze. B. v. *Ik zal zeer tevreden zijn, als ik daar geweest zal zijn*. Waarom de tweede sneede niet liever: *als ik daar zal zijn geweest?* 't Zelfde geldt van *worden, hebben, zullen* en al dergelijke hulpwoorden meer. Bij v. *Ik heb gehoord, dat uw broeder heden middag komen ZAL, en dat hij ons dan zijne nieuwe viool doen hooren ZAL*. Wanluident! Waarom niet: *Ik heb gehoord, dat uw broeder d. m. komen, en dat hij ons dan — doen hooren ZAL*, of, *Ik heb gehoord, dat — komen ZAL, en ons — ZAL doen hooren*.

Hoe veel andere soortgelijke feilen tegen de welluidendheid kan men niet opnoemen, feilen intusschen, waaraan ook de bekwaamsten zich ongemerkt soms schuldig maken, maar die daarom niet minder als gebreken te brandmerken zijn! Wij behoeven evenwel de kieschheid niet zoo ver te drijven, om, gelijk de Franschen doen, de waarheid aan eene lekkerbekkerij der ooren (men vergunne mij die uitdrukking) op te offeren. Immers de booze wereld vertelt,

---

* Wij toch kunnen b. v. zeggen: *de zoon VAN DEN vader*, en *de zoon DES vaders*. De Franschen alleen *le fils DU père*. Ook staat het ons dan nog vrij de omzetting te gebruiken, *DES vaders zoon* en de verkorting 's *vaders zoon*, welke beide men in het Fransch, ten minste in Proza, schier geheel mist.

dat ROUSSEAU, sprekende van den oud-Romeinschen Senaat, als uit driehonderd leden bestaande, denzelven evenwel eene vergadering niet van *drie-*, maar van *tweehonderd* koningen genoemd heeft; — *une assemblée de DEUX CENT Rois*, omdat in de uitdrukking *TROIS CENT Rois*, die herhaalde klank van *oi* in *trois rois*, zijne fijne, als postpapier dunne gehoorvliezen kwetste. De waarheid van dit loopje daargelaten, zeker is het, dat de Franschen zoo wel in hun Proza, als in hunne verzen verbazend naauwlettend en *vies* op den klank van ieder woord zijn, en dat hunne Rhetorische werken van voorschriften, daartoe betrekkelijk, wemelen. De Engelschen, zegt men, hebben in dat opzigt wat dikhuidiger trommelvlies, en daarom glipt BLAIR misschien zoo losjes over dat onderwerp henen. Zoo waarschuwen de Franschen — en wij mogen ook in onzen stijl die waarschuwing wel ter harte nemen — ten sterkste tegen rijmende woorden in Proza. Geene erbarming bij v. vindt bij WAILLY een zin als: *Les eaux jaillissANTES sont plus vives et plus réjouissANTES que les tranquilles et les dormANTES*, want het rijmgeklingel van dat *antes*, *antes*, *antes* walgt zijn oor. Even onverbiddelijk spreekt hij het doemvonniss uit over den volgenden: *Elles ne sont vraiment estimABLES, qu'autant qu'elles contribuent à nous rendre equitABLES*. En hoe scherp moet men niet het oor spitsen, om zich in Fransche verzen niet aan den zoogenaamden *hiatus* of gaping schuldig te maken!

*Gardez qu'une voyelle à courir trop hâtée,
Ne soit d'une voyelle en son chemin heurtée.*

roept BOILEAU kunst-ijvervurig uit, en dien ten gevolge zou een versregel, als de volgende, den Franschen Prozodisten de haren te berge doen stijgen:

Que l'aimable vertu a peu d'adorateurs !

Immers de *u* in *vertu* botst tegen de daarop volgende *a* onwelluidend aan. Zelfs de versregel :

Qui sert ET aime Dieu possède toutes choses ,

waarvan een goedhartig, argloos Hollandsch oor niets kwaads denken zou, ware in staat een' Parijsschen kunstregter de koortsrilling op het lijf te jagen, wijl het woordje *et*, ofschoon met een consonant sluitende, echter in de uitspraak den klank van eene bloote vokaal heeft, en uit dien hoofde weêr in horting geraakt met de daarop volgende beginvokaal of diphthong van *aime*. Maar genoeg, zoo treedt dat spook van den *Hiatus* den Franschen ieder oogenblik in den weg. Schrijver dezès heeft er de ondervinding van gehad, toen hem vroeger eens de razernij aangreep, om, in het zweet zijns aanschijns en onder veel nagel- en penneknauwens, een Fransch vers te maken, en hij daartoe de regelen der Fransche Prozodij bestudeerde. Wij breken ons in onze Dichtkunst met die spitsvondigheden weinig het hoofd. Dit slechts hebben wij met de Franschen gemeen, dat een woord, met eene stomme *e* eindigend, altijd die *e* in de volgende beginvokaal moet doen versmelten. B. v. :

En DE avondster blonk hel in 't zuiver blaauw der lucht ,

in welken versregel her woordje *de* met de *a* van *avondster* nooit meer dan voor ééne enkele lettergreep kan tellen. De Hoogduitschers zijn in hunne Poëzij aan die wet niet gebonden, waarvan de reden is, dat vroeger (en nog hier en daar) in een groot deel van Duitschland de *e* zelden ge-

heel stom van klank was, maar altijd een' zweem van onze scherpe of zoogenaamde hardlange *e* bezat. De laatstgemelde, nu zijn ook wij zelfs niet gewoon te élidéren. In mijne verzen hierboven bl. 79.

*Ook toen deed de eigen stem en reeds verstijfde lippen
Den naam der teêrgeliefde Euridicé ontglippen.*

kan de scherpe, sluitende *e* van *Euridicé* nooit in de volgende *o* vervloeijen, maar maakt met haar twee syllaben uit.

L.

Bladz. 277. 't Muzikale der Ouden enz.

Dat men niet te veel drukken moet op het zeggen van *BLAIR*, als of de Tragediën en Comediën der Ouden op eene soort van muziek gesteld en aan ons recitatief gelijk zouden geweest zijn, heb ik hier boven door aanhaling eener plaats uit *SCHLEGEL* gepoogd te bewijzen. Wil voor het overige de Engelsche Hoogleeraar door het woord *wij* in zijn zeggen: „muzikaler volkeren dan wij,” de Engelsen verstaan hebben, zoo stem ik gaarne toe, dat de Grieken en Romeinen veel toonkunstiger dan deze geweest zijn. *JOHN BULL* was altijd beroemder als bokser en *beef*-stuk-eter, dan als muzikant of schilder. Verstaat *BLAIR* integendeel door *wij*, ons, later volken in 't algemeen, zoo trek ik — ten minste wat de Italianen en Hoogduitschers aangaat — die muzikale minderheid der nieuweren, in vergelijking der Ouden, zeer in twijfel. Ik geloof toch, dat de bewoners, zoo van Italië, als van een groot deel van Duitschland, heden nog even veel smaak en gevoel voor de toonkunst hebben, als die van oud-Griekenland en oud-Rome; ja, ik durf vragen, of de beste componisten dier oude volkeren tegen de *CIMAROSA*'s, *ROSSINI*'s, *GLUCK*'s,

HÄNDEL's, HAYDN's EN MOZART's zouden hebben durven in 't strijdperk treden. En zou er ooit eenig kunstenaar bij Grieken of Romeinen geweest zijn, die op het eene of andere speeltuig zoo heeft kunnen tooveren, als PAGANINI, die muzijk-heksenmeester van onzen tijd, op de viool? Dat opvijzelen van het muzikale der Ouden en de gevolgtrekkingen daaruit afgeleid ten aanzien van hunne declamatie, zijn dikwerf veel te overdreven. Ook wij lateren hebben, Goddank, nog ooren. — Merkwaardig is evenwel het door BLAIR op bl. 282 aangehaalde getuigenis van CICERO.

L.

Bladz. 284. Quantiteit onzer lettergrepen enz.

In onze taal en in 't Hoogduitsch heerscht intusschen vrij wat meer zoogenaamde quantiteit, dan b. v. in het Fransch, en ook dan in het Engelsch, welk laatste, schoon van Duitschen bloede, veel te veel van zijne oorspronkelijke geardheid verbasterd is. De rijmlooze versmaten der Ouden klinken dus in het Hoogduitsch, en ook zelfs in het Hollandsch, geheel niet onbevallig, terwijl zij in het Fransch tegenwoordig ondragelijk zijn zouden. Een Fransche Hexameter laat zich niet lezen. Zie hier ten bewijze er eenige van den voormaligen Minister THURGOT.

*Brulé de | tous les | feux de l'a|mour, Thy|sis aimoit | Eglé
Eglé bril|lante d'ap|pas, des beau|tés E|glé la plus | belle.
Il l'ai|moit sans es|poir de re|tour, mais | consumé | d'ennuis,
D'airs plain|tifs, d'ac|cens doulou|reux il | remplissoit | les bois,
Seul, sous | leurs om|brages é|pais errant | à l'avan|ture,
Par ces | vers sans | art il | chershoit à | tromper sa | langueur.*

In 't Hoogduitsch lees ik zulke zesvoeters met het grootste genoegen, vooral die van VOSS, den doorervaren taalbeheerscher,

schoon zijne vijanden hem wel eens den taaltiran en taalpijniger genoemd hebben. En zoo is de vertaling, die wijlen de Heer PIETER LEONARD VAN DE KASTEEL in Nederlandsche Hexameters van OSSIAN gegeven heeft, voor mij nog altijd een boek, dat mij door zijne versmaat even veel, zoo niet soms nog meer genoeg baart, dan de heerlijk berijmde Alexandrijnen, vol klank en galm, onder de begeleiding van wier muziek BILDERDIJK den gemelden oud Schotschen dichter op Hollandsch grondgebied heeft ingehaald. Hoe veel regelmaat en naauwkeurigheid er in het stelsel onzer quantiteit echter nog zoude kunnen gebragt worden, heeft een onzer beroemdste vernuften, de Heer KINKER aangetoond, in zijne bekende Prijsverhandeling. De weinige quantiteit, die er in het Fransch heerscht, wordt met verschillende proeven bewezen door den bekwamen schrijver van het boek *Ueber den Wortreichthum der Deutschen und Französischen Sprache und beider Anlage zur Poësie*. II, 68. Hij toont echter tevens aan, hoe juist door die leemte de Fransche Alexandrijnen zoo veel meer afwisseling en verscheidenheid, dan die in het Hoogduitsch bezitten; gelijk men dan ook sinds den tijd van KLOPSTOCK, den grondlegger eener verbeterde Hoogduitsche Prozodij, die maat bij de Duitschers schier geheel heeft laten varen. Wij Hollanders hebben wat minder eentoonigheid in onze Alexandrijnen, schoon het *tuttik, tuttik, tuttak*, (zoo als BILDERDIJK het noemt) zich toch maar nog al te dikwerf in dezelve hooren doet.

L.

Bladz. 296. Overeenkomst van woorden met klanken enz.

Onze Nederlandsche taal heeft een aantal van zulke klanknabootsende woorden. Hoe schilderachtig voor het oor zijn b. v. onze meeste uitdrukkingen, waarmede wij de geluiden

van verschillenden dieren aanduiden. Neem eens het mommelen, dommelen, hommelen, brommen, gonzen der bijen of andere insekten; het kirren, korren, koeren der duiven; het krassen der raven; het tjilpen der musschen; het kraaijen, klokken, kakelen van hanen en hennen; het tjeuteren der zwaluwen; het tierelieren (Fransch *tirelirer*, Italiaansch *tur-lurullare*) der leeuwerikken; het gaggelen, kwaken, snateren, snaterbekken van ganzen, eenden enz.; het brieschen, hinnikken, rinnikken, grinnikken, wrenschen, neijen (wat verouderd bij ons, maar in 't Engelsch *to neigh* nog voortlevend) der paarden; het loeijen, bulken van runderen; het knorren, gnorren, grommen van varkens; het balken, of giegauwen van ezels; het brullen van leeuwen; het brommen van beren; het huilen van wolven; het janken, blaffen, baffen, bassen, keffen, huilen, vroeger ook bijlen (Hoogd. *bellen*) van honden; het maauwen, krollen, lollen der katten enz. enz. Mij vallen hier een paar dichtregels uit des Heeren VAN WINTER's *Jaargetijden* te binnen, waarin hij eenige der bovengemelde vogelengeluiden optelt. Zij mogen hier ter afwisseling eene plaats vinden:

*Wat slaat ge, ó pluimgedierte, een mengling van geluid!
 Gij zingt, of fluit, of kraait, of roept, of schreeuwt, of schatert,
 Of piept, of tjilpt, of kirt, of krast', of kwaakt, of snatert,
 Of zucht, of bromt, of huilt. — Wat zet ge uw melodij
 Al toonverandering, ó orgelkeeltsjes, bij!*

Alle talen voor 't overige hebben zulke klanknabootsende woorden. Zoo heb ik het Fransche *bourdonner*, *bourdonnement*, dat van bijen gezegd wordt, altijd zeer fraai gevonden. En zoo het *rugir*, *rugissement* van leeuwen, het *croasser* der raven en kikvorschen, het *roucouler*, *roucoulement* der tortels enz. In het Fransche *braire* hoort men

den ezel duidelijk balken. Ook het Hoogduitsche *krätsen* (ons krassen) en *grunzen*, (ons knorren of gnorren, der Franschen *grogner*) schildert met levendige verwen voor het oor. De volgende verzen uit de *Caecilia* van den te vroeg gestorvenen SCHULZE, een meesterstuk, mijns inziens, van dichtstijl en versificatie, bevatten insgelijks verschillende krachtige Hoogduitsche woorden voor diereengeluiden :

*Und wie im Fichtenwald die Winde heulend wehn,
Wie brausend Wog' und Gluth sich mischen,
Wie laut der Löwe brüllt, wie gift'ge Schlangen zischen,
Wie dumpf die Eule krächst und Hähne gellend krähn,
So hebt verwirrt aus allen Büschen,
Aus Luft und Höhlen sich ein gräsliches Getön;
Was Erde und Himmel zeugt, was Ström' und Tiefen hegen,
Scheint alles tobend sich im lauten Kampf zu regen.*

't welk men, met eenige uitbreiding nog van het tafereel, zou kunnen verhollandschen :

*En, als in 't pijnboomwoud der stormen woest gehuil,
Als 't gistend schuimgebruis van vlammen en van golven,
Als slanggesiffel, leeuwgebrul, gejang van wolven,
Als gillend haangekraai, als 't dof gekrijsch van d' uil,
Zoo raast hoog uit het zwerk, in zwarten nacht bedolven,
Zoo uit spelonk en bosch 't afgrijs'lijkst wargejuil;
Wat aarde en hemel teelt, wat stroom en afgrond kweeken,
't Schijnt, tierend dol dooreen, in oorlogsbrand te ontsteken.—*

L.

Bladz. 296. Voorbeelden dezer soorten van schoonheid enz.

Men vergelijkte hier ook de verhandeling van den Hoogleeraar SIEGENBEEK *Over de voortreffelijkheid der Nederl.*

taal enz. mijn Handboek over *Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*; 's Heeren VAN WITSEN GEYSBEEK's *Apollineum* enz. In mijne Akademische voorlezingen ben ik gewoon verschillende voorbeelden van treffende klanknabootsing uit Latijnsche, Fransche, Hoogduitsche, Engelsche en andere dichters aan te halen. Zie hier in het voorbijgaan nog een paar klankschilderende plaatsen uit BILDERDIJK! Op de volgende wijze luidt het bij hem in eene vertaling van OSSIAN:

*Als honderd winden zaam, die door de wouden gieren,
Vereenigd met 't gekraak van duizend pijnboomvieren,
Door 't woedend stormgeblaas het strandwoud doorgejangd,
Zoo vreeslijk woedt de moord uit d'afgrond opgedaagd:
Zoo klatert, giert en kraakt, en loeit het allerwegen,
Zoo stort het rang aan rang voor d' opgeheven degen.*

In dienzelfden *Fingal* lezen wij:

*Zij vloten met geweld langs de uitgebreide dalen;
Wij streven ze achterna, en slaan en achterhalen.
Als steenen, rots bij rots al went'lend afgerold,
Als donders, slag op slag de heu'len langs gehold,
Als golven, slag op slag weërgalmend langs de stranden,
Zoo volgen dood op dood van mijn, van Oskars handen.*

Heerlijke, oordoordaverende verzen!

L.

Bladz. 297. VIRGILIUS enz.

De plaatsen, als proeven van zoetluidendheid, uit VIRGILIUS door BLAIR aangehaald, zijn niet bijzonder fraai. Men kan er veel fraaijer bij VOSSIUS, ROLLIN, BATTEUX en andere Rhetorische schrijvers vinden. Als een voorbeeld van Poëzij, waarin het duistere en sombere op eene hoogst

gelukkige wijze door het trage der voetmaat en door lange, slepemde woorden wordt uitgedrukt, zijn mij altijd de eerste regels voorgekomen van het bekende, diep roerende Hoogduitsche dichtstukje des beroemden HÖLTY, Elegie op den dood van een Landmeisje getiteld:

*Schwer-muths- | voll und | dumpfig | halt Ge | läute
Vom be | moosten | Kirchen- | thurm her- | ab ;
Väter weinen , Kinder , Mutter , Bräute ,
Und der Todtengräber gräbt ein Grab.*

Welk eene loome, moé en mat hare schreden voortslepemde, bijna had ik gezegd, *hjkstaatsicachtige*, maar juist daardoor hoogst gepaste maat; welke lange, zwaarlijvige woorden, vol doffen rouwgalm en doodsche kerkhofsomberheid! B. v. *Schwer-muthsvoll, Kirchenthurm, Todtengräber, dumpfig* enz. Allen hier ter plaatse even schilderachtig! De Heer WILLEMS uit *Antwerpen*, die zich omtrent onze letterkunde zoo verdienstelijk maakte, wien wij echter door de jammerlijke scheiding van Noord- en Zuid-Nederland nu ook al weér missen, heeft eene vertaling van HÖLTY's dichtstukje gegeven, die veel goeds bezit. Ongelukkig zijn echter de Spondéén en Choréén der voetmaat tegen Jamben verwisseld, en de regels eenige lettergrepen ingekort, waardoor de treurmuziek van het oorspronkelijke tot veel doedelender toonen verklonken is. Hoor maar eens het begin:

*De dof | fe dorps- | klok doet | zich hoo | ren
En bromt | door storm | en wind- | gehuyt ,
En schudt den ruygen tempeltoren ;
Een lykbegraver graeft een kuyt ,
Waer ouders , kinders rondsom weenen ,
En bruyd en bruydegom bij steenen. enz.*

Van denkbeelden niet kwaad, daargelaten evenwel, dat het tafereel door dat *storm en windgehuil* tè woelig wordt ! Is het echter niet, wanneer men deze verzen *na* het Hoogduitsch hoort, of men bij eene militaire begrafenis de terugkeerende muzikanten nu weér vrolijker op hoort spelen, nadat zij eerst met een' somberen doodenmarsch, gepaard met de roffeling van omfloerste trommen, het lijk ten grave geleid hebben? Men gun mij de vergelijking. Ik spreek hier van maat en klank en voor hen, die ooren hebben. *

L.

* Misschien hoort men eene flauwe nabauwing van de slepend-gerekte grafgalmen des oorspronkelijken in de volgende vertaling, waarbij ik echter het rijm van den derden regel, (dat trouwens wel gemist kan worden) in den loop moet laten :

*Weedom- | kondend, | somber | klokge | dommel
Galmt van | 's dorps be | mosten | toren | af;
Vaders, | moeders; | kind'ren, | bruiden | weenen,
En op 't | kerkhof | gaapt een | donker | graf.*

Of wel:

En men graaft een diep en donker graf,

welk laatste echter door dat karakter- en kleurlooze *men* eenigzins prozaïsch klinkt, schoon de bijvoeging van *diep en donker* het tafereel voor de verbeelding weér zeer verzinne-lijkt en verlevendigt.

Of wel :

En der doón begraver graaft een graf,

een regel evenwel, die door het gezochte: *der doón begraver* te zwierig wordt, en bij de *slechte* of *slichte*, (*sluucht* zeggen de Friezen) treffende eenvoudigheid van het Hoogduitsch te veel afsteekt. Intusschen kunnen wij ons woord *Doodgraver* (want wij zeggen niet *DoodENgraver*, als de Hoogduitschers)

Bladz. 301. Schrijvers over de figuren.

Men zou hier een aantal andere schrijvers kunnen voegen bij de door BLAIR opgenoemde. Hoe velen b. v. niet uit het schrijfsjeukerige Duitschland! Inzonderheid ook verdient

in de maat hier nooit gebruiken. Niet ongepast misschien ware de zamenstelling *Doodsgrafgraver*. Dan zou de regel kunnen luiden:

En de Doodsgrafgraver graaft een graf,

die zeker aan het oorspronkelijke het meest getrouw, en van maat en klank slepend genoeg zijn zoude.

Het krachtig en dichtelijk Hoogduitsch heeft in zijn' geheelen aanleg bijzonder veel geschiktheid tot het uitdrukken van droefgeestige denkbeelden. De veelvuldige consonanten toch en breede, *volmondige* vokalen, die in deszelfs woorden voorkomen, geven het vaak iets logs, iets dofs en dompigs, iets zwaarmoedigs, dat juist past in treur- en rouwliederen. Het Hollandsch neigt daar ook wel toe, het Hollandsch heeft ook wel woorden, die, strak en stijf van medeklinkers, en van holle vokalen rommelend, zich (om boertend te spreken) als sleepvoetende, in rouwmantels gehulde lijkbaardragers en doodbidders langzaam voortbewegen, maar *over het algemeen* is het echter luchtiger, vlugtiger, vrolijker. Vergelijk maar eens het grove, zware, trage *haben* met ons *dunner*, fijner, ligter *hebben*, het volle, holle, plumpe, Joodachtige *haus*, *maus*, *sausen*; *kaufen*, *aus*, *auf*, *nase*, *nicht* enz. met ons *huis*, *muis*, *zuizen*, *koopen*, *uit*, *op*, *neus*, *niet*; woorden, die zich met een proper mondje en half toegeknepen lippen laten uitspreken, terwijl men bij de Hoogduitsche den mond als een' oven dient op te spalken. Eigenlijk staan wij Hollanders, hoe koud- en *waterbloedig* voor het uiterlijke ook schijnende, met taal en karakter tusschen Franschen en Hoogduitschers zoo wat in. Welk deskundige maakt zich niet sterk dit uit onze, tusschen Fransch en Hoogduitsch soms dobberende taal, uit onze geheele geschiedenis en de voortbrengselen onzer echt-Nationale letterkunde te bewijzen?

over het Figuurlijke in de taal JEAN PAUL's *Vorschule der Aesthetik* gelezen te worden, een werk vol scherpzinnigheid, luim en oorspronkelijkheid. Maar wie kent dat zonderling, humoristisch Vernuft niet? Jammer slechts, dat hij met zijne duizenden van originéle invallen en uit alle hoeken des aardbols opgeschommelde beelden soms al te kwistig is. Hij is — om het in zijne eigene manier uit te drukken — louter peper en zout. —

L.

Bladz. 307. VIRGILIUS enz.

VONDEL vertaalt deze plaats van VIRGILIUS aldus :

—   —   —   *Hier quam hy, met de punten*
Der speer geschoten, die het op een ander muntten,
Op 't veld te sneven, sloeg zijne oogen in de locht,
Als hy nog, stervende, aen zijn lief Mycene docht.

Naauwkeurig gesproken is er echter in de Latijnsche woorden *dulces Argos* iets figuurlijks, daar geen oord in den eigenlijken zin *zoet* kan genoemd worden, en *zoet* hier voor lief, waard, dierbaar, aangenaam in de herinnering staat. Het *te*, *dulcis coniux* vertaalt VONDEL :

Zong 's morgens, 's avonds spade, & bedgenoot, al droever
En droever, eenzaam by zich-zelfen op den oever.

Het oorspronkelijke is bijzonder schoon door de figuur der herhaling (*Repetitio*) in het vier malen voorkomende *te*. — Men zou 't kunnen verhollandschen :

U zong hij, liefste Gade, aan 't doodsche strand alleen,
U, als de dag verrees, U, als de dag verdween!

Metaphorisch is echter deze plaats niet. En zeker is dit, zoo men niet te fijn uitpluist, ook niet de roerende bede van koning EVANDER, die door VONDEL aldus vertaald wordt :

*Maer Gy, ó Oppergoón, en oppervooght der Goón,
Almaghtige Jupijn! ontfermt uit uwen troon,
Ontfermt u over my, den koning der Arkaders,
En hoort, — dat bidde ik u — 't gebed eens ouden vaders:
Indien uw magt omhoogh en 't Noodlot, elck tot nut,
Mijn Pallas velliglijk in oorlogsnoot beschut,
Mag ik hem levendig nog zien, daer wy vergaëren,
Zoo bid ik u, verschoont en reckt mijn grijze jaren;
'k Getroost my alle slagh van rampen uit te staen; —
Maer, ó Fortuin, indien dit qualyck zou beslaen,
En eenig ongeval my dreigt met veele ellenden,
Zoo laet, zoo laet my nu dit pijnlijck leven enden,
Terwijl mijn zorg noch vreest en twijfelt ongewis,
De hoop van 't geen genaecht noch heel onzeker is,
Terwijl ick u, mijn kint, mijn lust, mijn liefste leven,
Noch in mijn armen druck, en, eer door 't wederstreven
Van 't Nootlot my een maer van droefheit 't hart afstoot' enz.*

Wisch, geachte lezer, van deze vertaling den roest der oudheid wat af, zoo zult gij ze VONDEL niet onwaardig vinden!

L.

Bladz. 314. Woorden, die 't figuurlijke verliezen enz.

JEAN PAUL, een Millioenman of Millionnair in beelden, drukt dat in zijn' figuurlijken stijl geestig en luimig uit. Schoon ik vreezen moet de eigenaardige kleur zijner uitdrukkingen in eene taal, minder aan zulk een' stijl ge-

woon, te doen verbleeken, zal ik echter trachten van die plaats eene Hollandsche vertolking te geven.

„Met ieder eeuw verliest een beemd van dichtbloemen (figuurlijke uitdrukkingen) deszelfs levendig, bloeiend voorkomen, en vermolmt tot doode stof; b. v. de beelden *smaak, verduwen, uitzigt, toon, berg, top* enz. — Inzonderheid vervlugtigen zich het eerst de Metaphorische woorden van de grover zintuigen ontleend, b. v. *hard, ruw, scherp, koud*, en verkeeren in afgetrokkene geesten, juist, omdat het grover zintuig het donkerst van gewaarwording is, terwijl het helder oog zijne heldere beelden op grooter afstand blijft volgen en bewaken. Ook hier evenwel vervliegt al hetgeen zich te vaak vertoont. Zoo b. v. *licht, dikke duisternis* enz. *

Dit herhaald terugkeeren maakt een zinnelijk (van de uitwendige zinnen genomen) woord soms zoo doorschijnend, dat een schrijver, die steeds eene en dezelfde figuurlijke uitdrukking in eene verhandeling gebruiken moet, ligtelijk hare eigenlijke of onfiguurlijke beteekenis vergeet. Dikwerf was ik op het punt, om in de voorgaande paragraaf de beelden (beeldelijke uitdrukkingen) te laten vloeijen, ademen, geur verspreiden enz. Ja, de anders koele FONTENELLE, die in zulke gevallen meer over zich-zelfen waakte, dan ik zulks over mij doe, gebruikt in zijne *Reflexions sur la Poétique*, de Overbruiking (Katachrese) *les SEMENCES de DÉNOUEMENT sont renfermées dans le premier acte*. Om niet te spreken van zijn: *faire ÉCLORE le DÉNOUEMENT.* †

* Hier volgt eene soort van woordspeling met de Hoogduitsche woorden *Gipfel* en *Wipfel*, die onvertaalbaar is.

† JEAN PAUL OF FRIEDRICH RICHTER (ZOO ALS ZIJN WARE NAAM IS) GISPT HIER, DAT FONTENELLE DE UITDRUKKING *semences*, d. i. zaad, zaadkorrelen, die hij figuurlijk voor *begin*

Wat verder zegt JEAN PAUL :

„Als HERDER zegt: *de Smaak* BLOEIT, zoo heeft hij bij deze figuurlijke uitdrukking, meer regt dan een ander, die over het stilstaande water eener afgeleefde Metaphora nog het groene kroos eener nieuwe Allegorie wil trekken. En als ENGEL op dezelfde wijze stout genoeg zegt: *de ZOETE welluidendheid*, zoo is hier die stoutheid (namelijk het toepassen van een bijwoord des smaaks op een woord van het gehoor) zelfs aan te bevelen, ja, het ware te wenschen, dat men, bij ons gebrek aan Adjectieven van genot, overal, zonder vrees voor straf van misbruik, ons adjectief *zoet* in stede van het langgerekte *aangenaam* bezigen konde, b. v. *eene ZOETE stad, de ZOETE knecht van een' ZOETEN Heer.*”

---

van iets neemt, in verband brengt met *dénouement*, letterlijk *ontknooping*, waarbij nooit het denkbeeld van zaad te pas kan komen. Want wat zegt *zaad van ontknooping*? Hoe rijmt zaadzaaijen met de knopen van iets losmaken? Deze beelden hangen niet zamen. Even min kan *eene ontknooping* ONTLUIKEN, (*éclore*) schoon in allen gevalle het denkbeeld van ontluiken, dat is, opensluiten, nog naauwer met ontknoopen verwant is, dan dat van zaaijen. Immers als ik mijn rok ontknoop, sluit of luik ik hem in een' zekeren zin open. Even oneigenaardig als FONTENELLE's uitdrukking, komt mij die voor van IMBIBERE *pietatis SEMINA* (*zaden van godsvrucht indrinken*), welke ik onlangs bij den grooten ERASMUS vond — Intusschen wordt dikwerf de oneigenlijke beteekenis van een woord aldus op den duur vergeten, en zelfs die vergetelheid door het gebruik soms gewettigd. Bij v. men zal ieder oogenblik in de dagelijksche zamenleving hooren zeggen: *Een BEETJE water, een BEETJE wijn*, figuurlijk voor *een weinig water of wijn*. Hoe komt echter *bijten* bij iets vloeibaars te pas? Kan ik wijn, kan ik water *bijten*, en er dus een *beet* of *beetje* van nemen? Wijl men echter *beet* met gepastheid van vaste spijs zeide, is het ook van lieverlede op wat gedronken wordt overgegaan. Zie SCHELLER.

Wat verder gaat JEAN PAUL VOORT :

„Maar juist dit dagelijks uitsterven van spraakbloemen (hij bedoelt figuurlijke uitdrukkingen, die door veelvuldig gebruik het figuurlijke schiel verliezen) moet ons eene des te grooter speelruimte voor een tweede zaaisel aanwijzen. De tijd verzacht alles, en verdrijft harde verwen. De uitdrukking ORGANISATIE (bewaterkuiging) *van een land*, zou ons weleer even stuitend zijn voorgekomen, als thans eene *generatio aequivoca* van hetzelfde; maar door de korrekte Heeren Franschen zijn wij zoo zeer reeds aan die uitdrukking gewend, dat zelfs koele Staatslieden deze Metaphora op hunne titelbladen gebruiken, b. v. de Heer Minister VON KRETSCHMANN. * Waarlijk, door de oefening van de springvoeten onzes geestes, door het gemakkelijker verbinden van alle denkbeelden, door den ruilhandel, in alle deelen onzer hersenen gedreven, en door een meer aanhoudend gelijk- en effen-maken in ons, zoo wel als buiten ons, dient de wereld op het laatst weér even stout in hare beeldelijke uitdrukkingen te worden, als zij in de kindsheid der volkeren zulks geweest is. Spraakbloemen moeten zich, even als de tulipanen, (waarvan men vóór tweehonderd jaren slechts de gele kende, en thans wel drieduizend bijsoorten) door weérkeurig bestuiven van haar bloemmeel telkens veelkleuriger uitbreiden. De Heer VON SCHÖNAICH doemde, een vijftig jaren geleden, de eene *Klopstocksche* koenheid voor, de andere na, die wij intusschen thans — en LESSING reeds vroeger — hoogelijk weten te waarden. Gelijk men weleer in de muziek naauwelijks voortloopingen door Tertsens veroorloofde, thans echter vaak zelfs door Quinten en Octaven, zoo worden ook in de dichtkunst wij-

---

* Dat deze geheele Periode weér vol ironie is, zal wel geene herinnering behoeven.

der stappen ten gevolge van meer verwijderde verhoudingen gedoozd. Want het komt hierbij slechts op twee voorwaarden aan: vooreerst daarop, dat het zinnelijke beeld zinnelijke aanschouwbaarheid, al is het ook juist geene werkelijkheid, bezitte. B. v. Ik kan mij een' regen van vonken zinnelijk voorstellen, gevolgelijk mogt SCHILLER spreken van een' *regen van wellustsvonken*. SCHILLER gebruikt vaak, misbruikt zelden zulke stoutheden. Bij v. *bij de ebbe des harten bedelen*, ja nog stouter 1) *wonden in een* 2) *rozen-* 3) *beeld* 4) *boren*, in welk gezegde zich de schilderij genoegzaam uit vier onderscheidene beelden onberispelijk vormt. GÖRRES, een millionair in beelden, ofschoon in proza¹, drukt, wel is waar, als hij ieder beeld tot een' *broeddaalder* van een nieuw daar heen werpt, soms op de keerzijde zijner beeldmunt een met de voorzijde niet zamenhangend beeld, en ik behoef in deze Allegorie slechts voort te gaan, zoo aap ik hem na. ADELUNG (diens nuchterheid zij het tegengif van GÖRRES) gispt BODMERS uitdrukking: *het licht VERWELKT*. Eilieve, waarom zou er geene gelijkenis zijn tusschen het ontkleuren des verwelkens en het verbleeken des stralens? TIECK zegt: *het licht BLOEIT*. Terwijl er zoo vele witte bloesems zijn, is deze stoutheid des te grooter naauwkeurigheid. Men moest dien ten gevolge ook zeggen kunnen (zoo wel als *de smaak BLOEIT*) *het licht eener zuivere oordeelkunde BLOEIT*, schoon dit evenwel niet dan een tiental jaren later. Moeijelijker valt echter der verbeelding het verbinden van twee der meest uiteenloopende zintuigen, oog en oor, het zichtbaarste en het onzichtbaarste. TIECK laat niet slechts de verwen *klinken*, (wat nog eenigzins er door kan, daar toch van het zichtbare overal de onzichtbare werking uitgaat) maar hij laat ook de toonen *blinken*, waarbij wij met onze verbeelding nog stouter springen moeten. In die vermenging echter

van twee zinnelijkheden dan nog een' Metaphorischen geest te leggen, en dien ten gevolge b. v. te zeggen: *de melodieën van de sferenmuziek der dichtkunst* BLINKEN en BLAKEN *de wereld door*, — zie daar, wat ik nergens zou durven wagen, dan alleen nu hier, waar ik een smakeloos voorbeeld verzinnen moest."

Tot zoo ver JEAN PAUL. Dat er in deze zijne, hoe bont en zonderling voorgedragen aanmerkingen, vrij wat waarheid steekt, moet, dunkt mij, elk een', die er over nadenkt, in het oog vallen. Niets is ook zekerder, dan dat het geoorloofde of ongeoorloofde eener figuurlijke uitdrukking in vele opzigten van het gebruik afhangt, en dat, behalve eenige, bij alle volkeren schier stéréotiep geworden e figuurlijke spreekmanieren, ieder volk er heeft, die aan hetzelfde meer bijzonder eigen zijn. Om voor het overige de juistheid eener figuurlijke zegswijze te toetsen, behoeft men slechts te vragen: is de gelijkheid, die haar' grondslag moet uitmaken, voor de verbeelding al dan niet aanwezig? Zoo ja, dan is de uitdrukking in zoo ver goed, anders niet. Bestaat er b. v. gelijkheid tusschen het verwelken eener bloem en het verbleeken des lichts? Ik antwoord ja, want eene bloem verliest bij het verwelken, het licht bij zijn verbleeken en verdooven glans en kleur, en daarom bezig ik eene niet ongepaste uitdrukking, als ik zeg, het licht VERWELKT, b. v.:

Het licht VERWELKT in 't west, zijn kleurgeschitter dooft.

Ik geef dan toch hetzelfde te kennen, wat in 't breede luiden zou: het daglicht verliest in 't westen zijnen glans en kleuren bij het verdwijnen, gelijk eene bloem hare schoonheid en verwen verliest bij 't verwelken. Hoe naauw

voorts voor onze verbeelding de werkingen van gezigt en gehoor met elkander vermaagschapt zijn, kan daaruit blijken, dat wij zoo wel van *heldere* en *doffe* KLEUREN, als van *heldere* en *doffe* KLANKEN spreken.

L.

Bladz. 315. Het zou kwalijk gezegd zijn enz.

Ik beken, dat ik niet regt begrijp, waarom men niet zeggen kan: *veilig zijn achter het MASKER van veinzerij*. Of kan eene VERMOMMING, die het gelaat van een' gaauwdief verbergt en onkenbaar maakt, hem niet tegen het gevaar beveiligen van gevangen genomen te worden? Waarlijk, menige rabauw is bloot door een' valschen neus de vervolging der rakkers ontsnapt. Het Engelsch *sheltered* kan echter beter vertaald worden door *beschermd*.

De woorden voorts van HORATIUS op bladz. 316 beteekenen letterlijk: „De bleeke dood klopt met een' gelijken voet aan de hutten der armen en aan de torens (burgtorens, of hooggetorende paleizen) der koningen.” Op eene soortgelijke wijze zingt de Fransche dichter MALHERBE:

*Le pauvre en sa cabane où le chaume le couvre
Est sujet à ses loix,
Et la garde qui veille aux barrières du Louvre
N'en défend pas nos rois.*

De andere plaats uit HORATIUS komt hierop neer: „Allen worden wij naar hetzelfde punt voortgestuwd; aller lotbusch wordt geschud; ons-aller doodslot zal vroeg of laat er uitkomen, en ons tot eene eeuwige ballingschap in de boot van CHARON overbrengen.” — Dit tot dienst van den lezer, des Latijns onkundig.

L.

Bladz. 322. VIRGILIUS.

De anderhalve versregel van VIRGILIUS beteekent stijf-letterlijk: „Wakker slorpte hij den schuimenden beker, en doorspoelde zich met het volle goud.” Van de twee volgende plaatsen geeft de eerste te kennen: „Dat de wapenen voor den tabbaard, de lauwer voor de tong bukke;” — de tweede: „Geweest is Ilium en der Dardaniden verbazende glorie.”

L.

Bladz. 332. Geene lage Metaphora's enz.

Zeer uiteenloopeñd is echter het oordeel bij verschillende volkeren over het edele of onedele van sommige Metaphora's en Metaphorische uitdrukkingen. Niet weinig toch hangt hier af van het taalgebruik, en dat is bij de eene Natie veel kieskeuriger dan bij de andere. Honderden van leenspreuken uit Grieksche en Latijnsche schrijvers zou geen Franschman uit de eeuw van LODEWIJK DEN XIV gewaagd hebben te vertalen. Ik beroep mij, als een staaltje ten bewijze, op de aanteekeningen van BOILBAU, achter zijne vertaling der verhandeling van den Griekschen wijsgeer LONGINUS *over het Verhevene*. Moet men niet bij wijlen meesmuilen, als men de kinderachtige huivering gadeslaat, waarmede die wel hoogst geestige, maar toch in sommige opzigten bekrompen Fransche kunstregter, voor zoo menige Grieksche Metaphora terugdeinst? 't Is of men een hoofsche, bleekkleurig dametje ziet, dat in niets dan in pasteitjes, *blanc-mangétjes* en dergelijke liflafjes eenigen smaak vindt, over krachtigen, gezonden huismanskost het spitse neusje optrekt, en bij 't ontdekken van een' ham of stuk spek bijkans flauw zou worden. Wel mogt FENELON zeggen: *On a chez nous tant peur d'être bas, qu'on est ordinairement sec et vague dans ses expressions. Nous avons la dessus une*

fausse politesse, semblable à celle de certains provinciaux qui se piquent de bel-esprit, et qui croiroient s'abaisser, en nommant les choses par leur nom." — Waarlijk, als men de geringe vatbaarheid van het Fransch der zoogenaamde gouden eeuw voor beeldspraak in het algemeen, en hierbij deszelfs ongeschiktheid voor dichtelijke woordkoppelingen, (zie hierboven in de aant. bladz. 64, en hier onder bl. 207) voorts deszelfs stijfheid van woordschikking, deszelfs weinige declinatie, deszelfs gebrek aan quantiteit in zijne versvoeten, en wat dergelijke groote leemten meer zijn, in aanmerking neemt, kan het dan vreemd voorkomen, dat zich in die taal, hoe fraai zij in andere opzigten ook zijn mogt, met geene mogelijkheid getrouwe vertalingen van Grieksche, Latijnsche, Engelsche of Hoogduitsche schrijvers maken lieten, en dat het eenvoudige, ware, verhevene, stoude, krachtige, oorspronkelijke van een' HOMERUS, een' SOPHOCLES, een' SHAKESPEAR en andere zulke vernuften in eene Fransche overzetting op het jammerlijkst verloren ging. De schrijver van het werk *über den Wortreichthum der Deutschen und Französischen Sprache* heeft dit door een aantal plaats en ontegenzeggelijk bewezen, en hoe veel beroemde Fransche schrijvers-zelve hebben deze beschuldiging niet volmondig erkend. De wedergeboorte echter, die er in de Fransche taal en letterkunde thans plaats begint te grijpen, kan in dezen veel verbeteren, schoon met dat al de groote hinderpaal altijd zal blijven, dat het Fransch eene te veel uit vermoldme Grieksche en Latijnsche bestanddeelen zamengestelde, en niet, als het Hoogduitsch en Hollandsch, oorspronkelijke, nog tot in hare wortelen levende taal is. „*Ce n'est pas un arbre* (zegt de beroemde VILLERS van zijne Fransche moedertaal) *c'est une branche, greffée sur un vieil arbre.*" Van daar zoo vele woorden in het Fransch, die in die sprake-zelve noch ouders, noch kinderen hebben. *Je de-*

mande, (vraagt de laatstgemelde Franschman) *si* ABSTRAIT, ADHÉRENT, ALLUSION, ANONYME BLASPHEME, CONCILIER, CONCLURE, DISTRAIRE, DISTRIBUER, ENFANT, MAGNIFICENCE, INVENTION, PARALLÈLE, PRÉFACE, PROJETER, PROMETTRE, PROTECTEUR, SUBSISTER, SUJET, TRANSGRESSER *et vingt cinq mille autres sont en effet des termes bien clairs et bien faits pour être sentis dans toute leur précision par un Français. Non, sans doute, puisque la signification des racines dont ils sont composés, est perdue pour lui.* Van het Hoogduitsch integendeel zegt hij — en wij mogen dit op de zuster dier taal, het Hollandsch, in vele opzigten toepassen: „*Autant que j'en puis juger, l'Allemand jouit dans son système radical d'autant d'avantages que le Grec lui-même. Il a dans son propre fonds toutes ses racines; tous les mots simples qui entrent dans la composition des autres, tous les élémens primitifs dont se forment les termes complexes. C'est un corps complet de langage qui n'a besoin du soutien, ni des emprunts de personne; qui pourroit subsister et se compléter par lui-même, quand même il n'auroit jamais existé d'autres langues avant, quand il n'en existeroit aucune près de lui.*” — Vergelijk echter altijd hetgeen ik tot hoogeen lof van het Fransch bladz. 141 gezegd heb.

Om nu tot hetgeen, waarmede wij begonnen zijn, nog eens terug te keeren — CICERO gebruikt ergens de Metaphorische uitdrukking: *Obduruerat et percalluerat Respublica*, d. i. de Staat had zich verhard en vereelt. Noch in het Latijn, noch in het Hollandsch klinkt dit laag. Zet het echter eens letterlijk in het Fransch over: *La République s'étoit endurcie et avait contracté un durillon*, en gij walgt met BOILEAU er van. Omgekeerd! De Franschen zullen zeggen van den een' of anderen dwingeland: *Il fut un des FLÉAUX du genre humain*. Zoude het in den Hollandschen stijl niet vreemd en plat schijnen, als wij het woord *fléau*, dat eigenlijk een dorschvlegel

beteekent, ook naar de letter overbrengende, zeiden: *Hij was een der DORSCHVLEGELS van het mensdóm?* — De deftigste schrijfrant gedooft bij ons de Metaphora: *iets op eene andere LEEST SLAAN of SCHOEIJEN*, voor iets op eene andere wijze inrigten. Zouden de Hoogduitschers overal durven schrijven: *etwas über einen andern LEISTEN SCHLAGEN?* — Kortom, de geheele beeldspraak wordt door smaak, zeden, gebruiken, taalgeaardheid en wat niet al meer van ieder volk gewijzigd. Gelukkig de natie, die in haar stout, schilderachtig, levendig, veelomvattend, afwisselend, rijk en krachtig zijn mag, zonder dat hoofsche saletjonkers en voor hen in het stof gebogen kunsttirannen dadelijk: wat is dat gezwollen, wat is dat bontkleurig, wat is dat burgerlijk en laag, wat is dat weelderig, uitroepen!

Ik herhaal, wat zou er van JOB, van HOMERUS, van OSIAN, van SHAKESPEAR, van MILTON, van KLOPSTOCK, van LESSING, van HERDER, van SCHILLER, van GÖTHE, van JEAN PAUL, van VONDEL, van BILDERDIJK en zoo veel andere groote vernuften overblijven, als men in hunne werken alle beelden en figuren wegkapte, die met den Franschen hofsmaak der eeuw van den zoogenaamden LOUIS LE GRAND niet strookten?

Het maakt ook nog (opdat ik dit ten slotte zegge) in Metaphorische uitdrukkingen een zeer groot onderscheid, welke de soort van stijl, welk het onderwerp zij, waarbij zij gebruikt worden. Wie zou b. v. in eene deftige redevoering sommige der uit het dagelijksche leven geborgde, half boertachtige Metaphorische zegswijzen durven bēzigen, waarvan ik mij in den eenvoudigen, gemeenzamen schrijfrant dezer mijner aantekeningen dikwerf bediend heb, om het soms drooge en afgetrokkene der denkbeelden wat te verlevendigen?

L.

Bladz. 333. SHAKESPEAR enz.

BLAIR haalt hier nog een paar plaatsen uit SHAKESPEAR en COWLEY aan, waarvan hij het figuurlijke gispt. Ze zijn, even als wat verder een paar soortgelijke, door den Heer BOSSCHA weggelaten, vermoedelijk als minder belangrijk voor ons-Hollanders. En zoo mogen zij ook in deze uitgave maar achterwege blijven.

L.

Bladz. 335. POPE enz.

In de vertaling dezer plaats van POPE, is, ziet men, meer de zin, dan de letterlijkheid in acht genomen. Woordelijk luiden de verzen des Engelschmans: „Lang reeds is mijn allerdierbaarste Gemaal voor mijne (echt-) vreugde verloren; hij, de beukelaar zijns geboortelands, de roem der Grieken. En nu, door stormwinden uit mijne teedere omhelzing gerukt, is ook de andere zuil des staats weggevoerd, terwijl zij noch hartelijk afscheid nam, noch mijne toestemming verlangde.” —

De plaats van HOMERUS, door BLAIR aangehaald, heb ik in de *Odyssee* zóó breed niet kunnen vinden. Het Grieksch voorts is bij 't drukken weér wat mishandeld.

L.

Bladz. 338. SHAKESPEARE gegispt.

Ik moet bekennen, dat ik den kritischen zweeps slag, hier door BLAIR aan SHAKESPEAR gegeven, voor geheel onverdiend houde. Waarom kan de morgen (het morgenlicht) niet gezegd worden het duister in te dringen (of letterlijker: steelsgewijze binnen te sluipen) en hetzelfde tevens te doen versmelten? Waant men, dat deze twee werkingen onverenigbaar zijn? Ei, goede lezer, zoo leg een' brok suiker in iets vloeibaars, en zie, hoe het vocht de suiker van lieverlede binnendringt, en denzelfden tevens smelten doet. —

Op eene soortgelijke wijze nu — gaat de dichter voort — als het licht het duister verdrijft, verdrijven de ontwaakte (of letterlijker: de verrijzende, d. i. de als het zonlicht opgaande) zinnen de donkere dampen van onkunde (of woordelijk: de onkundige dampen) die hunne helderder rede bemantelen, dat is, als met een kleed of mantel bedekken. — Bij alle Goden! wat strookt hier niet? Ik vind deze plaats van SHAKESPEAR even juist, als dichterlijk en schilderachtig, van beelden en uitdrukking. *

Men moet ook den regel van QUINTILIANUS over het niet vermengen van tegenstrijdige Metaphorische uitdrukkingen, niet te ver uitstrekken, maar dit voorschrift bepalen tot woorden, die nog tot hetzelfde beeld behooren. BLAIR b. v. kastijdt SHAKESPEAR te regt, wat het *opvatten van wapenen tegen eene zee van onrust of zorgen* aangaat. De groote oud-Engelsche dichter toch had moeten zeggen: tegen een *heerleger van zorgen*; want wel tegen *menschen*, niet tegen *golven* neemt men *de wapenen* op. Maar wat zou ons kunnen verhinderen bij het beeld: „de wapenen tegen een heerleger van zorgen opvatten,” een tweede, daarvan verschillend, te voegen, b. v. „Hij nam moedig de wapenen tegen dat heerleger van zorgen op, en zijn' overigen kommer wist hij door troostredenen zachtkens *in slaap te sussen*?” Men heeft dan wel twee verschillende Metaphora's, maar elk harer staat op zich-zelve, en maakt een gesloten geheel uit. Indiervoege heb ik hier boven in de aantekeningen, terwijl ik van onze hedendaagsche doffer

---

* Zelfs de woorden *to dissolve* (ontbinden, oplossen) *steal upon* (binnensluipen), *melt* (smelten), *rising senses* en *rising morning* (zinnen en morgen, die opgaan, ontwaken), *darkness* (donkerheid) en *fumes* (nevels, mistdamp, smook) staan allen juist tegen elkander over.

woordklanken, * in vergelijking van de meer helder-luidende der oud-Duitsche talen, sprak, mij figuurlijk aldus uitgedrukt: „Van lieverlede echter verdooft die klank en galm, totdat eindelijk de vroeger schitterende kleuren in het tegenwoordige matte graauw en grijs overgaan.” Hier komen wel twee verschillende beelden voor, maar ze zijn gescheiden; ieder heeft, om zoo te spreken, zijn bepaald regtsgebied. Dat van den klank regeert over het *verdooven*, dat der kleur over het *verbleeken en in grijs overgaan*. Beide Metaphorische zegswijzen voorts zijn uit de manier, waarop ik wat vroeger de met opene vokalen gestoffeerde oud-Duitsche woorden nu eens bij *heldere verwen*, dan bij *heldere klanken* vergeleken heb, genoegzaam duidelijk. Men zal mij vergeven, dat ik hier dit voorbeeld van mij-zelfen aanhaal. —

Niemand zij ook te driftig met het gispn van Metaphorische uitdrukkingen. Zoo zag ik eens door betweters der neus opschorten over dien versregel uit den waarlijk heerlijken aanhef van den tweeden zang der *Hollandsehe Natie*, waarin de Dichter van den Rijnval bij *Schaffhausen* zingt:

Een HEL VAN WATER stort hij neêr met schrikkelijk klat'ren.

Hel van water! tierde men: welk eene wanstaltigheid! Wie hoorde ooit anders, dan van eene *hel van vuur*? — Neusen waanwijze vitterij! HELMERS heeft hier juist de benaming gekozen, die in Duitschland door het volk aan zulke schuimende, bruisende, brullende, razende nederploffingen,

---

* Zie daar ook eene aanmerking over in het derde deel, bl. 137, der onlangs uitgekome ne fraaije *études historiques* van den beroemden dichter, geleerde en staatsman DE CHATEAUBRIAND.

of liever *nederdonderingen* van water gegeven wordt. Het noemt die *eine Wasserhölle!* eene *Waterhel*, om er zoo het verschrikkelijke van aan te duiden. Spreken wij-zelfen in onze taal niet van een HELSCH *geraas*?

Voorbeelden van ongelijksoortige, of van niet juist volgehouden Metaphorische uitdrukkingen zijn bij CICERO, QUINCTILIANUS, VOSSIUS, SCHELLER, ROLLIN, DU MARSAIS, BATEUX, HOME, LA HARPE, DOMAIRON, RAMMLER, SULZER, ADELUNG en een aantal andere Rhetorische schrijvers van vroeger of later tijd in aantal opgeteld.

L.

Bladz. 340. HORATIUS enz.

De plaats van HORATIUS beteekent *stijf-letterlijk*: „De burgerbeweging, sinds het Consulaat van METELLUS, de oorzaken van dien krijg, deszelfs ondeugden en wijzen, het spel der fortuin, de zwaar-drukkende vriendschapsverbonden der Grooten en de wapenen, met nog niet verzoend bloed bezoedeld, een werk, vol des gevaarlijksten teerlings, behandelt gij (ó POLLIO), en gij gaat door of over een vuur, onder eene bedriegelijke asch bedolven.” Is die plaats werkelijk zoo bontkleurig, zoo verward en verbijsterend van beelden, als onze Engelsche Aristarch beweert? Ik kan het nog zoo niet inzien, maar er genoeg andere aanvoeren, die vrij wat meer naar den mutsaard van aesthetische ketterij rieken. Zeer naar waarheid zegt JEAN PAUL (*Vorsch. d. A. II, 72*) in zijn' vernuftigen, deeldrijken trant: „*Ueberhaupt ist viel Willkühr in den anbefohlenen Fernen, in welchen man verschiedene Metaphern aus einander halten soll. Darf man schon im Nachsatze eine neue bringen, oder erst in der nächsten Periode? Oder musz in dieser ein uneigentlicher Satz als Schranke dastehn, um die Schlagweite für die folgende Metapher leer zu halten? — Oder mehr als*

eine? — Ja, soll man die Metapher in eine immer dünnere, leisere Allegorie verklingen, oder zu einer stärkern schwellen lassen? Wird aber nicht im ersten Falle die Aufmerksamkeit gegen ein mattes Geräusch von Bildern und Idéen gekehrt, und springt nicht im zweyten der Ton zu straff bey der nächsten Stille ab? — Hier gibt es keine Bestimmung, sondern alles kommt auf den Geist des Werkes an. Kann dieser eine Seele fassen, und wie eine Welt durch einen ganzen Himmel treiben, dann werdet ihr bey der gewaltsamen Bewegung so wenig einen Schwindel spüren, als das ewige Umrollen der Erde uns einen macht. Schiffet euch aber der Autor in ein enges Marktschiff ein, sodasß ihr auf alles um euch her merken und achten müßet, bis zuletzt auf die gedruckten „Hasenöhrchen“ so schwindelt ihr ekel vor allem, was schnell vorübergeht.“

Aardig en geestig! Vooral ook het laatste. Zoo b. v. vergeet men, weggesleept door de verhevene vlugt des dichters, dat VONDEL, in zijnen overheerlijken Kersnachtzang, bloemen (gelijk hij figuurlijk de vermoorde zuigelingen van Bethlehem heet) zog drinken laat:

*Wie kan d' ellende en jammer noemen,
Wie tellen zoo veel jonge bloemen,
Die vroegh verwelkten, eer ze nog
Haer frissche bladeren ontloken,
En lieflyk voor een ieder roken,
En 's morgens DRONKEN 'T EERSTE ZOG!*

Men vergeet dit; want onze in vlam gezette verbeelding springt van bloemen dadelijk weér op kinderen over, en het is voor haar, als of de dichter gezegd hadde: „en welke, als bloemen zich vertoonende, kinderen dien eigen morgen pas het eerste zog dronken.“ — De grootte VONDEL laat ons

wel eens meer zulke *salto-mortale's* doen, maar ook den versaagdsten boezemt hij door de kracht van zijn genie er moed toe in, en wij merken schier niet eens, dat hij ons heeft doen springen, L.

Bladz. 342. Allegorie enz.

Het verwondert mij, dat BLAIR hier niet spreekt van de bekende verdeling der Allegorie in *onvermengde* en *vermengde*. Onvermengd is zij, als de beeldelijke voorstelling ('t zij deze nu kort, of lang zij) door niets eigenlijks wordt afgebroken; vermengd, als het beeldelijke met het eigenlijke zich meer of min paart. Zeg ik b. v., van Prins WILLEM DEN EERSTEN sprekende: „Hagchelijk was toen des Prinsen toestand. Hoe heftig evenwel de stormen ook loeiden, die ervaren, onverschrokken stuurman trotseerde wind en baren, wist op de behendigste wijze alle klippen en zandbanken te ontwijken, en eindelijk de geslingerde kiel in eene veilige haven te brengen,” zoo is de Allegorie, beginnende met de woorden: Hoe heftig enz. geheel onvermengd. Vermengd zou ze zijn, als ik bij het woord *kiel* of *schip* een ander, in een onfiguurlijken zin te nemen woord voegde; stel eens dat van *Staat* of *Gemeenebest*, en als ik dus zeide: „*het schip van Staat* in eene veilige haven te brengen,” of wel, als ik, in stede van *stormen*, van *STAATS-stormen* sprak. Men verduidelijkt door die inlassching van iets eigenlijks vaak eene Allegorie, want zoo b. v. had HORATIUS, des verkiezende, in de bekende Ode, waarin hij van het begin tot het einde den Romeinschen staat onder het beeld van een schip voórstelt, slechts het woord *Respublica* bij het *o navis (reipublicae)* behoeven te voegen, om elk lezer te doen gevoelen, dat men dien geheelen lierzang in een' leenspreukigen zin te verstaan had. Nu moeten ons zijne Heeren uitleggers dit leeren.

Hoe veel voorbeelden van korte en lange Allegoriën zijn niet uit onze Nederlandsche letterkunde bij te brengen! Hóe velen, vooral, die van varen en zeilen ontleend zijn! Inderdaad taal en stijl wemelen bij ons van beelden, daartoe betrekking hebbende. Mijn geachte ambtgenoot, de Hoogleeraar MEIJER heeft eens in eene Voorlezing een groot aantal van dezelve tot een Allegorisch tafereel zaamverbonden. In het voorbijgaan hier nog eene zeer zwierige en dichtertlijk-Allegorische plaats uit de beeldrijke, bijna wat al te beeldrijke opdracht der Nederlandsche Historiën van onzen grooten HOËFT aan Prins FREDERIK HENRIK.

„Niet vreemt: zoo wij 't zeldzaam beloop van 't ryzen en daalen der dingen in meenigherley manier slechts ter vlucht eens bezinnen, en hoe de hulk der vereenighde gewesten, herwaarts en derwaarts geschopt van de worstelende winden, eindtlyk uit zoo grouwzaam een zee in deeze haaven van tydlijke zaligheid niet zoo zeer gevoert als geworpen schynt; hoe de hoogstgedachte vorst, vader uwer Hoogheit, ten onwille eener Møgendheid, die der Persiaansche geenszins waande te wyken, niet alleenlyk den eersten steen van deezen staat geleidt heeft, maar dit zwaarlyvigh gebouw ter tinne toe opgetooghen, latende daarenboven twee zoonen achter, om 't zelve te dekken en de voorhoven met metaalen muuren te bevesten, alles met zoo gering een hulpe van anderen en onder 't geduurigh rammeyen des vyands op 't onbestorven metselwerk.”

„Men zal hierop bybrengen, dat dit werk gewrocht is van de zienlyke hand Gods, die de bystere byuen en buldrende baren breidelde in 't geweldighst haars woedens en haare hollende heevigheid leerde luistren naa den teugel om te wenden en te keeren, gelyk tot het uitrechten zynes raads van tydt tot tydt vereischt werd; dat hy den bootsluiden standvastigheid instortte, om zonder wanhoop, en

onbeteutert, als 't schip geenen duim boords boven waater had, op hunnen pligt te passen; dat hy den peilloodten in de donkere nachten des onweders geen voorzigt ontbreken liet, om het voor 't stranden en stooten op klippen ofte banken te hoeden, dat hy den nooit volpreezen Prinse WILHELM wysheit en wakkerheit verschafte, om, als schipper en stuurman teffens, in d'outerste nootd zoo wel heilzaame orde te geeven, als geduurighlyk aan 't roer te staan; dat hy denzelven den arm booven 't hoofd hield tot scherm teeghens degeenen, die zich vermaaten de treffelyke timme-raadje te steuren." —

Men ziet, dat HOOFT in deze plaats (waarin hij het moeilijke van onzen worstelstrijd tegen Spanje en de onsterfelijke verdiensten van Prins WILLEM DEN EERSTEN beschrijft) ook twee figuurlijke voorstellingen, de eene van een' stuurman, de andere van een' bouwmeester ontleend, te zaam vereenigt; en toch hindert zulks niet, want ze staan voor onze verbeelding genoeg gescheiden daar, en het tafereel ontvangt er misschien des te meer levendigheid door. Niet het bloot bijeenvoegen van twee verschillende beelden, maar het wanstaltig inéénsmelten van dezelve stuit ons op eene schilderij. Plaats op haar, zoo gij wilt, een kind en een schaap vlak bij elkander, maar vertoon ons geen kind met een schaap tot een wanschepsel ineengegroeid. Ik herhaal intusschen JEAN PAUL'S zoo even aangehaalde woorden: „*Ueberhaupt ist viel Willkühr u. s. w.*”

L.

EEN PAAR NALEZINGEN

OP DE VOORGAANDE

AANTEEKENINGEN.

D. **Bladz.** 140 van den tekst. *Pherecydes* enz.

Kwalijk heeft hier Dr. BLAIR dezen wijsgeer *Pherecydes* uit *Scyros* genoemd, gelijk ook sommige oude schrijvers hem verkeerdelijk als afkomstig uit Syrië of Assyrië doen voorkomen. Hij was noch uit het Aziatisch landschap Syrië, noch uit *Scyros*, een der Cycladische eilanden, afkomstig, maar uit *Syros*, wel een eiland in den Griekschen Archipel, doch niet tot de Cycladen behoorende, 't welk anders ook *Syra*, en bij HOMERUS *Syria* genoemd wordt. Schoon sommigen hem voor den eersten Griekschen schrijver in Proza gehouden hebben, willen echter anderen, naar 't schijnt op goede gronden, zulks alleen tot het schrijven over wijsgeerige onderwerpen bepaald hebben; terwijl verscheidene schrijvers hierin overeenstemmen, dat hij niet zoo zeer den Poëtischen stijl veranderd, als wel alleen de voetmaat verlaten heeft; waarom ook zijne schriften door MAXIMUS van Tyrus Poëzij genoemd worden. Zie STURZ, die eenige Fragmenten van dien schrijver bijeen verzameld heeft, in zijnen voorafgaanden *Commentarius de Pherecyde Syrio et Atheniensi*. p. II en HEYNE in *Ind. script. ab Apollodoro laudat. post Notas ad Apollod. P. II. p. 993*.

BOSSCHA.

Bij bladz. 64 der aanteekeningen.

Een geleerd en scherpzinnig Hoogduitsch schrijver toont nog, door de ontleding der volgende plaats van KLOPSTOCK, duidelijk aan, hoe ongeschikt het Fransch voor echt-dichterlijke woordkoppelingen en dáár, waar zij die mist, voor eene korte, levendige Poëtische uitdrukking zij.

*Und wie ein fernherweinender Bach, wenn, vor dem Gewister,
Todesstille die Wälder beherrscht, erklangs in den Saiten
Um die sinkende Hand der grabverlangenden Freundinn.*

Hij doet zien, dat, *bij eene woordelijke overzetting*, dit schilderachtig tafereel niet dan met veel minder scherp geteekende trekken en flauwer kleuren door de Franschen op het doek hunner taal aldus zou kunnen worden nagemaald: *Comme un ruisseau, pleurant de loin deça, lorsqu'avant l'orage un silence de mort règne dans les forêts, ainsi il retentit dans les cordes autour de la main tombante de l'amie, désirant la tombe.* Helderer wij dit nog een weinig op!

Het schoone compositum *fernherweinend*, dat, bij *Bach* gevoegd, zoo veel te kennen geeft als eene beek, die met een klagend, als het ware weenend geluid uit de verte naar ons toe komt murmelen, * is zonder omschrijving in het Fransch niet te vertalen, en ik moet er tot mijn leedwezen bijvoegen, ook niet volkomen zoo kort in het Hollandsch, wijl wij voor 't vlugge *her* niet dan het loome en

---

* *Fernherweinend* bevat drie voorstellingen in zich, namelijk 1) dat de beek een treurig, naar weenen gelijkend murmelen doet hooren, 2) zulks doet hooren uit de verte, 3) zulks doet hooren naar onzen kant toe, welk laatste door *her* wordt uitgedrukt. *HERweinen* staat in tegenoverstelling van *HINweinen*. 't Fransche *deça*, (d. i. naar deze zijde toe) moet dat *her* gebrekkig helpen uitdrukken. —

zwaarlijvige *herwaarts* tot tolk hebben, zoodat *fernherweinend*, in één woord vertaald, bij ons dus zou moeten luiden: *ver-herwaarts-weenend*. — Het schilderachtige en zonder lidwoord gebruikte *Todesstille* moet, als alle soortgelijke koppelingen, weér in het Fransch tot „de stilte des doods,” *un silence de mort* of *le silence de la mort*, of wel tot het prozaïsch *un silence mortel* (eene doodelijke stilte) uitgerekt worden. — *Beherrschen* verbreedt zich tot *règner dans*, d. i. *herrschen in*. Evenwel zou men hier misschien het Fransche *dominer* kunnen nemen, waar achter evenwel het woordje *sur* dient. Het Duitsche *erklangs* (bij verkorting voor *erklang es*) wordt maar dofjes door *il retentit* nagebawwd, want de Franschen gebruiken hun onbepaald *il* zelden op die wijze, omdat het dubbelzinnig is, en zoo wel *hij* als *het* kan beteekenen. Zelfs wij kunnen niet altijd het Hoogduitsche *es*, ons *HET*, verhollandschen. — *In den Saiten erklingen* is zeer naauwkeurig van *in die Saiten erklingen* te onderscheiden. Het laatste, — in 't voorbijgaan gezegd — is noch door de Franschen, noch ook door ons over te zetten, wijl zij en wij beide het onderscheid tusschen accusatief en ablatief achter het voorzetseltje *in* missen. — *Grabverlangend* (grafbegeerig) moet in het Fransch tot het omslagtige *désirant la tombe* uitdijen. Zamenstellingen toch, als *grafbegeerig*, *oorverrukkend*, *zielbetooverend*, *mannenmoordend* (gelijk *HECTOR* bij *HOMERUS* genoemd wordt) *bliksemclingerend*, *luchtdoordaverend*, *zeedoorklievend* enz. zijn den Franschen onnavolgbare woordscheppingen.

Ik zeide, dat ook wij-zelfs het Hoogduitsche *es*, voor werkwoorden geplaatst, niet altijd even goed konden overbrengen. Zoo toch zingt b. v. *SCHILLER* in zijne meesterlijke *Ballade der Taucher* (de Duiker):

ES riss mich hinunter blitzesschnell.

(*HET rukt mij beneênwaarts blikseinsnel*).

Und obS hier dem Ohre gleich ewig schlief.

(*En scheen 't al voor 't oor, of 't eeuwig hier sliep*).

Da ergriffS ihm die Seele mit Himmelsgewalt.

(*Daar greep 't hem de ziel aan met hemelgeweld*).

Und es blitzt' aus den Augen ihm kühn.

(*En HET bliksemde uit de oogen hem koen*).

Da treibtS ihm den köstlichen Preis zu erwerben.

(*Daar dreef 't hem den kostbaren prijs te verwerven*).

Da bückt sichS hinunter mit liebendem Blick.

(*Daar bukt HET zich neerwaarts met minnenden blik*).

Poog hier vrij het *es riss, es schlief, es ergriff, es treibt, es bückt* door ons onpersoonlijk *het rukte, het stiep* enz. letterlijk na te bootsen, gij gevoelt echter, dat die vorm meer sluimert in onze taal. Ik heb hem des in mijne vertaling der gemelde Ballade niet overal durven gebruiken. —

In DEN Saiten erklingen wordt gezegd van een' klank, die reeds in de snaren huist, en nu uit dezelve ons toeklinkt. Bij *in DIE Saiten erklingen* integendeel denkt men zich den klank als van buiten afkomende, en eerst in de snaren beginnende te vallen. Zoo zal men zeggen: *Der Abendwind rauschte in DIE Saiten, da erklang es melodisch in DEN Saiten*. Onze taal kent dat onderscheid van naamval na het voorzetsel *IN* en meer andere niet, wijl wij minder vermogen van declinatie dan de Hoogduitschers hebben. Men zou evenwel met eene tweederlei plaatsing van *IN* kunnen vertalen:

De avondwind ruischte de snaren IN, daar klonk het melodisch IN de snaren!

Dat wij het hierboven voorkomende Hoogduitsche *her* (in den zin van *herwaarts*) met deszelfs *composita, hervor*,

herauf, herunter enz. zoo dikwerf niet verhollandschen kunnen, is eene billijke *grief*, die ik tegen onze Nederduitsche Taalkoningin hebbe, schoon ik evenwel, om die eenigzins billijke reden van misnoegen, niet zulk een snood oproer tegen haar zal gaan maken, als de ondankbare Brabandsche volksmenners om hunne *schijngrieven* tegen den Koning. *Herrauschen, hersausen, herströmen, hervorbrausen, herunterrieseln, herabrauschen, herabrollen, daherstürmen, einherreiten, herumlaufen, umherrasen* en honderd soortgelijke fraaije zamenstellingen hebben hare even beknopte weérga's niet in het Hollandsch. Het Hoogduitsche *hin*, meer de beweging uitdrukkende van ons af, ontmoet nog al dikwerf, schoon niet altijd, zijn evenbeeld in ons *heen*. B. v. *hinbrausen, hinrollen* vindt zich terug in heenbruisen, heenrollen. *Her* echter, meer de beweging naar ons toe te kennen gevende, is zeer dikwerf onvertaalbaar, dat wil zeggen, niet even kort, en uit dien hoofde niet even schilderachtig en dichterlijk vertaalbaar. Geef toch eens — zou men in kleérmakersbeeldspraak kunnen zeggen — aan het denkbeeld, in den volgenden dichtregel van voss bevat, een even juist passend en knapjes aansluitend Hollandsch woordengewaad, als het zulks in 't Hoogduitsch heeft:

— *Wie die Ulme vom berstenden Gipfel HERABKRACHT,*

of aan GÖTHES woorden:

*Er gab die Sporen kreuz und quer,
Und ritt auf allen Seiten,
HERÜBER, HINÜBER, HIN UND HER.*

of aan die van KLOPSTOCK:

— — — *Da ward das Elend; da tönten
Seine Tiefen Jammer HERAUF, da erschuf Er die Hölle!*

of aan de volgende van denzelfden grooten dichter:

*Und wenn es nun gar mit ihm
Kleinelt und zwergelt, so bald
Hochschreitend EINHERGETRÉTEN kommen
Die Attila und die Tamerlane?*

of aan BURGER's verzen:

*HERANGESPRENGT durch Korn und Dorn,
Kam stracks ein Heer Vasallen.*

of aan die van KLOPSTOCK:

— — — — — *Unnennbares Grausen,
Gleich aus wolkenbeladnem Gebirg' HERSCHÄUMENDEN Wassern,
Überströmte u. s. w.*

of nog aan die van denzelfden:

*Denn im Haine BRAUSET es HER, gehobnes
Hufes, und sprang, Flug die Mähne, dahin
Das heilige Ross u. s. w.*

welke laatste verzen ook door den ons onvertaalbaren genitivus absolutus *gehobenes Hufes* (dat is, *mit gehobenem Hufe*, met opgeheven hoef) en door de ellipsis *Flug die Mähne* (dat is, de manen als gevleugeld, of als in stormvaart, in stormvlugt doende waaijen) niet dan met wat meer omhaal van woorden op Hollandsch grondgebied zouden kunnen overgebracht worden.

Genoeg! Mag ik schertsend in het hier boven gebruikte beeld, uit den snijderswinkel ontleend, voortvaren, zoo zeg

ik, dat wij, om de denkbeelden, door dat Hoogduitsche *her* en deszelfs veelvuldige *composita*, gelijk ook voor een deel door die van *hin* met zijn geheele *sibschap* * uitgedrukt, in een fatsoenlijk Hollandsch woordenpak te steken, zeker een paar el laken meer noodig hebben, dan onze Overrijnsche en Overeemsche *stamgenooten*. Dat hun echter de hoogmoedsduivel hierom niet ten lijve in vare! Wij hebben in vergoeding andere taalprivilegiën. Ook bid ik hen zich te herinneren wat op verschillende plaatsen mijner aantekeningen ten hunnen laste gezegd is.

L.

Bij bladz. 92 der Aant. te voegen.

Men kan honderd andere voorbeelden van het veelvuldige gebruik, dat reeds van praepositiën, om de naamvallen uit te drukken, in het Latijn gemaakt werd, bijbrengen. Zoo b. v. *accessit mihi* en *AD me*; *vacuus curarum* en *A curis*, *domi* en soms *IN domo*; *scribo tibi* en *AD te*; *eo tempore* en

---

* Bekend oud-Hollandsch woord, 't zelfde als het Hoogduitsche *Sippschaft* (maagschap). Die maagschap van *hin* is al vrij groot, b. v. *dahin*, *hinaus*, *hinauf*, *hinunter*, *hinan*, *hinab*, *hinzu*, *hindurch*, *hinfür*, *hinüber*, *hinweg*, *hinein*, *hinfort* enz. met alle welke adverbia de Hoogduitschers soms zeer schilderachtige woordkopelingen vormen, als *dahinbrausen*, *hinausstürmen*, *hinanfliegen*, *hinaufrauschen*, *hinwegreiten*, *hinunterpoltern*, *hinübertoben* en duizend soortgelijke, die in hare volle kracht en juistheid moeilijk te vertalen zijn. — Men moet tot eer van het Hoogduitsch zeggen, dat het in zijne zamen- gestelde werkwoorden een' onuitputtelijken, waarlijk Grieksch rijkdom ten toon spreidt, sinds *KLOPSTOCK*, *VOSS*, *GÖTHE*, *SCHILLER* en andere dergelijke groote vernuften de ware, geheel van het Fransch afwijkende geaardheid hunner moedertaal hebben doen kennen. Bij ons ligt die akker, hoe bebouwd ook, op enkele plekken nog meer braak.

PER *id tempus*; *aptus rei* en AD *rem* enz. enz. Vossius wil dus, dat ook daar, waar geene praepositie gebezigd wordt, dezelve toch oorspronkelijk er vaak behoord hebbe. Zoo zegt hij ten minste van den zoogenaamden instrumentalen ablatief: „*Si tamen primaevam linguæ naturam attendas, dicendum, ablativum regi ab intellecta praepositione a, ab, cum, ex, vel alia.*”

Van het gebruik der hulpwerkwoorden (*verba auxiliaria*) in het Grieksch kan ook de omschrijving des Futurums met *μελλω* (b. v. *μελλω ποιειν*, ik ZAL doen) ten voorbeeld dienen. — Ons *zullen* hangt etymologisch met *schuld* zamen.

L.

Bij bladz. 95 der Aant. te voegen.

Niet alleen door den uitgang *er*, maar ook door *em*, *el*, *et*, *e*, *ig* enz. wordt de gewone slotlettergreep *en* onzer vrouwelijke Alexandrijnen soms afgewisseld. Deze klanken echter, even dof en toonloos als *en* en *er* zijnde, pleiten niet tegen het door mij gezegde, —

De *e*, en vooral de zoogenaamde zacht-korte, stomme of doffe *e*, (*é muet* zeggen de Franschen) is de heerschende vokaal in het Hollandsch en Hoogduitsch. Neem het eerste het beste boek in die talen, en tel op de eerste de beste bladzijde eens na, hoe oneindig veel malen de *e*-klank, in vergelijking van andere vokaalgeluiden, voorkomt. Geen wonder! 1) Die *e* toch helpt onzen artikel vormen, *de*, *den*, *eene* enz. 2) honderdmaal ons meervoud b. v. *mensch menschen*, *boek boeken*, 3) de uitgangen van onze verba, b. v. *lezen*, *hooren*, *spreken*, *leefde*, *minde*, 4) onze meest voorkomende voor- en achtervoegsels van afleiding *er*, *el*, *te*, *be*, *ge*, *ver*, b. v. in *lezer*, *hoorer*, *spreker*, *grootte*, *geloof*, *begrip*, *sleutel*, *vermaak*; 5) de verbuiging van onze adjectiva, b. v. *schoon*, *schoone*, *schoonen*; 6) den tweeden

naamval van vele substantieven, b. v. *de Heer*, *des Heeren*; 7) den uitgang van onze comparatieven, b. v. *groot*, *groo-
ter*, *wijs*, *wijzer*. Kortom, zou een figuurlijk sprekende
spotvogel zeggen, 't is overal de stille, stomme, bleek- en
fletskleurige, als op wollen zokken naauw hoorbaar voort-
sluipende Mevrouw E, die in onze letter- en woordgezel-
schappen de wel eens wat slaperige voorzitting heeft.

L.

Bij bladz. 106 der Aant. te voegen.

Op dezelfde wijze, als ons *misschien* voor 't *mag ge-
schiên*, en het Fransche *peut-être* voor *il peut être* staat, is
het Latijnsche *forsan*, *forsitan* uit *fors an*, en *fors sit an*,
zamengetrokken. *Forte*, (zoo veel als: *bij* of *door*, *geval*)
zijnde de ablativus van dit *fors*, drukt hetzelfde denkbeeld wat
korter uit. . Gelijk, als overbekend, *scilicet* voor *scire licet*
staat, staat *ilicet*, *videlicet* voor *ire*, *videre licet*, *ilico* voor
in loco, beteekenende dit laatstè dus letterlijk, wat op de
plaats daar is, en dien ten gevolge *dadelijk*, *aanstonds*. Dit
ons *dadelijk* drukt, zoo als elk ziet, naar de letter zoo veel
uit als *met de daad*, *met de heete daad*, en van daar, op den
tijd toegepast, *oogenblikkelijk*. Met het Latijnsche *actutum*,
uit *actu tum* versmolten, is het juist ook zoo gelegen. —
Denuo staat voor *de novo*, *nimirum* voor *nisi mirum sit*,
ergo schijnt een naamval van het Grieksche *εργον*. * *Quorsum*

* Als ik zeg: *mortuus est*, *ERGO non vivit*, geeft dit, tot
zijn grondbegrip teruggebragt, zoo veel te kennen, als:
hij is dood, en door de daad, (*τω εργον*) d. i. door de
kracht, de werking van dit zijn doodzijn, leeft hij niet.
Vergelijk hier ons *deshalve*, *deswege*, (bij verkorting *des* of
dus) tot het ontstaan van welke woorden eene *meer* of *min*
soortgelijke gang van denkbeelden aanleiding heeft kunnen
geven. Ons *halve* (in 't voorbijgaan!) is door den Heer
KINKER bijzonder scherpzinnig verklaard.

sproot uit *quo versum* of *vorsum*, met welk *versum* ons Hollandsch *waarts*, (in *werwaarts* enz.) misschien van éé-
nen oorsprong is. — Kortom, men ziet, dat vele Latijn-
sche adverbia op dezeifde wijze zich laten ophelderen,
als velen der onze. De meer primitieven onder hen
zijn echter dikwerf duister van oorsprong. Van waar
b. v. *nunc*, *inde*, *haud* (misschien van *ovde*), *sic*, (waar-
van het Fransche *si!* in den zin van *ja!* *) *tam*, *tam* enz.?

L.

Bij bladz. 118 der Aant. te voegen.

't Latijnsche *quamvis* schijnt niet voor *quam tu vis*, maar
voor *quantum vis* te staan. Met dat *vis* van *volo* (ik wil)
maakt, zoo als elk weet, het Latijn vele composita; b. v.
quamvis, *ubivis*, *quovis*, *quivis* enz., waarin telkens het
begrip van *waar*, *hoe*, *wat*, of *wie gij maar wilt*, ligt op-
gesloten. Hetzelfde denkbeeld heerscht in *quilibet*, *quolibet*
enz. met *libet* (wat u lust) zamengesteld. — Zoo is de
conjunctie *licet* weêr niets anders, dan het verbum *licet*, met
weglating van *ut* achter hetzelfde. — *LICET dives sit, tamen
est avarus* staat voor: *LICET, UT* enz. en beteekent eigenlijk:
het staat vrij, 't mag waar zijn, of wel, 't moge hem vrij
staan, dat hij rijk zij, toch is hij gierig. — Dergelijke La-
tijnsche afgeleide of zamengestelde conjunctiën laten zich vrij
gemakkelijk etymologisëren. Waar echter, *met zekerheid*,
de wortels der meer primitieven onder dezelve te zoeken,
b. v. die van *ut*, *at*, *sed*, *ne*, *si*, *tum*, *vel*, *aut* enz. enz.?
Dan wordt de Etymologie meer giskunst. — De groote vor-
deringen echter, die de vergelijkende taalkunde hoe langer

---

* Als de Franschen zeggen: *L'as-tu vu?* (zaagt gij hem?)
en antwoorden *Si!* (Ja!) is dit het Latijnsche: *Vidistine
cum?* — *Sic!* (*Ita!* *Vidi!*)

hoe meer maakt, de scherpziende, scherpcheidende en wijsgeerige blikken, waarmede men in het grondzamenstel van de Duitsche talen, (die boven de Romanische zoo oorspronkelijk zijn) van het *Sanskritisch*, misschien de aloude stammoeder van alle Europésche spraken, en van meer andere begint door te dringen, doen reeds veel duisters verdwijnen, en zullen welligt op het laatst den geheelen Européschen taalboom, van deszelfs hoogste bladerenkroon af, tot in zijne diepste, donkerste wortelen toe, voor elks oog zichtbaar maken.

L.

Bij bladz. 181 der aanteekeningen te voegen.

BLAIR, van het klanknabootsende sprekende, haalt nog, uit het *Verloste Jeruzalem* van den grooten Italiaanschen dichter TASSO, de volgende bekende plaats aan, waarmede de Italianen, zoo als ik wel gehoord heb, gewoon zijn het sterkklinkende en helluidende of *sonore* hunner taal te staven. De dichter beschrijft den door alle spelonken der hel dreunenden galm van het trompettengeschal, hetwelk, op bevel van PLUTO, de geesten der onderwereld ter raadsvergadering dagvaart; een' galm, een geraas, zingt hij, dat van alle donders en aardbevingen ver overtreffend:

*Chiama gli abitator dell' ombre eterne
Il rauco suon de la tartarea tromba;
Treman' le spatiose atre caverne,
E l'aer cieco a quel romor rimbomba;
Nè stridendo così dalle superne
Regioni del Cielo il folgor piomba;
Nè sì scossa giammai trema la terra,
Quando i vapori in sen' gravida serra.*

Gerusal. lib. Canto IV.

Inderdaad, het is of een geheel orkest donderend losbarst!
Welke dreunende, ratelende, bonzende klanken! Welk een
woord b. v. als dat *rimbomba!* (d. i. met gebom weërgalmt.)
Na veel verwisschens, overteekenens en overschilderens,
heb ik van dit *klanktafereel* de volgende zwakke, schoon,
hoop ik, niet geheel mislukte Hollandsche kopij vervaar-
digd:

*De schaar, die 't oord bewoont, in eeuw'gen nacht verzonken,
Wordt opontboon ten raad met schor klaroengeschal;
Hol daavren van dien galm de onmeetbre helpelonken;
Dof-dompig luchtgebom herbaauwt hem overal;
Geen donder ploft en bonst, hoe 't zwerk ook stuif van vonken
Bij 's bliksems rooden gloed, met zulk een' ratelknal;
Nooit dreunt, nooit kraakt zoo de aarde, als zaamgeperste
dampen
Haar' zwangren solferschoot doorwoelen en doorkampen.*

Men ziet, dat ik zoo veel forsch en hol klinkende
woorden heb gepoogd bijeen te brengen, als mogelijk. De,
mijns inziens, niet ongepaste zamenstelling *luchtgebom* heb ik
den Heere BILDERDIJK ontleend, bij wien wij ergens in eene
vertaling van OSSIAN, ter plaatse waar de dompige stem van
een nachtspook beschreven wordt, lezen:

*Zijn stem tot Oskar klonk als 't mommelend windgegrom,
Maar smoorde in dichten damp en gonzend LUCHTGEBOM.*

Twee regels, elk een' dukaat voor een' liefhebber waar-
dig!

De zacht- en scherp-korte *o* (niet de dubbelde, zacht-
en scherp-lange *o*) is uitnemend geschikt, om een' hollen,
doffen klank en nagalm uit te drukken. — Onze beroemde

dichter FEITH heeft ze bij wijlen zeer gepast weten te gebruiken. Zoo zingt hij, ongemeen fraai in den *Ouderdom*, van de op de doodkist neêrbonzende aardklompen :

*De doffe galm der klont, die op de doodkist schiet,
Domp om haar dondert, dan verdwijnt, is 't laatste lied.*

Voor *verdwijnt* zou *verdreunt* (d. i. al dreunend verdwijnt) misschien nog eigenaardiger geweest zijn. —

Hoe klankschilderend zijn door dien *o*-klank met dien der *oe* ook de volgende Fransche verzen van LE MIÈRRE! Hij spreekt van stortvloedden, boven van de bergen in bodemlooze afgronden nederploffend ;

*Les rapides torrents qui blanchissent d'écume,
Et qui, précipités de la cime des monts,
Tombent, tombent sans cesse en des gouffres sans fonds.*

De herhaling van het dof-klinkende woord *tomber* is hier hoogst gelukkig. Men zou, met nog eenige toevoeging van denkbeelden, het klankrijke van deze verzen in de volgende Hollandsche vertaling kunnen behouden :

*Het dwarlend golfgewoel van stortvloên, wit beschuimd,
Dat van der bergen top, geploft hoog uit de wolken,
Al neêrbonst, bonst, en bonst in grondelooze kolken.*

L.

Bij den Drukker dezes zijn mede de volgende werken
van Mr. B. H. LULOFs gedrukt :

- Inwijdings - Redevoering, gehouden bij het aan-
vaarden van zijn ambt als Hoogleeraar, op den
15 van Slagtm. 1815, gr. 8vo. . . . . f0 - 40.
- Eenige kleine dichtstukken, bij het overlijden
van Gade en Kind, 1818. Twee stukjes, te
zamen . . . . . f0 - 57½.
- Schets van een overzicht der Duitsche Taal, of
der Germaansche taaltakken, in derzelve oor-
sprong en tegenwoordige verdeeling in het
Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, En-
gelsch, en andere soortgelijke verwantschape
talen en tongvallen, 1817 gr. 8vo. . . . . f1 - 80.
- Over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letter-
kennis, als voorbereiding voor de Redekunst
of Welsprekendheidsleer, in hare hoogere be-
teekenis, gr. 8vo. Tweede, geheel overge-
ziene en verbeterde druk, 1831. . . . . f3 - 60.
- Nederlandsche Redekunst, of Grondbeginselen van
Stijl en Welsprekendheid voor Nederlanders,
gr. 8vo. Tweede, overgeziene druk, 1831. . f1 - 40.
- Akademische Voorlezingen over eenige paragra-
fen der bovengemelde Nederlandsche Redekunst,
welke over de Vinding in de Welsprekendheid,
naar de denkbeelden der Ouden, handelen,
1822, gr. 8vo. . . . . f2 - 40.
- Redevoering over den omvang en de uitgebreidheid
van het vak der Nederlandsche Letterkunde en
Welsprekendheid, 1821, gr. 8vo. . . . . f0 - 55.
- Watersnood, een Gedicht, 1820, gr. 8vo. . . f0 - 40.
- Avondmijnering, Dichtstuk, voorgelezen in ver-
schillende Genootschappen, 1822, in carton,
gr. 8vo. . . . . f1 - 00.
- Welkomstgroet aan Z. M. den Koning, bij Des-
zelfs komst te *Groningen*, 1823, 4to . . . . f0 - 27½.
- Lijkkrans bij den dood van den Hoogl. HER-
MAN MUNTINGHE, 1825, gr. 8vo. . . . . f0 - 25.

- Louize*, een landelijk gedicht naar 't Hoogd. van voss, 1810, gr. 8vo. . . . . f3—00.
- Vlugtige woorden over Nederlandsche Taalzuivering en Taalverrijking, inzonderheid ook met opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daartoe kunnen en zullen bijdragen, 1826, gr. 8vo. f0—50.
- Reistogtje, in den Zomer van 1826, met de Stoomboot naar *Hamburg*, verblijf in die Stad, en terugkeer naar *Groningen*, 1ste deel, gr. 8vo, met platen en vignet; 1827. . . . . f4—80.
- Dito 2de en laatste deel, gr. 8vo, met platen en vignet, 1828. . . . . f4—80.
- Gedenkrede, uitgesproken in de Nieuwe Kerk te *Groningen*, op wijlen den Hoogleraar H. D. GUYOT, 1828, gr. 8vo, met portret . . . f1—25.
- Dichtregelen, uitgesproken bij het ontblooten en plegtig inwijden van het Gedenkteeken ter eere des Stichters van het Instituut voor Doofstommen te *Groningen*, wijlen den Heer H. D. GUYOT, (en Verslag der Commissie), 1829, gr. 8vo. f0—40.
- Eenige toelichtingen en bedenkingen op des geleerden Engelschmans, Dr. JOHN BOWRING's aanmerkingen over sommige onzer oudere en nieuwere Nederlandsche Dichters, Redenaren en andere Schrijvers, 1829, gr. 8vo. . . . f1—50.
- Feestrede, uitgesproken op den 1 Julij 1830, te *Groningen* in de Nieuwe Kerk, toen bijna tweehonderd voormalige Studenten der Groningsche Hoogeschool uit het tijdperk van 1801—1810 waren zamengekomen, om de gedachtenis hunner Akademiejaren te vieren, gr. 8vo. . . . f0—90.
- Drie proeven van opheldering over J. VAN DEN VONDEL. 1830. . . . . f0—50.
- Dichtregelen, uitgesproken op de Grootte Markt te *Groningen*, bij het te velde trekken der Heeren Studenten in 1830. . . . . f0—25.
- Dichtregelen, te zelfder plaats uitgesproken bij hunne terugkomst in 1831. . . . . f0—25.
- Ook is bij den Drukker dezès te bekomen: Mr. B. H. LULOFS, Lofrede op Prins WILLEM DEN EERSTEN VAN ORANJE; (door de Holl. Maatsch. van Fr. K. en W. met den gouden eerepenning bekroond). 1820.

